INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

Volumul XXI

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

1992

vol. XXI

Centrul de Informare
şi Documentare Economică

Bucureşti, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Prezentare grafică, machetare şi tehnoredactare: Luminiţa LOGIN,
Victor PREDA, Nicolae LOGIN, Mihaela PINTICĂ

Redactori: Aida SARCHIZIAN, Anca CODIRLĂ, Mircea FÂŢĂ,
Paula NEACŞU, Adelina BIGICĂ

Coperta: Nicolae LOGIN

Culegere text: Ortansa CIUTACU, Carmen DIŢULESCU,
Tamara BĂILEŞTEANU, Mirela AGAPI, Daniela POENARU,
Alexandra PURCĂREA, Valerica NEACŞU Miruna MAYER

Toate drepturile asupra acestei ediţii aparţin Institutului Naţional de Cercetări Economice
"Costin C. Kiriţescu". Reproducerea, fie şi parţială şi pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-153-7

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI
ECONOMICE “COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAUR

1992

vol. XXI

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR
volumul XXI

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 1-2/1992 _____1

RESTRUCTURĂRI ÎN ECONOMIA NAȚIONALĂ ÎN VEDEREA CREŞTERII EFICIENȚEI ECONOMICE ŞI A CALITĂȚII VIEȚII (PARTEA I)

INTRODUCERE 7

Capitolul 1

MODIFICĂRI ALE RAPORTULUI DINTRE INDUSTRIE ŞI AGRICULTURĂ ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE ŞI ÎN PERSPECTIVĂ 9

1.1 Considerații teoretice privind evoluția raportului dintre industrie şi agricultură 9

1.2. Evoluții pe termen lung.....22

1.3. Modificări ale raportului dintre industrie şi agricultură în condițiile trecerii la economia de piață.....44

Capitolul 2

MODIFICĂRI ÎN SECTORUL SECUNDAR, DIN PERSPECTIVA ÎMBUNĂTĂȚIRII OFERTEI TURISTICE, ÎN VEDEREA RESTRUCTURĂRII ECONOMIEI NAȚIONALE.....63

2.1. Turismul în procesul reconstrucției economice.....64

2.2. Caracteristici definitorii ale ofertei turistice naționale.....82

2.3. Conexiuni între turism şi celelalte sectoare ale spațiului economic național 96

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 3-4/1992 _____121

STRATEGII ŞI POLITICI ALE PROTECȚIEI MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN ȚĂRI CU ECONOMIE DE PIAȚĂ

CUVÂNT ÎNAINTE..... 127

Capitolul 1

DEZVOLTAREA DURABILĂ: O ABORDARE TEORETICĂ A PREMISELOR MULTIDIMENSIONALE 129

Referințe bibliografice..... 136

Capitolul 2

TENDINȚE PE PLAN MONDIAL PRIVIND PROTECȚIA MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR 138

2.1. Probleme privitoare vizând protecția mediului 138
2.2. Analiza stării şi tendințelor factorilor de mediu; acțiuni la nivel internațional privind protecția mediului ambiant 141
2.3. Gestiunea şi conservarea ecosistemelor terestre: resuse reînnoibile 150
2.4. Deşeurile şi substanțele chimice periculoase 159
2.5. Sănătatea umană şi riscurile față de accidente 161
2.6. Opinia publică 165
Referințe bibliografice 172

Capitolul 3

STRATEGII ŞI POLITICI PRIVIND PROTECȚIA MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN CEE 173

3.1. Direcțiile principale ale strategiei şi politicii de protecție a mediului în contextul dezvoltării durabile 174
3.2. Mijloace şi instrumente de realizare a obiectivelor strategice 177
Referințe bibliografice 201

Capitolul 4

STRATEGIA ŞI POLITICILE DE PROTECȚIE A MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN SUA 202

4.1. Caracterizarea generală a stării mediului înconjurător 202
4.2. Obiectivele strategice prioritare ale protecției mediului 211
4.3. Măsuri şi instrumente de politică privind protecția mediului 218
4.4. Concluzii 227
Referințe bibliografice 228

Capitolul 5

STRATEGII ŞI POLITICI ALE MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN CANADA 230

5.1. Caracterizarea generală a impactului stării economiei asupra factorilor de mediu 230
5.2. Obiectivele prioritare ale strategiei de protecție a mediului înconjurător în concepția dezvoltării durabile 235
5.3. Măsuri şi mijloace de realizare a politicilor mediului înconjurător 241
5.4. Rolul statului şi al opiniei publice 247
Referințe bibliografice 262

Capitolul 6

STRATEGIA ŞI POLITICA PROTECȚIEI MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN FRANȚA 265

6.1. Starea factorilor de mediu 266

6.2. Obiective şi mijloace de realizare 272
6.3. Creşterea economică şi protecția mediului înconjurător 283
Referințe bibliografice 286

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 5-6/1992 _____ 287

INFLAȚIE ŞI INDEXARE – METODE DE CERCETARE STATISTICĂ ŞI DE ANALIZĂ ECONOMICĂ

Introducere: ŞOCURILE TRANZIȚIEI 293

Partea I

ELEMENTE DE TEORIE...

1. CONCEPUL DE INFLAȚIE 303
1.1. Teorii specifice economiei etatizate 303
1.2. Inflația în contextul economiei de piață 310
1.3. Creşterea economică, inflația şi şomajul în economia de piață 315

2. METODE STATISTICE DE CERCETARE A INFLAȚIEI 322
2.1. Elemente de structurare a unui sistem de indicatori statistici ai inflației 323
2.2. Principii generale de determinare a indicelui prețurilor 328
2.3. Procedee de eşantionaj utilizabile în cercetarea statistică a inflației .. 337

Partea a II-a

…ŞI DE PRACTICĂ ECONOMICĂ

3. APLICAȚII ALE METODELOR TRADIȚIONALE DE DETERMINARE A INDICILOR PREȚURILOR 345
3.1. Condițiile specifice de organizare a cercetării statistice a inflației din țara noastră 345
3.2. Trăsături ale variantei tranzitorii de determinare a indicilor prețurilor 349
3.3. Procesele inflaționiste în perioada de tranziție a României la economia de piață 353

4. CERCETARE EXPERIMENTALĂ A INFLAȚIEI PERCEPUTE ŞI A CELEI AŞTEPTATE 362
4.1. Câteva aspecte metodologice 362
4.2. Primele rezultate 365

5. INDEXAREA VENITURILOR POPULAȚIEI 370
5.1. Compensații fixe sau indexare curentă? 371
5.2. Riscurile spiralei inflaționiste 379

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 399

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE NR. 7-8/1992 _____401

INSTRUMENTE ECONOMICE PENTRU STIMULAREA ECONOMISIRII ŞI TRANSFORMĂRII ECONOMIILOR ÎN CAPITAL – O PERSPECTIVĂ INSITUȚIONALĂ

INTRODUCERE 409

PARTEA I. PROBLEME ALE CREĂRII ECONOMIILOR ŞI DEZVOLTĂRII PIEȚEI FINANCIARE ÎN ROMÂNIA..... 411

Capitolul 1

AGENȚII ECONOMICI ŞI PRODUCEREA ECONOMIILOR..... 413

1.1. Descrierea agenților economici care produc economiile 413
1.2. Procesul economisirii – definiții şi clasificare 414
1.3. Motivația economisirii şi factorii de care depinde nivelul economiilor..... 415
1.4. Legăturile existente între agenții economici conform circuitului fluxurilor financiare şi de bunuri..... 418
1.5. Producerea şi utilizarea economiilor 419
1.6. Guvernul – agent economic producător şi utilizator de economii 420
1.7. Model matematic exprimând legătura dintre economiile sectorului privat şi investiții..... 422
1.8. Paradoxul economisirii 425
1.9. Contextul actual al economiei româneşti şi posibilitățile de creştere a volumului economiilor capitalizate..... 428

Capitolul 2

ROLUL BĂNCILOR ŞI AL ALTOR INSTITUȚII FINANCIARE NEBANCARE ÎN STIMULAREA ECONOMISIRII ŞI ÎN TRANSFORMAREA ECONOMIILOR ÎN CAPITAL 433

2.1. Instrumente de realizare a economisirii 433
2.2. Sistemul bancar şi instituțiile financiare nebancare 441
2.3. Sistemul financiar-bancar românesc..... 457

Capitolul 3

PIAȚA FINANCIARĂ ŞI ROLUL SĂU ÎN CREAREA CAPITALULUI DIN INDUSTRIE 467

3.1. Posibilități de dezvoltare a pieței obligațiunilor în scopul atragerii economiilor şi transformării acestora în capital 469
3.2. Mobilizarea capitalurilor prin emisiunea şi comercializarea acțiunilor societăților comerciale. 479

Capitolul 4

POSIBILITĂȚI DE STIMULARE A ECONOMIILOR ŞI INVESTIȚIILOR PRIN MECANISMUL DE IMPOZITARE..... 491

4.1. Sistemele de impozitare şi implicaţii asupra procesului de economisire şi investire 492
4.2. Experienţa legislativă românească comparativ cu alte aspecte din legislaţia internaţională cu privire la influenţa structurii bazei de impozitare asupra economiilor şi investiţiilor 499
4.3. Concluzii legate de corelarea modalităţilor de impozitare din ţara noastră cu subiecţii economici, în scopul impulsionării investiţiilor de capital 515

Capitolul 5

DRENAREA IMOBILIZĂRII MONETARE ÎNTR-O ECONOMIE ÎN TRANZIŢIE: CAZUL ROMÂNIEI 519
5.1. Premise metodologice 519
5.2. Cauzele imobilizării monetare 521
5.3. Drenarea imobilizării monetare 525
5.4. Efectele drenării imobilizării monetare asupra procesului de economisire 529
5.5. Concluzii: eficacitatea programelor de macrostabilizare 530

PARTEA A II-A. UTILIZAREA ECONOMIILOR INTERNE ŞI EXTERNE PENTRU FINANŢAREA INVESTIŢIILOR 533

Capitolul 6

SURSE DE FINANŢARE A INVESTIŢIIILOR. CREDITAREA INVESTIŢIILOR ÎN INDUSTRIE 535
6.1. Sursa de finanţare a investiţiilor 536
6.2. Tipuri de credite pentru investiţii şi probleme ale utilizării lor în România 548
6.3. Probleme ale acordării creditelor pentru investiţii 556

Capitolul 7

PROBLEME ALE ATRAGERII ECONOMIILOR EXTERNE ÎN ROMÂNIA, ÎN CONDIŢIILE CONCURENŢEI EST-EUROPENE PE ACEST PLAN, ÎN PERIOADA DE TRANZIŢIE SPRE ECONOMIA DE PIAŢĂ 565
7.1. Formele de atragere a economiilor externe şi situaţia lor în România 568
7.2. Cauze pentru care investitorii străini preferă alte ţări est-europene mai mult decât România 577
7.3. Domenii de interes ale investitorilor străini şi posibilităţi de stimulare a infuziei de capital străin spre domeniul românesc productiv 584
7.4. Propuneri de atragere şi canalizare a economiilor externe spre sectoarele productive din România 589

Capitolul 8
ELEMENTE DE STIMULARE A CREĂRII ŞI ORIENTĂRII CAPITALULUI INTERN SPRE FIRME MICI ŞI MIJLOCII 593
8.1. Aspecte privind evoluția şi caracteristicile întreprinderilor mici şi mijlocii în contextul economiilor naționale în unele țări europene .. 593
8.2. Elemente stimulative şi restricții în formarea şi desfăşurarea activității întreprinderilor mici şi mijlocii în perioada de tranziție 599
8.3. Probleme ale constituirii şi dezvoltării capitalului firmelor mici şi mijlocii 605
CONCLUZII 611
LISTA lucrărilor publicate în colecția INSTITUTULUI DE ECONOMIE INDUSTRIALĂ (DIN 1990 INSTITUTUL DE CERCETARE A RELAȚIILOR INTERRAMURI ŞI A STRUCTURILOR INDUSTRIALE) “STUDII DE ECONOMIE INDUSTRIALĂ” 632
INDEX DE AUTORI 638

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 1-2/1992

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A RELAȚIILOR INTERRAMURI
ŞI A STRUCTURILOR INDUSTRIALE

RESTRUCTURĂRI ÎN ECONOMIA NAȚIONALĂ ÎN VEDEREA CREŞTERII EFICIENȚEI ECONOMICE ŞI A CALITĂȚII VIEȚII

- Partea I -

Colecția
Studii de economie industrială, nr. 93

Bucureşti,
1992

Sectorul “Corelații macroeconomice”

Programul de cercetare: Schimbări structurale pentru restabilirea echilibrului interramuri

Tema de cercetare: Restructurări în economia națională în vederea creşterii eficienței economice şi calității vieții

Director coordonator: Vasile Dan, cercetător ştiințific principal, gr. II, director adjunct

Coordonator de program: Lucian Albu, cercetător ştiințific principal, gr. II, director adjunct

Coordonatori temă: Lucian Albu

Mihail Gondoş, cercetător ştiințific principal gr. III

Christina Suciu, cercetător ştiințific principal gr. II

AUTORI:

Capitolul 1 – Lucian Albu

Elena Moise – economist (paragrafele 1. 1.3, 1. 3. 3. 1)

Luisa Isăcescu – economist (paragrafele 1.1.3, 1.3.3.1)

Capitolul 2 – Mihail Gondoş

Valentin Lazea – cercetător ştiințific

Anca Petrovici – economist

Capitolul 3 – Christina Suciu (paragrafele 3.1, 3.2, 3.3, 3.4)

Aura Sutaru – cercetător ştiințific principal gradul III (paragrafele 3.5, 3.6 şi 3,7)

La documentare şi culegerea datelor au contribuit Stela Popescu, economist (capitolul 3), Cristian Hanu, economist (paragrafele 1.3.3.1), Mihaela Cimpoeaşu, economist (paragrafele 1.1.3 şi 1.3.3.1.) şi Elena Rogea, statistician principal (capitolul 3)

TEHNOREDACTARE: Luisa Isăcescu, economist

Elena Hogea, statistician principal

DACTILOGRAFIERE: Adina Matei

SUMAR

INTRODUCERE 7

Capitolul 1

MODIFICĂRI ALE RAPORTULUI DINTRE INDUSTRIE ŞI AGRICULTURĂ ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE ŞI ÎN PERSPECTIVĂ 9

1.1. Considerații teoretice privind evoluția raportului dintre industrie şi agricultură 9

1.1.1. Cadrul general al modificărilor structurale.....10

1.1.2. Teoria creşterii echilibrate şi teoria creşterii dezechilibrate 15

1.1.3. Considerații privind modificarea relațiilor interramuri în condițiile trecerii la economia de piață 19

1.2. Evoluții pe termen lung.....22

1.2.1. Tendințe generale în evoluția structurilor macrosectoriale şi a raportului industrie-agricultură 22

1.2.2. Aspecte privind evoluția unor indicatori de eficiență 28

1.2.3. Impactul asupra calității vieții.....36

1.3. Modificări ale raportului dintre industrie şi agricultură în condițiile trecerii la economia de piață.....44

1.3.1. Considerații privind perioada de tranziție şi dezvoltarea în perspectivă a economiei româneşti.....44

1.3.2. Probleme ale evaluării potențialului agricol 49

1.3.3. Tendințe în evoluția factorilor de producție din agricultură şi implicații asupra relațiilor dintre industrie şi agricultură.....53

Capitolul 2

MODIFICĂRI ÎN SECTORUL SECUNDAR, DIN PERSPECTIVA ÎMBUNĂTĂȚIRII OFERTEI TURISTICE, ÎN VEDEREA RESTRUCTURĂRII ECONOMIEI NAȚIONALE.....63

2.1. Turismul în procesul reconstrucției economice.....64

2.1.1. Considerații asupra turismului în lume 65

2.1.2. Rolul funcțional al turismului în cadrul economiei naționale 67

2.1.3. Factori favorizanți şi restrictivi în dezvoltarea turismului 72

2.1.4. Nivelul actual de dezvoltare a activității turistice naționale 78

2.2. Caracteristici definitorii ale ofertei turistice naționale 82
2.2.1. Baza materială – componenta esențială a ofertei turistice.....82
2.2.2. Transporturile şi influența lor asupra turismului 90
2.2.3. Mijloacele de agrement din ramura turism 95
2.3. Conexiuni între turism şi celelalte sectoare ale spațiului economic național 96
2.3.1. Cerințe față de industrie în vederea revitalizării ofertei turistice 98
2.3.2. Interdependențe cu ramurile care asigură infrastructura turismului 103
2.3.3. Interferențe ale turismului cu agricultura şi mediul înconjurător..... 108
2.3.4. Influențe majore ale cadrului legislativ asupra activității turistice 110
2.3.5. Cerințele față de alte sectoare ale economiei în vederea îmbunătățirii calității vieții..... 113
2.3.6. Alte aspecte organizatorice pentru dezvoltarea turismului românesc..... 116

INTRODUCERE

Tranziția țărilor est-europene de la sistemele totalitare de guvernare la cele democratice este un proces complex, de durată, cu implicații profunde pe multiple planuri. În cadrul acestui proces, restructurarea economiilor naționale reprezintă un obiectiv fundamental.

În perioada actuală, studierea problemelor ridicate de restructurarea economiei naționale trebuie să aibă în vedere, după opinia noastră, atât abordările de ordin teoretico-metodologic, cât şi cele de ordin practic pe planul politicii economice. De aceea, eforturile noastre au vizat, pe de o parte, studierea literaturii de specialitate pe tema restructurării, a modului de interpretare din punct de vedere conceptual a acesteia iar, pe de altă parte, analiza măsurilor concrete de politică economică, a experienței altor țări cu tradiție în funcționarea pe baza legilor pieței libere a economiei.

Complexitatea deosebită a problemei restructurării în vederea trecerii la economia de piață, multiplele implicații, pe diverse planuri, ale acesteia, precum şi resursele de cercetare disponibile ne-au forțat să ne limităm aria investigațiilor la numai trei domenii, corespunzătoare celor trei capitole ale lucrării, pe care, însă, le considerăm esențiale pentru România: raportul dintre industrie şi agricultură; impactul restructurărilor din industrie, construcții şi transporturi asupra ofertei turistice; adaptarea profesională a forței de muncă. Menționăm, de asemenea, că diversitatea domeniilor studiate a condus la o relativă eterogenitate în privința modului de abordare a problemelor economice. Am considerat însă, că scopul trebuie să-l constituie studierea unor probleme structurale acute cu care se confruntă economia românească în perioada actuală de criză şi valorificarea cât mai bună, în acest sens, a potențialului fiecărui colectiv de cercetare din cadrul sectorului, a experienței acumulate, pe plan teoretic şi informațional.

La stabilirea tematicii de cercetare am avut în vedere, în principal, structura actuală a economiei româneşti, necorelarea acesteia cu resursele disponibile şi cu potențialul de dezvoltare în viitor a diverselor ramuri. Considerăm, alături de numeroşi alți economişti, că în perioada următoare economia națională poate intra pe o traiectorie ascendentă prin acordarea unei atenții prioritare valorificării importantelor resurse agricole şi turistice de care dispune România. Neglijarea în trecut a sectorului agricol şi a celui turistic, pentru dezvoltarea cărora România dispune de condiții favorabile şi de tradiții valoroase, este cauza existenței, în prezent, a unor dezechilibre şi blocaje economice importante. De aceea, în lucrare ne propunem elucidarea unora dintre mecanismele şi pârghiile economice prin care acestea pot fi dezamorsate cât mai rapid. Totodată, în noile condiții create de trecerea la economia de piață, ne propunem relevarea unor posibilități de susținere a

restructurărilor economice prin intermediul adaptării profesionale a forței de muncă, îndeosebi a celei din industrie.

Domeniile de cercetare abordate ne-au obligat ca, în paralel cu studierea problemelor restructurării prin prisma eficienței economice, să ținem seama de impactul social al acestora, îndeosebi de acela asupra unor componente importante ale calității vieții, precum nivelul veniturilor, gradul de asigurare, a unor cerințe de consum alimentar şi nealimentar, condițiile de muncă, petrecerea timpului liber, calitatea mediului ambiant etc.

Elaborarea lucrării ne-a fost facilitată de contactele pe linie profesională pe care le-am avut cu o serie de specialişti din ministerele economice de profil, cu cercetători din institutele componente ale Institutului Național de Cercetări Economice, cu cadre didactice din învățământul superior economic şi de participarea noastră în cadrul unor comisii guvernamentale pe probleme economice. De aceea, pe această cale mulțumim tuturor celor care ne-au ajutat prin furnizarea de informații, sugestii şi idei şi care, în mod indirect, au contribuit la realizarea prezentei lucrări de cercetare.

Capitolul 1

MODIFICĂRI ALE RAPORTULUI DINTRE INDUSTRIE ŞI AGRICULTURĂ ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE ŞI ÎN PERSPECTIVĂ

Printre sursele importante ale erorilor care apar în procesul de elaborare a politicilor economice se numără ignorarea tendințelor de evoluție pe termen lung a complexității lor, precum şi subestimarea teoriilor economice care nu sunt agreate de regimul politic conducător, dacă acesta este totalitar. În România, asemenea erori au generat, pe lângă alte aspecte negative, raporturi necorespunzătoare între industrie şi agricultură cu consecințe dintre cele mai nefaste, atât pe plan economic, cât şi pe plan social şi ecologic.

Pentru evitarea, în viitor, a unor astfel de erori de politică economică, considerăm utilă prezentarea, pe de o parte, a unor considerații teoretice privind raportul dintre industrie şi agricultură şi, pe de altă parte, a principalelor tendințe care se manifestă pe plan mondial în domeniul structurilor macrosectoriale şi al eficienței.

De asemenea, prezentăm rezultatele cercetărilor noastre referitoare la impactul trecerii la economia de piață asupra diverselor aspecte ale raportului dintre industrie şi agricultură, precum şi unele concluzii care pot contribui la mai buna fundamentare a politicilor economice în perspectivă.

1.1. Considerații teoretice privind evoluția raportului dintre industrie şi agricultură

Toate statele lumii, indiferent de nivelul dezvoltării economice, se confruntă cu problema raportului dintre industrie şi agricultură. Dezvoltarea celorlalte ramuri – care compun sectorul terțiar (a cărui extindere în țările occidentale asigură ocuparea a 50-70% din totalul populației active) – este strict condiționată de existența unei industrii moderne şi a unei agriculturi de mare randament.

Printre cele mai importante surse ale acumulării interne în perioada de început a industrializării, în care industria nu era capabilă să-şi asigure autofinanțarea au provenit din agricultură.[1] Dintr-o atare situație decurge

[1] Georgescu-Roegen arată că în cazul în care "agricultura nu ar fi fost capabilă să se dezvolte *singură* (s.a.) într-atât încât să nu poată hrăni pe cei care cultivau pământul

una dintre principalele premise ale dezechilibrelor dintre industrie şi agricultură. În economiile occidentale, caracterizate prin existența pieței libere, aceste dezechilibre s-au diminuat semnificativ în ultimele decenii, în vreme ce în economiile planificate centralizat din estul Europei ele s-au amplificat. Dificultățile imense cu care se confruntă aceste din urmă țări în perioada de tranziție la economia de piață liberă se datoresc unor blocaje structurale, având la bază, printre altele, şi decalajele existente între industrie şi agricultură.

Odată cu prima jumătate a secolului trecut, problema industrializării şi, implicit, a raportului dintre industrie şi agricultură au pătruns în sfera de preocupări a majorității teoreticienilor economişti.[1] Clasificându-i în mod simplist, în funcție de raportarea la dogma dezvoltării cu orice preț a industriei (îndeosebi a celei grele), în "reacționari" şi "progresişti", literatura economică oficială din țările estice a eludat problemele reale, de fond, ale evoluției raportului dintre industrie şi agricultură. Teoria şi, mai ales, practica economică au fost forțate să ignore rezultatele cercetărilor efectuate de o serie de economişti valoroşi (inclusiv laureați ai premiului Nobel pentru economie), dacă ele contraveneau politicii economice aplicate în aceste țări.

1.1.1. Cadrul general al modificărilor structurale

Pentru înțelegerea mai bună a tendințelor de evoluție a raportului dintre industrie şi agricultură este necesară studierea acestora în cadrul mai larg al modificărilor structurale din economie, generate atât de forțele interne cât şi de impactul relațiilor economice externe. Această optică, adoptată de tot mai mulți economişti, a condus la apariția, la sfârşitul secolului trecut, a teoriei complementarității economiilor naționale, sub forma "celor două Europe" – industrială şi agrară.

Critica teoriei complementarității porneşte, de regulă, de la constatarea că la nivel global țările dezvoltate, deşi au economii complexe, cu industrie şi agricultură avansată, fac între ele schimburi intense de sortimente ale mărfurilor industriale şi agroalimentare, astfel încât în prezent peste trei sferturi din schimburile comerciale mondiale sunt reprezentate de comerțul reciproc dintre aceste țări. Eroarea provine din neluarea în considerare a

---

cât şi pe cei care aveau alte ocupații, omenirea ar continua să trăiască în sălbăticie". De asemenea, el afirmă, în continuare, că, într-un anume sens, "toate economiile avansate din lume au atins nivelul actualei lor dezvoltări economice pe baza largă a unei agriculturi dezvoltate" (Georgescu-Roegen, N., *Legea entropiei şi procesul economic*, Editura Politică, Bucureşti, 1979, p. 474).

[1] Printre primii economişti care au demonstrat în mod convingător avantajele economiei de tip industrial, cel mai des citat este Friedrich List care, în lucrarea sa principală, nega totuşi necesitatea industrializării tuturor țărilor (List, F., *Sistemul național de economie politică*, Editura Academiei, Bucureşti, 1973).

diferențelor majore care există între țările dezvoltate şi cele în curs de dezvoltare în privința mărimii volumului comerțului exterior, a pieței naționale, precum şi a standardelor interne (de exemplu, luând fluxurile reciproce de comerț exterior între R.F. Germania, pe de o parte, şi China şi Brazilia, pe de altă parte, numai un procent din exporturile primei țări echivala, la nivelul anului 1989, cu peste 6,5% din exporturile celei de-a doua țări şi cu aproape 10% din exporturile celei de-a treia țări).

Pentru țările est-europene, care doresc integrarea cât mai rapidă şi eficientă în structurile economice ale Comunității economice vest-europene, problemele principale care se pun în prezent sunt legate tocmai, de alinierea la standardele țărilor vestice, în paralel cu realizarea unor structuri economice compatibile cu cerințele de pe piața acestor țări.

După cel de-Al Doilea Război Mondial, teoria complementarității este dezvoltată prin lucrările unor economişti de seamă abordându-se, alături de raporturile dintre industrie şi agricultură, cele dintre industria grea şi industria uşoară, dintre industria prelucrătoare şi ramurile primare (industria extractivă şi agricultură) etc. Astfel, se subliniază necesitatea adaptării acestor raporturi în funcție de condițiile concrete din fiecare țară, de resursele materiale şi umane disponibile, de mărimea suprafeței şi populației, de nivelul general al dezvoltării economiei etc. Pentru țările mai puțin dezvoltate, se relevă posibilitatea adoptării, la început, a unor tehnologii ieftine şi de nivel mediu, iar ulterior, pe măsura ridicării nivelului dezvoltării economice, a apelării la tehnologii tot mai înalte. De asemenea, se prezintă avantajele unor variante de dezvoltare în care pentru proiectele mari de investiții se promovează tehnologii cât mai avantajoase în paralel cu folosirea unor tehnologii de nivel nu prea ridicat în mica producție din industrie şi din agricultură.[1]

Practicarea pe perioade lungi de către o serie de țări în curs de dezvoltare şi îndeosebi de către țările est-europene cu economie planificată centralizat, a unor rate de acumulare din produsul intern brut de peste 30% în scopul centralizării unei industrializări rapide, pe lângă faptul că nu a condus la o dezvoltare economică corespunzătoare, a generat o serie de blocaje structurale. Programele de dezvoltare industrială deosebit de one-

[1] În acest sens, menționăm: Chenery, H.B., *Patterns of Industrial Growth*, în American Economic Review, vol. 50, nr. 4, 1960; Ranis, G., *Industrial Sector Labor Absorbtion, Ways of Making Things more Labor Intensive*, în Economic Development and Cultural Change, nr. 21, 1973; Ritter, J., *The Development of Labor Intensive Technologies for Developing Countries*, în volumul The International Division of Labor. Problems and Perspectives, Tübingen, Mohr, 1974; Mesarovic, M.; Pestel, E., *Omenirea la răspântie*, Editura Politică, Bucureşti, 1974; Banerji, R.; Riedel, J., *Industrial Employment Expansion under Alternative Development Strategies*, Kiel Institut für Weltwirtschaft, Working Papers, nr. 63, 1977; Singer, H., *Technologies for Bane Needs*, Geneva OIM, 1977; Tinbergen, J. (coord.), *Restructurarea ordinii internaționale*, Editura Politică, Bucureşti, 1978 etc.

roase şi concepute de multe ori în contradicție cu orientările economice au afectat negativ nivelul veniturilor populației, al consumului şi nivelului de trai, în general, şi au generat distorsiuni grave în structurile economice. Tocmai înlăturarea acestor aspecte negative constituie unul dintre obiectivele principale ale perioadei de tranziție la economia de piață în țările est-europene.

În atari condiții, revine în actualitate teoria "cercurilor vicioase", sub diversele sale variante, cum ar fi aceea a insuficienței de capital, aceea demografică etc.[1] În prezent, în cazul trecerii țărilor est-europene la economia de piață liberă, un astfel de cerc vicios poate fi caracterizat prin următoarea buclă feed-back: productivitatea muncii scăzută – venituri mici – economii reduse-investiții mici-productivitatea muncii scăzută ş.a.m.d. Pe de altă parte, îngustimea pieței interne, determinată de veniturile scăzute, nu stimulează investițiile în noi capacități de producție. Creşterea şi dezvoltarea economică spontană apar astfel ca fiind blocate într-un "cerc vicios".

Numai realizarea unei creşteri economice de natură să lărgească piața internă, să conducă la sporirea veniturilor, deci a cererii solvabile a populației în privința bunurilor de consum, va fi în măsură să "spargă" cercul vicios. În acest sens, trebuie avut în vedere aşa-numitul "efect de demonstrație", care constă, în principal, în aceea că consumul individual din țările dezvoltate reprezintă un veritabil miraj pentru populația din țările mai slab dezvoltate. Acest fapt stimulează dorințele populației de a avea un nivel de trai similar cu cel din țările avansate, în condițiile în care însă nivelul productivității muncii sale este mult mai scăzut. Pe de o parte, deci "efectul de demonstrație" contribuie la stimularea transformării cererii potențiale într-o cerere reală, efectivă dar, totodată, pe de altă parte, el limitează posibilitățile de acumulare ale populației, întrucât veniturile, fiind, în general, mici se consumă aproape în întregime.[2]

Având în vedere penuria de capital de pe piața internă, volumele mari de investiții simultane solicitate de restructurarea unei economii naționale aflate în faza de tranziție la economia de piață pentru înlăturarea blocajelor generate de cercurile vicioase vor trebuie să provină, într-o proporție impor-

---

[1] Prima prezentare a teoriei "cercului vicios" aparține lui Singer, H.W., *Economic Progress in Underdeveloped Countries*, în Social Research, nr. 16, 1949, iar dezvoltarea sa este realizată de către Nurkese, R., *Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries*, Oxford University Press, New York, 1953. De asemenea, sub forma "cercurilor sărăciei", această teorie apare la Samuelson, P.A., *Economics*, 8th Ed. McGraw Hill Book Company, New York, 1970, şi Malassis, L., *Agriculture et processus du developpment*, UNESCO, Paris, 1975.

[2] Studierea "efectului de demonstrație" a fost realizată pentru prima dată de către Duessemberry, J.S., *Income, Saving and the Theory of Consumer Behaviour*, Cambridge, Massachussets, Harvard University Press, 1949.

tanță din exterior.[1] Nu întâmplător, astăzi, țările est-europene se află într-o veritabilă cursă pentru atragerea de capital străin şi a beneficia de ajutoare financiare din țările occidentale în vederea realizării cât mai rapide a restructurării şi retehnologizării economiilor lor.

Literatura economică relevă ca o trăsătură importantă a dezvoltării structurilor de ramură ale economiei naționale caracterul stadial al acesteia. Astfel, se demonstrează, pe baza datelor oferite de istoria economică, că nicio economie nu poate trece dintr-o dată de la vechile şi simplele structuri agrare la cele avansate, existente în prezent în țările dezvoltate.[2]

În funcție de nivelul, pe locuitor al produsului intern brut (sau venitului național) şi structura pe ramuri a economiei naționale, țările lumii pot fi grupate în cinci categorii: agrare, agrar-industriale, industrial-agrare, industriale şi aşa-numitele economii tehnologice. Dacă se ia în considerare numai raportul dintre numărul populației ocupate în agricultură şi numărul celei ocupate în industrie, economiile naționale se grupează astfel: economii agrare – cele în care raportul dintre numărul populației agricole şi al celei din industrie este mai mare decât 3; economii agrar-industriale – cele în care acelaşi raport are valori între 1-3; industrial-agrare-economiile în care, invers, raportul dintre numărul populației din industrie şi al celei din agricultură are valori cuprinse între 1-3; industriale – economiile în care raportul precedent se si-

[1] În legătură cu rolul important jucat de către capitalul extern în declanşarea restructurării economice în țările slab dezvoltate, menționăm teoria "marelui impuls", ai cărei promotori au fost: Rozenstein, R., *Problems of Industrialization of Eastern and South-Easten Europe*, în Economic Journal, iunie-septembrie, 1943, şi Morgan, T.H.; Betz, G.W.; Choudhry, N.K., *Readings in Economic Development*, Belmont, California, Wardsworth Publ., Co., 1963.

[2] În literatura economică occidentală, concepția stadială a dezvoltării ocupă un loc central în cadrul teoriei decalajelor, lucrările cele mai des menționate, în acest domeniu, fiind cele elaborate de Clark, Colin, *The Conditions of Economic Progress*, Mac Millan, ed. a III-a, Londra, 1957, şi Rostow, W.W., *The Stages of Economic Growth*, Cambridge, 1961, şi *The Process of Economic Growth*, New York, The Morton Library, 1962. După opinia lui Rostow, stadiile dezvoltării economice sunt: societatea tradițională, societatea de tranziție către demarajul economic, societatea în perioada demarajului economic şi societatea consumului de masă. În anii care au urmat publicării lucrărilor menționate numeroşi autori occidentali (economişti, dar şi sociologi), luând în considerare diverse criterii, au elaborat o serie de scheme interesante de grupare a societăților, prezente şi viitoare, şi a economiilor naționale. De asemenea, în țările est-europene, au existat unele încercări de elaborare a unor scheme de analiză şi de grupare a structurilor economiilor naționale prin luarea în considerare a unor criterii noi. În România, în acest sens, menționăm studiile elaborate de: Dobrescu, E., *Optimul economiei socialiste*, Editura Politică, Bucureşti, 1976; Iancu, A., *Schimburile economice internaționale*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983; Gogoneață, C., *Structurile economice*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984 etc.

tuează între 3-5; caracter tehnologic – economiile în care raportul dintre populația industrială şi cea agricolă are valori mai mari decât 5.[1]

Schema de grupare a economiilor naționale arătată, deşi reflectă tendința generală de modificare a raportului dintre industrie şi agricultură pe stadii de dezvoltare, nu este în măsură să surprindă procesul complex al modificărilor structurale. Astfel, sectorul serviciilor (aşa-numitul terțiar), care reprezintă mai mult de jumătate atât din produsul intern brut, cât şi din populația ocupată, în cazul țărilor dezvoltate, nu este luat în considerare, în mod explicit. De exemplu R.D. Germană, judecând după valoarea raportului dintre populația ocupată în industrie şi aceea ocupată în agricultură ar fi trebuit încadrată în categoria țărilor cu economia cea mai avansată, ceea ce nu corespunde realității.

Pornindu-se de la expansiunea din ce în ce mai rapidă, în ultimii ani, a microelectronicii, de la progresele pe planul informatizării, al folosirii microprocesoarelor şi roboților, a sporirii, în general, a ponderii sectorului terțiar şi a celui cuaternar în cadrul economiilor avansate o serie de autori occidentali consideră că, în aceste economii, se desfăşoară un proces de "dezindustrializare"[2]. Datorită mutațiilor structurale profunde de ordin calitativ din economie, inclusiv în interiorul industriei şi al agriculturii, induse de acest proces, se prevede că anumite țări, dacă adoptă o politică economică corespunzătoare pot scurta sau chiar elimina unele dintre etapele parcurse de țările occidentale pe traiectoria dezvoltării. În parte, evoluția descrisă a fost confirmată, până în prezent, prin exemplele oferite de câteva țări din sud-estul Asiei (Coreea de Sud, Taiwan).

În anii premergători prăbuşirii regimurilor totalitare din Europa de Est, o serie de economişti din aceste țări pornind de la constatarea insucceselor, tot mai evidente, pe plan economic, au relevat distorsiunile structurale datorate neglijării unor domenii ale vieții economice care nu intrau în sfera de preocupări a politicii de industrializare forțată, precum sectorul serviciilor, industria uşoară şi, îndeosebi, cea alimentară, agricultura etc.[3] Abordările porneau însă, de la analiza raporturilor dintre factorii extensivi şi cei intensivi

---

[1] Blaga, I., *Tipologia structurilor de ramură ale economiilor naționale contemporane. Raportul dintre industrie şi agricultură*, în Tratat de economie contemporană, vol. 2, Cartea I, Editura Politică, Bucureşti, 1987.

[2] Vezi Servan-Schreiber, J.J., *Sfidarea mondială*, Editura Politică, Bucureşti, 1982; Toffler, A., *Al treilea val*, Editura Politică, Bucureşti, 1983 etc.

[3] Vezi Ioromcenko, I.V., *Usloviia formirovania ostraslevoi structurî marodnogo hozeaistva*, în Naucinîe osmovî ekonomiceskovo prognoza, Moscova, 1971; Kostakov, *Prognoz Zaniatosti naseleniia*, Moscova, 1979; Pilat, V., *Probleme actuale ale structurii producției sociale şi reflectarea lor în gândirea economică socialistă*, în Orientări actuale în gândirea economică contemporană, ICCE, Bucureşti, 1981; Iancu, A. (coord.); Mihăilescu, Al.; Gondoş, M.; Iacob, V.F.; Teodoroiu, B.B.; Croitoru, L., *Structura economiei şi sistemul industrial*, Editura Politică, Bucureşti, 1986 etc.

ai dezvoltării economice şi se menţineau pe plan teoretico-metodologic, în condiţiile în care problemele legate de existenţa pieţei libere şi a proprietăţii private erau tabuuri.

În actualele condiţii create în ţările est-europene, se poate considera că "principala premisă care asigură realizarea cu eforturi economice şi sociale minime a restructurării producţiei o constituie opţiunea fundamentală rezultată din procesul revoluţionar de părăsire a tipului de economie bazat pe monopolul de stat, cu planificare administrativ – centralizată, şi trecerea la economia de piaţă, interpretată ca fiind un sistem de organizare a economiei, potrivit căruia mecanismele naturale asigură reglarea raportului dintre cerere şi ofertă".[1] Desigur, trebuie avută în vedere şi o anumită intervenţie, mai mare sau mai mică a statului constând, însă, în utilizarea, în exclusivitate a pârghiilor economice.

1.1.2. Teoria creşterii echilibrate şi teoria creşterii dezechilibrate

În faza tranziţiei la economia de piaţă a ţărilor est-europene când blocajele din economie trebuie rapid înlăturate şi când rolul diverselor componente structurale se cere a fi relevant, situaţia poate fi asimilată, într-o oarecare măsură, cu aceea existentă în Europa Occidentală după cel de-Al Doilea Război Mondial. În acest sens, având în vedere faptul că agricultura reprezintă încă ponderi importante în economia naţională, iar industria trebuie supusă unor ample restructurări, cu consecinţe dintre cele mai grave pe plan social, o utilitate deosebită are studierea diverselor variante de evoluţie a raportului dintre cele două ramuri economice.

Teoria creşterii echilibrate (printre promotorii căreia se numără Lewis, Nurkse, Rozenstein etc.) se bazează, pe de o parte, pe necesitatea corelării creşterii cererii ramurilor (luînd în considerare structura comerţului exterior) iar, pe de altă parte, pe relaţiile interramuri în cadrul economiei (caracterizată de coeficienţii input-output).[2]

Dacă, de exemplu, agricultura este neglijată, disponibilul de produse agricole poate creşte mai lent decât cererea, rezultând o situaţie de inflaţie, iar importul de produse agroalimentare în detrimentul celui de produse industriale destinate investiţiilor va afecta în mod negativ creşterea economică globală. Creşterea economică echilibrată depinde, în consecinţă, de dezvoltarea armonioasă a diferitelor sectoare ale economiei, presupunând

---

[1] Bogdan, V.; Croitoru, L.; Iancu, A.; Mihăilescu, Al.; Russu, C., *Probleme fundamentale ale restructurării ramurilor economiei naţionale. Principii generale*, în Studii şi cercetări economice, nr. 2, INCE, Bucureşti, 1990.

[2] Vezi Lewis, W.A., *The Theory of Economic Growth*, Homewood, Illinois, R.D. Irwin, 1955; Nurkese, R., *Equilibrium and Growth in the World Economy*, Cambridge, Massachussets, Harvard University Press, 1962.

complementaritatea investiţiilor în infrastructură, a celor productive şi a celor sociale.

Teoria creşterii dezechilibrate presupune acordarea rolului conducător anumitor sectoare economice. Această teorie, lansată de A.O. Hirschmann şi F. Perroux, se fundamentează pe folosirea termenului, introdus de W.W. Rostow, de "sectoare conducătoare" (leading sectors), care joacă un rol major în anumite perioade şi diferite stadii de dezvoltare, presupunând că sectoarele economiei naţionale nu se dezvoltă în aceleaşi ritmuri sau în acelaşi timp.[1] În legătură cu teoria creşterii dezechilibrate se află şi aceea denumită a "creşterii bruşte", care este valabilă în cazul particular al ţărilor net exportatoare (datorită tendinţelor manifestate de comerţul internaţional, diferite produse au avut un rol crucial în anumite perioade – piei şi blănuri în Canada, lemn în Suedia, mătase în Japonia etc.).

Datorită faptului că la baza creşterii economice se află sporirea productivităţii muncii, într-o economie care are un sector modern cu o productivitate înaltă şi un sector tradiţional cu o productivitate scăzută, proporţia lucrătorilor ocupaţi în primul sector va trebui să crească. Însă, în condiţiile în care capitalul este limitat şi având în vedere că dezvoltarea primului sector – industria grea, de regulă, sau aşa-numita "industrie strategică" – presupune un consum intensiv de capital, se va ajunge la o creştere dezechilibrată.

Alternativa acordării priorităţii industriilor strategice, care vor stimula dezvoltarea pe termen lung, implică necesitatea unor importuri mari de mijloace de producţie, ceea ce va influenţa negativ balanţa de plăţi, afectând, pe termen lung, însăşi capacitatea de import şi ritmul dezvoltării economice.

A doua alternativă presupune un ritm lent de creştere a populaţiei ocupate în sectorul caracterizat printr-o productivitate şi o intensitate a consumului de capital ridicate. Într-o primă etapă, resursele investiţionale disponibile vor fi repartizate pe ramuri economice în funcţie de criteriul fructificării lor în termen scurt iar, într-o etapă ulterioară sectoarele intense consumătoare de capital şi cu o productivitate mai mare vor fi finanţate, în parte, din creşterea înregistrată anterior. De regulă, alegerea acestei alternative vizează acordarea priorităţii agriculturii şi industriei uşoare. De asemenea, trebuie avută în vedere acea corelaţie care să permită ca creşterea înregistrată în prima etapă să fie suficientă pentru asigurarea dezvoltării industriei în cea de-a doua etapă.

În realitate, cele două alternative de creştere economică se întrepătrund, agricultura şi industria uşoară putând fi încurajate, concomitent cu extinderea industriilor care consumă intensiv capitalul. Tipurile creşterii economice se delimitează, pe o scară largă în funcţie de măsura în care se acordă prioritate unei alternative în raport cu cealaltă.

---

[1] Vezi Hirschman, A.O., *The Strategy of Economic Development*, New Haven, Yale University Press, 1958; Perroux, F., *Economie des jeunes nations*, Paris, PUF, 1963 ş.a.

În legătură cu tipul de dezvoltare ales se mai impun câteva remarci. Astfel, trebuie avut în vedere că aceasta depinde în mare măsură de structurile politice şi situaţia socială, printre factorii de influenţă majoră asupra procesului decizional numărându-se abilitatea autorităţilor de a impune măsuri de austeritate, situaţia utilizării forţei de muncă, nivelul aspiraţiilor sociale, efectele psihologice ale rezultatelor pe termen scurt etc.

În cazul unei rate înalte a consumului de capital, când industria este considerată sectorul conducător, există riscul ca investiţiile alocate agriculturii să se situeze la un nivel inferior necesităţilor. Neglijarea agriculturii va avea ca efect scăderea standardului de viaţă al populaţiei rurale, ceea ce poate provoca un puternic exod al ţărănimii spre oraşe, cu consecinţe grave, atât pe plan economic, cât şi social. Când agricultura este considerată drept sector conducător al economiei, investiţiile trebuie orientate în funcţie de obiectivele pe termen scurt şi de cele pe termen lung ale creşterii economice. Obţiunea cu privire la tehnica agricolă influenţează atât ritmul de creştere a producţiei agricole, cât şi cele de creştere a productivităţii. Viteza cu care este realizată modernizarea echipamentului va trebui riguros corelată cu ritmul transferului populaţiei agricole. Dacă substituirea muncii prin capital este prematură, costurile de producţie vor spori într-o manieră care-l va aduce pe agricultor în situaţia de a fi debitor net, ceea ce va afecta negativ standardul de viaţă.

Susţinătorii creşterii dezechilibrate acordă, de regulă, prioritate industriei, subliniind efectele care se obţin pe temen lung.[1] Argumentele folosite în acest sens se referă, în principal, la experienţa din trecut a ţărilor occidentale şi la efectele de propagare şi înstrăinare ale dezvoltării în industrie. Expresia “industrializarea agriculturii”, utilizarea în literatura, se referă la schimbările radicale care au avut loc în agricultură, fără ca aceasta să-şi piardă trăsătura caracteristică (adică fundamentarea pe folosirea conversiei biologice). Comparativ cu agricultura tradiţională, se înregistrează creşterea ritmului de inovare şi invenţie, sporirea capitalului investit pe unitatea de muncă şi o nouă diviziune a muncii (înlocuirea sistemelor agricole de tip mixt cu cele specializate) creşterea rapidă a productivităţii muncii, extinderea tehnologiilor specifice producţiei de masă (îndeosebi, în creşterea păsărilor şi animalelor) etc. Aceste evoluţii, faptul că tehnologiile utilizate în agricultură devin asemănătoare celor folosite în industrie, relevă că agricultura tinde să adopte metodele, formele de organizare şi structurările regimului de lucru din industrie. Mutaţiile produse în agricultură sunt consecinţa dezvoltării industriale, a propagării efectelor acesteia în domeniul producţiei agricole.

[1] În România interbelică, prioritate industriei naţionale se acordăa, de regulă, în cadrul concepţiei neoliberale, reprezentată de St. Zeletin, M. Constantinescu, M. Manoilescu (protecţionismul industrial) ş.a., iar prioritate agriculturii – de către susţinătorii curentului ţărănist, reprezentat de M. Ralea, V.N. Madgearu ş.a.

De asemenea, tranziția de la agricultura tradițională la cea modernă presupune transformări profunde pe plan social, care să stea la baza creării în mod progresiv, a unui nou tip de agricultură capitală să-şi îndeplinească funcțiile în procesul dezvoltării.

Adoptarea, în cadrul politicii economice, a teoriei "sectorului conducător" impune luarea în considerare a particularităților istorice şi geografice precum şi a resurselor potențiale ce pot fi mobilizate. Pentru ca agricultura să poată furniza industriei pentru dezvoltarea sa forță de muncă, capital şi materii prime este necesară, pe lângă stimularea creşterii cererii de produse industriale în sectorul agricol modernizarea agriculturii, în vederea ridicării nivelului productivității muncii agricole.

Evident, dacă demararea porneşte de la o societate preponderent agrară, transferul de resurse din agricultură în industrie este inevitabil, iar dezvoltarea se prezintă sub forma unui *proces de transfer*, care poate fi intern (dintr-un sector în altul în interiorul economiei naționale) sau extern (dintr-un sector în altul trecând prin piețele externe). În acest din urmă caz de exemplu, sectorul agricol furnizează resurse valutare, prin exportul de produse agroalimentare sau muncitori emigranți, care pot fi utilizate pentru importul de mijloace de producție pentru industrie. Într-o fază ulterioară, procesul dezvoltării va conduce la sporirea volumului de schimburi reciproce de bunuri între industrie şi agricultură.

Examinând mecanismul transferului de resurse (munca, economiile) şi bunuri (bunuri de capital şi mărfuri de larg consum), se desprind trei tipuri: transferul obligatoriu, transferul prin mecanismul pieței şi transferul planificat.[1]

Prima formă de transfer îmbrăcând diverse forme (munca forțată, obligația de a produce şi a livra anumite produse etc.) prezintă interes îndeosebi, din punct de vedere istoric. De asemenea, tipul de transfer planificat, care se bazează pe o politică de "prețuri planificate" şi adesea, "obligații multiple", s-a dovedit necorespunzător, atât pe plan economic, cât şi social, fiind, în prezent, abandonat de majoritatea țărilor est-europene care l-au practicat în trecut.

În țările occidentale, creşterea economică s-a bazat pe transferul factorilor de producție prin acțiunea forțelor pieței. Explicația rezidă în nivelul diferit al veniturilor, diferențele dintre salariile unui sector față de altul şi dintr-o zonă față de alta au constituit factorul stimulator al creşterii economice prin aceea că schimbarea profesiilor, locurilor de muncă şi, implicit, a modului de viață al lucrătorilor şi al familiilor lor au făcut posibile atenuarea ratei şomajului şi creşterea cererii şi a productivității (dacă salariile acontate sunt mai mari decât câştigul agricol şi oferă perspectiva unui standard de

[1] Vezi Malassis, L., *Agriculture et processus du developpement*, UNESCO, Paris, 1973.

viață superior, exodul populației rurale este motivat din punct de vedere economic).

Privit din punct de vedere istoric procesul dezvoltării industriale poate fi considerat ca un catalizator care a determinat creşterea resurselor materiale disponibile şi transformarea relațiilor sociale. În susținerea acestui proces agricultura a avut însă o contribuție deosebită. Deşi contribuția agriculturii este, în general, recunoscută, agricultorii simt, uneori, că ei nu beneficiază în aceeaşi măsură ca celelalte categorii socioprofesionale de binefacerile progresului, veniturilor lor fiind relativ mai scăzute. Această situație generează nemulțumiri care într-o anumită fază a dezvoltării, determină sectorul agricol să solicite paritatea cu celelalte sectoare, nu numai din punct de vedere economic, ci şi social şi cultural.

1.1.3. Considerații privind modificarea relațiilor interramuri în condițiile trecerii la economia de piață

Realizarea unei economii moderne în România presupune modificări profunde ale relațiilor interramuri.[1]

Dereglările, distorsiunile, dezechilibrele şi blocajele care se manifestă la nivelul structurilor economice şi al relațiilor interramuri evaluate corect, vor putea constitui elemente de fundamentare pentru o serie de măsuri privind cererea unor pârghii economice puternice şi, cu ajutorul lor, a unui mecanism economic sănătos, precum şi a unor decizii la nivelul agenților economici direcți.

Mutațiile care se vor produce în viitor în structurile economice în relațiile intersectoriale şi interramuri vor reflecta, la un nivel relativ ridicat de agregare, eficiența acțiunilor reformatoare din societate şi economie, tendințele, atât cele pozitive, cât şi cele negative care se vor manifesta.

Impacturile asupra relațiilor interramuri se vor datora în principal, trecerii la economia de piață, apariției şi dezvoltării proprietății private, extinderii relațiilor externe (inclusiv importul de capital), reevaluării importanței factorului uman (drepturile omului şi democrația).

În legătură cu reconsiderarea relațiilor interramuri prezentăm în continuare câteva din punctele noastre de vedere.

1. În primul rând, este necesară adoptarea unei noi optici în abordarea structurilor economice şi a relațiilor interramuri. În acest sens, structurile economice, raporturile dintre diversele sectoare şi ramuri economice trebuie privite ca rezultantă a funcționării economiei şi nu ca ceva prestabilit de la un centru de putere.

---

[1] În legătură cu această problemă, a se vedea studiile elaborate în cadrul Institutului de Cercetare a Relațiilor Interramuri şi a Structurilor Industriale: Caietele de lucru, nr. 2 şi 3, INCE, Bucureşti, 1990; Albu, L., *Reconsiderarea relațiilor interramuri*, Tribuna economică, nr. 15, Bucureşti, 1990.

În economiile moderne, democratice, structurile macroeconomice şi raporturile existente la un moment dat sunt, în principal, rezultatul unor mişcări naturale din trecut, cuprinzând, totodată, germenii unor tendințe obiective care se vor manifesta cu tărie în viitor.

Stabilirea apriori, prin plan, a unor structuri economice viitoare şi impunerea unor măsuri, de regulă coercitive, în acest sens, vor conduce la crearea de forțe inerțiale nefaste, la trunchierea relațiilor interramuri şi mascarea blocajelor, la consumarea ineficientă, în final, a resurselor, la inhibarea inițiativelor agenților economici.

Planul optim în raport cu indicatorii vagi, de genul nivel de trai, bunăstare materială şi spirituală a poporului etc., are, la nivel macroeconomic, efecte negative, până în prezent nedovedindu-şi niciunde valabilitatea (el este operabil, mai degrabă, la nivel microeconomic). Datorită complexității deosebite a sistemelor economice contemporane, interdependențelor dintre economiile naționale, faptului că intervine tot mai puternic factorul uman (care nu se vrea planificat nici chiar optim şi nici măcar când este vorba de nivelul său de trai), progresului accelerat din ştiință şi tehnică, impactului fenomenelor ecologice etc., încercarea de planificare la nivelul economiei naționale nu poate conduce decât la tendința spre autarhie (închiderea, restrângerea sistemului condus), în paralel cu extinderea aparatului birocratic.

În schimb, o politică economică "liberală" sau chiar "dirijistă" (la termeni se mai poate umbla), bazată pe concurență şi competitivitate, va permite ca structurile economice să se "aşeze", în mod natural, la fel ca şi relațiile interramuri. În acest caz, studierea aspectelor esențiale ale relațiilor interramuri, a tendințelor de evoluție structurală va permite fundamentarea acțiunilor de cercetare a unor distorsiuni care apar sau care se întrevăd a apărea. Anumite pârghii pot fi introduse, iar altele eliminate. Sarcina principală, la nivel de economie națională, va deveni prevederea, prognozarea tendințelor cu impact major în viitor asupra modificărilor structurale şi ale relațiilor interramuri, depistarea factorilor inhibitori şi a celor stimulatori în crearea unor pârghii economice eficace.

2. Din punct de vedere metodologic este necesară alinierea sistemului de clasificare a ramurilor economiei naționale la sistemele internaționale şi recalcularea, în consecință, a indicatorilor de structură, a raporturilor dintre sectoarele şi ramurile economice.

Dacă exprimarea relațiilor interramuri sub aspect fizic nu ridică probleme deosebite, în schimb, sub aspect valoric calculele sunt, cel puțin pentru perioada de tranziție la o economie de piață, aproape imposibil de realizat. De aceea, până la constituirea unui sistem de prețuri bazat pe legile pieței, pe raportul cerere-ofertă, până la realizarea efectivă a convertibilității monedei naționale, este necesar ca indicatorii de eficiență economică, precum şi cei care exprimă relațiile valorice interramuri să fie luați în considera-

re cu multă prudență şi să fie completați cu indicatori exprimați în unități naturale sau natural – convenționale.

Relațiile interramuri vor trebui studiate complex prin prisma fluxurilor: materiale şi energetice; umane; tehnologice şi informaționale; valorice. Pentru crearea acestei posibilități este necesară o amplă acțiune de inventariere a resurselor, de grupare, pe baza datelor reale actualizate, a potențialului lor de semnalare a celor restrictive şi a celor abundente.

Evaluările vor trebui să țină seamă de modul (filiera) şi eficiența utilizării resurselor în cadrul diverselor ramuri şi subramuri economice. Analiza fluxurilor, a intensității şi eficienței lor, va trebui realizată atât din punctul de vedere al randamentelor fizice, cât şi al celor valorice. În acest sens, se poate porni de la balanțele reale existente (materiale, energetice, investiționale, valorice, balanța legăturilor dintre ramuri, ale forței de muncă). La nivel central, acestea pot fi menținute pentru cunoaşterea situației resurselor şi alocarea lor pe destinații generale, pentru emiterea unor indicatori cu caracter orientativ şi a unor nivele-limită. Alocarea în amănunt a resurselor trebuie însă lăsată, din ce în ce mai mult, la latitudinea producătorilor, pe măsura sporirii dreptului lor de a dispune de ceea ce dețin şi produc.

În funcție de omogenitatea sau importanța ramurilor economice şi în legătură cu forma de proprietate şi gestionare a resurselor, se va stabili nivelul centralizării în alocarea resurselor (mergând de la nivelul economiei naționale până la cel al producătorului individual).

Statul poate avea un rol mai mare (poate patrona) în cazul unor ramuri precum energia electrică, metalurgia neferoasă etc., dar în niciun fel nu trebuie să trunchieze, în această calitate, relațiile cu celelalte ramuri în care gradul de autonomie a producătorilor este mai mare. Legile pieței libere, ale cererii şi ofertei, legile economice trebuie să acționeze şi în acest gen de relații.

Studierea relațiilor interramuri va trebui să se bazeze, în noile condiții, pe un număr redus de indicatori (parametri de control) şi să utilizeze o serie de metode moderne (modele – sondă derivate din teoria catastrofelor, teoria fractuală, modele ale ciclului economic, teoria probabilităților şi a energiei informaționale, structurile disipative, sinergetica etc.).

3. Inițierea unor acțiuni în vederea înlăturării rapide, chiar în faza de tranziție spre o economie de piață, a unor dezechilibre şi blocaje care afectează nivelul eficienței economice şi dezvoltarea economică armonioasă. În acest sens, efecte rapide se pot obține prin reevaluarea raporturilor industrie-agricultură, industrie-turism, industrie-servicii de consum pentru populație.

Dezvoltarea acelor ramuri industriale care vor contribui la redresare, în termen scurt şi cu eforturi investiționale relativ scăzute a agriculturii, turismului şi serviciilor pentru populație va permite valorificarea unor resurse naturale relativ abundente, ocuparea mai bună a forței de muncă (inclusiv absorbția celor afectați de şomajul structural), experimentarea cu riscuri mi-

nime a formelor şi a funcționării legilor pieței libere de proprietate privată, sporirea veniturilor unor categorii importante ale populației şi îmbunătățirea calității vieții (inclusiv efecte pozitive asupra mediului natural) etc.

În contrabalanță, alte ramuri industriale vor trebui restrânse (metalurgie, minerit etc.) în acele zone în care ineficiența este demonstrată sau restructurate (în principal construcția de maşini).

O problemă importantă este cea a aşezării pe baze economice a raportului dintre prețurile produselor industriale şi cele din ramurile neindustriale, cu mențiunea că cel puțin pentru o perioadă trebuie ca la unele dintre produsele de bază pentru consumul populației să se practice subvenționarea de către stat.

Desigur va trebui să se țină seama şi de modificările în structura ramurilor neindustriale menționate: cultura plantelor zootehnice; servicii pentru producție; servicii pentru populație etc.

În vederea pregătirii unor restructurări economice ample în viitor, încă din faza de tranziție la economia de piață este necesară reconsiderarea raporturilor la nivel macroeconomic: sfera producției materiale-sfera producției nemateriale; ramuri primare-ramuri prelucrătoare; bunuri de consum – mijloace de producție etc. În acest sens, trebuie regândite anumite acte normative privind salarizarea, structura organizatorică, modul de finanțare, repartizarea fondurilor de investiții etc., iar în unele cazuri chiar trecerea la punerea în practică a unor măsuri care pot îmbunătăți raporturile intersectoriale şi interramuri în anumite laturi.

1.2. Evoluții pe termen lung

Pentru demersul nostru, importanță prezintă cunoaşterea tendințelor din domeniul modificărilor structurale la nivel macroeconomic, precum şi relevarea, pe baza unor comparații internaționale, a decalajelor existente, pe planul eficienței economice, atât între diversele grupuri de țări, cât şi în cadrul lor. Totodată, ne propunem surprinderea unor aspecte ce țin de impactul modificărilor structurale, în general, şi al celor pe linia relațiilor dintre industrie şi agricultură, în special, asupra calității vieții.

1.2.1. Tendințe generale în evoluția structurilor macrosectoriale şi a raportului industrie-agricultură

Începând cu declanşarea primei revoluții industriale, s-a putut constata că ritmul creşterii economice, progresul economic şi social general, sunt puternic influențate de modificarea raportului dintre cele două ramuri de bază ale majorității economiilor naționale: industria şi agricultura. Experiența mondială arată că atât industria, cât şi agricultura dețin roluri fundamentale în procesul dezvoltării economice. Industria reprezintă ramura hotărâtoare atât pentru dezvoltarea agriculturii, cât şi a celorlalte ramuri ale economiei,

pentru valorificarea superioară a resurselor naturale şi de muncă, pentru lichidarea subdezvoltării, promovarea progresului tehnic, creşterea productivității muncii şi ridicarea nivelului bunăstării populației. Faptul că pe seama produselor agricole primare sau prelucrate sunt satisfăcute cele mai multe din trebuințele fiziologice ale omului face din agricultură una din ramurile de bază ale producției materiale. Ea asigură, totodată, materii prime pentru industria alimentară, ca şi pentru industria textilă, a pielăriei şi alte ramuri. Industria, la rândul ei, livrează agriculturii o serie de principale mijloace de producție (tractoare şi maşini agricole, îngrăşăminte şi antidăunători, utilaje pentru îmbunătățiri funciare şi irigații energie electrică şi combustibili etc.).

De asemenea, în aceste ramuri există o serie de relații (în afară de cele privind fluxurile materiale şi energetice) în legătură cu repartiția forței de muncă, cu distribuirea şi redistribuirea venitului național (deci relații valorice), cu transferul unor tehnologii (tehnologii de tip industrial în agricultură şi, de exemplu, biotehnologiile în industrie), al unor forme organizatorice şi de conducere (îndeosebi din industrie şi agricultură) etc. Printre valențele agriculturii se menționează, în acest sens, că această ramură a constituit sursa industrializării. Posibilitatea provine din faptul că în momentul trecerii țărilor la industrializare, volumul producției ei agricole depăşeşte cu mult pe cel al producției industriale iar de regulă, 70-80% din forța de muncă este ocupată în agricultură.[1]

Transferul de venituri din agricultură continuă, sub diferite forme şi după demararea industrializării. În țările est-europene, de exemplu, unul dintre principalele instrumente de transfer al veniturilor din agricultură în industrie, în perioada postbelică l-a constituit sistemul de prețuri. Astfel, conform unor calcule, în cazul în care prețurile agricole ar include şi renta diferențială, preluată de stat, ponderea agriculturii sovietice (inclusiv silvicultura) la crearea venitului național ar spori de la 19,2 % la 26,0%, între 1972-1974 şi de la aproximativ 17% la 30,7% între 1975-1977.[2]

În țările dezvoltate, cum este cazul celor din Europa Occidentală, în anumite perioade, se înregistrează un transfer de capital şi de venituri din industrie în agricultură, promovându-se o politică de susținere a prețurilor la producător ale produselor agricole şi de apropiere a veniturilor populației agrare de cele ale populației neagricole.

---

[1] De exemplu, în Japonia, aşa cum arată C. Grigorescu în capitolul "Relația industrie-agricultură şi creşterea economică" din lucrarea *Dezvoltarea agriculturii în corelație cu industria* (coord. C. Grigorescu), Ed. Politică, Bucureşti, 1984, citându-i pe K. Okhawa şi H. Rosovsky, în ultimele două decenii ale secolului trecut, impozitul asupra pământului a reprezentat peste 80% din totalul taxelor generale ale guvernului central, iar impozitul direct asupra venitului a fost de 12-22% în agricultură şi de numai 2-3% în sectoarele neagricole.

[2] *Voprosî ekonomiki*, nr. 7, 1980, p. 134-145 (preluat după C. Grigorescu, aceeaşi lucrare).

Dacă, în general, înainte de revoluția industrială[1], diferențele în privința nivelului de productivitate a muncii, între activitățile industriale şi cele agricole erau nesemnificative, după declanşarea şi extinderea acesteia, diferențele au devenit din ce în ce mai importante.[2] Consecința directă a saltului de productivitate în industrie, a expansiunii ei şi modificării, sub acest impact, a nevoilor sociale a fost transferarea, în timp, a unei părți tot mai mari din forța de muncă, din resursele economice, în general, din agricultură în industrie. În acest fel, ponderea industriei în producția socială a cunoscut o dinamică accelerată.

Declanşarea revoluției industriale nu a însemnat însă, în mod automat trecerea la o dezvoltare economică preponderent industrială. În perioada de debut, în care ponderea industriei atât în populația ocupată, cât şi în producția socială, deşi crescândă rămânea totuşi cu mult mai redusă decât acea a agriculturii, ritmul general de creştere economică era scăzut, fiind foarte apropiat de cel al agriculturii, iar caracterul economiei naționale rămânea în continuare preponderent agrar.

După parcurgerea unei faze de tranziție, mai lungă sau mai scurtă în funcție de particularitățile fiecărei economii naționale şi de perioada istorică în care se desfăşoară procesul de industrializare, se ajunge, ca de la un anumit moment, ponderea agriculturii în sporul producției sociale şi al venitului național să fie egalată de cea a industriei.[3] Acest moment coincide de regulă cu ceea ce este cunoscut în literatura de specialitate sub denumirea "momentul (sau perioada de câțiva ani) demarării" procesului de dezvoltare economică de tip industrial. În continuare, industrializarea se intensifică, veniturile sporesc şi o parte tot mai mare a lor se acumulează sub formă de fonduri investiționale care permit susținerea unei creşteri economice din ce în ce mai rapide. De asemenea, pe măsura extinderii industrializării, au loc mutații în structurile economice, atât la nivel macroeconomic, cât şi în cadrul ramurilor şi subramurilor economice. Cu timpul, industria devine preponderentă, mai întâi în venitul național, iar ulterior şi în populația ocupată, în vreme ce ponderea agriculturii regresează în ritm rapid. Procesul de sporire a ponderii industriei continuă şi după ce această a devenit preponderentă în venitul național şi în populația ocupată.[4]

---

[1] Este vorba de prima revoluție industrială.

[2] Aceasta cu toate că ansamblul de transformări din economie, definit ca revoluție industrială, caracterizată, în primul rând prin folosirea maşinilor acționate prin arderea combustibililor fosili, a declanşat profunde transformări în agricultura tradițională.

[3] Desigur, aceasta a presupus mobilizarea unor importante părți din venituri, constituirea lor în fonduri investiționale, folosirea lor corespunzătoare, în vederea creării structurilor industriale de bază, a unei infrastructuri moderne.

[4] În condițiile contemporane, când trecerea unor țări la tehnici superioare se face fără parcurgerea uneia dintre fazele intermediare pe care le-au străbătut țările care s-au industrializat anterior (cum sunt Marea Britanie, Franța, SUA, Canada etc.), durata industrializării este de regulă mai redusă. În perioada postbelică, ponderea populației ocupa-

În epoca contemporană, sub impactul actualei revoluții științifice şi tehnice mondiale, se desfăşoară o nouă revoluție industrială, concomitent cu o revoluție în agricultură. În aceste condiții, începând de la un anumit nivel de dezvoltare economică, ritmul creşterii productivității muncii în agricultură tinde să se apropie de cel al productivității muncii din industrie (în unele cazuri chiar depăşindu-l), iar ponderea agriculturii în totalul forței de muncă, în linii generale, se stabilizează. Astfel, se creează cadrul realizării unei noi sinteze (pe o treaptă superioară a spiralei dezvoltării) a industriei şi agriculturii, spre deosebire de epoca primei revoluții industriale când s-a produs o separare, o ruptură între industrie şi agricultură. În ceea ce priveşte industria şi ponderile acestea în populația ocupată şi în produsul intern brut sporesc până la anumite valori maxime, după care urmează un regres (tabelul nr. 1.1). În țările est-europene, tocmai supradimensionarea industriei, faptul că aceasta reprezintă ponderi în economia națională deosebit de ridicate (cu mult mai mari decât valorile maxime înregistrate în economiile occidentale, pe parcursul evoluției lor), constituie astăzi o frână dintre cele mai importante în procesul trecerii la economia de piață şi a restructurii.

Tabelul nr. 1.1

Evoluția în unele țări a ponderii agriculturii şi a industriei în totalul populației ocupate şi în produsul intern brut (venitul național) în perioada 1960-1986

- % din total -

Țările	Ponderea în populația ocupată						Ponderea în produsul intern brut (venitul național)					
	Agricultura[1]			Industria[2]			Agricultura[1]			Industria[2]		
	1960	1975	1986	1960	1975	1986	1980	1975	1986	1980	1975	1986
Australia	11	7	6	40	34	27	12	6	4	40	34	34
Bulgaria	46[4]	28	18[5]	31[4]	41	45[5]	32	22	13	53	60	70
Canada	13	6	5	34	29	25	6	4	4[5]	34	32	34[5]
Cehoslovacia	21[4]	15	13	47[4]	48	47	16	10	7	73	77	72
Franța	22	11	7[3]	39	39	32[3]	11	5	4[6]	39	37	34[6]
R.D. Germania	17	11	11	42	50	50	16	11	12	63	67	70
R.F. Germania	14	7	5	48	46	41	6	3	2	53	50	38
Italia	31	16	11	40	44	32	12	9	5	41	41	34
Iugoslavia	63	57[4]	32[5]	18	26[4]	33[5]	26	18	13	56	53	52
Japonia	33	13	9	30	36	34	13	5	3	45	44	41
Marea Britanie	4	3	2	48	41	31	3	3	2[3]	43	37	37[3]
Polonia	44[4]	31	29	32[4]	40	37	26	15	15	57	70	60
România	66	38	29[7]	20	39	45[7]	33	16	16[7]	53	67	70[7]

te în agricultură s-a redus în numai 35 de ani (1950-1985), de exemplu, de la 57% la 28% în Grecia, de la 52% la 11% în Italia, de la 50% la 11% în Finlanda, de la 48% la 17% şi respectiv la 24% în Spania şi Portugalia, de la 47% la 9% în Japonia etc.

Țările	Ponderea în populația ocupată						Ponderea în produsul intern brut (venitul național)					
	Agricultura[1)]			Industria[2)]			Agricultura[1)]			Industria[2)]		
	1960	1975	1986	1960	1975	1986	1980	1975	1986	1980	1975	1986
SUA	7	4	3	36	31	28	4	3	2	38	32	31
Suedia	14	6	4	45	36	30	7	4	3	40	38	31
Ungaria	39	23	22	34	44	39	31	16	15	47	60	58
URSS	39	34[4)]	20[5)]	25	33[4)]	39[5)]	21	17	20	62	64	56

1) cuprinde şi silvicultura.

2) cuprinde şi construcțiile.

3) 1985.

4) 1965.

5) 1980.

6) 1984.

7) 1987.

Notă: pentru țările est-europene s-a folosit metodologia privind determinarea venitului național, iar pentru celelalte metodologia corespunzătoare determinării produsului intern brut.

După cum relevă evoluția din țările dezvoltate, scăderea ponderii sectorului primar îndeosebi aceea a agriculturii, în populația ocupată şi în produsul intern brut (sau venitul național) tinde să înceteze, stabilizarea făcându-se însă, la valori diferite, de la țară la țară, în funcție de o serie de factori specifici, cum sunt: clima, mărimea numărului populației, întinderea terenurilor agricole şi a celor arabile, fertilitatea solului, cerințele de ordin ecologic care impun împădurirea unor zone, descoperirea şi punerea în valoare a unor noi zăcăminte de substanțe minerale autohtone etc. în noile condiții, rolul sectorului economic şi social este reconsiderat, pornindu-se de la faptul că dezvoltarea activității acestor sectoare se dovedeşte în numeroase cazuri, rentabilă din multe puncte de vedere (economic, energetic, ecologic, social etc.).

Modificarea sectorială şi de ramură ale economiilor naționale se află sub incidența unei multitudini de factori, dintre care însă, importanță mai mare li se atribuie, de obicei, schimbării structurii nevoii sociale şi dinamicii nivelului productivității muncii. Aceşti doi factori au stat la baza reducerii în ritmuri rapide, în trecut, a ponderii forței de muncă ocupate în sectorul agricol şi migrației ei spre industrie, a dezagrarizării populației active. De asemenea, în perioada actuală, modificarea nevoilor sociale şi dinamica nivelului eficienței determină, în principal, restructurările economice în favoarea sectorului terțiar.[1]

[1] J. Fourastié (în *Le grand espoir du XX-ème siècle*, Editions Gallimard, Paris, 1963) relevă scăderea profitului realizat în industrie şi transferul acestuia în terțiar, în țările dezvoltate, ca efect al transferului forței de muncă. Mecanismul acestui transfer, rezidă,

Evoluția structurilor, la nivel macroeconomic şi a raportului dintre industrie şi agricultură poate fi experimentată cu ajutorul a numeroase modele. Trăsătura lor esențială stabilită pe baza analizei datelor oferite de statisticile internaționale, constă în admiterea, ca ipoteză de bază, a existenței unei puternice corelații între nivelul dezvoltării economice, cuantificat cel mai adesea prin produsul intern (sau național) brut pe locuitor, şi structura macrosectorială a economiei.

Pentru descrierea evoluției structurii macrosectoriale a populației ocupate, în cazul unei economii naționale, am utilizat două modele matematice. Ambele modele presupun, odată cu sporirea produsului intern brut pe locuitor, creşterea şi respectiv scăderea continuă, până la aplatizare, a curbelor reprezentând evoluția ponderii sectorului serviciilor şi respectiv a celei a sectorului agricol. Ceea ce le deosebeşte, calitativ, este modul de evoluție a ponderii sectorului industrial şi, implicit, a raportului dintre industrie şi agricultură (prezentarea explicită a funcțiilor care compun modelele se găseşte în anexa nr. 1.1). Astfel, în cazul primului model, curba care descrie evoluția raportului dintre populația ocupată în sectorul industrial şi aceea ocupată în sectorul agricol în funcție de mărimea PIB-ului pe locuitor, prezintă (pe mulțimea de valori ale PIB-ului pe locuitor care ne interesează având semnificație economică) un singur punct de extrem (maxim în timp ce în cazul celui de-al doilea model curba respectivă are un maxim şi un minim local (figurile nr. 1.1 şi 1.2).

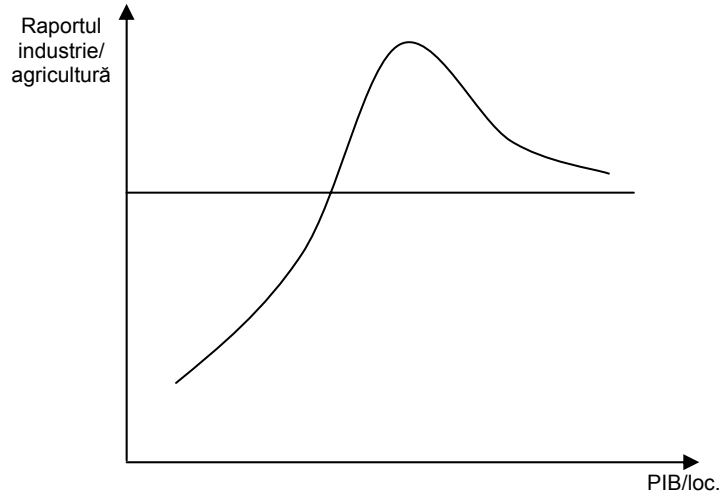

Figura nr. 1.1. Reprezentarea grafică a evoluției raportului industrie/agricultură – primul model

în opinia autorului, în evoluția diferită a prețurilor în cele trei sectoare: scăderea în sectorul primar şi tendința de reducere în secundar; tendința de creştere în terțiar.

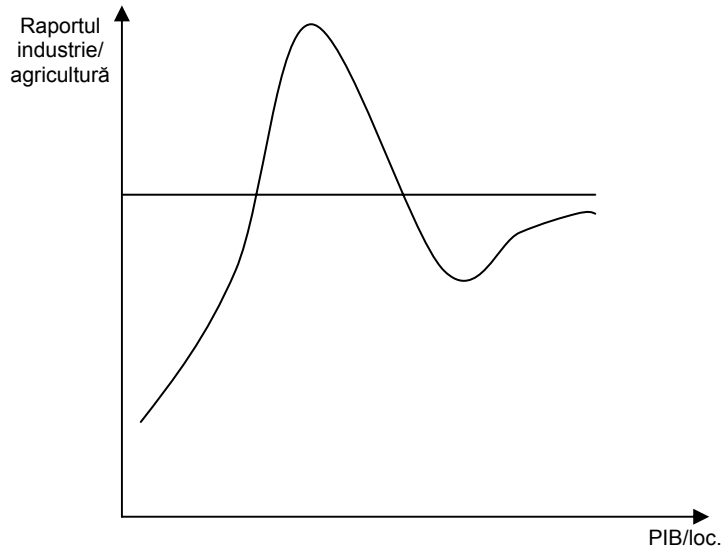

Figura nr. 1.2. Reprezentarea grafică a evoluției raportului industrie/agricultură – al doilea model

1.2.2. Aspecte privind evoluția unor indicatori de eficiență

În cazul țărilor dezvoltate, mutațiile în structura macroeconomică se reduc ca amplitudine. Reducerea ponderii populației ocupate în agricultură se face în ritmuri din ce în ce mai mici, având tendință de stabilizare, iar productivitatea muncii şi nivelul înzestrării tehnice din această ramură se apropie de valorile medii pe economie. Ponderea industriei în populația ocupată şi în produsul intern brut înregistrează anumite scăderi, datorate dezvoltării mai rapide a sectorului terțiar. În această fază superioară a dezvoltării economice, în care accentul este pus pe eficiența utilizării resurselor, principalele mutații structurale sunt, însă, cele din interiorul sectoarelor, ramurilor şi subramurilor economice. Dintre ramurile economice, în primul rând, industria este aceea care este supusă unor profunde şi rapide modificări structurale, întrucât ea trebuie să se adapteze permanent şi într-un mod tot mai eficient, atât propriilor cerințe de valorificare superioară a resurselor consumate, cât şi celor implicate de restructurarea celorlalte sectoare şi ramuri economice care beneficiază de produsele sale, printre care agricultura ocupă un loc de primă importanță. De asemenea, în agricultură sunt promovate o serie de măsuri în vederea sporirii eficienței, a gradului de valorificare a resurselor disponibile, precum şi a unei mai bune adaptări la ce-

rințele de materii prime agricole ale industriei şi ale celorlalte ramuri economice.

Dacă în țările în curs de dezvoltare creşterea economică se realizează, îndeosebi, printr-un consum sporit de capital fix, de fonduri investiționale, de materii prime şi energie, ceea ce are ca efect reducerea consumului specific de forță de muncă, în țările dezvoltate, care dispun de un potențial ştiințific şi tehnologic ridicat, accentul este pus, în special, pe diminuarea energo-intensivității şi material-intensivității.

Schimbările structurale prezintă importanță deosebită din punctul de vedere al antrenării resurselor, al consumului acestora. În timp ce dezvoltarea sectorului secundar implică creşteri importante ale consumului de materii prime şi energie, a necesarului de investiții şi de forță de muncă calificată, dezvoltarea sectorului terțiar şi, îndeosebi, a celui cuaternar relaxează mult consumul de resurse energetice şi de materii prime şi solicită un volum mai mare de creație ştiințifică şi tehnologică, ceea ce influențează pozitiv ridicarea eficienței consumului de resurse.[1]

În prezent, în țările occidentale, datorită creşterii gradului de dotare tehnică şi a eficienței în utilizarea resurselor energetice în agricultură şi în servicii, sub impactul dezvoltării industriale, se constată tendința de apropiere între sectoarele economice în privința nivelului de productivitate a muncii (tabelul nr.1.2).

Tabelul nr. 1.2

Nivelul înzestrării energetice şi cel al productivității muncii înregistrate în sectoarele economice, în unele țări în anul 1986

Țările, sectoarele	Înzestrarea energetică (GJ/ persoană ocupată)		Productivitatea muncii (mii dolari PIB/ persoană ocupată)
	Consum energetic		
	brut	final	
Belgia - economie națională	329	211	23,5
- Primar	752	618	19,2
- Secundar	675	402	26,0
- Terțiar	168	115	22,6
Canada - economie națională	598	422	31,5
- Primar	417	296	19,8
- Secundar	1104	753	37,9
- Terțiar	27	312	30,1

[1] Vezi Iancu, A.; Mihăilescu, Al., *Exigențe şi criterii privind modernizarea structurii industriei*, în Structura economiei şi sistemului industrial, Editura Politică, Bucureşti, 1986; Iancu, A., *Dinamica rezervelor de resurse minerale şi energetice*, în Tratat de economie contemporană, vol. 2, cartea I, Editura Politică, Bucureşti, 1987.

Țările, sectoarele	Înzestrarea energetică (GJ/ persoană ocupată)		Productivitatea muncii (mii dolari PIB/ persoană ocupată)
	Consum energetic		
	brut	final	
Danemarca - economie națională	204	141	23,9
- Primar	332	221	16,3
- Secundar	250	155	20,9
- Terțiar	171	127	26,0
Finlanda - economie națională	338	247	21,5
- Primar	176	131	13,3
- Secundar	683	496	20,9
- Terțiar	180	132	23,3
Franța - economie națională	281	197	26,1
- Primar	92	71	13,6
- Secundar	463	310	28,4
- Terțiar	211	153	26,5
Italia - economie națională	208	149	19,0
- Primar	58	42	7,8
- Secundar	292	187	20,1
- Terțiar	189	147	20,4
Marea Britanie - economie națională	245	169	20,2
- Primar	171	108	12,9
- Secundar	319	207	24,2
- Terțiar	214	155	18,6

Notă: a) Sectoarele au următoarea componență: primar-agricultură şi silvicultură; secundar-industrie şi construcții; terțiar – serviciile (fără consumul casnic). Consumul energetic (brut şi net) la nivelul economiei naționale nu cuprinde consumul casnic.

b) PIB (produsul intern brut) este exprimat în prețuri constante (prețurile anului 1983).

c) GJ = gigajouli.

d) Consumul energetic brut include transformarea şi conversia energiei (deci consumul şi pierderile în aceste procese), precum şi pierderile în transportul şi distribuția energiei; pentru sectoarele economice consumul brut reprezintă consum cumulat de energie, iar consumul final-consum direct.

Sursa: Calculat pe baza datelor din: *World Bank Atlas*, 1983; *Annual Buletin of General Energy Statistics for Europe*, vol. XIX, 1986, United Nations, New York, 1988; *Energy Statistics Yearbook*, 1986, United Nations, New York, 1988.

Între sectoare şi ramuri se stabilesc, în aceste condiții, noi raporturi, bazate pe principii economice, pe crearea unor mecanisme şi pârghii economice noi, flexibile, cu un grad sporit de adaptabilitate. Totodată, relativa omogenizare a diverselor activități, din punctul de vedere al nivelului tehnic, permite integrarea acestora în cadrul “unor complexe” de mare eficiență economică cum este, de exemplu, cel agroindustrial, care cuprinde activități, din punctul de vedere al nivelului tehnic, permite integrarea acestora în cadrul “unor complexe” de mare eficiență economică cum este, de exemplu,

cel agroindustrial, care cuprinde activități situate față de agricultura propriu-zisă, atât în amonte – cercetare biologică, irigații, îngrăşăminte tehnice, maşini agricole etc. –, cât şi în aval – industrie alimentară şi textilă, maşini pentru industria uşoară etc.

Pentru țările est-europene, în actualele condiții ale accelerării revoluției tehnico-ştiințifice mondiale, este necesară, încă din faza de trecere la economia de piața, inițierea unor măsuri care să permită îmbunătățirea raporturilor intersectoriale şi interramuri, a apropierii gradului de dotare tehnică şi al nivelului eficienței din ramurile sau domeniile rămase în urmă (agricultura, serviciile de consum, industria uşoară, ocrotirea mediului natural etc.) față de cele care în trecut au beneficiat de atenție mai mare (industria, îndeosebi cea grea, serviciile pentru producție etc.). Aceasta, întrucât discrepanțele, impresionante ca ordin de mărime, dintre ramurile neglijate în perioada industrializării planificat – centralizate şi cele care au beneficiat de importante fonduri investiționale în trecut, reprezintă astăzi frâne serioase pentru progresul economic şi social.

În timp ce în țările dezvoltate productivitatea muncii în agricultură se situează la nivelul celei din industrie, în economiile țărilor în curs de dezvoltare, inclusiv cele est-europene, decalajul dintre cele două ramuri este în prezent, de la 1 la 3 până la 1 la 20.[1] De regulă, în aceste țări, acordându-se prioritate industriei grele, mare consumatoare de fonduri investiționale şi resurse materiale şi energetice, au fost neglijate industria uşoară, producătoare de bunuri de consum sau sectorul serviciilor sau cercetarea ştiințifică şi activitatea de combatere a poluării etc.

În unele țări occidentale (Belgia, Danemarca etc.) care dispun de suprafețe agricole restrânse şi în care agricultura este axată în principal pe zootehnie, realizarea unor randamente pe unitatea de suprafață sau pe un animal şi a unui nivel de productivitate a muncii ridicate este asigurată printr-un consum intensiv de energie (mai mare chiar decât în industrie), spre deosebire de țările care dispun de suprafețe arabile întinse (Canada, Franța etc.).

Relevantă, în privința nivelului eficienței energetice, eficienței economice, în general, este compararea sectoarelor şi ramurilor economice după energointensivitatea realizărilor produsului intern brut (tabelul nr. 1.3). Se constată că în sectorul serviciilor, excluzând transporturile, nivelul eficienței energetice este deosebit de ridicat, comparativ cu celelalte sectoare eco-

[1] Pe ansamblul țărilor în curs de dezvoltare, în agricultură lucrează în prezent aproximativ 60% din forța de muncă (în 1965 – 70%), nivelul mediu al productivității muncii este mai mic de peste 6,3 ori decât în industrie (6,0 ori în 1965) şi de peste 6,6 ori decât în servicii (4,9 ori în 1965). Ponderea medie în produsul național brut a industriei în aceste țări era în 1986 de 36%, față de 35% în țările dezvoltate (în 1965, ponderile erau de 31% şi respectiv 40%).

nomice. Chiar față de agricultură (o agricultură însă, puternic mecanizată, chimizată şi electrificată), în servicii se consumă de 2-40 ori mai puțină energie pentru realizarea unei unități de produs intern brut. Situații similare se înregistrează şi în cazul luării în considerare a consumului de resurse materiale.

Tabelul nr. 1.3

Energointensivitatea realizării produsului intern brut în principalele ramuri economice, în unele țări industrializate, în anul 1985

a – consum energetic brut
b – consum energetic final
- mii KJ/dolar PIB -

Țările	Economie națională		Ramuri economice			
	Inclusiv consumul casnic	Exclusiv consumul casnic	Industria şi construcții	Transporturi	Servicii (exclusiv transporturile şi consumul casnic)	Agricultură şi silvicultură
Belgia a	20,9	14,0	26,0	47,1	2,1	39,2
b	13,7	9,0	15,5	37,6	0,8	32,2
Canada a	24,2	19,0	29,2	73,9	6,7	21,1
B	17,0	13,4	19,9	57,3	4,5	15,0
Danemarca a	12,8	8,5	12,0	40,2	3,0	20,4
b	8,9	5,9	7,4	36,6	1,6	13,6
Finlanda a	20,6	15,7	32,8	48,4	2,6	13,2
b	15,0	11,5	23,8	36,4	1,8	9,8
Franța a	15,4	10,8	16,3	59,8	3,2	6,5
b	10,5	7,5	11,0	52,1	1,5	5,2
Italia a	13,9	11,0	14,5	61,8	3,9	7,4
b	9,8	7,9	9,3	51,2	2,7	5,3
Marea Britanie a	17,5	12,2	13,2	71,3	5,0	13,2
b	11,9	8,4	8,5	57,9	2,9	8,4

Sursa: Idem tabelul nr. 1.2.

Din cele expuse rezultă că în condițiile tipului de proces tehnic care s-a înregistrat până în prezent, dezvoltarea industrială, prin orientarea pe care a avut-o, a antrenat sporirea rapidă până la valori din ce în ce mai mari a consumurilor materiale şi energetice în industrie, în construcții, în transporturi şi în agricultură, dar nu şi (cel puțin nu în aceleaşi proporții) în sectorul

serviciilor, în care activitățile sunt preponderent informaționale şi preponderent legate de resursa umană (cercetarea ştiințifică, explorarea, prospectarea, proiectarea, comerțul, turismul, activitatea hotelieră, alimentația publică şi restaurantele, activități legate de agrement şi de petrecerea timpului liber, telecomunicațiile, informatica şi alte activități "informaționale", activitatea financiar-bancară şi de marketing, educația, învățământul şi cultura, ocrotirea sănătății, protejarea mediului înconjurător etc.). Serviciile (din care am exclus transporturile) au prezentat o slabă sensibilitate, din punctul de vedere al consumurilor energetice şi materiale față de "industrializare", comparativ cu celelalte ramuri economice (construcțiile, transporturile, agricultura). "Industrializarea agriculturii", "industrializarea construcțiilor", "industrializarea transporturilor" au fost însoțite de creşterea impresionantă a consumurilor materiale şi energetice, în timp ce "industrializarea serviciilor" nu.

În perioada postbelică, consumul unor materiale energointensive, precum oțelul, aluminiul, cuprul, cimentul, îngrăşămintele chimice, masele plastice etc., a crescut considerabil în țările industrializate, ceea ce a făcut ca volumul consumului energetic, atât cel absolut, cât şi cel raportat pe locuitor şi pe unitatea de produs intern brut, să sporească rapid. Încă din anii '70, o dată cu declanşarea crizei petrolului şi a unor materii prime, tendința de sporire a consumului energetic şi al materialelor energointensive pe unitatea de produs intern brut a fost, mai întâi, stopată şi, apoi inversată ca sens. Aceasta s-a putut realiza, în principal, pe seama reducerii ponderii industriei şi agriculturii (în economia națională) şi creşterii corespunzătoare a ponderii serviciilor. În prezent, deşi în țările puternic dezvoltate se înregistrează consumurile energetice pe locuitor cele mai ridicate, totuşi, în aceleaşi țări energointensivitatea produsului național brut este mai redusă (anexa nr. 1.2).

În ultimii ani, în țările dezvoltate ale lumii, a început să se manifeste o tendință de scădere a consumului energetic pe locuitor şi chiar a valorii absolute a consumului de energie. Această tendință exprimă procese calitative noi față de trecut. Dacă, în anii '70 şi la începutul anilor ,80, stoparea creşterii energointensivității produsului național brut sau a produsului intern brut s-a realizat prin restrângerea ponderii sectoarelor "industrializate", energointensive, şi creşterea ponderii serviciilor, sectorul cel mai puțin sensibil la "industrializare" din punct de vedere al consumurilor materiale şi energetice, în prezent, reducerea acestor consumuri, atât pe locuitor cât şi în valoare absolută, se realizează prin însăşi restructurarea sectoarelor menționate, de această dată, la "informatizare", la "terțializare", la "scientizare", deci la metodele şi rezultatele obținute în sectorul serviciilor, îndeosebi în domeniul cercetării ştiințifice şi al informaticii. Consecințele unei astfel de orientări sunt reducerea cantității de materii prime şi energie consumate în industrie, în agricultură, în ramurile primare şi secundare, în general, creşterea efici-

enței consumului unor astfel de resurse, sporirea rolului informațiilor, al forței de muncă înalt calificate, al cercetării ştiințifice în producția acestor ramuri.

În industrie, sporeşte ponderea subramurilor purtătoare de progres tehnic – mecanica fină, maşinile-unelte cu comandă program, microelectronica, producerea de calculatoare, de microprocesoare, de roboți, de sisteme flexibile automate, chimia fină şi de mic tonaj, producerea de substanțe şi materiale cu proprietăți noi, a celor pure şi ultrapure, producerea de utilaje şi echipamente destinate valorificării unor resurse energetice noi şi regenerabile (celule solare, echipament pentru centrale nuclearo-electrice, geotermice, eoliene etc.), integrarea unor biotehnologii în procesele industriale etc.

De asemenea, prin perfecționarea tehnologiilor de producție şi introducerea unora noi, care permit într-un grad tot mai mare reciclarea şi refolosirea materialelor, utilizarea de înlocuitori ai resurselor scumpe şi deficitare, se reuşeşte reducerea consumurilor specifice de materie primă şi energie pe unitatea de efect util, se revitalizează unele sectoare care în trecut erau în criză.[1]

Creşteri importante ale consumului energetic s-au înregistrat după cel de-Al Doilea Război Mondial şi, îndeosebi, după anul 1960, în agricultură. Printre factorii mai importanți ai acestei evoluții se înscriu următorii: extinderea mecanizării cerută de sporirea populației, de necesitatea creşterii randamentelor la hectar şi a productivității muncii, în condițiile scăderii absolute a forței de muncă din agricultură şi a terenurilor arabile (sau, în cel mai bun caz, menținerea constantă a suprafeței acestora); dezvoltarea unor mari sisteme de irigații; modernizarea zonelor rurale, extinderea utilizării electricității în mediul rural etc. În prezent, în majoritatea țărilor occidentale, ponderea cea mai mare în consumul energetic din agricultură o dețin produsele petroliere (în 1985-1986: 90,2% în Franța; 89,4% în Spania; 87,6% în Italia; 73,2% în Marea Britanie; 71,0% în Canada etc.). Excepție fac câteva țări în care agricultura este axată aproape în totalitate pe zootehnie, unde se utilizează preponderent, ca resursă energetică, fie gazele naturale (în Belgia – 88,3%, în 1985 şi în Olanda – 68,9%, în 1986) fie energia electrică ieftină produsă în hidrocentrale (în Norvegia – 68,4% în 1986). În țările vestice, datorită gradului ridicat de mecanizare a lucrărilor agricole, folosirea animalelor şi a muncii umane (fizice) reprezintă ponderi foarte mici în consumul

[1] În Marea Britanie, de exemplu, între 1972-1986, cota parte a siderurgiei în consumul total de energie din industrie a siderurgiei în consumul total de energie din industrie s-a diminuat de la 24% la mai puțin de 18%. Consumul mediu de energie pe tona de oțel, în această țară, s-a diminuat ca urmare a introducerii unor noi tehnologii, a sporirii ponderii reciclării, de la 50,7 GJ/t în 1955, la 38,7 GJ/t în 1972 şi la numai 18,6 GJ/t în 1986. În aceeaşi perioadă, producția de oțel a scăzut de la aproximativ 21 milioane tone/an la mai puțin de 15 milioane tone/an. Rezultate similare s-au obținut în majoritatea statelor occidentale.

energetic din agricultură. În schimb, în țările în curs de dezvoltare, conform aprecierilor FAO[1], la începutul anilor '80, din totalul energiei utilizate în agricultură, energia umană (munca fizică) reprezenta 85% în Africa, 70% în Orientul Apropiat, 67% în Extremul Orient şi 62% în America Latină, energia animală 31% în Extremul Orient, 19% în America Latină, 19% în Orientul Apropiat şi 13% în Africa, iar energia comercială numai 2% în Extremul Orient şi Africa, 12% în Orientul Apropiat şi 19% în America Latină.[2]

Modernizarea agriculturii, în condițiile actuale, presupune consumuri suplimentare importante de energie comercială, ceea ce face ca în sistemele agricole intensive, cu toată creşterea considerabilă a randamentelor la hectar, să se înregistreze un bilanț energetic negativ. Dacă în producția agricolă vegetală raportul energetic dintre intrări şi ieşiri se menține aproape de unitate (0,5-1,0) în țările industrializate, în schimb, în zootehnie, unde sunt necesare, în medie, şapte unități de producție vegetală (furaje) pentru o unitate de producție animală, raportul menționat coboară la valori subunitare foarte mici (de regulă 0,1-0,25, iar în cazul unor anumite produse de origine animală chiar sub 0,05).[3]

În viitor, se întrevede revoluționarea agriculturii prin extinderea culturilor dirijate, a îmbunătățirii soiurilor şi raselor, realizarea de "sisteme agricole naturale", nepoluante etc.

În România, ca urmare a unei politici economice care a favorizat extinderea ramurilor mari consumatoare de resurse materiale şi energetice, raportul dintre ponderea cheltuielilor materiale în produsul social şi respectiv aceea a venitului național, raport ce reprezintă, de fapt, costurile materiale necesitate de realizarea unei unități de venit național – a înregistrat o evoluție nefavorabilă: astfel, dacă în 1950, acest raport era de 1,1 în industrie şi de 0,8 în agricultură, în 1970 el ajunsese la 1,7 şi respectiv 1,0 iar, în 1989, pentru crearea unei unități de venit național s-au consumat resurse materiale mai mari de 2,7 ori în industrie şi de 1,2 ori în agricultură. De asemenea, în perioada 1950-1989 înzestrarea tehnică a muncii a sporit în industrie de aproape 9 ori (de la 45 mii lei pe persoană ocupată la aproximativ 393 mii lei pe persoană), iar în agricultură de aproximativ 20 ori (de la 7 mii lei pe

[1] *Rapport sur l'agriculture mondiale*, FAO, Roma, 1983.

[2] Pe ansamblul regiunilor menționate, energia utilizată în agricultură era, la începutul deceniului 9, doar în proporție de aproximativ 4% comercială (echivalentul a 55 milioane tcc), care absoarbe aproximativ 5% din totalul energiei comerciale consumate în aceste țări, îngrăşămintele reprezintă 53%, maşinile agricole – 32%, irigațiile – 12% şi pesticidele – 3%).

[3] În aceste condiții, ținându-se seama de ponderea produselor animaliere în rația alimentară, consumul alimentar zilnic cumulat, exprimat în unități energetice, devine în medie, de aproximativ 10,0 mii kcal/om în țările dezvoltate şi de 3,8 mii kcal/om în țările în curs de dezvoltare, comparativ cu un consum direct de 3,4 mii kcal/om şi respectiv 2,3 mii kcal/om (*Production Yearbook*, FAO, Roma, 1981).

persoană ocupată la aproximativ 140 mii lei pe persoană ocupată), o influență însemnată având-o, în acest ultim caz, reducerea absolută a populației ocupate în agricultură. Decalajul dintre cele două ramuri, deşi în scădere relativă, rămâne încă important, dacă avem în vedere că pe plan mondial există tendința de apropiere a nivelurilor înzestrării tehnice din industrie şi din agricultură (de exemplu, în Franța şi Marea Britanie acest nivel este asemănător în cele două ramuri, iar în SUA înzestrarea tehnică a muncii agricole este de aproape două ori mai mare față de aceea a muncii industriale).

1.2.3. Impactul asupra calității vieții

Evoluția raportului dintre industrie şi agricultură, a celui dintre sectoarele neagricole şi cel agricol, în general, are implicații, nu numai asupra eficienței utilizării diverselor resurse, ci şi, pe plan mai larg, asupra unor componente de bază ale calității vieții, precum mărimea veniturilor, nivelul şi structura consumului individual, alimentar şi nealimentar, gradul de asigurare a necesităților de servicii sanitare, de învățământ şi culturale şi costul acestor servicii, calitatea mediului ambiant şi gradul de poluare etc.

O asemenea manieră de abordare, în care modificarea raportului dintre agricultură şi celelalte sectoare este studiată prin prisma impactului asupra componentelor calității vieții, relevă o altă dimensiune a sectorului agricol, faptul că importanța acestuia este cu mult mai mare decât aceea care rezultă din analiza contribuției directe la realizarea producției sociale şi la creşterea economică.

După cum demonstrează realitățile lumii contemporane, în majoritatea țărilor ponderea mediului rural în totalul populației este mai mare decât aceea a sectorului agricol în populația ocupată (valorile raportului dintre cele două ponderi variază de la 1,1-2, în țările slab dezvoltate şi în curs de dezvoltare, până la 3-9, în țările occidentale).

Această situație relevă faptul că indiferent de gradul dezvoltării economice, de sporirea productivității muncii, mediul rural, al cărui fundament economic îl constituie activitatea din agricultură, reprezintă, în continuare, un spațiu vital pentru comunitățile umane. Astfel, în țări cu economie prosperă, cum sunt cele occidentale, populația rurală deține ponderi relativ ridicate în total (Germania – 16%, Suedia – 16%, Japonia – 23%, Franța – 26%, SUA – 26%, Italia – 32%, Elveția – 41%, Austria – 43% etc.). În ultima vreme, în aceste țări, datorită existenței la sate a unor condiții care asigură un standard ridicat al calității vieții, pe lângă stabilizarea proporției populației rurale în total, se înregistrează, uneori, chiar migrațiuni din mediul urban în cel rural.

Unul dintre elementele fundamentale ale calității vieții, aşa cum s-a menționat, îl constituie mărimea veniturilor, întrucât în funcție de aceasta se poate estima, pe bază economică, gradul de satisfacere a necesităților de

consum individual de produse şi servicii. Pentru evaluarea, pe baza statisticilor internaţionale, a raportului dintre sectorul agricol şi cel neagricol, din punctul de vedere al contribuţiei la realizarea veniturilor populaţiei, utilizăm două ipoteze.

Prima ipoteză se enunţă astfel: populaţia ocupată din mediul rural este egală cu populaţia din sectorul agricol şi populaţia ocupată din mediul urban este egală cu populaţia din sectoarele neagricole (industrie şi servicii) sau, echivalent, toţi locuitorii din mediul rural care lucrează sunt ocupaţi în sectorul agricol şi toţi locuitorii din mediul urban care lucrează sunt ocupaţi în sectoarele neagricole. Calculele efectuate, conform acestei ipoteze, oferă o nouă imagine asupra rolului sectorului agricol, îndeosebi în cadrul economiilor occidentale. De exemplu, în cazul a două ţări dezvoltate, SUA şi Franţa, în vreme ce formaţia de muncă în sectorul agricol este de numai 3,6 mil. persoane (3,0%) şi, respectiv, 1,7 mil. persoane (6,7%), populaţia rurală, care, fie direct fie indirect, trăieşte pe seama acestui sector economic, este de 63,7 mil. locuitori (26%) şi, respectiv, 14,6 mil. locuitori (26%). Totodată, datorită nivelului mult mai ridicat al productivităţii muncii şi, în consecinţă, al veniturilor din sectorul agricol în ţările occidentale, comparativ cu cele slab dezvoltate, există, între aceste grupuri de ţări, decalaje foarte mari în privinţa numărului de locuitori care pot trăi pe seama muncii prestate de un singur lucrător în sectorul agricol (tabelul nr. 1.4). Astfel, în vreme ce un lucrător agricol asigură traiul în mediul rural a unui număr mediu de 18 locuitori în SUA, de 9 locuitori în Franţa, de 8 locuitori în Marea Britanie, de 6 locuitori în Japonia etc., în ţările în curs de dezvoltare acest număr este mai redus: 4 locuitori în Filipine, 3 locuitori în Mexic, România şi Ghana, 2 locuitori în Guineea şi Niger etc.

Tabelul nr. 1.4

Gradul de ocupare a populaţiei şi numărul mediu de locuitori al căror trai este asigurat de o persoană ocupată, în unele ţări, în anul 1988

Ţările	Ponderea în totalul populaţiei (%)		Ponderea în totalul populaţiei ocupate (%)		Gradul de ocupare (%)			Numărul mediu de locuitori (din mediu rural şi, respectiv, urban) al căror trai este asigurat de o persoană ocupată în:	
	rural	urban	Sectorul agricol	Sectoarele neagricole	Economie naţională	rural	urban	Sectorul agricol	Sectoarele neagricole
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Filipine	59	41	43,4	56,6	36,0	26,5	50,0	3,8	2,0
Franţa	26	74	6,7	93,3	45,0	11,6	56,7	8,6	1,8
Ghana	68	32	59,3	40,7	30,1	33,2	48,5	3,0	2,1

Țările	Ponderea în totalul populației (%)		Ponderea în totalul populației ocupate (%)		Gradul de ocupare (%)			Numărul mediu de locuitori (din mediu rural şi, respectiv, urban) al căror trai este asigurat de o persoană ocupată în:	
	rural	urban	Sectorul agricol	Sectoarele neagricole	Economie națională	rural	urban	Sectorul agricol	Sectoarele neagricole
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Japonia	23	77	8,0	92,0	50,0	17,4	59,7	5,7	1,7
Marea Britanie	8	92	2,1	97,9	48,6	12,8	51,7	7,8	1,9
Mexic	29	71	25,8	74,2	33,8	30,1	35,3	3,3	2,8
Niger	82	18	85,0	15,0	51,4	53,3	42,8	1,9	2,3
România	50	50	30,5	69,5	50,6	30,9	70,3	3,2	1,4
SUA	26	74	3,0	97,0	48,9	5,6	64,1	17,9	1,6

Notă: col. 6 = col. 3 / col. 1 x col. 5; col. 7 = col. 4 / col. 2 x col. 5; col. 8 = 100 / col. 6; col. 9 = 100 / col. 7.

Sursa: Calculat pe baza datelor din *Human Development Report 1990*, United Nations Development Programme, New YORK, USA, 1990.

Într-o serie de țări, deşi ponderea mediului rural în totalul populației atinge, în general, valori relativ ridicate, aceasta este inferioară ponderii sectorului agricol în forță de muncă. Situația în cazul unor astfel de țări, multe dintre ele cu suprafețe întinse aride, este dramatică, relevând că o parte din populația urbană, negăsind loc de muncă în industrie, este nevoită să lucreze în agricultură, cu toate că randamentul şi, în consecință, veniturile în această ramură sunt mai reduse ca în industrie. Pentru revitalizarea agriculturii a cărei dezvoltare este blocată, vor fi necesare ample programe investiționale orientate prioritar în direcția creşterii productivității muncii, în timp ce în industrie şi servicii investițiile vor trebui direcționate spre crearea de noi locuri de muncă.[1]

A doua ipoteză constă în egalitatea dintre ponderea populației ocupate în totalul locuitorilor din mediul rural cu aceea în totalul locuitorilor din mediul urban (şi, implicit, cu valoarea medie pe economia națională). În acest caz, valorile – pozitive ale diferenței dintre ponderea mediului rural în totalul populației ocupate semnifică forță de muncă din mediul rural care lu-

[1] Țările, în care se înregistrează, în prezent, blocaje de genul celor arătate, sunt: Niger, Mali, Siera Leone, Ciad, Guineea, Somalia, Mauritania, Benin, Mozambic, R.C. Centrafricană, Nepal, Zair, Angola, Nigeria, Liberia, Coasta de Fildeş, Congo, Tanzania, Madagascar, Camerun, Kenya, Gabon, Honduras, Dominica, Arabia Saudită, Nicaragua, Peru, Irak, Brazilia, Coreea de Nord, Venezuela, Uruguay şi Chile.

crează în industrie şi servicii şi invers, valorite negative ale diferenței menționate semnifică forță de muncă din mediul urban care lucrează în agricultură. În țările dezvoltate, chiar în mediul rural, datorită nivelului ridicat de dezvoltare a infrastructurii la sate şi gradului ridicat de civilizație al populației rurale la care s-a ajuns în prezent, forța de muncă este ocupată în proporția cea mai mare în activități industriale şi în servicii (tabelul 1.5). Astfel, în anul 1988, în vreme ce proporția menționată era de 65,2% în Japonia, 73,8% în Marea Britanie, 74,2% în Franța şi 88,4% în SUA, aceasta era de numai 39% în România, 24,6% în Filipine, 12,8% în Ghana şi 11% în Mexic etc. În SUA şi Franța, de exemplu, dintr-un total al forței de muncă care locuieşte în mediul rural de 31,1 milioane persoane şi respectiv, 6,6 milioane persoane, numai 3,6 milioane persoane (11,6%) şi respectiv, 1,7 milioane persoane (25,8%) lucrează în agricultură. Totodată, se constată că mediul rural contribuie cu ponderi importante în cadrul sectoarelor neagricole, cele două țări menționate (29,7% în SUA şi 20,7% în Franța); ca de altfel şi în alte state occidentale (37% în Austria şi Elveția, 26,5% Irlanda, 25,2% în Italia, 20,9% în Norvegia, 20,1% în Canada, 6,3% în Japonia 12,6% în Suedia etc.). În unele țări, precum Austria şi Elveția, aportul deosebit de ridicat al zonelor rurale în cadrul sectorului neagricol se explică prin gradul ridicat de dezvoltare al serviciilor turistice în mediul rural, îndeosebi în zonele montane, care se îmbină, într-un mod eficient, cu activitățile agricole.

Tabelul nr. 1.5

Distribuția populației ocupate provenind din mediul rural pe sectoare economice şi a celei ocupate în sectoarele neagricole după mediul de proveniență, în unele țări, în 1988

Țările	Ponderea forței de muncă care locuieşte în mediul rural în totalul populației ocupate	Distribuția populației ocupate provenind din mediul rural pe sectoare		Ponderea sectoarele neagricole în totalul populației ocupate (%)	Distribuția populației ocupate provenind din mediul rural pe sectoarele neagricole după mediul de proveniență (%)	
		agricole	neagricole		rural	urban
Filipine	59	73,6	26,4	56,6	27,6	72,4
Franța	26	25,8	74,2	93,3	20,7	79,3
Ghana	68	87,2	12,8	40,7	21,4	78,6
Japonia	23	34,8	65,2	92,0	16,3	83,7
Mexic	29	89,0	11,0	74,2	4,3	95,7
Marea Britanie	8	26,2	73,8	97,9	6,0	94,0
Niger	82	100,0	-	15,0	-	100,0
România	50	61,0	39,0	69,5	28,1	71,9
SUA	26	11,6	88,4	97,0	23,7	76,3

Sursa: Idem tabelul nr. 1.4.

În țările dezvoltate, atât în privința veniturilor cât şi a asigurării cu servicii sanitare, de învățământ şi culturale, diferențele dintre mediul urban şi mediul rural au devenit, în prezent, nesemnificative. În țările slab dezvoltate şi în cele în curs de dezvoltare, însă, pe fundalul unor valori relativ scăzute, pe ansamblu, ale indicatorilor, care exprimă calitatea vieții între mediul urban şi rural există diferențe apreciabile, cu consecințe dintre cele mai dramatice pe plan social. Astfel, conform estimărilor instituțiilor specializate ale Organizației Națiunilor Unite, în perioada 1977-1987, pe ansamblul țărilor în curs de dezvoltare, sub pragul sărăciei trăia aproximativ 35% din populația rurală şi 27% din cea urbană, iar în cazul țărilor considerate cel mai slab dezvoltate ponderile erau de 72% şi respectiv 59%, în unele țări decalajele înregistrează valori impresionante: în Burundi – 85% față de 55% în Ruanda – 90% față de 30%, în Papua-Noua Guinee – 75% față de 10% etc.[1]

Printre componentele importante ale calității vieții se numără posibilitatea populației de a beneficie de servicii de asistență medicală şi sanitară, precum şi aprovizionarea cu apă potabilă. Datorită impactului direct asupra stării de sănătate a populației, cu implicații majore pe planul calității vieții şi a muncii, decalajele, în privința asigurării unor astfel de servicii, relevă gradul de dezvoltare al unui mediu ambiental în raport cu celălalt. În vreme ce în țările occidentale decalajele dintre mediul urban şi cel rural, practic, au dispărut, într-o serie de țări slab dezvoltate sau în curs de dezvoltare, datorită neglijării sectorului agricol şi, implicit, zonelor rurale, decalajele pe planul calității vieții au atins valori foarte ridicate – tabelul nr. 1.6.

Tabelul nr. 1.6

Decalaje între zonele urbane şi cele rurale, în unele țări, în anii 1985-1987

Țările	Ponderea populației rurale având acces la servicii (%)			Ponderea populației urbane având acces la servicii (%)			Raportul rural/urban (%) servicii		
	medicale	asigurare cu apă	sanitare	medicale	asigurare cu apă	sanitare	medicale	asigurare cu apă	sanitare
Argentina	21	17	35	80	63	75	26	27	47
Bolivia	36	13	10	90	75	33	40	17	30
El Salvator	40	40	43	80	68	32	50	29	52
Ghana	45	39	16	92	93	61	59	42	26
Guatemala	25	14	12	47	72	41	58	19	29
Haiti	70	30	13	80	59	42	88	51	31
Pakistan	35	27	6	99	83	51	35	33	12

[1] *Human Development Report 1990*, United Nation Development Programme, New York, 1990, p. 170 şi 171.

Țările	Ponderea populației rurale având acces la servicii (%)			Ponderea populației urbane având acces la servicii (%)			Raportul rural/urban (%) servicii		
	medicale	asigurare cu apă	sanitare	medicale	asigurare cu apă	sanitare	medicale	asigurare cu apă	sanitare
Paraguay	38	8	83	90	53	89	42	15	93
Ruanda	25	48	55	60	79	77	42	61	71
Somalia	15	22	5	50	58	44	30	38	11
Tanzania	72	42	58	99	90	93	73	47	62
Medii pe ansamblul țărilor în curs de dezvoltare	45	41	14	88	79	61	51	52	23

Sursa: *Human Development Report 1990*, United Nation Development Programme, New York, 1990.

Discrepanțe există între țările dezvoltate şi cele în curs de dezvoltare, atât ca nivel mediu al indicatorilor cât şi în structura pe medii ambientale, şi în privința altor elemente ale calității vieții, precum alimentația, timpul liber[1] ş.a. În țările în care agricultura a fost neglijată aceasta se reflectă într-un nivel scăzut al aportului caloric zilnic al alimentației şi într-o structură care se abate de la normele nutriționale stabilite de medici. Astfel, în prezent, aportul calorific zilnic al hranei este, în medie, în țările în curs de dezvoltare mai mic de aproximativ 1,4-1,6 ori decât în țările dezvoltate dacă se ia în considerare consumul direct, şi de 3,3-5,8 ori, decât se are în vedere consumul echivalent în unități vegetale primare – dependent de structura rației zilnice pe cele două componente – hrană de origine vegetală şi hrană de origine animală.

În România, la nivelul anului 1989, consumul mediu anual pe locuitor la unele produse alimentare de bază de origine animală se situa sub nivelul mediu european, după cum urmează: carne şi produse din carne – 50,4 kg față de 75 kg, peşte şi produse din peşte 6,6 kg față de 14,9 kg, lapte şi produse din lapte 138 kg față de 207 kg, ouă 228 bucăți față de 276 bucăți. Astfel, pe ansamblu, din rația medie zilnică a unui locuitor de 3070 calorii – alimentare –, numai 22% de origine animală, comparativ cu media europeană de 3472 calorii, din care 35% sunt de origine animală.

În ultima vreme, probleme privind dezvoltarea industriei şi agriculturii, evoluția raportului dintre aceste două ramuri sunt tot mai des abordate prin prisma întrepătrunderii limitelor economice cu cele ecologice, întrucât cele tehnologice sunt, de regulă, mai largi, tinzând către cele fizice. Astfel, din

[1] În România, la nivelul anului 1989, timpul liber dintr-un an calendaristic – concedii de odihnă, duminici şi sâmbete libere, sărbători – reprezenta numai 88 zile, situându-se în partea inferioară a intervalului de variație în Europa – 88-147 zile libere pe an.

punct de vedere tehnologic, în prezent, se poate extrage cuprul, fierul, aluminiul, uraniul ş.a. din zăcămintele cu concentrații infime, chiar şi din apa mării, iar hidrocarburile prin aplicarea unor metode succesive pot fi recuperate aproape integral din zăcămintele în care sunt cantonate. De regulă, însă, cheltuielile sporesc exponențial pe măsură ce concentrația în util scade sau condițiile naturale se înrăutățesc. În acest fel, se ajunge relativ rapid în situația depăşirii pragurilor economice şi a celor ecologice, de altfel.

Preluarea unor cantități din ce în ce mai mari de resurse din mediu acționează uneori ca un factor perturbator al echilibrului ecologic. Implicațiile exploatării şi folosirii unor resurse asupra mediului înconjurător au ajuns, în ultimul timp, atât de importante încât ele joacă deja rolul unor serioase restricții pentru atragerea în circuitul economic a unor cantități suplimentare. Creşterea în continuare a volumului de resurse antrenat în circuitul economic trebuie să se facă în condițiile studierii temeinice a complexelor implicații asupra mediului înconjurător.[1]

O atenție deosebită este necesar să se acorde şi efectelor ecologice negative ale exploatării resurselor regenerabile, considerată în mod eronat, în trecut, ca fiind o exploatare "curată", nepoluantă. De aceea, la evaluarea potențialului productiv al resurselor regenerabile, îndeosebi a celor utilizate în scopuri energetice – căderile de apă, biomasa etc. – va trebuie să se ia în calcul şi efectele ecologice ale utilizării acestora, astfel, se poate întâmpla ca o anumită variantă de atragere în circuitul productiv a unei resurse naturale, deşi din punct de vedere economic se dovedeşte eficientă, pe plan local se provoacă dereglări ecologice sau de altă natură, de mare amplitudine, aşa cum este cazul unor amenajări hidrotehnice, al unor defrişări masive de păduri pentru lemn de foc etc.[2]

Pentru viitor, după cum prevăd majoritatea prognozelor elaborate, exploatarea şi utilizarea diferitelor resurse naturale vor fi condiționate, într-o măsură tot mai importantă, de efectele asupra mediului înconjurător şi, implicit, asupra calității vieții şi nivelul de trai.

---

[1] Asemenea implicații au fost studiate pe larg de către A. Iancu în lucrarea *Creşterea economică şi mediul înconjurător*, Bucureşti, Editura Politică, 1979.

[2] Exemplele sunt numeroase din acest punct de vedere, cu toate că efectele sunt evaluate numai parțial. Astfel, punerea în funcțiune a barajului de la Assuan în 1967 a avut o serie de efecte nocive, care se amplifică cu timpul, cum sunt: distrugerea şi sărăturarea solului, datorită unei scurgeri a apelor prost concepută, dispariția industriei sardelelor – 18.000 tone de proteine pe an – ca urmare a distrugerii bogatelor depozite de mâl care jucau un rol esențial în viața faunei acvatice, mari daune pescuitului şi agriculturii, datorită erodării malurilor deltei, creşterea toxicității solului şi apelor freatice datorită utilizării îngrăşămintelor şi insecticidelor devenite necesare în noile condiții de sol, ceea ce a determinat o sporire a schistosomiazei care dispăruse în trecut şi care astăzi atinge, în unele zone, până la 80% din populație – Schneider, D., *Revoluția desculților*, Bucureşti, Editura Politică, 1988, p. 37.

Tot mai frecvent în ultimii ani, se constată apariția şi extinderea unor fenomene perturbatoare, chiar la nivelul pământului, cum sunt: deteriorarea stratului de ozon, care înconjoară globul pământesc ca un scut protector în calea razelor ultraviolete, efectul de seră, scăderea rapidă a suprafețelor împădurite şi deşertificarea solurilor, poluarea masivă a aerului, apei şi solului şi periclitarea existenței unor specii ale florei şi faunei terestre etc. Industrializarea intensivă, motorizarea pe scară largă şi arderea combustibililor fosili, îndeosebi a cărbunilor au drept consecință creşterea în ritm rapid a concentrației în atmosferă a bioxidului de sulf, oxizilor de azot, funinginilor, prafului etc., care împreună cu umiditatea atmosferică generează precipitați al căror ph coboară, în multe regiuni din Europa şi America de Nord, până la 3,6 şi chiar 2 formând aşa-numitele ploi acide.[1]

În prezent, este unanim acceptată calitatea mediului înconjurător drept componentă fundamentală a nivelului de trai sau a calității vieții. Totodată, se recunoaşte că sub impactul activității umane, mediul suferă un proces de degradare comparativ cu perioadele istorice. De aceea, este necesară cheltuirea unor surse importante pentru conservarea mediului ambiant. Există de asemenea, în cadrul a tot mai numeroase organisme naționale şi internaționale, cercetări intense care au elaborat metodologii de evaluare integrală a efectelor care să permită stoparea degradării mediului înconjurător, păstrarea şi chiar ameliorarea calității acestuia. Degradarea mediului înconjurător trebuie privită pe multiple planuri, prin care luarea în considerație a următoarelor categorii de pierderi – deprecieri – în legătură cu ființa umană – boală, moarte, reducerea capacității de muncă, stresul etc., în legătură cu pădurile şi agricultura – încetinirea vitezei de creştere a plantelor şi animalelor, calitatea acestora, vârsta lor medie, deprecierea solului şi a apei etc., în legătură cu stocul de fonduri fixe şi monumente istorice – eroziunea clădirilor, utilajelor, pădurilor, avioanelor etc. Pentru diminuarea acestor pierderi este necesară efectuarea unor cheltuieli în vederea conservării mediului înconjurător.

Creşterea cheltuielilor nu variază însă proporțional cu scăderea costurilor pierderilor.

Din reprezentarea grafică a celor două funcții se poate calcula minimul consumului total (suma dintre pierderile corespunzătoare unui anumit nivel de degradare a mediului şi cheltuielile necesare menținerii constante a acestui nivel), care corespunde optimului economic. De regulă, optimul economic nu coincide cu cel social, care ține seama de intervalul de normalitate biologică, fiind deci necesare cheltuielile suplimentare pentru păstrarea calității mediului ambiant în acest interval (anexa nr. 1.3).

[1] Cu cât valoarea ph-ului este mai mică decât 7 – cazul neutralității – cu atât aciditatea este mai pronunțată, de exemplu ph-ul sucului de lămâie este 2,1.

În perspectivă, exploatarea şi utilizarea diferitelor resure naturale, dezvoltarea industriei şi agriculturii, corelația dintre ele, vor fi influențate de posibilitatea creării unor noi condiții favorabile atât din punct de vedere economic, cât şi ecologic.

1.3. Modificări ale raportului dintre industrie şi agricultură în condițiile trecerii la economia de piață

Pentru perioada de tranziție, care se doreşte cât mai scurtă, esențială este, după părerea noastră, schimbarea opticii în domeniul structurilor economice şi al raporturilor intersectoriale. Argumentul principal, în susținerea acestei idei îl constituie gradul deosebit de ridicat de centralizare la care s-a ajuns astăzi în România, comparabil doar cu cel înregistrat într-o "economie de război".

Trecerea de la "economia de război", hipercentralizată, în care sectoarele şi ramurile sunt ierarhizate în funcție de contribuția lor la realizarea "producției pentru front", la "economia de pace" presupune, în primul rând, renunțarea la vechile ierarhii, la dogma potrivit căreia sunt necesare şi posibile prestabilirea şi planificarea până în cele mai mici detalii a evoluției structurilor economice. Procesul tranzitoriu va fi însă deosebit de dificil, întrucât efectele negative ale unei întregi perioade istorice vor trebui înlăturate într-un interval de timp mult mai scurt.

1.3.1. Considerații privind perioada de tranziție şi dezvoltarea în perspectivă a economiei româneşti

În perioada de tranziție, o atenție deosebită se cere a fi acordată dezamorsării uriaşelor forțe inerțiale acumulate în economie. Aceasta se poate realiza prin introducerea unor reforme radicale într-o serie de domenii, cu impact major asupra întregului mecanism economic, precum proprietatea şi formele de gestiune, formarea prețurilor, formele de salarizare şi repartizarea profitului etc.

Datorită faptului că în prezent statul deține puterea absolută în economia românească, în perioada de trecere la economia de piață, rolul său în dezamorsarea forțelor inerțiale şi în transformarea radicală a mecanismului economic va fi decisiv. El poate direcționa, prin diverse căi şi metode, alocarea resurselor şi redistribuirea veniturilor, contribuind astfel la stimularea dezvoltării unor sectoare şi ramuri economice şi la inhibarea dezvoltării altora. Pentru ca perioada de tranziție să nu fie tributară forțelor inerțiale, conservatoare (care vor acționa, în continuare, în forme tot mai rafinate deosebit de periculoase în faza de "viruşi ascunşi" scăpați prin sita reformelor care pot infesta prin efecte cumulate exponențial întregul sistem) trebuie

acționat simultan şi coordonat pe două planuri; al gândirii economice şi al măsurilor corecte de politică economică.

În cele ce urmează, punctăm câteva aspecte ce țin de primul plan, argumentând necesitatea creării condițiilor favorabile restructurării economiei la nivelul macrosectorial, în corelație, pe de o parte, cu tendințele din țările occidentale şi, pe de altă parte, cu nivelul actual al zestrei naționale de resurse şi al utilizării lor.

Analiza în detaliu, a structurilor macroeconomice din România, comparativ cu alte țări dezvoltate, precum şi prezentarea unor concluzii cu privire la posibilitățile de restructurare a economiei româneşti în viitor vor face obiectul unor studii speciale.

Comparativ cu țările dezvoltate, în România, pe fundalul unui nivel general de datorie cu factori calitativi mult mai redus, se constată existența unor diferențe mari între sectoarele şi resursele economice, precum şi în interiorul lor. Aceasta este consecința unei politici economice falimentare care, în realitate, a ignorat sistematic scopul final al activității economice – creşterea consumului populației şi progresul ființei umane.

Dacă în societățile occidentale, în baza evoluției economice au fost aşezate tendințele din consumul populației şi libertatea consumatorului, la noi aceasta a fost – drastic îngrădită, producția dezvoltându-se automat. Volumul producției, de multe ori fără finalitate economică şi socială, reprezenta un scop în sine. Monopolul producătorului a fost exacerbat, iar presiunea asupra consumatorului a devenit sufocantă cu consecințe dramatice asupra calității vieții. Aflat la discreția producătorului, consumatorul a fost lipsit de posibilitatea de a emite semnale care în economiile sănătoase constituie impulsuri-cheie pentru orientarea producției.

Sistemele totalitare au drept corespondent în economie centralizarea excesivă a aparatului productiv, ceea ce duce, într-o fază ulterioară, prin creşterea, peste anumite limite, a presiunii asupra consumatorului, la o fermă aberantă în care se trece şi la centralizarea consumului populației, la noi aceasta s-a manifestat cel mai dramatic prin accelerații alimentare şi prin livrarea pe bază de liste a unor produse industriale de consum, precum televizoare, frigidere aragaze, automobile etc. În astfel de sisteme politica economică se caracterizează prin zgârcenia în domeniul "consumului neproductiv" (în primul rând reducerea aproape la 0 a importurilor), comparativ cu generozitatea în cazul consumului "productiv" (procurarea din import, în cazul României a unor cantități imense de cocs, țiței, minereuri feroase şi exploatarea nerațională, cu mari cheltuieli, a unor resurse autohtone, precum lemnul, gazele naturale, minereurile neferoase).

În țara noastră, optica deformată în domeniul structurilor economice a avut drept consecință, în principal, neglijarea ramurilor legate de consumator, de om în general, aşa-numitele ramuri neproductive: învățământul, cul-

tura şi arta, sănătatea, turismul, transportul persoanelor, gospodăria comunală etc., precum şi ştiința şi cercetarea ştiințifică. În acelaşi context, mirajul industrializării (forțate) a avut ca efect ignorarea şi a unor ramuri productive, legate însă de ciclurile naturale cum sunt agricultura şi silvicultura.

În cadrul industriei, ramurile uşoară şi alimentară legate de consumator, au fost, de asemenea, defavorizate. Pe măsură ce industria grea s-a extins tot mai mult, iar importurile de materii prime n-au mai putut fi acoperite de exporturile ramurilor orientate spre consumator (îndeosebi agricultura) şi ale celor de prelucrare primară (produse energointensive provenind îndeosebi din metalurgie, materiale de construcții şi chimie) s-a trecut la exploatarea neraţională a unor cantități tot mai mari din bogățiile naționale, cu consecințe negative, inclusiv din punct de vedere ecologic (defrişarea pădurilor peste ritmul natural de regenerare, extragerea unor resurse ale subsolului având concentrații şi calitate cu mult sub standardele internaționale).

Datorită unei asemenea optici economice, în care primatul este atribuit producției în raport cu consumul, producției materiale în raport cu cea nematerială, industriei în raport cu agricultura, industriei grele în raport cu cea uşoară etc., în economia românească au apărut şi s-au dezvoltat discrepanțe şi dezechilibre imense între sectoarele şi ramurile economice, cu consecințe dintre cele mai grave, atât pe plan economic, cât şi social. Înlăturarea sau cel puțin atenuarea lor trebuie avută în vedere, în primul rând, în etapa de tranziție.

Ramurile şi sectoarele economice au fost, în virtutea celor arătate, ierarhizate în mod artificial, ceea ce a avut repercusiuni în cele mai diverse domenii ale vieții economice: orientarea investițiilor şi dotarea tehnică, amortizarea, salarizarea, pregătirea forței de muncă, prețurile de livrare, modul de creditare, aprovizionarea cu materii prime, materiale şi energie din țară şi de pe piața externă, repartizarea rezultatelor financiare etc.

Pe plan social, ierarhizarea arbitrară a ramurilor şi sectoarelor economice, neținându-se seamă de legile pieței, de raportul dintre cerere şi ofertă, de utilitatea reală a produselor şi serviciilor, subevaluarea importanței unor activități şi supraevaluarea altora, în funcție de interesele regimului conducător, au dus la acumularea unor mari tensiuni sociale latente, a căror dezamorsare va constitui una dintre sarcinile fundamentale ale perioadei de tranziție. Câteva exemple de situații aberante la care se ajunsese în domeniul salarizării se impun: un muncitor necalificat din industria grea câştigă cât un cadru sanitar cu studii medii, cât un programator cu studii medii sau cât un profesor de liceu; un cercetător ştiințific, un biolog sau un inginer agronom – mai puțin decât un muncitor calificat din industrie; un salariat din industrie – de patru-şase ori mai mult decât un țăran membru cooperator, iar în cazul pensionării valorile creşteau la 8-10 ori etc.

Indiferent însă de ramura sau sectorul de activitate, de corelarea nivelului veniturilor de cel al muncii efectiv prestate şi, îndeosebi, de utilitatea pe plan economic şi social a acestei munci a fost, după părerea noastră, principala cauză a distrugerii inițiativelor, a degradării calității muncii şi moralității. Nivelarea sau aşa-zisa omogenizare a forței de muncă s-a realizat la un nivel tot mai scăzut de competență şi responsabilitate.

În cazul țărilor din estul Europei, în perioada de tranziție la economia de piață, dar şi după încheierea acesteia, rolul agriculturii în procesul dezvoltării economice poate fi sintetizat prin următoarele:

- contribuția la creşterea economică generală prin sporirea producției agricole şi alimentare în concordanță cu amplificarea cererii interne şi externe;
- transferul de resurse (muncă şi capital) către alte sectoare economice, însă numai în condițiile în care productivitatea factorilor transferați este mai mare în sectoarele neagricole;
- aportul la dezvoltarea comerțului exterior şi la echilibrarea balanței de plăți, în măsura în care valoarea produselor agroalimentare exportate depăşeşte pe cea a importurilor de astfel de produse (soldul valutar activ va facilita importarea de produse industriale prelucrate necesare modernizării economiei);
- stimularea dezvoltării industriei prin livrarea de materii prime pentru industria uşoară (îndeosebi, cea alimentară) şi creşterea cererii de produse industriale necesare dezvoltării agriculturii, zonelor rurale, în general.

În continuare, pentru a putea fundamenta din punct de vedere teoretic evoluția raportului dintre industrie şi agricultură, relevăm câteva caracteristici ale economiei româneşti, în faza actuală, legate de raportul menționat.

1. La începutul perioadei de tranziție la economia de piață, situație în care se află România în prezent, în cadrul sistemului economic există un ansamblu de legături blocate (blocaj structural) care generează împreună o stare de stagnare sau chiar de regres economic. Privită ca subsistem al unui asemenea gen de economie națională, agricultura şi zonele rurale, în general, neglijate până acum, prezintă, în raport cu țările dezvoltate, unele caracteristici ale stării de subdezvoltare: nivel scăzut al producției pe locuitor, nivele joase ale mutației (calorice şi proteice), gradului de confort şi civilizație, comerțului, subutilizarea capacității forței de muncă etc. Deci dezvoltarea nesatisfăcătoare a agriculturii este o componentă a dezvoltării economico-sociale necorespunzătoare. În țările în care economia este axată în principal pe sectorul agricol, subdezvoltarea agriculturii poate fi considerată cauza subdezvoltării generale.

La noi însă, se poate considera, că dezvoltarea defectuoasă (din punct de vedere structural, îndeosebi) a industriei reprezintă cauza principală a insucceselor înregistrate pe planul dezvoltării economico-sociale de exemplu. În aceste condiții, în care restructurarea de ansamblu a industriei va reprezenta un proces deosebit de complex şi de lungă durată, transformarea rapidă a agriculturii se constituie într-o prioritate a dezvoltării economice (prioritate recunoscută de altfel, atât prin progresul guvernamental de trecere la economia de piață, cât şi de majoritatea formațiunilor politice).

2. Sursa principală a blocajelor din economie o constituie cercul vicios (aşa- numitul cerc al sărăciei) care are ca punct de plecare nivelul scăzut al productivității muncii. Există numeroase argumente că acest cerc vicios poate fi întrerupt mai uşor în cazul agriculturii decât în cel al industriei: prin liberalizarea prețurilor şi prin modificarea formelor de proprietate în agricultură se va produce un salt al veniturilor, ceea ce va genera o sporire a posibilității de economisire (ținând seama de oferta încă scăzută de produse industriale de consum şi de servicii în mediul rural); nivelul relativ mai mic al investiției specifice şi al termenului de recuperare; posibilități sporite de atragere a capitalului, atât autohton cât şi străin, datorate unui risc mai mic în cazul investițiilor din agricultură şi din ramurile conexe acesteia decât în cazul industriei extractive şi grele; existența unor resurse agricole relativ bogate încă nevalorificate corespunzător; existența unei forțe de muncă numericeşte importantă şi care nu solicită cheltuieli prea mari de calificare; consumuri specifice energetice şi de materii prime deficitare relativ mici; pătrunderea mai uşoară pe piețele externe a produselor agricole etc.

3. În condițiile în care, în procesul trecerii la economia de piață, problemele cele mai grave şi cu durată lungă de manifestare, de ordin economic şi social, le va ridica restructurarea industriei (liberalizarea prețurilor şi concurența liberă, şomajul, retehnologizarea şi atragerea capitalului străin etc.), iar necesitățile de consum de produse agricole ale populației vor trebui satisfăcute într-o proporție tot mai mare, ca şi cele de resurse valutare necesare asigurării unor importuri, se întrevede ca ponderea agriculturii în produsul intern brut să rămână relativ constantă, principala mutație, din acest punct de vedere, având loc între industrie şi sectorul serviciilor.

După cum se observă din cele expuse (şi se pare că guvernul actual al României a înțeles aceasta), în perioada de tranziție la economia de piață (proces amplu din punctul de vedere al legislației economice, al modificărilor pe plan conceptual şi operațional, al formelor de proprietate, al promovării mecanismelor economiei de piață şi al constituirii şi rodării agenților economici) modificarea structurilor macrosectoriale nu trebuie forțată. Îndeosebi agricultura, ca ramură vitală a economiei naționale, trebuie să reprezinte elementul stabilizator, de echilibru, al structurii la nivel macroeconomic.

Din punct de vedere teoretic, menținerea relativ constantă a ponderii, în economia națională, în toată perioada de tranziție şi până la generalizarea mecanismelor de piață şi realizarea preponderenței sectorului privat în economie, precum şi creşterea, în aceeaşi perioadă, a importanței sectorului serviciilor (până la un nivel apropiat de standardele europene de confort şi civilizație ale populației) pe seama sectorului industrial echivalează cu realizarea unei structuri economice asemănătoare celui din țările occidentale în urmă cu 20-30 ani (această întârziere reprezintă "costul" aberanților planuri de "dezvoltare" economică centralizată). Abia de atunci încolo, economia românească va putea evolua în mod real pe traiectoria urmată de țările occidentale, iar studiile vor putea face apel la teoriile ştiinței economice.

De aceea, este necesară scurtarea la maximum a perioadei de tranziție, care va trebui să rezolve printre altele: convertibilitatea leului şi alinierea prețurilor interne la cele de pe piața internațională; desființarea monopolului unicului producător şi generalizarea liberei concurențe; privatizarea majorității sectoarelor economice, cu excepția unora de importanță națională (precum apărarea şi producerea energiei nucleară) etc. Fără realizarea acestor deziderate, evaluările economice vor fi eronate, iar "planificarea" unor modificări structurale de la "centru" va avea efecte dintre cele mai nefaste.

1.3.2. Probleme ale evaluării potențialului agricol

În abordarea raportului dintre industrie şi agricultură importanță deosebită prezintă mărimea potențialului agricol. Într-un fel se pune problema raportului dintre cele două ramuri economice în cazul unei țări cu resurse agricole sărace şi în alt fel în cazul uneia bogată în astfel de resurse.

Printre factorii naturali de care depinde mărimea potențialului agricol al unei țări se numără: suprafața terenului agricol şi a celui arabil, structura după categorii de fertilitate, clima şi amplitudinea variațiilor de temperatură, umiditatea medie şi cantitatea precipitațiilor etc. Printre cei creați de om enumerăm: gradul de mecanizare a lucrărilor agricole şi tehnologiile folosite, cantitatea de îngrăşăminte naturale şi chimice şi pesticide, puterea productivă şi rezistența soiurilor de plante folosite etc.

Dintre toți factorii menționați, cei de la care se pornesc în orice calcul de evaluare îl reprezintă suprafață de teren arabil. Aceasta este strict limitată (deşi teoretic, ea mai poate fi extinsă, prin alocarea de investiții mari pe perioade lungi, şi cu riscul unor dereglări necontrolabile ale mediului înconjurător, prin amenajarea anumitor suprafețe din fondul forestier sau din celelalte categorii de teren agricol – păşuni, vii, livezi).

După mărimea absolută a suprafeței arabile, România este o țară relativ bogată ocupând, cu cele aproximativ 10 milioane hectare, locul al şaselea în Europa (exclusiv URSS), după Spania (20,4 mil. ha), Franța (18,9 mil.ha), Polonia (14,8 mil. ha), Germania (12,4 mil. ha), şi Italia (12,2 mil.

ha). De asemenea din punctul de vedere al suprafeței de teren arabil ce revine pe locuitor, România, cu cele 0,46 ha, deține locul al cincilea pe plan european, după Spania (0,53 ha), Danemarca (0,51 ha), Finlanda (0,49 ha) şi Ungaria (0,49 ha).

Pentru a putea evalua potențialul agricol este nevoie, alături de suprafață să se ia în considerare şi randamentul la hectar. De regulă, având în vedere că întreaga agricultură se fundamentează în sistemele actuale pe cereale, randamentul la aceste culturi reprezintă mărimea standard de la care se porneşte la evaloarea potențialului agricol al unei țări.

În privința randamentelor la hectar, România (aproximativ 3,1 tone/ha), deşi dispune de condiții pedoclimatice favorabile cultivării cerealelor, se situează în prezent sub media europeană, (aproximativ 4,3 t/ha), fiind depăşită de numeroase țări: Olanda, Belgia, Marea Britanie, Elveția, Franța, Irlanda, Germania, Ungaria, Austria, Cehoslovacia etc. În plus, pierderile pe filierele parcurse de la recoltarea vegetalelor şi până la consumarea produselor alimentare este foarte mare peste 50% mai ales, dacă ținem seama că față de standardul european prin care se asigură aproximativ o treime din rația zilnică de calorii pe baza produselor de origine animală, filieră ce presupune pierderi exprimate prin raportul de 1:7, la noi se asigură numai aproximativ o cincime.

Faptul că potențialul de teren arabil de care dispune România este valorificat necorespunzător are implicații dintre cele mai dramatice asupra alimentației populației. Astfel, în anul 1989 cele 3070 kcalorii care reprezentau rația medie zilnică de hrană a unui locuitor proveneau din 2380 kcalorii de origine vegetală şi numai 690 kcalorii de origine animală, rezultând în total 7210 kcalorii exprimate în echivalent-unități de producție agricolă primară 2380 kcal. vegetale x 1 + 690 kcal., animale x 7 = 2380 kcal. primare + 4830 kcal. primare = 7210 kcal. primare. Comparativ, standardul european este de 10.738 kcalorii primare (2261 kcal. vegetale x 1 + 1211 kcal. animale x 7 = 10.738 kcal. primare).

Randamentul scăzut al pământului din agricultură reprezintă, de asemenea, una din cauzele principale ale realizării unor indicatori economici nesatisfăcători şi a unor venituri mici în această ramură. Astfel, în anul 1989, veniturile nominale din muncă ale țăranilor erau în medie de 1920 lei/lună (adică numai 62% din salariul mediu nominal pe economie) iar venitul mediu ce revenea pe o persoană (din cercetarea bugetelor de familie), în cazul țăranilor cooperatori, era de numai 1306 lei/lună în condițiile în care, la nivelul întregii țări, media consumului populației era de 1841 lei/lună/locuitor. În atare condiții, problema acumulărilor şi investițiilor din resurse proprii nu se putea pune, iar migrația populației rurale spre oraşe nu poate fi încetinită.

Dacă în trecut, când se urmărea cu orice preț industrializarea, forța de muncă transferată de la sate îşi găsea de lucru într-o serie de mari unități industriale susținute de stat, sub cele mai diverse forme (prețuri, investiții etc.), indiferent de economicitatea funcționării lor astăzi, când numeroase astfel de unități sunt puse fie în fața falimentului fie în aceea a restructurării, trebuie adoptată o nouă politică.

Potențialul agricol național este acela în funcție de care se stabileşte pe de o parte, gradul de asigurare cu produse alimentare a populației (dacă necesarul este mai mic decât producția, surplusul se poate exporta fie direct, fie sub forma unor produse prelucate; dacă producția este sub nivelul necesarului vor fi necesare importuri pentru acoperirea deficitului) iar, pe de altă parte, mărimea populației care poate trăi pe seama veniturilor realizate din munca agricolă. În primul caz, evaluările veniturilor realizate din munca agricolă. În primul caz, evaluările se pot face în unități natural-convenționale utilizându-se, de regulă, exprimarea indicatorilor în kilocalorii sau kilograme producție vegetală primară în echivalent cereale (3680 kcal ≈ 1 kg cereale), în vreme ce în al doilea caz este necesară luarea în considerare a prețurilor.

Conform evaluărilor noastre, la nivelul anului 1989, consumul alimentar al populației, evaluat în producție vegetală primară-echivalent cereale, a fost în România de aproximativ 16,6 milioane tone (corespunde unei populații de 23,2 milioane locuitori şi unui consum zilnic pe locuitor de 7210 kcalorii primare). Pentru acelaşi an, evaluările dau o producție vegetală totală în jur de 34 milioane tone, adică aproximativ 3,6 tone la ha suprafață de teren arabil, rezultând un coeficient de transformare a producției în consum de circa 48% (diferența până la 100% reprezintă destinațiile: export, sămânță, întreținerea şi sporirea şeptelului, modificarea stocurilor, alte utilizări, îndeosebi cele industriale, pierderi în diferite faze etc.). Pentru atingerea standardelor europene de consum din prezent, de 10.738 kcalorii primare pe locuitor pe zi, rezultă că randamentul la hectar ar trebui să sporească la aproximativ 5,4 tone/ha suprafață de teren arabil (+ 50%) în ipoteza menținerii constante a celorlalți parametrii. Pentru comparație, la nivelul anilor 1985-1987, în Franța şi SUA, producțiile agricole vegetale erau de aproape 4 ori şi respectiv, 30 ori mai mare decât în România, în condițiile unor suprafețe arabile mai mari de aproximativ 2 ori şi, respectiv, 20 ori.

Pentru evaluarea din punct de vedere economic a potențialului agricol al României, datorită faptului că prețurile actuale de la noi nu permit formarea unei imagini veridice, vom face apel la evaluările producțiilor agricole din țările occidentale, pe care le vom ajusta prin aplicarea unor coeficienți de corecție, pornind de la raporturile între suprafețele arabile şi randamentele la hectar. După cum se constată din analiza situației din țările occidentale, cu cât suprafața de teren arabil disponibilă este mai mică, cu atât evaluările producției agricole la hectar sunt mai mari (tabelul nr. 1.7). În acest fel veni-

turile corespunzătoare lucrătorilor din agricultură, de regulă, se asigură egal cu cele din alte ramuri economice, şi se stimulează producția agricolă. O astfel de politică, în domeniul agriculturii, permite frânarea exodului de forță de muncă din sectorul agricol spre celelalte sectoare economice şi utilizarea intensivă a terenurilor agricole.

Tabelul nr. 1.7

Valorile estimate ale randamentului la hectar şi ale productivității muncii în agricultură în unele țări, în anul 1989

Țările	PIB realizat în agricultură raportat la:		ha/persoană (col. 2:col. 1)
	Suprafața arabilă (mii $/ha)	Populația ocupată în sectorul agricol (mii $/persoană)	
Austria	2,6	13,4	5,1
Franța	1,9	20,7	10,9
R.F. Germania	2,6	14,1	5,4
Italia	2,8	16,7	6,0
Japonia	15,6	16,4	1,1
Marea Britanie	1,8	22,3	12,4
România			
a	0,6	1,8	
b	0,3	1,1	3,1
c	0,1	0,4	
SUA	0,6	29,2	48,7

Notă: Pentru România în sectorul agricol am inclus producția vegetală, creşterea animalelor, serviciile agricole şi silvicultură (după metodologia Comisiei Naționale de Statistică privind Balanța Legăturilor dintre Ramuri)

Sursa: GATT, FMI, OCDE, IIF (Institute of International Finance), Notices economiques UBS, Juin 1990, Union de Banques Suisses; Balanța Legăturilor dintre Ramuri – 1989, CNS, Bucureşti, 1990.

Pentru România, comparativ, de exemplu, cu Franța, ar rezulta în condițiile unui randament fizic (producție vegetală primară în echivalent cereale) la hectar de aproape 2 ori mai mic, o valoarea adăugată pe hectarul de teren arabil la nivelul anului 1989, de aproximativ 3,5 mii dolari. Pe o persoană ocupată în agricultură această sumă ar reprezenta în jur de 11 mii dolari sau 385 mii lei (1$ = 35 lei), față de numai aproximativ 12 mii lei cât reprezintă evaluările actuale.

Desigur, este exagerat să se considere, în realitate o subevaluare de 32 ori a producției agricole, căci în calculele efectuate s-a avut în vedere numai randamentul fizic în producția vegetală primară fără a se ține seama de diferențele dintre randamente pe filierele de transformare a acestei pro-

ducţii în produse agricole finale. Totuşi, concluzia care se desprinde este că, în prezent, în România, producţia agricolă şi munca în sectorul agricol, în general, sunt subevaluate în proporţii apreciale. Subevaluarea se datorează, în principal, politicii de industrializare forţată din trecut, care a generat prin diverse căi transferul de resurse din agricultură în industrie. În noile condiţii ale trecerii la economia de piaţă liberă, aceste dezechilibre se pot atenua prin folosirea unor instrumente economice puternice, prin liberalizarea preţurilor, extinderea privatizării şi promovarea liberei concurenţe etc.

1.3.3. Tendinţe în evoluţia factorilor de producţie din agricultură şi implicaţii asupra relaţiilor dintre industrie şi agricultură

Din analiza balanţei legăturilor dintre ramuri pentru anul 1989 rezultă că, în România, în vreme ce agricultura livra, în mod direct, industriei bunuri în valoare de 108,4 miliarde lei, adică aproape 50% din producţia sectorului agricol, ea beneficia de resurse provenind din industrie de 32,6 miliarde lei, reprezentând numai aproximativ 2% din producţia sectorului industrial (tabelul nr. 1.8). Valoarea cea mai mică a raportului între outputurile spre industrie şi inputurile din industrie se înregistra, în cazul producţiei vegetale 15,9%, comparativ cu valoarea medie, pe întregul sector agricol, de 30%. Datorită subevaluării din trecut a producţiei agricole în raport cu cea industrială, rezultă că, în realitate, raportul menţionat dintre outputuri şi inputuri se situa la valori cu mult mai mici, semnificând discrepanţe foarte mari în privinţa contribuţiei unei ramuri la realizarea producţiei şi veniturilor în cealaltă.

Tabelul nr. 1.8

Balanţa legăturilor dintre ramuri (cadranul I) pe anul 1989

- mil. lei -

Ramuri furnizoare/ Ramuri consumatoare	Total resurse	Din care:							Consum final
		Consum intermediar							
		Total	Din care:						
			Industrie	Agricultură	Din care:			Celelalte ramuri	
					Producţia vegetală	Creşterea animalelor/ Servicii agricole			
Industrie	1501,2	891,7	685,8	32,5	10,8	8,1	13,6	173,4	603,8
Agricultură, din care:	220	172,8	108,4	64,4	41,3	23,1	0	0	47,2
- Producţia vegetală	125,7	95,3	68,1	27,2	16,6	10,6	0	0	30,4
- Creşterea animalelor	73,0	56,1	39,9	16,2	5,8	10,4	0	0	16,9
- Servicii agricole	21,3	21,5	0,4	21,0	18,9	2,1	0	0	-0,1
Celelalte ramuri	363,2	132,9	114,8	10,0	7,2	2,7	0,1	8,1	230,3
TOTAL	2084,4	1197,4	909,0	106,9	59,3	33,9	13,7	181,5	881,3

Sursa: *Balanţa legăturilor dintre ramuri – 1989*, CNS, Bucureşti, 1990.

Comparativ cu anul 1970, în anul 1989, se constată diminuarea mai accentuată a ponderii consumului final în totalul consumului de resurse în cazul industriei, de la 46,2% la 40,2%, decât în cel al agriculturii, de la 22,9% la 21,4%. De asemenea, excluzând livrările reciproce din cadrul consumului intermediar, la nivelul anului 1989, agricultura apare într-o situație mai favorabilă, pe planul eficienței, producția agricolă fiind destinată într-o proporție mai mare consumului final (42,2%) decât aceea industrială (41,1%). În acest context, se poate afirma că, datorită, printre altele, supraevaluării prețurilor la produsele industriale în raport cu performanțele lor reale, cu contribuția lor la realizarea producției agricole, pe de o parte, şi subevaluării prețurilor la produsele livrate industriei, pe de altă parte, relațiile reciproce dintre cele două ramuri au împietat rentabilitatea în agricultură, favorizând industria.

În România, agricultura, comparativ cu industria, deşi dispune de condiții naturale prielnice, apare într-o situație nefavorabilă, atât sub aspectul dotării tehnico-materiale, cât şi sub cel al eficienței economice.

1.3.3.1. Dotarea cu fonduri fixe

În agricultură, unde nivelul mediu al înzestrării tehnice a muncii este actualmente de peste 3 ori mai scăzut decât în industrie (în agricultura cooperatistă de peste 10 ori), efortul principal de modernizare va trebui orientat spre uşurarea muncii fizice, a restrângerii ponderii muncii manuale, prin mecanizarea într-o proporție mai mare a lucrărilor agricole. Sporirea gradului de dotare tehnică a muncii în agricultură, care în țările occidentale a ajuns aproape egală cu aceea din industrie, va trebui să fie însă, însoțită de majorarea nivelului de eficiență. Aceasta presupune, pe de o parte, ca industria de profil să livreze la prețuri accesibile maşini şi utilaje agricole cu performanțe ridicate şi adaptate structural cerințelor agriculturii iar, pe de altă parte, utilizarea şi întreținerea lor corespunzătoare în activitățile agricole. Altfel, trecerea de la tehnologiile manuale la cele mecanizate se va dovedi oneroasă. De exemplu, în condițiile prețurilor din anul 1989, recoltarea mecanizată a porumbului boabe are ca efect sporirea ponderii cheltuielilor cumulate (ale amortizării, lucrărilor mecanice, exclusiv salariile mecanizatorilor) şi materialelor şi pieselor de schimb pentru întreținerea maşinilor şi utilajelor în totalul cheltuielilor de producție de la 16-20% la 38-41%, comparativ cu recoltarea manuală.

În prezent, ca urmare a aplicării în trecut a unei politici investiționale şi de prețuri care, din scopuri mai mult propagandistice decât economice, urmărea sporirea volumului scriptic al dotării tehnice, neglijând însă înlocuirea celor uzate fizic şi moral, s-a ajuns la un grad relativ ridicat de îmbătrânire a fondurilor fixe. Astfel, între 1976-1987, cu toate că prin actul normativ de prelungire a duratei de funcționare a fondurilor fixe din 1977 s-a majorat arti-

ficial baza de raportare a uzurii iar, în domeniul construcțiilor de maşini pentru agricultură prețurile de livrare au sporit de 2-3 ori, fără corespondent în calitate, gradul mediu de uzură a fondurilor fixe din agricultură a crescut cu şapte procente (tabelul nr. 1.9). Procesul de îmbătrânire este relevant şi în cazul parcului de tractoare şi combine prin scăderea ponderii celor având o vârstă mai mică de 5 ani (tabelul nr. 1.10).

Tabelul nr. 1.9

Modificarea structurii pe grupe de vârstă, a gradului de uzură, duratei medii de funcționare (amortizare) şi vârstei medii ale fondurilor fixe în agricultură

Specificații	Anii	
	1976	1987
Din total fonduri fixe existente (în %)		
- cu vârsta mai mică de 5 ani	54	54
- cu vârsta între 5-10 ani	34	34
- cu vârsta mai mare de 10 ani	14	11
Gradul de uzură (%)	25	32
Durata medie de amortizare (ani)	25	28
Vârsta medie (ani)	6	9

Sursa: Calculat pe baza datelor de la DCS.

Tabelul nr. 1.10

Modificarea ponderii maşinilor cu vârsta mai mică de cinci ani în totalul celor existente, între 1971-1987

- % -

Grupe de maşini	Anii		
	1971	1981	1987
Tractoare agricole	58	59	36
Combine (autopropulsate şi tractate) pentru recoltat păioase şi porumb)	42	37	32

Sursa: Calculat pe baza datelor din evidențele IEA, *Anuarele statistice 1971-1967*.

În agricultura din România, datorită gradului de dotare tehnică mai redus, corelat cu practicarea unor durate de funcționare mai mari, ponderea amortizării în totalul cheltuielilor materiale este, în prezent, în jur de 10%, comparativ cu nivelurile înregistrate în țările occidentale, cuprinse între 20-40%.[1] Gradul de dotare tehnică din agricultură este mai redus, este relevat şi de suprafață de teren arabil ce revine în medie pe un tractor, care la noi este, în prezent, de 62 ha, comparativ cu 21 în Marea Britanie, 16 ha în Su-

[1] Calculate după *National Accounts*, New York, 1989.

edia, 12 ha în Franța, 10 ha în Italia, 5 ha în R.F. Germania şi Austria, 2 ha în Japonia etc.[1]

1.3.3.2. Evoluția eficienței economice

Efectele neglijării agriculturii, în raport cu industria, atât pe plan investițional, cât şi al politicii de prețuri, sunt reflectate de evoluția eficienței fondurilor fixe în cele două ramuri. În perioada 1965-1989, de exemplu, diminuarea eficienței fondurilor fixe a fost în agricultură de peste 2,6 ori, comparativ cu 1,7 ori în industrie (tabelul nr. 1.11). Urmare a unei asemenea politici se ajunsese în situația în care, pentru numeroase produse agricole, costurile depăşeau prețurile de producție. Astfel, la nivelul anului 1988, rezultatele financiare erau negative în cazul unor culturi de bază, precum porumbul (1053 lei/t în IAS-uri şi 240 lei/t în CAP-uri), floarea soarelui (-206 lei/t în IAS-uri), soia (-1702 lei/t în IAS-uri şi -3331 lei/t în CAP-uri), cartofii (-220 lei/t şi, respectiv, -350 lei/t), fructele (-457/t în CAP-uri), strugurii (-212 lei/t în CAP-uri), sfecla de zahăr (-58 lei/t în CAP-uri), legumele (-172 lei/t în CAP-uri). Situații similare se înregistrau şi în cazul produselor animaliere: lapte de vacă (-1 leu/hl în IAS-uri şi -73 lei/hl în CAP-uri), carne de vită (-5 lei/kg greutate vie şi, respectiv, -3 lei/kg greutate vie), carne de porc (-3 lei/kg greutate vie şi, respectiv, -6 lei/kg greutate vie), carne de ovine (-8 lei/kg greutate vie şi, respectiv, -2 lei/kg greutate vie) etc.[2]

Tabelul 1.11

Evoluția eficienței fondurilor fixe în ramurile primare, comparativ cu cea în perioada 1965-1986

a – lei producție / 1000 lei fonduri fixe la valoarea (medie) completă de inventar
b – dinamica în procente (1965 – 100 %)

Ramurile		Anii			
		1965	**1975**	**1985**	**1989**
Agricultură	A	1655	1185	761	625
	B	100	71,6	46,0	37,8
Industrie	A	1387	1366	1003	815
	B	100	98,5	72,3	58,8

x) Pentru industrie – producția marfă, iar pentru agricultură – producția globală (ambele în prețuri constante 1985).

Sursa: Calculat pe baza datelor de la D.C.S., a celor cuprinse în evidențele IEI, Anuarele statistice ale RS România pe anii 1983, 1986 şi 1987 şi România în cifre, CMS, 1990.

[1] Calculate după *Statistical Yearbook*, New York, 1989.
[2] Date prelucrate din lucrarea *Alternative de reducere a costurilor produselor vegetale şi animale*, IEA, Bucureşti, 1989.

În prezent, având în vedere că proprietatea privată va deveni preponderentă în agricultura din România, întreprinderile constructoare de tractoare şi maşini agricole pentru a putea face faţă concurenţei interne cât şi externe, trebuie să se reprofileze, să-şi adapteze producţia la noile condiţii. În acest sens, este necesară luarea în considerare a următoarelor direcţii: diversificarea agregatelor de lucru şi gamei maşinilor de tractoare în funcţie de diversitatea condiţiilor de teren (la noi există în prezent 20 de tipuri de pluguri, iar în SUA 138 de tipuri), precum şi extinderea producţiei unor noi familii cu lăţime variabilă estimarea că 35-40% din suprafaţa arabilă a ţării va fi lucrată în viitor cu plugurile reversibile, acestea putând realiza, pe pante, arături de până la 25 cm adâncime; proiectarea şi asimilarea în fabricaţie a unor combine modulate cu ajutorul cărora se pot executa lucruri la mai multe culturi, păioase şi porumb (în acest fel va fi posibilă dublarea timpului de lucru într-un an, de la două luni la patru luni); extinderea folosirii unor combine de mare capacitate (de exemplu Cl 40) în cazul unor proprietăţi cu suprafeţe mari de teren; extinderea mecanizării la noi culturi (de exemplu, recoltarea pe 3 rânduri a cartofilor, în soluri greu separabile); introducerea unor sisteme de reglare a capacităţii combinelor în funcţie de densitatea producţiei; extinderea modulării maşinilor agricole (cum este exemplul semănăturilor combinate pentru plante prăşitoare), adaptarea capacităţilor maşinilor agricole la cea a tractoarelor etc.

Factori de primă importanţă pentru sporirea randamentului în agricultură îl constituie îngrăşămintele (chimice şi organice) şi pesticidele. Din punctul de vedere al cantităţii de fertilizatori chimici ce revin pe un ha de suprafaţă agricolă, România cu cele 153 kg (media anilor 1983-1985) se situa în urma ţărilor occidentale cu agricultura intensivă: Noua Zeelandă – 1062 kg; Olanda 787 kg; Franţa – 308 kg; Austria – 253 kg etc. În ultimii ani însă constatându-se o serie de efecte negative din punct de vedere ecologic ale utilizării îngrăşămintelor chimice şi îndeosebi, pesticidelor, tendinţa este de reducere a cantităţilor consumate, în special, pe seama promovării, pe de o parte a unor exploataţii agricole bazate pe recircularea în sisteme naturale eficiente a materiilor prime şi produselor secundare (aşa-numită revoluţie verde), iar, pe de altă parte, a unor noi soiuri de plante şi rase de animale (prin intervenţie genetică), puternic productive şi rezistente la boli şi la variaţiile climei (aşa-numitele biotehnologii). De asemenea, tot mai mult se are în vedere caracterul limitat al terenului cultivabil, rolul acestuia nu numai în calitatea de resursă agricolă, ci şi de resursa ecologică, precum şi corelarea cu zonele forestiere şi modificările climaterice.

Desigur, în faza tranziţiei la economia de piaţă în România, pe primul plan în agricultură, se vor situa problemele legate de alegerea formelor de proprietate şi mărimea acestora. Cei care se opun împroprietăririi ţăranilor invoacă, drept argument principal, fărâmiţarea terenurilor şi, în consecinţă,

imposibilitatea practicării unei agriculturi moderne, de mare randament. Fără a intra în detalii menționăm că înainte de abordarea acestei probleme trebuie făcută distincție între suprafața de teren a unei gospodării care poate avea orice dimensiune şi suprafață unei exploatări, care se poate apropia de optim pentru a asigura eficiența economică. În acest sens, se poate lua ca exemplu experiența țărilor occidentale.

În Europa de Vest, de regulă, gospodăriile țărăneşti au în proprietate particulară pământul pe care-l pot lăsa moştenire sau vinde, cu condiția utilizării tot pentru agricultură. Doar atunci când statul are anumite interese, terenul poate fi înstrăinat pentru realizarea unor obiective neagricole. Poate părea surprinzător pentru unii că progresul rapid al agriculturii în țările vest-europene s-a realizat, în ultimele decenii, în condițiile existenței unui număr foarte mare de gospodării țărăneşti care posedă suprafețe mici de teren (în Austria, de exemplu unde valoarea producției agricole s-a dublat în ultimii 20 de ani, peste 53% din gospodăriile țărăneşti dețin suprafețe de teren între 1-10 ha şi numai aproximativ 2% din gospodării posedă, în medie, mai mult de 100 ha). Suprafața exploataților agricole are însă o altă distribuție rezultând pe baza unor diferite forme de concentrare şi asociere. Astfel, unii proprietari arendează terenul din diverse motive (schimbarea domiciliului, obținerea unui serviciu permanent etc.), pământul concentrându-se în mâinile unui agricultor mai priceput şi dornic să-şi asigure existența şi un venit ridicat din lucrarea terenului şi/sau creşterea animalelor.

De asemenea, în multe zone, agricultorii se asociază în proporții de 80-90%, membrii păstrându-şi dreptul de proprietate şi de a-şi valorifica în mod liber produsele obținute. În condițiile în care pe piață se află o gamă largă de tractoare şi maşini agricole, având performanțe superioare, adaptate micii gospodării țărăneşti, dar al căror preț este uneori oneros, în raport cu veniturile producătorilor agricoli individuali, aceştia se asociază înțelegându-se în privința utilajelor pe care le va cumpăra fiecare şi a modului în care vor fi folosite în comun. O altă practică este aceea a constituirii de centre de mecanizare agricolă prin investiții comune ale producătorilor agricoli (în Austria există peste 200 asemenea centre). Asocierile sunt cele care permit practicarea unor asolamente raționale, folosirea unor tehnici moderne şi aplicarea unor tehnologii avansate, ceea ce conduce la rezultate deosebite, atât în producția vegetală, cât şi în zootehnie.[1]

[1] În Austria, de exemplu, deşi suprafața arabilă reprezintă doar 20% din cea totală, producția realizată, în condițiile arătate, de către cele aproximativ 283 mii gospodării țărăneşti acoperă integral nevoile de hrană ale întregii populații, asigurând şi un disponibil pentru export (începând cu anul 1984, anual se exportă aproximativ 1 milion de tone de grâu şi orz, produse ce sunt subvenționate de stat). Randamentele medii obținute la hectar sunt de peste 4,3 tone la grâu, 8,1 tone la porumb, 25,8 tone la cartofi, 54,4 to-

La nivelul unor regiuni mai întinse sau pe plan național se poate constitui o uniune a asociațiilor care, în principal, are rolul de intermediar între producătorii agricoli, pe de o parte, şi întreprinderile comerciale, pe de altă parte. Pe baza contractelor încheiate cu producătorii agricoli, asociațiile achiziționează de la aceştia producția realizată, efectuează prelucrarea primară, ambalarea şi livrarea produselor (în acest scop, asociațiile dispun de depozite proprii dotate cu utilaje specializate de încărcare-descărcare, mijloace de transport, instalații frigorifice etc.). Membrii asociați (în Austria circa două milioane) sunt aprovizionați cu necesarul desfăşurării proceselor de producție în agricultură (semințe, furaje îngrăşăminte chimice, combustibili ş.a.). Trebuie menționat că producătorul are libertatea să predea producția obținută în întregime asociației din care face parte sau, din considerente economice, să o valorifice la alt beneficiar.

Intervenția statului printr-o serie de instrumente economice în vederea stimulării producției agricole este, în țările occidentale, în ultima vreme mult mai puternică decât în cazul producției industriale. Astfel, aproape fără excepție, în țările dezvoltate, prin politica de prețuri în domeniul unor produse agricole de bază (grâu, porumb, orz, zahăr, carne, carne de vită) producătorii câştigă şi consumatorii, pierd. La nivelul unui an de la sfârşitul deceniului opt, conform unor calcule, pentru cele cinci produse agricole menționate, prin redistribuirea veniturilor ca urmare a politicii de prețuri practicate, producătorii câştigau şi, respectiv, consumatorii pierdeau sume echivalânt cu 2,1-2,6 mld. dolari în Franța, 2,2-3,4 mld. dolari în R.F. Germania, 0,4-1,0 mld. dolari, în Marea Britanie şi 2,6-7,1 mld. dolari în Japonia (în loc de porumb la această țară apare orezul). În mod corespunzător, variația (estimativă) lucrătorilor agricoli era pozitivă, de +50-160 mii persoane în Franța, +33-101 mii persoane în R.F.Germania, +5-16 mii persoane în Marea Britanie, +475-1427 mii persoane în Japonia. În țările în curs de dezvoltare, în acelaşi an influențele politicii de preț se prezentau invers producătorii agricoli pierdeau şi respectiv, consumatorii erau favorizați (0,7-1,2 mld. dolari în Iugoslavia, 1,1-2,2 mld. dolari în Argentina, 1,1-2,1 mld. dolari în Egipt, 0,8-1,3 mld. dolari în Pakistan şi 0,6-0,7 mld. dolari în Thailanda), iar variația numărului de lucrători agricoli era negativă.[1]

Intervenția statului, în țările occidentale, ajunge până acolo încât, în interesul stimulării la un moment dat, a creşterii vitelor pentru carne, limitează producția de lapte până la un anumit nivel prestabilit. Dacă se depăşeşte acest nivel, productorul respectiv este penalizat cu o sumă care contribuie la constituirea fondului destinat subvenționării agriculturii. De asemenea, în

ne la sfecla de zahăr etc., iar producția medie pe o vacă de aproape 4,9 litri de lapte, cu 4,1 grăsime.

[1] Vezi Pamkeert, F., *La politique des prix en tant que politique dans les pays en developpement*, în Revue internationale du travail, BIT, Geneve, vol. 127, nr. 3, 1988, p. 334-347.

sectorul vegetal, pentru refacerea fertilității solului şi din motive economice (obținerea unei producții totale pentru diverse culturi până la o anumită limită), producătorii agricoli sunt încurajați, prin despăgubiri corespunzătoare, să lase o parte din teren necultivat (pârloagă).

Totodată, statul asigură numeroase înlesniri financiare agricultorilor, acordând credite avantajoase pentru achiziționarea de utilaje agricole şi subvenții pentru procurarea îngrăşămintelor chimice. Tot în această direcție, producătorii particulari se pot adresa în vederea obținerii unor împrumuturi, care în cazul procurării tractoarelor şi maşinilor agricole sunt garantate de stat.

*

* *

În locul unui paragraf de concluzii, care de altfel se găsesc punctate pe tot parcursul capitolului, considerăm mai utilă prezentarea sintetică a protecției evoluției economiei naționale în viitor şi, implicit, în cadrul acesteia, a raportului dintre industrie şi agricultură.

Protecția dezvoltării economiei naționale în deceniul următor, singura de care dispunem în prezent, se fundamentează pe calculele estimative ale "Comisiei guvernamentale pentru elaborarea programului economic al guvernului", coordonată de academician Tudorel Postolache.

Premisa fundamentală a calculelor estimative pentru protecția dezvoltării economiei naționale în deceniul următor a fost că depăşirea crizei moştenite de la vechiul regim şi tranziția la economia de piață trebuie să se realizeze concomitent cu creşterea nivelului de trai al populației.

Astfel, s-au estimat 8 variante, diferențiate în funcție de anul în care se va atinge consumul total anual pe locuitor (evaluat la aproximativ 34,1 mii lei) care ar permite realizarea standardului mediu european la indicatorii de bază (prima variantă în anul 1995 şi ultima în anul 2002).

Variantele I-IV asigură acest obiectiv mai repede (5-6 ani), dar cu prețul unei datorii externe relativ ridicate. Datoria se diminuează în cazul variantelor V şi VI.

Variantele VII şi VIII, dimpotrivă, se caracterizează prin niveluri relativ reduse ale datoriei externe (la finele intervalelor de timp apar chiar solduri valutare active), în condițiile în care durata atingerii obiectivului menționat se prelungeşte (11-12 ani).

Pe lângă obiectivul principal de ridicare a consumurilor pe locuitor la un nivel comparabil cu cel mediu european actual[1], în calculele estimative s-a avut în vedere realizarea unei creşteri economice moderate, în condițiile sporirii populației active (de la 11,3 mil. în anul 1990 la 12,1 mil. în anul

[1] Pentru evaluarea acestui nivel s-au luat în considerare date disponibile pentru 19 țări din vestul şi estul Europei (Franța, Marea Britanie, R.F. Germania, Belgia, Olanda, Suedia, Norvegia, Danemarca, Finlanda, Grecia, Italia, Portugalia, Spania, Cehoslovacia, Ungaria, Polonia, R.D. Germană şi URSS).

2000), corelată cu proiecțiile privind evoluția populației totale (de la 23,3 mil. locuitori la 24,3 mil. locuitori), menținerii nemodificate a consumului total de resurse energetice pe întreaga perioadă de prognoză (115 mil. tcc), restructurării economiei, accelerării proceselor de modernizare a tuturor sectoarelor de activitate şi, pe această bază, îmbunătățirii eficienței utilizării resurselor şi integrării profunde a economiei româneşti în economia mondială.

Ca rezultat al introducerii rapide a mecanismelor moderne ale economiei de piață în corelație cu cerințele sporirii fondului de consum se prevede ca produsul intern brut (PIB) să înregistreze în deceniul următor ritmuri medii anuale de creştere de 3,5-3,8 %. Astfel, în anul 2000, PIB total se va situa între 1,03-1,07 mld. lei, iar cel pe locuitor între 42-44 mii lei.

Estimările au în vedere înfăptuirea unor ample programe de modernizare a economiei naționale, având ca direcții de bază dezvoltarea susținută a agriculturii (într-un ritm egal cu cel al PIB total), informatizarea tuturor sectoarelor de activitate şi retehnologizarea industriei, ceea ce se va reflecta într-o valorificare mai bună a resurselor materiale şi energetice, precum şi în ridicarea competitivității produselor româneşti pe piețele externe.

Se vor produce schimbări importante în structura pe ramuri, atât a populației, cât şi a PIB, în principal prin dezvoltarea în ritmuri rapide a activităților din sectorul terțiar (transporturi şi telecomunicații, circulația mărfurilor şi turism, cercetarea ştiințifică, proiectare şi informatică, învățământ, cultură şi artă; ocrotirea sănătății servicii de gospodărire comunală şi locativă, servicii personale, servicii financiar-bancare şi de administrație etc.). Ponderea acestora în PIB se estimează că va spori, în deceniul viitor, de la 23,1% la peste 31%, îndeosebi pe seama reducerii ponderii industriei, de la 56,4% la sub 50% (ritmul PIB creat în industrie va fi de 2,3-2,7%).

Ponderea agriculturii în PIB total se prevede a se menține relativ constantă (aproximativ 13,7%), în vreme ce cota parte a construcțiilor se va diminua de la 6,8% la aproximativ 5%.

Ca expresie a accentuării procesului de integrare a economiei naționale în economia mondială, raportul dintre volumul exportului şi PIB va spori în deceniul următor de la 20% la peste 27%.

Asigurarea resurselor necesare – din punct de vedere tehnologic şi financiar – pentru modernizarea rapidă a economiei româneşti este posibilă numai în condițiile unei ample asistențe din partea statelor avansate şi a organismelor economice internaționale. În deceniul următor se are în vedere atragerea de capital străin, sub forma investițiilor directe, în valoare de aproximativ 8 miliarde dolari în perioada 1990-1996 şi de circa 1 miliard dolari anual în continuare. Totodată, se preconizează contractarea de credite externe pentru achiziționarea de utilaje, echipamente şi tehnologii de vârf, precum şi pentru constituirea de rezerve valutare corespunzătoare.

Resursele destinate acumulării brute dimensionată la un volum de 190 -215 miliarde lei anual, corespund unei rate medii a acumulării în PIB

creat de 23-24% (nivel comparabil cu cel înregistrat în ultima perioadă în țări precum Austria, Finlanda, Italia).

Accelerarea proceselor de modernizare a economiei naționale – prin încorporarea masivă a tehnologiilor avansate – se va reflecta în evoluția principalilor indicatori de eficiență economică. Astfel, în deceniul următor PIB pe o persoană activă va spori cu peste 305, iar eficiența acumulării brute (sporul de PIB la 1000 lei acumulare brută) cu 40%, în vreme ce consumul de energie primă la 1 milion lei PIB se va diminua cu aproximativ 30% (de la 156,6 tcc la sub 110 tcc).

Procesul de dezvoltare şi retehnologizare a economiei trebuie să rezolve, la începutul tranziției la economia de piață, probleme specifice, şi anume dezechilibre şi contradiții grave sectoriale generate de caracterul centralist-birocratic al vechiului sistem economic, de iraționalitatea şi ineficiența modului de repartizare a resurselor, de eficiența economică scăzută în toate sectoarele producției materiale, ceea ce comportă două modalități de abordare: una imediată, care să nu aştepte implementarea integrală a mecanismelor economiei de piață şi cărora prin conlucrarea tuturor factorilor interesați, să li se găsească soluții practice operative; alta care ține de dezvoltarea procesului restructurării ramurilor economiei naționale.

Între problemele acute ale economiei naționale, cărora trebuie să li se acorde atenție specială încă de la începutul perioadei de tranziție, menționăm: discrepanța gravă, în sectorul energetic, între potențialul de resurse energetice primare şi necesitățile economiei (în prezent, balanța energiei primare este acoperită în proporție de aproximativ 40% din import); dezechilibrul dintre baza de materii prime şi capacitățile existente; protecția mediului înconjurător şi respectarea nivelului rațional (impus de ciclul natural de regenerarea) al tăierilor de masă lemnoasă; disproporțiile mari, în ambele sensuri, în raporturile dintre industrie şi agricultură.

Se vor manifesta, totodată, dezechilibre datorate ritmurilor diferite în care se va desfăşura modernizarea principalelor ramuri, nu numai în virtutea particularităților acestora, ci şi urmare a faptului că resursele investiționale nu pot acoperi, în termene scurte, toate nevoile de reutilare tehnologică. Asemenea dezechilibre sunt agravate de “moştenirea” unor investiții neterminate al căror volum se ridică la aproximativ 380 miliarde lei şi a căror finalizare ar necesita încă 450 miliarde lei (reprezentând potențialul investițional al economiei pe mai bine de 2 ani), în condițiile în care o mare parte din obiective au fost concepute neeconomic din start.

În linii mari, în deceniul viitor se scontează pe revitalizarea rapidă a agriculturii, industriei bunurilor de consum, turismului şi altor domenii ale sectorului terțiar, iar pentru industrie se preconizează importante modificări structurale în sensul reducerii ponderii sectoarelor prelucrătoare energointensive şi al dezvoltării activităților în ramurile cu consumuri specifice materiale şi energetice reduse.

Capitolul 2

MODIFICĂRI ÎN SECTORUL SECUNDAR, DIN PERSPECTIVA ÎMBUNĂTĂȚIRII OFERTEI TURISTICE, ÎN VEDEREA RESTRUCTURĂRII ECONOMIEI NAȚIONALE

Necesitatea promovării formelor de manifestare a economiei de piață (dezvoltarea şi diversificarea liberei inițiative, sporirea sensibilă a autonomiei firmelor particulare, privatizarea, cu toate modalitățile sale de împletire a formelor de proprietate asupra capitalului) conferă procesului de restructurare a activității turistice româneşti o importanță deosebită în această etapă de dezvoltare economică.

În opinia noastră, o strategie viabilă de dezvoltare nu poate fi construită decât în condițiile în care raporturile dintre sectorul terțiar (îndeosebi turismul) şi sectoarele secundar şi primar sunt fundamentate într-o viziune integratoare asupra sistemului economic.

O asemenea orientare strategică presupune renunțarea la concepția dezvoltării prioritare a industriei clasice energo şi material-intensive în favoarea teoriei industrializării turismului şi agriculturii, ramuri ce beneficiază de indiscutabile avantaje comparative. Conform teoriei lui David Ricardo, fiecare țară are interesul să participe la diviziunea internațională a muncii cu acele ramuri care sunt dotate cu factori interni de producție. Or, din punct de vedere al dotării naturale pentru activități turistice, România concurează cu succes orice țară europeană.

Problema care se pune este aceea de a se asigura o concordanță între potențialul natural valoros, pe de o parte, şi nivelul tehnic al bazei materiale şi al calificării forței de muncă în turism, pe de altă parte.

Reconsiderarea rolului şi locului turismului în cadrul economiei naționale presupune o modificare de substanță a politicii economice şi, îndeosebi, a celei de alocare a resurselor în sensul acordării unei posibilități reale îmbunătățirii ofertei turistice. Ponderea investițiilor alocate turismului în România comparativ cu țările dezvoltate este, în momentul de față, foarte redusă, or procesul terțializării economiei reprezintă o componentă definitorie a etapei de trecere la economia de piață (țările dezvoltate au realizat structuri economice în care ponderea serviciilor reprezintă peste 50% din produsul intern brut, turismului revenindu-i, aşa după cum se va arăta, un rol însemnat).

Strategia dezvoltării sectorului terțiar este de strictă actualitate, noua teorie macroeconomică respingând intervenția reglatoare sufocantă a autorității centrale în economie. Turismul se integrează perfect în ecuațiile non-

walrasiene susținute de neokeynesişti, tocmai pentru că această ramură se caracterizează printr-o adaptabilitate ridicată la fluctuațiile conjuncturale, agenții economici fiind foarte flexibili.

În baza acestor sumare considerații, apreciem că deconstrucția economică – proces prin care componentele neviabile sunt demontate şi înlocuite cu altele eficiente, fără ca sistemul economic, în ansamblu, să-şi întrerupă funcționarea normală – trebuie să înceapă cu agricultura (tratată în primul capitol al lucrării) şi cu turismul.

Dezvoltarea activității turistice chiar în prima etapă a trecerii la economia de piață permite atingerea rapidă a următoarelor obiective vitale pentru spațiul nostru economic:

- reintegrarea României în circuitul economic mondial;
- stimularea inițiativei particulare şi deci a creativității agenților economici;
- dezvoltarea proprietății private şi implicit distrugerea structurilor de tip monopolist;
- optimizarea structurii macroeconomice;
- obținerea de rezultate economico-financiare imediate şi implicit echilibrarea balanței externe de plăți;
- creşterea calității vieții.

În prezentul capitol sunt relevate atât argumentele de natură teoretică care susțin necesitatea dezvoltării prioritare a turismului, cât şi elementele de factură praxiologică destinate atingerii acestor obiective, îndeosebi a ridicării standardului de viață. Referitor la ultimul obiectiv enunțat, precizăm că îmbunătățirea calității vieții este realizată atât pe termen scurt, prin sporirea numărului celor care beneficiază de serviciile turistice interne şi internaționale şi prin creşterea calității prestației turistice, cât şi pe termen mediu şi lung prin mutațiile macrostructurale generate de dezvoltarea turismului.

2.1. Turismul în procesul reconstrucției economice

Turismul, ca fenomen de masă şi componentă a calității vieții, constituie – după cum se precizează în proiectul de Lege privind organizarea şi desfăşurarea turismului în România – "... un element de bază al politicii sociale a statului şi de respectare a drepturilor omului. Turismul este o ramură de activitate antientropică ce pune în valoare resurse naturale şi antropice specifice, oferind un ansamblu de servicii în corelație cu dotările generale ale societății şi cu cele turistice, în vederea satisfacerii unor nevoi sociale legate de petrecerea timpului liber, dezvoltarea personalității umane, întreținerea şi refacerea sănătății.[1]

[1] Proiect de lege privind organizarea şi desfăşurarea turismului în România, articolele 1 şi 2 (la data finalizării prezentului studiu, proiectul de lege nu a fost supus dezbaterii parlamentare).

Elementele definitorii prezentate conturează, deşi cu multe omisiuni, o imagine privind această importantă ramură a economiei naționale.

Ca fenomen socioecologico-economic, turismul evoluează în concordanță cu dezvoltarea de ansamblu a societății. În opinia noastră, însă, ritmul de creştere al turismului trebuie să devanseze ritmul de dezvoltare a celorlalte ramuri ale economiei naționale, cel puțin în prima etapă a reconstrucției economice, întrucât efectul multiplicator pe care îl exercită turismul asupra acestora este considerabil.

Ce argumente susțin necesitatea ca turismul să reprezinte, împreună cu agricultura, "locomotivele" relansării economiei româneşti în etapa de tranziție spre economia competitivă?

2.1.1. Considerații asupra turismului în lume

Locul şi rolul turismului în cadrul economiilor țărilor dezvoltate este relevat de câteva date sintetice.

În prezent, "industria" turistică realizează aproape 1/7 din produsul național brut mondial. Numai turismul internațional reprezintă aproape 1/3 din comerțul mondial de servicii, în multe țări dezvoltate cifra de afaceri realizată în această ramură ocupând una dintre primele trei poziții în ierarhia ramurilor economice. Anual, o treime din populația globului consumă produse turistice, peste 2000 miliarde dolari (respectiv 15% din sectorul terțiar) fiind recirculați prin turism. În plus, turismul beneficiază de bunurile şi serviciile altor ramuri economice în valoare de circa 1000 miliarde dolari. După petrol şi autoturisme, produsul turistic se situează în poziția a treia în comerțul internațional. Un salariat din 16 este angajat în activități turistice.

În ultimele două decenii, la o creştere de 2,5 ori a numărului de turişti, încasările din turismul internațional au sporit de peste 10 ori, în pofida crizei energetice, a celei financiar-valutare şi şomajului (tabelul nr. 2.1).

Tabelul nr. 2.1

Evoluția pe plan mondial a numărului de turişti şi a încasărilor din turismul internațional în perioada 1970-1989

	U.M.	1970	1975	1980	1985	1989
Sosiri de turişti străini	mil.	159,6	234,3	284,8	332,9	400,0
Încasări din turismul internațional	mld. dolari	17,9	40,7	102,4	109,6	200,0

Notă: În România, în 1989, numărul de turişti străini a fost de 1.375.427 oameni, iar încasările de circa 35 milioane dolari.

Sursa: Compendium de statistiques du tourisme, Madrid, 1986 în Nouvelles de l'OMT, Madrid, ian. 1990.

Ponderea turismului în produsul național brut era, în anul 1986, de 7,4% în Austria, 5,4% în Portugalia, 5,2% în Spania, 4,6% în Grecia şi 4% în Elveția.[1]

Încasările medii zilnic pe un turist străin au ajuns, în țările cu turism dezvoltat, la peste 100 dolari/om-zi (Turcia-520, RFG – 218, Spania – 136, Olanda – 133, Elveția – 121 etc.), circulația turistică în unele țări atingând valori semnificative[2] (tabelul nr. 2.2).

Tabelul nr. 2.2

Raportul dintre numărul turiştilor străini şi populația rezidentă în țările-gazdă în anul 1986

Țara	Turişti străini pe un rezident	Țara	Turişti străini pe un rezident
Austria	2,00	Islanda	0,4
Elveția	1,44	Norvegia	0,39
Grecia	0,71	Iugoslavia	0,37
Franța	0,65	Spania	0,35
Irlanda	0,53	Portugalia	0,35
		Olanda	0,35

Notă: În România acest raport este de 0,05.

Sursa: *Politique du tourisme et tourisme international dans les pays membres de l'OCDE*, Paris, 1986, p. 9-60.

Deşi prognozele în domeniul turismului sunt incerte datorită factorilor imprevizibili (vremea, moda[3] etc.), estimările Organizației Mondiale de Turism (OMT) realizate, de regulă, pe baza rezultatelor unor anchete Delphi, au fost confirmate. Pentru sfârşitul acestui secol se prevede un ritm mediu anual de creştere de circa 5%, mulți specialişti apreciind cifra ca prudentă.[4]

Dezvoltarea rapidă a turismului în aproape toate țările lumii, inclusiv a celor care au un potențial turistic relativ sărac, este determinată de avantajele pe care le oferă o astfel de opțiune.

---

[1] Sursa: *Swiss Tourism in Figures*, Berna, July 1989, p. 21.

[2] Încasările din turismul internațional, în anul 1987, au fost de peste 14,7 mld. dolari în Spania şi SUA, peste 12 mld. dolari în Italia şi Franța etc.

[3] Previziunea expansiunii deosebite a schiului alpin, sport relativ scump şi contestat din multiple motive în urmă cu trei decenii, a părut utopică în momentul enunțării, dar a fost pe deplin confirmată de amploarea luată de acest sport.

[4] Vezi prof. dr. C. Kaspar în *Scherpunkte von Marketingsstrategien im Tourismus und Verkehr*, IVV, nov. 1988, p. 1-5.

2.1.2. Rolul funcțional al turismului în cadrul economiei naționale

Impactul pozitiv generat de politica dezvoltării turismului se resimte atât în plan economic, cât şi social.

Mult mai devreme decât efectele pozitive ale procesului reconstrucției economice se vor manifesta cele negative: inflația şi şomajul. Turismul atenuează tocmai aceste două efecte: negative majore.

a) efecte pozitive în plan economic

Contribuind la menținerea unei circulații băneşti normale, la reintroducerea economiilor populației în acest circuit, precum şi la realizarea echilibrului dintre cerere şi ofertă, turismul atenuează sensibil fenomenele inflaționiste. Valoarea aportului de materii prime pentru această ramură este nesemnificativ. În afară de faptul că turismul utilizează materii prime autohtone aflate din abundență, el nu este nicio ramură energointensivă.

În România, în anul 1989, deşi deținea doar 0,26% din produsul global total, turismul contribuia cu 5,42% la produsul net. Analiza ponderii cheltuielilor materiale în produsul social pe principalele ramuri economice (tabelul nr. 2.3) argumentează faptul că, spre deosebire de industrie, turismul este un însemnat producător de venit național.

Tabelul nr. 2.3

Ponderea cheltuielilor materiale în produsul social, în România, în anul 1989

- % -

Ramura	% cheltuieli materiale
Construcții	73,4
Industria	71,4
Media pe economie	67,5
Agricultură şi silvicultură	56,6
Transporturi şi telecomunicații	51,4
Turism	47,4

Sursa: *Balanța producției şi utilizării serviciilor nemateriale în anul 1989*, Comisia Națională de Statistică, Bucureşti, 1990.

În etapa de formare a capitalului în care se găseşte în prezent economia națională, o parte din nevoile de valută convertibilă pot fi satisfăcute relativ repede şi cu eforturi relativ reduse prin turism.

Politica aplicată în ultimii ani în exportul nostru turistic nu s-a dovedit a fi cea mai indicată, fiind reflectată şi de încasările medii realizate pe turist străin (24 dolari, în 1989), cifra inferioară comparativ chiar şi cu țările vecine

(în Iugoslavia – 90 dolari/ turist în anul 1986; Bulgaria – 138 dolari în 1987; Grecia – 160 dolari în 1986 etc.; vezi şi elementele prezentate anterior).[1]

Aflat într-o situaţie conjuncturală nefavorabilă în această etapă, situaţia ce ar putea fi rapid depăşită, turismul contribuie totuşi, într-o măsură însemnată, la ameliorarea balanţei de plăţi, la acoperirea deficitului comerţului exterior. Aportul turismului la efortul de asigurare într-o perioadă scurtă a liberei convertibilităţi a monedei naţionale nu poate fi neglijat.

Cursul de revenire în turism este avantajos comparativ cu alte ramuri.

Realizându-se ca export în interiorul ţării, produsele turistice nu se mai încarcă cu cheltuieli de transport, ambalare, asigurare etc., nu sunt grevate de taxe vamale etc.[2]

Deconstrucţia industriei, în special, va genera, cel puţin în prima etapă, o serie de efecte negative dintre care şomajul va reprezenta cea mai dificilă problemă. Ori, turismul se constituie într-un domeniu absorbant al excendentului de forţă de muncă.

La 1 iulie 1990 efectivul salariaţilor care lucrau în turismul românesc se ridica la 72.553 oameni. Creşterea acestui număr şi resorbţia corespunzătoare a şomajului se poate face atât prin lărgimea şi modernizarea bazei materiale turistice existente, prin reorientarea anumitor întreprinderi industriale falimentare către producţia destinată turismului, cât şi prin crearea de noi locuri de muncă în ramurile din amontele şi avalul turismului (de exemplu: conservarea şi ambalarea pe plan local a alimentelor, servicii locale de telecomunicaţii şi informatică, lărgirea reţelei de salubrizare şi a evacuării deşeuri etc.). Nu este exagerat a se crede că turismul poate oferi de lucru direct sau conex, la 250.000-300.000 oameni, în cel mai scurt timp. În fapt, cifrele estimate mai sus reprezintă 3-4% din totalul forţei de muncă salariaţiate la 1 iulie 1990, de circa 8 milioane de oameni (conform datelor CNS). În ţara noastră, în turism, lucrează în prezent numai 0,9% din numărul total al salariaţilor din economie, în timp ce în ţările dezvoltate economic ponderea populaţiei ocupate în turism era de câteva ori mai mare (Elveţia – 9%, Austria – 7,5%, Spania – 15% etc.).[3]

---

[1] Trebuie precizat că explicaţia rezidă şi în orientarea turismului nostru spre categorii sociale cu venituri reduse. Turismul de masă (practicat nu rareori şi din veniturile realizate din ajutorul de şomaj) este reprezentat de turişti, în general, slabi consumatori de servicii turistice suplimentare, dar destul de pretenţioşi (Pentru România, calculele sunt efectuate prin raportarea încasărilor totale de la turiştii străini la numărul total al acestora, la cursul de revenire 1 dolar = 21 lei. Pentru celelalte ţări, calculele efectuate de Association Internationale d'Experts Scientifiques du Tourisme, Saint Gallen, febr. 1990, p. 11).

[2] În Marea Britanie, de exemplu, vânzările de produse textile şi încălţăminte către turişti reprezintă 25% din exportul total al acestor produse. Turiştii străini aflaţi în Spania alocă o cincime din venituri în scopul cumpărării diverselor mărfuri (vezi *Freizeit und Tourismus*, Berner Studien, Heftzz, Berna, 1986, p. 77).

[3] Pentru România, date de la Comisia Naţională de Statistică; pentru celelalte ţări – *Politique du tourisme (…)*, OCDE, Paris, 1987, p. 3.

Activitatea turistică reprezintă o parte însemnată a consumului intern, antrenând direct sau indirect importante cantități de producție industrială. Contribuția turismului la crearea de locuri de muncă şi la fixarea populației în anumite locuri (cu precădere în zone mai puțin dezvoltate economic[1]) nu este încă suficient de bine cunoscută datorită imperfecțiunii aparatului de observare şi înregistrare statistic, care nu permite o evaluare exactă a fenomenului turistic. Pe lângă argumentele de natură endogenă anunțate, turismul prezintă un puternic argument de natură exogenă. Considerăm că dintre toate produsele şi serviciile româneşti, cele turistice prezintă pentru clienții externi gradul cel mai mare de atractivitate.

Pentru etapa actuală, obiectivele economice ale turismului (obținerea de valută, ocuparea forței de muncă etc.) dețin prioritatea în raport cu cele sociale.

b) efecte pozitive în plan social

Componentă importantă a creşterii nivelului de trai şi deci a calității vieții, turismul are un rol important în procesul de refacere a capacității de muncă. Lumea muncii, industrializată şi urbană, impune tot mai multe restricții indivizilor, "evadarea" din viața cotidiană devenind o soluție a recuperării capacității de muncă. Este îndoielnic că pot fi atinse nivele ridicate ale productivității muncii fără "acumulările" realizate în timpul excursiilor săptămânale sau în concedii. Efectele benefice ale turismului în plan social se manifestă nu numai prin echilibrarea psihică a lucrătorilor urbani, ci şi prin efectul formativ asupra tinerilor (care învață, şi prin această formă, să se descurce singuri), precum şi prin menținerea interesului pentru o viață activă a pensionarilor.[2]

De asemenea, turismul contribuie la reducerea distanțelor sociale şi culturale dintre oameni situați în zone diferite ale unei țări sau în țări diferite, precum şi la formarea şi dezvoltarea personalității umane.

Aceste sumare considerații privind importanța economico-socială a turismului nu pot omite impactul ecologic al acestei ramuri. În general, efectul este pozitiv, populația asimilând mai uşor "comportamentul ecologic"

[1] În zonele slab dezvoltate, creşterea nivelului de trai este greu de conceput în absența ramurii turismului.

[2] Una din preocupările majore pe plan social ce trebuie să stea în atenția turismului o constituie atragerea în această activitate a categoriilor celor mai defavorizate (handicapați, bătrâni, familii cu copii mulți, muncitori necalificați etc.) ceea ce implică:

a) un studiu al pieței respective (ultimul studiu serios pe această temă s-a întreprins în România pe la începutul anilor '70);
b) mijloace de reclamă adecvate fiecărei categorii socioprofesionale;
c) mijloace de cazare specifice (îndeosebi în sfera parahotelieră);
d) facilități economice (îndeosebi prin promovarea acestui gen de turism în extrasezon, cu implicații benefice şi asupra indicelui de ocupare a capacității de cazare).

admirând frumusețile naturii, dar nu poate fi ignorat nici impactul negativ, exercitat de dezvoltarea turismului asupra mediului.

Neînțelegerea clară a obiectivelor politicii turistice de către o serie de factori decizionali constituie explicația încetinelii cu care aceştia realizează că turismul, alături de agricultură, reprezintă pentru România una dintre principalele ramuri de redresare a economiei.

2.1.2.1. Obiective ale politicii turistice

Obiectivul global, precizat în proiectul Legii turismului, constă în "(...) satisfacerea optimă a nevoii sociale de tip turistic, prin exploatarea eficientă a patrimoniului natural şi antropic, inclusiv a bazei materiale turistice, cu păstrarea nealterată a mediului înconjurător", legislația țării urmărind" (...) ameliorarea permanentă a protecției juridice a turistului, asigurarea satisfacerii în condiții optime a nevoii sociale de tip turistic şi în acelaşi timp, va apăra populația autohtonă față de influențele negative ale turismului asupra condițiilor de muncă, viață şi obiceiurilor specifice".[1]

Comparate şi cu elementele prevăzute în legislația altor țări, obiectivele formulate în proiectul de lege a turismului românesc apar ca satisfăcător formulate. De exemplu, în Elveția, obiectivul global al politicii turistice este definit ca "satisfacerea necesităților turistice ale indivizilor, în cadrul unor instalații turistice eficiente şi al unui mediu natural nealterat", definire care arată că legiuitorul român a avut cunoştință de texte de lege similare.[2]

În opinia noastră, în formularea obiectivului global al turismului trebuie să se țină seama nu numai de aspectele sociale şi ecologice, ci, mai ales, de cele economice, lucru care nu transpare suficient din proiectul de lege amintit.

a) Obiectivul general de ordin economic presupune sporirea rolului turismului în realizarea unei economii competitive, eficiente prin:

- echilibrarea balanței externe de plăți;
- reducerea şomajului şi a fenomenului inflaționist;
- optimizarea structurii acestei ramuri, îndeosebi a ofertei turistice constituite din unități de cazare, mijloace de transport, mijloace de divertisment etc.;
- integrarea ofertei turistice interne în circuitul turistic internațional de înalt nivel prin restructurarea concepției referitoare la marketingul turistic;

[1] Proiect de lege privind organizarea şi desfăşurarea turismului în România, articolele 3 şi 9 (vezi nota de la p. 88).

[2] *Conception Suisse du tourisme*, Commission consultative fédérale pour le tourisme, Berne, ia. 1989, p. 17 şi urm.

- dezvoltarea economică echilibrată a tuturor zonelor țării, inclusiv a celor considerate în prezent lipsite de o ofertă turistică atrăgătoare. Teoretic nu există zone care să nu prezinte puncte de atracție turistică, dezvoltarea echilibrată a elementelor ofertei turistice neînsemnând neglijarea zonelor tradiționale care atrag turişti.

Obiectivul general de natură socială este reprezentat de necesitatea asigurării unei calități corespunzătoare a vieții, ceea ce presupune:

- asigurarea condițiilor ca largi categorii sociale ale populației să fie integrate într-o formă de activitate turistică, indiferent de nivelul veniturilor sau nivelul de cultură;
- îmbunătățirea condițiilor de trai în toate zonele turistice, efectele fiind resimțite atât la nivelul turismului, cât, mai ales, la nivelul populației rezidente;
- concentrarea eforturilor astfel încât agreabilitatea voiajelor şi sejururilor să se constituie într-un "anticorp" al permanentelor surse de stress la care este supus omul contemporan;
- schimbarea mentalității ostile a sătenilor față de orăşeni şi a celei xenofobe, prin înțelegerea faptului că impactul dintre două culturi diferite este benefic pentru fiecare în parte, iar luxul pe care îl afişează turistul este un "lux de vacanță", pentru care a muncit un an întreg;
- educarea populației în acest sens trebuie să cuprindă întregul sistem mass-media şi al rețelei învățământului.

c) Obiectivul de natură ecologică îl constituie garantarea potențialului natural, dar şi al peisajului amenajat de om, ceea ce presupune:

- punerea în valoare a patrimoniului turistic național, avându-se o grijă deosebită pentru conservarea acestuia şi protejarea de influențele nefaste exercitate de turiştii "needucați" ecologic, precum şi pentru întreținerea şi exploatarea peisajului în funcție de caracteristicile mediului;
- limitarea accesului şi chiar scoaterea din circuitul turistic de masă a unor zone ecologice sensibile (rezervații, parcuri naturale etc.) în vederea conservării lor.

Aprecierea făcută de preşedintele concernului Horwath and Horwath (unul dintre cele mai puternice din cadrul Organizației Mondiale a Turismului) asupra obiectivelor urmărite de turism a fost inclusă, datorită subtilității ei, şi în recenta Declarație de la Haga: "În viitor, turismul nu va mai avea ca obiectiv simpla vacanță, ci motivații de ordin cultural şi religios.[1]

[1] Conferința internațională de la Ottawa din luna octombrie 1990, sub patronajul guvernului canadian, este considerată ca moment important, de inflexiune, în dezvoltarea tu-

Cunoscând obiectivele şi efectele pozitive ale acestuia asupra spațiului economic național, se naşte o nouă întrebare: care sunt factorii cu influență pozitivă asupra dezvoltării activității turistice?

2.1.3. Factori favorizanți şi restrictivi în dezvoltarea turismului

Asemeni unei plante rare, ramura turismului este foarte sensibilă, o multitudine de factori inhibând sau favorizând dezvoltarea acestui domeniu de activitate.

a) Un impact semnificativ îl au factorii de natură economică. Există o relație directă între nivelul de dezvoltare economică şi nivelul dezvoltării activității turistice. Într-o țară dezvoltată, calitatea vieții, gradul de civilizație şi cultură, nivelul înalt de urbanizare, dotarea ridicată cu autoturisme personale etc. se constituie în factori de natură economică cu acțiune favorabilă asupra dezvoltării turismului.[1]

O economie sănătoasă se caracterizează printr-o politică de prețuri şi tarife corespunzătoare, o putere de cumpărare a monedei competitivă şi un nivel acceptabil al inflației şi şomajului. La polul opus, o economie aflată în criză este exclusă practic din circuitul turistic, fenomenul inflaționist permite cel mult supraviețuirea turismului parahotelier, iar şomajul limitează drastic cererea turistică. De asemenea, criza financiar-valutară, afectând veniturile populației, accentuează dificultățile atât în direcția concentrării capitalului (investiții particulare pentru dezvoltarea turismului, îndeosebi în zone mai puțin cunoscute), cât şi a reducerii posibilităților materiale de practicare a turismului. De altfel, cererea de vacanțe la prețuri avantajoase este în permanentă creştere. Turismul elvețian ilustrează orientarea turiştilor spre formele de cazare parahoteliere (campinguri, cabane etc.) unde prețurile sunt mai scăzute (tabelul nr. 2.4 – vezi p. 94).

În pofida faptului că turismul devine tot mai scump, conform anchetelor efectuate de Organizația Mondială a Turismului, numai 6% din turiştii potențiali sunt dispuşi să renunțe la activitatea turistică pentru a face economii. În bugetul unei familii occidentale cheltuielile pentru vacanțe şi excursii au crescut de la circa 4,5% în anul 1970, la peste 5,5% la mijlocul deceniului

---

rismului internațional şi datorită confirmării prin rezultatele unor anchete Delphi a unor previziuni de felul celei menționate. Vezi *Nouvelles de l'OMT*, iul.-aug., 1990.

[1] În Elveția, de exemplu, în ultimele două decenii s-au înregistrat următoarele creşteri ale indicatorilor manționați: veniturile pe locuitor – de peste 3 ori, populația urbană de peste 2 ori, numărul de autoturisme personale – de peste 12 ori (gradul de dotare este de 100 autoturisme la 1000 locuitori) (*Conception Suisse du tourisme*, Commission consultative fédérale pour le tourisme, Berne, aug. 1989, p. 20 şi urm.). În majoritatea țărilor dezvoltate, populația urbană reprezintă peste 80% din numărul turiştilor.

9.[1] Aceste constatări trebuie relativizate în cazul României, întrucât în țara noastră numai hotelurile (şi acestea, doar parțial) îndeplinesc condiții minime de confort.

b) O influență importantă asupra dezvoltării turismului o exercită stabilitatea politică. Deşi această ramură economică a contribuit într-o măsură importantă la atenuarea conjuncturii mondiale nefavorabile, instabilitatea politică, şi îndeosebi, terorismul internațional au avut un impact nefavorabil asupra dezvoltării turismului în anumite zone, Europa nefăcând excepție.

Tabelul nr. 2.4

Dinamica nopților petrecute în Elveția de către turiştii străini, în perioada 1970-1988

1970 = 100 %

	Total	Hotel, clădiri pentru cură	Castele, ap. de vacanță particulare	Camping	Adăposturi colective	Hanuri pentru tineret
Vest-germani	144,5	110,9	204,8	133,8	160,1	188,0
Francezi	57,1	55,7	34,7	42,8	87,9	68,9
Englezi[x)]	146,1	140,2	248,1	89,6	191,2	84,7
Italieni	87,2	80,1	92,1	194,7	238,3	88,3
Austrieci	97,4	97,2	88,5	115,6	127,5	110,9
Suedezi	104,1	97,7	148,4	50,2	295,8	248,0
Spanioli	193,0	149,4	326,0	1807,0	317,1	574,3
Americani	76,5	75,9	78,6	43,3	181,7	69,8
Canadieni	88,8	86,5	91,8	97,3	505,3	74,5
Japonezi	332,0	348,3	720,0	475,0	1550,0	91,8
Israelieni	152,9	135,3	341,1	320,0	176,5	120,4
Elvețieni	135,7	110,2	131,3	204,7	266,2	136,0

x) 1974 = 100%.

Sursa: *Rapport touristique de l'Office National Suisse du Tourisme (ONST) pour 1990*, Zürich, ian. 1990.

Stabilitatea socială şi politică a unui anumit spațiu geografic reprezintă un criteriu însemnat pentru turiştii care pretind un grad ridicat de securitate personală, stabilitatea politică a zonei balcanice nefiind considerată satisfăcătoare, îndeosebi pentru turiştii occidentali. Imaginea necorespunzătoare

[1] Conform acestui studiu, populația preferă să facă economii la mâncare (14%), la îmbrăcăminte (28%), să renunțe la utilizarea cotidiană a autoturismului (27%), sau la distracții de alt gen (16%), să facă concesii la confortul cotidian (9%) etc., decât să renunțe la turism (*Was die schonimmer über, Umweltschutz wissen wollten, Verlag W. Kohlhammer*, Berlin, 1980, p. 250 şi urm.).

existentă şi în prezent, în Occident, despre stabilitatea politică din țara noastră a influențat considerabil, în sens negativ, circulația turistică în România.[1]

c) Potențialul turistic natural şi calitatea mediului înconjurător reprezintă, de asemenea, factori de influență deosebit de importanți. Din punct de vedere pedoclimatic, țara noastră este avantajată în contextul european, fiind situată în zona de centru-sud (între 40^0 şi 50^0 latitudine nordică), zonă care cuprinde țări cu turism dezvoltat (Franța, Elveția, Austria, Iugoslavia etc.); față de multe dintre aceste țări, România deține şi avantajul de a beneficia de toate formele de relief.[2]

Calitatea mediului înconjurător reprezintă, de asemenea, un factor ce potențează dezvoltarea turismului. Îmbunătățirea imaginii ecologice a României presupune dotarea cu instalații de filtrare a tuturor unităților industriale mari producătoare de noxe şi a celor plasate în apropiere de granițele țării (Combinatul Chimic Giurgiu, Combinatele Siderurgice Călăraşi şi Galați etc.).

Dincolo de importanța unor astfel de măsuri pentru dezvoltarea turismului, sunt de aşteptat efecte benefice şi în domeniile agriculturii şi sănătății. În concluzie, se poate afirma că măsurile de reducere a poluării au impact multiplu în domeniul creşterii calității vieții.

Relativ recent, în această categorie de factori a apărut un element nou ce poate avea o influență negativă însemnată, îndeosebi asupra sezonului estival: un număr tot mai mare de publicații medicale semnalează efectele nefaste ale expunerii la radiațiile solare.

Dacă oferta turistică naturală influențează favorabil asupra cererii de turişti străini şi autohtoni, baza materială a turismului românesc este semnificativ rămasă în urmă comparativ cu cea din țările dezvoltate şi chiar cu țările vecine.

d) Timpul liber se constituie ca un factor catalizator în dezvoltarea turismului. În majoritatea țărilor lumii săptămâna de lucru are 5 zile, iar durata concediului este de 3 săptămâni. Se estimează că la sfârşitul secolului, durata minimă a concediului va fi în țările dezvoltate de minim 4 săptămâni, iar weekendurile vor ajunge la 2,5 zile/săptămână.

---

[1] Într-o revistă de prestigiu se afirmă că turiştii străini veniți în România "îşi închipuie că vor fi mai în siguranță pe o plajă din Beirut decât la noi", în L'Express, *Un eté à l'Est: Roumanie*, 10 august 1990, nr. 2039, p. 30-34.

[2] De fapt, spațiul nostru geografic facilitează practicarea turismului pe tot parcursul anului, avantaj de care nu beneficiază multe țări europene. Este cunoscut faptul că datorită caracterului sezonier, gradul de utilizare a capacității în turism (până la 40% în țări cu turism foarte dezvoltat ca Elveția, Austria, Cehoslovacia, Suedia etc.) este de 2-3 ori mai redus decât în industrie. Practic, în aceste țări, numai turismul de afaceri nu înregistrează mari variații sezoniere. Şi turismul românesc cunoaşte variații sezoniere, dar acestea se datorează mai puțin climei şi deloc potențialului natural, cât mai ales habitudinilor sociale, nivelului redus al veniturilor, programului de învățământ etc.

În unele țări (RFG, Olanda), deja, concediul anual este de 6-7 săptămâni[1], iar pentru un număr însemnat de oameni paşaportul este un document la fel de "banal" ca şi actul de identitate intern. (O surprinzătoare excepție o constituie SUA, unde doar circa 15% din populație au paşaport). De regulă, concediile sunt fragmente în două perioade de câte 2 săptămâni, recuperarea forței de muncă efectuându-se astfel atât în sezonul estival, cât şi în cel destinat sporturilor de iarnă. În privința timpului liber, măsurile luate în 1990 în România sunt mai mult decât generoase (în sensul că nu sunt determinate de rezultatele economice) şi aduc țara noastră în condiții comparabile cu țările dezvoltate. În acest domeniu nu se mai prevăd modificări cel puțin până în anul 2000.

Impactul favorabil al creşterii timpului liber asupra turismului este însă atenuat de influența următorilor factori: tendința de sporire a numărului de familii formate dintr-un părinte şi un copil (ca urmare a creşterii numărului de divorțuri), implicația fiind diminuarea posibilităților de a practica anumite forme de turism; tendința de alocare a unei părți însemnate a timpului liber în vederea sporirii bugetului familiei prin exercitarea unei a doua meserii.

De altfel, categoriile sociale ale populației se diferențiază semnificativ în practicarea turismului în funcție de motivație.[2]

În tabelul nr. 2.5 sunt prezentate principalele forme de petrecere a timpului liber în Elveția.

Tabelul nr. 2.5

Motivațiile turiştilor elvețieni, în anul 1988

- % -

Motivația	Pondere
Practicarea sporturilor de iarnă	39,2
Cunoaşterea de locuri noi, plimbări	27,1
Practicarea sporturilor (exceptând schiul)	15,4
Vizite, excursii cu caracter cultural	13,2
Vizite la părinți şi cunoştințe	11,8
Odihnă	10,1
Vizite de studii şi hobby-uri	4,8
Petrecerea timpului la a doua reşedință	2,2

[1] Interesant de precizat este faptul că într-o țară dezvoltată ca Japonia, concediul este de numai două săptămâni, iar în Elveția, deşi media concediului este de 3,5 săptămâni, circa 25% dintre muncitori nu beneficiază decât de 2 săptămâni de odihnă plătite anual.

[2] Pe plan mondial, între 50-65% dintre turişti motivează vacanțele prin necesitatea de a-şi reface capacitatea de muncă (îngrijirea sănătății şi odihnă), diferența de 35-50% cuprinzând turiştii care urmăresc exclusiv agrementul, sportul şi ridicarea nivelului cultural. Se constată o pondere ridicată a turiştilor care îşi valorifică vacanțele în stațiuni din mediul rural (peste 55%) sau semiurban (35%) şi ponderea redusă (sub 10%) a celor care preferă stațiunile cu arhitectură urbană, asumându-şi inconvenientele poluării chimice sau sonore.

Motivația	Pondere
Petreceri tinereşti	1,2
Alte motive	2,2

Sursa: Office National Suisse du Tourisme, *Rapport touristique de l'Office National Suisse du Tourisme pour 1990*, Zürich, ian. 1990, p. 221-233.

Chestionarele prelucrate de ONT privind principalele motivații turistice au relevat o surprinzătoare deplasare a turismului internațional spre ceea ce este definit turismul de afaceri[1] (tabelul nr. 2.6).

Tabelul nr. 2.6

Structura turismului internațional, în anul 1986

- % -

Scopul vizitei	Total glob	Europa	SUA
Total	100,0	100,0	100,0
Turism de afaceri	55,2	57,7	58,1
Turism de plăcere	34,4	31,6	33,6
Neprecizat	10,4	11,0	8,3

Sursa: *Politique du tourisme et tourisme international*, OCDE, Paris, 1987, p. 126 şi urm.

[1] Întrucât în literatura noastră de specialitate există controverse în ceea ce priveşte includerea unor tipuri de deplasări (de afaceri, de congrese, de studii etc.), printre formele de turism, apare ca necesară o prezentare (scolastică) a acestora în spiritul în care le acceptă Organizația Mondială a Turismului. Din punct de vedere al motivației, în accepțiunea tuturor organizațiilor de specialitate, turismul este urmărit (inclusiv statistic) pe următoarele forme: balneo-medical; de odihnă; de agrement; de afaceri; ştiințific; tehnic; de congrese; cultural; sportiv; de formare profesională; de vizită la rude sau cunoştințe, iar din punct de vedere al duratei pe următoarele forme: de tranzit (fără înnoptare); de scurtă durată (1-3 nopți); de vacanță (peste 3 nopți).
În Elveția, de exemplu, turismul de tranzit reprezintă circa 60%, turismul pe termen scurt circa 20%, ca de altfel şi turismul de vacanță.
Din punct de vedere organizatoric, activitatea turistică este urmărită distinct pe cele două forme principale: organizat şi neorganizat, pentru turismul organizat cele mai utilizate forme fiind:
- turismul charter, realizat prin închiriere de avioane; prețul global include transportul, cazarea, masa şi agrementul, fiind stabilit anticipat;
- turismul "Inclusive Tour", în care se folosesc cursele aeriene regulate;
- turismul "Parkace Tour", oferind, într-o oarecare măsură, o mai mare libertate de mişcare a turistului. Prin această formă se garantează servicii (la timp fixat şi în locuri fixate) şi se oferă facilități (benzină etc.), plata efectuându-se anticipat;
- turismul de croazieră (fluvial şi maritim);
- turismul "Fly and Drive", care presupune transport combinat, aerian şi auto, cazare şi semipensiune; turistul are posibilitatea să aleagă traseele şi să închirieze mijloace auto, cu sau fără şofer;
- turismul "Rail-route", realizat cu trenuri cuşetă.

Organizațiile turistice din țara noastră trebuie să-şi îndrepte atenția spre:

- dezvoltarea turismului de a doua vacanță (cu un sejur relativ scurt, de 4-8 zile), urmând ca, pe măsura creşterii standardelor serviciilor, să poată fi atraşi turişti străini pentru petrecerea vacanței principale;
- dezvoltarea turismului de conferință, momentan slab sau deloc utilizat. În acest sens este de notat numărul redus de săli de conferință existente (Bucureşti, Mamaia Poiana Braşov), precum şi faptul că multe din reşedințele fostului cuplu prezidențial ar putea căpăta astfel de destinații.

e) O serie de alți factori (ritmul de creştere al populației, cadrul legislativ[1], costul carburanților, evoluția gradului de urbanizare, modalitățile de acordare a vizelor şi de efectuare a schimbului valutar, distanța față de oferta turistică etc.) exercită influențe în dublu sens asupra acestei sensibile ramuri a economiei.

Competitivitatea turismului românesc în raport cu factorii care influențează favorabil sau nefavorabil dezvoltarea activității turistice este prezentată în tabelul nr. 2.7 (vezi p. 101).

Tabelul nr. 2.7

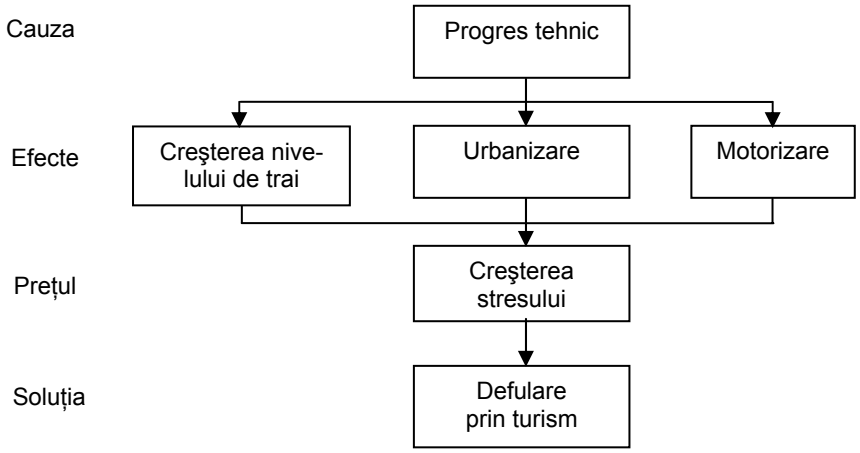
Competitivitatea turismului românesc

Domeniul	Aspecte favorabile	Aspecte nefavorabile
Economic	Potențial turistic variat cu posibilități de valorificare pe întregul parcurs al anului	Bază materială de cazare relativ învechită şi nediversificată care necesită un proces de modernizare
	Nivele de prețuri şi tarife competitive pe plan internațional	Calitatea slabă a infrastructurii transporturilor, a mijloacelor de agrement precum şi a serviciilor turistice
	Posibilitatea atragerii forței de muncă locală în prestarea de servicii turistice	Lipsă dinamism în materie de gestiune (imobilism structural)
Social	Varietatea formelor culturale	Situația economică relativ dificilă în această etapă
	Atractivitatea stațiunilor turistice consacrate	Instabilitate social-politică, ceea ce a avut impact asupra: - imaginii României în străinătate, prestigiul ramurii fiind puternic afectat - insecurității turiştilor - clientelei nesatisfăcător diversificată îndeosebi la turiştii străini
	Diversitatea şi originalitatea patrimoniului istoric şi etnografic	
Ecologic	Potențial turistic relativ intact din punct de vedere ecologic	

[1] Protecția turistului nu este, încă, suficient de clar reglementată juridic. Atenția ce trebuie acordată protecției turistului nu are doar caracter umanist, ci este determinantă în planul eficienței economice.

Dome-niul	Aspecte favorabile	Aspecte nefavorabile
	Zone turistice de mare valoare practic neincluse, încă, în circuitul turistic	Apariția primelor efecte negative ale poluării în zonele turistice interne valorificate datorită exploatării abuzive
	Zone cu resurse balneare insuficient exploatate sau încă neincluse în circuitul turistic	Niveluri depăşite de poluare în zonele situate în apropierea giganților industriali

În acest final de secol, în care progresul tehnic este considerat nu numai factor dinamizator al societății, ci şi element de alienare a individului, turismului îi revine rolul unei supape de defulare a surselor de stres ce se acumulează în societate. Schematic, aserțiunea se figurează astfel:

Deşi se poate dezvolta şi inerțial, turismul nu contribuie suficient la sporirea eficienței economice şi la realizarea rolului său social decât în condițiile în care este tratat ca o ramură de bază a economiei naționale şi supus unei politici de dezvoltare adecvată. Or, în prezent, se poate afirma că dezvoltarea turismului românesc este într-o evidentă necorelare cu potențialul său, fapt reflectat şi de poziția modestă ocupată de România în ierarhia țărilor absorbante de turişti, îndeosebi străini.

2.1.4. Nivelul actual de dezvoltare a activității turistice naționale

Turismul românesc a cunoscut, în ultimul deceniu, un proces involutiv, decalajul în dezvoltare accentuându-se şi față de țările cu potențial natural turistic net inferior.[1]

[1] O analiză riguroasă ar fi necesitat date statistice pentru a se efectua comparații utilizând indicatori ca: ponderea veniturilor (inclusiv în valută) provenite din turism compa-

Din datele statistice (contradictorii) existente la Ministerul Comerțului şi Turismului şi Comisia Națională de Statistică au rezultat următoarele concluzii:

a) Stagnarea activității turistice a început să se facă simțită după anul 1975, pe fondul recesiunii economice mondiale declanşată de cele două crize petroliere, a sporirii terorismului internațional şi accentuării cursei înarmărilor. Îndeosebi, numărul de turişti străini sosiți şi cazați în România s-a redus considerabil (de la 2114 mii turişti în anul 1975, la 1375 mii turişti în anul 1989 (vezi şi tabelul nr. 2.8, p. 103).

b) În anul 1989, din numărul total de turişti străini, numai o cincime proveneau din țările cu economie de piață, față de aproape o treime cu 4 ani înainte. Exceptând turiştii turci şi italieni, care au continuat să-şi petreacă sejururile în România, toate celelalte țări occidentale şi-au redus considerabil trimiterile de turişti în țara noastră. Unele piețe turistice (Belgia, Danemarca, Finlanda, Norvegia, Portugalia, Canada, Japonia etc.) practic au fost pierdute, ponderea turiştilor din aceste țări în numărul total de turişti fiind, în anul 1989, de sub 0,01%. Îngrijorătoare este şi diminuarea unor piețe tradiționale (Cehoslovacia şi Ungaria), țări care în anul 1985 dețineau împreună o treime din numărul total de turişti, precum şi a turiştilor sosiți din RFG şi Franța (anexa nr. 2.1).

Tabelul nr. 2.8

Numărul de turişti străini cazați în unele țări europene

Țara	Anul	Milioane turişti
România	1989	1,3
Austria	1986	15,3
Elveția	1986	9,1
Italia	1986	19,3
Iugoslavia	1986	8,4
Portugalia	1986	3,5
RFG	1986	12,2
Turcia	1986	2,0

Sursa: *Politique du tourisme et tourisme international dans les pays membres de l'OCDE*, Paris, 1987, p. 132-194.

În perioada analizată, firme străine de mare prestigiu – "Club Mediteranee" din Franța, "Neckermann" şi "TUI" din R.F.G., "Club 33" din

rativ cu cea deținută de exporturile realizate de către celelalte ramuri ale economiei naționale, proporția investițiilor, ponderea cheltuielilor turistice în totalul cheltuielilor de consum ale populației, ponderea veniturilor din turism în produsul național brut etc., dar acest lucru nu a fost posibil datorită lipsei de date statistice sau caracterului lor îndoielnic.

Suedia etc – au sistat colaborările cu țara noastră, care practic a ajuns, la sfârşitul anului 1989, să fie eliminată din circuitul turistic internațional. Deşi înviorată într-o oarecare măsură la începutul acestui an, situația turismului românesc nu este, din acest punct de privire, deosebită de cea premergătoare revoluției.

În prezent, țara noastră nu dispune de acorduri turistice cu țări dezvoltate, mari furnizoare de turişti, precum: SUA, RFG, Elveția, Canada, Japonia, Spania, Suedia, Danemarca, Olanda, Norvegia, Australia, Noua Zeelandă şi Islanda.

Cu alte țări, acordurile turistice, încheiate cu foarte mult timp în urmă, prevăd clauze perimate, unele dintre acorduri putând fi considerate chiar formale (tabelul nr. 2.9).

Tabelul nr. 2.9

Acorduri turistice încheiate de România

Țara	Anul	Termen de valabilitate
Italia	1968	5 ani, cu prelungire tacită pe perioade de câte un an
Franța	1975	1 an, cu prelungire tacită acceptată pe noi perioade de câte un an
Grecia	1971	2 ani, cu prelungire pe noi perioade de câte doi ani
Finlanda	1975	5 ani, cu prelungire pe încă 5 ani. Expirat

Sursa: Ministerul Comerțului şi Turismului.

c) Reducerea numărului de turişti occidentali sosiți în România, accentuată de reducerea numărului de nopți petrecute de aceştia în unitățile de cazare a determinat diminuarea considerabilă a încasărilor valutare. În condițiile în care țări dezvoltate încasează anual din turism 8-10 miliarde dolari, iar țările vecine peste 1 miliard dolari, veniturile din turism în țara noastră sunt de ordinul zecilor de milioane $. În anul 1989, încasarea medie pe zi-turist era în țara noastră de 2-4 ori mai redusă decât cea obținută în țările vecine.

d) Numărul turiştilor români care au călătorit în străinătate a cunoscut, de asemenea, o evoluție descendentă: în timp ce numărul de turişti români ce au vizitat țările cu economie planificată a scăzut (excepția făcând URSS), pe ansamblul țărilor cu economie de piață s-a înregistrat o uşoară creştere. Aceasta poate fi considerată, însă, nesemnificativă, baza de calcul (nivelurile absolute) fiind foarte redusă (anexa nr. 2.2).

Țările limitrofe absorb aproape ¾ din numărul total de turişti care se deplasează în străinătate, deşi Bulgaria şi, mai ales Ungaria, au primit, în anul 1989, de 1,4 ori şi, respectiv, 2,3 ori mai puțini turişti români decât în 1985. Din trimestrul II/1990, restricțiile impuse de aceste două țări au dimi-

nuat drastic circulația turiştilor români. Dintre țările occidentale, cu excepția RFG (care şi-a menținut constantă oferta turistică pentru români – circa 33 mii turişti), ponderea acestora în importul nostru turistic este nesemnificativă. Practic, ponderea turismului românesc în țările OCDE este nulă, deşi România s-a numărat printre țări din lume care au constituit un cadru organizatoric pentru activitatea turistică.[1]

e) Potențialul turistic natural de care dispune țara noastră este necorespunzător valorificat. De exemplu, în regiunile montane, care acoperă o treime din suprafață, există doar circa 7% din capacitatea totală de cazare față de 45% pe litoral.

f) Modul ezitant în care se încearcă trecerea la o economie competitivă afectează considerabil redresarea activității turistice. Prevederile Decretului-lege nr. 54/1990, practic inoperante pentru activitățile industriale nu stimulează nici dezvoltarea turismului. Firmele particulare apărute în număr mare în această ramură (având în vedere ponderea autorizațiilor de funcționare eliberate de Comisia Națională de Industrie Mică în numărul total de autorizații), deşi apar ca independente din punct de vedere organizator şi funcțional, în fapt sunt încorsetate de restricțiile administrative ale vechilor structuri economice. Prin legiferarea firmelor turistice particulare nu s-a realizat decât o activitate paralelă cu cea existentă până în anul trecut, pseudoconcurența creată realizându-se, de fapt, pe capacitățile de cazare aparținând unităților Ministerului Comerțului şi Turismului. Investigațiile efectuate la firmele turistice particulare nou create au relevat că ele sunt lipsite de mijloace care să le asigure supraviețuirea; falimentul acestora este posibil în orice moment în care MCT decide interzicerea cedării de locuri de cazare din unitățile proprii către aceste firme.

Dintre deficiențele de structură şi de organizare cu care se confruntă firmele particulare din turism, pot fi menționate următoarele:

- obligativitatea pentru firmele particulare de a percepe tarife pentru turiştii străini în "regim individual" majorate față de "regimul organi-

[1] În anul 1857 a luat ființă prima formă organizatorică a turismului românesc ("Clubul aplin englez"), iar în anul 1873 s-a constituit, la Braşov, "Societatea alpină transilvăneană". La începutul secolului, "Societatea carpatină Sinaia" (înființată în anul 1895) era considerată una dintre cele mai puternice organizații turistice europene, ca de altfel şi "Touring Clubul României" (creată în anul 1926). Oficiul Național de Turism (ONT) s-a înființat în anul 1936. Toate aceste forme organizatorice au fost desființate în anul 1948 şi înlocuite cu "Asociația turismului popular". ONT a fost reorganizat "pe baze socialiste" în 1959, BTT s-a înființat în anul 1969, iar Ministerul Turismului a fost creat în anul 1971 (din 1990, Ministerul Comerțului şi Turismului). Actuala organizare a rețelei ministerului: 11 unități economice direct subordonate (ONT Carpați Bucureşti şi Braşov, ONT Litoral, Comturist, ITHR, Intercontinental, IAPIT, ITTA, Centrul de perfecționare a cadrelor, Liceul Economic Călimăneşti şi Centrul de Calcul) şi 40 oficii județene, urmează a fi restructurată, luându-se în considerare şi situația creată prin înființarea unui număr însemnat de agenții particulare.

zat", ceea ce automat le face necompetitive față de unitățile de stat;
- indicațiile primite de la BRCE ca beneficiile în valută depuse în cont să fie schimbate în proporție de 50% în lei, ceea ce pentru o firmă mică conduce la diminuarea posibilității extinderii contractelor internaționale;
- impunerea de către ITHR a unor anumite programe turistice dificil de realizat;
- contractarea bazei materiale cu firmele particulare se derulează după asigurarea cazării celorlalte tipuri de unități (ONT, OJT, ITHR).

2.2. Caracteristici definitorii ale ofertei turistice naționale

Spre deosebire de rezultatele muncii din ramurile economiei naționale producătoare de valori substanțiale, oferta turistică prezintă o serie de caracteristici de care nu se poate face abstracție în analiză. Oferta turistică, alcătuită din totalitatea valorilor naturale, istorice, tradiții, folclor precum şi a bazei materiale şi serviciilor specifice, se caracterizează prin imposibilitatea stocării şi expedierii. Prezența consumatorilor reprezintă un element condiționat obligatoriu, întrucât producția şi consumul turistic se desfăşoară în acelaşi spațiu şi timp. Rezultatele turistice nu se consumă efectiv, ci se uzează treptat prin consum turistic, gradul de sezonalitate este ridicat, la fel şi sensibilitatea la factorii conjuncturali. Datorită acestor caracteristici, calculele economice prezintă un grad ridicat de relativitate.

În acest paragraf sunt analizate elementele materiale şi mijloacele de muncă ce constituie partea manufacturată a ofertei turistice.

2.2.1. Baza materială – componenta esențială a ofertei turistice

Baza materială a turismului este constituită din elemente specifice (rețeaua de cazare, o parte din rețeaua de alimentație publică, rețeaua de tratament balnear, mijloacele de agrement, precum şi o parte a mijloacelor de transport) şi din dotări cu caracter general (căi de comunicație, mijloacele de transport de folosință generală, serviciile de gospodărie comunală, serviciile de poştă, telegraf etc.). În realizarea ofertei turistice participă peste 70 de sectoare productive.[1]

Mai ales în ultimii ani, dezvoltarea bazei materiale a turismului autohton a fost neglijată (tabelul nr. 2.10), iar comparativ cu celelalte țări capacitatea de cazare este mult rămasă în urmă atât cantitativ cât, mai ales, calitativ.

[1] Vezi Guibilate, Gerald, *Economie Turistique, Delta and Spes*, SA, Deuyes, Elveția, 1983, p. 27.

Tabelul nr. 2.10

Indicele de devansare a dinamicii numărului de turişti cazaţi faţă de dinamica numărului locurilor de cazare (I_t/I_{1c}) şi a numărului unităţilor de cazare turistică (I_t/I_{uc}), în România, în perioada 1985-1989

Tipuri de unităţi de cazare	I_t/I_{1c}	I_t/I_{uc}
Total unităţi	1,063	1,036
Hoteluri	1,003	0,993
Hanuri	1,246	1,148
Case de odihnă	1,293	1,288
Cabane turistice	1,298	1,027
Popasuri turistice	1,174	1,011
Tabere şi unităţi pentru elevi	0,993	1,079

Sursa: Prelucrat pe baza datelor din anexa 2.3.

Neglijarea implementării tehnologiilor moderne, dezinteresul pentru servicii şi calitatea[1] acestora au determinat crearea unei discrepanţe între potenţialul natural valoros şi baza materială perimată.[2]

Numărul de turişti a crescut mai rapid decât numărul de locuri de cazare (vezi anexa nr. 2.3), iar indicele de utilizare a capacităţii de cazare a evoluat contradictoriu (tabelul nr. 2.11).

Tabelul nr. 2.11

Evoluţia indicelui de utilizare a capacităţii turistice, în România

- % -

	1985	1989
Total capacitate	63,9	67,1
Hoteluri	89,9	72,7
Hanuri	46,0	53,7
Case de odihnă şi complexe balneare	64,2	58,1
Cabane	29,6	40,2
Popasuri turistice	55,6	60,4

Sursa: Prelucrat pe baza datelor de la Comisia Naţională de Statistică şi Ministerul Comerţului şi Turismului.

[1] În anul 1986, ţări cu suprafaţă mai mică decât România, posedau o capacitate de cazare net superioară: Belgia – 527,5 mii locuri, Elveţia – 1161,8, Austria – 1189,6 locuri, faţă de 410,5 mii locuri în ţara noastră.

[2] Baza materială turistică are un caracter de lungă durată. "Decât să se realizeze o dotare care, din start, să nu prevadă un confort corespunzător, să înregistreze un decalaj faţă de concurenţă, este de preferat să se amâne deschiderea finanţării", afirmă Roger Ianquar, vezi *L'economie du Turisme*, Presses Universitaires de France, Paris, 1983, p. 102.

Indicele de utilizare a capacității de cazare este mult mai ridicat decât în țările cu turism dezvoltat[1] (aspect ce nu trebuie considerat pozitiv) datorită insuficienței spațiilor de cazare în condițiile sezonalității pronunțate a activității turistice. Practic, în sezonul de vârf, indicele de utilizare atinge plafonul maxim fără a satisface întreaga cerere.[2]

Politica turistică promovată de țările dezvoltate vizează dezvoltarea cu prioritate a rețelei parahoteliere (tabelul nr. 2.12).

Tabelul nr. 2.12

Structura capacității de cazare, în România, comparativ cu alte țări

- % -

	Hoteluri şi unități asimilate	Rețeaua parahotelieră
Spania	9	91
Belgia	16	84
Elveția	24	76
Franța	25	75
Iugoslavia	26	74
Suedia	27	73
Portugalia	37	63
ROMÂNIA	54	46
Austria	55	45

Sursa: *Politique du tourisme et tourisme international dans les pays membres de l'OCDE*, Paris, 1987.

Politica de construire a hotelurilor promovată de țara noastră nu este, în sine, criticabilă, însă neglijarea dezvoltării spațiilor de cazare parahoteliere a determinat scăderea eficienței activității turistice. Datele prezentate în anexa nr. 2.4 relevă faptul că în unele țări cu turism dezvoltat (Franța, Belgia, Portugalia, Suedia), ponderea campingurilor în totalul rețelei reprezintă peste 60%. În alte țări (Elveția, Austria, Iugoslavia), în perioadele de vârf, capacitatea de cazare este completată cu spațiile deținute de particulari, ponderea acestora ajungând la circa 30%. Numai aparent, rețeaua parahotelieră nu este eficientă; practica demonstrează că aceste unități de cazare exploatate cu precădere în turismul de masă (datorită prețurilor mai

[1] Rețeaua hotelieră este ocupată în proporție de 54% în Spania, 49% în Iugoslavia, 46% în Turcia, 40% în Marea Britanie, 38% în RFG, 34% în Elveția, 28% în Austria etc., Politique du tourisme (…), Paris, 1987.

[2] Excedentul cererii în sezonul de vârf constituie şi una din explicațiile nivelului slab al serviciului turistic, neexistând o concurență reală din partea ofertei şi nici riscul de pierdere a clienților.

reduse) aduc o contribuție însemnată la schimburile turistice internaționale. De exemplu, cabanele – ca destinații ale turismului de weekend – constituie atracții deosebite pentru cei cu posibilități modeste.

În plus, parahotelăria are rolul de "supapă" în perioadele de criză economică şi de inflație, ea permițând efectuarea actului turistic cu un efort bănesc mai mic.

Pe plan mondial, modificarea structurii în sectorul de cazare este considerabilă. Aproape 10% din oferta de locuri o reprezintă apartamentele de vacanță, cabanele şi reşedințele secundare, hotelurile fiind alese într-o măsură tot mai redusă. În Elveția, de exemplu, doar 25% dintre turişti mai optează pentru hotel. Dezideratul ca turismul românesc să se integreze acestei tendințe mondiale este afectat de gradul de confort extrem de redus al capacității de cazare.

Ponderile ridicate ale unităților de cazare pe categorii inferioare (a II-a, a III-a şi fără categorie - circa 30% - vezi anexa nr. 2.5) reflectă gradul redus de confort al unităților de cazare din țara noastră. Clasificarea hotelurilor, utilizată în România (tabelul nr. 2.13) nu este acceptată de majoritatea agențiilor internaționale de turism.

Tabelul nr. 2.13

Tipuri de clasificare a hotelurilor

România	Franța	Italia
Lux tip A	Lux 4 stele	Lux
Lux tip B	Mare turism 3 stele	Categoria 1
Categoria 1A	Turistice 2 stele	Categoria 2
Categoria 1B	Turism mijlociu 1 stele	Categoria 3
Categoria 2	-	Categoria 4
Categoria 3	-	-

Sursa: *Integrarea turismului în dezvoltarea socioeconomică a României*, IECIT, Bucureşti, 1983.

În fapt, hotelurile cele mai luxoase din țara noastră (Bucureşti, Intercontinental) sunt considerate de partenerii străini ca având cel mult 3 stele.

Nivelul scăzut al confortului în unitățile parahoteliere a determinat circa 90% dintre turiştii români şi străini să opteze pentru rețeaua hotelieră (tabelul nr. 2.14).

Este de semnalat şi faptul că, în anul 1989, cvasitotalitatea turiştilor occidentali sosiți în România s-au cazat în hoteluri (95%), spre deosebire de celelalte țări unde această pondere este mult mai scăzută: Olanda şi Norvegia (circa 46%), Belgia, Danemarca, Elveția (51-56%), Austria şi Italia

(circa 64%). Doar RFG, Portugalia şi Turcia (circa 85%), prezintă o situaţie apropiată cu cea înregistrată în România în ceea ce priveşte opţiunea pentru cazarea în hoteluri.[1] Chiar şi în aceste condiţii, a avut loc o scădere a duratei medii a sejurului acestora în hoteluri de la 4 zile/om în 1985, la 2 zile/om în 1989 datorită, în principal, stării precare în care se află marea majoritate a hotelurilor (lipsă aparatură video şi audio, mobilier vechi de peste 15 ani, iluminat necorespunzător etc.).

Tabelul nr. 2.14

Opţiunea turiştilor pe principalele tipuri de unităţi de cazare, în România, în anii 1985 şi 1988

- % -

	Total turişti din care: cazaţi		Turişti străini	
	1985	**1988**	**1985**	**1988**
Total, din care:	100,0	100,0	100,0	100,0
Tipuri principale	89,4	91,1	92,1	89,3
- hoteluri	72,9	72,3	87,8	84,6
- hanuri	4,5	5,5	2,0	2,3
- case de odihnă	7,7	8,4	1,7	1,6
- cabane	4,2	4,9	0,7	0,7
Tipuri complementare:	10,6	8,9	7,9	10,7
- căsuţe şi corturi	7,2	6,7	7,8	10,7
- tabere, colonii	2,4	1,8	0,0	0,0
- particulari	1,0	0,4	-	-

Sursa: Prelucrat pe baza datelor de la Ministerul Comerţului şi Turismului.

Structura necorespunzătoare a reţelei de cazare afectează grav turismul de weekend, formă deosebit de utilizată pe plan mondial.[2]

În ţara noastră, în condiţiile în care baza de cazare satisface doar în mică măsură cererea, încasările din turismul de weekend contribuie totuşi cu peste un miliard de lei anual, fără a se include costul benzinei consumate de către autoturismele personale şi în condiţiile în care foarte mulţi turişti nu

[1] *Politique du tourisme* (…), Paris, 1987.

[2] Aceasta antrenează circa 80% dintre turiştii rezidenţi, frecvenţa diferind în funcţie de mediul de rezidenţă (urban sau rural), mărimea centrelor urbane, structura socioocupaţională, grupa de vârstă etc. În sezonul estival, după unele calcule, oraşele cu mai puţin de 50 mii locuitori "expediază" în weekend-uri doar 5% din populaţie, faţă de circa 25% în cazul oraşelor cu peste 1,5 milioane locuitori. În multe ţări, datorită traficului rutier intens declanşat de turiştii de weekend, dirijarea circulaţiei nu este posibilă fără intervenţia elicopterelor iar utilizării sistemului electronic îi revine un rol esenţial în comunicarea gradului de ocupare a unităţilor de cazare.

achită cheltuielile de campare sau serviciile specifice acestor tipuri de unități (hanuri, campinguri, terenuri pentru corturi etc.). Insuficiența unei dotări adecvate determină nu numai pierderi financiare considerabile, ci amplifică şi problemele ecologice, întrucât practicarea campingurilor în zone neamenajate şi nesupravegheate se asociază, de regulă, cu deteriorarea mediului înconjurător. În opinia noastră, eforturile investiționale făcute pentru dezvoltarea bazei materiale a turismului de weekend se recuperează mult mai rapid decât cele efectuate pentru construcția altor tipuri de unități de cazare.

Totuşi, în varianta optimistă de dezvoltare a turismului, concentrarea efortului investițional trebuie făcută în primul rând asupra rețelei hoteliere. Calcule recente efectuate de către specialiştii în turism relevă că numai 15% din hoteluri necesită doar renovare superficială. Aproape jumătate din baza hotelieră trebuie total renovată, activitate ce presupune şi modernizarea instalațiilor interioare, iar circa o pătrime din hoteluri trebuie scoase din circuitul turistic, datorită gradului avansat de uzură fizică şi morală. Cercul vicios al bazei materiale din turism creează grave prejudicii acestei ramuri: confort redus → nivel scăzut de preț → rezultate financiare slabe → lipsa de fonduri pentru ameliorarea confortului → reducerea ritmului de modernizare → confort redus.

Astăzi, fiecare mare oraş european are cel puțin două hoteluri în cooperare internațională ceea ce garantează şi afilierea la un lanț hotelier internațional.[1]

Pentru țara noastră, înțelegerile cu reprezentanții lanțurilor hoteliere internaționale în ceea ce priveşte construcția, reconstrucția şi exploatarea unor hoteluri integrate în aceste lanțuri reprezintă condiția *sine-qua-non* a depăşirii crizei în care se găseşte turismul românesc. Ce forme concrete pot fi utilizate fie contractul de comision (franşiză), fie cel de management (agreat de partenerii străini ca urmare a faptului că facilitează participarea la conducerea unităților construite sau modernizate). În anexa nr. 2.6 este prezentată lista cu hotelurile ce trebuie urgent modernizate şi finalizate.

În modernizarea rețelei de cazare este necesar a se ține seama şi de imperativul valorificării echilibrate a întregului potențial turistic natural al țării. Din datele prezentate în anexa nr. 2.7 se pot desprinde unele concluzii privind dezechilibrele existente, în prezent, în exploatarea bazei materiale pe diferite zone turistice.

---

[1] Dintre țările est-europene, Ungaria are cel mai mare număr de hoteluri afiliate la lanțurile de prestigiu: Intercontinental, Hilton, Novotel, Hyatt, Penta etc. "Explozia" litoralului bulgăresc a fost posibilă tocmai datorită colaborării strânse cu firme de prestigiu (North American, Marketing and Travel Company Toronto – la Nisipurile de aur şi Albena, cu firmele Elenite şi Dunite – la Nisipurile de aur şi Sozopol şi cu firma franceză Pomgalski pentru Sofia. Toate aceste firme de prestigiu sunt interesate în stabilirea unor contracte şi pentru litoralul românesc.

Doar în staţiunile balneoclimaterice, capacitatea de cazare este utilizată într-o proporţie ridicată datorită asigurării condiţiilor adecvate pe întregul parcurs al anului: Căciulata (95,2%), Covasna (88,1%), Olăneşti (87,4%), Poiana Braşov (84,6%), Băile Felix (84,2%), Breaza (84,2%) etc. (vezi anexa nr. 2.8).[1]

Datorită structurii necorespunzătoare a unităţilor de cazare pe zone turistice, distribuţia turiştilor este neconformă cu potenţialul natural al acestor zone (tabelul nr. 2.15).

Tabelul nr. 2.15

Distribuţia turiştilor pe principale zone turistice, în România, în anii 1985 şi 1988

	Turişti			
	Total		Străini	
	1985	1988	1985	1988
Total ţară	100,0	100,0	100,0	100,0
- litoral	13,6	13,2	20,9	19,6
-staţiuni de munte	12,4	10,9	13,5	10,9
- staţiuni balneo	8,7	13,9	1,8	2,5
- localităţi	65,3	63,6	63,8	76,0

Sursa: Prelucrat pe baza datelor de la Ministerul Comerţului şi Turismului.

Contrar tendinţelor înregistrate pe plan mondial, în România, fluxul turistic spre zona montană, precum şi spre litoralul românesc este în scădere, în timp ce ponderea turiştilor ce se cazează în localităţi de tip urban este ridicată.

Explicaţia principală este dată de faptul că în aceste localităţi există unităţi de cazare cu condiţii corespunzătoare.[2]

Scăderea numărului de turişti în zona montană şi de litoral, îndeosebi pentru turişti în zona montană şi de litoral, îndeosebi pentru turiştii străini (tabelul nr. 2.16) argumentează aserţiunea făcută.

[1] Trebuie remarcat că datorită dotărilor total nesatisfăcătoare, o serie de staţiuni cu un potenţial balnear ridicat (Malnaş, Geoagiu-Băi, Pucioasa, Bazna, Techirghiol, Borsec etc.), utilizează capacitatea de cazare în proporţii mult mai reduse (20-40%) decât staţiunile cu potenţial balnear asemănător.

[2] Scăderea interesului turiştilor străini pentru litoralul românesc se datorează atât multiplelor cauze relatate deja dar şi puternicei concurenţe exercitate în ultimii ani de către staţiunile de pe litoralul bulgăresc. Turismul montan, având posibilităţi substanţiale de creştere prin adaptarea acestuia la sporturile de iarnă este, în prezent, rămas în urmă tocmai datorită insuficienţelor bazei materiale specifice.

Tabelul nr. 2.16

Dinamica numărului de turişti, pe principalele tipuri de unităţi de cazare şi zone turistice, în România, în perioada 1985-1988

- % -

	Total ţară		Litoral		Staţiuni			
	total	străini	total	străini	de munte		balneo	
					total	străini	total	străini
Total unităţi de cazare	108,3	84,1	105,3	78,3	84,6	67,9	164,9	113,9
A. Tipuri principale	110,3	81,5	112,9	75,3	94,7	68,7	150,7	81,2
- hoteluri	107,5	81,1	112,8	74,5	80,3	66,2	167,1	81,1
- hanuri	132,3	99,1	37,6	48,8	134,8	168,4	...	712,0
- case de odihnă	117,4	81,4	116,5	92,4	138,1	187,4	114,6	26,7
- cabane	122,9	86,7	-	-	112,9	45,6	...	...
B. Tipuri complementare	91,0	114,7	87,5	118,1	100,2	57,4	35 ori	...
-căsuţe şi corturi	100,5	114,9	77,0	118,7	100,3	56,7	107 ori	...
- tabere, colonii	81,5	63,5	173,9	57,0	98,0	...	...	-
- particulari	46,2	-	64,0	-	130,4	-	408,7	-

Sursa: Prelucrat pe baza datelor de la Ministerul Comerţului şi Turismului.

Analiza sumară făcută asupra aspectelor cantitative şi structurale ale unităţilor de cazare nu poate fi încheiată fără unele precizări în legătură cu distribuţia dezechilibrată în teritoriu a ofertei turistice. În ţara noastră, din punct de vedere al bazei turistice, cele mai dotate judeţe sunt Constanţa, Vâlcea, municipiul Bucureşti, Bihor, Braşov, Harghita şi Prahova (tabelul nr. 2.17). Sunt practic excluse din circuitul turistic judeţele Giurgiu, Călăraşi, Teleorman şi Vaslui, iar unele judeţe (Maramureş şi Botoşani) nu dispuneau, în anul 1985, de niciun popas turistic.

Tabelul nr. 2.17

Baza de cazare a judeţelor dezvoltate din punct de vedere turistic, în anii 1985 şi 1989

- mii locuri -

Judeţul					
Total locuri de cazare	410575	100,0	418922	100,0	102,0
1. Constanţa	130474	31,78	155757	37,18	119,4
2. Vâlcea	11056	2,69	18216	4,35	164,8
3. Bucureşti	11916	2,90	17230	4,11	144,6
4. Bihor	10071	2,45	13665	3,24	135,7
5. Braşov	10394	2,53	13592	3,24	130,8
6. Harghita	9708	2,36	13355	3,19	137,6
7. Prahova	9130	2,36	12213	2,91	133,8

Sursa: Date prelucrate de la Ministerul Comerţului şi Turismului.

Județul Constanța deține peste o treime din întreaga bază de cazare a țării.[1]

Județele Braşov şi Prahova, cu prestigiu turistic consacrat pe plan internațional, dețin, doar 3,24% şi respectiv 2,91% din baza totală de cazare. Slaba reprezentare a acestor două județe montane poate fi considerată o ilustrare a eficienței scăzute a turismului românesc, deşi în aceste județe capacitățile sunt utilizate într-o proporție superioară celor din zona litoralului. Este evident că eforturile investiționale vor trebui orientate spre construirea unor capacități de cazare în aceste zone de mare interes turistic.

Pozițiile importante deținute de județele Vâlcea, Bihor şi Harghita demonstrează însemnătatea turismului balnear şi atenția acordată dezvoltării capacităților de cazare în stațiuni consacrate: Călimăneşti, Căciulata, Olăneşti, Govora (Vâlcea), Tuşnad, Covasna, Borsec, (Harghita), Băile Felix (Bihor). Orientarea politicii investiționale către județele slab dezvoltate din punct de vedere turistic apare ca o alternativă viabilă, în pofida obiecțiunii că acestea nu au un potențial turistic corespunzător.[2]

Politica investițională turistică trebuie să țină seama de necesitatea sporirii capacităților de cazare în toate județele țării, acordându-se însă prioritate județelor care au un indice foarte ridicat de utilizare a capacității de cazare, ceea ce indică o ofertă cu totul insuficientă față de cerere (vezi anexa nr. 2.8).

Dezvoltarea echilibrată a turismului în teritoriu presupune existența unei infrastructuri adecvate a transporturilor, precum şi a unor mijloace de transport moderne, rapide şi comode.

2.2.2. Transporturile şi influența lor asupra turismului

Într-o lume ce resimte nevoia de mişcare, cerințele de deplasare, care includ de fapt şi turismul, devin predominante. Este de neconceput un turism de calitate în absența unei infrastructuri corespunzătoare a transporturilor şi a unui parc adecvat de mijloace de transport.

Pentru satisfacerea nevoii de mişcare, turiştii utilizează toate mijloacele de transport, dar opțiunea pentru unul sau altul dintre acestea se modifică în funcție de factori diverşi (cost, distanța deplasării, criza de timp, ce-

[1] Aparent această pondere este disproporționat de mare. În realitate, capacitatea de cazare pe litoral este insuficientă, asigurând cazarea doar pentru circa 1,5 milioane turişti anual (presupunând 10 serii de câte 12 zile între 1 iunie şi 30 septembrie). Chiar dacă procentual cota județului Constanța în totalul capacităților de cazare va scădea, aceasta trebuie să aibă loc în condițiile unei creşteri absolute a numărului de locuri pe litoral, cu alte cuvinte, prin devansarea ritmului de creştere a capacității de cazare din celelalte zone ale țării.

[2] În acest fel s-ar realiza dezvoltarea economică echilibrată a tuturor județelor prin valorificarea produselor materiale şi umane locale şi s-ar atrage în circuitul turistic unele zone insuficient cunoscute şi exploatate.

rințe de confort etc.). După şocurile petroliere din deceniul 8 s-au produs mutații în structura transporturilor turistice.

Datorită adoptării, în țara noastră, după anul 1980, a unor măsuri drastice de reducere a importurilor de mijloace de transport, datorită exploatării şi întreținerii defectuoase a parcului, precum şi incapacității industriei indigene de a realiza o producție de calitate, situația mijloacelor de transport s-a deteriorat grav. Infrastructura transporturilor se află, de asemenea, într-o stare foarte proastă constituind un element însemnat de frânare a dezvoltării circulației turistice.[1]

Astfel, autocarele tip Mercedes, Setra şi Fiat rămase în exploatare au un parcurs de peste 1 milion kilometri, norma de casare fiind de maxim 600 mii km; situația este identică şi pentru parcul de microbuze din import care are durata de exploatare depăşită.

Întreprinderea "Autobuzul" Bucureşti a depus considerabile eforturi pentru a asimila un autocar (RDT. 112) destinat transportului turistic, dar calitatea acestuia nu este, încă, satisfăcătoare.[2] Cerințele formulate de turişti cu privire la gradul de confort (instalații de climatizare, grupuri sanitare, geamuri termoizolante, instalații video etc.) devin tot mai exigente. În țările dezvoltate, transportul turiştilor se realizează cu videocarul, în care se oferă posibilitatea de a se urmări pe ecran imagini din zona turistică parcursă ce nu pot fi văzute direct din autocar.[3]

În prezent, întregul parc turistic de autoturisme este de fabricație românească, spre deosebire de țările vecine care utilizează în transporturile turistice autoturisme de lux precum şi autocare importate din Occident.[4]

---

[1] În Elveția, de exemplu, transportul pe calea ferată deținea la începutul acestui deceniu circa 30% din deplasări, față de 20%, pe ansamblul Europei. În țările europene, autoturismul a pus într-un con de umbră calea ferată ca principal mod de asigurare a transportului turiştilor, deținând peste 50% din total, CGST, *La trafic des loisirs et de vacances*, Berna, 1977.

[2] Principale deficiențe constatate în timpul investigațiilor se referă la: - modul imperfect de cuplare a ambreiajului (ce determină smucituri la pornire); - cutia de viteze (declanşează vibrații puternice îndeosebi în treapta a treia); - diferențialul (produce zgomote permanente datorită proastei funcționări a angrenării); - instalația de ventilare (care provoacă zgomote greu de suportat), - sistemul de izolare defectuos (care permite pătrunderea prafului şi chiar apei în autocar) etc.

Greutatea autocarului (17 tone față de 9 tone la un Hercules de aceeaşi capacitate) presupune nu numai un consum ridicat de metal şi un consum energetic exagerat, dar creează şi dificultăți de manevrare (luarea virajelor şi revenirea la linia dreaptă fiind dificilă pentru şofer şi deranjantă pentru călători). Accesul turiştilor în autocar este greoi (scaunele neavând cotiere rabatabile), iar spațiul pentru bagaje este insuficient. În aceeaşi situație se găseşte şi microbuzul asimilat, confortul călătorilor nefiind asigurat.

[3] *Hotel Revue*, nr. 9/1984, p. 5.

[4] Însăşi înzestrarea populației cu autoturisme în țara noastră, comparativ cu alte țări, era (în anul 1987) relativ modestă (45 autoturisme/1000 locuitori, comparativ cu URSS

Transporturile feroviare se află, de asemenea, într-o situație inferioară comparativ cu cele internaționale. Trenurile directe spre Austria, Elveția, RFG reprezintă excepții pozitive, transportul feroviar trebuind să-şi sporească prin îmbunătățirea confortului şi mărirea vitezei de circulație contribuția la aducerea turiştilor străini în țară şi la deplasarea turiştilor rezidenți.

Transporturile aeriene nu sunt utilizate în turismul intern decât în mică măsură, iar după 1981 au fost abandonate şi de turiştii străini (în majoritate occidental).[1]

Transportul turistic naval care în Occident devansează transportul feroviar are avantajul de a fi mai puțin sensibil la şocurile energetice, dar prezintă dezavantajele unor viteze mai reduse de deplasare şi tarife mai ridicate. Pentru țara noastră, delta şi litoralul oferă posibilități însemnate pentru utilizarea acestei forme de transport, dar dotarea cu vase de croazieră şi hidrobuze fluviale este redusă.[2]

Asupra infrastructurii transporturilor nu pot fi făcute aprecieri favorabile. Starea rețelei feroviare şi rutiere este nesatisfăcătoare, deşi România – ocupând unul dintre ultimele locuri în Europa în privința densității rețelei – (tabelul nr. 2.18), ar fi trebuit să aibă mai puține probleme cu întreținerea şi modernizarea infrastructurii.

Pseudoeconomiile realizate în ultimul deceniu în țara noastră pe seama transporturilor sunt reflectate atât în ponderea scăzută a încasărilor din transporturile turistice în total venituri din turism cât şi în cheltuielile ridicate înregistrate datorită calității mijloacelor de transport şi infrastructurii. Spre exemplu, utilizarea unui autocar pentru transporturi turistice aduce anual 167 mii dolari; prin exportul aceluiaşi autocar se obțin doar 65 mii dolari. În țările dezvoltate ponderea încasărilor din transporturile turistice se

(50), Polonia (74), Bulgaria (127), Ungaria (153), Cehoslovacia (182), RDG (206), Austria (346), Italia (385), Franța (390), RFG (448), SUA (560) (*Comerțul modern*, nr. 2, 1989).

[1] Situația anului 1980 prezintă un deosebit interes pentru activitatea turistică din țara noastră, întrucât fluxul de turişti străini se desfăşura, încă, normal. Modificarea opțiunii pentru diferite tipuri de transport, între anii 1980 şi 1989 a coincis practic cu pierderea turiştilor proveniți din țările îndepărtate de România, care utilizau, în marea lor majoritate, deplasarea cu avionul (vezi anexa nr. 2.9). Reciproca este valabilă recâştigarea respectivelor piețe turistice ar avea drept corolar creşterea spectaculoasă a ponderii transporturilor aeriene în totalul transporturilor turistice. Dar şi în această situație nu este rentabil a se extinde flota aeriană proprie pentru acest scop. Soluția ar consta în cedarea în mare parte a respectivelor zboruri turistice unor firme aeriene străine. Justificarea acestei opțiuni este legată de faptul că transportul aerian este cel mai sensibil la modificarea conjuncturii economice mondiale, iar lărgirea flotei de avioane peste necesități implică riscul unei subutilizări masive a acesteia în caz de criză.

[2] Dacă pe calea ferată cu ICP se transportă 1 tonă, pe apă cu aceeaşi putere se pot transporta până la 6 tone.

situează între 15 şi 23% din totalul încasărilor din turism față de circa 30% în țara noastră.[1]

Tabelul nr. 2.18

Densitatea rețelei feroviare şi rutiere, în România comparativ cu alte țări, în anul 1987

- km/1000 km^2 -

Rețeaua / Țara	Feroviară	Rutieră	
		publică	autostrăzi
România	47,5	307	4,8
R.F. Cehă şi Slovacă	102,0	575	...
RDG	129,0	437	171,2
Polonia	85,2	811[2)]	10,0
Ungaria	85,0	319	33,4
Belgia[1)]	118,6	...	507,6
RFG[1)]	123,0	...	335,9
Olanda[1)]	69,0	...	499,5
Spania[1)]	28,0	...	42,7

[1)] În anul 1986.

[2)] În anul 1985.

Sursa: *Annual Bulletin of Transport Statistics for Europe*, United Nations, New York, 1988.

Consumul de carburanți are o greutate specifică însemnată, mai ales în condițiile în care normele valabile pentru transporturile din țările dezvoltate (tabelul nr. 2.19) sunt sensibil depăşite în țara noastră.

Tabelul nr. 2.19

Consumul mediu de carburanți pe mijloace de transport

- grame petrol/călător-km -

Tipul de mijloc de transport	Consum
- Avion Airbus din clasa economică	88
- autoturism de două persoane	71
- avion de cursă medie	38
- avion de cursă lungă	36

[1] În România, ponderea cheltuielilor materiale din transporturi în produsul global reprezintă 61,5% (77% în transportul naval, 64,5% în cel aerian, 58% în cel auto şi 55,7% în transportul feroviar – date de la CNS).

Tipul de mijloc de transport	Consum
- autoturism cu cilindree medie	30
- autocar interurban	19
- tren de mare viteză	17
- tren express	15

Sursa: *Perspectives du tourisme européen*, Institut de transport, Franța.

Analizând transporturile turistice în funcție de consumul specific de combustibil, ponderea cheltuielilor materiale şi a venitului net şi preferința acordată acestora de turiştii occidentali rezultă că, în România, este necesară dezvoltarea cu prioritate a transportului auto şi a celui feroviar.[1]

Transporturile turistice aeriene precum şi cele navale prezintă un interes mai scăzut din punct de vedere al criteriilor enunțate.

În balanța energiei electrice, turismul reprezintă un consumator insignifiant (0,12% din consumul total de energie electrică). Bilanțul energetic poate fi substanțial mărit prin valorificarea următoarelor tipuri de energie neconvențională:

- solară, îndeosebi în stațiunile de pe litoral, unde utilizarea panourilor solare ar contribui la economisirea anuală a 40 tone combustibil convențional;
- geotermală, în stațiunile balneare, unde – după exemplul primei pompe de căldură realizată pe baza energiei termale la Băile Felix – s-ar putea asigura până la 80% din necesarul anual de încălzire;
- eoliană, îndeosebi în stațiunile montane, dar şi pe litoral şi în Deltă;
- biogaz, în special în gospodăriile anexe proprii unităților de cazare. Primele stații de epurare a apelor cu producții de biogaz au fost realizate la Predeal, Sinaia, Mangalia şi Eforie Nord. Puterea calorică a biogazului (5100-6300 kcal/mc) este superioară lignitului (2600-4100 kcal/mc).

Mijloacele de transport pe cablu nu pot fi exceptate de la aprecierile de ansamblu făcute celorlalte tipuri de transport.

În România există numai 35 instalații pe cablu (teleschiuri -50% şi telescaune – 30%), majoritatea (75%) concentrate în zona Poiana Braşov – Valea Prahovei[2] (tabelul nr. 2.20).

[1] Soluția trenurilor ultrarapide este economică în cazul în care ar exista o rețea europeană de astfel de trenuri.

[2] Zone turistice de mare interes: Tuşnad (Lacul Sf. Ana), Herculane, Parâng, Rarău, Munții Apuseni etc. sunt foarte slab dotate sau practic nedotate cu astfel de mijloace de deplasare.

Tabelul nr. 2.20

Instalații de transport pe cablu, în România comparativ cu alte țări, în anul 1980

- număr instalații -

România	35
Iugoslavia	218
Cehoslovacia	1203
Elveția	1526
RFG	1736
Italia	2177
Franța	3062

Sursa: Date de la IAPIT.

Unele instalații, subansamble şi piese de schimb necesare transportului pe cablu se realizează la IAPIT Braşov.[1]

2.2.3. Mijloacele de agrement din ramura turism

Un turism modern fără mijloace de agrement este de neconceput: pentru un turist occidental este greu să se destindă într-un spațiu, oricât de frumos ar fi el, în care unitățile de alimentație publică se închid devreme, discotecile sunt ca şi inexistente etc. În România, dotarea cu mijloace de agrement este total necorespunzătoare:

- echipamentul legat de valorificarea naturii (muzee oceanografice, terenuri de echitație etc.) este învechit şi prost întreținut;
- echipamentul sportiv nautic (ambarcațiuni, schiuri nautice, costume pentru plonjări submarine etc.), terestru (săli de gimnastică, terenuri de joacă pentru copii, terenuri de tenis, volei, minigolf etc., piscine şi saune, stadioane de larg acces etc.) şi de munte (teleschiuri, pârtii de schi, săniuş, bob etc., patinoare) este foarte slab reprezentat. În situația în care există, acestea sunt caracterizate printr-un nivel scăzut al calității serviciilor: terenuri de sport neîntreținute, grupuri sanitare şi cabine de schimb inexistente etc.;

[1] Primele şapte instalații de telecabine au fost importate din Italia, iar instalația din Poiana Braşov din Elveția, în țară producându-se pilonii de susținere, stațiile de pornire şi sosire, bateriile de role etc. În prezent, în țară se pot realiza instalații de telescaune, teleschiuri, baby-schiuri, unele părți componente ale instalației de telecabină, de telegondolă (cu excepția dispozitivului de prindere unde s-ar putea coopera cu Cehoslovacia). Cablurile pentru instalațiile de telecabină se caracterizează prin parametri tehnici ce nu se pot obține decât utilizând oțeluri speciale care să reziste la variații de temperatură, să aibă elasticitate mare etc.

- echipamentul de divertisment[1] (discoteci, cabarete, baruri de noapte şi zi, săli de jocuri mecanice, bowlinguri, cluburi etc.) nu prezintă atractivitate, fiind demodat;
- echipamentul cultural (săli de spectacole, galerii de artă, biblioteci etc.), deşi satisfăcător, nu este pus în valoare datorită, în special, lipsei de fonduri.

Calcule de eficienţă economică privind veniturile obţinute din utilizarea bazei de agrement nu s-au făcut de mult. Nu s-a luat în consideraţie faptul că o investiţie pentru o sală de jocuri mecanice (circa 150 mii lei) aduce un venit anual de milioane de lei, realizând recuperarea acesteia în cel mult 3 luni. Se invocă necesitatea reducerii consumului energetic, făcându-se abstracţie de faptul că aceste utilaje consumă numai 20-25 kwk, din care 65% reprezintă consumul de acţionare, deci cel care de fapt recuperează cheltuielile.

2.3. Conexiuni între turism şi celelalte sectoare ale spaţiului economic naţional

Activitatea turistică este o rezultantă a efectului combinat al cvasitotalităţii ramurilor şi subramurilor economice. Conexiunile cu aceste sectoare sunt mai puternice sau mai slabe, după cum ramurile respective furnizează produsele şi serviciile indispensabile actului turistic sau completează prestaţiile turistice.

Având în vedere că anumite sectoare ale economiei naţionale nu sunt deocamdată în măsură să asigure produsele şi serviciile pretinse de o activitate turistică modernă, este necesară, într-o primă etapă, recurgerea la importuri. Necesitatea şi eficienţa acestor importuri se regăsesc în efectele multiplicatoare la nivelul întregii economii, după cum se va arăta în acest paragraf.

În urma recentei reorganizări, Ministerul Turismului a fuzionat cu Ministerul Comerţului.[2] Într-o viziune metaforică, noul minister creat poate fi

[1] Concret din această variată gamă de servicii posibil de pus la dispoziţia turistului, oferta noastră naţională se rezumă în prezent la: mai puţin de 150 parcuri distractive, electroscutere şi carusele, majoritatea concentrate pe litoral.

[2] Între turism şi comerţ există o legătură organică, un turism de calitate nefiind de conceput în absenţa unui comerţ modern. În stabilirea cerinţelor turismului faţă de comerţ trebuie pornit de la ideea centrală a studiului, conform căreia turismul trebuie dezvoltat independent şi înaintea dezvoltării ramurilor industriale. Concret, aceasta înseamnă că pentru o serie de bunuri industriale şi de consum va fi necesară recurgerea la import propriu-zis sau la import de completare. Probleme care se ridică în legătură cu importul (în special al bunurilor de consum) este că aceasta nu poate satisface cantitativ şi pentru o lungă perioadă de timp necesităţile întregului comerţ intern. Pentru rezolvarea imediată a gravelor implicaţii pe care le are penuria de mărfuri alimentare şi nealimen-

asemuit cu un nucleu în jurul căruia gravitează, pe orbite diferite, toate celelalte ministere, depărtarea acestora de nucleu fiind dată de conexiunea stabilită între ele (figura nr. 2.1).

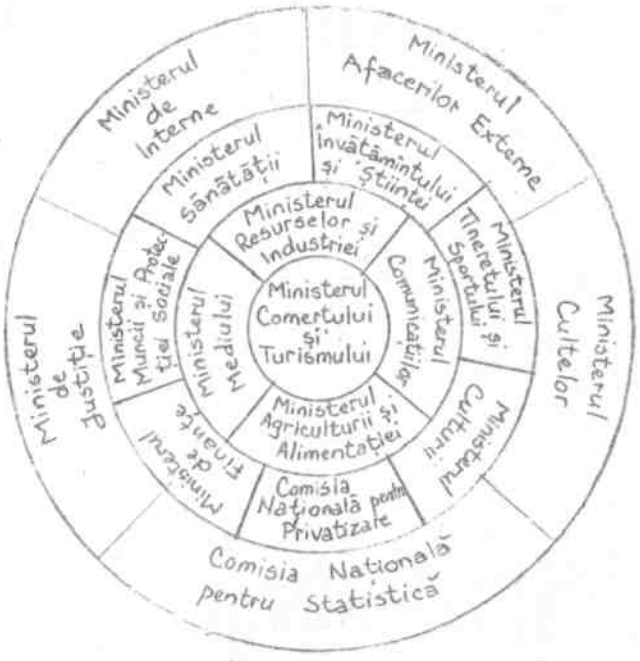

Figura nr. 2.1. Conexiuni între turism şi celelalte sectoare ale spațiului economic național

Impactul cel mai mare asupra ofertei turistice îl exercită sectoarele economice aparținând Ministerului Resurselor şi Industriei, Ministerul Agriculturii şi Alimentației, Ministerul Mediului şi Ministerului Comunicaților. Toate acestea pot fi asimilate electronilor de pe prima orbită a atomului, în viziunea metaforică enunțată.

O influență mai redusă, dar importantă, o exercită domeniile grupate sub egida Ministerului Sănătății, Ministerului Învățământului şi Ştiinței, Ministerul Tineretului şi Sportului, Ministerul Culturii, Comisiei Naționale pentru Privatizare, Ministerului Muncii şi Protecției Sociale şi a Ministerului de Finanțe (electronii de pe cea de a doua orbită).

tare asupra activității turistice ar apare oportună înființarea, pe o perioadă limitată, a unui circuit comercial turistic închis.

Pe o altă orbită, supuse unor intercondiționări mai slabe ca intensitate, gravitează celelalte domenii social-economice.

Trebuie făcută o precizare importantă: pe întreg parcursul capitolului de față nu sunt analizate relațiile între ministerele propriu-zise, ci între domeniile de activitate pe care acestea le coordonează.

Recentul proiect de lege privind organizarea şi desfăşurarea turismului în România consfinţeşte interconexiunile prezentate, paragrafele din acest act normativ prevăzând în mod explicit care sunt obligațiile ce revin ministerelor în asigurarea unor condiții favorabile pentru dezvoltarea turismului românesc.[1]

Înainte de a se formula cerințele turismului față de celelalte ramuri ale economiei naționale este necesar a se prezenta succint modalitatea în care a fost organizată interconectarea acestei ramuri cu economia națională, respectiv organizarea internă a Departamentului de turism din cadrul Ministerului Comerțului şi Turismului.[2]

2.3.1. Cerințe față de industrie în vederea revitalizării ofertei turistice

Industria națională, prin gama sa largă de produse, poate contribui semnificativ la îmbunătățirea ofertei turistice sau dimpotrivă, la diminuarea eficienței economico-sociale a turismului.

a) Industria energetică asigură necesarul de energie electrică, gaze, păcură şi benzină, fără de care activitatea şi circulația turistică nu se pot desfăşura. Față de repartițiile acordate, dar neonorate, încă, pentru anul

---

[1] Totuşi, respectivul proiect de lege nu rezolvă o contradicție inerentă etapei actuale: aceea dintre caracterul de lungă durată al aplicabilității oricărei legi şi caracterul vremelnic al unor măsuri specifice perioadei de tranziție spre economia de piață. Astfel se explică, poate, omisiunea din textul de lege a oricăror referiri la procesul de privatizare.

[2] În prezent, acest departament este organizat pe 6 direcții:
- strategia dezvoltării turismului, conjunctură şi programe de investiții (cu şase servicii: marketing, valorificare patrimoniu; management şi consulting; avizare studii informare şi documentare);
- automatizare şi privatizare (cu patru servicii: privatizare; clasificare şi autorizare; normare; asistență);
- relații turistice şi reprezentare (cu 5 servicii: relații internaționale; interne; acorduri şi convenții; promovare; presă);
- tarife şi programe turistice (cu trei servicii: prețuri şi tarife; acțiuni turistice; analiza eficienței);
- pregătire profesională, administrație, protocol, cu cinci servicii;
- inspecția de stat pentru turism.

În anexa nr. 2.11 este prezentată în detaliu această structură organizatorică, în care se precizează explicit cărei direcții îi revin sarcini de asigurare a legăturii cu celelalte ministere.

1990, necesarul de resurse energetice pentru desfăşurarea unei activităţi turistice decente în anul 1991 trebuie să înregistreze următoarele creşteri:

- energie electrică – 1,2 ori;
- energie termică – 1,04 ori;
- gaze naturale – 1,15 ori;
- lignit net şi cărbune brun – 1,8 ori;
- combustibil lichid – 1,6 ori.[1]

b) Industriei constructoare de maşini îi revine un rol esenţial în sporirea dotărilor necesare turismului.

b_1) Prioritatea absolută o constituie realizarea unei producţii de mijloace de transport în raport cu exigenţele cantitative, structurale şi calitative exprimate de beneficiarul turistic.

✓ Parcul de mijloace de transport auto destinat turismului necesită completarea cu circa 200 autocare, 250 microbuze şi 400 autoturisme. Întrucât, în prezent, industria românească (Întreprinderea "Autobuzul" Bucureşti) nu este în măsură să realizeze o producţie de autocare şi microbuze la nivelul cerinţelor actuale, importul acestor mijloace de transport devine necesar.[2]

Întrucât în ţările est-europene nu există un producător specializat în construcţia de microbuze, profilarea Intreprinderii "Autobuzul" în vederea dobândirii unui segment al acestei pieţe apare ca o soluţie mai bună decât continuarea producţiei de autocare.

Deşi autoturismele Dacia, utilizate în sistemul rent-a-car, satisfac exigenţele turiştilor români şi străini, îndeosebi pentru aceştia din urmă se impune importul unor mărci străine de lux, pentru diversificarea parcului, aşa cum de altfel procedează toate ţările est-europene.

✓ Parcul de locomotive poate fi apreciat ca fiind încă stisfăcător, deşi România nu se mai numără printre principalii producători mondiali. În schimb, parcul de vagoane de călătorii este total insuficient, iar gradul de confort foarte scăzut. Structura parcului este de asemenea necorespunzătoare, numărul vagoanelor – lit, cuşetă, restaurant şi coletărie fiind redus;

✓ Transportul turistic aerian ridică mai puţine probleme industriei naţionale, care în acest domeniu poate să asigure într-un timp relativ scurt o producţie corespunzătoare calitativ;

✓ Transportul naval, căruia i s-a exacerbat importanţa fără o fundamentare economică, i-a fost neglijată exact latura turistică, astfel încât flota pentru călători este săracă şi necorespunzător calitativ. Posibila dez-

[1] Necesarul este estimat de către specialiştii din Departamentul turismului, ca de altfel şi celelalte cifre prezentate în cuprinsul acestui paragraf (vezi şi anexa nr. 2.10).

[2] ONT a intrat, deja, în posesia a 14 autocare Mercedes.

voltare rapidă a turismului în Delta Dunării, pe litoral şi pe întregul curs al Dunării impune luarea unor măsuri de urgență.

În primul rând, se poate realiza modernizarea şi reprofilarea unor vase de marfă, acestea fiind eficiente şi realizabile în timp scurt. În al doilea rând, industria noastră constructoare de nave este în măsură să realizeze nave fluviale ("Oltenița" şi "Carpați" se află în faza finală) cu care se pot efectua croaziere până la Viena. În acest scop ar fi necesare şase nave de acest tip. Capacitățile de producție din Galați şi Constanța pot acoperi necesarul de 25 hidrobuze fluviale (de minim 80 de locuri, cu viteze de minim 20 km/oră pentru croaziere în Deltă) şi de două hidrobuze maritime de coastă (cu câte 200 locuri). Acestea vor putea fi utilizate pentru descongestionarea traficului rutier (şi chiar feroviar) pe ruta Constanța – Mangalia. În schimb, realizarea vaselor cu pânză dotate cu motoare Diesel, care asigură o economie de carburant de 50-70%, nu este, încă, posibilă în condiții de eficiență. Pentru aceste tipuri de nave se recomandă încheierea unor contracte de import.

✓ Mijloacele de transport pe cablu aflate într-o situație total necorespunzătoare nu pot fi realizate, după opinia noastră de către industria românească decât într-un viitor mai îndepărtat. Singurul producător din țară (IAPIT-BV) nu are dotarea necesară şi personalul calificat pentru realizarea unor produse cu fiabilitate ridicată în exploatare.

Necesarul cuantificat este de minimum 10 instalații de telecabină şi circa 50 de instalații de teleferice, pentru a se acoperi cei aproape 200 km de traseu turistic montan cu mare frecvență.

b_2) A doua prioritate o constituie producția de aparatură medicală pentru dotarea stațiunilor balneoclimaterice.[1]

În industria noastră a fost asimilată producția pentru o gamă largă de aparatură medicală: aparate cu curenți diadinamici ("Electronica" Bucureşti), aparatură cu radiații infraroşii, aparate Roentgen pentru diagnostic, magneto diafluxuri, aparate pentostat, aparate cu raze ultraviolete ("Electronica" Bucureşti); băi galvanice patrucelulare, băi de lumină generală (IITM), citoscoape ("ElecroMureş" Tg. Mureş) etc., totuşi, capacitățile de producție indigene nu pot acoperi necesarul de mijloace de tratament. După estimările specialiştilor din Departamentul turismului sunt necesare 3300 căzi de baie, 150 aparate cu curenți diadinamici, aproape 300 aparate cu raze ultraviolete. Din punct de vedere cantitativ şi calitativ, majoritatea aparaturii nu poate fi realizată încă în țară; aparatele pentru terapia cu aerosoli şi cu ultraviolete, instalațiile de băi galvanice cu conectare electronică şi tranzistorizată,

[1] Baza de tratament fiind veche (majoritatea aparaturii este cea importată cu două decenii în urmă) nu suportă un timp îndelungat pentru reînnoire.

instalațiile speciale cu amenajarea căzii pentru masaje subacvatice, electrocardiografele etc. urmează a fi importate).[1]

Dezvoltarea producției interne de aparatură medicală reprezintă o opțiune eficientă. Piața internă are o mare capacitate de absorbție datorită numărului mare de stațiuni balneoclimaterice, gradului redus de dotare cu aparatură, ritmului rapid de uzură morală în acest domeniu şi gradului intens de solicitare a aparaturii medicale care determină şi scurtarea duratei maxime de funcționare (stabilită, în prezent, într-un mod nerealist la 18-20 ani). În ceea ce priveşte piața externă trebuie precizat că în sud-estul Europei nu există multe firme de prestigiu în acest domeniu.

b_3) Dezvoltarea producției de mijloace de agrement prezintă două principale particularități: serii de fabricații relativ mici atrăgând costuri ridicate de producție şi nivel înalt de tehnicitate ce nu poate fi realizat decât cu tehnologii de vârf.

În prezent, numai câteva țări (în principal SUA) s-au specializat în producerea de jocuri mecanice. În aceste condiții, apelarea în importuri este mai eficientă decât dezvoltarea producției autohtone, sumele necesare fiind rapid recuperabile datorită încasărilor foarte mari ce se obțin din utilizarea mijloacelor de agrement.[2]

b_4) Industria electronică românească este în măsură să acopere necesarul de mijloace de automatizare şi de tehnică de calcul. În prezent, rezervarea şi evidența locurilor în unitățile de cazare se efectuează prin procedee tradiționale, bazate pe munca manuală. Excepție face teletransmiterea la Departamentul turismului a situației locurilor ocupate într-un număr de stațiuni de pe litoral şi Valea Prahovei, precum şi sistemul informativ al hotelurilor Bucureşti şi Intercontinental. Perfecționarea activității turistice presupune, însă, extinderea şi generalizarea rezervării automate a locurilor de cazare şi îmbunătățirea sistemului de evidență şi înregistrarea a circulației turistice.

b_5) Calitatea ofertei turistice depinde într-o măsură importantă şi de producția industriei electrotehnice. Necesarul Departamentului Turismului

---

[1] Institutul de Proiectări Automatizări, Întreprinderea Mecanică Fină "Plopeni", Întreprinderea de Maşini Electrice Bucureşti, Întreprinderea de Mase Plastice ş.a. care concură, în prezent, la realizarea producției indigene de aparatură medicală îşi pot continua şi diversifica eforturile de cercetare şi realizare a producției, dar importurile pentru gama de utilaje uzate fizic şi moral din stațiunile balneoclimaterice trebuie realizate chiar în cursul acestui an. Cele două întreprinderi strict specializate în acest domeniu (Întreprinderea Ortopedică şi de Produse de Protezare) utilizează o tehnologie ce poate fi considerată, fără exagerare, de tip manufacturier.

[2] Se estimează că pentru acoperirea necesarului imediat de mijloace de agrement (cca 600 jocuri mecanice, 50 bowlinguri, 40 electroscutere, 20 instalații go-cart, 30 minicare etc.) este necesar un fond valutar de 1 milion dolari ce poate fi recuperat în 2-3 luni.

de produse electrotehnice pentru anul 1991 este sensibil sporit chiar față de cotele repartizate (dar neonorate) pentru acest an (vezi şi anexa nr. 2.10.).

- lămpi electrice normale – 1,6 ori;
- lămpi fluorescente – 4,5 ori;
- aspiratoare de praf – 1,5 ori;
- radioreceptoare – 1,7 ori;
- televizoare – 5,1 ori;
- frigidere cu compresor – 3,9 ori;
- armături neferoase pentru instalații sanitare – 4,7 ori.

c) Industria chimică – prin producția de medicamente, săpunuri şi cosmetice, lacuri şi vopsele etc. – are un rol mai însemnat decât cel aparent în asigurarea desfăşurării civilizate a activității turistice. Lipsa obiectelor de toaletă în unitățile de cazare, de exemplu, deşi apare ca un element insignifiant, alternează considerabil imaginea turismului românesc.[1] Capacitățile de producție din industria chimică sunt în măsură să satisfacă în totalitate necesarul de produse chimice al ramurii turism, cu condiția reorientării acestei producții spre unitățile de cazare turistică.

d) Industria lemnului a neglijat, de asemenea, necesitățile turismului, mobilierul din spațiile de cazare ajungând într-o stare avansată de uzură fizică şi morală.

În realizarea producției de mobilă destinată turismului urmează să se țină seama de faptul că acestea trebuie să aibă o rezistență mai ridicată decât cea asigurată mobilierului pentru populație. Sporirea producției de materiale sportive, îndeosebi schiuri, precum şi înlocuirea uşilor şi ferestrelor din unitățile de cazare reprezintă cerințe elementare ce nu pot fi neglijate.

Produsele realizate de industriile electrotehnică, chimică şi a prelucrării lemnului nu asigură, în prezent, necesarul turismului datorită politicii de marginalizare promovată în ultimele două decenii față de această ramură. Reevaluarea modului de distribuire a producției indigene, favorizându-se turismul, trebuia efectuată paralel cu asigurarea unor importuri de produse similare în scopul diversificării turistice.

e) În sfârşit, analiza asigurării ofertei turistice de către capacitățile de producție din industria uşoară relevă, de asemenea, unele deficiențe. Necesarul anual al unităților turistice a fost acoperit doar în următoarele proporții (vezi anexa nr. 2.10.):

- țesături lână tip lână – 61%;
- țesături mătase şi tip mătase – 65%;

[1] Necesarul de săpun şi detergenți al turismului este acoperit numai în proporție de 60% şi respectiv 30% datorită orientării cu precădere a producției spre export şi alte ramuri consumatoare.

- covoare – 44%;
- plăci faianță – 88%;
- obiecte sanitare din porțelan – 32%;
- căzi de baie – 20%;
- porțelan menaj – 62%;
- sticlărie menaj – 88%.

Se observă, că majoritatea acestor articole deficitare aparțin industriei uşoare, adică exact acelei ramuri care oferă condiții favorizante pentru implementarea inițiativei particulare. Astfel, dezvoltarea turismului implică stimularea inițiativei private nu numai în domeniul său specific de activitate, ci şi în ramurile industriale care contribuie la îmbunătățirea ofertei turistice. Îndeosebi ramurile industriale producătoare de bunuri de consum permit manifestarea inițiativei private cu efecte benefice şi asupra asigurării şi diversificării necesităților turismului.

2.3.2. Interdependențe cu ramurile care asigură infrastructura turismului

Construcțiile, transporturile şi telecomunicațiile exercită un impact considerabil asupra activității turistice[1]:

a) Cerințe față de ramura construcții

Extinderea în orice condiții a capacității de cazare în marile stațiuni turistice şi în marile oraşe, pe de o parte, precum şi construirea de noi stațiuni turistice, pe de altă parte, nu reprezintă un scop în sine. Orice construcție cu caracter turistic poate fi începută numai după fundamentarea riguroasă prin studii tehnico-economice.

Oferte de stațiuni de dimensiuni medii (3-4 mii locuri) în zone semiurbanizate existente se dovedeşte, pentru prezent, o variantă viabilă. Realizarea noilor proiecte, trebuie să reconsidere permanent rezultatele economice înregistrate, dezvoltarea rețelei de cazare pentru zone nevalorificate turistic urmând a fi lăsată la latitudinea întreprinderilor particulare. În țările dezvoltate, cele mai rentabile unități turistice sunt cele de dimensiuni reduse. În Elveția, de exemplu, 80% din hoteluri au mai puțin de 50 locuri de cazare.

În fundamentarea programului de investiții nu poate fi neglijat caracterul sezonier al unor forme de turism. În toate țările dezvoltate turismul de iarnă se dezvoltă mai rapid decât cel estival, constatare atestată de dublarea, în ultimele două decenii, a înnoptărilor în perioada noiembrie-aprilie, ponderea acestora ajungând la cca 40%, față de 60% în sezonul estival.

[1] În noua organizare ministerială aceste ramuri sunt incluse în Ministerul Lucrărilor Publice, Transporturilor şi Amenajărilor Teritoriale.

Programul de investiții destinat turismului românesc nu poate face deci, abstracție de necesitatea creşterii capacității de cazare în toate tipurile de stațiuni, dar într-un ritm mai rapid în cele montane şi în stațiunile care pot fi valorificate din punct de vedere turistic în toate sezoanele anului.

Cerințele privind dezvoltarea şi modernizarea bazei materiale turistice vizează, în principal, următoarele:

a_1) în domeniul unităților de cazare:

- construirea unor hoteluri de 4-5 stele în marile oraşe ale țării şi pe litoral, în cooperare cu firme specializate din alte țări, ceea ce va asigura includerea acestora în lanțurile hoteliere internaționale de prestigiu (Hilton, International, Sheraton, Sofitel, Mercur, Ibis etc.). În cazul fundamentării economice astfel de construcții pot fi realizate în stațiunile balneoclimaterice şi în stațiunile de munte;
- modernizarea întregii rețele hoteliere existente, îndeosebi a spațiilor de cazare de confort 2 şi 3 (care dețin în prezent, cca 30% din numărul total de locuri), astfel încât un număr cât mai mare dintre acestea să poată fi, de asemenea, introduse în lanțurile internaționale;
- diversificarea spațiilor de cazare prin extinderea rețelei parahoteliere şi îndeosebi a satelor de vacanță. Prin acestea, fiecare localitate rurală care prezintă atracție turistică poate fi integrată în circuitul turistic şi poate beneficia de sporirea gradului de confort la nivelul oraşului; este cunoscut că între un oraş şi o stațiune turistică nu există diferențe notabile de confort;
- construirea de hoteluri moderne în zonele cu turism slab dezvoltat şi care prezintă un indice de ocupare al capacităților de cazare deosebit de mare: județele Giurgiu, Brăila, Galați, Iaşi, Călăraşi, Covasna, Botoşani;
- extinderea rețelei de moteluri, îndeosebi de-a lungul drumurilor naționale;
- dezvoltarea rețelei de cabane şi echiparea traseelor montane cu instalații pentru practicarea sporturilor de iarnă prin extinderea colaborării cu firme consacrate: Pomagalaki-Franța, Doppelneiar-Austria etc. în prezent zone întregi cu potențial valoros destinat practicării schiului (Retezat, Parâng, Rodnei) nu sunt utilizate;
- creditarea persoanelor particulare în vederea construirii de locuințe (a doua reşedință) în stațiunile turistice sau în localitățile cu valențe turistice;

a_2) în domeniul infrastructurii transporturilor

- construirea de noi căi ferate spre zone de atracție turistică, dublarea liniilor pe secțiunile cu trafic intens, precum şi electrificarea tuturor porțiunilor de cale cu trafic mediu şi intens;

- modernizarea întregii rețele rutiere prin construirea de drumuri noi şi reconstrucția acelor existente astfel încât ponderea rețelei moderne (drumuri europene, autostrăzi, drumuri naționale) să crească în raport cu cea a drumurilor județene şi comunale;
- dezvoltarea şi modernizarea gărilor şi autogărilor, porturilor şi aeroporturilor precum şi a lucrărilor de artă (poduri, viaducte etc.); este considerată oportună construirea de aeroporturi chiar lângă zonele de interes turistic (Băile Felix, Băile Herculane, Sovata etc.);

a_3) fundamentul bazei de agrement:

- diversificarea şi modernizarea bazei sportive (terenuri de tenis, de golf, ştranduri, piscine descoperite) şi a construcțiilor multifuncționale (săli de sport, piscine etc.);
- construirea în toate stațiunile turistice, dar îndeosebi în cele de pe litoral a unor cazinouri baruri, săli de agrement cu jocuri mecanice etc.;
- revitalizarea practicării unor forme de turism specializate (echitație, ciclism, patinaj, paraşutism etc.) prin realizarea unor construcții specifice acestora;
- reconstrucția şi dezvoltarea unor noi capacități în unitățile de alimentație publică.

Dezvoltarea sectorului de construcții turistice contribuie la rezolvarea unor probleme sociale generate de trecerea la economia de piață. Conform datelor comunicate de CNS, în acest an, numărul lucrătorilor ocupați în construcții a scăzut cu 46 de mii salariați datorită sistării unora dintre şantierele "faraonice". Atragerea acestora în activitatea de construcții pentru turism presupune existența capitalurilor străine şi autohtone pentru deschiderea finanțării obiectivelor turistice. Lipsa cadrului legislativ adecvat, precum şi instabilitatea politică reprezintă, însă, factori frânători ai dezvoltării acestui domeniu de activitate.

b) Cerințe față de ramura transporturilor

După cum s-a arătat, calitatea activității turistice depinde, într-o măsură însemnată, de modul cum funcționează şi sunt întreținute mijloacele de transport şi de starea infrastructurii transporturilor. Țările vecine, cu toate că au un transport turistic mai dezvoltat decât cel românesc, acordă o atenție deosebită acestui domeniu. Iugoslavia şi Ungaria, de exemplu, au solicitat un împrumut de 138 milioane dolari şi respectiv, 95 milioane dolari pentru modernizarea transporturilor.[1]

[1] Banque mondiale, *Raport Annuel*, Washington DC, 20433, SUA.

Optimizarea circulației feroviare, îndeosebi, şi a tuturor formelor de transport, trebuie să țină seama de necesitatea orientării sistemului de transport spre traficul mijlociu în perioadele de weekend şi de vacanță.

Întrucât transportul turistic auto este confruntat cu probleme deosebite, o posibilă rezolvare o constituie contractarea prin contrapartidă de autocare de la firme străine, în schimbul închirierii charter a unei unități turistice.

Se impune, de asemenea, alinierea facilităților de transporturi turistice (rent-a-car, tarife parcare, bonuri de benzină etc.) la nivelul pieței internaționale.

Introducerea unui sistem de impozitare asemănător celui practicat în țările dezvoltate va permite sporirea fondurilor destinate întreținerii infrastructurii şi suprastructurii transporturilor, gestionarea acestora urmând a se face de către regiile autonome. Este necesar a se înlocui impozitarea indirectă cu cea directă, iar o parte din fondurile astfel obținute să fie utilizate pentru acoperirea cheltuielilor de publicitate turistică. Este cunoscut faptul că o pondere însemnată din încasările transporturilor provin din turism, lucru valabil îndeosebi în privința transporturilor aeriene.

c) Cerințe față de ramura telecomunicații

Având consecințe însemnate asupra sistemului economic şi politic, ramura telecomunicații constituie sistemul nervos al economiei naționale. Infrastructura telecomunicațiilor din țara noastră a rămas la nivelul de dezvoltare al deceniului 6. Desfăşurarea normală a activității turistice (dar şi a altor sectoare ale economiei – învățământul, ocrotirea sănătății, transporturile etc.) nu este posibilă cu actuala dotare informatică. O dotare tehnică corespunzătoare cu mijloace de telecomunicații nu poate fi concepută în absența cooperării internaționale, care trebuie să vizeze două aspecte:

- importul masiv de mijloace tehnice necesare infrastructurii telecomunicațiilor;
- crearea de societăți mixte cu parteneri străini care dispun de experiență avansată în domeniu.

Se poate aprecia că dezvoltarea telecomunicațiilor are un efect multiplicator în privința tuturor serviciilor şi de aceea, modernizarea sectorului terțiar în țara noastră trebuie să înceapă cu acest domeniu. Înzestrarea tuturor unităților turistice cu instalații telefonice, telegraf, telefax etc. constituie o necesitate vitală. Investigațiile întreprinse au relevat o înțelegere necorespunzătoare a importanței dezvoltării infrastructurii telecomunicațiilor turistice la departamentul de resort. Se apreciază că acțiunea de informatizare şi extindere a rețelei de telecomunicații revine exclusiv Ministerului Comunicațiilor dar în cadrul acestuia se consideră că problemele turismului nu sunt prioritare.

Or, funcționarea în timp real a sistemului de rezervare a locurilor de cazare, asigurarea biletelor pentru mijloacele de transport, evidență statisti-

că în conformitate cu prevederile internaționale privind circulația turistică, evidența contabilă a cheltuielilor şi încasărilor turistice este posibilă numai în condițiile existenței unei infrastructuri moderne a telecomunicațiilor. De asemenea, absența mijloacelor audio-vizuale diminuează considerabil confortul turiştilor.[1]

Implementarea sistemului informațional (operațional şi funcțional) în turism şi integrarea acestuia în sistemele internaționale contribuie considerabil şi la îmbunătățirea promovării produsului turistic. În acest sens este necesară reluarea colaborării cu firmele tur-operatoare europene, reintroducerea ofertei turistice în cataloagele marilor firme, dotarea birourilor de promovare turistică româneşti din străinătate cu toate facilitățile informaționale, reorientarea politicii promoționale prin creşterea numărului personalului agenților turistice din străinătate, actualizarea conținutului mesajelor publicitare.

d) Cerințe față de Departamentul amenajării teritoriale

Strategia dezvoltării şi modernizării ofertei turistice ține seama nu numai de specificul activității turistice ci şi de restricțiile impuse de arhitectonica spațiului, dintre acestea cele mai importante fiind:

- integrarea construcțiilor şi instalațiilor în peisaj cu luarea în considerare a arhitecturii tradiționale;
- construirea de stațiuni turistice într-o viziune a "spațiilor închise", evitându-se dispersarea exagerată;
- conceperea construcțiilor astfel încât căile de acces spre zonele turistice să nu fie congestionate, iar traficul în interiorul stațiunii să nu fie perturbat. În marile stațiuni, prioritatea trebuie acordată transportului public;
- noile construcții urmează a contribui la echilibrarea zonelor turistice, prin edificarea acestora în zone neexploatate suficient.

Departamentul amenajării teritoriale trebuie să se preocupe de sporirea posibilităților de recreere în zone apropiate de locul de muncă. În colaborare cu Departamentul turismului, problema amenajării zonelor periurbane şi în special a celei bucureştene poate fi rezolvată printr-un program complex de echipare turistică a zonelor preorăşeneşti sau de amplificare a funcției acestora acolo unde există dotări turistice.[2]

Printre obligațiile ce revin acestui departament în raport cu necesitatea sporirii ofertei turistice se află şi amenajarea căilor navigabile (deşi exis-

[1] Apare justificată necesitatea creării posturilor de radio şi televiziune teritoriale şi extinderea cooperării cu organizațiile care asigură transmiterea informațiilor prin sistemul videosatelit. De asemenea, difuzarea de emisiuni radio-TV în limbile de circulație internațională poate contribui la sporirea atractivității ofertei turistice.

[2] Amenajarea de parcuri nu se rezumă doar la conservarea parcurilor naționale (de genul celor din Delta Dunării, Retezat etc.), ci şi la extinderea zonelor de vegetație în interiorul sau la marginea marilor aglomerații urbane.

tă anumite restricții prin care se limitează navigația turistică pe apele interioare) precum şi extinderea plajei de pe litoral (îndeosebi în zonele Tuzla-23 August, 2 Mai şi în sectorul Capul Midia – grindul Chitic, Lupi, Portița etc.).

Printre elementele de ordin arhitectonic urmărite cu strictețe se numără şi preocupările pentru determinarea dimensiunii optime a stațiunilor şi necesitatea de a se realiza un aspect cât mai puțin orăşenesc (prefabricat) al obiectivelor turistice.

O cerință deosebit de importantă o reprezintă activitatea de zonare turistică, de cercetare[1] a întregului potențial natural, dezvoltarea turistică urmând a se face în funcție de ordinea de prioritate rezultată din evaluarea potențialului turistic (montan, litoral, deltaic, balnear etc.) Prin activitatea de cercetare se pot identifica noi factori naturali de cură balneară, precum şi unele zone turistice netradiționale.

Revizuirea clasificării tuturor unităților de cazare în conformitate cu sistemele adoptate pe plan mondial şi, îndeosebi, reclasificarea şi specializarea ofertei turistice vor facilita acceptarea afilierii acestor unități la circuitul turistic mondial datorită respectării normelor impuse de Organizația Mondială a Turismului.

Prin reintroducerea în circuitul turistic a obiectivelor "închise" publicului larg înainte de luna decembrie 1989 (palate, rezervații de vânătoare, cabane, baze de agrement şi baze sportive etc.), zestrea turistică se va îmbunătăți sensibil.[2]

2.3.3. Interferențe ale turismului cu agricultura şi mediul înconjurător

Prin specificul său, turismul este o activitate preponderent consumatoare de produse agricole de bază şi secundare pe care le valorifică superior, Activitățile de preindustrializare a produselor agricole (ambalarea semiindustrială a alimentelor, prepararea de băuturi, confecționarea manufacturieră de îmbrăcăminte, obiecte şi podoabe, prelucrarea lemnului, utilizarea resurselor neconvenționale de energie) pot fi considerate nu numai creatoare de noi locuri de muncă, ci şi activități ce conferă actului turistic un caracter de specificitate şi unicitate. În condițiile modernizării agriculturii şi trecerii la o producție mecanizată, de mare randament, o parte a forței de muncă

[1] Odată cu cercetarea zonei montane va trebui perfecționat şi sistemul de marcaje turistice, aflat în prezent, într-o stare necorespunzătoare.

[2] Astfel, toate hotelurile aparținând gospodăriei de partid, dintre care vila "Raza Soarelui" de la lacul Roşu, "Dobru" (Slănic Moldova), "Bradul" (Covasna), vilele din Olăneşti, Vatra Dornei, Păltiniş, Predeal, Neptun, precum şi cabanele de vânătoare şi casele de oaspeți ale BTT-ului, reintroduse în circuitul turistic, vor spori baza materială cu circa 10%.

disponibilizată astfel (femei, bătrâni) va găsi de lucru în sfere situate în amontele şi în avalul turismului.

Nu este exclusă nici participarea (sezonieră sau permanentă) gospodăriilor țărăneşti la activitatea de cazare turistică a unui minim de facilități corespunzătoare standardelor orăşeneşti pentru a face viabilă oferta de cazare turistică. Organizarea de cursuri de inițiere în activitatea turistică va permite locuitorilor mediului rural să se familiarizeze cu utilizarea unei limbi de circulație internațională şi cu ținerea evidenței contabile.

Anumite sate pot deveni atractive pentru turiştii prin specializarea locuitorilor într-o anumită activitate (olărit, pictură, țesut, sculptură în lemn).

În domeniul alimentației publice, rolul preponderent trebuie să treacă în sfera inițiativei particulare, astfel încât relațiile dintre unitățile turistice şi cele de aprovizionare şi desfacere a mărfurilor alimentare să depindă cât mai puțin de ministerele respective.

"Materia primă" a turismului o constituie însuşi mediul înconjurător. Cu toate că este considerată o "Industrie națională", activitatea turistică generează şi efecte negative asupra mediului. În vederea preîntâmpinării acestor efecte, Departamentului turismului îi revin responsabilității majore în evidențierea zonelor afectate de poluare şi dispersiei turiştilor în teritoriu, precum şi în elaborarea cadrului legal privind protecția mediului după modelul țărilor cu turism dezvoltat. Împreună cu Ministerul Mediului, Departamentul turismului trebuie să urmărească modul de aplicare a normelor Pieței Comune privind utilizarea benzinelor cu conținut scăzut de plumb şi a interdicțiilor privind poluarea apelor. De asemenea, este necesară implicarea Departamentului turismului în ceea ce priveşte: difuzarea periodică prin mass-media a datelor privind poluarea şi radioactivitatea; sensibilizarea opiniei publice la problemele mediului; îmbunătățirea legislației în acest domeniu şi instituirea unor organe de control; restaurarea monumentelor istorice şi naturale afectate de poluare; decretarea de zone naturale în momentul apariției problemelor ecologice. În ceea ce priveşte ultimele două aspecte enunțate, colaborarea cu Ministerul Mediului trebuie să vizeze operațiunea de zonare prealabilă a teritoriului în funcție de biotopul existent, după experiența țărilor vestice, dar şi a unor țări estice, precum Republica Federativă Cehă şi Slovacă. Zonarea va fi însoțită de trecerea pe calculator a tuturor datelor pedoclimatice, de floră şi faună. Această bază de date, permanent întreținută, va oferi, în orice moment, elementele privind gradul de poluare pe zone şi biotopuri.

Specialiştii din Departamentul turismului s-au arătat însă destul de reticenți în ceea ce priveşte contribuția lor la activitatea de protecție a mediului înconjurător apreciind că sarcina revine, în totalitate, Ministerului Mediului Înconjurător. De asemenea, unii specialişti nu consideră necesar ca Departamentul turismului să contribuie cu resurse financiare la realizarea instala-

țiilor de filtrare a marilor producători de taxe. Pentru zonele turistice sensibile din punct de vedere ecologic apare indicată impunerea unor taxe suplimentare vizitatorilor. Încasările astfel obținute de către unitățile subordonate Departamentului turismului ar urma să fie virate la Ministerul Mediului şi utilizate de acesta pentru protecția şi întreținerea zonelor respective.

În ceea ce priveşte protecția florei şi faunei prin înființarea de noi rezervații şi parcuri naturale, precum şi prin editarea unei "cărți verzi" cu plantele şi animalele pe cale de dispariție, Departamentul turismului îşi motivează lipsa de implicare prin aceea că rezervațiile naturale nu trebuie să facă obiectul exploatării turistice. Acesta poate avea loc în condițiile unei supravegheri stricte şi cu perceperea unor taxe superioare comparativ cu cele practicate pentru toate zonele turistice.

2.3.4. Influențe majore ale cadrului legislativ asupra activității turistice

Procesul de privatizare, declanşat odată cu apariția Decretului nr. 54/90 privind constituirea unităților de industrie mică şi a activității de prestări servicii prin liberă inițiativă, a cunoscut o dinamică accelerată în activitatea turistică, deşi prevederile decretului nu sunt de natură să stimuleze efectiv manifestarea spiritului întreprinzător. Însăşi Comisia Națională pentru Industria Mică şi Servicii (în prezent Comisia Națională pentru Privatizare), prin modul în care a aplicat prevederile legii, a urmărit mai degrabă frânarea inițiativei particulare decât protejarea consumatorilor de efectele negative ale avantajelor "monopoliste" de care beneficiază întreprinzătorii particulari, în prima etapă a liberalizării economiei.

De exemplu, constatându-se că unii întreprinzători percep tarife şi prețuri exagerate pentru discotecile deschise în stațiunile turistice, s-au utilizat măsuri de restricționare a activității acestora, în loc să fie stimulată deschiderea de noi unități concurente, de acelaşi profil, pentru a realiza un climat favorabil manifestării concurenței cu efecte benefice asupra prețurilor de monopol.

Chiar în condițiile existenței concurenței, desfăşurarea unei activități normale şi protejarea consumatorului de produse turistice nu poate fi concepută în absența unei legi antimonopol care să preîntâmpine şi efectele negative ale constituirii cartelurilor.

În turism se disting, în prezent, două modalități concrete de privatizare: cu participare exclusiv românească şi cu participare mixtă. Până la aprobarea de către Parlament a noului cadru legislativ, procesul de privatizare în turism urmează filiera recomandată pentru ansamblul economiei: transformarea întreprinderilor în societăți comerciale, în prima etapă, şi optarea pentru una dintre cele trei forme de privatizare, în cea de a două etapă.

Privatizarea cu participare străină, reglementată prin Decretul-lege nr. 96/1990 este în fază incipientă datorită unor prevederi restrictive. Din discuțiile purtate cu întreprinzătorii români a rezultat intenția acestora de a participa la crearea de societăți mixte, ceea ce le-ar permite atât realizarea unei baze materiale proprii, cât şi posibilitatea efectuării turismului internațional în contrapartidă.

De exemplu, articolul 12 prevede că "din beneficiile anuale în lei cuvenite părții străine, o cotă de cel mult 8% din aportul acesteia la capital poate fi transferată în străinătate în valută convertibilă, prin schimb valutar efectuat de BRCE, dacă plata în valută a părții străine nu se poate face din disponibilul în contul în valută al societății".

Articolele de genul celui citat nu sunt de natură să amorseze încrederea investitorilor străini, motiv pentru care Decretul-lege nr. 96/1990 trebuie revizuit.

Diversele mijloace de concurență neloială pe care le încriminează unitățile particulare din turism (obligativitatea transformării în lei la BRCE a 50% din beneficiile în valută, neacordarea dreptului de a dispune de bază de cazare proprie, obligativitatea aplicării de tarife în regim de "turism neorganizat", situarea în coada listei de priorități în momentul repartizării locurilor) sunt motivate de organele de stat prin aceea că respectivele unități particulare nu urmăresc de fapt creşterea calității actului turistic, ci propriile interese. Față de această poziție trebuie făcute două precizări:

- este oarecum firesc ca primii întreprinzători în activitatea particulară să urmărească interesul propriu. Experiența NEP-ului în URSS şi a Chinei după 1978 arată că primii întreprinzători nu erau oameni dominați de scrupule morale. Cu toate acestea, în ambele cazuri s-a ajuns, după câțiva ani, la o redresare a situației economice generale;
- nimeni nu poate fi judecat de rele intenții până nu i s-a creat cadrul legal pentru a-şi putea dovedi bunele intenții.

Intrarea în vigoare a Legii turismului trebuie corelată cu îmbunătățirea prevederilor legale din următoarele acte normative: Decretul nr. 78/1971 privind organizarea Ministerului Turismului, Decretul nr. 20/1983 privind tarifele în turism, Decretul nr. 250/1972 privind prețurile în stațiunile balneoclimaterice şi Decretul nr. 72/1975 privind prețurile de alimentație publică. Îmbunătățirea activității turistice impune eventuala abrogare a acestora, după cum este obligatorie abrogarea următoarelor acte normative: Legea nr. 7/1980 privind excursiile în străinătate, Decretul nr. 156/1970 privind paşapoartele şi vizele, Decretul nr. 259/1989 privind consumul energetic, Decretul nr. 149/1978 privind organizarea activității turistice, Decretul nr. 277/1979 privind consumul de carburanți precum şi Decretele nr. 22/1984, 53/1989, 101/1980, 197/1981 şi 280/1989, care deşi nu vizează direct activitatea tu-

ristică, îngrădesc buna desfăşurare a acesteia. Activitatea în campinguri, popasuri turistice şi sate turistice nu este legiferată, această situație urmând a fi rezolvată, ca de altfel şi cadrul operațional pentru dezvoltarea turismului de weekend.

Asemănător politicilor fiscale şi de credit utilizate în țările dezvoltate, întreprinzătorii particulari din turismul românesc trebuie să beneficieze de condiții favorabile pentru atragerea capitalului în această sferă de activitate: scutiri de impozite în primii doi ani, dobânzi sub media practicată pe economie etc. Dintre măsurile de degrevare fiscală a activității turistice, practicate în toate țările cu turism dezvoltat, pot fi aplicate imediat următoarele:

- reducerea prețurilor biletelor de avion şi de tren atunci când se fac călătorii în circuit (Italia);
- acordarea de facilități în achiziționarea bonurilor de benzină (Iugoslavia);
- reducerea taxei pe valoarea adăugată (Irlanda);
- posibilitatea pentru hoteluri de a beneficia de un anumit procentaj la operațiunile de conversie valutară;
- eliminarea taxei pe spectacole în stațiuni etc.

În privința destinației sumelor provenite din impozite, considerăm că acestea trebuie să capete o utilizare precisă, clară, atât la nivel central, cât şi la nivel local. Astfel, la nivel central ar trebui prevăzut un anume procent din impozite destinate exclusiv finanțării activității promoționale. Actualmente, există în cadrul Departamentului turismului opinia că la nivel central trebuie făcută numai publicitatea cu caracter general, în timp ce reclama propriu-zisă şi-o fac unitățile turistice. Experiența țărilor cu turism dezvoltat (de exemplu Elveția) arată că, îndeosebi în cazul apariției unei multitudini de unități turistice de dimensiuni reduse – proces inevitabil şi în România – acestea nu dispun de fondurile necesare unei activități de reclamă eficientă pe cont propriu, preferând fie să se asocieze mai multe firme în scopuri promoționale, fie să verse o cotă de impozit suplimentar către organul central, care se însărcinează să le asigure reclama specifică (dispunând în acest sens de specialişti şi de mijloace tehnice adecvate).

Tot la nivel central trebuie abordată avizarea din punct de vedere economico-financiar a proiectelor de dezvoltare turistică elaborate de către organele teritoriale. În acest sens, este de dorit crearea unui fond special destinat susținerii proiectelor locale, fond creat prin vărsăminte din partea unităților turistice existente şi a administrațiilor teritoriale. Este necesară, de asemenea, crearea unei bănci specializate în creditul hotelier, eventual ca societate mixtă cu o bancă similară străină.

În ceea ce priveşte utilizarea fiscalității la nivel local, aceasta constituie o pârghie importantă de punere a relațiilor din economie pe baze noi.

Apare ideea ca unitățile turistice să verse o cotă parte din impozite drept compensație pentru terenurile ocupate şi deturnate de la utilizări agricole. Aceste fonduri ar urma să fie virate direct în contul unităților agricole deposedate, prevenind astfel deturnarea fondurilor în complicatul mecanism birocratic şi utilizarea lor în alte scopuri.

2.3.5. Cerințele față de alte sectoare ale economiei în vederea îmbunătățirii calității vieții

Ponderea însemnată a turismului balnear în ansamblul activității turistice susține rolul însemnat ce revine turismului în îmbunătățirea calității vieții. Însăşi activitatea turistică balneară este perfectibilă. Au fost, deja, prezentate deficiențele în domeniul asistenței medicale, necesitatea sporirii numărului de cadre sanitare în stațiunile turistice, încurajării inițiativei particulare şi deschiderii de cabinete medicale. Acestea reprezintă condiții elementare ale îmbunătățirii activității în acest domeniu. Se impune, de asemenea, construirea unui număr mai mare de hoteluri şi pensiuni prevăzute cu facilități speciale pentru tratamentul bolnavilor (incinte de tratament complet închise, pante rulante pentru cărucioare de invalizi etc.), asigurarea normelor de alimentație şi de igienă sanitară, acordarea de facilități financiare sensibile în extrasezon etc. Pentru ca turismul balnear şi de tratament săşi redobândească prestigiul internațional de care s-a bucurat, este obligatorie renunțarea la politica de economii forțate, îndeosebi în sezonul de iarnă. Totodată, având în vedere precaritatea condițiilor igienico-sanitare din multe unități turistice, opinăm că sunt necesare măsuri ferme privind întărirea cu cadre medicale a echipelor de inspectori din cadrul Departamentului turismului; revizuirea reglementărilor privind amenzile ce se impun în cazul nerespectării condițiilor igienico-sanitare; alocarea unor fonduri comune de către Ministerul Sănătății şi Departamentul turismului pentru prevenirea şi combaterea focarelor de infecție.

Loisir-ul (activitatea de petrecere a timpului liber al turistului) cuprinde, în țările dezvoltate, totalitatea serviciilor exceptând cazarea şi masa. Cheltuielile cu *loisir-ul* reprezintă circa 50% din totalul cheltuielilor, față de numai 10% în țara noastră. Activitatea turistică românească trebuie să cunoască o mutație în acest domeniu, relațiile dintre Ministerul Culturii şi Departamentul turismului fiind mult mai complexe decât simpla aprobare a conținutului programelor artistice. Informațiile din actualitatea culturală precum şi aprovizionarea cu produsele "culturale" (cărți, reviste, discuri, casete etc.) sunt în prezent blocate sau se desfăşoară empiric. Acestea trebuie să se constituie într-un flux continuu între cele două departamente.

Pe lângă fiecare complex turistic pot fi deschise şi centre culturale (cuprinzând bibliotecă, sală de proiecții, centre de împrumut video-audio),

cu impact atât în plan social (prin diversificarea unei oferte civilizate de petrecere a timpului liber), cât şi în plan economic (prin crearea de noi locuri de muncă într-un domeniu conex turismului). Specialiştii din Departamentul turismului nu consideră însă înfiinţarea unor astfel de centre culturale ca fiind de competenţa lor, ci exclusiv a liberei iniţiative.

Printre modalităţile în care cultura poate influenţa dezvoltarea turismului se numără permanentizarea unor festivaluri şi gale de tradiţie. Un exemplu în acest sens îl oferă manifestările culturale de la Costineşti care, prin renumele câştigat, au reuşit să atragă în anumite perioade ale anului un număr imens de turişti într-o staţiune fără capacităţi de cazare deosebite.

Turismul de conferinţă, ramură a turismului cu cel mai impetuos ritm de dezvoltare, a fost neglijat în ţara noastră în ultimii 10-15 ani. Fără să fie nevoie de un efort investiţional prea mare, se pot amenaja unele unităţi turistice în aşa fel încât să răspundă exigenţelor internaţionale în domeniu (săli de conferinţă dotate cu telefaxuri, teleimprimatoare etc.). În condiţii de stabilitate politică, ţara noastră ar putea deveni locul predilect de întâlnire al diplomaţilor în estul Europei, asemenea Finlandei (pentru nordul continentului) şi Elveţiei (pentru vestul Europei).

Investigaţiile efectuate au relevat că un număr însemnat de obiective turistice, de artă şi cultură au suferit un proces intens de degradare şi au fost identificate situaţii în care unele au fost chiar scoase din circuitul turistic, fiind sacrificate intereselor de moment ale altor ramuri (agricultură, construcţii)[1]. Patrimoniul cultural-istoric valoros al ţării noastre (cetăţile dacice, mânăstiri, castele, biserici) nu este valorificat corespunzător, diminuând considerabil şi calitatea activităţii turistice. Restaurarea şi amenajarea monumentelor arhitectonice, diversificarea programelor turistice prin includerea în circuite a unor noi obiective culturale, valorificarea prin turism a sărbătorilor câmpeneşti etc. reprezintă soluţii ce pot fi aplicate imediat.

Problemele turismului pentru tineret, cel mai mare “consumator” de cultură şi sport, sunt gestionate, în prezent, de Compania Autonomă de Turism pentru Tineret (CATT). Extinderea reţelei de staţiuni ale tineretului şi, îndeosebi, a taberelor studenţeşti este, în prezent, în dezbatere datorită naşterii unei controverse pe tema “caracterului discriminatoriu” al acestor staţiuni turistice. Întrucât în ţările cu turism dezvoltat funcţionează destul de

[1] De exemplu, monumente de însemnătate istorică deosebită, precum tumulii antici de lângă Adamclisi, au fost nivelate pentru a se practica agricultura pe aceste locuri, ruinele de la Callatis-Mangalia au fost utilizate ca piatră de construcţie pentru clădirile înălţate în zonă, sate întregi împreună cu bisericile şi celelalte obiective culturale au fost demolate, suprafeţele respective fiind introduse în circuitul agricol. Sporirea pe această cale a suprafeţei agricole poate fi considerată insignifiantă pentru agricultură, în schimb daunele produse patrimoniului cultural şi, implicit, turistic sunt incalculabile şi de nerecuperat.

bine principiul “clubului închis” (în care se pot întâlni clienți din aceeaşi categorie de vârstă, socială, sex etc.), considerăm că specificul acestor staţiuni ale tineretului trebuie păstrat şi întărit prin mijloace economice.

Țara noastră nu a mai găzduit de mult timp competiții sportive de amploare, deşi valoarea atinsă de sportivii noştri într-o serie de ramuri (gimnastică, atletism, handbal, fotbal) ar fi constituit un argument serios în acest sens. Pe lângă cauze de ordin politic, această situație se explică şi prin raţiuni financiare. Practica occidentală arată că cea mai mare parte a cheltuielilor de organizare a evenimentelor sportive sunt suportate de către televiziune, companiile publicitare şi rețeaua turistică, adică de principalele beneficiare ale actului sportiv. Considerăm că atât la nivel central (între Departamentul sporturilor şi Departamentul turismului), cât şi la nivel local (între cluburile sportive şi unitățile prestatoare turistice) se pot încheia convenții şi acorduri prin care o parte a încasărilor din turism să revină organizatorilor de evenimente sportive (atunci când acestea au stat la baza creşterii numărului de vizitatori). O astfel de măsură ar avea efecte benefice atât în plan social, cât şi în plan economic.

Analiza succintă a relațiilor turismului cu celelalte ramuri ale economiei naționale nu poate fi încheiată fără câteva precizări în legătură cu problemele perfecționării pregătirii lucrătorilor din unitățile turistice şi salarizării acestora.

Analiza succintă a relațiilor turismului cu celelalte ramuri ale economiei naționale nu poate fi încheiată fără câteva precizări în legătură cu problemele perfecționării pregătirii lucrătorilor din unitățile turistice şi salarizării acestora.

Lipsit de o şcoală de profil, turismul şi-a pregătit, în deceniul trecut, forța de muncă în condiții inadecvate: cursuri la locul de muncă, cursuri de aşa-zisă reciclare etc. Instituirea unei rețele de învățământ specializate şi trimiterea salariaților din turism la cursuri de specializare în străinătate devin, în noile condiții, cerințe stringente. Este necesară şi extinderea educației turistice asupra tuturor celor ce au tangențe cu activitatea turistică (şoferi, localnici care închiriază camere particulare, vânzători ambulanți etc.) privind nu numai conduita prestatorului de servicii turistice, ci şi însuşirea unor elemente educaționale fundamentale necesare exercitării unei asemenea activități. Pentru salariații din turism apare necesară deschiderea unui Centru național de perfecționare a personalului cu pregătire liceală, universitară şi postuniversitară. La Departamentul turismului se intenționează deschiderea acestui centru în colaborare cu institutul similar din Franța, sediul fiind în Bucureşti, cu o filială la Mamaia.

În ceea ce priveşte nivelul salarizării, din investigațiile făcute la Departamentul turismului a reieşit că va fi abandonată premisa că în această ramură salariile trebuie să fie mici, existând alte căi, mai puțin legale, de a se rotunji veniturile. Noua lege a salarizării, aflată în stadiu de proiect, prevede

niveluri de salarizare care să asigure câştiguri decente, ținându-se seama şi de fenomenul de sezonalitate. Totodată, este în studiu la nivel guvernamental o hotărâre privind drepturile de salarizare ale personalului de însoțire (ghizi, conducători auto, ajutori de şoferi), care să recunoască la justa ei valoare munca prestată de aceştia.

Problema salarizării uniforme sau diferențiate va căpăta rezolvarea odată cu unificarea (prin sistemul internațional de clasificare) tuturor unităților turistice, de stat şi particulare. Astfel, la o anumită clasificare corespund anumite nivele de salarizare, diferențiale în cadrul acestora de la o unitate la alta variind în funcție de jocul cererii şi ofertei. Opinăm că, atâta timp cât Departamentul turismului depinde, în buna sa funcționare, de veniturile vărsate de unitățile componente, acesta trebuie să aibă, prin inspectorii săi, şi atribuții de natura prevenirii evaziunii fiscale.

Specialiştii consultați consideră că stabilirea unui număr minim de zile prestate de personalul din turism trebuie să fie exclusiv de competența sindicatelor şi a consiliilor de administrație.[1]

Totodată, trebuie identificate toate activitățile directe sau conexe creatoare de noi locuri de muncă. Această politică nu poate fi realizată prin metoda administrative (de exemplu, prin obligarea consiliilor de administrație să "țină pe schemă" un număr minim de salariați), ci numai prin metode economice, de recompensare a întreprinzătorilor şi a salariaților de stat care reuşesc să creeze noi locuri de muncă.[2]

2.3.6. Alte aspecte organizatorice pentru dezvoltarea turismului românesc

Recâştigarea de către turismul românesc a bunului renume de care s-a bucurat cândva trebuie să aibă la bază o serie de măsuri organizatorice atât peste hotare, cât şi în țară.

Ministerele de externe din toate țările dezvoltate joacă un rol important în activitatea promoțională turistică peste hotare.[3] În cazul României, activitatea promoțională desfăşurată în folosul turismului de către Ministerul Afacerilor Externe a fost deficitară, cauzele fiind multiple (insuficiența personalului din dotare, lipsa de fonduri, situația politică din țară etc.). Pentru viitor se are în vedere intensificarea activității promoționale, îndeosebi în țările în care există mari colonii de emigranți români (RFG, SUA, Canada

[1] În țările dezvoltate, sindicatele din turism nu recunosc calitatea de membru sindical personalului care nu prestează un număr minim de ore săptămânal în sfera turistică.

[2] Astfel de recompensări se pot traduce printr-o politică fiscală şi de credit preferențială față de astfel de subiecți.

[3] În Elveția, Direcția politică din cadrul MAE se ocupă de prezența țării respective în străinătate, dispunând de fonduri provenite din surse de stat şi particulare.

etc.). Totodată, țara noastră trebuie să se implice prin canalele diplomatice în promovarea turismului de conferință, una din marile şanse ale turismului românesc.

În cadrul acordurilor şi convențiilor bilaterale încheiate cu țările dezvoltate nu trebuie să lipsească capitolul "turism", având în vedere avantajele comparative pe care le are această ramură în țara noastră. Cât priveşte semnarea de acorduri şi convenții în materie de turism cu țările în curs de dezvoltare, problemele sunt puțin mai delicate. Pe de o parte, țara noastră nu dispune de suficientă experiență pentru a oferi asistență de specialitate în acest domeniu. Pe de altă parte, veniturile reduse ale populației din aceste țări constituie un handicap în ceea ce priveşte posibilitatea ca aceasta să ne viziteze țara. Având în vederea datoria externă a unora din aceste țări față de țara noastră şi improbabilitatea rambursării ei, nu ar fi lipsită de interes promovarea turismului în compensație, adică posibilitatea oferită turiştilor români de a vizita gratuit sau cu mari reduceri de preț aceste țări debitoare.

Activitatea oficiilor turistice româneşti peste hotare[1] trebuie întărită atât calitativ (prin dotarea cu personal şi cu fonduri adecvate scopului urmărit), cât şi cantitativ (prin deschiderea de noi oficii). Deosebit de importante în acest sens sunt țările balcanice (Grecia, Turcia) care reprezintă parteneri tradiționali pentru turismul românesc şi fostele țări socialiste (Polonia, Ungaria, Bulgaria). Acestea din urmă, pe lângă avantajul apropierii, mai pot fi interesate în turismul românesc şi dintr-un considerent cât se poate de pragmatic: marea majoritate a cetățenilor lor se găsesc astăzi în situația de a putea călători liberi peste hotare, dar nu dispun de sumele în valută necesare petrecerii unui concediu în Occident. De aceea, politica turistică înțeleaptă pentru țara noastră ar fi redobândirea pieței turistice din țările est-europene.

Cât priveşte măsurile organizatorice ce trebuie luate în interiorul țării pentru îmbunătățirea ofertei turistice, acestea vizează cu precădere protecția turistului şi se referă la: crearea de centre pentru schimbarea valutei în toate oraşele importante şi în stațiunile turistice; afişarea la loc vizibil a cursurilor de schimb şi a prețurilor tuturor serviciilor turistice; afişarea la loc vizibil a cursurilor de schimb şi a prețurilor tuturor serviciilor turistice; menținerea unor facilități comparativ cu alte țări (de exemplu accesul gratuit la plaja mării).

Totodată, este necesar ca marea majoritate a datelor statistice privitoare la turism să fie publicate periodic pentru a servi drept bază de informare corectă pentru toți specialiştii din economie.

---

[1] România nu are decât 16 oficii turistice în străinătate, repartizate astfel: SUA, Israel, şi 13 țări europene (RFG – oficii, RDG, Cehoslovacia, Franța, Regatul Unit, Italia, Spania, Belgia, Olanda, Austria, Elveția, Danemarca, Suedia).

Una dintre problemele delicate cu care se confruntă turismul românesc este comensurarea aportului în valută al fiecărei unități, respectiv modalitățile de utilizare a acesteia.[1]

Până în 1990, unitățile turistice aveau obligația să verse încasările valutare în întregime la BRCE, primind contravaloarea acestora în lei, la un curs de schimb fixat artificial. Atunci când unitățile turistice solicitau valută (de exemplu pentru derularea unor activități cu parteneri străini), aceste cereri nu aveau nicio legătură cu rezultatele valutare ale unităților respective.

În prezent, situația se caracterizează printr-o serie de aspecte noi de care trebuie să se țină seama în reglementările privind gestionarea valutei obținute din turism şi anume:

- apariția sectorului particular în turism şi probabilitatea extinderii acestuia prin crearea societăților comerciale;
- necesitatea de a elibera valută unităților turistice în funcție de rezultatele lor financiare;
- existența unui curs de schimb valutar unic pe economie.

La data elaborării prezentului studiu, unitățile de turism particulare nu dispun de o bază de cazare proprie, ceea ce determină o serie de inadvertențe. Astfel, rulajul lor în valută se desfăşoară precumpănitor în activități din exteriorul țării, fiind foarte puține activități aducătoare de valută în interior. De aici, decalajul foarte mare dintre rulajul în valută (care atinge valori importante) şi beneficiile în valută (care sunt foarte mici, datorită necesității acoperirii în valută a cheltuielilor). Cuantumul mic al beneficiilor duce la situația ca atât impozitele în valută (la dispoziția statului), cât şi valuta neimpozabilă (la dispoziția întreprinzătorului) să fie nesemnificative.

În plus, există temerea că, atâta timp cât încasările valutare ale unităților turistice sunt gestionate de BRCE, o mare parte a acestora sunt destinate finanțării altor ramuri, fără consimțământul turismului.

Rezolvarea acestor probleme se poate face prin:

a) dotarea de urgență a unităților de turism particulare cu o bază tehnico-materială proprie, astfel încât acestea să poată exercita activități în valută şi în interiorul țării;
b) crearea cadrului legislativ propice pentru utilizarea beneficiului neimpozabil. Întreprinzătorul trebuie să aibă posibilitatea să utilizeze beneficiul în valută în activități precum: dezvoltarea bazei tehnico-materiale proprii; plata unor prime în valută salariaților săi; preschimbarea la cursul oficial şi contra comision a unor sume în lei

[1] Noțiunile cu care se operează sunt:
- Rulajul în valută, din care:
  • Costuri în valută;
  • Beneficiu în valută, din care:
    • impozite pe valută;
    • valută neimpozabilă.

pentru turiştii români doritori de excursii în străinătate (momentan, acesta din urmă este o prerogativă a ONT);

c) înființarea unei bănci destinată exclusiv turismului, care să urmărească rulajul în valută şi beneficiile valutare ale unităților turistice. Subvenționarea altor ramuri economice de către turism ar urma să se facă numai cu acordul băncii respective şi numai după satisfacerea propriilor necesități.

*

* *

Conform teoriei "cercurilor vicioase" (vezi şi p. 5, 113, 220), un sistem caracterizat printr-o eficiență economică redusă tinde să-şi perpetueze această stare, dacă nu intervine un factor dinamizator extern. În cazul României, acest factor trebuie să-l constituie creditele externe[1], pe care, în prezent, investitorii străini au interesul să le îndrepte îndeosebi spre agricultură, turism (şi sfera serviciilor), formare profesională.

Necesarul de credite externe pentru fiecare din aceste activități este greu de stabilit fără o activitate prealabilă, de inventariere a situației existente, activitate în care să fie implicați şi specialişti străini. Astfel, în cazul turismului, necesarul de dotări exprimat de specialiştii din Departamentul turismului ar putea să fie inferior cerințelor reale, datorită gradului înaintat de uzură fizică şi morală a fondurilor fixe. Conform teoriei, "creşterii dezechilibrate" (vezi p. 11, 80, 230), se conferă unor ramuri ale economiei naționale rolul de "locomotive" în procesul restructurării. Pentru turism acest rol este justificat de teoria avantajelor comparative, de necesitatea "terțializării" economiei naționale, precum şi de necesitatea de a acorda prioritate ramurilor care asigură o creştere rapidă a calității vieții. Întrucât ideea dezvoltării prioritare a turismului, alături de agricultură, contrariază un număr însemnat de adeptați ai "teoriei industrializării", în continuare rezumăm principalele argumente ce susțin punctul nostru de vedere. Sectorul terțiar, din care face parte şi turismul, este de câteva ori mai puțin energointensiv decât sectoarele primar şi secundar, în producerea unei unități de PIB (vezi tabelul nr. 1.3, p. 36-37). În condițiile noilor scumpiri ale petrolului şi derivatelor sale, pentru țara noastră este vitală orientarea spre acele domenii de activitate care grevează cel mai puțin asupra balanței de plăți energetice.

Un alt argument în favoarea dezvoltării prioritare a ramurii turistice îl constituie precizarea cu acuratețe a rolului acesteia de "mijloc", şi nu de "scop" în sine. Industria trebuie să îşi reorienteze producția spre sectorul terțiar nu de dragul turismului, ci în scopul creării unei configurații macroeconomice, care să reflecte atât statutul de producător, cât şi cel de consu-

[1] Soluția recurgerii, pentru relansarea activității, la economiile acumulate în timp ale populației, nu pare viabilă, deoarece în condițiile creşterii previzibile a inflației, propensiunea spre investire a populației va scădea considerabil.

mator al individului, spre deosebire de configurația de până acum, care consacra doar rolul de producător, într-un sistem axiologic denaturat.

Turismul prezintă un puternic potențial de dezvoltare, atât intensivă, cât şi extensivă. Dezvoltarea sa într-un ritm superior altor ramuri ale economiei naționale rezultă şi din următoarele considerente:

a) în deceniul 1980-1990, turismul a cunoscut un ritm de dezvoltare extrem de redus, care s-a concretizat în creşterea în acest deceniu cu 4,08% a capacității de cazare (într-un ritm mediu anual mai mic de 0,5%), precum şi în creşterea, în acelaşi interval de timp, cu numai 18,6% a forței de muncă ocupată (într-un ritm mediu anual mai mic de 1,5%). Dezvoltarea lentă din trecut a generat un mare potențial de dezvoltare extensivă.
b) în comparație cu agricultura, care în multe domenii şi-a atins limita superioară de dezvoltare extensivă (de exemplu, în ceea ce priveşte suprafața agricolă, forța de muncă disponibilă etc.), turismul se poate dezvolta într-un ritm mult mai rapid. În ceea ce priveşte ritmul de dezvoltare a ramurilor din sectorul terțiar, sunt puține acelea care pot aduce rezultate economice palpabile pe termen scurt (transporturile, telecomunicațiile), iar acestea, oricum, contribuie nemijlocit şi la dezvoltarea turismului.

În concepția autorilor, deşi are loc o puternică descentralizare a activității de decizie şi control, inclusiv în turism totuşi, o serie de pârghii economice trebuie să rămână la dispoziția statului care, prin organismele sale specializate (ministere, departamente), să poată fi în măsură să controleze procesul de tranziție. Trecerea de la planificarea rigidă, de tip administrativ, la o planificare suplă, de tip indicativ, presupune studierea experienței în domeniu a țărilor cu economie de piață. Recurgerea la experți străini în materie de planificare indicativă ar putea să rezolve contradicția, ce devine tot mai acută, dintre centralismul excesiv şi liberalismul exacerbat.

În încheiere, subliniem ideea că dezvoltarea turismului este profitabilă, indiferent de conjunctura economică națională. Astfel, între 1972 şi 1989, indiferent de cele două crize petroliere şi de recesiunile ce au avut loc, indiferent de restricțiile draconice şi de forțarea plății datoriei externe din deceniul 9, numărul turiştilor înregistrați în unitățile de cazare româneşti a crescut cu aproximativ 5 milioane de persoane.[1] Turismul a încetat să mai fie un lux, devenind o necesitate pentru categorii tot mai largi ale populației. Iată de ce şi investițiile în acest domeniu prezintă garanții de recuperare rapidă.

[1] În 1972, se înregistrează 8.007.969 turişti cazați, din care 6.560.003 români şi 1.447.966 străini. În 1989, dintr-un total de 12.971.993 turişti cazați, 11.596.566 erau români şi 1.375.427 erau străini.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 3-4/1992

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

STRATEGII ŞI POLITICI ALE PROTECȚIEI MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN ȚĂRI CU ECONOMIE DE PIAȚĂ

Centrul de Informare şi Documentare Economică
Bucureşti, 1992

Autori:

dr. Camelia CĂMĂŞOIU (coordonator, cap. I, IV)
Marina RUDĂREANU (cap. II, III, VI)
Maria SIMION (cap. V)

Culegere şi prelucrare de date:

Simona POPESCU, Sorin DINU, Adina RUSU

SUMAR

Cuvânt înainte 127

Capitolul 1

DEZVOLTAREA DURABILĂ: O ABORDARE TEORETICĂ A PREMISELOR MULTIDIMENSIONALE 129

Referințe bibliografice..... 136

Capitolul 2

TENDINȚE PE PLAN MONDIAL PRIVIND PROTECȚIA MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR..... 138

2.1. Probleme privitoare vizând protecția mediului 138
2.2. Analiza stării şi tendințelor factorilor de mediu; acțiuni la nivel internațional privind protecția mediului ambiant 141
2.2.1. Atmosfera şi schimbările climatice, "efectul de seră" 142
2.2.2. Poluarea apelor interioare, a mărilor şi a oceanelor 146
2.3. Gestiunea şi conservarea ecosistemelor terestre: resuse reînnoibile 150
2.3.1. Zone naturale protejate 151
2.3.2. Solul şi subsolul..... 152
2.3.3. Resursele forestiere 154
2.3.4. Flora şi fauna..... 156
2.4. Deşeurile şi substanțele chimice periculoase 159
2.5. Sănătatea umană şi riscurile față de accidente 161
2.6. Opinia publică..... 165
Referințe bibliografice..... 172

Capitolul 3

STRATEGII ŞI POLITICI PRIVIND PROTECȚIA MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN CEE..... 173

3.1. Direcțiile principale ale strategiei şi politicii de protecție a mediului în contextul dezvoltării durabile 174
3.2. Mijloace şi instrumente de realizare a obiectivelor strategice..... 177
3.2.1. Acțiuni legislative, dispoziții şi reglementări 178
3.2.2. Instrumente economice şi fiscale 183
3.2.3. Instrumente financiare..... 185
Referințe bibliografice..... 201

Capitolul 4
STRATEGIA ŞI POLITICILE DE PROTECȚIE A MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN SUA 202
4.1. Caracterizarea generală a stării mediului înconjurător 202
4.1.1. Factorii de mediu 202
4.1.2. Eficiența protecției mediului 210
4.2. Obiectivele strategice prioritare ale protecției mediului 211
4.2.1. Accepțiunea dezvoltării durabile 211
4.2.2. Obiectivele strategiei prioritare 214
4.3. Măsuri şi instrumente de politică privind protecția mediului 218
4.3.1. Dezvoltarea cadrului instituțional legislativ şi a opiniei publice 218
4.3.2. Instrumentele politicii mediului 221
4.4. Concluzii 227
Referințe bibliografice 228

Capitolul 5
STRATEGII ŞI POLITICI ALE MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN CANADA 230
5.1. Caracterizarea generală a impactului stării economiei asupra factorilor de mediu 230
5.2. Obiectivele prioritare ale strategiei de protecție a mediului înconjurător în concepția dezvoltării durabile 235
5.2.1. Principii şi obiective 235
5.2.2. Colaborarea internațională 238
5.3. Măsuri şi mijloace de realizare a politicilor mediului înconjurător 241
5.3.1. Cadrul instituțional 241
5.3.2. Legislația şi reglementările 242
5.3.3. Instrumente economice şi financiare 244
5.4. Rolul statului şi al opiniei publice 247
Referințe bibliografice 262

Capitolul 6
STRATEGIA ŞI POLITICA PROTECȚIEI MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN FRANȚA 265
6.1. Starea factorilor de mediu 266
6.1.1. Atmosfera 266
6.1.2. Apa 268
6.1.3. Patrimoniul ecologic 269
6.1.4. Deşeurile şi substanțele chimice periculoase 271
6.2. Obiective şi mijloace de realizare 272
6.2.1. Obiective prioritare 272
6.2.2. Cadrul instituțional şi opinia publică 274
6.2.3 Măsuri şi politici de protecție a mediului 276
6.3. Creşterea economică şi protecția mediului înconjurător 283
Referințe bibliografice 286

Cuvânt înainte

Mediul înconjurător este considerat, în prezent, o prioritate politică de vârf în toate țările dezvoltate.

Degradarea mediului înconjurător în formele grave ale ultimului deceniu (ploile acide, efectul de seră, schimbările climatice etc.) constituie o amenințare profundă asupra dezvoltării economice. Urmare a Raportului Comisiei Mondiale pentru Mediu şi Dezvoltare din 1987, a fost unanim acceptată necesitatea definirii obiectivelor strategice ale dezvoltării durabile, singura alternativă pentru surmontarea conflictului dintre economie şi mediu.

Atitudinile internaționale îndreptate în direcția dezvoltării durabile s-au concretizat în strategii şi politici noi de protecție a mediului. Dacă în problemele poluării, respectiv controlul şi diminuarea acesteia, s-au obținut succese evidente în țările avansate, în ceea ce priveşte strategia mediului în viziunea durabilității se întâmpină o serie de dificultăți. Aceste greutăți implică eforturi pentru identificarea aspectelor de criză de un interes deosebit, a cauzelor directe şi esențiale ale acesteia, a formelor proprii de manifestare în granițele naționale şi a consecințelor degradării calității mediului pe plan internațional.

În acelaşi timp, ajustările economice şi tehnologice, precum şi remodelarea managementului mediului în sensul prevalării aspectelor calitative în satisfacerea nevoilor de bunăstare a prezentului, fără a afecta moştenirea generațiilor viitoare necesită adoptarea unui nou comportament din partea tuturor agenților economici. Ca factori de acțiune, cadrul instituțional şi legislativ, măsurile şi mijloace economice şi financiare, rolul statului şi al opiniei publice prezintă o serie de particularități de adaptare.

Din analiza tendințelor care se manifestă pe plan mondial cu privire la impactul dezvoltării economice asupra mediului, ca şi a experiențelor naționale ale unor țări avansate, cum ar fi țările vest-europene, SUA şi Canada se conturează concluzii utile pentru fundamentarea şi elaborarea strategiei de protecție a mediului înconjurător în România, în perioada de tranziție.

În această optică a fost elaborată lucrarea: “Strategii şi politici ale protecției mediului înconjurător în țări cu economie de piață”, urmând ca cercetările viitoare ale sectorului “Dezvoltare economică” să fie axate pe problemele protecției mediului în România, în contextul dezvoltării durabile.

Autorii

Capitolul 1

DEZVOLTAREA DURABILĂ: O ABORDARE TEORETICĂ A PREMISELOR MULTIDIMENSIONALE

După cum constatăm cu toții, oamenii trăiesc în două lumi: una este o creație proprie – societatea umană, cealaltă este lumea naturală – ecosfera creată de-a lungul a peste 5 milioane de ani de istorie a pământului ca urmare a proceselor fizice, chimice şi biologice. În acțiunile lor, oamenii şi-au asumat responsabilități numai pentru lumea lor proprie, atitudinea față de ecosferă fiind scutită de răspunderi.

O dată cu descoperirea unei "găuri" în pătura de ozon stratosfere deasupra Antarticii în fiecare an, în septembrie şi octombrie, şi odată cu amenințarea încălzirii globale catastrofale pământului determinată de "efectul de seră" a apărut necesitatea reconsiderării actelor umane, în general a locului şi rolului omului în sistemul planetei noastre. Pentru aceasta este nevoie, mai întâi, de înțelegerea interacțiunii dintre cele două lumi: ecosfera naturală şi tehnosfera, creată de om.

Tehnosfera (sau antroposfera), respectiv acel mediu artificializat prin abateri îndelungi de la cursul natural al factorilor, săvârşite de oameni în acțiunile lor economice, tehnice, politice, culturale etc. a devenit suficient de vastă pentru alerta procesele naturale care guvernează ecosfera. Atacul uman asupra resurselor naturale şi biodiversități, poluarea şi deteriorarea echilibrului ecosistemelor au instigat un contraatac ecologic care pune în pericol însăşi existența umană. "Cele două lumi sunt în război" apreciază specialiştii.[1)]

Partizanii tehnosferei definesc criza mediului înconjurător în termenii producției consumului, prețurilor şi ai profitului, iar procesele economice sunt cele care mediază interacțiunea lor. Concepția despre mediu este încorporată în cadrul sistemului economic existent constituind esența "ecodezvoltării". Astfel, factorii de mediu sunt evaluați în termeni băneşti (monetari) presupunând că se pot comercializa. În această gândire, redefinirea opțiunilor tehnologice în sensul acoperirii nevoilor cu resursele disponibile constituie obiectivul strategic cel mai important.

Cu toate acestea ecosfera nu constituie obiect negociabil pe piață măcar că nu poate fi apropiată. Mai mult, aplicând factorilor de mediu regulile comportamentului de piață să ajungă nemijlocit la competiția devastatoare pentru un câştig privat şi nicidecum la cooperarea în favoarea protecției şi conservării mediului. Pământul şi natura în care trăim alcătuiesc un pro-

dus nemarfar, cu o evoluție nerepetabilă. Condițiile în care s-au format sunt ireversibile şi de aceea degradarea ecosistemului reprezintă o pierdere ireparabilă. În aceasta constă valoarea mediului natural terestru. Adepții ecosferei definesc criza mediului înconjurător în termeni pur ecologici[2)].

Ființele umane sunt considerate ca o specie aparte, unică în cadrul biosferei, condamnată să-şi distrugă propriul habitat. Soluțiile de salvgardare constau simplist în: reducerea numărului populației, limitarea cotei părții a consumului acesteia în resursele naturale, protejarea celorlante specii în fața devastării umane etc. Privită aşa, societatea umană este izolată de impactul mediului asupra sa. De exemplu, ignorând amenințarea ce o reprezintă la adresa oamenilor, procesul, de încălzire globală este tratat doar în termenii ecologici, ceea ce se poate interpreta ca o schimbare în ecosistemul global similar celui ce a însoțit ultima perioadă postglacială.

Mediul înconjurător nu poate fi separat de mediul uman şi, înainte de toate, de progresul economic. Dar şi invers. Reliefând mai bine nu ceea ce separă cele două lumi, şi ceea ce au comun, interacțiunea dintre ecosferă şi tehnosferă apare cu o nouă problemă, poate cea mai importantă a timpului prezent la scara globală. Aceasta interacțiune stă la baza principiului "dezvoltării durabile" în această accepțiune, dezvoltarea economică generată de tehnosferă trebuie mai degrabă să susțină şi să nu degradeze ecosfera.

În cele din urmă, întreaga dezvoltare economică depinde de resursele naturale. Orice creştere care epuizează baza de materii prime şi energie fără să furnizeze înlocuitori nu poate fi viabilă în timp. Printre factorii declanşatori ai perioadei critice sunt considerate cerințele creşterii rapide a populației lumii a treia, în fața unei disproporționalități a folosirii energiei şi altor resurse, în câteva zone de consum ce tind spre punctul limită[3)].

Dezvoltarea durabilă caută să evite o asemenea catastrofă prin promovarea formelor de creştere, care să asigure satisfacerea nevoilor prezentului fără a compromite posibilitatea generațiilor viitoare de a şi le asigura pe ale lor. Această formulare, expusă pentru prima dată de către Comisia Mondială pentru Dezvoltare şi Mediu (WCED) în raportul "viitorul nostru comun" cunoscut ca Raport Brundland, redă sintetic complexitatea conceptului de dezvoltare durabilă[4)].

Exprimând relațiile dintre oameni, resurse, mediu şi dezvoltare, dezvoltarea durabilă se implică în realitatea concretă nu numai prin înțelegerea deplină a conceptului, ci şi prin găsirea mijloacelor de aplicare în practică a tuturor dimensiunilor sale – economice şi ecologice, tehnologice, sociale, politice, morale ş.a. Mai mult, fără o interpretare națională sau culturală, aceasta nu ar reprezenta decât un simplu concept "adevărat" despre natură, tehnologie şi nevoi. În practică, dezvoltarea durabilă urmează să se manifeste printr-o serie de măsuri luate în diferite țări şi pe plan internațional. Fiecare țară interpretează dezvoltarea durabilă din punctul său de vedere,

adică specific valorilor sale culturale, căutând modele proprii de operaționalizare în condițiile unei permanente colaborări şi cooperări cu comunitatea internațională. Astfel, dezvoltarea durabilă a devenit un obiectiv strategic pentru întreaga umanitate.

În viziunea Comisiei Mondiale pentru Dezvoltare şi Mediu sunt definite şapte obiective de politică economică şi socială în direcția realizării dezvoltării durabile:

1. redimensionarea creşterii;
2. modificarea calității creşterii;
3. satisfacerea nevoilor esențiale pentru locuri de muncă, hrană, energie, apă, locuință şi sanitare;
4. asigurarea nivelului de creştere durabilă a populației;
5. conservarea şi sporirea bazei de resurse;
6. reorientarea tehnologiei şi punerea riscurilor acesteia sub control;
7. unificarea procesului de luare a deciziilor privind mediul şi economia.

Analizând diferitele interpretări ale conceptului de dezvoltare durabilă, în funcție de natura criteriilor de judecată, se remarcă unanimitatea acceptării acestuia ca singura soluție de conciliere a conflictului dintre cele două elemente considerate până acum incompatibile: creşterea economică şi conservarea resurselor naturale. Relația de interdependență dintre resurse şi mediu constituie o necesitate evidentă care trebuie susținută. Dezvoltarea economică durabilă solicită potențialul de resurse naturale conform anumitor priorități ale nevoilor umane care au un impact moral asupra mediului, iar calitatea concretă a mediului menține performanțele economice.[5)]

Referindu-se la definiția WCED, profesorul David Pearce de la Universitatea din Londra sugerează că dezvoltarea durabilă poate fi interpretată ca o cerință testamentară de a lăsa urmaşilor o avere – făcută de oameni şi natură – care să nu fie mai mică decât cea posedată de actualele generații[6)]. În accepțiunea sa, această definiție exclude premisele anterioare ale tezei conform căreia creşterea economică este adversara mediului, din cel puțin trei puncte de vedere. În primul rând, el remarcă faptul că dezvoltarea durabilă este posibilă şi compatibilă cu conservarea satisfăcătoare a mediului. În al doilea rând, atenționează asupra faptului că dezvoltarea durabilă modifică esența problemei față de modul tradițional de a concepe creşterea economică. Accentul trebuie pus acum din ce în ce mai mult pe dezvoltare şi nu pe creştere, pe calitatea vieții şi nu pe veniturile băneşti. În al treilea rând, autorul subliniază că acolo unde există un compromis real între creşterea economică şi calitatea mediului, acesta trebuie rezolvat numai pe cale rațională prin acordarea unei valori corecte considerațiilor de mediu. Alegerea nu se face între o rată de creştere mai mare sau mai mică, ci între diferitele căi ori modalități de realizare a creşterii economice.

Prin cerințele impuse, conceptul de dezvoltare durabilă are implicații directe asupra modului în care este înregistrat progresul economic (evaluarea resurselor), asupra evaluării proiectelor de dezvoltare (investiții), asupra calculării prețurilor materiilor prime şi ale producției de bunuri şi servicii într-o economie de piață liberă, precum şi asupra politicii macroeconomice privind creşterea, comerțul, investițiile străine de capital şi ajutorul extern. Toate acestea trebuie să imprime adoptarea unui comportament corect față de generațiile viitoare care nu sunt obligate să moştenească sărăcia şi răul rezultat din politicile actuale.

Dacă aceste considerente urmează să stea la baza deciziilor practice şi analizelor politice, atunci se impune ca resursele şi mediul să fie evaluate conform funcțiilor lor reale economice. Pentru ca vorbele să fie corecte şi credibile este necesară conceperea unui sistem adecvat de cuantificare a indicatorilor de mediu şi un nou mod de exprimare a performanțelor economice.

În prezent, la nivelul macroeconomic, resursele naturale nu sunt tratate ca bunuri economice supuse deprecierii pe durata utilizării. În consecință, pierderile de avuție națională sunt greşit interpretate drept creşteri de venit național. De aceea, una din condițiile fundamentale ale promovării dezvoltării durabile este reevaluarea sistemului de conturi naționale în sensul reflectării depline a importanței resurselor naturale.

Cu siguranță este nevoie şi de alți indicatori, în primul rând, de indicatori ai mediului care să măsoare atât schimbările de ordin cantitativ, cât mai ales cele de ordin calitativ. În timp ce unele costuri cu protecția mediului pot fi cuantificate şi înglobate în conturile naționale, altele, în schimb – de exemplu costurile referitoare la diversitatea biologică – nu pot fi monetizate.

Unii specialişti propun drept indicatorii cei mai relevanți ai utilizării resurselor naturale în concepția durabilității, următorii: costul oportunității sociale şi valoarea economică totală[7)]. Operaționalitatea celor doi indicatori este apreciată în contextul opțiunilor decizionale privind alternanța: resurse reînnoibile – resurse epuizabile; utilizare durabilă – utilizare nedurabilă.

În concepția dezvoltării durabile, protecția mediului nu poate fi un act de gândire posterior actului de decizie economică. În politicile ce se stabilesc, activitățile economice trebuie să fie structurate în direcția reducerii permanente a consumurilor şi a utilizării în interes de piață, a resurselor naturale şi a serviciilor pe care le oferă mediul înconjurător pe unitatea de output economie. Promovarea ajustărilor structurale necesare nu se poate realiza decât pe baza unui sistem corect de măsuri atât economice cât şi fiscale juridice instituționale ş.a.

Astfel, necesitatea dezvoltării durabile a agriculturii implică pe de o parte reorientarea producției agricole, iar pe de altă parte revizuirea instrumentelor economice de stimulare acesteia. Se apreciază că, în prezent in-

tervenţiile guvernelor ţărilor Comunităţi Economice Europene pe piaţa produselor agricole denaturează producţia, consumul şi comerţul acestora, făcându-le insuficiente din punct de vedere economic şi în acelaşi timp cu epuizarea de resurse, fiind dăunătoare mediului[8)]. Prin subvenţionarea preţurilor produselor agricole este încurajată supraproducţia, suprasolicitarea de inputuri, cultivarea excesivă a terenurilor odată cu reducerea diversităţii biologice. De asemenea, acordarea de subsidii la împrumuturile agricole, de exemplu la apă şi energie, şi exceptarea acestui sector de la aplicarea principiului "cine poluează plăteşte" nu contribuie la economisirea resurselor naturale, iar pe fermieri îi scuteşte de răspunderea pentru daunele provocate mediului. O agricultură ajustată prin prisma durabilităţii impune orientarea spre sisteme regenerative de producţie, cu consumuri mici şi tehnologii de producţie corespunzătoare de resurse naturale. Înlăturarea subsidiilor şi altor intervenţii pe piaţa produselor agricole va permite funcţionarea preţurilor ca un instrument economic eficient. În consecinţă formarea preţurilor resurselor şi a bunurilor bazate pe resurse naturale trebuie să reflecte costurile oferite marginale totale şi să includă costurile protecţiei mediului.

Concomitent cu renunţarea la subsidii şi subvenţii este promovată restructurarea sistemului de taxe şi impozite. Povara taxelor va trebui trecută asupra acelor activităţi care afectează volumul resurselor naturale sau prejudiciază starea mediului înconjurător. Simultan se vor reduce impozitele asupra forţei de muncă şi profiturilor de capital, ceea ce va avea ca efect corectarea eficienţei economice şi a calităţii sociale.

Aceste restructurări ca şi altele – de exemplu reconsiderarea priorităţilor criteriilor cheltuielilor publice – pot constitui mijloace de promovare a dezvoltării durabile şi în alte sectoare primare cum ar fi: silvicultură, energetic, gospodărirea apelor.

O cerinţă de mare importanţă în asigurarea durabilităţii este legată de dreptul de proprietate asupra folosirii resurselor naturale. În acest sens se apreciază că folosirea viabilă a pădurilor ca şi a apelor impune descentralizarea administrării publice şi creşterea răspunderilor pe plan local. Resursele naturale sunt gestionate mult mai mult eficient şi cu mai multă grijă atunci când utilizatorii au asigurate drepturile de proprietate. Proprietatea comună asupra resurselor facilitează exploatarea excesivă şi risipa, iar proprietatea de stat devine total incompatibilă cu spiritul concepţiei analizate. Referitor la drepturile proprietăţii private individuale şi comunitare asupra resurselor naturale, legile şi reglementările ce se iniţiază trebuie să urmărească apropierea utilizatorilor de folosirea cea mai raţională a resurselor şi, totodată, să-i facă responsabili pentru degradarea mediului.

De asemenea, în domeniul energiei, proprietatea publică şi monopolul reglementărilor sunt considerate drept bariere în calea investiţiilor şi sporirii eficienţei producţiei de energie electrică[9)]. Crearea unei reţele de generatori

independenți de energie electrică, asigurarea accesului furnizorilor privați la distribuirea gazelor, eliminarea subsidiilor în industria energetică reprezintă căi potențiale de economisire a consumurilor şi ale conservării resurselor energetice.

Prin urmare, dacă pentru ecologişti noua accepțiune a dezvoltării înseamnă o victorie incontestabilă a durabilității ecologice, pentru economişti sarcinile sunt din cele mai grele. Chiar mult mai dificile decât ale tehnologiilor care pot găsi rezolvări prin soluțiile tehnice cele mai eficiente de folosire şi conservarea a materiilor prime, energie şi de reciclare a deşeurilor.

Din punct de vedere a economistului, dezvoltarea durabilă înseamnă trecerea la un nou mod de gândire, sensibil diferit de gândirea economică convențională. Menținerea la un nivel scăzut a cererii de resurse, degradarea mediului, instabilitatea socială, inechitatea veniturilor au fost considerate preocupării marginale în teoriile convenționale ale dezvoltării. Conservarea strictă a mediului şi dezvoltarea economică au fost frecvent tratate ca excluzându-se reciproc şi, din păcate, realitatea a confirmat-o de multe ori. La aceasta se adaugă conflictul dintre creşterea demografică şi posibilitățile supraviețuirii ce se manifestă puternic într-o mare parte a lumii a treia, iar o lume în care sărăcia este endemică va fi întotdeauna înclinată spre catastrofe ecologice şi de altă natură. În țările bogate, existența a numeroase "regimuri protejate" de conservare a mediului şi habitatului nonuman, nemaivorbind de poluarea mediului uman care este trăită în mod diferit de cei bogați şi de cei săraci, demonstrează dificultățile de selecționare practică a cerințelor dezvoltării durabile.

Aceasta este şi motivul pentru care cercetătorii din diverse țări dezbat problemele dezvoltării durabile prin prisma multicognitivă, în scopul descoperirii soluțiilor. Aşa de exemplu, unii consideră că ceea ce ne-am obişnuit să numim "criza ecologică" nu ar fi produsul unui conflict dintre nevoile umane şi nevoile naturii, ci al percepției eronate a ceea ce sunt cu adevărat nevoile noastre[10)]. Deci nu trebuie să soluționăm o criză a naturii sau a tehnologiei, ci o criză a mentalității noastre, ceea ce face necesară căutarea răspunsurilor în noi înşine.

Devine astfel, inutilă argumentarea tezei conform căreia civilizația umană nu poate fi susținută în condițiile contradicției distructive dintre creşterea infinită şi resursele finite. Problema este alta: trebuie pornit de la căutarea rostului civilizației umane şi a locului nostru în economia naturii. În modelul tradițional "antropocentric" în care omul era "cuceritorul şi stăpânul naturii", rolul său se reduce la un biomecanism brut de consum în evacuarea a reziduurilor nocive. Realitatea nonumană apare ca fiind lipsită de orice însemnătate sau valoare intrinsecă. Solicitând un efort tot mai intens din partea mediului pe măsura creşterii nevoilor de a produce ca şi a nevoilor

estetice şi recreative ale omului, civilizația antropocentrică declanşează inevitabil criza ecologică.

În concepția "biocentrică", ce a urmat antropocentrismului, se recunoaşte că tot ceea ce este viață – deci nu numai ființele omeneşti – generează valori. Mediul apare ca o administrație trainică pentru materii prime şi deşeuri, iar societatea umană este chemată la reintegrarea în "marea pace verde a naturii". După părerea unor autori, în această armonie cu natura, umanitatea este redusă din nou la un ciclu de consum şi evacuare, care fără îndoială este mai puțin distructiv decât în cazul stăpânirii naturii, dar nu poate evita criza ecologică pe termen lung. De aceea se propune modelul "agatocentric", care se sprijină pe punerea în valoare a ceea ce are mai de preț specia umană şi anume, capacitatea de a face bine în jurul său.

În acest context, devine crucială recunoaşterea faptului că toate relațiile umane au nevoie de o guvernare bazată pe considerații morale şi practice, cât şi pe respect față de integritatea vieții nonumane. O civilizație care nu admite decât propriul său loc şi se consideră singura sursă a valorilor, fiind incapabilă să recunoască şi alte valori în afara celor create de aceasta, este condamnată la stagnare şi chiar mai rău. Consumând în cantități din ce în ce mai mari, inventând "nevoi" care să justifice o producție permanentă mai mare şi nutrind totodată sentimentul de a consuma mai mult, se vor produce totodată deşeuri în cantități mai mari, prin urmare se va ajunge la devastarea mediului.

Abandonarea strategiei de "cucerire a naturii" (în sine o autoînfrângere) şi a strategiei "posesiunii" de a avea cât mai mult în favoarea întoarcerii în natură respectiv a strategiei "reintegrării în pacea verde", reprezintă un pas înainte în calea durabilității. Este o premisă necesară dar nu şi suficientă. Pentru aceasta ființele umane trebuie să se manifeste ca acea specie unică a cărei împlinire este dată de capacitatea de a face bine celor din jur. Omul nu are căderea de a stăpâni natura, nici de a o poseda sau a se uni cu ea. Menirea lui este de a-i purta de grijă de a aduce binele în interiorul naturii.

Acest precept normal al dezvoltării durabile întodeauna în plan practic la echitate socială. Dacă întotdeauna se va produce un surplus mai mare pentru un segment privilegiat al societății umane, atunci problema este de a decide cum să se folosească acest surplus în favoarea tuturor, având grijă de nevoile întregii naturi, umane şi nonumane.

Concepută ca singură alternativă la criza ecologică iminentă într-un viitor nu prea îndepărtat, dezvoltarea durabilă pledează pentru o nouă înțelegere a valoriilor orale şi etice care stau la baza tezaurului cultural universal acumulat de umanitate de-a lungul timpului. Să ne gândim la virtuțiile morale ale creştinismului, care îndeamnă la moderația constrângere şi echi-

tate. Exemple asemănătoare se pot găsi şi în alte filozofii şi stiluri morale de viață.

Când marele savant Mircea Eliade spune că “a trăi ca o ființă umană este un act religios”[11] nu ne dă el oare măsura valorii existenței noastre pe pământ, de neconceput în afara interacțiunii cu natura? A devasta natura, a distruge naturile valorile mediului punând în imposibilitate dezvoltarea viitoare şi deci a vieții pe pământ nu pot fi compatibile cu demnitatea umană, care este fundamentul democrației moderne. În acest sens credem că este nevoie de o reexaminarea culturii noastre, dar şi de o nouă interpretare a virtuțiilor morale. Astfel, unul din cele mai importante scopuri ale unui program ecologic trebuie să fie dezvoltarea dimensiunii morale a politicii. Restaurarea mediului înconjurător ar putea contribui la restaurarea morală a societății noastre.

În realizarea obiectivelor multidimensionale ale dezvoltării durabile un rol esențial revine conştientizării şi participării publicului. La acest proces, care este de durată, trebuie să ia parte toate sectoarele societății, inclusiv guvernul, comunitatea ştiințifică, agenții economici, instituțiile culturale, religioase, organizațiile voluntare de tineret, femei s.a. Ştiința are obligația să studieze şi să evidențieze dezastrele naturii şi degradarea mediului ca rezultat al activității umane, în timp ce organizațiilor voluntare ecologiste le revine datoria de a sensibiliza opinia publică prin acțiuni politice concerte.

O condiție vitală pentru implementarea cu succes a politicilor de dezvoltare durabilă o constituie consultarea şi cooperarea între toate sectoarele societății atât pe plan intern cât şi internațional. În acest sens, Conferința Bergen a WCEE din 1990 a stabilit un “model” al responsabilităților ce revin fiecărui factor participant la conştientizarea publicului în problemele mediului şi totodată, a concretizat mijloacele prin care opinia publică trebuie încurajată şi atrasă în procesul de luare a deciziilor strategice de dezvoltare durabilă[12]. Informarea corectă, accesul liber la informații pertinente şi decizii, instruirea şi educarea în spiritul durabilității sunt considerate structura de rezistență în fața riscurilor viitorului.

Referințe bibliografice

1) Commoner, Barry, *Pollution Prevention: The Source of an Ethical Fonundation for Sustainable Development*, Conference Environment for Europe, Dobris, 1991.
2) Coste, I., *Omul, biosfera şi resursele naturale*, Ed. Facla, Timişoara 1982.
3) *World Resources 1988-1989*, WRI, IIED-UNEP, New York, 1990.
4) *Our Common Future*, WCDE, Oxford University Press Edition, 1987.
5) Amo, Nacss, *Sustainability: The Integral Approach*, Environmental Ethics, Dobris, 1991.

6) *Sustaining Our Common Future, A Progress Report by the UK on Implementing Sustainable Development*, London, 1989.
7) Pearce, David W., *Economic Incentives and Renewable Natural Resources Management*, in Renewable Natural Resources, OECD, Paris, 1989.
8) *The Economics of Sustainable Development*, Final Raport UNECE/USEPA Washington, DC, 1990.
9) *Idem*.
10) Kohak, E., *Toward an Agathocentric Ecology, Environment for Europe*, Dobris, Conference, 1991.
11) Eliade, Mircea, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, vol. I, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1991, p. 9.
12) *Joint Agenda for Action*, Bergen Conference, January, 1990.

Capitolul 2

TENDINȚE PE PLAN MONDIAL PRIVIND PROTECȚIA MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR

2.1. Probleme privitoare vizând protecția mediului

Ultimele două decenii ale secolului actual au fost marcate pe plan mondial de preocupări majore privind mediul înconjurător. Conştiința faptului că, pe măsura creşterii şi intensificării activităților umane, sporesc şi presiunile pe care acestea le exercită asupra mediului ambiental şi sănătății umane a determinat comunitatea internațională să treacă la acțiuni hotărâte menite nu numai să contracareze sau să elimine în totalitate efectele nefaste ale factorilor poluanți dar, totodată, să preîntâmpine, să prevină declanşarea lor.

Dacă la începutul secolului XX, problemele ecologice aveau mai mult un caracter local, poluarea în diversele ei forme limitându-se la câteva centre industriale, la mijlocul secolului actual, dezvoltarea şi intensificarea activităților economice au multiplicat consumul pe locuitor şi odată cu acesta, gradul de poluare. Ulterior, creşterea de cca patru ori a activității economice într-un interval de numai 40 de ani (1950-1990), în condițiile dublării populației lumii şi a sporirii pericolelor şi riscurilor de poluare a alertat întreaga comunitate mondială, preocupările față de continua deteriorare a mediului ambiant, dobândind tot mai mult un caracter global. Presiunile exercitate de dezvoltarea activităților economice au dobândit, astfel, o amploare fără precedent extinzându-se practic asupra întregii planete şi a viețuitoarelor ei. Poluarea cuprinde în prezent nu numai atmosfera, solul şi subsolul, ci şi cursurile de ape, lacurile, apele de coastă, mările şi oceanele, flora şi fauna, respectiv, întreaga planetă şi tot ceea ce o înconjoară. Potrivit evaluării făcute de experți ai unor organizații specializate din sistema Națiunilor Unite, în anul 2000 şi la mijlocul secolului următor, creşterea economică pe plan mondial ar putea atinge niveluri de 5 şi respectiv 10 ori mai mari comparativ cu anul 1950; în acelaşi timp, populația globului ar ajunge la 8 şi respectiv la 14 miliarde de locuitori[1)]. Continuarea tendințelor actuale, fără a soluționa problemele de impact asupra mediului înconjurător, pune astfel în pericol însăşi existența planetei şi a vieții pe pământ. De modul în care comunitatea internațională va reuşi să rezolve această problemă va depinde – potrivit opiniilor specialiştilor – conduita evoluției dezvoltării în secolul ce vine, cu

atât mai mult cu cât actuala generație are obligația morală de a crea un spațiu ambiant adecvat generației viitoare. Coordonarea eforturilor tuturor statelor lumii în soluționarea diferitelor aspecte pe care le ridică mediul înconjurător constituie, în aceste condiții, una din sarcinile cele mai urgente şi actuale ale comunității internaționale, impactul poluării depăşind frontierele naționale.

Ceea ce caracterizează, în prezent, modul de abordare şi rezolvare a problemelor referitoare la mediul înconjurător este tendința tot mai pronunțată care se manifestă în majoritatea țărilor lumii de a înscrie această problematică în contextul propriilor lor politici de dezvoltare economică şi socială pe termen lung. Faptul în sine demonstrează, pe de o parte, caracterul temporal al acestor acțiuni, iar pe de altă parte, cel al durabilității fenomenului. Politicile de dezvoltare durabilă – concept nou apărut în ultimii ani – care urmăresc să satisfacă actualele nevoi fără a obstrucționa posibilitatea şi nevoile generației viitoare, capătă în acest sens noi valențe. Într-o asemenea viziune, problemele mediului ambiant, ale conservării şi gestiunii resurselor naturale, ca parte componentă a politicii de dezvoltare economică şi socială de ansamblu, apar ca elemente care întrețin, consolidează, justifică şi fundamentează caracterul susținut şi durabil al dezvoltării. Cu alte cuvinte, continuarea viguroasă a procesului de dezvoltare economică în anii care urmează va depinde în mod indubitabil de capacitatea umanității de a gestiona şi conduce problemele mediului şi ale resurselor care stau la baza acestei dezvoltări.

Deşi au fost obținute unele rezultate pe linia reducerii poluării, experții apreciază că ele sunt departe de a fi satisfăcătoare. În prezent, costul poluării variază pe plan mondial între 0,8 şi 1,6% din PIB[2)], fiecare țară punând accentul pe problemele considerate în cadrul național ca având un caracter prioritar.

Pe ansamblu, printre principalele probleme care preocupă deopotrivă comunitatea internațională şi care fac obiectul acțiunilor întreprinse pe plan mondial, fiind înscrise totodată în ordinea priorităților, printre principale obiective ale strategiilor şi planurilor naționale vizând mediul înconjurător figurează:

- poluarea atmosferei;
- poluarea apelor interioare, a mărilor şi oceanelor;
- eroziunea solului şi subsolului;
- deteriorarea mediului genetic şi a resurselor reînnoibile: zone naturale, fondul forestier, mediul acvatic, flora şi fauna;
- deşeurile şi substanțele toxice periculoase;
- deteriorarea sănătății umane.

Soluționarea acestor aspecte depinde, astfel, atât de modul în care sunt fundamentate, adoptate şi aplicate politicile şi strategiile naționale privind mediul înconjurător, conservarea şi gestionarea resurselor naturale, cât

şi acţiunile şi sprijinul comunităţii internaţionale. În acest sens, întreaga problematică privind mediul ambiant este circumscrisă în principii directoare ferme care prefigurează orice acţiune întreprinsă, respectiv, strategii şi politici adoptate, mijloace şi instrumente preconizate.

Enunţate iniţial la nivel naţional, aceste principii stau, de asemenea, la baza tuturor acţiunilor întreprinse pe plan mondial, printre ele evidenţiindu-se următoarele:

a) **principiul acţiunii preventive**, care constă în luarea unor măsuri "în amonte", respectiv măsuri care urmăresc să preîntâmpine efectele nocive chiar la sursă, printr-o reducere graduală a sarcinii poluante;
b) **principiul poluant plătitor**, în virtutea căruia costurile poluărilor sunt suportate de cel ce o provoacă, respectiv de către posesorul înstalaţiilor industriale care emite poluanţi cu repercusiuni asupra sănătăţii umane şi mediului înconjurător;
c) **principiul subsidiarităţii**. Specific ţărilor membre ale Comunităţii Economice Europene (CEE) acest principiu se caracterizează prin substituirea unor acţiuni cu caracter ecologic întreprinse la nivel naţional cu cele realizate la nivel comunitar. Aplicarea acestui principiu face ca statele membre să asigure finanţarea şi realizarea la nivel naţional a altor măsuri decât cele preconizate pe ansamblul CEE. În acelaşi timp, trebuie subliniat faptul că principiul subsidiarităţii nu constituie o exclusivitate a politicii mediului înconjurător şi a conservării şi gestionării resurselor naturale. El stă la baza a numeroase alte domenii de acţiune ale Comunităţii Europene, reprezentând de fapt mai curând o regulă decât o excepţie;
d) **principiul reducerii poluării prin folosirea "celor mai bune mijloace utilizabile existente"**. Aceasta înseamnă că lupta contra poluării trebuie coroborată cu rezultatele cele mai actuale ale ştiinţei şi tehnicii, aplicate în domeniul producţiei de utilaje şi instalaţii antipoluante şi cu evoluţia normelor medicale şi a celor de limitare a efectelor nocive provocate de diferiţi poluanţi asupra mediului înconjurător şi a resurselor naturale;
e) **Principiul regenerării mediului ambiant** care asociază măsurile întreprinse pentru reducerea poluării la sursă cu stabilirea unor obiective de limitare a noxelor, limite care nu pot fi depăşite decât cu riscul dereglării întregului sistem ecologic.

Desigur că principiile care stau la baza strategiilor şi politicilor naţionale sunt mai numeroase variind în funcţie de interesele fiecărei ţări. În ex. URSS, pe lângă aceste principii enunţate la care trebuie să răspundă opţiunea diferitelor măsuri de politică generală vizând reducerea poluării este şi cel al obligativităţii de a găsi cel mai bun mijloc de conciliere între obiective-

le naționale şi angajamentele internaționale, îndeosebi cele care decurg din Convenția asupra poluării transfrontiere la mare distanță. Alt principiu, cum este cel al adaptării măsurilor care rezultă din angajamentele asumate pe plan internațional la specificul local, zonal sau regional figurează în multe din strategiile şi politicile naționale adoptate în țările vest-europene şi chiar în unele țări din estul Europei cum sunt Polonia şi Ungaria.

Conducerea problemelor legate de mediul înconjurător în general, implică recursul la mijloace şi instrumente de acțiune prin a căror intervenție să se poată modifica comportamentul indivizilor, al administrațiilor şi al întreprinderilor. Punerea în aplicare a unor asemenea politici reflectate în strategiile naționale sau în convențiile internaționale de luptă contra poluării se realizează prin trei principale mijloace de acțiune:

- pe calea reglementărilor respectiv prin adoptarea şi aplicarea unor acte cu caracter legislativ sau de recomandare care includ obiective de calitate, norme, proceduri etc.;
- prin canalele instrumentelor economice "fiscale sau financiare, prin itermediul cărora costurile referitoare la mediul înconjurător, proprii fiecărei activități sunt repercutate asupra prețurilor, taxelor sau redevențelor suportate de către producătorul sau consumatorul diferitelor bunuri sau servicii;
- pe calea prescripțiilor tehnice.

Toate aceste direcții şi mijloace de acțiune se regăsesc atât în politicile şi strategiile naționale axate pe problemele mediului cât şi în recomandările şi acțiunile concrete inițiate pe plan internațional în cadrul strategiilor globale de combatere a poluării şi de protecție a mediului înconjurător.

2.2. Analiza stării şi tendințelor factorilor de mediu; acțiuni la nivel internațional privind protecția mediului ambiant

Interesul pe care națiunile lumii îl manifestă pentru dezvoltarea durabilă, precum şi îngrijorarea crescândă a opiniei publice în ansamblu față de amenințările care planează asupra mediului înconjurător, sănătății umane şi a însăşi existenței planetei au determinat comunitatea internațională la examinarea mijloacelor de care dispunem pentru evaluarea, supravegherea şi urmărirea stării factorilor de mediu pentru a prevedea evoluția şi tendințele viitoare în acest context, eforturile intreprinse la nivel național din partea guvernelor statelor care alcătuiesc marea familie a Națiunilor Unite, în aplicarea politicilor şi strategiilor lor de dezvoltare, care să corespundă totodată şi angajamentelor asumate pe plan internațional, s-au materializat în elaborarea unui instrumentar de analiză. Incluzând principalii factori care caracterizează situația actuală a mediului sub diferitele sale ipoteze (atmosferă, ape interioare, mări şi oceane, sol şi subsol etc.) în evoluția şi tendințele

care se manifestă, acest instrumentar de analiză se dovedeşte indispensabil în elaborarea politicilor şi strategiilor naţionale vizând mediul înconjurător, în iniţierea recomandărilor şi acţiunilor cu caracter internaţional, corespunzătoare unei dezvoltări durabile.

2.2.1. Atmosfera şi schimbările climatice, "efectul de seră"

Problema poluării atmosferei stă în centrul atenţiei tuturor statelor şi organizaţiilor internaţionale, efectele ei extinzându-se la nivelul întregii planete. Emisiile de gaze poluante rezultate din diversele activităţi industriale sau de altă natură poluează atmosfera dând naştere la "efectul de seră", ploile acide, schimbările climatice, cu întreaga gamă de repercusiuni asupra mediului şi sănătăţii umane.

Potrivit explicaţiilor ştiinţifice[3)], atmosfera aproape invizibilă pe pământ este alcătuită dintr-un strat de gaze care înconjoară planeta, formând un ecran protector faţă de radiaţiile ultraviolete şi permiţând totodată pătrunderea căldurii solare care împiedică îngheţarea apelor şi oceanelor. Distrugerea stratului de ozon din atmosferă datorită emisiilor poluate provenite din activităţile industriale intensifică proprietăţile de absorbţie ale atmosferei lăsând să treacă radiaţiile solare în cantităţi exagerate şi reverberând spre suprafaţa terestră o mare parte din infraroşii. Echilibrul balanţei de energie radiativă a pământului este astfel perturbat. Se apreciază că, în limitele normale, gazele existente în atmosferă permit o încălzire acesteia la cca 30°C şi asigură o temperatură medie a globului de aproximativ 15°C[4)], situaţie care favorizează existenţa vieţii pe pământ. Orice perturbare a echilibrului, în cazul de faţă emisiile de gaze poluate din activităţile umane, deteriorează pătura de ozon declanşează "efectul de seră", care la rândul său are efecte în lanţ: schimbări climatice, creşterea nivelului mărilor, ploii acide, poluarea aerului, apei şi solului, şi subsolului resurselor genetice etc. punând în pericol planeta în ansamblu.

Cercetările întreprinse de grupuri autorizate de savanţi atrag atenţia asupra pericolelor pe care le prezintă emisiile anuale de aceste gaze. Între anii 1969-1989 de pildă, a avut loc o descreştere a păturii de ozon din atmosferă cuprinsă între 3-5%, semnalată la înălţimi care se situează între 30^0-64^0 latitudine nordică. De asemenea, datele observate prin intermediul spaţiilor din satelit indică o diminuare a stratului de ozon între anii 1978-1985 de 2,5%.

Atmosfera este însă ameninţată nu numai de deteriorarea fragilei pături de ozon ci şi de acumularea gazului cu "efect de seră" care riscă să provoace o schimbare ireversibilă a climatului mondial.

Principalele gaze "cu efect de seră" provenite din activităţile umane sunt considerate (CO_2), metanul (CH_4) şi hidrocarburile clorofluorice (CFC). Oxidul de azot (N_2O) joacă, de asemenea, un rol important din acest punct

de vedere. Dioxidul de carbon constituie însă principalul factor care determină "efectul de seră" fiind în proporție de cca 50%* responsabil de declanşarea acestuia, urmat de metan (19% din total) şi clorofluorocarbonii (17%). Aceste gaze dețin laolaltă 86% din totalul emisiilor care provoacă "efectul de seră", restul (14%) fiind atribuit altor gaze printre care protoxidul de azot şi ozonul industrial[6)].

Tabelul nr. 1

Emisiile de gaze cu efect de seră în anii '80[a)] în țările membre ale OCDE

- milioane de tone echivalent carbon -

Nr. crt.	Țara	CO_2 [b)]	Metan	CFC	Total	Emisii totale	
						Pe unit. de PIB, kg/1000 $	Tone pe locuitor
1	Canada	126	79	34	239	608	9,2
2	SUA	1443	692	332	2468	558	10,0
3	JAPONIA	281	26	95	402	268	3,3
4	Australia	72	90	20	182	1035	11,0
5	Noua Zeelandă	7	21	3	31	1375	9,3
6	Austria	17	6	9	32	457	4,2
7	Belgia	33	8	12	52	604	5,3
8	Danemarca	18	6	6	30	496	5,8
9	Finlanda	18	4	6	27	447	5,5
10	Franța	106	52	65	223	395	4,0
11	RFG	201	56	71	328	488	5,3
12	Grecia	24	7	12	42	1200	4,2
13	Irlanda	8	8	4	21	1037	5,9
14	Italia	113	37	67	217	465	3,8
15	Olanda	51	26	17	94	705	6,4
16	Norvegia	9	26	1	36	568	8,5
17	Portugalia	11	6	12	29	1231	2,8
18	Spania	60	28	45	133	709	3,4
19	Suedia	21	5	6	32	295	3,8
20	Elveția	13	5	10	27	269	4,0
21	Turcia	40	23	9	72	1132	1,3
22	Regatul Unit	166	75	67	307	599	5,4
	OCDE	2840	1290	901	5030	516	6,1
	Mondial	6400	5100	1300	12800	662	2,5

a) Emisii măsurate în echivalent CO_2 ținând seama de potențialul de reîncălzire a poluanților.

b) Emisii datorate utilizării energiei şi fabricării cimentului.

Sursa: OCDE, *Environmental Indicators*, Paris, 1991, p. 19.

* 42% emanații datorită arderii combustibililor energetici şi 8% datorită distrugerii pădurilor şi deteriorării solurilor.

Din datele tabelului nr. 1 rezultă astfel că, emisiile totale de gaze cu "efect de seră" au reprezentat, pe plan mondial, în anii '80, cca 12,8 miliarde tone echivalent carbon, din care 40% aparţin ţărilor membre ale OECD. Dintre acestea, pe locul 1 se situează SUA ţara cu nivelul de emanaţie cel mai ridicat din totalul mondial, urmată de Japonia, Germania Federală şi Regatul Unit. Raportate la numărul de locuitori, cele mai înalte emisii de gaze cu "efect de seră" le deţin Australia (11 tone/locuitor), SUA (10 tone/locuitor), Nouă Zeelandă (9,3 tone/locuitor) şi Canada (9,2 tone/locuitor). Printre ţările vest-europene se remarcă Norvegia (8,5 tone pe locuitor) şi Olanda (6,4 tone/locuitor), ale căror niveluri depăşesc media înregistrată pe plan mondial (6,1 tone/locuitor).

Pentru finele anului 1989 experţi ai ONU indică un nivel total de emisii, pe plan mondial, de gaze cu "efect de seră" de cca 14,6 miliarde tone echivalent carbon[7)]. Situaţia este deosebit de alarmantă, modelele climatice elaborate apreciind că o dublare a concentraţiei de CO_2 din atmosferă şi a celorlalte gaze ar putea conduce până la finele secolului actual la o creştere, în ansamblu a temperaturii globale de 1,5°-4,5°C*.

S-a ajuns astfel la concluzia că între gazele care provoacă "efectul de seră" şi încălzirea temperaturii globului există o legătură direct proporţională, schimbările climatice pe care le provoacă aceşti poluanţi putând destabiliza sistemul natural şi societal în ansamblu.

În categoria celorlalte gaze care poluează atmosfera intră şi emisiile de oxizi de sulf (SO_x) şi oxizi de azot (NO_x). Provenite în principal din industria energetică, combustiile şi procesele industriale, emanaţiile de oxizi de sulf contribuie nu numai la poluarea aşezărilor urbane şi a mediului natural, dar şi la agravarea problemei generale a poluării ca urmare a transportului lor la mare distanţă în atmosferă. Repercusiunile asupra sănătăţii umane şi asupra ecosistemelor (ploi acide, degradarea solului, a florei, a faunei, acidifierea apelor) amplifică şi agravează pericolele datorate poluării atmosferei. Astfel, emisiile de oxizi de sulf formează particule care reduc vizibilitatea atmosferei, diminuând posibilităţile de regenerare a valorilor calitative ale acesteia. La rândul lor, emanaţiile de oxizi de azot stau la baza formării ceţurilor fotochimice. Concentrate îndeosebi în zonele urbane, emisiile de SO_2 şi NO_x au incidenţe nocive asupra căilor respiratorii. Chiar în cazul dispersării lor, transportul lor la mari distanţe în atmosferă ridică probleme ecologice deosebite deoarece contribuie, în contact cu vaporii de apă, la formarea acizilor în precipitaţiile atmosferice (ploi, zăpezi şi noroaie acide ca urmare a particulelor de praf).

Potrivit datelor furnizate de statisticile internaţionale (a se vedea anexele nr. 1 şi 2), emisiile totale de oxizi de sulf şi oxizi de azot au reprezentat

* Unele modele indică creşteri şi mai mari (6°C şi respectiv 9°C).

la finele anilor ‘80, pe ansamblul țărilor membre ale OCDE, cca 40 milioane tone şi respectiv 36,2 milioane tone. Față de anii 1970 şi 1980 emisiile s-au redus în 1989 cu 38% şi respectiv cu 24% la oxizii de sulf, fapt care atestă influența benefică a acțiunilor inițiate pe plan național şi internațional ca urmare a pericolelor semnalate de savanți, cercetători şi specialişti.

Pe țări, situația variază, cei mai mari poluatori fiind Canada, SUA, Anglia, Finlanda şi Danemarca. Nivelurile pe locuitor înregistrate în aceste țări depăşesc între 20% şi 300% nivelul mediu înregistrat în țările membre OCDE (a se vedea anexele nr. 1 şi 2).

În ceea ce priveşte emanațiile de oxizi de azot, nivelul lor, în loc să scadă a crescut cu 1,3% comparativ cu anul 1970. Față de 1980 când s-a atins nivelul maxim de emisie a acestor gaze, reducerea semnalată este de numai 6% în 1890. Principalii poluatorii continuă să fie acelaşi țări industrializate (SUA, Canada, Danemarca, Anglia, Norvegia) unde traficul auto şi emisiile de gaze de eşapament sunt încă deosebit de intense.

Alinierea a numeroase țări la convențiile şi tratatele internaționale este menită să contribuie în mare măsură la prevederea, reducerea şi eliminarea totală a pericolelor legate de poluarea atmosferei şi menținerea calității aerului. Pe această linie se înscrie Convenția asupra poluării atmosferei transfrontieră la mare distanță, încheiată sub auspiciile ONU în noiembrie 1979 şi intrată în vigoare după ratificarea sa, în martie 1983; în iunie 1985 a fost, de asemenea, semnat la Helsinki, Protocolul referitor la compuşii sulfuroşi, intrat în vigoare în septembrie 1987. Semnatarii au stabilit cu această ocazie norme vizând calitatea aerului, angajându-se ca până la finele anului 1993 să reducă emisiile de dioxid de sulf cca 30%; pe aceeaşi linie se înscrie şi protocolul cu privire la emanațiile de oxizi de azot, semnat la Sofia în anul 1988.

Referitor la substanțele care deteriorează pătura de ozon declanşând “efectul de seră” cu repercusiunile sale în lanț, Convenția de la Viena din 1985, Protocolul încheiat în baza acesteia la Montreal în ianuarie 1989 şi intrat în vigoare în martie 1990 au de asemenea, o importanță deosebită. S-a preconizat astfel o reducere de 50% până la anul 2000 (comparativ cu nivelul anului 1988) a producției de clorofluorocarboni (CFC), cauza principală a deteriorării stratului de ozon.

Urgența acestei măsuri este cu atât mai mare cu cât se apreciază că unele din substanțele care alcătuiesc CFC rămân în atmosferă cca 100 de ani. Această situație a condus semnatarii Protocolului de la Montreal la reconsiderarea recomandărilor, eveniment care a avut loc la Londra în iunie 1991. În acest fel, s-a dat curs primei propuneri făcută în 1987 în cadrul Programului Națiunilor Unite pentru Mediu care preconiza eliminarea completă în anul 2000 a producției CFC. S-a apreciat, cu această ocazie, că chiar dacă propunerile vizând eliminarea totală a producției CFC ar fi puse

imediat în aplicare ar fi necesar cel puțin 70 de ani pentru regenerarea păturii de ozon[8)]. Continuarea producției de CFC va face astfel ireversibilă refacerea stratului de ozon, unii ecologişti apreciind chiar iminent asemenea pericol.

Urgența unor acțiuni care se stopează declanşarea "efectului de seră" şi impactul său asupra schimbărilor eliminate s-au materializat în crearea, în noiembrie 1988, a Organizației Meteorologice Mondiale şi a Organizației Națiunilor Unite pentru problemele globale privind încălzirea pământului, impactul potențial şi strategiile inițiate. Negocierile asupra schimbărilor climatice au avut loc cu ocazia celei de-a doua Conferințe Mondiale asupra climatului (Geneva, în 29 octombrie-9 noiembrie 1990).

Chiar dacă modelele climatice sau evaluările experiențelor sau datele furnizate de stațiile amplasate în sateliții ar fi exagerate, pericolele pe care poluarea atmosferei le prezintă pentru mediul ambiant şi sănătatea umană sunt apreciate ca certe. În acest context părerile sunt unanime considerându-se că, cu cât se va cunoaşte mai mult, cu atât se va putea consacra mai mult timp, mai multe resurse materiale şi umane acțiunilor vizând protecția mediului ambiant. Alocuțiunea lui W. Churchill de la tribuna Națiunilor Unite, cu ocazia constituirii PNUE (Programul NU pentru Mediu) în 1972, prin care sublinia că "ONU nu a fost creată pentru a ne duce în rai ci pentru a evita infernul"[9/] este deosebit de semnificativă din acest punct de vedere.

2.2.2. Poluarea apelor interioare, a mărilor şi a oceanelor

Resersele de apă dețin un loc important în cadru ecosistemelor terestre fiind strâns legate şi influențând direct mediul înconjurător. Indispensabile activității umane şi existenței ființelor vii pe planeta noastră, resursele de apă şi mai ales, conservarea şi protejarea resurselor naturale de apă constituie o preocupare majoră în contextul pericolelor poluării la care sunt supuse.

Comparativ cu cererea (necesarul de consum), resursele de apă respectiv oferta, sunt limitate ca urmare a lipsei precipitațiilor atmosferice care transformă multe regiuni ale lumii în zone aride, lipsite de vegetație şi viețuitoare.

Problemele care se ridică nu numai în aceste regiuni, ci pe plan mondial, sunt legate de două principale aspecte. Este vorba pe de o parte, de utilizarea judicioasă pe o durată cât mai mare de timp a cantităților de apă disponibile, necesare consumului menajer, activităților industriale şi agricole, iar pe de altă parte, de menținere a calității apei.

Exprimat prin intermediul unui indicator care reflectă ponderea prelevărilor de apă (cererea) în cantitate de apă disponibilă (ofertă), gradul de utilizare durabilă a resurselor de apă ale unei țări reflectă capacitatea țării de a face față nevoilor cantitative pe o anumită perioadă de timp. La rândul

ei, oferta de apă apare ca un agregat al cantității de apă primită pe durata unui an sub formă de precipitații în țară şi aducțiunile cursurilor de apă din țările limitrofe.

Analiza tendințelor indică astfel, faptul că, în perioada ultimelor decenii, în cea mai mare parte a țărilor membre OCDE cererea de apă a crescut cu peste 20% (a se vedea tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2

Ponderea prelevărilor de apă (cererea) în disponibilitățile anuale brute (oferta) în unele țări membre ale OCDE în anii 1970, 1980 şi finele anilor '80

	Țara	1970	1980	Finele anilor '80
1.	Canada	0,8	1,2	1,4
2	SUA	17,8	21,2	18,8
3	Japonia	15,1	15,5	15,5
4	Noua Zeelandă	0,2	0,3	0,5
5	Danemarcă	8,5	10,9	10,0
6	Finlanda	3,2	3,6	3,8
7	Franța	13,5	20,3	23,4
8	R.F. Germania	17,1	24,5	25,8
9	Italia	22,4	30,1	28,9
10	Olanda	14,7	16,4	16,1
11	Norvegia	0,5	0,5	0,6
12	Spania	22,8	36,2	41,8
13	Suedia	2,0	2,0	1,7
14	Elveția	1,3	1,3	1,4
15	Turcia	17,0	9,7	17,7
16	Regatul Unit	13,0	10,4	11,0
	OCDE	8,6	10,5	10,2

Sursa: *World Ressources 1990-1991: A Guide to the Global Environment*, UNDP, New York, 1990, p. 245.

Faptul se explică prin creşterea consumurilor energetice ale țărilor (mai puțin cele ale activităților industriale), precum şi prin nevoile crescânde ale agriculturii pentru irigații. Pe țări, marile consumatoare de apă sunt, în general, țările industrializate, dar şi țări care dispun de o agricultură dezvoltată, bazată pe sisteme de irigații adecvate.

Proiectele bazate pe modelele detaliate de folosire a apei, elaborate de institutele specializate subordonate N.U. sau institutele naționale de cercetări sugerează faptul că la finele actualului secol resursele de apă ale planetei s-ar putea restrânge cu aproximativ 20% din totalul disponibil în

Europa şi Asia ca urmare a absenței precipitațiilor din cauza unor grave dezechilibre ecologice precum şi datorită deteriorării calității apei[10)].

Date fiind numeroasele utilizări ale resurselor, calitatea apei apare ca un indicator de cea mai mare importanță ecologică, economică şi socială. Pe traseul pe care râurile îl parcurg de la izvoare şi până la vărsare în fluvii, mări şi oceane ele primesc cantități de ape reziduale, tratate sau netratate, deşeuri mai mult sau mai puțin toxice şi substanțe organice provenite din resturi menajere. Aceste substanțe care deteriorează calitatea apei constituie totodată principalii factori care împiedică utilizarea durabilă a resurselor de apă potrivit nevoilor industriei, agriculturii, activităților cu caracter recreativ sau aprovizionării cu apă potabilă.

O imagine de ansamblu asupra calității apei rezultă din tabelul nr. 3 care indică gradul de poluare a apelor interioare ca urmare a cauzelor amintite.

Conținutul de oxigen solubil[x/] şi nitrați[xx/] (miligrame/litri de apă) reflectă astfel, gradul de poluare a apei, eforturile depuse pe linia îmbunătățirii calității sale prin reducerea poluării în bazinele hidrografice în amonte. La nivel mondial aceşti indicatori au o importanță deosebită, apele infestate traversând numeroase țări până la vărsare şi având deci implicații la nivel planetar.

Deversarea apelor degradate după folosirea lor în scopuri menajere, în apele interioare, afectează în mare parte calitatea apei. Datorită conținutului ridicat de elemente nutritive (resturi alimentare) în putrefacție, de microorganisme patogene şi alte substanțe prezente în apele menajere utilizate de către populație şi aruncate fără a fi tratate, în apele interioare are loc infestarea acestora producându-se disfuncții ale ecosistemelor. Manifestate sub forma fenomenelor de eutroficare a apei sau distrugere a faunei acvatice şi a acvaflorei, această situație împietează asupra calității apei şi, în consecință, asupra utilizării sale potrivit diferitelor scopuri.

Tabelul nr. 3

Gradul de poluare a apei prin oxigen solubil şi nitrați în unele țări occidentale

- în mg/l -

Nr. crt.	Țara	Oxigen			Nitrați		
		1970	1980	1989	1970	1980	1989
1	CANADA						
	- St. Laurent	8,1	...	11,0	0,19	0,16	0,29
	- Saskatchewan	...	10,8	10,3	...	...	...
	- Fraser	...	...	...	0,05	0,06	0,10

[x/] Creşterea cantității de oxigen solubil în apă indică eforturi susținute pe linia îmbunătățirii calității apei, oxigenul fiind indispensabil florei şi faunei acvamarine.

[xx/] Creşterea cantității de nitrați în apă indică un grad înalt de poluare, respectiv, deteriorarea calității apei.

Nr. crt.	Țara	Oxigen			Nitrați		
		1970	1980	1989	1970	1980	1989
2	SUA						
	- Delaware	9,6	11,9	10,5	...	1,08	1,20
	- Mississipi	8,4	8,3	9,1	...	1,26	0,96
3	JAPONIA						
	- Ishixari	8,9	10,0	11,0	0,36	0,53	...
	- Yodo	8,2	9,1	8,8	...	0,76	...
4	BELGIA						
	- Meusa	7,7	9,5	8,0	3,90	2,52	2,63
5	DANEMARCA						
	- Gudenaa	...	9,6	9,9	...	1,70	1,25
6	FINLANDA						
	- Kokemiewoki	8,2	9,5	11,4	...	0,35	0,52
7	FRANȚA						
	- Loara	10,7	11,8	11,7	1,58	1,99	2,53
	- Ron	7,5	8,7	9,6	0,28	1,24	1,38
8	RFG						
	- Rin	5,6	9,0	10,1	1,82	3,59	3,70
	- Dunărea	10,5	10,6	10,7	0,20	0,50	0,50
9	ITALIA						
	- Po	8,3	7,7	6,1	0,95	1,63	1,68
10	OLANDA						
	- Meusa	8,6	10,0	10,2	3,07	3,77	3,86
11	PORTUGALIA						
	- Tejo	...	9,2	8,2	0,52	1,26	0,87
12	SPANIA						
	- Ebro	...	8,8	9,4	...	...	...
	- Guadalaquivir	...	...	...	...	2,21	3,47
13	ELVEȚIA						
	- Rin	11,6	10,3	10,2	...	1,42	2,05
	- Aar						
14	REGATUL UNIT						
	- Tamisa	...	9,9	9,9	...	6,89	7,67
	- Mersey	...	8,1	7,1	...	2,29	2,86

Sursa: OECD, *Environmental Indicators*, Paris, 1991, p. 27.

Tendințele care se degajă din evoluția acestor indicatori în perioada 1970-1989 arată că gradul de deteriorare a calității apei din punctul de vedere al infestării cu substanțele organice consumatoare de oxigen solubil s-a diminuat în cea mai mare parte a țărilor considerate. Analizele de laborator în baza cărora au fost efectuate sondajele în principalele râuri, lacuri sau fluvii din diferite țări indică astfel o creştere a cantității de oxigen solubil (situație pozitivă). Faptul se datoreşte măsurilor întreprinse pe linia tratării ape-

lor menajere şi a apelor uzate provenite din diferite sectoare ale industriei. Gradul de tratare a acestor ape variază după procedeul utilizat. În cazul tratării primare, apele menajere sunt supuse la o presiune mecanică în urma căreia rezultă 20-30% din cererea biologică de oxigen (DBO)*.

Cu toată eficiența operațională a acestor instalații utilizate îndeosebi în țările dezvoltate, ele sunt insuficiente pentru a face față nevoilor actuale. Progrese pe această linie s-au înregistrat totuşi, ponderea populației deservită cu apă supusă tratării prin procedeele amintite sporind de la 33% în anul 1970, la 60% la finele anilor '80 potrivit evaluărilor OCDE, în prezent, aproximativ 330 mil. de locuitori în țările membre nu beneficiază de apă tratată eforturile de investiții fiind insuficiente din acest punct de vedere sau depăşit posibilitățile interne ale țărilor (a se vedea anexa nr. 4).

Cu totul altfel se prezintă gradul de poluarea apei prin nitrați[11)]. Creşterea conținutului de azot în apele interne ale țărilor analizate este pusă pe seama utilizării excesive a îngrăşămintelor azotoase în agricultură**.

Un pericol major îl reprezintă poluarea mărilor şi oceanelor, precum şi a zonelor de coastă. Cauzele rezidă în principal, în numeroase accidente pe petroliere, unul dintre cele mai recente fiind cel petrecut în Alaska. Eşuarea tancului petrolier Exon Valdez a provocat scurgerea în apă a cca 38,5 milioane tone de petrol[12)]. Răspândirea petrolului în mări şi oceane ca urmare accidentelor, afectează totodată zonele de coastă, flora şi fauna marină. Zonele de pescuit sunt de asemenea în declin apreciindu-se că în prezent, datorită mareei negre, 4 din 16 pescadoare se află în imposibilitatea de a putea acționa în Pacificul de Nord-Vest, Mediterana, Marea Neagră şi Oceanul Indian, nemaivorbind de numeroasele ambarcațiuni de talie mică şi mijlocie.

Experții atrag atenția asupra pericolului deteriorării mediului marin în cazul în care nu se intreprind acțiuni hotărâte pe plan național şi internațional în vederea prevenirii accidentelor stopării efectelor lor.

2.3. Gestiunea şi conservarea ecosistemelor terestre: resuse reînnoibile

Protecția principalelor ecosisteme terestre, respectiv a zonelor naturale, a solului şi subsolului, a pădurilor, a florei şi a faunei indigene ca şi a habitatului lor, conservarea diferitelor specii şi menținerea unei înalte productivități şi stabilități ecologice constituie acțiuni indispensabile dezvoltării socioeconomice a unei țări. Speciile biologice naturale şi locurile în care acestea viețuiesc îndeplinesc funcții, atât ecologice, cât şi economice, educative

* În cazul tratării secundare şi al celei terțiare, rezultatele sunt mai bune cifrându-se la 80-90%, şi respectiv 95-100% din DBO.

** Acest aspect urmează să fie analizat în subcapitolul referitor la poluarea solului.

şi estetice. Ele nu sunt simple elemente accesorii ale activităților umane şi fac parte integrantă din acestea.

Mediul natural nu este însă o entitate stabilă. El se înscrie într-un sistem dinamic, în cadrul căruia flora şi fauna evoluează constant sub acțiunea variațiilor climatice. Urbanizarea rapidă, expansiunea industriei, intensificarea agriculturii şi silviculturii, a activităților turistice excerită presiuni asupra mediului, amenințând existența zonelor naturale, a florei şi a faunei şi a habitatului lor.

La prima vedere, efectele par mai curând, de ordin ecologic general decât economic, adică, poate fi regretată pierderea unor zone naturale fără a se putea evalua imediat costul şi consecințele poluării. În ambele cazuri însă au fost întreprinse măsuri hotărâte care să preîntâmpine sau să contracareze efectele deteriorării în funcție de obiectivul vizat: protecția solului şi a subsolului, prin acțiuni care merg de la protecția în ansamblu, până la protecția parțială şi la politici pentru promovarea metodelor de utilizare rațională a solului în regiuni agricole sau forestiere; stabilirea de zone de protecție specială, protecția florei şi faunei etc. Cu toate acestea, programele existente de conservare şi protejare a resurselor naturale, care urmăresc totodată să asigure diversitatea lor genetică, sunt insuficiente. Programul Națiunilor Unite pentru Mediu încearcă să asigure utilizarea rațională şi conservarea mediului terestru. Elaborarea de măsuri care să permită păstrarea diversității biologice în profitul industriei, agriculturii, sănătății umane, protecției mediului, acțiuni privind informarea opiniei publice asupra pericolelor pe care le prezintă pentru planetă în ansamblu distrugerea genetică şi diminuarea diversității biologice, organizarea băncii de gene, a colecției mondiale de plasmă germinativă, inițierea de anchete, recensăminte asupra speciilor amenințate cu dispariția sau a speciilor rare ş.a. sunt numai câteva acțiuni inițiate sub egida PNUE în favoarea conservării resurselor genetice.

2.3.1. Zone naturale protejate

Acțiunile întreprinse pe linia stabilirii unor zone naturale protejate sunt menite să contribuie atât la prezervarea ecosistemelor terestre şi protecția diferitelor specii de viețuitoare, cât şi la menținerea legăturii dintre om şi natură.

Grija pentru protecția naturii şi a ecosistemelor terestre a condus la crearea Uniunii Internaționale pentru Conservarea Naturii aflată sub patronajul Națiunilor Unite. La recomandările acestei organizații făcute țărilor membre au fost adoptate, la nivel național, măsuri de stabilire a unor zone care să se bucure de o protecție specială. Aceste zone, încadrate potrivit nomenclaturii UICN în 5 categorii, includ: rezervații naturale, parcuri naționale, monumente ale naturii, rezervații cu caracter ştiințific şi zone reprezentând peisaje naturale.

Ca urmare a aplicării acestor măsuri, la nivel mondial, suprafața totală a zonelor protejate a crescut de la 1597,1 mii km^2 în 1970 la 5290,8 mii km^2 în anul 1989, o creştere de cca 3,7 ori. Raportată la suprafața terestră a globului, ponderea zonelor naturale, care se bucură de o protecție deosebită, există în majoritatea țărilor lumii, cele mai întinse suprafețe situându-se în țări de mari dimensiuni cum sunt: SUA, Canada şi Australia. În Europa, zonele protejate au crescut mult în ultimii 20 de ani. În Austria de pildă, aproximativ 19,3% din suprafața terestră a țării cade sub incidența acestor măsuri, zonele protejate extinzându-se în ultimele două decenii de la 2,6 mii km^2 la 15,9 mii km^2, respectiv, o creştere de peste 6 ori. Cea mai spectaculoasă extindere a protecției asupra zonelor naturale a fost înregistrată însă în Norvegia unde, în intervalul amintit, suprafața acestor zone s-a multiplicat de aproape 23 de ori.

2.3.2. Solul şi subsolul

Intensificarea activităților umane a condus în cea mai mare parte a țărilor lumii, pe lângă restrângerea unor suprafețe atribuite agriculturii, silviculturii, la degradarea şi eroziunea continuă a solurilor. Potrivit unor evaluări, se apreciază că datorită activităților industriale, agricole şi de altă natură, aproximativ 10% din suprafața terestră a globului a fost transformată din păduri şi terenuri fertile în deşerturi. Se consideră astfel, că cca 25% din suprafața pământului s-ar afla sub spectrul unei asemenea amenințări.[13)] Experți ai PNUE[14)] apreciază, de asemenea, că 30% din terenurile arabile sunt alterate în diferite grade de eroziunea hidrică, iar 50% din păşuni sunt supuse eroziunii eoliene. Amploarea fenomenului este accentuată de faptul că numai în cursul ultimilor 100 de ani a avut loc o dispariție a humusului – elementul care consacră fertilitatea solului – în proporție de 30% ca urmare a lipsei de precipitații. În acelaşi timp, cca 50% din terenurile irigate suferă de salinizare secundară şi/sau alcalinizare.

Deoarece erodarea acestor terenuri are loc mult mai rapid decât se pot ele reconstitui, acțiunile inițiate la nivel național şi internațional în vederea stopării acestor efecte devin devin iminente. Asemenea acțiuni vizează pe de o parte, evaluarea exactă a stării solului şi subsolului, a diferitelor grade de erodarea şi contaminare, iar pe de altă parte, adoptarea măsurilor de prevenire sau diminuare a degradării solurilor, a metodelor de utilizare a terenurilor, care să permită protejarea şi conservarea lor.

În prezent, agricultura a devenit tot mai mult tributară aportului de resurse neagricole, îndeosebi energie (combustibili necesari funcționării maşinilor şi agregatelor) şi produse chimice. Intensificarea şi specializarea agriculturii care favorizează creşterea randamentelor şi a productivității în acest sector au uneori efecte dezastruoase asupra florei, faunei şi habitatului lor. Repercusiunile se manifestă deopotrivă, la nivel microeconomic (ex-

ploatarea agricolă), precum şi la nivel naţional şi internaţional, deoarece lovesc speciile şi varietăţile cel mai frecvent întâlnite ale florei şi faunei, distrugând distrugând totodată locurile în care acestea îşi au sălaşul. Utilizarea excesivă a îngrăşămintelor azotoase de pildă – una din substanţele nutritive ale plantei – poate produce asupra mediului ambiant efecte indezirabile. Azotul constituie o sursă difuză majoră de poluare a sistemelor acvatice. Alături de fosfaţi, el reprezintă principala cauză a eutroficării cursurilor de apă, de la suprafaţă sau a apelor subterane, a lacurilor şi a apelor de coastă. În plus, nitraţii diluaţi în apă sau absorbiţi de plante pot avea consecinţe nefaste asupra sănătăţii vieţuitoarelor şi respectiv, asupra sănătăţii umane.

Potrivit datelor furnizate de statisticile internaţionale (a se vedea anexa nr. 3), consumul mondial de îngrăşăminte azotoase pe unitate de teren cultivat a crescut în anul 1988* comparativ cu anul 1970, de la 2,2 tone la 5,4 tone/km^2. Aceasta înseamnă o creştere de aproape două ori şi jumătate a cantităţii de îngrăşăminte folosite în agricultură, fapt care sporeşte riscurile de poluare. Deşi în acest interval media anuală de creştere este relativ susţinută situându-se la 5,1% după anul 1980, mai ales în cazul ţărilor dezvoltate cu o agricultură intensivă, se observă o încetinire şi chiar o diminuare a consumului de îngrăşăminte pe bază de azot. Olanda, de pildă, care ocupă primul loc în lume din acest punct de vedere, depăşind de cca 8,6 ori nivelul consumului mondial în 1988 (46,7 tone/km^2 faţă de 5,4 tone/km^2), a înregistrat o reducere de cca 17% la acest indicator comparativ cu nivelul anului 1980; SUA, care se situează sub media mondială (5,1 tone faţă de 5,4 tone/km^2) şi-a diminuat consumul cu 10% în acelaşi interval, iar Canada, al cărui nivel reprezintă mai puţin de jumătate din consumul mondial şi-a sporit nesemnificativ cantitatea utilizată (de la 2,1 tone la 2,8 tone/km^2). În Europa occidentală, singurele ţări care depăşesc media înregistrată pe plan mondial, dar care se menţin aproximativ la acelaşi nivel de consum în toată perioada de după 1980, sunt Belgia, Danemarca, Franţa şi Germania de Vest. Asemenea tendinţe care se manifestă în majoritatea ţărilor care dispun de agriculturi intensive sunt determinate de recunoaşterea tot mai largă a pericolelor pe care utilizarea excesivă a îngrăşămintelor azotoase le prezintă pentru ecosistemele terestre, pentru vieţuitoare, şi respectiv, pentru sănătatea umană.

În acest context, în ultimii ani au fost întreprinse, atât la nivel naţional, cât şi în cadrul diferitelor organisme internaţionale specializate (OCDE, FAO) acţiuni vizând integrarea obiectivelor politicilor agricole cu cele ale mediului. Asemenea politici integrate sunt orientate mai mult spre acţiuni cu caracter preventiv şi anticipat decât spre cele coercitive considerându-se că, consecinţele primelor asupra dezvoltării producţiei agricole şi asupra

* Ultimul an pentru care dispunem de asemenea date.

conservării şi protecției mediului înconjurător sunt mult mai benefice. Obiectivele acestor politici diferă de la o țară la alta potrivit priorităților specifice fiecăreia şi vizează, îndeosebi, asigurarea dezvoltării economice şi eficiența producției agricole, calitatea mediului, calitatea mediului, calitatea resurselor naturale, conservarea şi prezervarea resurselor reînnoibile, sănătatea umană etc.

2.3.3. Resursele forestiere

Modul de gestiune şi exploatare a pădurilor influențează mediul înconjurător având efecte imprevizibile asupra fondului forestier care, ca şi în cazul zonelor naturale, îndeplineşte funcții ecologice, economice şi sociale.

În ultimul deceniu, procesul de conversiune a suprafețelor împădurite, deforetizarea tropicală şi dispariția pădurilor sub efectele nocive ale diferiților poluanți s-au accentuat. Se apreciază că, pe ansamblul lumii, suprafețele deforetizate cărora li s-au atribuit alte utilizări au reprezentat, în anul 1987, aproximativ 17 milioane ha.

În cazul pădurilor tropicale situația este de-a dreptul dramatică, pierderile cifrându-se la 20,4 milioane ha[16)]. Deforetizarea tropicală are implicații atât asupra țărilor situate la tropice cât şi asupra resurselor genetice ale planetei. Astfel, dispariția pădurilor a dus la creşterea concentrației de CO_2 din atmosferă şi, odată cu aceasta, a impactului ei potențial asupra schimbărilor climatice.

Principala cauză a deforetizării rapide a pădurilor tropicale o constituie exploatarea lor exagerată ca urmare a sporirii cererii de consum îndeosebi în țările membre ale OCDE. Restrângerea suprafețelor împădurite în scopuri agricole sau alte utilizări; recolta excesivă de lemn de foc şi practicile excesive de păşunat constituie cauze suplimentare ale deforetizării tropicale.

Deteriorarea fondului forestier şi dispariția zonelor împădurite este însoțită totodată de dispariția unui număr apreciabil de plante şi viețuitoare specifice codrilor, ca urmare a distrugerii habitatului lor. Raportul OCDE apreciază la cca 100 de specii pe zi numărul speciilor de plante şi animale care dispar datorită acestor cauze, la care se adaugă şi incendiile şi braconajul[15)].

Pericolul pe care asemenea tendințe le prezintă pentru resursele genetice în general şi cele forestiere în special nu poate fi înlăturat decât pe calea unei gestiuni raționale care să creeze un echilibru între funcțiile proteguitoare ale pădurilor, pe de o parte şi cele productive (economice) şi sociale (recreative), pe de altă parte. Conştiința acestui fapt a determinat țările industrializate să-şi reducă în ultimii ani importurile de lemn, iar țările furnizoare să-şi diminueze ritmul de exploatare a pădurilor. În acest context, noile metode folosite urmăresc să asigure o asemenea exploatare, încât recol-

ta obținută în urma tăierii pădurilor să nu depăşească capacitatea de regenerare a arborilor. Acest aspect deosebit de important care reflectă de fapt starea unui factor de mediu, dar şi tendința de exploatare durabilă a resurselor forestiere, poate fi exprimat sub forma unui indicator. Calculat ca un raport între cerere (recolta anuală de lemn exploatat) şi ofertă creşterea anuală a stocului existent în picioare (resurse reînnoite), acest indicator exprimă totodată, intensitatea exploatării resurselor lemnoase. Datele din tabelul nr. 4 evidențiază astfel faptul că, în perioada 1980-1985 (ultimele date publicate în anul 1991) indicele de utilizare a fondului forestier a fost subunitar, situație favorabilă pentru cea mai mare parte a țărilor membre OCDE.[16)]

Tabelul nr. 4

Indicii de intensitate a exploatării forestiere în unele țări membre ale OCDE în anii 1950, 1970 şi perioada 1980-1985

Țara	1950	1970	1980-1985
1. Canada	...	...	0,47
2. SUA	0,60	0,57	0,58
3. Japonia	...	...	0,53
4. Australia	...	...	0,39
5. Noua Zeelandă	...	...	0,87
6. Austria	1,37	0,81	0,78
7. Belgia	1,18	1,23	0,62
8. Danemarca	0,88	1,09	0,75
9. Finlanda	0,92	0,98	0,82
10. Franța	1,09	0,75	0,62
11. RFGermania	1,41	0,99	0,96
12. Grecia	1,03	0,88	0,71
13. Islanda	0,87	0,22	0,32
14. Italia	1,04	1,85	0,75
15. Olanda	1,20	0,98	0,95
16. Norvegia	0,83	0,85	0,83
17. Portugalia	1,00	0,92	0,94
18. Spania	...	0,66	0,48
19. Suedia	0,76	1,05	0,70
20. Elveția	0,88	0,91	0,91
21. Turcia	...	1,04	1,02
22. Anglia	1,39	0,67	0,44
23. Iugoslavia	2,38	1,06	0,72
OCDE	...	...	0,52

Sursa: *The State of the Environment*, OCDE, Paris, 1991; *Environmental Indicators*, OCDE, Paris, 1991.

Deşi media pe plan mondial este depăşită în majoritatea cazurilor (0,52), comparativ cu anii 1950 şi 1970 indicii de intensitate a exploatării forestiere s-au diminuat, situație care, alături de măsurile inițiate la nivelul fiecărei țări vizând protejarea pădurilor, permite reînnoirea fondului forestier şi odată cu aceasta, conservarea resurselor în favoarea generațiilor viitoare.

2.3.4. Flora şi fauna

Este cunoscut faptul că modificările care au loc în cadrul florei şi faunei constituie în general, un proces natural şi, în consecință, populațiile care le alcătuiesc pot creşte din partea omului. În ultimele decenii însă se observă o situație îngrijorătoare din acest punct de vedere, unele transformări care se produc înlăuntrul speciilor şi categoriilor de viețuitoare din mediul terestru sau acvatic producându-se mult mai rapid. Potrivit opiniei specialiştilor, acest fenomen nu mai poate fi atribuit mecanismelor naturale de autoreglare ci se datoreşte intensificării activităților umane.

Astfel, în timp ce natura oferă o mare varietate de resurse şi constituie o vastă rezervă de produse de exploatat, capabilă să hrănească populația globului, unele activități umane contribuind la progresele civilizației moderne, provoacă totodată efecte indezirabile asupra mediului înconjurător, distrugând sau deteriorând într-un ritm alarmant flora şi fauna, ca şi habitatul lor.

Utilizarea pe cale extinsă a erbicidelor şi pesticidelor din agricultură a dus, de pildă, la dispariția unui număr însemnat de specii de plante şi viețuitoare; pe măsură ce populația creşte, presiunile exercitate asupra resurselor biologice ale planetei se intensifică; urbanizarea, exploatările miniere, industrializarea, construirea căilor rutiere şi a instalațiilor hidromecanice, a porturilor şi aeroporturilor, dezvoltarea activităților turistice şi de agrement etc. au restrâns suprafețele terestre în dauna a numeroase specii de plante şi animale. Poluarea aerului datorită emisiilor de gaze şi de particule în suspensie, care poluează atmosfera şi dau naştere ploilor acide, care infestează şi acidifiază solurile provoacă, de asemenea, pagube serioase vegetației şi speciei de animale, păsări şi viețuitoare marine. Vânătoarea şi pescuitul excesiv, braconajul, incendiile şi comerțul ilicit constituie, de asemenea, factori care plusează în sens negativ asupra evoluției normale a florei şi faunei.

Tendința de diminuare a diversității biologice este, astfel, îngrijorătoare. Lista plantelor rare amenințate cu dispariția, stabilită de către Consiliul Europei, număra peste 1400 de specii endemice de plante vasculare pe ansamblul continentului în anul 1987. Inventarul speciilor cunoscute ridicându-se la cca 11000 înseamnă că o specie din 8 se află în pericol de a dispărea complet. Departe de a se încetini această evoluție, se accelerează. Dacă în anul 1977 listele întocmite indicau un număr de cca 107 specii amenințate cu despărțirea, după numai 5 ani numărul lor crescuse cu 30% pentru ca, în

prezent, să depăşească de câteva ori nivelul anului de referinţă[17)]. Situaţia apare cu atât mai îngrijorătoare cu cât specialiştii atrag atenţia asupra faptului că, în caz de confirmare a schimbărilor climatice preconizate în modelele actuale (determinate de acţiunea factorilor poluanţi), reparaţia şi extinderea caracterelor habitatului natural şi, respectiv, a diversităţii biologice a speciilor s-ar modifica într-un ritm fără precedent.

Numeroase specii de plante şi animale reuşind să se adapteze la timp, vor dispărea ca urmare a deplasamentului, reducerii sau distrugerii aşezărilor lor. Evaluările OECD sunt deosebit de semnificative din acest punct de vedere (a se vedea tabelul nr. 5).

În cursul anilor ‘80, numărul specilor vulnerabile şi pe cale de dispariţie a crescut, ponderea lor în totalul speciilor cunoscute fiind extrem de ridicată la unele categorii, mai ales în cazul ţărilor europene.

Tabelul nr. 5

Categorii de specii ameninţate cu dispariţia în unele ţări occidentale în anii ‘80

Ţara	Mamifere	Păsări	Reptile	Amfibii	Plante vasculare
1. Canada	7,3	3,8	2,4	2,4	0,8
2. SUA	10,5	7,2	7,1	3,6	0,5
3. Japonia	7,4	8,1	3,5	6,3	10,2
4. Australia	13,4	3,3	1,5	4,0	12,3
5. Noua Zeelandă	20,3	5,7	17,9	...	4,8
6. Austria	29,4	28,4	46,2	10,5	15,9
7. Belgia	21,5	29,0	75,0	100,0	24,0
8. Danemarca	28,6	17,4	0,0	21,4	13,7
9. Finlanda	11,3	6,0	20,0	20,0	5,6
10. Franţa	52,2	39,8	38,9	62,1	8,4
11. R.F. Germania	46,8	32,1	75,0	57,9	28,2
12. Islanda	16,1	23,7	0,0	33,3	...
13. Italia	13,4	14,3	52,2	46,4	10,0
14. Olanda	48,3	33,1	85,7	66,7	...
15. Norvegia	7,4	10,2	20,0	40,0	4,5
16. Portugalia	51,2	39,6	37,1	23,5	...
17. Spania	14,8	14,5	14,1	4,2	2,5
18. Suedia	15,4	6,8	0,0	38,5	8,2
19. Elveţia	46,3	50,9	80,0	78,9	25,8
20. Turcia	30,5	16,9	50,5	72,2	...
21. Anglia	31,2	15,0	45,5	33,7	9,8

Sursa: OECD, *Environmental Indicators*, Paris, 1991, p. 41.

Situația variază de la o țară la alta. La mamifere, de pildă, țările cele mai afectate sunt Franța, Portugalia, Olanda, Germania, şi Elveția, ale căror specii pe cale de dispariție sau vulnerabile reprezintă aproape jumătate şi chiar peste din totalul speciilor cunoscute. O situație asemănătoare se remarcă în rândul păsărilor, recordul deținându-l Elveția (cca 51% din total). La reptile şi amfibii situația este şi mai gravă, speciile amenințate variind între 14,1% şi 80% din total, în cazul reptilelor, şi între 4,2% şi 100% în cazul amfibiilor.

În mediul acvatic (îndeosebi în apele dulci), deversarea de substanțe toxice reprezintă un pericol major pentru viețuitoarele acvamarine. Un studiu realizat de experții europeni, de pildă, identifică un număr de 103 specii de peşti de apă dulce amenințate cu dispariția. De asemenea, din totalul de 140 de specii de libelule, ale căror larve sunt acvatice, 61 (peste 43%) necesită măsuri urgente de conservare.[18)]

Specialiştii atrag astfel atenția că, dacă nu se întreprind de urgență măsuri adecvate pentru a stopa ritmul rapid de deteriorare în general diversității biologice la care asistăm în prezent, în următorii 20-30 de ani, în anumite zone geografice speciile de plante şi animale ar putea să dispară definitiv. Consecințele pentru mediul ambiant şi sănătatea umană sunt incalculabile.

Îngrijorarea care se manifestă față de acest fenomen a determinat inițierea pe plan internațional a unor acțiuni de anvergură la care participă majoritatea statelor lumii. Aceste acțiuni care vizează conservarea în cel mai mare grad posibil a diversității biologice şi integrarea lor în planurile de dezvoltare națională au fost materializate în strategia mondială de conservare a naturii pentru anii ’80, elaborată de PNUE şi alte organisme internaționale specializate. În prezent, se află în curs de elaborare strategia pentru anii ’90, precum şi Carta Roşie (semnal de alarmă) a Uniunii Internaționale pentru Conservarea Naturii. Alinierea statelor membre la recomandările făcute s-a reflectat în stabilirea de Liste Roşii, care conțin un inventar la nivel național al speciilor de plante şi animale dispărute, amenințate cu dispariția sau vulnerabile, liste care au stat la baza întocmirii Cartei Roşii. Alte măsuri vizează comerțul internațional cu produse ale florei şi faunei. Convenția asupra schimburilor comerciale internaționale cu aceste produse, în vigoare din 1975, care reuneşte peste 104 state membre, interzice şi limitează comerțul pentru cca 20000 de specii amenințate cu dispariția. La cea de-a VII-a sesiune a țărilor participante, care a avut loc la Lausanne (Elveția), în octombrie 1989, au fost adoptate măsuri de conservare şi protecție, interzicându-se totodată comerțul pentru încă 200 de specii de plante şi animale, pentru a asigura protecția şi regenerarea lor. În centrul atenției s-au situat metodele de conservare şi supraviețuire a elefantului din Africa, înscrierea sa în anexa nr. 1 a Convenției care interzice cu desăvârşire comerțul internațional cu

produse din elefant. În aceeaşi anexă au fost incluse, beneficiind de acelaşi regim, 1/6 din speciile de orhidee de renume mondial (Paphiopedilum), precum şi unele specii migratoare ale faunei. Pe aceeaşi linie se înscrie şi Colocviul internațional al păsărilor paleoarctice, care a avut loc la Cleves, în Germania, în februarie 1989, cu ocazia căruia au fost formulate unele recomandări şi propuneri de conservare şi salvgardare a speciilor amenințate.

2.4. Deşeurile şi substanțele chimice periculoase

Gestiunea şi depozitarea deşeurilor şi a substanțelor chimice periculoase constituie, de asemenea, aspecte deosebit de importante ce caracterizează starea factorilor de mediu, organizarea în bune condițiuni a acestor acțiuni eliminând riscurile de poluare. Din cauza impactului lor asupra mediului şi sănătății umane, eforturile de gestiune a deşeurilor sunt orientate, în special, în trei direcții principale:

- deşeuri municipale provenite îndeosebi de la menaje;
- deşeuri industriale şi alte tipuri (provenite din producția de energie, producția agricolă, exploatări miniere, producția chimică, demolări, reziduuri de la dragaje, noroaie din stațiile de epurare a diferitelor substanțe ş.a.);
- deşeuri radioactive, care rezultă în timpul extragerii şi utilizării în diferite stadii a combustibililor nucleari (extracția şi tratarea uraniului, îmbogățirea combustibililor radioactivi, retratarea şi înlăturarea reziduurilor şi a combustibililor nucleari utilizați), precum şi din funcționarea reactoarelor.

Obiectivul fundamental al politicii mediului, din acest punct de vedere, îl constituie reducerea cantității de deşeuri rezultate fie ca urmare a producției industriale sau de altă natură, fie ca urmare a modului de consum. Acest obiectiv poate fi atins prin acțiuni preventive, pe calea reciclării sau recuperării deşeurilor şi, în general, printr-o mai bună integrare a preocupărilor privind mediul în schemele de consum şi de producție.

Eforturile vizând reducerea deşeurilor variază de la o țară la alta, în funcție de modurile de consum, structurile economice, practica organizării şi gestiunii deşeurilor. De asemenea, importanța energiei electrice provenită din surse nucleare influențează rezultatele finale vizând reducerea cantității deşeurilor.

Problema minimizării deşeurilor a devenit în prezent unul din obiectivele principale ale strategiilor de utilizare a resurselor naturale. Utilizarea şi reciclarea deşeurilor în alt scop decât cel din care au rezultat constituie o practică curentă în unele sectoare de activitate. Numeroase țări au pus în funcțiune complexe industriale în “cascadă”, deşeurile produse într-o instalație dată devenind materie primă pentru o altă instalație. De asemenea,

recurgerea la schimbul de deşeuri la nivel național şi internațional utilizate în diferite sectoare ale industriei, deficitare în materii prime, se bucură de o atenție deosebită în unele țări.

Deşeurile provenite din diverse surse (producția de energie, numeroase sectoare ale industriei şi comerțului; deşeuri menajere) ridică însă probleme deosebit de delicate. Datorită unor cauze economice sau tehnice, o mare parte din aceste deşeuri trebuie să fie supusă unor tratamente destinate fie să le elimine, fie să le depoziteze în locuri special amenajate. Problema este deosebit de complexă în țările care nu dispun de spațiu pentru tratarea şi eliminarea fără risc a deşeurilor toxice sau periculoase. Absența tehnicilor de tratare prealabilă şi de stocare şi insuficiența mijloacelor, care să permită controlul nocivității deşeurilor periculoase, ridică o altă problemă pe care guvernele încearcă să o rezolve.

Potrivit datelor OCDE, la finele anilor ’80, pe ansamblul țărilor membre, cantitățile de deşeuri provenite din activitățile menajere şi cele industriale au reprezentat 420 milioane şi respectiv 1430 milioane tone, din care, 303 milioane deşeuri periculoase. Deşeurile radioactive (exprimate în tone HM – metal greu – s-au cifrat la 6990 tone.[19)] La toate cele trei categorii de deşeuri, SUA, Canada, Japonia, R.F. Germania, Italia, Franța (mai puțin deşeuri municipale) şi Anglia se situează pe primele locuri.

Deşeurile urbane, respectiv cele care cad în sarcina municipalităților sub aspectul gestionării (colectare, tratare, valorificare, depozitare) cuprind în principal resturi menajere, reziduuri şi deşeuri provenite din întreprinderile industriale, comerciale, servicii, piețe sau locuri publice. În majoritatea țărilor lumii, şi îndeosebi, în țările dezvoltate, populația beneficiază de servicii municipale de colectare a gunoaielor. Eliminarea acestor deşeuri se face fie prin incinerare sau compostare, fie prin depozitarea lor controlată.

Tabelul nr. 6

Producția de deşeuri municipale în țările membre ale OCDE în anii 1975, 1980 şi finele anilor ‘80

- kg/locuitor -

Nr. crt.	Țara	1975	1985	Finele ‘80	Finele ‘80/1975 (%)
1	Canada	…	636	632	20,8
2	SUA	648	744	864	33,3
3	Japonia	341	344	394	15,3
4	Austria	186	228	…	…
5	Danemarca	…	469	…	…
6	Finlanda	…	408	608	…
7	Franța	228	272	304	33,6
8	R.F. Germania	330	318	331	0,1

Nr. crt.	Țara	1975	1985	Finele ‘80	Finele ‘80/1975 (%)
9	Grecia	…	304	314	21,3
10	Islanda	175	311	…	…
11	Italia	257	263	301	17,0
12	Olanda	…	449	467	0,7
13	Norvegia	424	474	475	11,9
14	Portugalia	…	231	…	…
15	Spania	…	275	322	49,8
16	Suedia	293	317	…	…
17	Elveția	297	383	427	44,0
18	Anglia	324	355	353	8,9
19	OCDE	407	493	513	26,0

Sursa: OCDE, “Environmental Indicators”, Paris, 1991, p.47

În intervalul 1975 – finele anilor ‘80, producția de deşeuri municipale pe locuitor (pe ansamblul țărilor membre ale OCDE) a crescut cu peste ¼ (a se vedea tabelul nr. 6) în ciuda măsurilor întreprinse vizând diminuarea lor.

Creşterile cele mai semnificative au fost înregistrate în țări cu un înalt nivel de dezvoltare a centrelor urbane (Spania 49,8%, Elveția 44%, Franța 33,6%, SUA – cel mai mare producător de deşeuri municipale din lume – 864 kg/loc., urmate de Canada 632 kg/loc. şi Finlanda 608 kg/loc., ale căror niveluri depăşesc media realizată pe ansamblul țărilor membre OCDE.

Aceste rezultate sunt legate de nivelul şi structura consumului din fiecare țară, posibilitățile de reciclare a deşeurilor, adaptarea producției la cerințele consumatorului, informare, educație ş.a.

2.5. Sănătatea umană şi riscurile față de accidente

Intensificarea dezvoltării economice şi a altor activități umane care provoacă efecte poluante asupra mediului înconjurător afectează în acelaşi timp sănătatea populației, punând în pericol capacitatea de reproducere şi, în consecință, calitatea sa biologică.

Repercusiunile sunt dintre cele mai dramatice mai ales în cazul țărilor în curs de dezvoltare unde, alături de incapacitatea de a satisface nevoile unui trai decent, impactul asupra sănătății populației este deosebit de accentuat. În centre urbane supraaglomerate, cum este Calcutta de pildă, populația suferă, în proporție de 60%, de afecțiuni respiratorii ca urmare a aerului viciat; în marile oraşe din China, datorită consumului mare de cărbune – principalul combustibil – frecvența cancerului pulmonar în rândurile locuitorilor este 4-7 ori mai mare comparativ cu media îmbolnăvirilor semnalate pe ansamblul țării; în Mexico City emanațiile de plumb din gazele de eşapament stau la baza bolilor de circulație manifestate în cazul copiilor; pericolul este deosebit de mare, inhalarea plumbului în cantități ridicate provo-

când afecțiuni grave ale scoarței cerebrale. Se apreciază de asemenea că, în Africa, America Latină, Caraibe şi chiar în unele țări industrializate malaria afectează anual cca 100 milioane de locuitori.[20)]

O problemă cu implicații deosebite asupra sănătății umane este cea a produselor chimice. Deşi expansiunea industriei chimice a revoluționat numeroase sectoare ale economiei, ducând la dezvoltarea economică în ansamblu şi, odată cu aceasta, la creşterea nivelului de trai al locuitorilor, intensificarea necontrolată a utilizării produselor chimice a expus populația la mari riscuri. În majoritatea statelor lumii, guvernele sunt conştiente de faptul că adoptarea unor politici izolate în domeniul reglementării producției şi consumului de produse chimice afectează nu numai caracterul informațional ci şi posibilitățile de evaluare a riscurilor pe care le prezintă producția şi consumul unor asemenea produse, la dimensiuni naționale şi internaționale.

Pericolul este cu atât mai mare, cu cât, anual, pe piața mondială apar cca 100000 de substanțe chimice organice sau anorganice fabricate la scară industrială şi 1000-2000 de substanțe chimice noi din care unele sunt extrem de nocive.

Efectele substanțelor chimice asupra mediului şi sănătății umane încă nu sunt cunoscute în totalitate. Studiile elaborate de experți şi specialişti în acest domeniu atrag însă atenția asupra faptului că, în ultimii ani, riscurile de intoxicare a populației datorită utilizării substanțelor chimice în alimentație, îndeosebi aditivele, medicamentele, vitaminele, reziduurile de pesticide ş.a. s-au accentuat. La nivel mondial se produc anual cca 3 milioane de cazuri grave de intoxicare – din care 2 milioane ca urmare a unor tentative de sinucidere; peste 700000 de cazuri de intoxicații cronice sunt cauzate de agenți determinați, iar cca 40000 de agenți neidentificați.[21)]

Pericolele pe care producția şi utilizarea acestor substanțe în alimentație sau alte destinații le prezintă pentru sănătatea şi viața populației au determinat comunitatea internațională să întreprindă măsuri de urgență menite să contracareze şi, în primul rând, să prevină riscurile de îmbolnăvire sau accidentele. Sub auspiciile NU numeroşi cercetători şi specialişti în cadrul OIS, OIT, PNUD, PISSC. (Programul Internațional de Securitate a Substanțelor Chimice) CIRC (Centrul Internațional de Cercetări Cancerigene), RISCPT (Registrul Internațional de Substanțe Chimice Potențial Toxice) şi altele, organisme cu caracter internațional identifică şi evaluează produsele chimice, precum şi efectele lor perverse asupra sănătății umane.

Numai în intervalul 1988-1989 au fost elaborate 24 liste documentare cu privire la substanțele chimice potențial toxice, publicate în seria “Criterii de igienă a mediului”, în care sunt identificate annual cca 100 de asemenea substanțe. Documentele elaborate stau la baza recomandărilor şi reglementărilor făcute pe plan internațional în cadrul diferitelor acorduri, tratate sau programe privind problemele mediului înconjurător.

Pe aceeaşi linie s-au înscris şi lucrările iniţiate de grupul de experţi pentru evaluarea mediului, condus de R.F. Germania şi Olanda cu participarea a 48 de cercetători din 17 state. Atestând riscurile pe care le prezintă deteriorarea ozonului din atmosferă pentru sănătatea populaţiei, ei au demonstrat că radiaţiile ultraviolete de tip B (care în acest caz se intensifică) slăbesc sistemul imunitar al organismului uman, sporind riscurile şi accentuând gravitatea bolilor infecţioase. O pierdere de 1% de ozon, de pildă – care constituie ecranul protector al planetei – provoacă o creştere de 0,6% a cazurilor de cataractă în rândul populaţiei şi de 3% a îmbolnăvirilor de cancer de piele fără melanom (tipul cel mai răspândit în prezent). Intensificarea acţiunii razelor ultraviolete care rezultă din deteriorarea păturii de ozon, afectând solul, flora şi fauna, atât din punct de vedere cantitativ şi calitativ, se repercutează totodată asupra hranei în detrimentul sănătăţii populaţiei, îndeosebi în regiunile care cunosc penurii alimentare. În acest context, acţiunile iniţiate pe plan mondial au o importanţă deosebită. Aplicarea recomandărilor făcute în cadrul Protocolului de la Montreal, de pildă, cu privire la eliminarea până la finele anului 2000 a producţiei de cloro-fluorocarboni (CFC), ar putea diminua, potrivit evaluărilor făcute de specialişti, de peste 14 ori numărul deceselor imputabile cancerului pielii (provocat de acţiunea ultravioletelor) în rândul populaţiei născută înainte de 2075.* De asemenea, renunţarea la producţia de CFC ar reduce incidenţa cancerului pulmonar de la 98 milioane la 8 milioane îmbolnăviri şi a cataractei, de la 43 milioane la 5 milioane.[22)]

În ultimii ani, preocupările cu privire la protecţia mediului înconjurător şi a sănătăţii umane se deplasează progresiv, de la aspectele tradiţionale şi permanente ale poluării la cele datorate accidentelor. Câteva din accidentele industriale de proporţii, petrecute în ultimul deceniu, îndeosebi cele de la SEVESCO, BHOPAL şi CERNOBÎL au provocat, prin efectele lor de dimensiuni locale, naţionale şi internaţionale, pagube fără precedent soldate cu decese, răniri, îmbolnăviri, cu implicaţii deosebite pe plan ecologic, economic şi social.

Riscurile de accidente privesc în general producţia de produse chimice (accidente în cazul întreprinderilor), utilizarea lor, transportul şi depozitarea materialelor periculoase şi producţia de energie (accidente care se produc în centrale nucleare, la platformele petroliere de foraj etc.).

Deşi fiecare ţară a întreprins şi continuă să întreprindă acţiuni susţinute pe linia eliminării şi diminuării riscurilor de accidente, la care este supusă populaţia urbană şi lucrătorii din întreprinderi, ele încă mai persistă. O anali-

* Numărul deceselor datorate cancerului de piele se ridică pe plan mondial la 2 milioane cazuri anual.

ză asupra frecvenței în care se produc aceste accidente* şi a tendințelor care se degajă, demonstrează că, în general numărul accidentelor ca şi consecințele lor manifestate sub forma deceselor s-a diminuat (a se vedea tabelul nr. 7). Astfel, comparativ cu perioada 1975-1980 (perioada cu frecvență maximă sub ambele aspecte) în intervalul 1985-1989 numărul accidentelor produse s-a redus pe ansamblul țărilor OCDE cu peste ½, iar cel al deceselor datorate acestor accidente cu peste 70%.

Tabelul nr. 7

Numărul accidentelor industriale soldate cu decese în unele țări occidentale în perioada 1970-1989

Nr. crt.	Țări	Accidente				Decese			
		1970-1974	1975-1979	1980-1984	1985-1989	1970-1974	1975-1979	1980-1984	1985-1989
1	Canada	-	2	2	-	-	-	13	28
2	SUA	19	36	18	9	206	356	176	94
3	Japonia	3	1	5	2	44	21	36	16
4	Franța	2	1	2	2	12	5	19	11
5	RFG	6	3	1	-	36	28	6	-
6	Italia	-			3	-	10	26	27
7	Anglia	3	1	2	2	40	11	26	20
8	America de Nord	19	38	20	9	206	369	204	94
9	Europa Occid.	16	19	12	12	137	438	97	122
	OCDE	38	58	37	25	387	828	337	245

Sursa: OCDE, *Environmental Indicators*, Paris, 1991, p. 49.

În întreaga perioadă analizată, recordul îl deține SUA, deşi față de perioada 1975-1979 numărul accidentelor industriale înregistrate s-a redus de 4 ori, iar cel al deceselor de cca 3,8 ori.

Pericolele provocate de accidente industriale au determinat specialiştii din țările industrializate să elaboreze politici şi strategii vizând prevenirea riscurilor. Acestea au luat forma unor reglementări legislative noi sau îmbunătățirea celor existente, precum şi inițierea unor controale regulate asupra sectoarelor industriale. De asemenea, la nivel internațional, prin acorduri, convenții, protocoale încheiate sub auspiciile PNUE, OCDE, Consiliul European etc., au fost adoptate principii directoare, recomandări şi directive menite să asigure securitatea populației față de riscul la accidente.

* Se consideră accidente industriale cele care provoacă decesul a cel puțin 4 persoane.

2.6. Opinia publică

În țările industrializate cu economie de piață, sondarea opiniei publice joacă un rol important în elaborarea politicilor guvernamentale cu privire la lupta contra poluării. Se consideră astfel că, eficacitatea politicilor şi strategiilor naționale axate pe această problemă depinde, în mare măsură, de opțiunile şi exigențele consumatorului devenit, în prezent, o forță politică potențială.

Atât la nivel național, cât şi pe plan internațional, sondajele de opinie, anchetele, consultarea periodică a diferitelor organizații sindicale şi instituții aparținând marelui public constituie practici frecvente, concluziile obținute servind la fundamentarea programelor şi acțiunilor orientate spre protecția mediului înconjurător.

Importanța crescândă a consultării opiniei publice în elaborarea strategiilor de luptă contra poluării, de gestiune şi conservare a resurselor naturale şi a calității vieții rezultă din crearea diferitelor organizații naționale, regionale sau cu caracter internațional specializate în acest gen de operațiuni. În cadrul fiecărei țări există, astfel, diferite organizații şi instituții subordonate ministerului de resort sau aparținând unor organizații neguvernamentale al căror rol este de a efectua periodic sondaje asupra opiniei publice. Pe plan internațional a fost de asemenea creată, sub egida ONU, Organizația de Sondare a Opiniei Publice, care întreprinde acțiuni de anvergură. Informațiile şi rezultate obținute în urma sondajelor efectuate de această organizație sunt furnizate PNUM, servind acestuia în elaborarea programelor, deciziilor şi recomandărilor făcute statelor membre în domeniul protecției mediului.

La nivelul OCDE există, de asemenea, comitete şi comisii însărcinate cu acest gen de anchete. Recent, sub patronajul acestui organism a fost efectuat în 1989-1990 un sondaj de opinie asupra unui număr de cca 12000 de persoane rezidente în țările vest-europene, America de Nord şi Japonia. Rezultatele obținute atestă prioritatea acordată problemelor care vizează protecția mediului ambiant chiar dacă cheltuielile angajate ar antrena o încetinire a ritmului creşterii economice. Astfel, cca78% din persoanele intervievate în Franța, 71% din SUA, 63% din Finlanda, 48% din Norvegia şi 38% din Japonia acordă prioritate acțiunilor în favoarea protecției mediului; cca 2/3 şi peste (60% în Danemarca, 72% în Luxemburg, 61% în Spania, 60% în Italia) consideră că problemele protecției mediului sunt la fel de importante ca şi cele referitoare la creşterea economică.

O anchetă mai detaliată însă a fost întreprinsă în 1989 de către 12 institute vest-europene specializate, membre ale “The European Omnibus Survey”.[23)] Ancheta dusă asupra unui număr de 11819 cetățeni din țările vest-europene membre ale CEE a vizat răspunsuri la mai multe întrebări. Analiza rezultatelor obținute atestă că:

- 98% din cei intervievați consideră protecția naturii şi lupta contra poluării un fenomen foarte important;
- 97% se pronunță pentru măsuri de reducere a şomajului;
- 95% pentru lichidarea sărăciei;
- 92% pentru rezolvarea problemei aprovizionării cu energie;
- 84% pentru reducerea decalajelor între regiuni şi grupe de țări;
- 74% pentru ajutorarea țărilor în curs de dezvoltare.

Se constată astfel că, protecția mediului constituie problema cea mai actuală şi prioritară, trecând în opinia publică înaintea şomajului şi a sărăciei. Ceea ce este deosebit de semnificativ este faptul că ponderea celor ce afirmă acest lucru a sporit în ultimii 2 ani, de la 61% în 1987 la 78% în 1989.

Tendințele indicate se regăsesc în toate țările. Doar în 5 state (Grecia, Portugalia, Irlanda, Spania şi Franța) problema şomajului este mai importantă decât cea a protecției mediului. Dar chiar şi în aceste state creşterea dorinței de a întreprinde acțiuni de protecție a mediului este în ultimii ani spectaculoasă (26% în Portugalia, 22% în Irlanda ş.a). De fapt, numai în două țări, Irlanda şi Franța, problema şomajului rămâne mai importantă decât cea a mediului (89% pentru şomaj, față de 70% pentru protecția mediului, în Irlanda; 79% şomaj, față de 68% pentru protecția mediului în Franța).

*

Acțiunile pe plan internațional nu se limitează numai la aspectele enumerate. O bună parte din politicile şi strategiile elaborate la nivel național şi regional sunt susținute din punct de vedere financiar prin credite, împrumuturi, subvenții, la care se adaugă crearea diferitelor organisme cu caracter internațional orientate spre acțiuni concrete vizând protecția mediului înconjurător. Prin Programul Națiunilor Unite pentru Protecția Mediului, la care participă numeroase state, au fost finanțate acțiuni cu caracter regional, cum sunt cele referitoare la protecția şi punerea în valoare a mediului marin şi a zonelor de coastă din Arabia Saudită, Bahrein, Emiratele Arabe Unite, Irak, Iran, Kuweit, Oman şi Qatar; Fondul de afectare specială pentru protecția Mării Mediterane, a Mării Caraibelor, sprijinul financiar acordat pentru punerea în aplicare a Convenției asupra comerțului internațional cu specii ale florei şi faunei amenințate cu dispariția, a Convenției de la Viena asupra protecției păturii de ozon, a Protocolului de la Montreal ş.a. sunt doar câteva din acțiunile inițiate şi finanțate prin PNUM. Sprijinul de care se bucură acest program din partea țărilor membre şi a comunității mondiale în ansamblu a făcut să sporească, an de an, resursele sale financiare şi, odată cu acestea, posibilitățile sale de finanțare a diferitelor acțiuni. Nivelul total al cheltuielilor PNUM efectuate în anul 1989 pentru sprijinirea măsurilor şi acțiunilor întreprinse în cadrul politicilor şi strategiilor privind mediul înconjură-

tor, s-a ridicat la aproximativ 60 milioane de dolari, față de numai 3 milioane în perioada de început (1972-1973).

Pentru intervalul 1990-1991 cheltuielile reprezintă cca 123 de milioane de dolari (peste dublu față de 1989), respectiv aproape 80% din resursele sale financiare disponibile[24)].

Pe aceeaşi linie se înscriu şi acțiunile Băncii Mondiale cu privire la protecția mediului ambiant. În colaborare cu organizații internaționale, guvernamentale sau neguvernamentale, banca participă intens la elaborarea şi publicarea diferitelor lucrări cu caracter ştiințific, informațional, documentar etc., axate pe probleme ale mediului înconjurător punând totodată la dispoziția guvernelor specialişti care să aplice politicile şi măsurile preconizate. De asemenea, prin Banca Mondială sunt finanțate diferite proiecte care acoperă o multitudine de aspecte privind protecția mediului înconjurător în numeroase țări. Este cazul implementării proiectului național al Braziliei cu privire la instituționalizarea activității de protejare a mediului, programul vizând gestiunea apei, a pădurilor, reforetizarea, conservarea solului, cercetarea ecosistemelor marine şi stabilirea unui sistem informațional în Madagascar, Coasta de Fildeş, Polonia etc. Banca a finanțat de asemenea, un proiect de anvergură privind populația, sănătatea şi nutriția (PHN), pentru care a afectat în anul 1990 fonduri în valoare de peste 800 milioane dolari.

Banca Mondială sprijină totodată eforturile diferitelor state de construire de obiective industriale şi componente menite să apere populația împotriva diferitelor riscuri de poluare. Aproximativ 50% din împrumuturile şi creditele acordate sunt orientate spre asemenea obiective.

Anexa nr. 1

Emisii totale de NO_x

Nr. crt.	Țara	Mii tone			1987/1970	Pe unit. de PIB	Kg/loc. la
		1970	1980	1987	(%)	kg/1000 $ SUA la finele anului 1980	finele anu-lui 1980
1	Canada	1364	1959	1952	43	4,9	74,9
2	SUA	18300	20400	19500	7	4,5	80,4
3	Japonia	1651	1400	1176	-29	0,8	9,6
4	Danemarca	...	241	282	...	4,2	48,5
5	Finlanda	...	284	270	...	4,6	56,6
6	Franța	1322	1834	1605	21	3,1	31,6
7	R.F. Germania	2383	2981	2931	23	4,3	46,7
8	Italia	1410	1585	1570	11	3,4	27,3
9	Olanda	427	540	553	30	4,2	37,9
10	Norvegia	159	192	233	47	3,6	53,7
11	Portugalia	72	166	116	61	5,2	11,8
12	Suedia	302	332	325	8	2,9	37,4
13	Elveția	149	196	202	36	1,8	27,6
14	Regatul Unit	2404	2418	2429	1	4,9	44,0
	OCDE	32300	37700	36200	12	3,8	44,3

Sursa: OECD, *Environmental Indicators*, Paris, 1991, p. 20.

Anexa nr. 2

Emisii totale de SO_x

Nr. crt.	Țara	Mii tone			1989*	
		1970	1980	1989*	kg la 1000 $ PIB	kg/loc.
1	Canada	6677	4643	3800	9,7	146,4
2	SUA	28400	23400	20700	4,7	84,0
3	Japonia	4973	1263	835	0,6	6,8
4	Danemarca	574	447	242	4,1	47,2
5	Finlanda	515	584	305	5,1	61,7
6	Franța	2966	3339	1272	2,3	22,8
7	R.F. Germania	3739	3191	1306	1,9	21,3
8	Italia	2830	3211	2070	4,4	36,0
9	Olanda	772	461	256	1,9	17,3
10	Norvegia	171	142	65	1,0	15,4
11	Portugalia	116	267	205	8,7	19,9
12	Suedia	930	502	199	1,8	23,6
13	Elveția	125	126	63	0,6	9,4
14	Regatul Unit	6327	4848	3664	7,0	63,1
OCDE		64600	53000	39900	4,1	48,3

* Evaluări.

Sursa: OECD, *Enviromental Indicators*, Paris, 1991, p. 22.

Anexa nr. 3

Situația zonelor naturale protejate în unele țări

- mii km^2 -

Nr. crt.	Țara	1970	1989	% din suprafața terenurilor în 1989
1	Canada	148,2	718,6	7,8
2	SUA	234,5	790,4	8,6
3	Japonia	19,7	24,0	6,4
4	Australia	108,8	364,8	4,8
5	Noua Zeelandă	25,5	28,3	10,6
6	Austria	2,6	15,9	19,3
7	Belgia	0,0	0,8	2,6
8	Danemarca	0,1	2,8	6,7
9	Finlanda	4,8	8,1	2,6
10	Franța	4,7	45,0	8,2
11	RFG	1,3	27,6	11,3
12	Irlanda	0,1	0,2	0,4
13	Italia	3,0	12,7	4,3
14	Olanda	0,9	1,5	4,4
15	Norvegia	2,1	47,6	15,5
16	Portugalia	0,7	6,2	6,7
17	Spania	9,2	25,6	5,1
18	Suedia	5,0	17,1	4,2
19	Elveția	0,2	1,2	3,0
20	Turcia	0,5	2,5	0,3
21	Regatul Unit	15,0	25,7	10,6
	OCDE	586,3	2180,5	7,1
	Mondial	1597,1	5290,8	4,0

Sursa: OECD, *Environmental Indicators*, Paris, 1991, p. 33.

Anexa nr. 4

Populația deservită de o stație de tratare a apelor uzate

- în % din totalul populației -

Nr. crt.	Țara	1970	1980	Finele anilor '80	Prin tratare primară (la finele '80)	Populația nedeservită (milioane)
1	Canada	...	56	66	13,0	8,8
2	SUA	42	70	...	15,0	64,0
3	Japonia	16	30	39	...	74,8
4	Austria	17	33	72	5,0	2,1
5	Danemarca	54	80	98	8,0	0,1
6	Finlanda	27	65	75	...	1,2
7	Franța	19	43	52	...	26,8
8	RFG	62	82	90	2,1	6,3
9	Italia	14	30	60	...	23,1
10	Olanda	...	72	89	7,0	1,6
11	Norvegia	21	34	43	6,0	2,4
12	Spania	...	18	48	6,2	20,3
13	Suedia	63	82	95	1,0	0,4
14	Elveția	35	70	90	...	0,7
15	Regatul Unit	...	82	84	6,0	9,1
	OCDE	34	51	60	...	330,0

Sursa: OECD, *Environmental Indicators*, Paris, 1991, p. 25.

Referințe bibliografice

1) UNDP, *World Resources 1990-1991*, New York, 1990, p. 1-2.
2) *Idem*.
3) *La santé des fôrets*, Ministerul Agriculturii şi Silviculturii, Paris, 1990, p. 43-47.
4) *Idem*.
5) OCDE, *The State of the Environment*, Paris, 1991, p. 29.
6) OCDE, *Environmental Indicators*, Paris, 1991, p. 17.
7) UNDP, *A Guide to the Global Environment*, New York, 1991, p. 27.
8) PNUE, *Rapport Annuel 1989*, Nairobi, 1990, p. 13-14.
9) *Idem*, p. 10.
10) UNDP, *World Resources 1990-1991*, New York, 1990, p. 345.
11) OCDE, *Indicateurs d'Environnement*, Paris, 1991, p. 27.
12) Ehrlich, Paul, *Oil in the Sea*, National Academic Press, Washington DC, 1989, p. 82.
13) Ehrlich, Anne H.; Ehrlich, P.R.; Holdren, John P., *Ecosistem, Population, Resources, Environment*, W.H. Freeman, 1987, p. 149.
14) PNUE, *Rapport Annuel 1989*, Nairobi, 1990, p. 80.
15) FAO, *An Interim Rapport of the State of the Forest Resources in the Developing Countries*, Roma, 1988, tabelul 7.1.
16) Ried, Walter V.; Miller, Kenton R., *Keeping Options Alive*, World Resources Institute, Washington DC, 1989, p. 59.
17) OCDE, *Environmental Indicators*, Paris, 1991, p. 37.
18) Commission Economique pour l'Europe, *Strategies nationales pour la protection de la flore, de la faune et de leur habitat*, Serie sur l'Environnement, nr. 2, NU, 1988.
19) Lelek, *Les poissons d'eau douce menaces en Europe*, Notes et Etudes Documentaires, nr. 4924/1990.
20) OCDE, *Environmental Indicators*, Paris, 1991, p. 45.
21) UNDP, *World Resources 1990-1991*, New York, 1990, p. 8.
22) PNUE, *Rapport Annuel 1989*, Nairobi, 1990, p. 53.
23) *Idem*.
24) Taccon, Lionel, *Producteur d'electricite et environnement*, Revue de l'Energie, nr. 422/iulie-august 1990, p. 363-364.
25) PNUE, *Rapport Annuel 1989*, Nairobi, 1989, p. 61.

Capitolul 3

STRATEGII ŞI POLITICI PRIVIND PROTECȚIA MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN CEE

În cursul ultimilor ani, guvernele statelor membre ale CEE, Parlamentul European şi opinia publică se pronunță tot mai hotărât pentru acțiuni în favoarea protecției mediului înconjurător. Această atitudine este determinată de îngrijorarea față de efectele perverse ale dezvoltării fără precedent a activităților economice, efecte care se manifestă sub forma unor acumulări de poluanți, risipa şi distrugerea resurselor rare, accidente şi riscuri tehnologice, cu repercusiuni asupra sănătății umane şi mediului natural.

Încă din anul 1972, CEE a pus bazele unei politici şi strategii comune în domeniul protecției mediului înconjurător soldată cu unele realizări. Cu toate acestea se consideră că mediul european continuă să se degradeze, fapt care solicită din partea statelor membre eforturi susținute. În acelaşi timp, problematica mediului capătă tot mai mult o dimensiune planetară care reclamă o coordonare a eforturilor şi a acțiunilor la nivel comunitar şi respectiv, internațional.

La început contestată, necesitatea unei politici comune este în prezent recunoscută de toate țările membre. Motivația este dată, în primul rând, de faptul că poluarea nu cunoaşte frontiere, deci problemele nu pot fi rezolvate doar în cadrul strâmt național, ci necesită un spațiu de manevră mult mai larg. Situația devine şi mai evidentă când este vorba de probleme care privesc ansamblul planetei cum sunt rarefierea păturii de ozon, efectul de seră sau schimbările climatice. În acest context CEE apare, potrivit opiniei membrilor săi, ca fiind organismul cel mai corespunzător pentru rezolvarea numeroaselor probleme care se ridică. Se consideră, de pildă, că acțiunea comună a celor 12 ar facilita schimbul de experiență în domeniu între specialiştii naționali şi responsabilii la toate nivelurile, ca şi acțiunile comune sau de coordonare a activității de cercetare ştiințifică (adesea costisitoare pentru o singură țară), de rezultatele cărora ar beneficia deopotrivă țările membre.

În al doilea rând, necesitatea unei politici comune este justificată de considerente economice. Astfel, aplicarea unor politici naționale comune este justificată de considerente economice. Astfel, aplicarea unor politici naționale diferite ar crea în optica CEE disparități care ar împiedica buna funcționare a Pieței Comune. Definirea unor norme diferite la nivel național ar putea împiedica de pildă libera circulație a bunurilor şi serviciilor produse

în cadrul fiecărei țări creând distorsiuni de concurență. O politică comună însă, pe lângă avantajul unei piețe de dimensiuni continentale, oferă posibilitatea aplicării unor proiecte de anvergură în domeniul protecției mediului, fapt care ar contribui la creşterea competitivității pe plan internațional.

Cea de a treia motivație a necesității adoptării şi aplicării unei politici comune în materie de protecție a mediului rezidă în însuşi obiectivul fundamental înscris în Tratatul de la Roma: "asigurarea condițiilor de viață şi de muncă ale cetățenilor țărilor membre şi dezvoltarea armonioasă a activităților economice"[1)]. Deşi obiectivul nu face în mod expres referire la protecția mediului se consideră că el o implică. Tocmai de aceea, în virtutea acestui obiectiv general țările membre au adoptat începând din anul 1972 patru programe comune de acțiune privind protecția mediului (1972-1977; 1977-1989; 1982-1986; 1987-1992), următorul program vizând perioadă 1992-1997. Prin intrarea în vigoare, începând cu iulie 1987, a Actului Unic[2)] European protecția mediului revine cu forță în actualitate căpătând noi valențe. Consacrând un articol întreg acestei probleme noul document completează astfel prevederile din Tratatul de la Roma, conferind CEE mandatul de a acționa în această direcție, în numele statelor membre. Principiul subsidiarității, enunțat în art. 130 R, potrivit căruia Comunitatea este împuternicită să acționeze "în măsura în care obiectivele politice ale CEE în acest domeniu pot fi mai bine realizate decât la nivelul statelor membre luate izolat" nu contrazice această aserție. Politica comunitară a mediului nu a răspuns niciodată asupra principiului repartiției competențelor între statele membre, iar Actul Unic nu introduce modificări în acest sens. Comisia Comunității este cea care face propuneri în materie de protecție a mediului şi are dreptul la inițiative. Consiliul de Miniştri al CEE este însă cel care apreciază dacă măsurile trebuie să fie luate la nivel comunitar sau nu. Până în iulie 1987 (intrarea în vigoare a Actului Unic) această apreciere se realiza automat: deciziile Consiliului de Miniştri se aprobau cu majoritate absolută. De acum înainte situația rămâne practic aceeaşi, Actul Unic stipulând în plus principiul subsidiarității.

3.1. Direcțiile principale ale strategiei şi politicii de protecție a mediului în contextul dezvoltării durabile

Primele două programe de acțiune comună privind protecția mediului, lansate de CEE pe perioade de câte 5 ani (1972-1976; 1977-1981), au fost orientate mai mult spre acțiuni cu caracter curativ, fiind impuse de necesitatea rezolvării imediate a gravelor probleme ridicate de poluare. Începând cu etapa următoare, în strategia şi politica CEE de protecție a mediului apare o nouă orientare. Astfel, cel de al III-lea program de acțiune (1982-1986) defineşte o strategie globală şi preventivă de protejare a mediului ambiant, de

gestiune şi conservare a resurselor naturale şi de apărare a calității vieții. Se consideră astfel că prin trecerea de la acțiuni cu caracter curativ la cele cu caracter preventiv, lupta contra poluării şi degradării ecosistemelor naturale ar putea deveni mai puțin costisitoare şi deci mai eficientă şi mai favorabilă din punctul de vedere al dezvoltării durabile.

Documentul care atestă această nouă abordare a strategiei şi politicilor de protecție a mediului înconjurător îl constituie Directiva comunitară 85/337 din anul 1985 asupra studiilor de impact[3)].

În conformitate cu această Directivă comunitară, obținerea autorizațiilor de construire a marilor lucrări industriale şi de infrastructură este condiționată de elaborarea unui studiu prealabil de impact, respectiv consecințele pe care asemenea lucrări le pot avea asupra mediului ambiant şi sănătății umane.

Reflectând noua orientare strategică, cel de al 4-lea Program de acțiune în curs (1987-1992) merge mai departe, făcând din protecția mediului înconjurător elementul esențial al întregii politici economice şi sociale comunitare.

Obiectivul fundamental al strategiei şi politicii mediului înscris în Actul Unic este centrat de acum înainte pe două axe principale: prevenirea şi contracararea efectelor poluării, pe de o parte, şi îmbunătățirea gestiunii şi conservării patrimoniului natural prin asigurarea unei utilizări prudente şi raționale a resurselor naturale, pe de altă parte, salvgardarea calității biologice a ființei umane, a viețuitoarelor şi a habitatului fiind o consecință a acestor acțiuni (art. 130 R al.1)[4)].

În contextul dezvoltării durabile, transpunerea în practică a obiectivului fundamental obligă Comunitatea, potrivit art. 130 R al. 2[5)], să se implice tot mai mult. Astfel, ea va trebui de acum înainte:

- să integreze sistematic politicile de protecție a mediului în toate celelalte politici comunitare cum sunt de pildă, politica agricolă, politica industrială, politica energetică, a transportului, cooperarea la dezvoltare ş.a. Se consideră astfel că obligativitatea elaborării studiilor de impact va permite să se asigure, de acum înainte, o compatibilitate între orientarea judicioasă a acțiunilor finanțate prin fondurile naționale sau cele comunitare şi obiectivele de protecție a mediului înconjurător;
- stabilirea unor norme mai stricte de protecție a mediului în cadrul realizării marii piețe unice, obiectiv preconizat a fi atins până în anul 1992.

Obiectivul implică în sine pe lângă aspectul ecologic şi pe cel economic. Se consideră astfel că competitivitatea industriei comunitare pe plan mondial depinde de capacitatea sa de adaptare la normele cele mai severe şi tehnicile şi tehnologiile antipoluante cele mai actuale. În acest context,

piața “ecoproduselor” sau a produselor “verzi”, potrivit noilor standarde şi mărci, se preconizează a căpăta o amploare fără precedent. Cheltuielile cu protecția mediului vor fi astfel compensate de creşterea economică susținută de sectoarele industriilor antipoluante. În acest fel se asigură protecția mediului, care la rândul său constituie garanția procesului dezvoltării durabile.

Cunoaşterea celor mai actuale tehnici şi tehnologii destinate protecției mediului se realizează prin continuarea acțiunilor întreprinse în cadrul Anului European al Mediului (1987) printre care: premii pentru cele mai bune mijloace tehnice şi produse antipoluante utilizate în industrie; operațiunea “1000 de comune”, care angajează autoritățile şi asociațiile locale la realizarea proiectelor de îmbunătățire a protecției mediului; campania “Pavilionul bleu al Europei” care identifică plajele şi porturile cele mai accesibile din punct de vedere ecologic ş.a.:

- creşterea investițiilor orientate spre acțiuni vizând protecția mediului. În acest sens, cel de-al 4-lea program include numeroase acțiuni, printre care, cele mai importante se referă la finanțarea cercetării şi dezvoltării tehnologice, a unor proiecte de demonstrație, a tehnicii şi tehnologiilor antipoluante ş.a. în cadrul unor programe comune care includ şi terțe țări;
- mai bună informare la toate nivelurile. Consiliul CEE a aprobat, în acest sens, propunerea Comisiei europene care vizează pe de o parte, îmbunătățirea accesului cetățenilor din fiecare țară membră la informația deținută de autoritățile responsabile cu protecția mediului, iar pe de altă parte difuzarea mai largă a publicațiilor şi informațiilor. Cetățenii vor putea astfel să-şi cunoască mai bine drepturile, să-şi apere interesele şi să ia cunoştință de măsurile de protecție inițiate de autorități, atât la nivel comunitar cât şi pe plan internațional. Pentru a veni în sprijinul unor asemenea acțiuni, Consiliul de Miniştri a adoptat, la propunerea Comisiei CEE (Regulamentul 1210/90 din 7 mai 1990, publicat în jurnalul oficial L 120/11 mai 1990), crearea Agenției Europene pentru Mediul Înconjurător, organism comunitar autonom deschis tuturor țărilor europene. Însărcinată cu strângerea şi difuzarea informațiilor ştiințifice şi tehnice necesare adoptării şi aplicării unor politici eficiente, Agenția gireză o bancă de date asupra mediului în cadrul programului CORINE (1985-1990) de coordonare şi colectare a informațiilor asupra stării factorilor de mediu şi a resurselor naturale. În acest scop, Agenția colaborează atât cu Comisia CEE cât şi cu agențiile naționale şi instituțiile specializate în probleme de mediu. Totodată ea este desemnată să devină centrul european de organizare a rețelei regionale şi naționale publice sau private, de previziuni şi controale privind respectarea normelor şi reglementărilor stabilite;

- aplicarea mai eficientă a legislației europene. Se consideră că statele membre îşi adaptează tardiv legislația națională la cele cca 200 de Directive comunitare existente, fapt care constrânge Comisia CEE la adoptarea unor măsuri care pot merge până la deferirea acestora în fața Curții Europene de Justiție (nu înainte însă de a negocia prioritatea "dreptului comunitar");
- utilizarea unei game mai largi de măsuri de prevenire şi control al poluării cu substanțe poluante, cât şi de măsuri şi mijloace care definesc normele de emisie, valorile limită, parametrii de calitate a mediului, măsuri de stimulare sau de restricții ş.a.

Rolul Comunității în domeniul protecției mediului înconjurător are deci de acum înainte o importanță deosebită, astfel încât, se poate afirma, că prin sarcinile şi responsabilitățile asumate, în viitorul apropiat nu se va mai putea vorbi de politici naționale în acest domeniu.

3.2. Mijloace şi instrumente de realizare a obiectivelor strategice

Din punctul de vedere al protecției mediului, Comunitatea este confruntată cu mai multe probleme printre care:

- realizarea obiectivelor ambițioase înscrise în Tratatul de la Roma şi respectiv, (ca o completare a acestuia) în art. 130 din Actul Unic European care prevede garantarea unui nivel ridicat de protecție[6)];
- asigurarea în cadrul Europei "celor 12" a coeziunii între țări al căror nivel de dezvoltare, natura şi perspectiva problemelor de protecție a mediului şi dezvoltarea noilor tehnologii diferă profund;
- capacitatea de a face față responsabilităților sale asumate pe plan mondial.

Pentru a face față acestor responsabilități, Comunitatea dispune de mijloace de acțiune şi de resurse adecvate problemelor pe care le are de rezolvat în cadrul strategiei şi politicii de protecție a mediului.

Principalele sale mijloace de intervenție sunt asemănătoare cu cele utilizate în țările industrializate:

- calea legislativă şi a reglementărilor, respectiv, aplicarea progresivă a Directivelor comunitare cu caracter ambiental (obiective de calitate, norme, standarde, proceduri, fie orientative, fie încadrate în anumite limite, fie precise) la care statele membre trebuie să se alinieze din punctul de vedere al legislației naționale, potrivit specificului național;
- canalele instrumentelor economice şi fiscale care repercutează costurile cu protecția mediului proprii fiecărei activități economice,

asupra nivelului prețurilor, al sarcinilor sau redevențelor plătite de producători şi/sau consumatori ai diferitelor bunuri şi servicii;

- instrumentele financiare care pot, după caz, să orienteze comportamentele prin acțiuni de sensibilizare şi de stimulare (finanțarea proiectelor de demonstrație cu caracter antipoluant, a investițiilor în utilaje şi tehnologii noi, aparate de emisie, instalații de prevenire, de reducere sau eliminare a deşeurilor, instalații de epurare a apelor, de purificare a emisiilor etc.).

Atingerea obiectivelor asumate în cadrul strategiei şi politicilor vizând protecția mediului înconjurător se realizează astfel, prin acțiunea conjugată a celor trei mijloace sus-menționate, folosirea lor izolată considerându-se neavenită întrucât nu ar putea duce la rezultatele scontate. De pildă, acțiunea legislativă lansată de Convenția Europeană de la Paris în octombrie 1972, deşi a atins un nivel satisfăcător, ridica în optica autorităților comunitare probleme importante legate de aplicare. Ea urmează deci să fie completată şi adaptată în funcție de evoluțiile tehnice, tehnologice şi ştiințifice şi de modificările care intervin în indicatorii de protecție a mediului.

Intervenția prin canalele instrumentelor economice şi fiscale se dovedeşte a fi mai suplă şi mai dinamică. Utilizate în baza unor legislații şi reglementări ele constituie un mijloc eficient de integrare a politicii de protecție a mediului în celelalte politici. Acțiunea lor singulară nu poate însă garanta realizarea obiectivelor propuse, mai ales în cazul unor fenomene de importanță planetară (efectul de seră sau rarefierea păturii de ozon) când este imposibil să se poată cuantifica costul pentru colectivitate numai prin intermediul acestui instrument. Tocmai de aceea mijloacele de acțiune legislative, economice şi fiscale sunt completate cu cele financiare.

În optica comunitară instrumentele financiare constituie mijlocul cel mai indicat pentru stoparea efectelor poluante provenite din activitățile trecute şi totodată pentru finanțarea unor proiecte ambițioase de prevenire a poluării şi de protejare a mediului înconjurător.

3.2.1. Acțiuni legislative, dispoziții şi reglementări

Legislația şi dispozițiile de reglementare ale CEE apar sub forma Directivelor comunitare, autorizații, circulare, norme, proceduri ş.a. Ele vizează obiective care se regăsesc în toate programele de acțiune în domeniul protecției mediului cum sunt: apa, aerul, patrimoniul natural etc.

Mai multe Directive comunitare se referă astfel la obiectivul "**ape mai limpezi**"[7)] (78-659/18 iulie 1978; 79-923/30 octombrie 1979; 89-518/4 ianuarie 1990). Ele vizează protecția apelor subterane, a apelor de suprafață, a apelor dulci şi marine stabilind norme de calitate în funcție de utilitatea apei: potabilă, de scăldat, de pescuit sau ape în care viețuiesc moluşte şi crusta-

cee. Un regim de autorizare prealabilă, de limite cantitative şi de norme şi parametri calitativi coordonează deversările de substanțe periculoase, resturi menajere, deşeuri industriale ş.a. prevăzute în listele "negre" şi "cenuşii" după gradul lor de toxicitate (Directiva 76-464 din 18 mai 1978)[8)].

Directivele CEE au la bază reglementările legislative ale statelor membre prin care se stabilesc la nivelul național norme cantitative sau obiective de calitate în funcție de parametrii respectivi. Odată adoptate, fiecare țară este obligată să-şi adapteze în decurs de 2 ani legislația națională la dispozițiile comunitare, fie că este vorba de valori imperative care nu pot fi depăşite, fie că este vorba de valori orientative pe care se străduiesc să le respecte.

Directiva nr. 89-544 din 2 februarie 1990 se referă, de asemenea, la protecția apelor dulci, a apelor de coastă şi a apelor marine contra poluării cu substanțe azotoase provenite din agricultură, stații de epurare municipale, tratarea apelor menajere sau reziduuri specifice unor activități industriale.

La aceste dispoziții legislative se adaugă proceduri cu privire la schimbul de informații referitoare la rezultatele măsurilor inițiate ca şi controlul şi reducerea poluării cauzată de deversările în mare a hidrocarburilor şi a altor substanțe periculoase. Prin adoptarea unui bogat evantai de măsuri şi reglementări axate pe protecția apelor, CEE se străduieşte astfel să consolideze acțiunile de prevenire a poluării în zonele cele mai sensibile care cad adesea sub jurisdicția unor convenții internaționale la care participă: Convențiile asupra Ronului, Atlanticului de Nord, Marea Nordului şi Marea Mediterană.

La obiectivul "**aer mai pur**" Directivele europene stabilesc norme de calitate a combustibililor precum şi limite în materie de poluare cu plumb, anhidridă sulfuroasă şi particule în suspensie. Potrivit reglementărilor, conținutul în sulf al gazolinei este limitat la 0,2-0,3% începând cu anul 1989. De asemenea, a fost generalizată din octombrie 1989, obligativitatea distribuirii benzinelor superioare fără conținut în plumb sau cu un conținut între 0,15-0,40 g/l, benzine cunoscute sub marca **EUROSUPER**. La 9 iunie 1988, Consiliul CEE a adoptat o revizuire a Directivei 88/76[9)] în baza căreia s-a convenit asupra unei reduceri între 80% şi 90% a emisiunilor de oxid de carbon şi oxizi de azot la vehicule cu motorină. Reducerea este eşalonată pe o perioadă de 4 ani cuprinsă între 1 octombrie 1988 şi 1 octombrie 1992[10)], interval în care urmează să se alinieze toate statele membre. În acelaşi spirit de salvgardare a mediului înconjurător şi a sănătății umane, Comunitatea a adoptat o directivă-cadru privind combaterea poluării atmosferei datorită marilor instalații industriale cu o capacitate superioară 50 MW[11)]. Directiva 439/VI.88 vizează astfel limitarea în trei etape a emisiilor de bioxid de sulf (1993, 1998 şi respectiv 2003) şi în două etape a celor de oxizi de azot (1993 şi 1998).

Pe ansamblul CEE emisiile de SO_2 urmează astfel să se reducă în medie față de anul 1980, cu 23% în 1993, 42% în 1998 şi 57% în 2003, fiecare țară stabilizându-şi valorile limită potrivit negocierilor din cadrul Comisiei CEE. La oxizii de azot proveniți de la instalațiile industriale existente prevederile comunitare indică o reducere globală de circa 40% din nivelul anului 1980, cu diferențieri de la o țară la alta.

La 1 ianuarie 1990, printr-o decizie a Comisiei CEE s-a propus modificarea regulamentului nr. 3322 din 1988 al Consiliului Comunității privind aplicarea Protocolului de la Montreal asupra substanțelor care deteriorează pătura de ozon ca urmare a utilizării clorofluoro-carbonilor (CFC) în industria aerosolilor. Comisia CEE propune eliminarea în totalitate până în anul 1997 a CFC şi a tetraclorurii de carbon şi până în anul 1999 a halogenilor, precum şi reducerea cu 40% înainte de anul 1998 a producției şi importului de cloroform de metil. Aceste propuneri se înscriu în recomandările făcute de Comisia Economică pentru Europa (349 din anul 1989)[12)] adresate industriei vest-europene de aerosoli, precum şi cele ale Convenției de la Geneva asupra poluării atmosferei la mare distanță.

La obiectivul "**mai puțin zgomot**" legislația vest-europeană pune accentul pe reducerea emisiunilor sonore pornind de la sursă. Directivele comunitare vizează, în principal, sursele cele mai zgomotoase: vehiculele rutiere (auto-moto, camioane) avioanele ş.a. Aceste dispoziții stipulează obligativitatea adaptării instalațiilor şi aparatelor care provoacă zgomote, la progresele ştiinței şi tehnicii. La avioane, Directiva comunitară avizează asupra utilizării numai a acelor aparate care se încadrează în anumite norme de zgomot. Pentru viitor, Comisia CEE îşi propune să dezvolte o politică antizgomot mai extinsă care merge dincolo de reglementările axate pe emisiile sonore.

CEE îşi propune de asemenea rezolvarea mai eficientă a problemelor referitoare la riscurile **legate de produsele chimice şi noile biotehnologii**. În acest context, Directiva europeană 83/189//CEE[13)], din 1983 prevede o procedură generală de notificare, de evaluare şi de control aplicată retroactiv produselor chimice lansate pe piață începând cu septembrie 1981. Pentru a asigura o protecție completă contra riscurilor chimice, substanțele comercializate înainte de această dată au fost înscrise în Inventarul european al substanțelor chimice comerciale existente, elaborat în 1986, inventar care se completează permanent.

Pe lângă aceste măsuri au fost date unele dispoziții cu privire la clasificarea şi etichetarea substanțelor şi preparatelor chimice periculoase. Aceste liste sunt de asemenea completate la zi, o atenție deosebită fiind acordată substanțelor cangerigene[14)]. În acest sens, în 1988 "cei 12" au adoptat un program de acțiune contra poluării cu **CADMIU**. De asemenea, Comunitatea a limitat folosirea unor produse şi preparate periculoase pe

bază de mercur, unele produse fito-farmaceutice şi CFC utilizaţi în industria aerosolilor. Pe lângă acestea au fost stabilite norme biodegradabile în detergenţi. Faţă de pericolul distrugerii păturii de ozon, strat protector contra razelor ultraviolete, CEE a adoptat o serie de dispoziţii referitoare la reducerea sensibilă a producţiei de cloro-fluorocarboni, a halogenatelor şi a altor substanţe responsabile de acest fenomen. Pe plan internaţional, CEE participă activ la lucrările Convenţiei de la Viena asupra protejării păturii de ozon. Acţiunile sale vizează totodată elaborarea unei poziţii comune a statelor membre faţă de problemele pe care le ridică gazele cu efect de seră şi schimbările climatice, poziţie care va fi prezentată la cea de a II-a Conferinţă a Naţiunilor Unite asupra climatologiei prevăzută a avea loc în Brazilia în toamna anului 1992.

Reglementările CEE se referă deopotrivă la dezvoltarea biotehnologiilor. Consiliul de Miniştri al Comunităţii a ajuns în 1989 la un acord asupra a două directive care reglementează, pe de o parte, utilizarea de microorganisme modificate genetic, iar pe de altă parte, împrăştierea voluntară a acestora în mediul înconjurător. Aceste teste prevăd o evaluare a riscurilor şi procedurilor de notificare (şi în unele cazuri şi de autorizare) în activităţile de producţie, de cercetare ştiinţifică şi de lansare pe piaţă a produselor.

O altă directivă a Consiliului CEE (82-501 din 24 iunie 1982)[15)] se referă la prevenirea accidentelor majore datorate unor activităţi industriale şi (în caz de producere), limitarea efectelor lor asupra populaţiei şi mediului ambiant. Cele două modificări ale acestei directive survenite în 1987 şi 1988 au urmărit o armonizare la nivel comunitar a normelor naţionale.

CEE a elaborat, de asemenea, un program de cooperare în domeniul protecţiei civile, adoptând în acest sens o serie de măsuri pentru a facilita asistenţa reciprocă şi coordonarea ajutoarelor în caz de dezastru tehnologic major sau catastrofe naturale.

Pentru atingerea obiectivului "siguranţă nucleară sporită", Comunitatea a elaborat norme de bază cu privire la protecţia populaţiei şi a muncitorilor angajaţi în centralele nucleare faţă de pericolul radiaţiilor. Accidentul de la Cernobîl a determinat CEE să întreprindă acţiuni de protecţie sanitară contra contaminării alimentelor, de îmbunătăţire a sistemelor de informare, de instalare a reţelelor de protecţie şi de asistenţă tehnologică în caz de accident sau situaţii de urgenţă. Comunitatea urmăreşte, de asemenea, elaborarea unor programe mai largi de cercetare în domeniul siguranţei nucleare, angajând în acest scop importante fonduri financiare.

Legislaţia comunitară se referă de asemenea la **gestionarea şi conservarea patrimoniului natural şi utilizarea prudentă şi raţională a resurselor naturale.** Măsurile şi politicile de protecţie sunt subordonate mai multor obiective şi reglementări printre care: Regulamentul JOC nr. 137 din 6 iunie 1990, COM (09) 120 asupra acţiunii comunitare pentru conservarea

naturii (ACNAT), în baza căruia au fost adoptate Directiva JOC 247 din 21 septembrie 1990, COM (90)59 cu privire la protecția habitatului natural şi seminatural precum şi două reglementări vizând protecția pădurilor contra ploilor acide şi contra incendiilor; Directivele 79/409 şi 85/411 referitoare la protecția păsărilor; Reglementarea Comisiei CEE nr. 170/1983 asupra regimului de conservare şi gestionare a resurselor piscicole; Reglementarea 90/67 din 9 februarie 1990 cu privire la protecția florei şi faunei, şi protecția speciilor de animale utilizate în scopuri experimentale sau alte scopuri ştiințifice şi Reglementarea nr. 197/1990 cu privire la aplicarea în CEE a Convenției asupra comerțului internațional cu diferite specii ale florei şi faunei.

Prin intermediul acestor legi şi reglementări cu caracter juridic se urmăreşte gestionarea rațională a resurselor solului şi subsolului pe întreg teritoriul european. În virtutea lor au fost luate măsuri care să împiedice degradarea calității solului: contaminarea cu substanțe periculoase, eroziunea naturală, folosirea irațională a solului. De asemenea, Comunitatea continuă acțiunile în favoarea zonelor litorale şi de munte al căror mediu este amenințat de marile mutații contemporane (exodul rural, turismul etc.), precum şi în zonele urbane în declin. Pe un plan mai larg, Comunitatea a lansat în 1987 un plan de salvgardare a pădurilor contra incendiilor şi a ploilor acide. CEE a elaborat totodată, în baza rezoluției Parlamentului European JOC nr. 264/16 octombrie 1989, COM (89) 410, o strategie de conservare a pădurilor tropicale a căror dispariție amplifică efectul de seră ducând la distrugerea florei, faunei şi a aşezărilor lor.

În cadrul Programului de protecție a mediului în perioada 1987-1992 au fost de asemenea elaborate reglementări privind **gestiunea deşeurilor şi promovarea tehnologiilor proprii.**

În CEE se produc anual 2 miliarde tone deşeuri, din care 1,5% deşeuri periculoase[16)].

Aproximativ 80% din producția de deşeuri este valorificabilă prin diferite forme (reutilizare, recuperare de materie primă secundară, producția de energie etc.). Mai multe directive adoptate din 1975 vizează să pună în funcțiune un sistem de gestionare a deşeurilor la nivelul fiecărui stat membru acestea urmând să adopte planuri de tratare incinerare şi recuperare de la locul lor de producție până la eliminarea sau depozitarea lor în zone sigure. Fiind vorba de instalații de tratare, Consiliul de Miniştri al CEE a adoptat două directive cu privire la prevenirea poluării atmosferei provenită de la instalațiile de incinerare a deşeurilor municipale (89/429 din 26 iunie 1989 şi 89/369 din 8 iunie 1989), fixând valori limită de emisie la acid clorhidric, anhidridă sulfuroasă, particule în suspensie şi metale grele. În acelaşi timp, construirea instalațiilor de incinerare este condiționată de obținerea unei autorizații prealabile care obligă la adoptarea de tehnici care să asigure protecția mediului şi a sănătății umane.

Directivele urmăresc o armonizare a legislațiilor naționale, statele membre urmând să se alinieze noilor reglementări până la finele anului 1992.

Pe plan internațional, CEE a semnat în 1989 Convenția de la Basel care stabileşte un sistem de supraveghere şi control al mişcării transfrontiere a deşeurilor periculoase. Ca urmare a ratificării Convenției şi în perspectiva creării unei piețe comunitare din 1992, Comunitatea CEE a hotărât o revizuire a directivelor sale cu privire la Africa, Caraibe şi Pacific (ACP). Strategia de gestiune a deşeurilor preconizează astfel acțiuni de prevenire, adică de diminuare a producției de deşeuri, prin utilizarea mai eficientă a tehnologiilor proprii şi prin creşterea producției de "ecoproduse"; promovarea revalorificării deşeurilor; diminuarea emisiilor de poluanți proveniți din incinerarea deşeurilor prin aplicarea unor norme europene severe; reglementarea transportului transfrontier al deşeurilor într-un spațiu comunitar fără frontiere interne, noua strategie dezvoltă un concept potrivit căruia deşeurile trebuie să fie eliminate în centre adecvate situate în apropierea locului lor de producere, centre care trebuie să corespundă celor mai exigente norme de protecție.

3.2.2. Instrumente economice şi fiscale

Pentru a asigura o protecție mai eficientă a mediului ambiant prin integrarea acestei politici în cadrul politicilor economice, precum şi pentru a atinge obiectivul de dezvoltare durabilă, în special prin respectarea principiului "poluant-plătitor", reglementările în vigoare ale CEE sunt însoțite de instrumente economice şi fiscale. Asemenea instrumente urmăresc, pe de o parte, să influențeze motivațiile şi comportamentele producătorilor şi consumatorilor (excluderea procedeelor şi a produselor care antrenează risipa de resurse şi poluarea), iar pe de altă parte, să favorizeze recurgerea la tehnologii şi metode de producție care să permită conservarea şi utilizarea mai eficientă a resurselor naturale. Orientate îndeosebi spre rezolvarea unor probleme cum sunt schimbările climatice (emisiile de gaze cu efect de seră), deşeurile solide şi politica apei, instrumentele economice şi fiscale se aplică în conformitate cu principiul subsidiarității care fundamentează şi justifică oportunitatea aplicării lor. Se apreciază că, în acest fel, se poate evita fragmentarea pieței prin distorsiuni de concurență, situație care creează posibilitatea armonizării politicilor de prevenire şi protejare a mediului înconjurător pe ansamblul CEE.

Principalele instrumente economice şi fiscale utilizate sunt (cu excepția subvențiilor care rămân în competența statelor naționale) compensațiile, impozitele şi taxele, amenzile, obligativitatea obținerii în prealabil a unei autorizații de funcționare a maşinilor, utilajelor sau instalațiilor, acordarea de

credite pentru achiziționarea sau construirea unor instalații sau adoptarea unor tehnici antipoluante ş.a.

Din punct de vedere economic aceste instrumente îndeplinesc un rol de regulator în sensul că, prin intermediul lor se poate influența evoluția prețurilor la nivel comunitar. Ele au atât un caracter stimulativ (cum este de pildă adoptarea sistemului de compenații care să vină în sprijinul întreprinderilor care renunță la instalațiile şi tehnologiile perimate, sursă de poluare, în favoarea noilor tehnici şi tehnologii antipoluante)[17)] cât şi coercitive, în sensul că unele impozite şi taxe cresc progresiv pe măsura depăşirii limitelor prevăzute în normele de calitate. Nerespectarea acestora poate merge până la ridicarea autorizației de funcționare a instalației.

La 17 decembrie 1990, CEE a elaborat un document cuprinzând orientările şi măsurile economice şi fiscale susceptibile de a limita consumul de combustibili solizi, lichizi, producători potențiali de CO_2[18)]. În cadrul acestor măsuri a fost adoptată o taxă fiscală neutră, neaplicabilă la sursele de energie reînnoibilă şi care se stabileşte în funcție de capacitatea energetică a combustibilului şi gradul de emisie de bioxid de carbon.

Pentru emisiile provenite de la vehiculele cu motor, legislația comunitară stipulează unele măsuri fiscale de încurajare sau incitare la folosirea celor mai noi tipuri de autoturisme având un consum mic de carburant şi, în consecință, emisii cât mai reduse de poluanți. Valorile limită reținute urmează să fie aplicate din iulie 1992 pentru noile tipuri de autoturisme şi de la 31 decembrie 1992 pentru toate autoturismele noi. Norme mult mai severe însoțite de taxe fiscale regresive sunt preconizate din ianuarie 1996.

Comitetul Economic şi Social al CEE a aprobat prin circulara 1052/1990 aplicarea unor impozite şi taxe cu caracter ecologic în cadrul unei strategii pe termen lung.[19)] Aceste impozite şi taxe percepute asupra populației urmează să servească alături de alte instrumente fiscale la alimentarea unor fonduri de investiții atribuite diferitelor sectoare economice în vederea adoptării celor mai noi tehnici şi tehnologii antipoluante. Percepute îndeosebi la emisiile diferitelor gaze în atmosferă sau în funcție de cantitatea de deşeuri menajere sau industriale produse, aceste impozite şi taxe țin seama totodată de capacitatea populației de a face față unor asemenea contribuții. În acest sens impozitele şi taxele ecologice urmează să fie diferențiate astfel încât, prin intermediul lor să se poată influența comportamentul producătorilor şi consumatorilor fără însă a prejudicia categoriile cele mai dezavantajate din rândurile populației şi, totodată, să se poată asigura atingerea obiectivelor de protecție a mediului.

Se consideră astfel că, în cadrul unei strategii de mutații structurale în favoarea mediului, taxele asupra consumului de energie ar putea contribui la promovarea unor tehnologii eficiente sub aspectul economisirii de materii prime şi combustibil energetic. În acest sens se preconizează introducerea

unor taxe comune asupra consumului de energie, asupra emisiilor de SO_2, NO_x şi a particulelor de praf în atmosferă, taxe asupra apelor uzate, taxe percepute asupra unor tipuri de ambalaje şi deşeuri periculoase, taxe asupra îngrăşămintelor chimice (în cadrul unei politici agricole comune regândite în contextul protecției mediului) ş.a.

3.2.3. Instrumente financiare

Intervențiile financiare comunitare în domeniul protecției mediului înconjurător completează mijloacele de acțiune aflate la dispoziția CEE, facilitând astfel realizarea obiectivelor, programelor şi politicilor inițiate în cadrul strategiei.

La cererea Consiliului Comunității, formulată cu ocazia reuniunii din 25/26 iunie 1990, Comisia CEE a prezentat un inventar asupra tuturor resurselor bugetare angajate în susținerea financiară a acțiunilor privind protecția mediului. Potrivit datelor furnizate, cheltuielile comunitare care vizează fie direct, fie indirect mediul înconjurător au reprezentat până în anul 1987 aproximativ 60 mil. ECU anual[20)]. În cadrul celui de al IV-lea Program comunitar 1988-1992 aceste cheltuieli se ridică la cca 4 mld. ECU, din care 90% reprezintă cheltuieli de investiții şi 10% fonduri destinate cercetării sau proiectelor de demonstrație.

Nivelul cheltuielilor angajate rezultă din aplicarea unui ansamblu diversificat de instrumente financiare. Numai o parte relativ redusă din aceste cheltuieli au o finalitate specific “environment”-ală, cealaltă parte exercită o influență indirectă asupra mediului înconjurător, adică răspunde în primul rând, altor obiective decât cele de mediu, potrivit politicii economice vizate.

În CEE sunt considerate instrumente financiare toate acțiunile finanțate din bugetul comunitar care se referă fie direct, fie indirect la protecția mediului. Aceste acțiuni (a se vedea anexa nr.1) apar sub următoarele forme:

- Programul de cercetare (STEP); EPOCH, MAST, CCR, Program-cadru de cercetare 1990-1994, CCA etc.;
- Programe şi proiecte de demonstrație (MEDSPA, NORSPA, ACE, ACNAT);
- Acțiuni finanțate prin intermediul fondurilor structurale (FEDER, ANVIREG, FEOGA);
- Acțiuni orientate spre terțe țări (PHARE, țările mediteraneene, țările din America Latină, ACP).

3.2.3.1. Acțiuni vizând direct protecția mediului la nivel comunitar

CEE finanțează două mari acțiuni cu finalitate specific “environment”-ală: programe de cercetare-dezvoltare tehnologică (CDT) şi programe şi proiecte de demonstrație.

A. Programe de CDT

Este vorba în primul rând, de activități de CDT care se realizează prin trei principale programe incluse în Programul-cadru CDT 1987-1991, continuat în cel de al 3-lea Program-cadru de CDT 1990-1994 (STEP, EPOCH şi MAST); Programul Centrului Comun de Cercetări (CCR) şi noile acțiuni vizate în Programul-cadru 1990-1994.[21)]

a) Programul STEP (ştiință şi tehnologie pentru protecția mediului) evaluat la 72 mil. ECU în perioada 1989-1992 acoperă teme de cercetare orientate spre probleme cum sunt:

- mediul înconjurător şi sănătatea umană;
- riscurile legate de produsele chimice;
- atmosfera şi calitatea aerului;
- calitatea apei;
- protecția solului şi a apelor subterane;
- ecosisteme;
- protecția şi conservarea patrimoniului cultural european;
- tehnologii pentru protecția mediului şi riscurile tehnologice majore.

b) Programul EPOCH (Programul European în domeniul Climatologiei) finanțat din bugetul comunitar pentru o valoare de 40 mil. ECU acoperă cheltuielile necesare pe o perioadă de 4 ani (1989-1992). Programul îşi propune realizarea unor studii şi cercetări axate pe:

- modificările climatice în timp;
- fenomene şi modele climatice;
- efecte ale climatului şi riscurile legate de schimbările climatice;
- riscuri seismice.

c) Programul MAST (ştiințe şi tehnologii marine) beneficiază de o contribuție din partea bugetului CEE în valoare de 50 mil. ECU (iulie 1989-iunie 1992) şi vizează:

- cercetări fundamentale şi aplicative în ştiințele marine;
- ştiința şi ingineria în zonele litorale;
- tehnologia marină şi inițiative de susținere.

d) Programul Centrului Comun de Cercetări (CCR) beneficiază de un suport financiar de 137 mil. ECU repartizați pe o perioadă de 4 ani (1987-1990). Studiile sunt orientate spre:

- protecția mediului;
- teledetectarea şi supravegherea mediului terestru şi marin;
- riscul industrial.

e) Cel de al III-lea Program-cadru de CDT (1990-1994) completează acțiunile inițiate în cadrul programelor STEP şi EPOCH organizând şi revigorând cercetările în următoarele direcții:

- participarea la programe asupra schimbărilor climatice;
- evaluarea calității mediului, supravegherea respectării normelor şi tehnologiilor de protecție şi reabilitare a mediului;
- aspecte economice şi sociale ale problemelor de protecție a mediului (evaluarea socioeconomică a modificării stării factorilor de mediu, impactul socioeconomic al politicilor şi cercetărilor în domeniul mediului înconjurător);
- proiecte de cercetare integrată (riscuri naturale, riscuri tehnologice, deşertificarea zonelor mediteraneene).

Suma globală alocată acestor acțiuni în intervalul 1990-1994 se ridică la 518 mil. ECU.

B. Programe şi proiecte de demonstrație

CEE finanțează 4 principale programe şi proiecte de demonstrație printre care:

a) **ACE** Acțiuni Comunitare în favoarea protecției Mediului. Programul include 6 proiecte:

- Proiect de demonstrație care vizează dezvoltarea de tehnologii antipoluante şi mai avantajoase sub aspectul economisirii resurselor naturale;
- Proiect de demonstrație privind noile tehnici şi metode de evaluare şi supraveghere a calității mediului natural;
- Proiect cu caracter de incitație care vizează să contribuie la menținerea sau restabilirea biotopilor grav amenințați, de interes deosebit pentru CEE în aplicarea directivei 79/409 din 1979;
- Proiect de demonstrație care vizează dezvoltarea de tehnici de reciclare şi de reutilizare a deşeurilor, inclusiv a apelor uzate;
- Proiect de demonstrație care vizează dezvoltarea de tehnici de identificare şi de recuperare a zonelor contaminate de deşeuri şi/sau substanțe chimice periculoase;
- Proiect de incitare care vizează să contribuie la protecția şi refacerea solurilor amenințate sau degradate de incendii, procese de erodare şi deşertificare.

Dotarea financiară a programului ACE se ridică la 24 mil. ECU pentru perioada cuprinsă între iunie 1987 şi iunie 1991.[22)]

Pentru a focaliza mai bine acțiunea comunitară în unele domenii prioritare Comunitatea a dispus lărgirea mijloacelor de intervenție disponibile, adoptând alte trei instrumente (MEDSPA, ACNAT şi NORSPA).

b) **MEDSPA**. Programul include acțiuni cu caracter de demonstrație specifice țărilor din zona mediteraneeană. Prevăzut inițial pentru o perioadă de 5 ani (1986-1988) pentru care s-a alocat un fond în valoare de 16 mil. ECU, programul a fost extins ulterior până în 1993, finanțarea globală ridicându-se la 62,6 mil. ECU. Sumele sunt destinate să susțină unele acțiuni de stimulare şi sensibilizare complementare a operațiunilor de investiții finanțate prin fondurile structurale (FEDER, FEOGA ş.a.) sau Banca Europeană de Investiții (BEI).[23)]

Pentru țările membre ale CEE riverane Mării Mediterane, intervențiile MEDSPA vizează, atât proiecte de demonstrație acoperite prin ACE, cât şi orice proiect de demonstrație (sau pilot) care permite soluționarea unei probleme specific mediteraneană sau transferarea de "savoir-faire" de la Nord la Sud. MEDSPA include acțiuni în favorarea țărilor terțe situate în bazinul Mării Mediterane. Sprijinul financiar acordat acestor state ar consta în furnizarea de asistență tehnică în vederea elaborării politicilor şi programelor de acțiune în domeniul protecției mediului înconjurător, precum şi pentru crearea de structuri instituționale şi administrative în aceste țări.

c) **ACNAT** (Acțiuni pentru Conservarea Naturii).

Programul a fost elaborat în urma unei propuneri-directivă a Comisiei CEE, prezentată Consiliului la data de 16 august 1988, cu privire la protecția habitatelor naturale şi seminaturale a faunei şi a florei. La începutul anului 1991, Consiliul CEE a aprobat crearea unui instrument financiar specific pentru protejarea naturii (ACNAT). Noul instrument, ale cărui angajamente financiare pentru primii trei ani (1991-1994) au fost evaluate la cca 60 mil. ECU, permite declanşarea unei acțiuni comunitare mult mai ample comparativ cu cele prevăzute în ACE, îndeosebi din punct de vedere al protecției speciilor, altele decât cele specifice aviflorei şi avifaunei. Astfel, în cadrul politicii forestiere au fost adoptate două regulamente, prima vizând protecția pădurilor contra ploilor acide, iar cealaltă protecție a lor contra incendiilor. Sumele cheltuite în vederea implementării acestor acțiuni s-au ridicat în perioada 1987-1990 la cca 37 mil. ECU.

d) **NORSPA** (Acțiuni specifice regiunii de Nord ACEE).

Comisia Comunității Europene a prezentat recent Consiliului o propunere de reglementare cu privire la finanțarea unui program de acțiune de protecție în favoarea zonelor de coastă, a apelor de coastă, a Mării Irlandei, a Mării Nordului, a Mării Baltice şi a părții de N-E a Oceanului Atlantic.

Programul, care este dependent de MEDSPA pentru regiunea de Nord a CEE, prevede o susținere financiară de 13,6 mil. ECU pe timp de 2 ani (1991-1992). Acțiunile vizate sunt cele referitoare la proiecte de demonstrație pentru reducerea poluării în zonele respective, precum şi promovarea unor măsuri care să favorizeze recurgerea la tehnologii antipoluante aplicabile acestei zone.

3.2.3.2. Instrumente financiare cu altă finalitate decât protecția mediului

CEE utilizează, în virtutea principiului de integrare a politicii mediului în celelalte politici Comunitare[*], şi alte mijloace (instrumente) financiare cu influență indirectă asupra protecției mediului printre care: programele de CDT şi fondurile structurale.

A. Programe de CDT

În cadrul a numeroase programe comune de cerectare şi dezvoltare tehnologică sunt finanțate proiecte care au legătură sau care pot exercita o anumită influență în direcția proiectării mediului. Datorită orientării lor spre alte finalități decât cele privind "environment"-ul, dotările bugetare efectiv angajate în acest tip de proiecte în scopul protejării mediului nu pot fi determinate cu exactitate. Printre aceste programe sunt evidențiate:

a) Programul ECLAIR (1988-1993) cu privire la CDT în domeniile agroindustriale. Fondurile alocate care se ridică la 80 mil. ECU, sunt destinate finanțării proiectelor de cercetare asupra mijloacelor de exploatare agricolă sau instalațiilor agroindustriale mai puțin prejudiciabile mediului înconjurător şi sănătății umane;
b) Program de cercetări agricole (1989-1993) în valoare de 55 mil. ECU. Sunt prevăzute activități de cercetare în domenii legate de protecția mediului cum sunt: utilizarea mai redusă a îngrăşămintelor, a fungicidelor a pesticidelor: efectele exercitate de diferite reziduuri, toxine şi alte substanțe periculoase asupra solului, plantelor şi animalelor ş.a.
c) Programul SOULE (Energiei nenucleare şi utilizarea rațională a energiei) se întinde pe o perioadă de 4 ani (1989-1992).
   O parte din dotarea sa financiară este consacrată punerii la punct a unor modele vizând energia şi mediul. Prin intermediul acestor modele se vor putea efectua analize şi previziuni cantitative cu privire la interacțiunea dintre energie şi protecția mediului precum şi impactul lor economic. Cercetările din acest program vizează, de asemenea, obiective cum sunt: reducerea poluanților în atmosferă şi a gazelor cu efect de seră. Un nou program elaborat în acest scop extinde cercetările pe o perioadă de încă 5 ani (1991-1994).[24)]
d) Programul RADIOPROTECȚIE, elaborat pe 2 ani (1990-1991), include cercetări care necesită o finanțare de cca 21 mil. ECU. Programul îşi propune să contribuie la îmbunătățirea cunoştințelor re-

[*] Art. 130 R din Actul Unic European.

feritoare la efectele radiațiilor solare asupra omului şi a mediului înconjurător.

e) Programul de gestionare a deşeurilor radioactive şi Programul de clasare a instalațiilor nucleare. Deşi nu vizează direct probleme de "environment" cercetările întreprinse în această direcție vor aduce în optica CEE o contribuție suplimentară programului de combatere a poluării radioactive, asigurând în acest fel o protecție sporită a populației şi a mediului.

f) Programul materii prime, deşeuri şi reciclare (1990-1992), în valoare de 41 mil. ECU, include printre alte, cercetări în vederea îmbunătățirii competitivității intreprinderilor industriale din țările membre ale CEE din punctul de vedere al utilizării materiilor prime, al analizei şi clasificării deşeurilor, al tehnologiilor de reciclare şi recondiționare acestora, precum şi al obținerii de energie provenită din incinerarea deşeurilor.

g) Programul DRIVE (informatică şi tehnocomunicații în transportul rutier) a cărui finanțare se ridică la cca 60 mil. ECU pe o durată de 3 ani (1988-1991) prevede printre obiectivele sale, dezvoltarea unor tehnologii moderne şi inteligente sub aspectul securității transportului rutier şi al reducerii de poluare.

h) Programul EURET (Cercetări în domeniul transporturilor europene) se bucură de o finanțare din partea CEE de aprox. 25 mil. ECU pe o perioadă de 4 ani (1990-1993). O parte din aceste fonduri sunt orientate spre cercetări în vederea reducerii zgomotelor şi poluării aerului prin optimizarea exploatării rețelelor de transport ca şi a logisticii.

i) Programul MONITOR (Analiza strategică, previziuni în domeniul cercetării şi dezvoltării tehnologice) implică un angajament financiar de cca 22 mil. ECU pe o perioadă de 4 ani (1989-1993). Sectorul de activitate orientat spre analiza strategică (Subprogramul STAS) prevede printre altele, efectuarea unei anchete axată pe strategia ştiințifică şi tehnologică ce ar putea fi adoptată în scopul sprijinirii acțiunilor legate de protecția mediului în domeniul transporturilor.

   Programul îşi propune de asemenea, să identifice posibilitățile oferite de noile tehnologii de informare, de tehnocomunicații şi de modelare pentru îmbunătățirea capacității de conducere a mediului.

j) Programul de cercetare CECA în valoare de cca 12,8 mil. ECU (1986-1990) include proiecte de cercetare care contribuie la îmbunătățirea acțiunilor de luptă contra poluării aerului, la valorificarea deşeurilor, la elaborarea studiilor de impact etc.

B. Fonduri structurale

Potrivit principiului de integrare a politicii mediului în celelalte politici comunitare, CEE acționează în vederea realizării obiectivelor strategice de protecție prin intermediul unor mijloace financiare cunoscute sub denumirea de Fonduri structurale. Aceste fonduri printre care Fondul European de Dezvoltare Regională (PEFEDER) reorganizat în 1989 în CCA (Cadrele Comunitare de Ajutor), ENVIREG, Fondul European de Organizare şi Garantare Agricolă (FEOGA) ş.a. au (cu excepția ENVIREG) alte finalități decât protecția mediului înconjurător, influența asupra acestuia fiind deci indirectă. De asemenea, prin Banca Europeană de Investiții (BEI) sunt finanțate direct sau indirect proiecte care, prin caracterul lor, preîntâmpină şi reduc poluarea sau asigură o îmbunătățire a protecției mediului ambiant.

Reforma fondurilor structurale a permis concentrarea intervențiilor financiare ale acestor organisme spre regiuni şi sectoare rămase în urmă sub aspectul dezvoltării economice, precum şi din punct de vedere a ocrotirii mediului natural.

Prin intermediul fondurilor structurale, în perioadele 1985-1989 şi 1987-1990, au fost finanțate acțiuni cu caracter "environment"-al în valoare de 260 mil. ECU şi respectiv 58 mil. ECU.

Pentru perioada 1989-1994, sunt prevăzute 3,354 mld. ECU (a se vedea anexa nr. 1).[25)]

În planurile lor de dezvoltare regională care corespund obiectivelor spre care se orientează fondurile structurale, statele membre au inclus astfel acțiuni care vizează în acelaşi timp dezvoltarea economico-socială şi protecția mediului.

În perioada 1989-1991, prin FEDER, de pildă, au fost alocate fonduri în valoare de 537 mil. ECU, reprezentând 15% din contribuția totală a CEE în aceeaşi perioadă.

În cadrul Programului regional actual (1989-1993) participarea statelor membre ale FEDER se va ridica la 1967,5 mil. ECU, adică 6% din totalul finanțărilor comunitare. De asemenea, prin FEOGA au fost finanțate în perioada 1987-1990 acțiuni de protejare a pădurilor în valoare de cca 58 mil. ECU. Pentru perioada 1989-1993 sumele alocate reprezintă 349 mil. ECU, fiind orientate cu precădere spre obiective ce vizează indirect protecția patrimoniului natural: practici agricole menite să protejeze mediul natural, infrastructuri (transport public, rețele electrice ş.a.) în zone industriale şi turistice, gestiunea deşeurilor menajere, industriale şi a substanțelor toxice, acordarea de subvenții pentru adaptarea noilor tehnologii proprii, acțiuni de formare a cadrelor, acțiuni de demonstrație etc.

Reforma fondurilor structurale permite Comisiei CEE ca, în virtutea principiului subsidiarității, să inițieze acțiuni de interes deosebit pentru co-

munitate acoperite insuficient sau neacoperite în planurile de dezvoltare ale statelor.

În acest spirit, la 9 mai 1990, a fost adoptată o inițiativă comunitară ENVIREG orientată cu precădere spre protecția mediului înconjurător. Obiectivul urmărit este acela de a sprijini regiunile cele mai defavorizate ale CEE în rezolvarea problemelor lor de protecție, facilitând în acest fel dezvoltarea lor economico-socială "pe baze solide". Această acțiune este de asemenea destinată să favorizeze la nivel regional adoptarea politicii comunitare de mediu îndeosebi în domeniile gestiunii apelor şi a deşeurilor urbane.

O atenție deosebită este acordată diminuării poluării zonelor de coastă, îndeosebi mediteraneene, a căror economie depinde în proporții însemnate, de activitatea turistică. Contribuțiile totale ale fondurilor structurale la ENVIREG pentru perioada 1990-1993 sunt estimate la 500 mil. ECU.

Comisia are în vedere şi alte inițiative de participare a fondurilor structurale la sprijinirea financiară a acțiunilor de îmbunătățire a protecției mediului. Aceste inițiative se referă în special la următoarele programe:

- RECHAR, care poate privi aprecierilor, să contribuie la finanțarea unor acțiuni de îmbunătățire a protecției în zonele grav afectate de activitatea carboniferă;
- INTERREG, să faciliteze cooperarea transfrontieră în domeniul controlului poluării aerului, eliminarea deşeurilor etc;
- STRIDE, să-şi aducă aportul la cercetările legate de resursele naturale şi condițiile "evironment"-ale ale regiunilor respective;
- REGEN care, favorizând implementarea de rețele de gazoducte şi regiunile periferice ale teritoriului comunitar ar putea să contribuie la reducerea poluării legată de producție şi distribuirea energiei;
- REGIS care, la nivelul regiunii respective, ar putea identifica alte zone turistice care să se integreze mai bine țesutului local fără a periclita regiunile mai "sensibile" din punct de vedere biologic.

C. Alte mijloace de finanțare a acțiunilor de protecție

a) În cadrul programelor energetice. Ca şi în majoritatea celorlalte cazuri este practic imposibil de a determina printre acțiunile de cercetare sau proiectele de demonstrație în domeniul energiei, care anume din aspectele economice sau de protecție a mediului sunt vizate, fapt care face ca impactul acestor acțiuni asupra domeniului în discuție să aibă în general un caracter indirect. Cu toate acestea, în câteva din programele energetice sunt finanțate unele măsuri antipoluante.

- Astfel, prin programul CARBON (1987-1989) au fost consacrate 7,2 mil. ECU pentru cercetări în domeniul reducerii emisiilor de poluanți în atmosferă, al gazeificării cărbunelui în vederea obținerii unui combustibil su-

perior din care să rezulte o cantitate mai mică de deşeuri miniere şi cenuşă. Prin acelaşi program sunt finanțate de asemenea proiecte de demonstrație în valoare de 74,2 mil. ECU pentru gazeificare, îmbunătățirea combustiei combustibililor solizi.

- Programul TERMINE (Promovarea tehnologiilor energetice în Europa), elaborat pentru perioada de 1990-1992, include proiecte care vizează aplicarea noilor tehnologii cu caracter energetic. Utilizarea rațională a energiei, a energiei solare, a biomasei, a energiei geotermice, a energiei hidraulice, ca şi tehnici ecologice de prelucrare a cărbunelui şi alți combustibili solizi figurează printre domeniile principale de acțiune a căror finanțare globală se ridică la 350 mil. ECU.[26)]

b) Banca Europeană de Investiții (BEI). CEE consideră că BEI poate aduce, de asemenea, un aport important la finanțarea a numeroase proiecte în domenii viabile din punct de vedere economic şi tehnic. Asemenea proiecte pot contribui direct sau indirect la creşterea productivității muncii în regiunile sau în țările vizate, sau la nivelul comunității. În domeniul protecției mediului, proiectele de investiții publice sau private care beneficiază de finanțarea din partea BEI se referă la infrastructuri (aprovizionarea cu apă, instalații de aducțiune a apei, de colectare şi tratare a apelor reziduale, de epurare a apei, de asanare a zonelor) tratarea deşeurilor, protejarea apelor marine ş.a.

Potrivit evaluărilor din Raportul anual, în anul 1988 totalul cheltuielilor de investiții finanțate prin BEI care vizează protecția sau îmbunătățirea mediului înconjurător s-a ridicat la peste 1,2 miliarde ECU, respectiv 14,3% din totalul finanțărilor băncii, față de 9,3% cât au reprezentat în medie concursurile financiare între 1984-1987. Pentru anul 1989, împrumuturile acordate de BEI au atins nivelul de 1,7 mrd. ECU, respectiv cu 40% mai mult decât anul precedent, ponderea în totalul finanțărilor sale ridicându-se de asemenea la 15%.

În urma unui acord intervenit recent între Comisia CEE şi BEI, aceasta din urmă este împuternicită să acorde girul financiar pentru proiectele de investiție înaintate numai după o verificare prealabilă şi sistematică a impactului lor asupra mediului înconjurător, precum şi a respectării directivelor comunitare şi a reglementărilor naționale în domeniu. Aceasta implică faptul că fiecare proiect avansat băncii spre aprobare trebuie să fie însoțit neapărat de studiul de impact pentru care există de altfel şi o directivă comunitară.

De asemenea, în 1988 CEE, BEI şi Banca Mondială au definit împreună un program de protecție a mediului în zona Mediteranei în vederea lărgirii şi creşterii eficienței acțiunilor lor. Programul a fost precedat de elaborarea unui studiu regional care a permis să se identifice problemele principale şi domeniile prioritare de intervenții. La începutul anului 1990 a avut loc deschiderea operațională a acestor acțiuni prin crearea unui “Institut specific

de asistență tehnică" (METAP), care reuneşte cele trei organisme (CEE, BEI şi Banca Mondială). Intervențiile lor financiare se realizează prin MEDSPA şi Programul Națiunilor Unite pentru Mediu (PNUE).

3.2.3.3. Instrumente financiare care intervin în relațiile CEE cu țările terțe

Protecția mediului înconjurător nu constituie o problemă strict comunitară, implicațiile poluării extinzându-se dincolo de teritoriile statelor membre. Globalizarea pericolelor pe care dezvoltarea şi intensificarea activităților economice reprezintă pentru mediul ambiant şi sănătatea umană a determinat CEE la inițierea unor acțiuni de sprijinire a eforturilor altor state în lupta contra poluării şi prin implementarea unor politici şi măsuri de protecție. În acest spirit se înscriu angajamentele financiare ale CEE în favoarea țărilor terțe riverane Mării Mediterane a țărilor est-europene şi a țărilor în curs de dezvoltare, din America Latină şi Asia (AIA), cele din Africa, Caraibe şi Pacific (ACP) asociate în virtutea celui de-al IV-lea Acord de la Lomé (Dahomei) şi a altor țări în curs de dezvoltare.

a) Acțiuni în favoarea țărilor terțe în bazinul mediteranean. În 1987 CEE a reînnoit **protocoalele financiare** ale acordurilor bilaterale încheiate cu țările terțe riverane Mării Mediterane, protocoale ce urmează să expire la finele anului 1991. În programele indicative care stabilesc: obiectivele specifice de cooperare financiară şi tehnică, sectoarele prioritare de intervenție, acțiuni prevăzute în titlul protocoalelor etc., resursele bugetare destinate acțiunilor de protecție a mediului sunt orientate spre un număr limitat de cazuri (de exemplu, proiecte de asanare şi tratare a apelor reziduale în Egipt)[27].

În ianuarie 1990 între CEE şi Egipt a intervenit un protocol prin care comunitatea se obligă să finanțeze realizarea unui proiect de creare şi gestionare a unei rezervații naturale în zona Mării Roşii. Malta, la rândul său, este sprijinită de CEE în realizarea proiectului său general de control al poluării prin finanțarea unor instalații antipoluante.

Bugetul comunitar dispune de **credite specifice** destinate susținerii cooperării ştiințifice în cadrul acordurilor semnate de CEE cu țările neasociate din bazinul mediteraneean care nu beneficiază de un protocol financiar. Acest instrument a permis realizarea în Iugoslavia şi Israel a numeroase proiecte de cercetare şi acțiuni vizând schimbul de experiență între cercetătorii şi specialiştii în probleme de protecție a mediului. Sumele acordate au prezentat 0,6 mil. ECU (Iugoslavia) şi respectiv, 1,7 mil. ECU (Israel).

În decembrie 1990, Consiliul CEE a adoptat propunerile Comisiei cu privire la o politică mediteraneeană reînnoită (1992-1996), în cadrul căreia, acțiunile financiare în favoarea protecției mediului înconjurător au un caracter prioritar.

În cadrul cooperării multilaterale sau regionale şi subregionale o parte importantă din cele 230 mil. ECU, cât reprezintă totalul finanțărilor CEE în zona Mării Mediterane pe o perioadă de 5 ani, va fi destinată acțiunilor de protecție a mediului (proiecte de demonstrație şi acțiuni de formare şi informare). De asemenea, în cadrul acțiunilor BEI, în afara protocoalelor financiare, Consiliul CEE a aprobat un împrumut financiar total în valoare de 1,8 mil. ECU din care, 350 mil. (cca 20%) sunt destinate protecției mediului în țările situate în bazinul Mării Mediterane. Bonificația de dobândă la creditele acordate în afara protocoalelor financiare reprezintă 3%, fapt considerat deosebit de avantajos.

b) Acțiuni în favoarea țărilor est-europene. Comunitatea Economică Europeană acordă de asemenea, sprijinul său financiar unor țări din Europa Centrală şi Orientală (foste socialiste) în vederea transpunerii în practică a unor proiecte şi măsuri de ocrotire a mediului înconjurător pe teritoriul acestor state. În acest sens, CEE a inițiat un program de asistență financiară în favoarea țărilor est-europene cunoscut sub numele de **Programul PHARE.**

În anul 1990 CEE a atribuit, în cadrul Programului **PHARE**, un sprijin financiar în valoare de 102,5 mil. ECU destinat realizării unor proiecte vizând acțiuni de protecție a mediului în aceste țări. Repartiția acestor sume pe țări este următoarea:

- Polonia	22 mil. ECU
- Ungaria	25 mil. ECU
- Centrul Regional Budapesta	2 mil. ECU
- ex-RDG	20 mil. ECU
- Cehoslovacia	30 mil. ECU
- Bulgaria	3,5 mil. ECU
TOTAL	102,5 MIL.ECU

Acțiunile finanțate sunt mai ales cele referitoare la lupta contra poluării aerului (Polonia), aer, apă, deşeuri şi energie (Ungaria şi Cehoslovacia), apă, aer şi deşeuri (în ex-RDG).

Pentru anul 1991 **Programul PHARE** a prevăzut o finanțare totală a acestor acțiuni de 8 ori mai mare comparativ cu anul precedent (820 mil. ECU[*]).

c) Țările în curs de dezvoltare din America Latină şi Asia (ALA). Fondurile alocate protecției mediului în cadrul cooperării cu țările din ALA sunt integrate în creditele disponibile acordate sub trei forme: ajutoare pentru dezvoltare; cooperare economică şi ecologie în țările în curs de dezvoltare.

În cadrul programului de cooperare între CEE şi țările ALA pe perioada 1991-2000, obiectivele referitoare la protecția mediului au un caracter

[*] Raportul anual al CEE pe anul 1990 nu precizează repartiția pe țări a acestei sume.

prioritar. Se apreciază că cel puțin 10% din bugetul de cooperare economică, financiară şi tehnică urmează să fie consacrat acțiunilor "environment"-ale, ceea ce ar echivala cu cca 275 mil. ECU. Proiectele de cooperare în orice domeniu tehnico-economic includ obligativitatea elaborării sistematice a studiilor de impact.

d) Țările în curs de dezvoltare din Africa, Caraibe şi Pacific. Potrivit deciziilor cu privire la prioritatea acordată securității alimentare în cadrul cooperării cu țările asociate din ACP, CEE a pus un accent deosebit pe protecția mediului şi resursele naturale din aceste țări, baza potențialului lor de dezvoltare. Deşi nu se poate face o distincție clară între fondurile atribuite dezvoltării economice şi cele orientate spre protecția mediului, se apreciază că între 1986-1989 ansamblul proiectelor care includ acțiuni de luptă contra deşertificării şi de protecție a mediului ar reprezenta un angajament financiar din partea CEE de cca 1 mld. ECU. Cea de a 4-a Convenție de la Lomé prevede un aport financiar comunitar orientat spre protecția mediului în țările din ACP care se ridică la 12 mld. ECU. Fondurile sunt destinate realizării a patru obiective prioritare:

- protecția resurselor de apă;
- conservarea şi gestionarea pădurilor tropicale şi menținerea diversității biologice;
- promovarea unui mai bun echilibru între zonele urbane şi rurale;
- problemele urbane.

Aceste priorități fac deja obiectul negocierilor în curs care se desfăşoară cu țările ACP asupra programelor lor orientative naționale.

e) Ecologie în țările în curs de dezvoltare. Un alt instrument financiar utilizat de CEE în relațiile sale cu alte țări în curs de dezvoltare axate direct pe probleme de protecție a mediului este programul "Ecologie în țările în curs de dezvoltare". Angajamentele CEE în cadrul liniei bugetare deschisă sub acest titlu se ridică în intervalul 1988-1990 la 20,8 mld. ECU şi se referă la programe de cercetare, studii de fezabilitate, proiecte de demonstrație privind deşertificarea pădurilor tropicale, conservarea biodiversității speciilor mediului marin, probleme urbane şi probleme metodologice.

3.2.3.4. Un nou instrument financiar pentru protecția mediului (LIFE)

După cum s-a subliniat, până la anul 1987 contribuția diferitelor instrumente financiare la acțiunile cu finalitate "environment" a fost de aproximativ 60 de mil. ECU/an din care, jumătate consacrată cercetării, restul reprezentând finanțarea de proiecte sau programe ale fondului regional. Începând cu anul 1988, se constată o creştere fără precedent a cheltuielilor la nivel CEE. Tendința se referă la ansamblul instrumentelor financiare dar, este deosebit de semnificativ în cazul fondurilor structurale. În perioada

1988-1993, cheltuielile cu finalitate “environment”-ale se vor ridica în ansamblul lor la peste 4 mil. ECU, respectiv cca 650 mld. ECU/an. Din aceasta aproximativ 90% reprezintă cheltuieli de investiții care provin aproape în totalitate din fondurile structurale restul de 10% fiind destinat programelor de cercetare şi proiectelor de demonstrație. La acestea se adaugă împrumuturile BEI pentru niveluri ce ating între 1,5-2 mld. ECU/an.

Potrivit Raportului anual al Comisiei CEE, în următorii ani tendința creşterii cheltuielilor publice şi cu finalitate “environment” se va accentua, ca urmare a creşterii gradului de conştiință şi sensibilizare față de gravitatea acestor probleme care afectează deopotrivă o mare parte a teritoriului comunitar şi restul planetei. Se consideră că această tendință nu se va schimba decât în momentul în care salvgardarea mediului şi utilizarea rațională a resurselor naturale vor fi obiective real integrate în diferite politici economice şi când costurile protecției mediului, propriu fiecărui activități, se vor putea repercuta în mod sistematic asupra nivelului prețurilor, impozitelor, taxelor sau redevențelor plătite de producători şi consumatorii de bunuri şi servicii.

Deşi Comunitatea a investit şi continuă să investească fonduri însemnate în vederea salvgardării şi protejării mediului a resurselor naturale şi a sănătății umane, se apreciază că nivelurile atinse sunt marginale în raport cu costurile estimate necesare pentru a rezolva ansamblul problemelor de “environment”-ale Comunității.

Existența unui mare număr de resurse de finanțare şi instrumente financiare condiționate de obiective şi constrângeri proprii politicilor cărora le asigură suportul împiedică, potrivit opiniilor exprimate în cadrul Comisiei CEE, aplicarea unei politici financiare mai coerente şi mai eficiente în domeniu. Astfel, nivelurile financiare angajate pentru protecția mediului pe plan comunitar au la bază numeroase instrumente care, aşa cum rezultă din capitolul precedent, se diferențiază mult prin concepția lor, obiectivele urmărite, câmpul de aplicare, proceduri şi modalități de finanțare ş.a. De asemenea, există o mare varietate de surse de finanțare chiar la nivelul instrumentelor financiare respective.

Din punct de vedere al fondurilor structurale, orice acțiune finanțată prin intermediul lor trebuie să se înscrie într-o perspectivă de dezvoltare economică şi socială în sectorul de activitate sau regiunea vizată. Acțiunea acestor fonduri, îndeosebi fondurile regionale, este de asemenea limitată pe plan teritorial de obligativitatea, legitimă de altfel, de a concentra fondurile disponibile spre regiunile şi zonele cele mai dezavantajate sub aspectul dezvoltării economice.

Datorită acestor considerente la care se adaugă voința statelor membre de a ajunge la o politică comunitară a mediului cât mai coerentă, mai accesibilă şi mai eficientă sub aspectul rezultatelor, Parlamentul European s-a pronunțat în septembrie 1990 în favoarea adoptării unui nou instrument

financiar pentru protecția mediului (LIFE) care ar răspunde cel mai bine exigențelor formulate.

Noul instrument va trebui să acționeze în principiu ca suport financiar al politicii comunitare de protecție, el va trebui, potrivit promotorilor săi, să sporească eficiența şi transparența acțiunilor ceea ce în acest domeniu, facilitând o mai mare coeziune a comportamentelor statelor membre față de aceste probleme. Compatibilitatea în poziția statelor membre este cu atât mai necesară cu cât Comunitatea în cadrul negocierilor internaționale se prezintă ca o entitate, urmând să aducă soluții concrete la problemele transfrontiere sau cele globale.

Prin adoptarea noului instrument financiar se urmăreşte atingerea a patru obiective principale:

1. întărirea şi creşterea eficienței structurilor administrative sau a serviciilor destinate să asigure implementarea dispozițiilor legislative cu privire la protecția mediului;
2. gestionarea şi diminuarea diferiților poluanți printr-o acțiune complementară celei legislative;
3. protejarea sporită a zonelor considerate mai sensibile, precum şi menținerea diversității biologice;
4. susținerea tehnică şi financiară a țărilor terțe în problemele lor de protecție pentru ca, în acest fel, să se poată atinge obiectivele stabilite în cadrul convențiilor şi aranjamentele lor internaționale cu privire la problemele comune sau globale.

Ponderea de participare a CEE prin intermediul noului instrument LIFE se preconizează a fi cuprinsă între 30-75% din costul total al acțiunii. Se precizează totodată că acțiunile care beneficiază deja de un aport financiar cu titlul de fonduri structurale sau alte instrumente comunitare nu vor putea fi luate în considerare prin noul LIFE. Tocmai de aceea, pentru a se asigura o coerență a intervențiilor financiare ale CEE în domeniul protecției mediului urmează să se definească o acțiune de integrare în LIFE a instrumentelor financiare în vigoare, adoptându-se un mecanism de coordonare a acestora.

Printre acțiunile deja în vigoare sau propuse de Comisie aprobării Consiliului CEE urmează să fie încorporate în noul instrument financiar LIFE programele MEDSPA, NORSPA, ACE-Tehnologie şi ACNAT. Această integrare va avea drept rezultat abrogarea, în momentul întăririi în vigoare a Directivei comunitare, a tuturor dispozițiilor anterioare cu privire la conducerea acestor instrumente.

În calitatea sa de instrument al politicii comunitare de protecție LIFE va trebui să acționeze atât în conformitate cu legislația existentă, cât şi în strânsă legătură cu instrumentele economice şi fixare în limita în care acestea se dovedesc a fi necesare creşterii eficienței ansamblului acțiunii comu-

nitare. LIFE nu constituie deci nici singurul instrument, nici instrumentul privilegiat al acestei acțiuni.

În acest spirit, punerea în aplicare a acestui instrument financiar implică adoptarea diferitelor programe care să răspundă celor patru obiective ale LIFE. Aceste programe stabilite de către Comisia CEE, după consultarea Comitetului pentru Mediu şi supuse apoi aprobării Consiliului Comunității, au fost deja elaborate în cursul anului 1991 şi se referă la:

- obiectivele şi prioritățile reținute în cadrul programelor comunitare de acțiune (cel de-al 5-lea Program de protecție);
- strategia sectorială definită la nivel comunitar (gestiunea deşeurilor, conservarea naturii şi salvgardarea diversității biologice, lupta contra ploilor acide);
- starea factorilor de mediu în țările membre ale CEE*;
- angajamentele izolate din Convențiile internaționale.

* Cel de-al 3-lea Raport cu privire la starea factorilor de mediu este în curs de finalizare.

Anexa nr. 1

Contribuții ale CEE la finanțarea programelor şi proiectelor de investiții cu titlu de protecție a mediului

- în milioane ECU* -

Nr. crt.	Program/Proiect	Valoarea (mil. ECU)	Perioada acoperită
1	Programe de cercetare		
	STEP, EPOCH, MAST	162,0	1989-1992
	CCR (Centrul Comun de Cercet.)	137,0	1987-1990
	Al III-lea Program-cadru de cercetare-Dezvoltare Tehnologică	518,0	1991-1994
	CECA (Comitetul European al Cărbunelui şi Oțelului)	12,8	1985-1990
2	Proiecte de demonstrație		
	MEDSPA (Acțiuni comune în zona Mării Mediterane)	62,6	1986-1993
	NORSPA (Acțiuni în Nordul CEE)	13,5	1991-1992
	AC Tehnologie (Acțiuni comunitare)	24,0	1987-1991
	ACNAT(Acțiuni pentru Conservarea Naturii)	59,6	1991-1994
3	CARBON	74,3	1987-1989
4	Fonduri speciale		
	FEDER (vechi)	260,0	1985-1989
	FEDER (nou) obiectiv 1	1967,5	1989-1993
	obiectiv 2	537,0	1989-1991
	ENVIREG	500,0	1990-1993
	FEOGA, obiectiv 5a şi 5b	349,0	1989-1993
	FEOGA, păduri	58,0	1987-1990
5	Țări terțe		
	Ecologie în țările în curs de dezvoltare	20,8	1988-1990

* Sursa: Commission des Communautes Europeennes, Doc. COM (91) 28 final, Bruxelles, 31 ianuarie 1991.

Referințe bibliografice

1) Comision de las Comunidades Europeas, *Documentos*, nr. 5/1987, p. 3.
2) Kromarek, Pascale, *Les Directives Europeennes*, Notes et Etudes Documentaires, nr. 4924/1990, p. 45.
3) Commission des Communautés Européennes, *La Communauté Européenne et la protection de l'environnement*, Le Dossier de l'Europe, nr. 4/1990, p. 5.
4) Kromarek, Pascale, *op. cit.*, p. 3.
5) Idem.
6) Commission des Communautés Européennes, *Le Dossier de l'Europe*, nr. 4/1990, p. 3.
7) *Notes et Etudes Documentaires*, nr. 4924/1990, p. 48.
8) Idem.
9) *Energy Bulletin*, nr. 9/1991.
10) CEE, *L'Etude sur la pollution atmospherique transfrontière*, nr. 5/1990, p. 8-9.
11) UNEP, *Industry and Environment*, nr. 2, aprilie-iunie 1989, p. 46.
12) *Bulletin des Communautés Européennes*, nr. 1/februarie 1990, p. 36.
13) CEE, *Proposition de Reglement du Conseil concernant l'evaluation et le controle des risqué environnementaux pesentes par les substances existantes*, Commission des Communautés Européennes, 90-277 final SYN, 276, Bruxelles, septembrie 1990.
14) Idem.
15) UNEP, *Industry and Environment*, nr. 2, aprilie-iunie 1989, p. 33.
16) Commission des Communautés Européennes, *Le Dossier de l'Europe*, nr. 4/1990, p. 7.
17) *Bulletin des Communautés Européennes*, nr. 9/1990, Comité Economique et Sociale, p. 13.
18) *Bulletin des Communautés Européennes*, nr. 12/1990, p. 69.
19) Idem.
20) CEE, *Proposition de Reglement du Conseil portant sur la creation d'un instrument financier pour l'environnement (LIFE)*, Commission des Communautés Européennes, COM (91)-28 final, p. 37, Bruxelles, 31 ian. 1991.
21) *Op. cit.*, p. 49-51.
22) Idem.
23) *Bulletin des Communautés Européennes*, nr. 9/1990, p. 4, Comité Economique et Social.
24) CEE, *Proposition de Reglement du Conseil portant sur la creation d'un instrument financier pour l'environnement (LIFE)*, Commission des Communautés Européennes, COM (91)-28 final, p. 37, Bruxelles, 31 ian. 1991.
25) Idem.
26) Idem.
27) Idem.

Capitolul 4

STRATEGIA ŞI POLITICILE DE PROTECȚIE A MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN SUA

4.1. Caracterizarea generală a stării mediului înconjurător

4.1.1. Factorii de mediu

SUA este țara unde a apărut pentru prima dată mişcarea ecologistă, odată cu proclamarea "Zilei Pământului" în aprilie 1970. Tot aici s-au făcut şi cele dintâi eforturi în favoarea acestei mişcări, astfel că a devenit locul prielnic căutării răspunsurilor la marile probleme ecologice ale lumii. La începutul anilor 1970 au fost adoptate legile de bază pentru depoluarea aerului şi a apei, pentru eliminarea produselor chimice toxice şi îndepărtarea deşeurilor agricole şi urbane. Au fost create agenții naționale şi ale statelor pentru mediul înconjurător şi s-au cheltuit miliarde de dolari; au proliferat organizații locale şi s-a născut preferința publicului pentru soarta mediului. Problemele ecologice au dobândit un loc permanent în politica americană curentă şi au devenit criteriul de apreciere a administrației prezidențiale.[1)]

Potrivit studiilor specialiştilor americani, activitatea în favoarea mediului, privită în ansamblu, a însemnat un succes important. În ultimele două decenii s-au realizat sisteme de supraveghere şi control asupra calității mediului care au permis înregistrarea schimbărilor anuale care în ceea ce priveşte cantitatea poluanților şi sursele emisiilor.

Cantitatea emisiilor de **poluanți din aer** a scăzut în cazul poluanților tradiționali cu excepția oxizilor de azot (tabelul nr. 1). Aceste reduceri s-au produs în condițiile sporirii producției sociale (în perioada 1981-1990, ritmul anual de creştere a fost pentru PIB de 2,7%, consumul privat 3%, investiției 3,2%, producția industrială 2,27%).

Scăderea emisiilor de SO_2, CO, plumb, particule şi componente organice volatile s-au datorat mai multor cauze, principale fiind însă reglementarea strictă a emisiilor şi introducerea unor tehnologii mai eficiente. Menținerea la un nivel ridicat a emisiilor de NO_x (SUA fiind țara cu cantitatea cea mai mare pe cap de locuitor, respectiv de 80,4 kg locuitor față de 44,3 nivelul mediu al țărilor OECD) şi chiar creşterea lor este explicată de intensificarea traficului rutier şi altor surse de utilizare a energiei ca şi de intensificarea proceselor industriale.

Tabelul nr. 1

Emisiile în atmosferă, în SUA (1970=100)

Poluanți	1970 (mil. tone)	1975	1980	1985	1988
1. Dioxid de sulf	28,3	91,2	82,7	73,6	73,1
2. Monoxid de carbon	101,4	82,9	78,5	66,1	60,4
3. Particule	18,5	57,3	45,1	38,4	37,3
4. Oxizii de azot	18,1	105,4	113,0	107,0	107,0
5. Componente organice volatile	25,0	84,4	84,4	76,4	74,4
6. Plumb	0,2	72,1	34,6	10,4	0,4

Sursa: OECD, *Economic Survey*, Unites States, 1990/1991, Paris, 1991, p. 71.

Corespunzător evoluției emisiilor, s-au produs modificări în concentrațiile poluanților din aer (tabelul nr. 2). Astfel, descreşterea anuală a emisiilor de plumb a redus de 13 ori concentrația acestuia în aer în decursul ultimelor cincisprezece ani, cu efecte din cele mai benefice pentru sănătate.

Tabelul nr. 2

Concentrațiile de poluanți din aer în SUA

Poluanți	1975	1980	1985	1988
1. Dioxid de sulf (ppm)	0,015	0,011	0,009	0,008
2. Monoxid de carbon (ppm)	11,96	8,52	7,03	6,56
3. Particule în suspensie totale (mg/m^3)	61,9	64,2	48,8	50,5
4. Plumb (mg/m^3)	1,04	0,61	0,23	0,08
5. Ozon (ppm)	0,153	0,136	0,123	0,136

Notă: ppm = părți pe milion;

ug/m^3 = micrograme pe metru cub;

mg/ m^3 = miligrame pe metru cub.

Sursa: Council on Environmental Quality, *21st Annual Report*, 1990, Washington, 1991.

După unele aprecieri, în numai cinci ani (1976-1980) nivelul mediu al plumbului în sângele americanilor a scăzut cu 37%[2)]. Cea mai importantă reducere a concentrațiilor de plumb a avut loc în prima jumătate a anilor '80, ca urmare a standardelor severe privind nivelul plumbului din benzină.

Cu totul special, concentrațiile stratului de ozon (care, după cum se ştie, se formează prin interacțiunea dintre anumiți poluanți şi lumina soarelui) şi oxizii de azot (unul din precursorii ozonului) arată o ameliorare foarte

modestă. Aceasta datorită, în mare parte, eşecului de reducere în suficientă măsură a emisiilor totale ale automobilelor în zonele urbane. La modificarea concentrațiilor au mai contribuit şi alți factori în afara politicii protecționiste, cum ar fi: creşterea prețurilor energiei şi combustibililor în cursul anilor '70, schimbările tehnologice, modelele sectoriale de producție şi în general, reacțiile de răspuns cu caracter economic la şocul petrolier şi crizele ce i-au urmat până la începutul anilor '80.

Analiza emisiilor de gaze cu efect de seră evidențiază o tendință îngrijorătoare nu numai pentru SUA. În anul 1990 emisiile totale (CO_2, CFC şi CH_4) erau de 10 tone pe locuitor, SUA fiind întrecută numai de Australia (11 tone/locuitor) şi situându-se cu mult peste media țărilor dezvoltate (6,1). De fapt, SUA este considerată țara cu cea mai mare contribuție la efectul de seră, participând cu cca 20% la procesul de încălzire a pământului.[3)] În 1988, emisiile de CO_2 reprezentau 23% din totalul mondial, metanul – 13%, iar emisiile de CFC-11 şi CFC-12 se ridicau la 20-30%.

În afara emanațiilor de CO_2, SUA este cel mai mare poluator şi în ce priveşte SO_x şi NO_x (tabelul nr. 3).

Tabelul nr. 3

Emisiile principalelor gaze în SUA, în 1971 şi 1988

Poluanți	CO_2 [a)]		SO_x		NO_x	
	Mil. tone carbon	% din mondial	Mii tone	% din mondial	Mii tone	% din mondial
1971	1209	27,6	28400	43,9	18300	56,6
1988	1433	22,9	20700	51,8	19500	53,8
1988/1971 (%)	19		-28		7	

NOTE: a) emisii datorate utilizării energetice;

b) 1970.

Sursa: OECD, *Environmental Indicators*, 1991.

Analiza indicatorilor emisiilor de CO_2, SO_x şi NO_x pe locuitor arată diferențe care depăşesc de 2 ori nivelurile medii ale țărilor OECD, cu tendință de creştere în cazul CO_2 şi NO_x. Nivelurile înalte ale emisiilor din SUA sunt datorate utilizării în proporție mai mare a energiei, care în cazul CO_2 şi SO_x şi NO_x. Nivelurile înalte ale emisiilor din SUA sunt datorate utilizării în proporție mai mare a energiei, care în cazul CO_2, şi SO_x se bazează pe arderea combustibililor fosili, respectiv a cărbunilor (tabelul nr. 4).

Tabelul nr. 4

Producția de energie electrică, pe surse de proveniență în 1988

Țara	Total producție de energie electrică (mii Wh)	În procente din totalul producției de energie electrică				
		Combustibili solizi	Petrol	Gaze naturale	Energie nucleară	Energie hidro şi altele
1 SUA	2827,0	57,4	5,5	9,4	19,5	8,2
2 Japonia	753,7	14,9	29,1	19,4	23,7	12,9
3. Germania V	431,2	52,5	2,6	6,8	33,7	4,8
4. Franța	391,9	7,5	1,5	0,6	70,3	20,1
5. Italia	203,6	17,1	44,1	15,9	-	22,9
6. Regatul Unit	308,2	67,1	9,5	0,6	20,6	2,3
7. Canada	504,3	18,9	2,4	1,4	16,4	60,8

Sursa: OECD, IEA, *The State of the Environment*, Paris, 1991.

Consumul total de energie a SUA, principala cauză a emisiilor de gaze poluante, a crescut vertiginos în ultimii ani. Se apreciază că americanii folosesc de cincisprezece ori mai multă energie pe locuitor decât o țară în curs de dezvoltare.[4)]

> *În anii de după şocul petrolului, înghețarea masivă a consumului de energie, în timp ce PNB a crescut cu 35%, s-a datorat, în primul rând, creşterii eficienței energetice (în proporție de 67%) şi apoi schimbării structurilor economice (33%). Investițiile în tehnologii mai eficiente au fost favorizate de creşterea prețurilor energiei şi a climatului de adaptare. Odată cu noile reglementări din 1980, prin care s-au redus prețurile la energie, au crescut din nou consumurile de combustibili fosili. Aşa de exemplu, prețurile mai ridicate ale benzinei, din anii '70 au condus la proiectarea şi realizarea unor automobile economicoase din punct de vedere al consumului de combustibil. Odată cu scăderea prețului benzinei, cererea s-a îndreptat din nou spre automobile luxoase şi de mare putere. În mod similar, fondurile federale de cercetare – dezvoltare pentru reînnoirea tehnologiilor au fost reduse cu 90%, respectiv de la 1,3 miliarde dolari în 1980 la 0,14 miliarde dolari în 1990. Recent, SUA a devenit importatoare de sisteme energetice solare şi eoliene, după ce dominase piața la mijlocul deceniului trecut.*[5)]

În consumul total al energiei din 1989, petrolul deține 40 de procente, cărbunele şi gazul metan câte 23 de procente fiecare, energia nucleară 7 procente, hidroenergia şi biomasa câte 3-4 procente. Aproximativ 2/3 din totalul energiei au fost utilizate drept combustibil direct, ca de exemplu benzina pentru automobile şi gazele naturale pentru încălzirea locuințelor. Cca 35 de procente au fost utilizate pentru producția de energie electrică, mai mult de jumătate din această producție fiind generată pe bază de cărbune.

Emisiile de CO_2 din consumul de energie bazat pe cărbune şi lemn conţin cea mai înaltă concentraţie de carbon provin din sectorul clădirilor, 32% din transporturi şi 32% din industrie.

Probleme ecologice mai complexe decât poluarea aerului sunt ridicate de calitatea apei, după cum afirmă specialiştii.[6)] În schimb, măsurile de succes înregistrate până acum au fost puţine:

- a crescut numărul populaţiei deservită prin reţeaua de tratare a apei, ca şi numărul celor deserviţi printr-un tratament mai complet (adică secundar);
- s-au redus depunerile de fosfaţi (poluanţi ai apei) în trei din Marile Lacuri;
- în cursul anilor ‘70 s-au diminuat deversările deşeurilor industriale şi municipale.

Cererea de apă a exercitat o presiune puternică asupra resurselor. Analiza tendinţelor arată că în SUA a crescut cantitatea cerută de apă de la 17,8% din disponibilităţile anuale brute de apă existente la nivelul anului 1970 până la un procent de 21,2% în 1980, după care s-a înregistrat un declin uşor, la sfârşitul anilor ‘80, procentul fiind de 18,8%.[7)] Cu un nivel al apei utilizate de 1896 m^3 pe locuitor, SUA se situează pe primul loc printre ţările intensiv consumatoare de apă. Aceasta se explică, în mare parte, prin cererea sporită din partea agriculturii şi a sectorului energetic în ciuda reducerii cererii industriei. Astfel, la sfârşitul anilor ‘80, din cantitatea totală de apă folosită (467.000 milioane m^3)[8)], un procent de 40,5% a acoperit nevoile de irigaţii; 38,8% s-au folosit pentru procesele de răcire electrică; 10,8% pentru nevoile casnice. Procentul cel mai mic de 7,4% folosit în sectorul industrial este urmarea aplicării programelor de reciclare şi a tehnologiilor de folosire mai eficientă a apei. Reglementările prin care se mandatează îndepărtarea dăunătorilor din apa contaminată anterior deversării au făcut din unităţile de reciclare un instrument eficient din punct de vedere al costurilor.

Preocupările pentru calitatea apei sunt considerate de ecologiştii americani prea firave în faţa nivelelor atinse de poluarea râurilor, lacurilor şi apelor subterane. Evoluţia indicatorilor care exprimă conţinutul în oxigen şi concentraţia nitraţilor în apele râurilor arată o creştere a poluării, în cea mai mare parte datorată folosirii îngrăşămintelor chimice. Aşa de pildă, fluviul Mississipi a înregistrat sporuri de 4-8% la cei doi indicatori, în decursul ultimelor două decenii.

O altă sursă majoră poluantă este oxidul de azot emis în aer de vehicule şi centralele electrice care, depozitate în ploi şi zăpadă, ajung pe suprafaţa apelor ca nitraţi. Acest proces este caracteristic râurilor din partea de nord-est, în ciuda faptului că aici îngrăşămintele chimice sunt mai rare.

Unul din simptomele cele mai alarmante ale crizei ecologice din anii ‘70 l-a reprezentat eutroficarea lacurilor. Lacul Erie, situat la graniţa cu

Canada, este considerat un exemplu dramatic.[9)] În deceniul următor, din studiile întreprinse de EPA a reieşit, de asemenea, că procesul de epuizare a oxigenului s-a extins şi în alte zone: până la un sfert din regiunile de coastă şi peste 80% din lacurile statelor Ohio şi Pennsylvania.

O trecere în revistă a principalelor modificări în calitatea apei în cursul anilor '80 a condus la concluzia că numai 2,4% din totalul lacurilor au resimțit o anumită îmbunătățire; 10,1% s-au degradat şi mai mult; în 62,4% starea a rămas neschimbată.[10)]

Aproximativ jumătate din populația Statelor Unite depinde de apele subterane pentru asigurarea nevoilor de apă potabilă. Analizele au arătat că, în ultimele decenii, aceste surse au înregistrat o creştere a gradului de poluare, mai ales cu nitrați şi materiale chimice toxice ca urmare a folosirii îngrăşămintelor chimice şi a sedimentelor de diverşi poluanți din aer. În consecință au sporit capacitățile stațiilor de tratare a apei potabile şi procentul populației deservite de acestea. Față de un procent de 42% în 1970, ponderea populației alimentată cu apă epurată s-a ridicat la 74% în 1985. Dintre acestea, doar 15% folosesc apă tratată o singură dată restul aprovizionându-se cu apă tratată a doua şi chiar a treia oară.

Calitatea apei oceanice a fost, de asemenea, poluată în mod progresiv. Pătrunderea unor compuşi organici sintetici în apa oceanică a favorizat înmulțirea excesivă a fitoplanctonului şi a altor dăunători de-a lungul a sute de kilometri de coastă provocând moartea mai multor specii de plante, peşti şi păsări. Astfel, dătători de toxicități ecosistemului oceanic (în special datorită DDT/ului) s-a constatat declinul coloniilor de pelicani cafenii din insula Anakapa, iar de-a lungul coastei din sudul Californiei moartea prematură a unor păsări ce se hrănesc cu peşti marini.

Un alt factor de mediu grav deteriorat îl constituie solul. În perioada ultimilor două decenii terenurile arabile şi în cultură au scăzut cu 1%, iar suprafețele împădurite s-au redus cu 3%.[11)] În cursul anilor '80, procesul de eroziune a atins o rată anuală echivalentă cu pierderea a 10,5% cereale/ha; cca 44% este amenințat cu pierderea humusului. De asemenea, 5,2 mil. ha reprezentând 27% din suprafața irigată a țării sunt supuse procesului de salinizare şi sărăturare. La aceasta se adaugă riscul extinderii deşertificării care a afectat zone importante.

Tendința de restrângere a suprafețelor pădurilor în SUA, singura în acest sens înregistrată în rândul țărilor puternic dezvoltate, nu se explică numai prin starea avansată de poluare. Însă precipitațiile acide, ceața cu ph record şi în general poluarea aerului constituie principalii factori ai degradării resuselor forestiere. Se estimează că prejudiciile aduse de poluarea aerului, excluzând cele cauzate de ploaia acidă, se ridică în total la 1 până la 2 mil. dolari la acestea se mai adaugă impactul nefast al degradării solurilor şi al gospodăririi necorespunzătoare a fondului forestier. Acțiunile inteprinse în

sprijinul folosirii durabile a pământului s-au concretizat printre alte, în desemnarea ariilor protejate şi a zonelor critice. Suprafeţele protejate (parcuri naţionale rezervaţii ştiinţifice monumente naturale, peisaje şi altele) au fost extinse de la 234,5 mii km^2 în 1970 la 790,4 mii km^2 în 1989 ceea ce reprezintă 8,6% din suprafaţa totală a SUA.

Zonele critice, consecinţă a acumulării în timp a efectelor distructive ale dezvoltării activităţilor economice şi culturale, s-au manifestat la două nivele: regiunile de coastă şi luncile. În SUA, peste 50% din populaţie, 40% din întreprinderile prelucrătoare şi 65% din centralele electrice sunt amplasate la 80 km de ocean sau de marile lacuri. Diversele utilizări ale acestor ape – transporturi internaţionale, apa de răcire, în scopuri de extracţie şi prelucrarea industrială, descărcarea deşeurilor, hrană şi recreere – au condus la un conflict inevitabil. Unul din cele mai serioase efecte ale încălzirii atmosferei pământului, care este creşterea nivelului mărilor şi a oceanelor, se estimează că nu va întârzia să se manifeste direct asupra activităţilor din zonele de coastă. Protejarea coastei de est este estimată la un cost ce va depăşi 300 de miliarde dolari până la 2100.

Reducerea la jumătatea suprafeţei luncilor (faţă de 1 mil. km.^{2} în 1950) este o altă consecinţă a presiunii dezvoltării economice asupra mediului. Rezultatul direct este atât în capacitatea de menţinere a ecosistemului cât şi pierderea unor cantităţi mari de bunuri şi servicii.

> *Aproximativ 41 procente din suprafaţa totală a luncilor din SUA se găsesc în sud, în regiunea de coastă a statului Louisiana. În decursul ultimelor patru decenii, două cincimi din acestea au fost acoperite de apă, fenomenul fiind caracteristic zonei de câmpie din delta fluviului Mississipi. Consecinţele economice şi culturale ale pierderilor de teren sunt severe, estimate în prezent la 3 miliarde dolari. Industria blănurilor (40% din totalul industriei SUA) este ameninţată cu pierderea a 25 milioane dolari anual din cauza dispariţiei habitatului animalelor respective. De asemenea, se adaugă daunele provocate de pierderea capacităţii de stăvilire a furtunilor şi uraganelor pe care o ofereau luncile şi de care profitau în primul rând oraşele din Louisiana (inclusiv New Orleans expus cel mai mult).*

În faţa importanţei fizice şi psihologice ce o reprezintă biodiversitatea pentru om, analizele specialiştilor semnalizează agravarea ameninţării dispariţiei speciilor. Printre cauzele principale se numără: modificarea sau distrugerea habitatului, exploatarea excesivă sau ilegală şi poluarea (de exemplu, mareele negre, acidificarea, eutroficarea etc.). Indicatorul care exprimă procentul speciilor ameninţate faţă de totalul speciilor cunoscute arată în cazul SUA un nivel mai puţin ridicat decât în Europa. De exemplu, pentru mamifere acest procent este de 10,5% faţă de 40-50% cât reprezintă în Elveţia, Olanda, Germania de Vest, Portugalia, Franţa.[13)] Din numărul total al speciilor de păsări în SUA sunt ameninţate cu dispariţia 7,2% (faţă de

39,8% din Franța), în cazul peştilor 2,4% (70% în Germania de vest), reptile 7,1% (86% în Olanda), amfibii 3,6% (100% în Belgia).

> *Situația comparativă mai bună a diversității biologice din SUA este explicată, în principal, prin crearea băncilor de semințe, ca instrument de conservare a materialului genetic în afara cadrului natural. Cel mai important program de conservare este Sistemul Național de Germinare a Plantelor, coordonat de Departamentul Agriculturii, incluzând participarea unor instituții de stat, industria privată şi indivizi. Misiunea sistemului este de a căpăta, a menține, a evalua şi a face accesibilă pe scară largă diversitatea genetică sub formă de material clonal. Printre agenții responsabili ai programului se numără: Laboratorul Național de Stocare a Semințelor, care este principalul depozitar al semințelor pentru culturile agricole din SUA; Institutul pentru Plasmă Germinală şi Genetica Plantelor; Laboratorul de Genetică Moleculară a Plantelor etc. O cantitate importantă din diversitatea culturilor agricole nu se găseşte în colecțiile guvernului, ci în conservarea unor organizații voluntare şi indivizi particulari. Cea mai mare parte a programelor pentru conservarea plantelor sălbatice este finanțată şi condusă de sectorul privat. Un exemplu îl oferă Centrul pentru Conservarea Plantelor din Boston, care dispune de grădini botanice şi arborele regionale.*

Un factor poluant cu implicații mari în evoluția stării mediului în SUA îl reprezintă **deşeurile solide**. În acelaşi timp, importanța economică crescândă a reciclării şi recuperării face ca responsabilitatea pentru dispozițiile de "control" să fie atribuită unui număr tot mai mare de servicii specializate, publice sau private. În 1988, costul controlului deşeurilor periculoase s-a ridicat la 19 miliarde dolari, față de 1,2 miliarde dolari cât este estimat costul anual în țările dezvoltate din Europa.[14)]

Deşeurile municipale (provenind în principal din gospodăriile populației) au înregistrat o tendință de creştere, în 1990 fiind de 209 miliarde tone, respectiv jumătate din volumul total al acestora la nivelul țărilor OECD. Producția deşeurilor municipale pe cap de locuitor a sporit cu 33,3% față de 1975 ajungând la cifra record de 864 kg (față de 513 kg/locuitor media OECD).

Volumul deşeurilor industriale situează din nou SUA pe primul loc în lume. Cu o cantitate de 760 mil. tone în anul 1990, SUA reprezintă furnizorul a 53% în rândul țărilor OECD şi 36% din producția mondială a deşeurilor industriale. În volumul acestor deşeuri o treime sunt deşeuri periculoase, în SUA concentrându-se cea mai mare cantitate – 91% din totalul OECD şi 80% din lume. Tot pe primul loc se situează şi în ceea ce priveşte deşeurile nucleare pe unitate de energie arată cel mai mic nivel după Olanda, în rândul țărilor dezvoltate. Nivelul de lt/MTEP din SUA față 5,2 în Canada sau 4,5 în Franța, se explică prin importanța redusă a sursei nucleare în producția de energie electrică.

Eliminarea deşeurilor solide pe diferite căi (îngropare, incinerare, reciclare, recuperare, export etc.) a constituit un obiectiv disputat al unor politici de control şi se găseşte de munte ori la originea controverselor opiniei publice. Sindromul NIMBX ("nimic în spatele grădinii mele") a apărut la începutul anilor '80 a declanşat o serie de probleme sociale şi politice în legătură cu constituirea unităților de tratare a deşeurilor, cu acceptarea haldelor sau cu exportarea deşeurilor periculoase. De menționat este faptul că, în 1990, SUA au exportat 46% din cantitatea totală a deşeurilor periculoase. Ca urmare a Convenției de la Basel din 1989, această activitate a fost trecută sub controlul unei agenții federale. În plus s-au luat o serie de măsuri privind minimazarea "locurilor problemă" şi lărgirea posibilităților de valorificare a deşeurilor.

4.1.2. Eficiența protecției mediului

Evaluarea în termen monetariat a costurilor cât şi a beneficilor politicilor de protecție a mediului înconjurător constituie o problemă nerezolvată şi supusă dezbaterii specialiştilor[15)].

Costurile economice, necesitatea de aplicare a politicilor de protecție a mediului au putut fi evaluate direct cu ajutorul conturilor de cheltuieli efectuate de sectorul privat şi cel public plus costurile administrative rezultate din politica mediului. Reglementările ce au vizat controlul şi reducerea poluării aerului apei şi solului au condus la o creştere a costurilor de la 1,5% din PIB în 1972 la 1,9 % în 1989[16)]. Pentru anii '90, Agenția pentru Protecția Mediului (EPA) estimează că aceste costuri directe vor continua să crească ajungând în anul 2000 în jur de 2,8% din PIB.

Deşi există o serie de dificultăți în compararea costurilor directe pe țări, totuşi ponderea lor în PIB este mai ridicată în SUA decât în alte state. (tabelul nr. 5).

Tabelul nr. 5

Cheltuielile cu controlul poluării, ca procent în PIB

Țara	1972	1975	1980	1985
1. SUA	1,50	1,91	1,99	1,88
2. Finlanda	-	-	1,31	1,32
3. Franța	-	-	1,10	
4. Germania	-	1,37	1,45	1,52
5. Olanda	-	1,11	1,26	
6. Regatul Unit	-	-	1,57	1,25

Sursa: OECD, *Pollution Control and Abatement Expenditures in OECD Countries*, Environment Monograph, nr. 35, 1990.

În ceea ce priveşte evaluarea beneficiilor, dificultăților de ordin metodologic şi practic au influențat direct opțiunile politicile de protecție a mediului. Aşa de exemplu, analizele cost/beneficiu efectuate de EPA, pentru standardele de calitate a aerului, în ceea ce priveşte monoxidul de carbon, oxizii de azot şi particulele solide, au ajuns la concluzia că beneficiile nete au fost pozitive. Aceasta a influențat cursul politicii de reglementare (standardele au fost mai încordate). La fel în cazul efectelor obținute din reducerea nivelului plumbului din benzină, care au condus la decizia eliminării lui definitive din conținutul combustibililor.

Cu toate acestea, dintr-un studiu efectuat de EPA[17)] asupra riscurilor mai multor probleme de mediu, pentru care erau reglementate nivelurile de control, a reieşit că ordinea de importanță nu corespundea realității. La o serie de probleme, implicând riscuri mari, din cauza dificultăților de comensurare a beneficiilor, li s-a acordat o atenție mică: radonul din casă (gaz radioactiv care provoacă cancer), sursele mobile de poluare a apei, epuizarea ozonului stratosferic etc.

Evaluările cost/beneficiu sunt considerate de o mare necesitate pentru proiecțiile viitoare care trebuie să aloce mai bine resurse tot mai limitate pentru probleme ecologice mai grave.

4.2. Obiectivele strategice prioritare ale protecției mediului

4.2.1. Accepțiunea dezvoltării durabile

Programul mediului înconjurător în SUA se bazează pe o strategie bine definită[18)]. Legile şi dispozițiile care guvernează programul devin operative pe măsură ce se dovedeşte existența unui poluant sau a unor surse noi de poluare a mediului. Atunci se întreprind o serie de măsuri de ordin tehnic şi administrativ, cum ar fi: determinarea nivelului de poluare; evaluarea daunelor ecologice şi asupra stării de sănătate; formularea nivelurilor admisibile; controlarea dispozitivelor desemnate pentru reducerea emisiilor poluante la nivelul cerut de standarde; promulgarea regulamentelor de constrângere a agenților economici în fața dispozițiilor de control necesare protecției mediului.

Cu tot avantajul oferit de o experiență de douăzeci de ani în direcția îmbunătățirii esențiale a calității mediului, datele de analiză au arătat cu puține excepții că emisiile şi concentrațiile de poluanți se mențin la cote inacceptabile. Aşa de exemplu, prin introducerea convertizoarelor catalitice în cazul automobilelor se aştepta o reducere cu 90% a emisiilor de monoxid de carbon şi cu 70% a oxidului de azot în decursul a zece ani (1975-1985), când în realitate s-a obținut o scădere doar de 19% în prima situație şi o creştere de 4% în a doua situație.[19)] Această remarcă este caracteristică

pentru toate rezultatele generale ale efortului de reducere a nivelurilor de poluare din SUA.

Pe lista restrânsă a succesului în lupta contra poluării sunt trecute: reducerea cu 70-95% a emisiilor aeropurtate de plumb, diminuarea concentrațiilor de DDT şi PCB din grăsimile corpului uman, a concentațiilor de mercur din sedimentele Marilor Lacuri, a concentrațiilor de stronțiu 90 în lapte, a concentrațiilor de fosfați din unele râuri locale. Aceste exemple ilustrează eficacitatea acelor măsuri de protecție prin care producerea poluantului este prevenită la sursa de emisie: plumbul a fost îndepărtat din benzină; DDT şi PSB au fost interzise total; mercurul nu s-a mai folosit în producerea alcalilor de clor; fosfatul a fost eliminat din producția de detergent şi au fost stopate experiențele în atmosferă cu bomba nucleară care produceau stronțiu 90. Drept urmare, prevenirea poluării a necesitat modificări corespunzătoare în tehnologiile procesului de producție generatoare de poluanți. Se demonstrează că aceste modificări elimină complet poluarea reducând emisiile la zero.

În prezent în SUA se disting două concepții de îmbunătățire a calității mediului înconjurător. Una, strategie de control, se bazează pe ataşarea dispozitivelor de captare a poluanților în cazul producțiilor ce i-au generat peste nivelurile admisibile. Cealaltă, strategia de prevenire, reclamă schimbarea totală a tehnologiei de producție în scopul eliminării definitive a poluanților. Se consideră că în accepțiunea dezvoltării durabile, strategia de control trebuie să lase loc strategiei preventive de îmbunătățire a calității mediului înconjurător.[20)]

Cele două strategii sunt complet diferite din punct de vedere al dezvoltării economice şi implică principii etice de orientare diferită. Adăugarea unui dispozitiv de control la procesul de producție reprezintă de regulă un cost de capital neproductiv. Cu excepția câtorva cazuri în care subprodusele pot fi recuperate şi valorificate (de exemplu, sulful recuperat din bioxidul de sulf contribuind la creşterea eficienței economice, ameliorarea mediului pe baza strategiei de control este considerată ca necompatibilă cu dezvoltarea economică.

Din analiza cost/beneficiu al implantării dispozitivelor de control se demonstrează că, în practică, investițiile necesitate de acestea cresc exponențial în comparație cu efectele lor; un dispozitiv de control devine atât de scump încât niciodată nu va fi posibil reducerea emisiilor poluate la 0. Cu cât o activitate economică se dezvoltă şi producția creşte mai mult, cu atâta sporesc emisiile totale de poluanți şi se micşorează până la anulare, valoarea ecologică a dispozitivelor de control. În această situație, calitatea mediului înconjurător poate fi menținută numai prin limitarea creşterii producției, deci prin încetinirea dezvoltării economice.

Împotriva strategiei de control sunt aduse şi alte argumente. Se demonstrează că în afara conflictului dintre calitatea mediului şi dezvoltarea economică, strategia de control generează în mod inerent inadvertențe între perceptele etice şi principiile morale general acceptate de societatea. Astfel, pentru a rezolva ecuația costul/beneficiul, care stă la baza instrumentelor politice de protecție a mediului, este necesară plasarea unei valori monetare de referință pentru cuantificarea sănătății umane, respectiv a câştigului pe care un om le-a aşteptat în timpul vieții. Oricum, în SUA veniturile bărbaților sunt în general mai ridicate decât a femeilor, după cum şi ale albilor față de veniturile negrilor şi ale altor minorități. Se poate deduce că, prin procedurile de reglementare, se vor aloca costuri mai mici dispozitivelor de control amplasate în cartierele mărginaşe şi prin urmare va avea loc o expunere mai ridicată la poluare a populației sărace din metropolele americane.

> *La baza extinderii analizei cost/beneficiu în sfera ecologică stă aplicarea unui principiu mai general al economiei de piață liberă, formulat de Milton Friedman[21)], în felul următor: "Problema reală nu este de a elimina poluarea, ci de a încărca stabilirea acelor aranjamente care să producă o cantitate corectă de poluare: acea cantitate la care avantajele din reducerea poluării să compenseze mai mult sacrificarea altor bunuri – case, pantofi, haine etc. – la care va trebui să renunțăm în vederea reducerii poluării. Dacă vom merge mai departe decât atât, atunci vom sacrifica mai mult decât vom câştiga."*

Adepții strategiei de prevenire a poluării aduc drept argumente însăşi rezultatele obținute în practică atunci când s-a înțeles că degradarea mediului îşi are originea în sistemele de producție. Înlocuirea tehnologiilor generatoare de poluanți cu tehnologii "sănătoase" din punct de vedere ecologic s-a dovedit măsura strategică cea mai eficientă, ca de exemplu: motoarele electrice care au substituit motoarele cu combustie internă; celulele fotovoltaice în locul uzinelor electrice convenționate; ferma organică în locul agriculturii chimizate. Având în vedere că aceste substituiri reduc la 0 emisia poluanților, devine posibilă decuplarea ratei creşterii economice de nivelurile de poluare, evitându-se astfel conflictul dintre dezvoltare şi mediul înconjurător.

Avantajele schimbărilor tehnologiei din ultimii ani din SUA sunt exemplificate prin îmbunătățirea randamentului economic în diverse sectoare de producție. Astfel, eficiența economică a agriculturii chimice (exprimată prin raportul dintre producția agricolă şi cheltuielile cu îngrăşămintele chimice) a scăzut cu 70% față de 1950.[22)]

Analizele arată că prin eliminarea pesticidelor şi a fertilizării chimice corespunzătoare pentru multe probleme ecologice larg răspândite, fermele de tip organic au reuşit să obțină aceleaşi randamente şi profituri la hectar ca şi fermele convenționale ba chiar cu cheltuieli mai reduse.

Presiunea opiniei publice şi a campaniilor "verzilor" a adus o serie de modificări în tehnologiile de producție motivate din punct de vedere ecolo-

gic. Printre acestea s-au inclus: stoparea dezvoltării energiei nucleare (nu a mai fost comandată nicio centrală nouă după 1978, iar multe proiecte au fost abandonate); renunțarea la incinerarea deşeurilor în favoarea reciclării; abandonarea ambalajelor de poliester (tip restaurante MC Donald) care erau aruncate peste tot în favoarea pungilor de hârtie.

În elaborarea strategiilor de prevedire, obligațiile societății devenite aproape universale de a îmbunătăți calitatea mediului sunt mult mai mari concretizându-se în decizii asupra desemnării tehnologiilor şi sistemelor de producție astfel beneficiind de experți tehnici, diferitele grupări ecologiste au reuşit să stăpânească interacțiunea dintre tehnologie şi mediu şi să identifice tehnologiile alternative nepoluante, iar pe această bază au convins autoritățile guvernamentale, şi uneori chiar şi corporațiile private de necesitatea schimburilor.

În concepția dezvoltării durabile din SUA, strategia de prevenire nu poate fi decât un act social şi o responsabilitate socială care are prioritate în fața intersului privat. Are loc un proces denumit de americani "ecodemocrația" adică acel proces care creează obligații sociale noi în orientarea cursului îmbunătățirii calității mediului şi a dezvoltării economice cu ajutorul guvernării democratice a tehnologiei de producție.[23)]

4.2.2. Obiectivele strategiei prioritare

Demersul politic al protecției mediului înconjurător, în ultimul deceniu al acestui secol, în SUA, este caracterizat de două aspecte[24)]: primul, țara se confruntă cu probleme de mediu mult mai periculoase decât criza poluării din generația trecută; al doilea, politicile curente şi instituțiile actuale se dovedesc tot mai incapabile să se ocupe de aceste probleme ivite pe neaşteptate. Problema cu cele mai mari implicații pe plan național dar şi internațional rămâne poluarea atmosferică. În SUA dezvoltarea angajamentului asumat prin protocolul de la Montreal de a reduce emisiile de CO_2 cu 20% până în anul 2000 s-a concretizat în elaborarea direcțiilor strategiei de modificare treptată a impactului economiei asupra mediului fără pierderi de confort şi comodități.[25)]

Se consideră că primul pas care SUA îl are de făcut pentru a-şi reduce emisiile de CO_2 este conservarea energiei. În caz contrar, adică fără a lua niciun fel de măsuri, emisiile de CO_2 ar putea creşte cu 50% în următorii 25 de ani. În fața acestei situații au fost elaborate mai multe scenarii şi s-au identificat diferite pachete de programe privind conservarea energiei.

În comparație cu un model de "bază" când nu se întreprinde nimic, Oficiul pentru Evaluări Tehnologice (OTA) de pe lângă Congresul SUA a proiectat două scenarii pentru sectoarele consumatoare de energie: "moderat" şi "dur". Modelele diferă între ele în ceea ce priveşte proiectul de reducere a emisiilor de CO_2 de la 15% la 35% până la anul 2015 în consecință

prin implicațiile de ordin tehnologic, structural, economic, financiar, politic. Astfel măsurile "dure" prevăd o reducere mai mare a creării de energie deci şi de CO_2 dar sunt mai costisitoare şi mai greu de urmat din partea consumatorilor. Ambele modele implică schimbări numai în sectoarele consumatoare de energie. Pentru sectorul forestier s-au evaluat măsuri distincte.

În general, obiectivele vizând reducerea în viitor a emisiilor de CO_2 urmăresc trei categorii de măsuri:

1. creşterea eficienței tehnologiilor de utilizare finală a energiei şi a eficienței conversiei;
2. schimbarea modului de utilizare a energiei în favoarea unei mai bune conservări;
3. înlocuirea în producția de energie electrică a combustibililor fosili cu alți combustibili care nu emit CO_2.

Preocupările pentru reducerea poluării atmosferice fac obiectul şi al altor scenarii – scenariile de control axate pe scăderea emisiilor de CO_2 cu ajutorul taxelor pe carbon. De exemplu, cu ajutorul unor modele econometrice pe termen scurt, oficiul Bugetului de pe lângă Congresul SUA a estimat că la o taxă de 100 dolari pe tona de carbon emisiile de CO_2 s-ar menține la nivelul actual sau s-ar reduce cu 25% până în anul 2000.

De asemenea, au fost elaborate alte două modele econometrice pe termen lung care prognozează utilizarea energiei până şi după anul 2000, unul al Agenției privind Protecția Mediului, celălalt al Institutului de Cercetări în domeniul Energiei Electrice (EPRI). Modelul EPA prevede reducerea emisiilor cu 10-15% sub nivelurile actuale ceea ce va diminua PIB cu 1-1,3% până în anul 2015. În modelul EPRI se previzionează o reducere cu 20% a emisiilor şi cu 3% a PIB pe an. Costurile estimate depind de mai mulți factori, inclusiv de prețul combustibililor care nu trebuie să scadă după anul 2000.

Obiectivele politicilor sectoriale de reducere a poluării atmosferice sunt concretizate în măsuri adecvate diferitelor scenarii.

În sectorul construcțiilor se prevede îmbunătățirea eficienței izolării termice şi a izolării termice şi a iluminației ca fiind opțiunile tehnice cu cel mai important potențial în reducerea emisiilor de CO_2. Noile clădiri şi apartamente vor fi astfel concepute încât vor avea nevoie de o cantitate mai mică de căldură şi aer condiționat, mergând până la 85% şi respectiv 45% reducere (exemplul modelul "dur").

Transporturile vor contribui la diminuarea poluării prin sporirea eficienței folosirii mijloacelor auto, instituirea unui control mai riguros al traficului şi prin creşterea utilizării transportului în comun. Dat fiind faptul că, în SUA, transportul urban cu automobilele personale este cel mai mare consumator de energie (respectiv ECA cu 15% din producția mondială de petrol), scenariile elaborate de OTA prevăd o serie de măsuri de limitare a vizitei şi stimu-

larea folosirii mijloacelor de transport în comun (de exemplu, modernizarea rețelei de tranvaie şi troleibuze şi înlocuirea a 5% din traficul auto cu trenul de mare viteză).

În sectorul industriei prelucrătoare se disting trei direcții de acțiune pentru reducerea emisiilor. Un domeniu îl constituie "schimbările de proces", respectiv primele 4 ramuri energofage – industria hârtiei, chimia, petrochimia şi metalurgia – care dețin o pondere de 75% în consumul total de energie al industriei prelucrătoare urmează să-şi sporească eficiența energetică cu 2,3-4,3% pe an (acțiune deja întreprinsă cu bune rezultate în perioada 1980-1995), ceea ce se va solda cu o reducere a emisiilor poluante de 8% până în 2015. Altă direcție de acțiune o reprezintă "coproducerea" energiei electrice şi a aburului necesar din procesele industriale. În procesul de obținere a energiei electrice, aproximativ 2/3 din energia rezultată din arderea combustibililor este eliberată sub formă de căldură; prin captarea acestei călduri eficiența combustibilului fosil va creşte echivalent cu o reducere de cca 6% a emisiilor totale poluate din SUA. A treia direcție de îmbunătățire a situației emisiilor din industrie o constituie o creştere a eficienței motoarelor, care prin măsurile "motoarelor dure" ar putea ajunge până la 30% ceea ce ar însemna o reducere de 4% din cantitatea poluanților.

Ramura producătoare de energie electrică ocupă un loc principal în strategia îmbunătățirii calității atmosferei pentru faptul că furnizează aproximativ o treime din emisiile de carbon. Se estimează că măsurile cu cel mai mare potențial de reducere a emisiilor sunt: 1) creşterea eficienței centralelor bazate pe combustibili fosili şi 2) prelungirea duratei de exploatare a centralelor nucleare existente. În scenariul "dur" se prevede înlocuirea aproape totală a cărbunilor cu resurse regenerabile şi nu se vor mai construi instalații nucleare noi.

Sectorul forestier, considerat drept cel mai mare potențial pentru compensarea emisiilor de carbon, are prevăzute trei obiective principale: creşterea productivității pădurilor existente; plantarea copacilor pe suprafețe noi; cultivarea arborilor pentru energia biomasei. Estimările OTA arată că o creştere a productivității cu 60 milioane ha de pădure va fi echivalentă cu reducerea anuală a emisiilor cu cca 3% până în anul 2015, iar extinderea suprafețelor împădurite va absorbi anual 2% din emisiile de carbon. De asemenea, plantarea pentru energia biomasei va echivala cu o reducere de 1% a acestor emisii. Promovarea unor practici de "management durabil" este susținută de programe speciale pentru pădurile publice şi pădurile private.

Obiectivele prioritare ale sectorului alimentar prezintă anumite particularități legate de două aspecte: mai întâi ca furnizor de emisii şi apoi ca depozitar al poluanților produşi în alte sectoare. În privința emisiilor, acest sector contribuie cu 1/3 în volumul total al CH_4 şi cu 10 până la 20 procente din NO_2. Emisiile de CO_2 (ca urmare a folosirii combustibililor fosili pentru maşi-

nile agricole, echipamentele de irigații, transport sau în urma fertilizării chimice) vor contribui cu cel puțin 8% din totalul emisiilor SUA. Sectorul alimentar va furniza cca 5% din emisiile totale de CFC-11 şi CFC-12. Între măsurile de reducere acestor emisii se regăsesc în componența celor prevăzute pentru alte sectoare (transporturi, industrie, construcții). Obiectivele specifice vizează adoptarea unor practici agricole favorabile mediului, stimularea cererii pentru produse alimentare mai puțin nocive sănătății, creşterea rolului fermierilor în menținerea ecosistemelor rurale şi a peisajului natural dezvoltarea băncii genetice a varietăților de plante şi animale.

În strategia preventivă a sectorului alimentar o importanță deosebită se acordă produselor cu deşeuri puține sau fără deşeuri, adică acelor bunuri de consum care în timpul întrebuințării lor sau după aceea contribuie într-o măsură cât se poate de redusă la sporirea gradului de nocivitate a deşeurilor. SUA se numără printre puținele țări din lume care au elaborat programe naționale pentru etichetarea calității de produse conforme cu cerințele mediului, aşa-ziselor "ecoproduse" [26)]. Deşi legislația respectivă nu a fost încă luată în discuția Senatului SUA totuşi activitatea de etichetare cunoaşte o extindere la nivelul statelor şi al sectorului privat. EPA a finanțat o metodologie care evaluează consecințele asupra mediului şi sănătății publice ale unor produse de consum cu risc pe întreaga durată a ciclului lor de viață. Această metodologie a fost pusă la îndemâna autorităților guvernamentale şi a organizațiilor private de etichetare, la care s-au adăugat ghiduri pentru standardizarea produselor sub termen de "reciclat" sau "reciclabil".

> *Cinci state americane (Rhode Island, New York, Connecticut, Wisconsin şi New Hampshire) au aprobat legislația care reglementează folosirea termenului "reciclat" pe ambalaje şi reclame, precum şi condițiile la care trebuie să răspundă produsul pentru a fi etichetat ca "reciclabil" sau "refolosibil". Statul California, de asemenea, a adoptat legal atribuirea calității de "biodegradabil", "reciclabil", "fotodegradabil", "sănătos" sau "prietenos din punct de vedere ecologic", ca şi "prescripțiile producătorului".*

În cursul anului 1990 au fost lansate două programe de etichetare: unul al "Companiei de Certificare cu Cruce Verde" la care au aderat sute de magazine şi altul "Programul etichetelor verzi" ce urmează să funcționeze ca un organism federal de etichetare a mediului. Acest program îşi propune să aplice criteriile ecologice pe întregul ciclu de producție (de la materia primă şi până la depozitarea produsului), aceste criterii urmând să fie revizuite la fiecare trei ani pentru a include efectele noilor tehnologii.

4.3. Măsuri şi instrumente de politică privind protecţia mediului

4.3.1. Dezvoltarea cadrului instituţional legislativ şi a opiniei publice

Eficacitatea strategiei de protecţie a mediului depinde de amploarea şi buna funcţionare a cadrului legislativ, ca şi a sistemului administrativ de excepţie, structurat pe un model de tip federal, în care competenţele sunt împărţite între autorităţile naţionale şi cele ale statelor. În SUA, Consiliul pentru calitatea mediului (CO) este organul executiv împuternicit cu supravegherea aplicării Legii Protecţiei Naţionale a Mediului (NEPA). Coordonarea programului de mediu la nivel federal intră în atribuţia Agenţiei pentru Protecţiei a Mediului (EPA). Autoritatea sa asupra mediului se împarte cu alte 11 departamente federale şi patru alte agenţii.

Proiectele de legi sunt aprobate de Congresul American, care dispune de 40 de comitete şi subcomitete specializate pe problemele mediului.

Până în anul 1970, controlul poluării era lăsat în competenţa statelor şi al municipalităţilor, guvernul federal doar acordând asistenţa tehnică şi financiară şi având autoritatea de a urmării poluatorii individuali[27)]. În 1970, odată cu crearea EPA şi cu amendamentele profunde aduse la Legea Protecţiei Aerului, a avut primul act de responsabilizare a guvernului federal în procesul de reglementare a poluării. De atunci, sarcinile EPA au fost extinse în mod continuu astfel că, în prezent, implementează legi acoperind întreaga listă a poluanţilor din aer, apă, sol, deşeuri şi anumite chimicale.

În afară de EPA considerată, în prezent, departe de a fi cea mai importantă agenţie care se ocupă de problemele mediului, autorităţile federale sunt reprezentate prin: Departamentul Energiei având responsabilităţi pentru deşeurile nucleare; Administraţia pentru Alimente şi Medicamente având obligaţia aplicării standardelor pesticidelor (deşi EPA elaborează aceste standarde); Administraţia pentru Protecţia Muncii şi a Sănătăţii care răspunde de reglementarea deşeurilor la locul de muncă; Departamentul de Interne răspunzând de supravegherea speciilor ameninţate sau în primejdie; cu Departamentul Comerţului însărcinat cu culegerea datelor asupra climei. Departamentul Justiţiei cu atribuţii de amendare a legilor în faţa instanţelor federale împreună cu Departamentele Energiei, Agriculturii şi Transportului răspund, de asemenea, pentru aplicarea legislaţiei de mediu, în special al Legii Protecţiei Aerului şi a Legii Protecţiei Apei la nivelul statelor.

Cele mai recente modificări de politică a mediului au fost aduse în 1990 prin revizuirea Legii Protecţiei Aerului şi în 1991 prin elaborarea noii Strategii Naţionale a Energiei.[28)] Prevederile de îngrădire a poluării şi extinderea reglementărilor de control asupra poluărilor continuă să se exercite la

nivelul autorităților locale şi ale statelor; acestea sunt direct răspunzătoare pentru inițierea unor măsuri politice adecvate în scopul aplicării şi respectării normelor standardelor naționale.

Anii ‘80 sunt considerați “deceniul de acțiune pentru profesionalismul mediului înconjurător.[29)]” În diferite sectoare de activitate şi la nivelul statelor au fost elaborate programele de protecție. De exemplu, Departamentul pentru Calitatea Mediului din New Jersey, care trecea drept cel mai slab reprezentat în anii ‘70, în decursul anilor ‘80 s-a dublat ajungând la un efectiv de 3400 persoane (1988). Se apreciază că, la sfârşitul deceniului al nouălea, 90% din totalul acțiunilor întreprinse în favoarea mediului au avut loc la nivelul statelor.[30)]

În afara autorităților guvernamentale, un rol important în strategia generală de protecție a mediului revine organizațiilor neguvernamentale şi mişcărilor ecologice răspândite pe scară largă după anul 1985.[31)]

Deceniul al nouălea a instaurat şi o perioadă a interesului public pentru organizațiile internaționale de protecție a mediului. Aşa, de pildă, “Societatea Pustiită” care s-a afirmat la început ca o mişcare ecologistă parlamentară dispunerea în anul 1981 de un număr de 37000 de membri şi un buget de 1,5 mil. dolari, pentru ca în anul 1988 să ajungă la 165000 de membri şi la un buget de 8 mil. dolari, cu numeroase filiale în plan local.

În anul 1985 a apărut o puternică mişcare ecologistă denumită “Grupul celor zece” de fapt o nouă coaliție formată din cele mai importante organizații:

- *Fundația de Apărare a Mediului;*
- *Institutul pentru Politica Mediului;*
- *Prietenii Pământului;*
- *Liga Izak Walton din America;*
- *Consiliul de Apărare a Resurselor Naturale;*
- *Societatea Națională Audubon;*
- *Asociația de Consevare a Parcurilor Naționale;*
- *Federația Națională a Animalelor;*
- *Sierra Club;*
- *Societatea Pustiită.*

În studiul intitulat “Agendă a Mediului pentru Viitor”, grupul celor zece atenționează asupra rezistenței puternice a agenților economici în fața problemelor globale ale mediului şi se pronunță pentru soluții legislative mai ferme.

Publicarea acestui raport a fost urmată de afirmarea unei anumite independențe ideologice din partea organizațiilor regionale şi a grupărilor locale “rădăcinile verzi”. Acțiunile acestora sunt îndreptate cu precădere spre sănătatea umană, împotriva substanțelor toxice emanate în aer şi pe sol.

În prezent, relația dintre organizațiile naționale şi organizațiile statelor şi regionale este mai mult de tip contractual, grupările locale având nevoie de asistență şi experiență în aplicarea legislației ca şi a programelor federale. Aşa de pildă, programul Consiliului de Apărare a Resurselor Naturale privind aplicarea prevederilor Legii de Protecție a Apei este pus în practică cu ajutorul grupărilor locale şi regionale din 12 state; în acest sens, câteva sute de poluatori industriali se află sub controlul cetățenesc.

Preocupările americanilor pentru problemele transnaționale ale protecției mediului au condus la înființarea de noi organizații, cum ar fi: Fundația Mac Arthur aparținând Institutului de Resurse Mondiale, Societatea Mondială mai Bună, Coaliția Globală de Astăzi, Institutul Worldwatch. Printre internaționalişti se disting două orientări de gândire strategică: "supraviețuitorii" şi "umanitariştii".

Primii sunt interesați în "păstrarea casei planetare" formulând obiective şi acțiuni conforme cu principiile ce stau la baza interdependenței dintre ființele umane şi biosferă. Cea de a două orientare – umanitariştii – îşi concentrează atenția asupra problemelor lumii a treia, promovând conceptul de dezvoltare durabilă.

În prezent, se apreciază că peste 25 de milioane de americani sunt angajați, într-un fel sau altul, în acțiunile locale sau naționale îndreptate în direcția depoluării apelor, a depozitării deşeurilor nucleare, a conservării tradiționale a terenurilor publice şi altele. Interesul şi preocupările pentru protecția mediului, instituționalizate atât la nivelul administrației şi al agenților economici cât şi al conştiinței publice, îi fac pe unii analişti să considere că "în mai puțin de o generație, Statele Unite au construit un program al mediului de neegalat în lume".[32)]

Cu toate acestea nu puține sunt criticile ce se aduc cadrului administrativ şi legislativ existent în domeniul mediului.[33)] Deficiențile legislației mediului sunt cauzate, în primul rând, de accentul prea mare pus pe reglementări considerate că deformează eficacitatea legii şi, în al doilea rând, cauzate de dimensiunile reduse pe care le ocupă mediul în legislația afacerilor, planificării şi delictelor criminale. În plus, procesul de reglementare este administrat de o birocrație națională excesiv de mare. Neajunsurile cadrului administrativ al mediului provin din structura de guvernare "balcanizată" care nu permite eforturi coordonate, iar divizarea responsabilităților împiedică conducerea strategică.

În ultimii 20 de ani, legislația mediului a parcurs un drum rapid de dezvoltare. În 1971, Institutul pentru Legislația Mediului a plubicat un sumar al legilor privind mediul care cuprinde 33 de pagini; în 1988 texul sumarului depăşea 800 de pagini. În aceeaşi perioadă, în Raportorul Legislației Mediului, editat de institut, au fost publicate peste 4000 de decizii federale şi alte mii de decizii administrative de urmărire şi executare a legii.[34)]

Se apreciază că în sfera legislativă şi administrativă unde Congresul şi EPA şi-au coordonat eforturile – de exemplu pentru protecția aerului şi a apei – s-a realizat un progres considerabil (studiile de monitoring arătând descreşteri importante ale emisiunilor poluante). Cu toate acestea, atenția autorităților a fost concentrată asupra acelor activități care s-au supus uşor dispozițiilor legale şi au ignorat alte activități – cum ar fi industria minieră – care rămân indiferente la acestea. (Se consideră că deşeurile miniere produc mai mult rău calității apei decât toate deşeurile industriale la un loc, şi totuşi Legea Suprafeței Miniere aduce o serie de compromisuri).

În vederea înlăturării neajunsărilor provocate de separările şi fracționările sistemului american de organizare şi administrare este sugerată unitatea de gândire strategică a conducătorilor în definirea obiectivelor privind mediul şi crearea unui consens în interesul public. Un rol important revine Legii Protecției Naționale a Mediului care trebuie să fie transformată dintr-un act de procedură națională, cum este în prezent, într-un act de politică națională, cuprinzând principiile fundamentale în definirea priorităților mediului înconjurător.

În realizarea acestui deziderat o mare responsabilitate este atribuită organizațiilor naționale şi locale pentru mediu, precum şi lărgirii participării cetățenilor în procesul NEPA. Reforma mediului poate deschide procesul dezvoltării durabile, dar nu garantează rezultatele. Legea nu se poate substitui politicilor, fapt pentru care americanii acordă o importanță primordială participării cetățeneşti şi opiniei publice în materie de mediu.

4.3.2. Instrumentele politicii mediului

4.3.2.1. Reglementările

Politica mediului bazată în principal pe legislația din anii ‘70 foloseşte o serie de instrumente, respectiv mijloace pe care guvernul le utilizează pentru a incita sau stimula o anumită reacție tehnico-economică sau comportamentală dorită. În gama variată a instrumentelor se includ taxele, subsidiile, reglementările, informația şi educația publică.

Reglementările guvernamentale şi standardele ocupă locul principal în politica mediului, fiind denumite generic drept instrumente de “comandă şi control”.[35)] Cu ajutorul acestora se impun cerințele față de anumite tehnologii şi niveluri admisibile pentru emisii, obligând firmele să respecte în practică criteriile de sănătate. Americanii consideră că din cauza detalierii continue a reglementărilor, instrumentele economice sau de piață, cum ar fi taxele, impozitele şi subvențiile au un rol minor în politicile mediului înconjurător. În comparație cu alte țări dezvoltate, SUA însumează un număr mai mic de măsuri cu caracter economic, inițiate pentru realizarea politicii mediului (ta-

belul nr.1). În schimb, o serie de reglementări privind emisiile în aer şi apă provenind dintr-o serie de surse industriale sau municipale nu se regăsesc în aceste țări.

Tabelul nr. 1

Numărul instrumentelor economice folosite în SUA şi alte țări dezvoltate, 1987

Țara	Impozite	Subvenții	Altele	Total
1. SUA	5	3	5	13
2. Germania	4	14	1	19
3. Franța	6	5	0	11
4. Italia	4	0	1	5
5. Olanda	11	4	2	17
6. Elveția	14	1	5	20

Sursa: OECD, *Economic Instrments for Environmental Protection*, Paris, 1989.

Un exemplu edificator al reglării de "comandă şi control" îl constituie poluarea cauzată de automobile o sursă principală de deteriorării aerului din mediul urban. Cele mai importante reglementări din acest domeniu sunt standardele de emisie a gazelor de eşapament exprimate în grame/milă, pe diferite componente. Aprobată legal, cantitatea emisiilor evacuate a fost redusă substanțial în decursul timpului, deşi efectul asupra poluării urbane în multe locuri nu a fost cel scontat. Aceasta din mai multe cauze: creşterea traficului; tendința sporită de a menține automobilele mai ieftine şi mai vechi pentru a se sustrage din fața reglementărilor; ineficiența practică a echipamentelor de control al poluării în anumite situații (de exemplu datorită falsificărilor); lipsa de control asupra altor emisii ale automobilelor în afara de celor de eşapament. Amendamentele aduse în 1990 la Legea Protecției Aerului au vizat o mai mare încordare a standardelor de emisie, precum şi introducerea de standarde pentru emisiile neaşteptate, al căror cost este ridicat. În acest caz, o dificultate deosebită a reglementărilor este aceea că se adresează doar unui singur factor cu o contribuție la nivelurile de poluare generală cauzată de automobile, ignorând influența altor factori cum ar fi călătoriile efectuate şi kilometrii parcurşi. De aceea se consideră că o serie de instrumente economice, precum taxele mai mari la benzină, eliminarea subvențiilor pentru parcările urbane şi impunerea taxelor pentru călătoriile cu automobilele în perioadele de vârf, ar putea fi mai eficiente decât soluțiile reglementative.[36)]

Adepții reglementărilor argumentează extinderea prin faptul că controlul poluării este, în principal, de factură tehnică (sau inginerească), iar in-

strumentele economice ar fi mai puțin sigure în obținerea rezultatelor scontate; în plus folosirea pe scară largă a instrumentelor de piață ar părea că legitimizează acțiunea de poluare. Cu toate acestea, producerea poluării asemenea oricărei producții implică atât decizii tehnice cât şi economice. Instrumentele economice ar putea în multe cazuri să contribuie la realizarea beneficiilor în favoarea mediului chiar în condițiile reducerii costurilor.

Adversarii reglementărilor găsesc în acesta sursa scăderilor de productivitate în economia americană.[37)] Prin definiție, reglementările guvernamentale reprezintă intervenții în procesele de piață afectând utilitatea şi calitatea deciziilor de maximizare a profiturilor privite într-o economie de piață care funcționează normal (fără externalități precum poluarea), asemenea intervenții generează abateri ale nivelurilor de producție ale sectorului privat față de nivelurile normale ce le-ar fi putut atinge fără reglementări. Menținând constantă structura producției, aceste abateri înseamnă, în fapt cereri suplimentare de inputuri pentru a obține nivelul dat al producției. În aceste condiții orice creştere în reglementările guvernamentale va fi însoțită de o abatere mai mare de la nivelul potențial al producției private şi respectiv, de o reducere a ratei de creştere a producției pe unitate de input, cu alte cuvinte de o descreştere a productivității.

Distorsiunile produse de reglementările privind mediul asupra nivelului outputului (numărătorului) sau al inputului (numitorul) indicelui de productivitate sunt evaluate la aproximativ 15% din reducerea totală înregistrată în anii '70.

> ***Evaluarea*** *declinului creşterii productivității din economia americană a pus în evidență influența mai multor factori cu contribuții diferite, cum ar fi modificarea structurii demografice a forței de muncă şi a structurii sectoriale a producției – 20-30% din acest declin; scăderea ratei investiției de capital – 25-30%; din acest declin; scăderea ratei investiției de capital – 25-30%; influența schimbărilor ciclice -10-20% şi altele.*[38)] *Ipotezele după care reglementările privind mediul generează declinul creşterii productivității au la bază, în principal, următoarele explicații:*
>
> - *reglementările privind controlul poluării necesită investiții în echipamente de control care concurează cu investițiile normale în echipamente şi uzine productive, mărind volumul total al investițiilor fără sporirea corespunzătoare a producției;*
> - *reglementările tind să fie mai mult nişte simple standarde inginereşti şi mai puțin standarde de performanță, influențând astfel eficiența investițiilor;*
> - *întrucât reglementările aduc întotdeauna standarde mult mai drastice pentru sursele noi de poluare față de cele existente, se manifestă reținerea față de investiții noi în modernizarea tehnologiilor şi tendința spre prelungirea duratei de funcționare a echipamentelor existente la niveluri de productivitate mai scăzute;*
> - *echipamentele de control asupra poluării odată instalate necesită*

forță de muncă calificată pentru derservirea şi menținerea în funcțiune, care însă nu are nicio contribuție la creşterea producției;

- *eforturile pentru evitarea deteriorării anumitor zone prevăzute prin reglementări conduc la întârzierea construcției de noi întreprinderi sau au drept rezultat alegerea unor amplasamente mai puțin productive pentru noile unități.*

La aceste reacții față de reglementările guvernamentale se adaugă şi efectele asupra prețurilor, care influențează asupra costurilor inputurilor cât şi asupra outputului.

Costul exact al pierderilor de productivitate datorate reglementărilor constituie o problemă larg dezbătută de analiştii americani, însă cei mai mulți consideră că este vorba despre zeci de miliarde de dolari. Consiliul pentru Calitatea Mediului a estimat că, anual costurile private pentru controlul calității apei şi a aerului ajung la cca 32 miliarde dolari.[39)]

4.3.2.2. Instrumentele economice

Deşi politica mediului în SUA este dominată de o abordare de tip "comandă şi control", a devenit evident că cererea pentru supravegherea mediului înconjurător continuă să crească, iar realizarea unor obiective din ce în ce mai ambițioase va implica costuri tot mai ridicate. În acelaşi timp a sporit convingerea că se pot obține avantaje din folosirea fondurilor limitate destinate îmbunătățirii mediului. Una dintre căi este utilizarea într-o proporție mai mare a stimulentelor economice în politica mediului, fapt neglijat oarecum până în prezent.

O anumită experiență în folosirea instrumentelor de piață există în SUA. În diferite domenii ale controlului mediului au fost folosite mai multe tipuri de taxe şi impozite. Aşa de pildă, municipalitățile folosesc sistemul taxelor pentru dispozițiile privind gunoiul, ceea ce a dus la scăderea ponderii acestuia cu 24-40% în totalul deşeurilor colectate.[40)] În state au fost implementate programe de rambursare a garanției pentru ambalaje de băuturi care au făcut să sporească procentul restituirilor de la 70 la 90% chiar dacă garanțiile tind să fie modeste (cinci sau zece cenți pe container). Plecând de la aceste considerații, EPA a extins sisteme asemănătoare şi pentru alte articole cum ar fi cutia de viteze, uleiul şi bateriile folosite la automobile.

Se estimează că instrumentele valorice de piață pot conduce la economii însemnate când costurile de reducere a poluării variază de la o sursă la alta. Tinzând spre un anumit volum al reducerii totale, procesul devine mai puțin costisitor pe ansamblu, dacă sursele cu costuri mai scăzute vor prelua cea mai mare parte din reducerea emisiilor. Economiile depind de diferențele de mărime a costurilor la poluatori, estimările specialiştilor americani sugerând că acestea sunt destul de mari în mai multe cazuri.[41)] Instrumentele economice, ca de exemplu **taxele** asupra deversărilor, stimulează automat reducerea poluării la sursele cu costuri scăzute într-o propor-

ție mai mare față de sursele cu costuri ridicate. Astfel, fiecare poluator va urmări minimizarea costurilor sale, iar pe total costul depoluării se va reduce.

Dincolo de aceste economii "statice", sistemul taxelor generează economii "dinamice" care nu pot fi obținute prin reglementare. Se demonstrează că o sursă, odată ce a atins standardele impuse prin reglementări, nu mai are niciun interes să-şi îmbunătățească performanțele. Dimpotrivă, în cazul folosirii instrumentelor economice se creează cointeresarea pentru reducerea în continuare a poluării, deoarece se penalizează fiecare unitate de emisie, respectiv prin taxele existente. De asemenea, multe reglementări predispun alegerea tehnologiei de reducere care nu numai că ridică costurile pentru o serie de surse (care pot să aibe alternative mai ieftine), dar şi reduc interesul pentru perfecționarea tehnologiilor reductoare ale emisiilor.

Această părtinire are loc fie implicit (asemenea amendamentului din 1977 aduse Legii Poluării Aerului care pretindea că toate unitățile noi generatoare de curent electric pe bază de cărbune să-şi instaleze echipamente de spălare a cărbunilor).

> *Ca urmare a acestui amendament au crescut substanțial costurile de reducere a poluării, deoarece multe unități au considerat că era mai ieftin să folosească cărbune cu un conținut mai scăzut de sulf, chiar dacă acesta este mai scump decât cărbunele obişnuit care trebuie spălat. Această reglementare a înlăturat tot interesul în adoptarea soluției cu costuri mai reduse.*

Folosirea instrumentelor economice au tocmai menirea de a permite poluatorilor să găsească răspunsuri mai flexibile şi să le incite interesul pentru micşorarea costurilor de reducere a emisiilor.

Un dezavantaj potențial al taxelor şi impozitelor asupra emisiilor s-a dovedit a fi dificultatea stabilirii ratei de impunere a acestora, care să permită realizarea nivelului dorit de reducere a emisiilor la toate sursele. În plus, taxele, ca mijloc de control al poluării, nu se bucură de popularitate din rândul americanilor. Cerând imaginea unei "autorizații de poluare", aceste instrumente fiscale sunt respinse de public într-o proporție tot mai mare, deoarece lasă impresia că aruncă povara reducerii poluării pe seama săracilor în timp ce bogaților le este permisă degradarea mediului înconjurător.

În decembrie 1987, EPA a luat măsura de a permite o serie de tranzacții de substituire între sursele de poluare. În loc să se pună limite rigide asupra emisiilor acceptate de la un anumit proces tehnologic, se va permite agenților să depăşească limitele la o sursă cu condiția ca ele să fie compensate prin reducerea emisiilor la alte surse. Prin această politică, firmele îşi pot diminua costul depoluării lăsând să crească emisiile la sursa unde controlul este mai costisitor, însă reducându-le la sursa unde costurile de supraveghere sunt mai mici. În acest sens au fost puse în circulație permisiile pentru comercializarea emisiilor care îngăduie firmelor să cumpere şi să vândă drepturi de poluare a aerului. Emisiile pe fiecare sursă sunt limita-

te prin numărul permisiilor comerciale avute în posesie permisele putând fi cumpărate sau vândute.

Astfel orice sursă îşi poate modifica emisiile, dar pe total emisiile rămân controlate. Preţul de piaţă stabilit reflectă costul marginal al reducerii emisiilor, care în mod ideal ar trebui să se egalizeze între surse. (Cererea pentru permisie din partea fiecărei surse depinde de costul marginal al reducerii, iar cererea totală depinde de suma costurilor marginale ale reducerii la toate sursele). În acest sens, piaţa permiselor stabileşte "rata" "taxei" necesare pentru realizarea normei emisiilor. Sursele cu costuri de reducere mai mari decât preţul permiselor vor cumpăra mai multe permise, în timp ce sursele cu costuri mai scăzute pot obţine profit prin vânzarea lor şi acoperirea costurilor de reducere a emisiilor. Ideal, rezultatul ar trebui să fie minimizarea costurilor de reducere realocate între surse, ca şi interesul pentru descoperirea de noi tehnici de control al poluării cu costuri mai scăzute ce ar permite eliberarea permiselor de vânzare cu profit.

Diferite studii au estimat economiile ce s-ar putea obţine prin folosirea obţine prin folosirea permiselor comerciale în locul reglementărilor.[42)] Calculele arată diferenţe mari, în funcţie de natura reglementărilor analizate. În unele cazuri reglementările nu s-au dovedit mai puţin eficiente decât permisele însă în alte cazuri sunt de 4 sau 5 ori mai costisitoare.

Rolul permiselor comerciale urmează să fie extins ca o consecinţă a amendamentelor aduse în 1990 la Legea Protecţiei Aerului. Prin acestea, EPA a fost autorizată să stabilească un sistem de permise comerciale pentru emisiile de dioxid de sulf provenind de la generatoarele de curent electic. În unele state, autorităţile au început elaborarea unor programe de comercializare a tuturor emisiilor din aer (de exemplu, în California – aria bazinului Los Angeles).

Deşi ploaia acidă este o problemă internaţională cu multe suprafeţe de locuri şi păduri afectate în estul Canadei, programul punerii sub control prevăzut de Legea Protecţiei Aerului este o iniţiativă a Statelor Unite. Din cauza dimensiunilor sale uriaşe, se apreciază că programul avut în vedere nu poate fi încă evaluat prin prisma influenţei reglementărilor şi a permiselor de comercializare care nu au început să se aplice. Cu toate acestea, potrivit unor estimări, utilizarea permiselor va reduce anual costurile acceptării amendamentelor de la 6-7 mil. dolari la cca 4 mil. dolari în comparaţie cu reglementările.[43)]

Comercializarea permiselor pentru emisiile de dioxid de sulf de la centralele electrice pe cărbune (pentru oxizi de azot – altă cauză a ploii acide – sunt prevăzute instrumente de "comandă şi control") se va extinde în două faze: prima, până la anul 1995, va cuprinde 110 unităţi afectate cărora li se va permite emiterea unei tone de dioxid de sulf pe an; a doua fază va desemna cca 2000 de asemenea unităţi până în anul 2000. Nivelul gene-

ral al permiselor a fost astfel stabilit încât în final, emisiile de dioxid de sulf să se reducă la jumătate (respectiv la 8,9 mil. t pe an).

Interacțiunea dintre reglementări şi instrumentele economice va reprezenta şi în viitor modalitatea practică de realizare a politicii mediului înconjurător. Complexitatea acestei interacțiuni se aşteaptă să crească ca urmare a schimbării raportului între obiectivele strategiei de control şi obiectivele strategiei preventive a mediului.

4.4. Concluzii

Politica mediului înconjurător în SUA a fost implementată cu vigoare începând cu anii '70, în principal, cu ajutorul reglementării sau al instrumentelor de "comandă si control". De la aplicarea politicilor – în special în domeniul calității apei şi aerului – s-au înregistrat o serie de rezultate care demonstrează că mediul este mai depoluat astăzi decât cu 20 de ani mai în urmă. Cu toate acestea rămân în continuare multe probleme de rezolvat. În plus, mijloacele politice bazate pe instrumentele de "comandă şi control" au ridicat costurile de realizare a depoluării mediului. În timp ce costul total al reglementărilor – între 2% şi 2,5% din PIB pe an – este apreciat ca departe de a fi neglijabil, schimbările politice din viitor vor fi şi mai costisitoare. Se are în vedere îndepărtarea deşeurilor toxice inclusiv a deşeurilor nucleare, controlarea strictă a emisiilor atmosferice în special în ariile urbane şi acționare asupra efectului gazelor de seră.

Costurile ridicate ale depoluării urmează a fi atenuate prin susținerea instrumentelor tradiționale de comandă şi control cu mecanisme economice de piață; se are în vedere folosirea taxelor, impozitelor şi a permiselor comisiilor comerciale. Un exemplu notabil al orientării crescând spre instrumentele economice îl furnizează introducerea recentă a unui program ce permite actul de vânzare-cumpărare a drepturilor de poluare a aerului cu dioxid de sulf, primul program de acest fel din lume. Cu toate acestea, cea mai mare parte a legislației mediului se va baza în continuare pe reglementări guvernamentale, fapt confirmat de amendamentele aduse în anul 1990 la Legea Protecției Aerului.

În anii următori va avea loc creşterea importanței integrării considerațiilor de mediu în alte sfere politice cum ar fi politica energetică, politica de dezvoltare a agriculturii şi transportului. SUA este una din cele mai energointensive țări din lume, iar de reducerea consumului de energie va trebui să constituie un mijloc eficient de îmbunătățire a calității mediului. Inițiativele la nivel federal şi al statelor, în ceea ce priveşte ameliorarea costului de producție a energiei electrice (de exemplu, prin includerea costurilor mediului) şi încurajarea conservării energice prin "managementul cererii" vor aduce economii însemnate. Un rol important se atribuie majorării taxelor şi prețurilor energiei care va contribui la realizarea obiectivelor dezvoltării durabile în SUA.

Referințe bibliografice

1) Crossroads, *Environmental Priorites for the Future*, editat de Borrelli, P., Island Press, Washington, 1988.
2) Commoner, B., *The Environment*, în Crossroads, op. cit., p. 123.
3) *Changing by Degrees*, OTA, Congress of the United States, Washington, februarie, 1991, p. 3.
4) Idem.
5) Idem.
6) Comnoner, B., op. cit.
7) *Environmental Indicators*, OEDC, Paris, 1991, p. 25.
8) *The State of the Environment*, OECD, Paris, 1991, p. 54.
9) Crossroads, *op. cit.*, p. 127-128.
10) Idem.
11) *The State of the Environment*, OECD, Paris, 1991, p. 97.
12) Idem, p. 102.
13) *Environmental Indicators*, OECD, Paris, 1991, p. 41.
14) *The State of the Environment*, OECD, Paris, 1991, p. 145.
15) Krupnick, A.J.; Portney, P.R., *Controlling Urban Air Pollution: A Benefits Cost Assessment Scients*, vol. 252, 1991, p. 522-528.
16) *Economic Survey*, United States, OECD, Paris, 1991, p. 81.
17) *Unfinished Business: A Comparative Assessment of Environmental Problems*, EPA, 230-05-87-028, 1987.
18) Commoner, B., *Making Peace with the Planet*, Pantheon Books, New York, 1990.
19) Commoner, B., *Pollution Prevention: The Source of an Ethical Foundation for Sustainable Development*, in Environmental Ethics, Dobris Conference June, 1991.
20) Idem.
21) Friedman, M., *Free to Choose*, Harcourt, Brace, Iovanivich, New York, 1980.
22) Commoner, B., *op. cit.* (1991).
23) Commoner, B., *op. cit.* (1988).
24) Reilly, W. Jr., *A View Toward the Nineties*, în Crossroads, Island Press, Washington, 1988.
25) *Environmental Indicators*, OECD, Paris, 1991, p. 41.
26) Kneese, A.V.; Shultze, C.L., *Pollution, Prices and Public Policy*, Washington, DC 1975.
27) *Economic Survey*, United States, OECD, Paris, 1991.
28) Futrell, J.W., *Environmental Law-Twenty Year Later*, în Crossroads, Island Press, Washington, 1988.
29) Idem, p. 196.
30) Borrelli, P., *Environmentalism at a Crossroads*, în Crossroads, Island Press, Washington, 1988, p. 3-27.

31) Idem.
32) Futrell, W., *op. cit.*, p. 191-197.
33) Idem, p. 192.
34) *Economic Survey*, United States, OECD, Paris, 1991, p. 68.
35) Krupnick, A.J.; Portney, P.R., *op. cit.*
36) *Environmental Regulation and the US Economy*, University Press, Baltimore, 1981.
37) Idem, p. 61.
38) Idem.
39) Environmental Protection Agency (EPA), *Economic Incentives*, 1991.
40) Kneese, A.V.; Shultze, C.L., *op. cit.*; Tietenberg, T., *Emissions Trading in Resources for Future*, Washington, 1985; Hahn, R.W.; Hester, G.L., *Marketable Pennits*, in Ecology Law Quarterly, vol. 16, 1989.
41) Tietenberg, T., *op. cit.*
42) Portney, P.R., *Economics and the Clean Air Act*, Journal of Economic Perspectives, vol. 4, nr. 4, 1990, p. 173-181.
43) *Economic Survey*, United States, OECD, Paris, 1991, p. 94.

Capitolul 5

STRATEGII ŞI POLITICI ALE MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN CANADA

Ca entitate economică şi geografică distinctă, Canada a abordat în mod specific problemele de mediu. Țară dezvoltată, ea îşi sprijină creşterea economică, în primul rând, pe resursele interne într-o relație om-mediu formată în decursul timpului.

Mutațiile intervenite în structura economiei şi în producția industrială şi-au pus şi îşi pun amprenta asupra factorilor de mediu. Semnalele privind deteriorarea mediului au condus la întreprinderea unor acțiuni care nu au avut un caracter sistematic. Abia în ultimul an, autoritățile Canadei au decis abordarea problemelor de mediu în această manieră.

Conceptul dezvoltării durabile a captat rapid atenția, ministrul mediului considerând că țara sa este pe punctul de a aplica "cel mai important plan de acțiune ecologică care a fost vreodată realizat în Canada"[1)]. Prin realizarea obiectivelor acestuia, se speră ca ea să devină un exemplu de mod de viață pe planetă, model de cetățean al planetei.

5.1. Caracterizarea generală a impactului stării economiei asupra factorilor de mediu

Valoarea indicatorilor macroeconomici şi performanțele economiei înscriu Canada în Grupa celor 7 țări cel mai puternic industrializate din lume,[2)] care au dat laolaltă 87,4% din totalul produsului intern brut realizat în 1990 de către țările membre OECD.[3)] Printre cele 7, aportul Canadei este de numai 4,5% situându-se pe ultimul loc în grupă. Dar, după indicatorul de performanță al economiei, produsul intern brut pe locuitor, de 15,2 mii$./loc, Canada întrece Japonia şi este depăşită numai de SUA.

Ritmul mediu anual de creştere a produsului intern brut, din ultimul deceniu, de 3%, a plasat economia Canadei pe o traiectorie ascendentă, comparabilă cu a Japoniei.

În ultimele două decenii se constată o creştere a producției industriale din sectoarele puternic poluante în timpul procesului de fabricație sau/şi prin folosirea rezultatelor producției. Sporuri însemnate s-au înregistrat în special la produse ca: pastă de hârtie, hârtie şi carton, produse chimice, maşini electrice şi vehicule cu motor (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1

Dinamica unor sectoare industriale ale Canadei

Indici 1975=100

Sectoare	1970	1980	1985	1989
Pastă de hârtie, hârtie, carton	110	142	136	153
Produse chimice	98	153	188	217
Rafinării	71	76	71	76
Siderurgie	89	111	109	122
Maşini electrice	83	113	129	167
Vehicule cu motor	68	89	143	-

Sursa: OCDE, *Environmental Indicators*, Paris, 1991.

Energointensivitatea, factor caracteristic de poluare a mediului înconjurător, se situează la valori înalte din mai multe motive: clima rece, populația dispersată (densitate 2,7 loc/km^2)[4] şi cererea de resurse energetice.

Față de media consumului energetic/produs intern brut a Grupului celor 7, de 0,40 tep[5]/10^6 $ SUA, valoarea înregistrată de Canada este superioară, fiind 0,6 tep/ 10^6 $ SUA şi depăşeşte mult şi intensitatea energetică a SUA, de 0,44 tep./$10^6$$ SUA. Deşi are tendința de scădere a intensității energetice (-20,5% în 1988 față de 1970) ea rămâne cea mai intens energetică printre țările puternic industrializate.

Pe structură, în perioada 1970-1988, aprovizionarea cu energie cunoaşte o deplasare favorabilă celei nucleare şi hidro în dauna petrolului, determinată de şocurile petroliere mondiale (tabelul nr. 2). Are loc, însă, şi o uşoară creştere a folosirii combustibilului solid.

Tabelul nr. 2

Modificarea structurii energetice pe surse, în Canada

- % din total -

Surse	1970	1988
- petrol	46,9	31,5
- combustibil solid	11,1	13,8
- gaz natural	19,0	20,8
- nucleară	0,1	7,4
- hidro şi altele	23,0	27,4

Sursa: OECD, *Environmental Indicators*, Paris, 1991.

Suprafața arabilă, în Canada, reprezintă numai 5% din teritoriu, situație ce se explică prin condițiile naturale specifice. Practicarea unei agriculturi intensive a condus la folosirea în mai mare măsură a îngrăşămintelor azo-

toase. Consumul acestor îngrăşăminte a sporit cu 271 % în 1988 faţă de 1970. Pornind de la un nivel scăzut de 0,7 kg/km^2 îngrăşăminte azotoase, nivelul de 2,6 kg/ km^2 realizat la finele intervalului este totuşi foarte scăzut în comparaţie cu alte ţări (aproximativ la jumătate din cantitatea folosită de SUA).

Activităţi ca exploatarea forestieră şi pescuitul reprezintă alte ramuri deosebit de importante pentru economia canadiană şi principalele furnizoare de locuri de muncă cu preţul unor mari consumuri de resurse naturale.[6)]

Asociate cu activitatea economică în continuă creştere, transporturile rutiere canadiene au crescut în perioada 1970-1989, fapt evidenţiat de numărul vehiculelor/km şi lungimea drumurilor (tabelul nr. 3).

Tabelul nr. 3

Tendinţa dezvoltării transporturilor rutiere

	U/M	1970	1989
- circulaţia rutieră	10^9 veh/km^2	126	225
- drumuri rutiere	km	2760	7450

Sursa: OECD, *Environmental Indicators*, Paris, 1991.

Sectorul transportului rutier atrăgea în 1988, 21% din consumul total de energie şi 47,3% din consumul total de petrol.[7)]

Prin amplasarea noilor întreprinderi industriale în regiunea de nord a ţării (de ex. zona râului Mackenzie unde se construiesc fabrici de celuloză şi hârtie şi de exploatare a nisipurilor petroliere, precum şi alte exploatări miniere) regiunea Quebec-ului, Columbia Britanică, Yukon şi teritoriile nord-vestice sunt expuse unei puternice presiuni ecologice.[8)]

Cu o activitate economică intensă, axată pe o structură a productiei energointensive, Canada este unul din cei mai mari poluatori ai atmosferei (tabelul nr. 4).

Tabelul nr. 4

Emisiile de gaze în atmosferă în anul 1988

	C, mil. t	Gazele ef. de seră, mil. t	SO_x, mii t	NO_x, mii t	Emisii de gaze pe unit. de PIB, t/1000 $ SUA				Emisii de gaze/loc., t/loc. kg/loc.			
					CO_2	Gaz ef. de seră	SO_X	NO_X	CO_2	Gaz ef. de seră	SO_X	NO_X
Canada	124	239	3800	1952	0,3	0,6	0,009	0,005	4,8	9,2	146,4	74,9
Media celor 7 ţări puternic industrializate	345	597,7	4806,7	4451,8	0,28	0,4	0,004	0,004	3,8	6,7	53,7	49,7

Sursa: Calculat după OCDE, *Environmental Indicators*, Paris, 1991.

Deşi în sume absolute emisiile nu depăşesc media celor 7 țări puternic industrializate, intensitatea lor pe unitatea de produs brut şi pe locuitor este mult mai mare.

Emisiile ridicate de sulfați şi azotați explică existența ploilor acide, în special în provinciile estice, zona cea mai puternic industrializată. Ea amenință sectoare importante: pădurile, turismul şi agricultura cu daune totale estimate la 1 mld. $ C anual.[9)] Ploile acide sunt responsabile şi de daune majore în lacuri şi populații de peşte; peste 150.000 lacuri suferă deja din cauza acesteia şi mai mult de 14.000 sunt considerate moarte. Peste 15 mil. ha de pădure sunt supuse unor niveluri ridicate de ploaie acidă care este considerată totodată şi cauza daunelor mari aduse materialelor, construcțiilor istorice şi monumentelor.

Peste 80% din canadieni locuiesc în zone cu niveluri ridicate de ploaie acidă. Mai mult de jumătate din depunerea acidă din estul Canadei provine din SUA.

Se estimează că 80% din chimicalele toxice găsite în Lacul Superior vin din aer. În Canada există o pantă a depunerilor de plumb cu înclinația S-N asemănătoare celei existente în Suedia.

Există peste 20.000 substanțe toxice şi lista se măreşte anual cu 100-200 noi substanțe.

Emisiile de azotați şi substanțe organice volatile sunt cauza nivelelor joase de ozon (smog) cu care canadienii se confruntă în multe localități urbane.

Emisiile de gaze în atmosferă sunt responsabile şi de distrugerea stratului de ozon şi de schimbarea climei. Stratul de ozon din regiunea arctică a Canadei s-a redus cu 5%. O creştere generală în temperatura globului ar putea cauza inundații în multe locuri de-a lungul coastei. Temperaturi mai calde ar afecta producția agricolă. În zona arctică, un dezgheț gradat ar produce o cantitate mare de metan din descompunerea materialelor organice ceea ce ar contribui şi mai mult la încălzirea climei.

Ca administrator a 9% din circuitul apei refolosibile şi a apei proaspete în atmosferă, ca şi al imensului sistem de apă proaspătă pe care îl reprezintă Marile Lacuri, rezervor pentru 20% din depozitele de apă planetare, Canada are o mare responsabilitate în gestionarea apei. În consumul de apă al populației o pondere însemnată o dețin apele tratate, 66%, fapt explicat prin volumul mare al deşeurilor lichide deversat anual în râuri. Urmare a deversărilor industriale excesive, în regiunea Marilor Lacuri au fost găsiți peste 350 de compuşi chimici toxici, iar Lacul Erie a devenit practic un lac mort. De-a lungul râului St. Laurence sunt cel puțin 50 de poluatori industriali ai apelor sale. De asemenea, în multe părți, apele freatice sunt poluate de pesticide şi fertilizatori şi contaminate de depozitele de deşeuri.

În afara precipitațiilor, deşeurile reprezintă principala sursă de contaminare a solului şi apelor, Canada fiind una din cele mai mari generatoare de reziduuri din lume. Cantitatea deşeurilor urbane de 632 kg/loc. şi respectiv 155 t deşeuri industriale la 1 mil. $ SUA/PIB reprezintă niveluri aproximativ duble față de țările europene puternic dezvoltate.[10)] Anual se reciclează numai 10% din cantitatea totală a deşeurilor; din cele periculoase, reprezentând 20% din total, numai 40% sunt tratate.

Deşeurile nucleare au devenit o problemă prioritară, ca urmare a tehnologiei folosite, deşeurile nucleare pe unitatea de energie obținut reprezintă 5,2 t/mii tep., ceea ce depăşeşte cantitatea realizată de oricare dintre țările dezvoltate puternic industrializate.

Reflectată în costuri, activitatea de colectare şi depunere a deşeurilor depăşeşte 15 mld. $ C anual.[11)] Depunerea pe sol este una din cele mai vechi şi încă una din cele mai uzitate practici în Canada. De-a lungul malurilor râului Niagara, milioane de tone de deşeuri chimice sunt îngropate în lacuri vechi, neetanşe, în grămadă. Există peste 800 de locuri în regiunea nordică, ce conțin materiale periculoase, abandonate, care sunt un pericol potențial pentru om, viețuitoare sălbatice şi mediu. Se apreciază că prin nereciclare, se pierd anual resuse şi posibilități economice profitabile. Dacă s-ar recicla 50% din deşeurile de hârtie ar fi salvați aproape 50 mil. copaci anual şi ar putea fi create noi posibilități de investiții şi slujbe în industria de reciclare a hârtiei.

Acoperind 49% din teritoriu şi reprezentând 10% din resursele forestiere planetare, pădurile reprezintă elementul cheie al mediului natural în Canada. Dar şi asupra stării lor acționează mai mulți factori: 600.000 mii ha de pădure sunt afectate anual de insecte şi boli; mai mult de 60% din incendii sunt cauzate de oameni şi nereciclându-se pierd 17-19 copaci anual pentru fiecare tonă de hârtie. Însă intensitatea anuală a folosirii resurselor forestiere exprimată prin total recoltă/creşterea anuală, de 0,47,[12)] arată că, în ciuda marelui aport economic al sectorului forestier, pădurile canadiene cresc mai mult decât se recoltează.

Deltele şi mlaştinile, considerate regiuni specifice, sunt supuse, de asemenea, presiunii dezvoltării economice. De exemplu, în sudul provinciei Ontario, mai mult de 68 % din vechile mlaştini sunt drenate pentru agricultură şi alte scopuri şi drenarea continuă să scoată cca 1% pe an din cele rămase.[13)] În Preerii, peste 90% din păşuni au pierit şi, în ultimul deceniu, 1/3 din păşunile rămase au fost transformate în terenuri agricole.

Fiind o parte importantă a biodiversității mondiale, bogăția biologică a Canadei formează baza multor servicii turistice. Cu toate acestea se apreciază că populațiile de animale sălbatice sunt sub un considerabil stress, la care se adaugă restrângerea habitatului, suprarecoltatul, braconajul, boala şi influențele substanțelor toxice.[14)]

Existența a 173 specii, reprezentând 7,3%[15)] din cele cunoscute, în grupa speciilor amenințate cu dispariția este o evidență a declinului diversității biologice şi cca 10 specii[16)] se adaugă listei anual. Un exemplu edificator este declinul şoimului călător ca rezultat al folosirii pe scară largă a DDT-ului, ceea ce a atras atenția publicului asupra stării mediului cu efecte nocive şi asupra sănătății umane.

În concluzie, se apreciază că starea generală a factorilor de mediu este puternic erodată de agresivitatea şi neglijența oamenilor.[17)]

5.2. Obiectivele prioritare ale strategiei de protecție a mediului înconjurător în concepția dezvoltării durabile

5.2.1. Principii şi obiective

Recunoscând existența ecosistemelor în cadrul unei interdependențe universale, Canada şi-a propus abordarea sistematică şi intercorelată a obiectivelor sale prioritare în ce priveşte protecția mediului, pornind de la realitatea că toți factorii acestuia sunt afectați şi necesită soluții urgente.

Stabilind drept obiectiv național general un mediu durabil şi sănătos şi o economie solidă şi prosperă pentru securitatea generațiilor curente şi viitoare guvernul Canadei a elaborat o strategie principal nouă purtând denumirea de "Planul verde canadian pentru un mediu sănătos."[18)]

Planul verde este o strategie pentru "o viață" ceea ce înseamnă că principiile şi obiectivele cu caracter general privind starea mediului sunt perene, dar acțiunile concrete se desfăşoară pe baza unor programe cincinale, revizuibile anual. Numai planurile anuale au caracter ferm şi se urmăresc şi se raportează realizarea obiectivelor acestuia într-un raport anual prezentat Parlamentului.

Această strategie națională, despre care primul ministru afirma că "va ajuta Canada să fie o țară tot atât de prosperă economic cât şi sănătoasă din punct de vedere ecologic"[19)] a stabilit prioritățile de mediu în Canada care, odată atinse, devin deziderate ecologice în procesul dezvoltării durabile. Prin prevederile sale ea reprezintă agenda de desfăşurare a acțiunilor pentru realizarea dezvoltării durabile (anexa nr. 1).

Acțiunile inițiale au la bază următoarele principii:

- Principiul împărțirii responsabilității cere ca niciun guvern sau industrie, oricât de mare ar fi, şi niciun individ să nu-şi poată asuma singur sarcina protecției mediului. Răspunderea pentru găsirea soluției finale trebuie să intereseze pe toți canadienii. Atât guvernul federal cât şi guvernele provinciilor au puteri constituționale pentru a promova dezvoltarea durabilă.

- Principiul conducerii de către guvernul federal a problemelor de mediu stă la baza definirii politicii globale. Până acum, problemele de mediu erau abordate local, pe probleme specifice. Conştientizarea crescândă a populației a făcut ca problemele protecției mediului înconjurător să fie o componentă majoră a programelor electorale.
- Luarea deciziilor bine informate cere o cunoaştere ştiințifică asupra calității mediului, educație şi instruire. Factorii responsabili consideră că, în afara experților, pentru soluționarea problemelor de mediu este nevoie de participarea unor largi secțiuni ale populației, bine pregătite în acest sens. Deoarece se solicită schimbarea comportamentului personal în beneficiul mediului, canadienii trebuie să se implice în cunoştință de cauză în luarea deciziilor.
- Gândirea, planificarea acțiunii şi acțiunea însăşi în interesul ecosistemelor este principiul hotărâtor în orice problemă a mediului. De aici derivă respectul pentru natură care implică o atitudine de prudență în cazul în care nu se cunosc toate implicațiile unei acțiuni asupra mediului.
- În interrelația economie-mediu, funcție de care este necesar să se promoveze prosperitatea economică, necesitățile mediului trebuie privite ca o oportunitate economică şi nu ca o constrângere. Mediul nu poate fi construit. El este o realitate ce trebuie protejată, evaluată la adevărata ei importanță şi folosită cumpătat astfel încât să înceteze înainte de epuizarea factorului de mediu.

Obiectivele prioritare definesc în fapt aplicarea conceptului dezvoltării durabile în concepția canadiană, şi acestea sunt:

- aer, apă şi teren curat;
- folosirea durabilă a resurselor refolosibile;
- protecția spațiilor şi a speciilor deosebite;
- prezervarea integrității teritoriului nordic;
- securitatea globală a mediului;
- minimalizarea efectelor negative asupra mediului a deversărilor petroliere şi a fenomenelor meteorologie majore;
- luarea deciziilor responsabile privind mediul la toate nivelurile societății.

Pentru realizarea obiectivelor primiilor cinci ani, reprezentând prioritățile în domeniul mediului ale Canadei, guvernul a alocat deja 3 mld. $ C, suplimentar cheltuielilor anuale bugetare.

În cadrul obiectivelor generale au fost stabilite obiectivele parțiale prin a căror realizare însumată se obține realizarea primelor.

În vederea ghidării acțiunilor de protecție şi prevenire a poluării, Canada va elabora un model al aerului circumscris de standardele de calitate.

Pentru protecția aerului se vor folosi standardele de emisie cele privind conținutul diferiților poluanți în combustibil, de eficiența folosirii combustibililor pe baza standardelor de emisie, pe baza legilor pieței. În prevederea poluării aerului se are în vedere eliminarea oricăror emisii de substanțe toxice. Prin aceste acțiuni se urmăreşte şi prevenirea şi eliminarea smogului şi altor fenomene ca ploaia acidă (până în 1994), schimbarea climei şi efectului de seră.

În acțiunile de protecție şi captare a apei, se are în vedere protejarea şi îmbunătățirea calității resuselor de apă şi promovarea gestionării raționale şi eficiente a acestei. Atingerea obiectivului se urmăreşte prin realizarea altor obiective componente ca: securitatea transportului a apei potabile, corectarea greşelilor trecutului, prevenirea poluării, încurajarea folosirii raționale a apei şi îmbunătățirea ştiinței şi tehnologiei privind apa. Pe linia prevenirii poluării, obiectivul este reducerea deversărilor industriale cu 90% în anul 1993.

În protecția şi prevenirea deteriorării calității celui de-al treilea element esențial pentru viață, solul, obiectivul prioritar este interzicerea depunerilor şi scoaterea substanțelor toxice din mediu. Pentru acestea se au în vedere: elaborarea standardelor biotehnologiei, reducerea generării deşeurilor cu 50% până în anul 2000 (între care, dintre deşeurile periculoase eliminarea bifenililor biclorurați). Curățirea locurilor contaminate prin depunerea deşeurilor, reglementarea deversării chimicalelor, accelerarea cercetării toxicologice şi promovarea managementului de-a lungul ciclului de viață al chimicalelor pentru reducerea deşeurilor.

Programele pe termen lung pentru managementul deşeurilor solide explorează fiecare din cele 3 metode: depunerea, arderea şi reciclarea, după incidentul intervenit între Canada şi Anglia în 1989, când deşeurile Canadei au fost refuzate şi ulterior returnate prin porturile britanice.

Dezvoltarea durabilă este un concept care preocupă canadienii şi în ceea ce priveşte resursele refolosibile: pădurile; biodiversitatea acestora; resursele naturale pe care sectorul agricol le foloseşte pentru hrană sau le influențează; resursele de pescuit şi vânat.

Printr-un nou mod de gestionare a pădurilor se intenționează crearea unui model internațional de gestionare a patrimoniului forestier, cu aportul cercetării şi dezvoltării din domeniul producțiilor consumatoare ale acestei resurse naturale.

Se consideră că supraviețuirea pe termen lung a agriculturii ca şi competitivitatea ei sunt dependente de adoptarea practicilor de folosire durabilă a mediului. În realizarea acesteia se urmăresc trei obiective considerate vitale: conservarea şi îmbunătățirea resurselor naturale pe care agricultura le foloseşte, protejarea altor resurse de mediu care ar putea fi afectate

de practicile agricole şi protejarea activă a sectorului agricol alimentar de influenţele de mediu negative cauzate de alte sectoare şi factori externi agriculturii.

Protejarea şi îmbunătăţirea patrimoniului natural este un alt obiectiv prioritar al strategiei dezvoltării durabile a Canadei. În acest sens s-au stabilit ca 12% din teritoriu să fie spaţiu protejat. În sistemul zonelor protejate este inclusă diversitatea biologică reprezentativă pentru fiecare regiune maritimă şi teritorială şi pentru 18 râuri sau porţiuni de râuri.

În vastul teritoriu nordic, considerat o entitate unică, canadieni şi-au propus să rezerve şi să îmbunătăţească integritatea, sănătatea, biodiversitatea şi productivitatea ecosistemului arctic. Acţiunile strategiei privesc determinarea şi prevenirea riscurilor contaminanţilor toxici persistenţi pentru starea ecosistemului arctic şi a rezidenţilor, curăţarea locurilor cu deşeuri, protecţia calităţii şi cantităţii apei, relaţia dezvoltare economică-mediu prin participarea băştinaşilor la managementul resurselor naturale. Accentul va fi pus pe îmbunătăţirea accesului şi folosirea bazei de informare care să încorporeze atât cunoştinţe ştiinţifice cât şi tradiţionale.

În ceea ce priveşte securitatea ecologică globală, obiectivul principal este stabilizarea, la nivelul anului 1990, a emisiilor naţionale de CO_2 şi alte gaze ale efectului de seră până în anul 2000; de asemenea, scoaterea din uz a clorfluorocarburilor până în 1997, iar a metilcloroformului şi a altor substanţe importante în reducerea stratului de ozon, până în anul 2000.

Guvernele federale ale provinciilor consideră că 1/3 din problema prevenirii schimbării climei este legată de: limitarea emisiilor gazelor efectului de seră, ajutorul dat canadienilor să participe şi să se pregătească pentru efectele potenţiale ale eventualei încălziri şi îmbunătăţirea înţelegerii ştiinţifice şi capacităţii de predicţie în această problemă.

Cheia luării unor decizii responsabile pentru mediu e considerată a fi existenţa unor informaţii prompte clare şi accesibile. Ele fac posibilă, totodată, aplicarea politicii preventive.

Se consideră, în acelaşi timp, că pentru realizarea acestor sarcini, canadienii trebuie să posede cunoştiinţele, îndemânarea şi o scară a valorilor necesare acţiunilor în domeniu, guvernul acţionând ca un catalizator. Prin aceasta se urmăreşte preîntâmpinarea apariţiei unor probleme critice, a severităţii poluării mediului, îmbunătăţirea cooperării între grupurile interesate, realizarea obiectivelor prin participare în cotă parte la cheltuieli, inducerea unei mai adânci şi mai largi înţelegeri problemelor de mediu şi a deciziilor responsabile în toată societatea canadiană.

5.2.2. Colaborarea internaţională

Adeptă a principiului "gândeşte global şi acţionează local" Canada are în vedere intensificarea participării la acţiunile internaţionale, considerând

accelerarea cooperării în problemele de mediu ca o piatră unghiulară a politicii sale externe.

În 1989, împreună cu SUA şi alte state membre ale Comisiei ONU pentru Europa a semnat un protocol de înghețare a emisiilor de nitrați la nivelul anului 1987 şi pentru luarea unor noi măsuri pentru îmbunătățirea calității mediului.

Ca semnatară a Convenției de la Basel, martie 1989, privind controlul mişcării peste frontieră a deşeurilor periculoase, a consimțit să coopereze în schimbul de informații, transferuri şi tehnologie şi armonizarea standarelor, ghidurilor şi codurilor. Convenția nu a fost încă ratificată.

Canada a jucat un rol important în realizarea Protocolului de la Montreal (în 1987) privind substanțele ce afectează stratul de ozon şi la Conferința de la Londra din 1990, a semnat protocolul privind nefolosirea clorfluorocarbonilor în 2000 şi a altor substanțe responsabile de încălzirea climei în 2005 şi a fost de acord să contribuie cu 15 mil. $ în următorii 3 ani, la fondul multilateral al Protocolului de la Montreal (total 240 mil. $) pentru a ajuta țările în curs de dezvoltare în reducerea substanțelor ce afectează stratul de ozon.

În 1988 a semnat un acord cu Fondul Mondial pentru protecția viețuitoarelor pentru un ajutor financiar pentru refacerea populațiilor speciilor canadiene în pericol.

Alături de 59 de națiuni, Canada a semnat Convenția privind protecția Deltelor de importanță internațională.

Canada se implică în majoritatea inițiativelor internaționale privind valorificarea pădurilor şi practicilor forestiere şi sprijină eforturile de realizare a Convenției internaționale privind conservarea diversității biologice. Ea va contribui şi la realizarea Convenției Globale asupra pădurilor solicitată la Reuniunea țărilor Grupului celor 7 de la Huston.

Din punct de vedere geografic se consideră necesară cooperarea cu SUA considerată, în multe privințe, ca un model internațional. Acordul privind calitatea apei în Marile Lacuri semnat de SUA şi Canada în 1978 a fost îmbunătățit în 1987 şi este un instrument de coordonare a acțiunii de ambele părți ale frontierei.

În 1990 au început negocieri între Canada şi SUA privind poluanții aerului.

În cadrul Conferinței pentru Securitate şi Cooperare în Europa (CSCE) a promovat cooperarea ecologică şi activează pentru strângerea relațiilor dintre America de Nord şi Europa în probleme de mediu.

În următorii 5 ani, Canada doreşte să-şi mărească rolul în următoarele instituții, având în vedere programul acțiunilor lor prioritare;

- Programul ONU pentru mediu UNEP, principala agenție de mediu a ONU. Proprietățile UNEP privesc schimbarea climei, reducerea

stratului de ozon, deşeurile periculoase, biodiversitatea, deşertificarea şi despădurirea;
- Organizația Meteorologică Mondială (WMO). În cadrul acesteia, Canada este interesată în reorientarea organizației spre probleme atmosferice ca schimbarea climei şi schimbările chimice ale atmosferei;
- Uniunea Internațională pentru Conservarea Naturii şi Resursele Naturale (IUCN) care este preocupată de conservarea florei şi faunei şi sprijinirea aplicării Convenției privind comerțul internațional cu specii în pericol şi este centrul preocupărilor pentru pregătirea Convenției privind biodiversitatea;
- Comitetul UNESCO privind patrimoniul mondial;
- Organizația maritimă internațională.

Ea este interesată şi în elaborarea unei legi internaționale pentru problemele de mediu inclusiv schimbarea climei, biodiversitatea, pădurile, repercusiunile internaționale ale avariilor de mediu provocate (de ex. deversările de petrol) şi poluarea Arcticii.

Conferința Națiunilor Unite pentru mediu şi dezvoltare din 1992 este privită ca cel mai important eveniment privind mediul, pentru mulți ani, fiind şi un moment aniversar ce marchează 20 ani de la Conferința de la Stockholm considerată un pionerat în problemele mediului.

Pentru participarea la această Conferință, guvernul federal organizează consultările cu toate organizațiile guvernamentale şi nonguvernamentale interesate şi sprijină participarea organizațiilor de tineret canadiene şi ale altor țări.

În particular, Canada recunoaşte necesitatea acordării ajutorului financiar şi tehnologic țărilor în curs de dezvoltare pentru realizarea dezvoltării durabile. Ea consideră că această asistență trebuie să fie flexibilă datorită diferențelor sociale şi economice dintre țări.

Prin Agenția Canadiană pentru Dezvoltarea Internațională (CIDA), Canada sprijină instituțiile pentru protecția mediului din țările în curs de dezvoltare în aplicarea conceptului dezvoltării durabile.

Ea sprijină în acelaşi timp realizarea partenariatelor internaționale prin Institutul Internațional pentru Dezvoltare Durabilă, localizat la Winnipeg. La fondul financiar al acestuia a alocat, suplimentar angajamentului inițial, 5 mil. $ C pentru început; fondul principal va fi furnizat de guvernul federal şi guvernul din Manitoba în următorii cinci ani. Institutul promovează integrarea conceptului dezvoltării durabile în procesul luării deciziilor printr-o educare, informare şi cercetare mai bună şi transfer tehnologic.

Canada va activa în continuare şi în probleme de mediu în Organizația de Cooperare Economică şi Dezvoltare (OECD) şi în Comisia Economică ONU pentru Europa (ECE).

5.3. Măsuri şi mijloace de realizare a politicilor mediului înconjurător

5.3.1. Cadrul instituțional

Sunt multe incertitudini şi dispute privind responsabilitățile între nivelurile de guvernare. În general, guvernul federal se ocupă cu relațiile internaționale, iar guvernele provinciilor răspund de probleme teritoriale de mediu. Consiliul canadian al ministerelor mediului este desemnat să armonizeze politicile între diferite guverne.

Ministerul federal al mediului (Environment Canada) este investit cu responsabilitatea generală de coordonare a politicilor şi programelor federale de conservare şi îmbunătățire a calității mediului. Acest mandat este îndeplinit prin programe ce privesc furnizarea informațiilor de mediu, asigurarea unei gospodări raționale a resurselor refolosibile şi nerefolosibile; protejarea şi conservarea resurselor şi a locurilor istorice naționale importante ş.a. În plus, peste 40 de departamente şi agenții federale sunt create în scopul formulării şi implementării unor politici adecvate. De exemplu:

- Departamentul agriculturii cooperează cu guvernele federale şi producătorii pentru protejarea şi conservarea resurselor de bază agricole. În baza acordurilor convenite în realizarea Programului național de conservare a solului se urmăreşte încurajarea adoptării practicilor de conservare a terenurilor agricole;
- Departamentul energiei, minelor şi resurselor finanțează programe care stimulează eficiența energetică, energia alternativă, dezvoltarea tehnologiei, cercetările geologice, managementul deşeurilor şi evaluarea mediului;
- Departamentul pescuitului şi oceanelor promovează conservarea şi protecția peştelui şi a mediului acestuia prin Programele de protejare a mediului acvatic;
- Departamentul pădurilor a realizat programe de cercetare pentru îmbunătățirea şi implementarea unor metode mai economicoase şi ecologice de control al insectelor şi bolilor forestiere şi a tehnicilor de management a pădurilor. Departamentul cooperează cu industria forestieră pentru a susține cercetarea şi dezvoltarea producției şi a proceselor ecologice în sectorul forestier. În plus realizează o gamă largă de proiecte de reamenajare a pădurilor, în colaborare cu guvernele provinciilor;
- Departamentul sănătății şi al bunăstării se ocupă de elaborarea şi urmărirea programelor de servicii medicale. Principalele acțiuni vizează: conştientizarea publicului privind efectele mediului asupra

sănătății, studierea circulației poluanților atmosferici şi a poluării în Marile Lacuri şi desemnarea principalelor direcții de îmbunătățire a calității apei de băut şi altele. În programele serviciilor medicale sunt referiri directe la sănătatea băştinaşilor, călătoriile publice şi serviciile publice federale;

– Departamentul cu problemele teritoriului nordic realizează programe destinate indienilor şi eschimoşilor pentru a-i conştientiza de importanța problemelor mediului.

Deoarece protecția unui factor de mediu cuprinde mai multe aspecte ce sunt reglementate de diverse legi, mai multe ministere sunt implicate în acelaşi timp în acțiunea respectivă. De exemplu, cu protecția şi exploatarea cursurilor de apă sunt însărcinate ministerele energiei şi resurselor, ministerele mediului, departamentul forestier.

Activitatea de protecție, control, îmbunătățire şi menținere a calității mediului se desfăşoară pe bază de programe, ca de exemplu: Programul național de conservare a solului, Planul managerial pentru azotați/substanțe organice volatile, Programul de strategie industrială pentru reducerea poluării apei ş.a.

Programele sunt finanțate de guvernul federal sau guvernele provinciilor şi de industrie, însă în cele mai multe cazuri de către toate cele trei autorități.

Se consideră necesară realizarea unui cadru organizatoric echilibrat care, însă, nu poate avea loc decât după încheierea procesului de revizuire a legislației privind mediul.

5.3.2. Legislația şi reglementările

Autoritățile canadiene utilizează un larg evantai de acte normative pentru realizarea obiectivelor politicii naționale de mediu. Există mai mult de 50 legi care cuprind prevederi legate de mediu. Numărul acestora se triplează dacă se adaugă legislația provincială şi teritorială. Majoritatea acestor legi sunt susținute de regulamente, astfel că departamentele şi agențiile federale administrează câteva mii de legi şi reglementări.

Normele legislative canadiene de mediu se adresează numai producătorilor şi consumatorilor de produse, lăsând nelegiferate evacuările în aer, apă, generarea deşeurilor şi a zgomotelor.[20)]

Piesa centrală a legislației de mediu este Legea canadiană a protecției mediului (CEPA) din 1988. Ea legiferează protecția mediului, a vieții şi sănătății canadienilor împotriva efectelor substanțelor toxice prin abordarea ciclică a vieții, protejarea împotriva efectelor adverse din timpul transportului, distribuirii, folosirii şi depunerii finale a produselor şi substanțelor. Pentru fiecare din cele 44 substanțe cuprinse în lista inițială a substanțelor toxice

trebuie elaborat un raport de evaluare care să definească în ce condiții o substanță este considerată toxică şi care este procedura de verificare cea mai potrivită. Acest proces se va termina până la sfârşitul anului 1992.[21)]

CEPA cuprinde şi mecanisme pentru promovarea cooperării federale – provinciale, a responsabilității publice şi o structură a amenzilor şi penalităților care reflectă seriozitatea cu care privesc canadienii distrugerea mediului. De la apariția legii, toate reglementările şi legile ce privesc probleme de mediu se elaborează cu respectarea prevederilor CEPA.

Legile privind factorii de mediu, ca de exemplu: Legea pădurilor, Legea regimului apei, Legea calității mediului, Legea conservării şi protecția faunei, Legea federală a pescuitului ş.a. datează din vremea când nu se acorda atenția cuvenită problemelor de sistem ale mediului. De aceea se prevede a fi revizuite până la finele anului 1996.

Una din primele legi elaborate în concepția noului cadru legislativ în curs de formare este Legea canadiană a evaluării ecologice (CEAA). Aceasta impune departamentelor şi agențiilor federale să conducă procesul de evaluare ecologică a tuturor proiectelor şi acțiunilor pentru care au autoritatea de a lua decizii.

Legea protecției apei de băut prevăzută pentru 1991 urmează să reglementeze criteriile de calitate ale materialelor folosite în contact cu apa, a chimicalelor din tratamentul apei, a mecanismelor din punctele de tratare a apei şi promovează cercetările privind influența apei de băut asupra sănătății.

În domeniul pescuitului sunt prevăzute a fi aduse amendamente la Legea pescuitului în sensul conservării şi protejarea peştelui şi a mediului acvatic în oceanele şi apele de interior ale Canadei. Legea privind conservarea şi protecția faunei are în vedere habitatele faunistice.

Pentru anul 1991 este prevăzută şi elaborarea Legii pentru protecția plantelor şi animalelor sălbatice (WAPPA), conform căreia vor fi introduse mecanisme de restrângere a importului, exportului şi transportului între provincii a animalelor şi plantelor sălbatice şi a produselor obținute din acestea.

În afară de reglementări juridice, guvernul canadian promovează utilizarea codurilor şi a ghidurilor de mediu. Pentru 1991 este prevăzută publicarea unui cuprinzător Cod al mediului ce va acoperi toate zonele de operațiuni şi activități federale de la generarea deşeurilor până la locuri contaminate, curățire şi standarde de emisie. Departamentele şi agențiile federale vor elabora planuri de acțiuni ecologice pentru implementarea codului şi vor raporta periodic asupra rezultatelor obținute. Codul va fi completat cu o listă de obiective şi scopuri care trebuie să reflecte obligațiile asumate de guvern în problema mediului.

Ghidurile sunt utilizate pentru reglementarea comportamentului cu respect față de mediu; de exemplu, Ghidul privind modalitățile de acțiune în teritoriul forestier.

Standardele şi normele completează tabloul reglementărilor în domeniul protecției mediului.

Standardele actuale nu acoperă întreaga gamă a aspectelor ce ar reclama o astfel de abordare. Standardele de calitate a aerului (anexa nr. 2) sunt considerate învechite, iar în domeniul emisiilor nu există standarde federale. Totuşi, unele provincii au folosit standarde pentru a limita sau chiar pentru a interzice unele surse poluante, ca funcționarea uzinelor termice mari. În unele domenii, cum ar fi sursele de poluare mobile, se folosesc standardele internaționale stabilite în Comisia Economică ONU pentru Europa pentru certificarea conformării cu criteriile tehnice privind emisiile poluante.[22)]

Pentru viitor se consideră însă necesară elaborarea standardelor pe baza celor mai noi cuceriri ştiințifice. Ele vor reglementa orice activitate şi proces industrial, cu efecte probabile asupra mediului, pentru limitarea evacuărilor în mediu şi a conținutului acestora în substanțe toxice, ca şi pentru stabilirea unor parametri ai rezultatelor producției în vederea protejării mediului de aspectele nocive ale folosirii lor, de exemplu standardizarea plafoanelor consumului de combustibili la autoturisme.[23)]

Normele, ce limitează conținutul unor substanțe dăunătoare, sunt folosite, alături de standarde, în protecția mediului. Astfel, stabilirea plafoanelor depunerilor de sulf ud (în 1982 la 20 kg/ha) şi a celui privind conținutul de plumb în benzină (la 1 decembrie 1990, la 26 mg/l pentru maşini agricole, motoare de nave şi vehicule de transportat marfă şi eliminarea acestuia din benzina pentru celelalte vehicule) au contribuit la obținerea unor rezultate favorabile mediului (de exemplu s-a redus cu 85% nivelul plumbului conținut în aerul urban).[24)]

În lumina noilor descoperiri ştiințifice, se are în vedere înnoirea normelor existente şi elaborarea altora noi, cum ar fi cele pentru depunerile de azot şi conținutul de sulf în combustibilul diesel.

Se consideră că, peste cinci ani, cadrul legislativ şi toate reglementările vor fi îmbunătățite într-o manieră care să susțină dezvoltarea durabilă.

5.3.3. Instrumente economice şi financiare

În condițiile inexistenței unei strategii şi a unui cadru legislativ privind măsurile economice şi financiare (legislația cuprinde numai câteva taxe diferențiate) care să acopere toate aspectele protecției mediului înconjurător, Canada a întreprins câteva acțiuni în domeniu.

Astfel, în 1980 au fost stabilite taxe asupra combustibililor pentru transport care sunt percepute de guvernele federale şi provinciale. Ele au crescut progresiv şi sunt un factor de influență a folosirii eficiente a combustibililor, cu influență directă asupra emisiilor în atmosferă. Taxele percepute diferă de la provincie la provincie şi sunt diferite față de nivelul federal. Aşa

de exemplu, taxele federale de vânzare asupra benzinei fără plumb sunt 12,3 cenți la litru, în timp ce taxele provinciale variază de la 7 la 14,4 cenți la litru, prețurile benzinei fiind printre cele mai joase între țările membre ale Agenției Internaționale de Energie[25)]. Taxele reprezentau cca 42,6% din prețul de vânzare pentru benzină şi 35,3% pentru combustibilul diesel, în al doilea trimestru al anului 1990.

Suplimentar acestor taxe de vânzare, guvernul federal percepe taxe pe vehicule cu consum mare de energie: de ex., taxe de 100 $ C pe automobilele cu aer condiționat şi taxe pe automobilele cântărind peste 2000 kg.[26)]

În iulie 1989, provincia Ontario a introdus taxa "gaz guzzler", care porneşte de la 600 $ C pentru noile autovehicule cu un consum de combustibil de 9,5 l/100 km. Pentru încurajarea folosirii gazului natural în transport, s-a renunțat la perceperea taxelor de vânzare călătoriei aplicabile normal autovehiculelor ce folosesc combustibil tradițional asupra autovehiculelor convertite.

Educarea publicului în respect față de mediu face posibilă folosirea prețurilor diferențiate pe produse. Prețurile produselor ecologice sunt cu 10-20% mai mari decât a celorlalte produse de acelaşi fel. În timp, acest procent poate să crească deoarece, categoria produsului ca întreg îmbunătățeşte normele de mediu.

Pentru realizarea obiectivelor de protecție şi îmbunătățire a calității factorilor de mediu, guvernul subvenționează integral sau în parte o gamă largă de programe. "Cartea economiei pentru maşini" şi "Programul proautocamioane" sunt programe finanțate de guvern şi industrie pentru a promova folosirea eficientă a combustibililor la autovehicule şi pentru îmbunătățirea eficienței industriei de autocamioane[27)].

Pentru promovarea folosirii combustibililor alternativi ca gazul natural şi propanul ca măsură de prevenire a poluării aerului au fost finanțate "Programul federal pentru vehicule cu propan şi cel referitor la convertirea vehiculelor la gaz natural şi Programul de înființare a stațiilor de alimentare cu gaz natural şi a aparatelor de umplere a rezervoarelor la domiciliu. Conform programelor de convertire la folosirea gazului natural şi celui pentru înființarea stațiilor de alimentare corespunzătoare se plătesc compensați de 500 $ C pentru fiecare vehicul convertit şi respectiv 50.000 $ C pentru fiecare stație realizată. Ca urmare acestor măsuri, la sfârşitul anilor '80, ponderea folosirii gazului natural în totalul surselor energetice, a înregistrat o creştere de 1,8% față de anul 1970.

În ultimii ani guvernul federal a cheltuit cca 100 mil. $ C anual pentru realizarea programelor de conservare şi îmbunătățire a calității solului şi apei. Această sumă include şi cheltuielile pentru cercetarea şi dezvoltarea noilor tehnologii care să ajute fermei în protejarea resurselor de mediu.

Regenerarea energiei, ca şi reducerea măririi şi numărului de locuri de depunere, a fixat atenția pe arderea deşeurilor şi pe tehnologii pentru reducerea energiei din deşeuri.

Dezvoltarea şi demonstrarea tehnologiei de conservare a resurselor şi energiei (DRECT) este unul din programele stabilite de guvernul federal la care participă şi sectorul privat, provinciile şi municipalitățile cu cote părți din cheltuieli.[28)] Programul asigură asistență industriei sau municipațiilor pentru realizarea şi demonstrarea tehnologiilor noi, a investițiilor şi a proceselor sau echipamentelor pentru economisirea energiei şi conservarea resurselor prin reducerea deşeurilor periculoase şi nepericuloase. DRECT suportă până la 50% din totalul costurilor estimate pentru proiecte, până la 200 mii $ C pe an. De la aplicarea sa, guvernul federal a contribuit cu peste 5 mil. $C la 50 proiecte în toate regiunile țării, iar sectorul privat, municipalitățile şi agențiile provinciale au contribuit direct cu peste 24 mil. $ C.

Prin aplicarea DRECT, în ultimii 11 ani, s-a obținut o economisire a energiei calculată la 3 mil. gigajouli, echivalentul a 450 mii barili de petrol pe an, iar economiile indirecte se apreciază a fi de 3-5 ori mai mari decât cele directe.

În 1989, guvernul federal a alocat peste 30 mil. $ C Planului managerial privind păsările de apă nord-americane care este desemnat să înlăture declinul multor populații de păsări acvatice[29)]. Aceasta este o parte dintr-un plan de 1,5 mil. $ C prin care guvernul federal împreună cu SUA şi cu guvernele provinciale şi alți parteneri din sectorul privat cooperează în problema mlaştinilor de importanță continentală.

Compensații financiare se acordă şi pentru stimularea protecției faunei. Aşa de exemplu, între 1972 şi 1982 au fost acordate pescarilor compensații anuale variind de la 1000 la 2000 $ C anul pentru a recompensa pierderile de venituri provenite din limitarea recoltelor[30)]. După această dată, compensațiile au fost înlocuite cu program de ocupare a forței de muncă.

Din fondul constituit prin aplicarea amenzilor impuse braconierilor se preconizează să se instituie un fond special pentru refacerea populațiilor speciilor pe cale de dispariție.

Unele programe, ce vizează acțiuni în favoarea mediului sunt lansate cu sprijin financiar guvernamental urmând ca prin condițiile de desfăşurare să devină autofinanțatoare. Acesta este cazul programului promoțional pentru ecoproduse care, prin taxele direct proporționale cu vânzările estimate anual, percepute pentru acordarea etichetelor corespănzătoare, se speră să devină autofinanțator în 2 până la 5 ani.[31)]

Strategia națională de realizare a dezvoltării durabile sintetizată în Planul Verde al Canadei, prevede folosirea subvențiilor bugetare pentru continuarea unor programe ce şi-au dovedit eficacitatea şi pentru instituirea altora noi. De altfel, se poate spune că strategia se bazează pe acțiuni desfă-

şurate pe bază de programe finanțate de stat sau în cooperare cu alți factori interesați sau numai de grupuri neguvernamentale. Între programele finanțate se numără şi cel menit să cerceteze aplicarea instrumentelor economice în domeniul protecției mediului.

5.4. Rolul statului şi al opiniei publice

În timpul consultărilor pentru elaborarea Planului Verde al Canadei, populația a cerut ca guvernul federal să aibă rolul conducător în protecția mediului înconjurător.

Guvernul Canadian defineşte politica mediului şi promovează interesele de mediu al țării în comunitatea internațională. Rolul Canadei în probleme ca scăderea stratului de ozon, ploaia acidă şi încălzirea globului indică faptul că guvernul îşi asumă responsabilitatea pentru conducerea activității de protecție a mediului.

Prin elaborarea Codului mediului Guvernul va asigura integrarea considerațiilor de mediu în politică şi în practică. Introducerea Codului va asigura, totodată, că activitățile guvernului federal se încadrează în nivelul sau depăşirea standardelor pe care le recomandă altora.

Guvernul federal conduce activitatea de evaluare ecologică a tuturor programelor propuse şi a inițiativelor politice şi, din iunie 1990, a solicitat evaluarea impactului asupra mediului pentru toate propunerile aduse cabinetului pentru decizie.

Asumându-şi rolul conducător în problemele mediului, guvernul sprijină acțiunile grupurilor neguvernamentale, permițându-le acestora să participe la dezbateri în domeniu inclusiv în procesul de consultare pentru elaborarea şi realizarea obiectivelor Planului Verde canadian şi, din acest an, le alocă fonduri financiare pentru susținerea necesităților de bază ale organizațiilor mai mici, regionale şi prin majorarea contribuției anuale la Rețeaua canadiană a mediului (CEN). Acordând sprijin financiar suplimentar, guvernul federal nu doreşte să creeze o relație de dependență sau să diminueze drepturile grupurilor neguvernamentale de a continua un drum independent de acțiune în problemele mediului.

Guvernul acordă asistență grupurilor guvernamentale şi neguvernamentale, pentru proiecte sau servicii care au valoare particulară în realizarea dezvoltării durabile în Canada.

Pentru a asigura participarea publicului, a fost constituit un Fond al partenerilor mediului, la care guvernul participă cu 50% din cheltuieli până la maximum 200.000 $ C pentru 3 ani.[32)] Industria, municipalitățile şi guvernele provinciale pot contribui la constituirea fondului, dar conducerea trebuie să aibă un grup neguvernamental şi necomercial. Acest fond expiră în 1994, dar, guvernul federal prevede extinderea acestuia pentru încă 2 ani.

Resurse suplimentare vor fi destinate extinderii cooperării şi consultării cu oameni de afaceri, muncitori, academicieni şi asociații naționale şi regionale.

Comunitatea oamenilor de afaceri este considerată un partener esențial în implementarea dezvoltării durabile. Guvernul va colabora cu sectorul privat pentru a asigura creşterea şi dezvoltarea noilor industrii de mediu prin programe speciale.

Guvernul canadian susține cercetările ştiințifice şi realizarea tehnologiei ecologice, prin realizarea unor rețele de cercetare universitare şi sprijinul acordat sectorului privat prin taxe şi alte stimulente pentru cheltuieli cu cercetarea şi dezvoltarea tehnologiei ecologice.

Pentru acoperirea cerințelor viitoare de specialişti în problemele mediului, guvernul va finanța şcolarizarea în domeniu. Aceasta va pune accent pe activități de cercetare cu perspectivă ecosistemică. De asemenea, guvernul sprijină industria de echipamente pentru protecția mediului şi promovează transferul de tehnologii între provincii.

În prezent, guvernul federal alocă 1,3 mld. $ C anual pentru programele majore privind mediul. Ponderea cheltuielilor publice pentru controlul şi reducerea poluării în produsul intern brut, la mijlocul anilor '80, era 0,89%, iar totalul cheltuielilor publice reprezenta 1,25%. Ponderea cheltuielilor bugetare pentru cercetarea şi realizarea instrumentelor de reducere şi control a poluării în totalul cheltuielilor bugetare cu cercetarea şi dezvoltarea, era, la aceeaşi dată, 2,2%.

Un factor important în realizarea politicilor de mediu revine opiniei publice. Referindu-se la atitudinea publicului, reprezentantul canadian Charles Carcica, în comitetul canadiano-american privind mediul, afirma[33)]: " Azi în Canada politica de mediu, comparativ cu 10 ani în urmă, oferă un tablou al unei activități febrile: preocuparea la nivel mediu este intensivă, publicul este tăios, politicienii simt presiunea, funcționarilor li se cere să salveze situația. În rădăcina tuturor acestora este preocuparea publică în creştere mai mare pentru ziua de azi dar şi de mâine. În niciun alt sector politic, politicienii nu se referă atât de insistent şi frecvent la "generațiile prezente şi viitoare", aşa cum fac când vorbesc despre mediu. Deci, industria poate să se aştepte la o presiune publică puternică şi în creştere asupra guvernului şi agențiilor naționale".

Dorința canadienilor de a juca un rol important în eforturile privind mediul îi determină să se alăture grupurilor de presiune şi de interes special. Există cca 1800 organizații neguvernamentale cu obiect de activitate protecția mediului, cu peste 1 mil. membri.[34)] Există şi multe grupuri preocupate de probleme de mediu şi îl protejează fără a-şi considera misiunea strict de mediu. Aceste grupuri joacă un rol vital în ridicarea nivelului înțelegerii problemelor de mediu în instituții naționale şi de afaceri şi în comunități.

Schimbarea atitudinii şi comportamentului individual are rezultate mici în îmbunătățirea mediului, dar, multiplicat cu numărul populației rezultatul este enorm. Aceasta include schimbări în stilul de viață, modelul consumului, activitățile productive şi acțiunile colective.

Schimbării comportamentului individual i se adresează un număr de programe între care săptămâna mediului, ecoprodusele, îmbunătățirea consultării şi informării publicului.

Pentru a-i capacita pe canadieni să adopte atitudini responsabile şi inteligente, guvernul va stabili un Program de formare a atitudinii civice favorabile mediului, prin acțiuni de creştere a participării publicului şi de înțelegere a problemelor specifice de către diferite segmente ale populației.

Creşterea numărului şi complexității problemelor de mediu pun probleme şi tineretului canadian. Pentru a ajuta tinerii în dezbaterea problemelor de mediu şi a-i sprijini în eforturile de coordonare a acțiunilor lor internaționale privind mediul sunt planificate acțiuni conduse de guvernul federal, între care şi participarea tinerilor la Conferința Națiunilor Unite pentru mediu şi dezvoltare din Brazilia, în 1992.

Se consideră că femeile au o perspectivă deosebită asupra strategiilor pentru realizarea dezvoltării durabile şi ele participă ca partener cu drepturi egale la rezolvarea problemelor de mediu.

Sectorul privat începe să întreprindă acțiuni individuale şi în cooperare în probleme de mediu şi mulți oameni de afaceri încep să devină conştienți de cerințele în creştere ale pieței pentru ecoproduse. Liderii oamenilor de afaceri devin mai activi în foruri de discuții şi consultări, de exemplu Mesele Rotunde despre economie şi mediu, naționale şi provinciale, în studii pentru mediu şi industrie ale Camerei de Comerț canadiene, în realizarea codurilor de mediu pentru grupuri ca Asociația petrolieră canadiană şi Asociația producătorilor de produse chimice.

Preocupările pentru mediu au deschis perspective întreprinzătorilor canadieni. Sectorul industriei de mediu este evaluat la 7 până la 10 mld. $ C anual şi ocupă o forță de muncă directă şi indirectă de cca 150000 persoane. Actuala industrie a mediului include activități ca: controlul poluării apei şi aerului, depunerea deşeurilor, analiza chimicalelor şi sisteme de informare şi monitoring pentru mediu. Posibilități viitoare există în domenii ca: stocarea şi reciclarea deşeurilor, sisteme de canalizare, conservarea şi folosirea alternativă a energiei.

Companiile din acest domeniu s-au asociat şi formează împreună Asociația industriei de mediu canadiană (CEIA).

Se consideră că schimbarea atitudinii şi comportamentului individual este cheia îmbunătățirii protecției mediului.

*

Protecția mediului, în Canada, a fost la început o activitate desfăşurată nesistematic şi chiar şi pentru realizarea altor scopuri[35)]. Ea a căpătat crescând un caracter de masă, este inclusă în programul electoral al politicienilor şi este o condiție a acceptării oricăror proiecte economice şi sociale. Toate actele legislative, regulamentele, ghidurile şi codurile au în vedere problemele de mediu. Toate departamentele, agențiile şi agenții economici sunt răspunzători de influența asupra mediului a acțiunilor lor, iar responsabilitatea coordonării acestei activități o are guvernul prin Ministerul canadian al mediului. Toată acțiunea se petrece sub o puternică presiune publică conştientizată, încurajată şi susținută de guvernul canadian care vede în aceasta principala forță de schimbare în sens ecologic a modului de gândire a factorilor de decizie.

Este de remarcat că problemele de mediu s-au înmulțit odată cu dezvoltarea economică şi conform principiului "e mai uşor să previi decât să repari", canadienii au realizat imediat importanța practică a conceptului dezvoltării durabile şi au trecut imediat, pe baza unei largi consultări publice, la elaborarea unei ambițioase strategii naționale.

Aceasta nu prevede numai umplerea golurilor legislative, organizatorice şi de acțiune, ci chiar o nouă construcție în care ceea ce a fost bun în trecut este continuat la un nou nivel în cadrul unei noi rețele legislative şi organizatorice în jurul nucleului central reprezentat de Legea canadiană a protecției mediului, CEPA.

Fiind un plan pentru o viață, revizuibil anual funcție de priorități şi condiții, în aplicarea sa în practică va purta pecetea timpului, a condițiilor de desfăşurare. Numai opinia publică este vectorul care va nivela aceste influențe, imprimând un caracter uniform acțiunii. De aceea, existența unui public informat este o condiție esențială a reuşitei şi Planul Verde, recunoscându-i importanța, are o secțiune specială pentru aceasta.

De altfel, prin structura pe capitole, Planul Verde nu lasă nimic în afara preocupărilor sale.

Anexa nr. 1

Prevederi generale ale Planului Verde pentru realizarea obiectivelor stabilite, în următorii cinci ani

I. Aer, apă şi teren curate

A. Aerul

- în 1991 – începe negocierea acordului cu provinciile, pentru identificarea obiectivelor interne ale fiecăreia privind reducerea nitraților şi componenților organici valabili până în anul 2000 şi stabilirea măsurilor pe care le va lua guvernul;
- în 1993 – în cooperare cu guvernele provinciale şi autoritățile municipale, în zone urbane din sudul provinciei Ontario în Quebec şi Martines se vor stabili zile când se va folosi numai transportul public;
- în 1994 – se începe adoptarea standardelor cuprinzătoare privind noile autovehicule, alte mijloace de transport şi combustibili folosiți;
- până în 1995 se vor stabili toate acțiunile federale necesare pentru acordul între guvernul federal şi provincii şi se va realize consensul național pentru obținerea conținutului de ozon optim în toate zonele Canadei;
- realizarea acestor obiective pe baza legilor pieței astfel:
  a) companiile vor avea permisiunea să emită azotați şi compuşi organici volatili până la nivelurile specifice de emisie;
  b) companiile pot cumpăra şi vinde aceste permise de emisie;
  c) numărul permiselor de emisie pot fi reduse până la atingerea standardelor de calitate ale aerului;
  d) se vor recompensa companiile care au redus emisiile în termen şi vor fi penalizate celelalte.

Din 1992, comercializarea permiselor de emisie se va folosi în acele zone urbane care sunt cel mai afectate de smog şi, din 1993, va fi încorporată în acordul provincie-federație pentru acele zone considerate cel mai uşor de abordat.

Pentru determinarea progresului realizat:

- până în 1994 se va realiza un model al calității aerului;
- până în 1995 se va realiza o rețea națională pentru înregistrarea nivelurilor joase de ozon, determinarea surselor naționale şi a contribuției SUA la aceasta;

– până în 1995 guvernul va determina nivelul emisiilor pentru toate regiunile Canadei unde există probleme şi va determina emisiile transfrontiere permise dinspre SUA.

Canada va continua acțiunile internaționale în cadrul Comisiei Economice pentru Europa, pentru a încheia un accord privind emisiile de compuşi organici volatili, în paralel cu protocolul privind nitrații, pentru stabilirea unor obiective specifice de calitate a aerului.

B. Apa

– în 1991 se va promulga legea protecției apei de băut care va conține prevederi privind calitatea apei, calitatea materialelor folosite în contact cu apa, chimicalele folosite în contact cu apa, mecanismele de tratare şi cercetarea efectelor apei de băut asupra sănătății;
– vor fi publicate o serie de coduri de practice de protecție a calității apelor freatice;
– în 1992 va fi stabilit un centru de prevenire a poluării Marilor Lacuri, care va fi direcționat de Centrul canadian pentru apele interne, Universitatea Mc Master şi Centrul St. Lawrence;
– la sfârşitul anului 1995 se va pune capăt deversărilor în mare printr-un plan pe cinci ani care prevede:
  a) îmbunătățirea reglementărilor CEPA privind depunerile de deşeuri în mare;
  b) noi reguli de întărire a supravegherii zonelor aflate sub incidența Canadei;
  c) o cercetare ştiințifică şi un program de informare pentru a reduce depunerile de plastice şi alte materiale persistente în mediul marin;
  d) până la sfârşitul anului 1991 va fi realizat un proiect al legii oceanelor;
  e) protecția mediului marin pe baza legislației internaționale; şi
  f) desemnarea mediului marin ca zonă protejată.

C. Solul

– se va realiza un sistem național de date, până în 1996;
– în 1992 se va stabili o rețea națională a toxicologiei la universități, astfel încât sursele şi informațiile să poată fi supravegheate;
– se vor publica coduri de practică pentru a preveni accidentele din manipulări asupra geneticii organismului;
– în 1992 se vor elabora reglementările necesare conform CEPA.

D. Deşeurile

- în 1993 vor fi stabilite standardele şi regulile de reducere a deşeurilor din materialele de ambalaj;
- în 1992 deşeurile vor fi reduse cu 20%;
- în 1994 se vor stabili standarde naționale, coduri, politici şi reglementări pentru reducerea, refolosirea şi reciclarea altor categorii de deşeuri;
- se vor sprijini inovațiile tehnologice;
- vor fi susținute acțiunile comunitare;
- vor fi furnizate informații indivizilor şi oamenilor de afaceri prin noi programe;
- stabilirea unor servicii pentru gestionarea deşeurilor care să coordoneze programele federale şi care vor publica rapoarte regulate privind realizările.

Deşeurile periculoase:

- realizarea, în 1992, a unui sistem de urmărire computerizată a mişcării deşeurilor periculoase în şi din Canada;
- distrugerea, în 1996, a tuturor bifenilclorurilor sub jurisdicție federală, stabilind crematoare mobile în Atlanticul Canadian, Quebec şi Ontario;
- completarea, în 1996, a regulamentelor şi ghidurilor de gestionare a fluxurilor de deşeuri periculoase;
- finanțarea tehnologiei care să conducă la reducerea, reciclarea şi refolosirea sau la sigura lor distrugere.

Locurile contaminate:

- în 1991 – se vor încheia acorduri cu provinciile pentru implementarea programului de curățare a locurilor contaminate;
- în 1995 se vor curăța 30 locuri contaminate de mare risc;
- finanțarea noilor tehnologii pentru curățarea spațiilor.

II. Folosirea durabilă a resurselor refolosibile

A. Forestiere

- va fi creată o rețea de “living forests” pentru exemplificarea practicilor de gestionare durabilă a pădurilor, exemplu național şi internațional;
- va fi încurajată crearea a 8 modele de lucru pentru dezvoltarea durabilă a pădurilor;

- va fi sprijinită cercetarea şi dezvoltarea pentru îmbunătățirea producției şi proceselor sensibile ecologic în sectorul forestier;
- în 1991 se va realiza primul raport privind starea pădurilor;
- se va realiza o bancă de date folositoare conservării elementelor genetice ale patrimoniului forestier;
- va fi accelerată crearea instrumentelor computerizate de gestionare şi transferul lor în mîinile gestionarilor forestieri;
- va fi elaborat un program național de plantare a copacilor.

B. Agricole

- extinderea paravânturilor, cercetarea sistemelor productive de conservare a solului şi crearea unui nou centru de conservare a solului est-canadian;
- realizarea unor rețele de apă curată, stabilă şi folosirea eficientă a acesteia;
- realizarea parametrilor agricoli în beneficiul comun al agriculturii şi al vieții sălbatice;
- protejarea resurselor genetice care vor constitui şi baza pentru realizarea tehnologiilor avansate şi a proceselor de selecție a speciilor;
- încurajarea factorilor de conservare a solului şi stabilizarea şi creşterea conținutului de materii organice pentru reducerea nivelului de CO2 din atmosferă.

C. Fauna

a) acvatică

- în 1992 se vor elabora o politică şi un plan de acțiune pentru realizarea pescuitului durabil;
- în 1991 vor fi aduse amendamente legii pescuitului pentru protejarea substanțială a peştelui şi mediului lui;
- se va extinde monitoringul şi cercetarea asupra substanțelor toxice şi a efectelor lor asupra peştelui;
- vor fi reactualizate regulile de prevenire a poluării conținute în legea pescuitului;
- se va pune în practică un sistem de cote individuale de recoltare pentru diverse specii;
- în 1991 se va dezvolta un plan de acțiune pentru aprecierea pescuitului recreativ;
- se va introduce strategia azuaculturii;

- Canada solicită tuturor statelor să sprijine acceptarea internațională a Legii convenției mărilor şi va introduce la ONU rezoluția privind un moratoriu asupra pescuitului dăunător, în 1992;
- prin Comisia pescuitului Pacificului de Nord şi FAO sprijină dezvoltarea metodelor şi tehnologiilor de pescuit alternativ;
- sprijină cooperarea internațională pentru monitoringul operațiunilor de braconaj şi combaterea acestuia prin măsuri legislative;
- în 1992, la Conferința ONU pentru mediu şi dezvoltare, va propune 4 obiective pentru protejarea habitatului de pescuit şi dezvoltarea sa durabilă;
  a) o strategie internațională de pescuit durabil;
  b) un grafic internațional pentru controlul zonelor de bază ale surselor de poluare a oceanului;
  c) o revedere a Convenției de la Londra pentru combaterea dumpingului oceanic; şi
  d) un sistem global de supraveghere a oceanelor.

b) terestră

- stabilirea a cel puțin 5 noi parcuri naționale, până în 1996;
- negocierea acordurilor pentru celelalte 13 parcuri necesare completării sistemului parcurilor naționale până în 2000;
- declararea a trei noi parcuri marine naționale până în 1996;
- stabilirea a încă trei parcuri marine, pentru a fi confirmate până în 2000;
- acordarea asistenței în studiile şi planurile întreprinse, în evaluarea şi monitorningul resurselor desemnate să facă parte din sistemul patrimoniului național canadian;
- extinderea protecției forestiere împotriva focului;
- dezvoltarea sistemului de parcuri ca laboratoare ştiințifice vii şi modele ale managementului dezvoltării durabile;
- stabilirea rezervelor ecologice forestiere;
- îmbunătățirea conservării mlaştinilor şi protejarea mediului vieţuitoarelor sălbatice pe terenurile agricole;
- în 1991 se va adopta politica federală pentru conservarea deltelor;
- în 1992 se va stabili la universități o rețea de cercetare ecologică a vieții sălbatice, la colegiile veterinare o rețea națională de cooperare privind sănătatea vieții sălbatice şi noi facilități de laborator pentru a măsura urmele contaminării organice şi a sprijini cercetarea toxicologică;

- în 1992 se vor completa planurile de refacere a populațiilor a 11 specii de păsări migratoare;
- până în 1992 se va revedea contribuția Canadei la Fondul pentru refacerea speciilor în pericol;
- va creşte participarea universităților şi a grupurilor neguvernamentale la eforturile de cercetare şi refacere a speciilor amenințate şi în pericol;
- în 1993 – o politică federală va asigura programe de refacere a tuturor speciilor în pericol şi se va asigura că informațiile privind aceste specii sunt folosite la evaluarea mediului;
- în 1994 se va stabili un sistem integrat de studii pentru păsări ce nu sunt considerate deosebite în cooperare cu o rețea de voluntari;
- susținerea încheierii unei convenții internaționale sub auspicii UNEP pentru conservarea biodiversității biologice, în 1992;
- în 1991 va fi introdusă legea privind protecția plantelor şi animalelor sălbatice pentru îmbunătățirea acțiunilor de combatere a braconajului;
- în 1992 se va stabili o rețea națională a habitatului viețuitoarelor sălbatice.

D. Patrimoniul istoric

- se vor completa cele 7 teme istorice subreprezentate în sistemul național al locurilor istorice, în 1996, şi încă 8 în anul 2000;
- se va asigura asistență financiară suplimentară locurilor de importanță istorică națională.

III. Protecția spațiilor şi a speciilor deosebite.

Conservarea integrității Nordului

- elaborarea unei strategii a mediului arctic pentru studierea contaminanților, curățirea locurilor cu deşeuri, protecția calității apei, integrarea mediu-economic prin:
  a) cercetarea resurselor, locurilor şi tendințelor contaminanților, evaluarea efectelor lor asupra ecosistemului şi a riscului lor pentru sănătatea umană;
  b) cunoştințele obținute vor fi folosite pentru realizarea strategiilor de control internațional a emisiilor de contaminanți persistenți, prin Convenția privind poluarea transfrontieră a Comisiei Economice ONU pentru Europa;
  c) colaborarea cu națiunile Cercului Polar de Nord pentru realizarea unei strategii pentru protecția mediului arctic;

- se vor curăța toate deşeurile periculoase cunoscute din zona Crown din Nord;
- se vor curăța toate deşeurile periculoase din zonele foste militare, abandonate;
- va începe curățarea deşeurilor nepericuloase de lângă comunități;
- se va dezvolta şi introduce o rețea cuprinzătoare şi sistematică de stații de control al calității apei nordice şi de monitoring al calității apei în toate bazinele principale de apă;
- se va intensifica munca de educație ecologică şi de ecoturism;
- se va dezvolta şi introduce tehnologia adecvată.

IV. Securitatea globală a mediului

- limitarea emisiilor de CO_2 şi a altor gaze ale efectului de seră la nivelul anului 1990 până în anul 2000;
- eliminarea clorfluorocarbonilor în 1977;

prin:

a) reîmpăduriri şi creşterea capacității de absorbție a CO_2;
b) stabilirea unui inventar cuprinzător şi a unui sistem de raportare a emisiilor gazelor efectului de seră;
c) va fi promovată folosirea eficientă a energiei;
d) realizarea unui sistem monitoring pentru raportarea progreselor obținute;
e) e)substituirea combustibililor fosili şi îmbunătățirea eficienței energetice pentru realizarea căreia se va elabora o lege națională a eficienței energetice, standarde naționale privind eficiența energetică şi, până în 1992, se va introduce un ghid al energiei;
f) vor fi reactualizate măsurile federale de conservare a energiei, în 1993;
g) dezvoltarea şi comercializarea tehnologiilor pentru construcții eficient-energetice;
h) îmbunătățirea cercetării şi dezvoltării surselor alternative de energie, inclusiv fotovolatire, gaze naturale, energie solară pasivă şi alte tehnologii pentru energia refolosibilă;
i) în 1991, guvernul va elabora un program de replantare a arborilor şi reîmpădurirea a 325 mil. arbori în mediul rural şi în jurul a 6000 oraşe;
j) în 1991, va fi lansată o campanie de informare a publicului;

- începând cu 1991 vor fi publicate rapoarte anuale privind schimbarea climei în Canada;

- se va instala o rețea de detectare a schimbării climei, până în 1996;
- în 1992 se va elabora un program național de cercetare a relației ocean-climă;
- continuarea eforturilor pentru realizarea unei Convenții internaționale privind schimbarea climei;
- creşterea preocupării pentru cooperarea internațională în comercializarea tehnologiilor care reduc emisiile gazelor efectului de seră;
- în 1992 va fi stabilit un observator pentru cercetarea stratosferei arctice;
- în 1992 se va mări programul canadian de monitoring al ozonului;
- în 1993 se va realiza un sistem de avertizare privind nivelul radiațiilor ultraviolete;
- în 1993 – participarea, împreună cu SUA, URSS, Japonia şi Europa la soluții globale privind reducerea stratului de ozon;
- în 1994 se vor renegocia acorduri cu provinciile pentru a opri emisiile naționale de SO_2 la 3,2 mil. t în anul 2000;
- negocierea permiselor emisiilor de SO_2 cu provinciile;
- în 1992 va solicita renegocierea Protocolului de la Helsinki pentru controlul ploii acide;
- în 1994 se va raporta asupra cauzelor declinului forestier şi dacă sunt necesare reduceri viitoare ale emisiilor;
- în 1996 se va raporta despre efectele asupra sănătății umane ale ploii acide şi despre necesitatea acțiunilor viitoare de control al emisiilor.

V. Luarea deciziilor responsabile privind mediul la toate nivelurile societății

- din 1991, Ministerul Canadian al Mediului va stabili conferințe anuale pentru consultarea reprezentanților oamenilor de afaceri şi muncitorilor în probleme curente de mediu;
- bugetul federal va asista organizațiile neguvernamentale să organizeze foruri de mediu pentru promovarea discuțiilor bilaterale între părțile interesate;
- vor fi promovate schimburile de idei între Ministerul Canadian al Mediului şi grupuri neguvernamentale;
- guvernul va colabora cu sectorul privat pentru a asigura creşterea şi dezvoltarea noilor industrii de mediu;

- se va extinde Programul fondului partenerilor mediului, început în 1991, până în 1996, pentru a include noi inițiative educaționale, pentru a determina adoptarea atitudinilor individuale necesare realizării dezvoltării durabile;
- va fi stabilit un Consiliu canadian de sprijin al tineretului în probleme de mediu şi dezvoltare;
- începând din 1992, guvernul va introduce un raport anual către parlament privind realizările politicii de mediu;
- până în 1993 se va stabili o rețea de monitoring şi evaluare pe termen lung a stării mediului;
- Canada va găzdui un forum internațional despre informațiile ecologice în secolul 21;
- până în 1993 se va realiza un sistem regulat şi cuprinzător de indicatori, care să măsoare progresul Canadei în atingerea obiectivelor de mediu;
- în 1994 va fi înființată Organizația de raportare a stadiului mediului;
- vor fi realizate campanii pentru obținerea unei atitudini de civism ecologic;
- vor fi încurajate noi direcții în cercetarea ştiințifică a problemelor de mediu interne şi globale pentru a se obține o integrată înțelegere a sistemului;
- va fi încurajată dezvoltarea tehnologiilor ecologice, pentru a oferi noi soluții problemelor de mediu şi a oferi noi posibilități economice canadienilor.

VI. Minimizarea efectelor deversărilor petroliere şi a furtunilor şi tornadelor

- în 1993 guvernul federal va defini rolul forțelor armate canadiene în asigurarea asistenței pentru autoritățile civile în asemenea situații;
- va fi îmbunătățit sistemul de radar şi posibilitățile de control al traficului maritim;
- vor începe consultațiile cu industria constructoare de nave pentru dotarea flotei comerciale cu rezervoare compartimentate cu pereți dubli;
- până la sfârşitul anului 1993, vor fi alcătuite echipe de intervenții, mai multe, mai bine echipate, mai bine instruite;

- până la sfârşitul anului 1994, va fi introdus un “expert system” – o inteligență artificială pentru a îmbunătăți deciziile în cazul deversărilor;
- vor creşte cercetarea şi cunoştințele despre proprietățile, comportamentul şi repercusiunile deversărilor de petrol şi chimicale şi va fi promovată realizarea de noi tehnologii pentru detectarea deversărilor, monitoring şi curățire;
- vor fi introduse ghiduri pentru tratarea deversărilor până la sfârşitul anului 1994;
- va fi realizat un program pe cinci ani pentru îmbunătățirea detectării, prezicerii şi avertizării calamităților naturale, sisteme de survolare şi îmbunătățire a înțelegerii publice privind riscul dezastrelor naturale şi responsabilitățile lor;
- până la sfârşitul anului 1994 vor fi înființate rețele de comunicare urgentă;
- până la sfârşitul lui 1996, câteva stații meteorologice existente vor fi restructurate, pentru a completa rețeaua de avertizare asupra fenomenelor meteorologice;
- va fi extinsă survolarea icebergurilor;
- va fi instalat un echipament de monitoring în albia fluviilor, în principalele centre urbane.

Anexa nr. 2

Valorile actuale ale standardelor de calitate a aerului

Mg/Nm^3

	SO_2	NO_3	Ozon	Particule
- media aritmetică anuală	0,06	0,1	0,03	0,07
- media zilnică	0,3	0,2	0,05	0,12
- media orară	0,9	0,4	0,16	

Sursa: ONU, ECE, *Strategies and Policies for Air Pollution Abatement*, 1990 Review.

Referințe bibliografice

1) Environment Canada, *Canada's Green Plan for a healthy environment*, Minister of Supply and Services Canada, 1990.
2) Canada, SUA, Japonia, Franța, Germania de Vest, Italia, Anglia.
3) Calculat pe baza datelor din OCDE, *Main Macroeconomics Indicators*, Paris, 1991.
4) Tone echivalent petrol.
5) OCDE, *Environmental Indicators*, Paris, 1991.
6) IEA, *Fuel Efficiency of Passenger Cars*, OCDE, Paris, 1991.
7) Environment Canada, *Canada's Green Plant for a healthy environment*, Minister of Supply and Servicies Canada, 1990.
8) OCDE, Environmental Indicators, Paris, 1991.
9) Environment Canada, *Canada's Green Plan for a healthy environment*, Minister of Supply and Services Canada, 1990.
10) OCDE, Environmental Indicators, Paris, 1991.
11) Environment Canada, *Canada's Green Plan for a healthy environment*, Minister of Supply and Services Canada, 1990.
12) OCDE, Environmental Indicators, Paris, 1991.
13) Environment Canada, *Canada's Green Plan for a healthy environment*, Minister of Supply and Services Canada, 1990.
14) 50% din moluştele ce trăiesc în Noua Scoție sunt contaminate, iar 500 km^2 din zona de recoltare a moluştelor din Columbia Britanică sunt închişi datorită contaminării. Atât de multe substanțe toxice au fost găsite în râul St. Lawrence încât pielea viețuitoarelor poate fi considerată deşeuri toxice. Ecologic, peştele serveşte ca un important barometru al stării mediului acvatic, deoarece probabilele contaminări apar mai întâi aici. Stocurile de peşte de adâncime din Oceanele Atlantic şi Pacific, în cadrul şi în afara zonei de pescuit de 200 mile sunt reduse de flotele de pescuit ale Comunității Europene şi ale altor țări ceea ce afectează şi păsările şi animalele marine (Environment Canada, *Canada's Green Plan for a healthy environment*, Minister of Supply and Services Canada, 1990).
15) OCDE, Environmental Indicators, Paris, 1991.
16) Environment Canada, Canada's Green Plan for a healthy environment, Minister of Supply and Services Canada, 1990.
17) În trecutul apropiat, Canada a trecut prin câteva avarii ecologice provocate de oameni sau de forțele naturii. În prima categorie se înscriu deversările din petroliere Nestucca şi Exon Valdez pe coasta de vest, focul bifenililor policloruraţi la St. Basile, în Quebec, şi al cauciucului în Hagersville, Ontario. Suplimentar, deversări mai mici de petrol şi alte substanțe periculoase au loc în fiecare an în Canada. Forțele naturale, uneori ca răspuns cu bătaie lungă la activitățile umane, sunt responsabile de schimbarea mediului, uneori, dintr-o dată şi dramatic, de exemplu, furtuna "Ocean Ranger" din

Newfoundland în 1982 şi tornada "Edmotuon" în Alberta în 1987. (Environment Canada, *Canada's Green Plan for a healthy environment*, Minister of Supply and Services Canada, 1990).

18) După apariția, în 1987, a raportului Brundtland "Viitorul nostru comun", Consiliul Canadian al Ministerelor Mediului a organizat o dezbatere publică surprinzătoare numită, "Masa rotundă a Canadei". Aceasta a reunit oameni de afaceri, ecologişti, academicieni şi un numeros public într-o dezbatere națională pe tema dezvoltării durabile a țării. În 1990, concluziile dezbaterii au căpătat o formă oficială în ceea ce se numeşte "Planul verde al Canadei pentru un mediu sănătos."
19) Environment Canada, *Canada's Green Plan for a healthy environment*, Minister of Supply and Services Canada, 1990.
20) OCDE, The State of the Environment, Paris, 1991.
21) Environment Canada, *Canada's Green Plan for a healthy environment*, Minister of Supply and Services Canada, 1990.
22) IEA, Fuel Efficiency of Passenger Cars, OCDE, Paris, 1991.
23) Plafoanele privind consumul de combustibil al autovehiculelor sunt acceptate actualmente voluntar, pe baza unor acorduri guvern-industrie. În practică, eficiența folosirii combustibililor la autovehicule este mai mare decât cea stipulată în contract: se consumă curent 8,2 l/100 km, față de 8,6 l/100 km prevăzuți (IEA, *Fuel Efficiency of Passenger Cars*, OCDE, Paris, 1991).
24) Environment Canada, *Canada's Green Plan for a healthy environment*, Minister of Supply and Services Canada, 1990.
25) IEA, *op. cit.*
26) *Environmental Labelling in OCDE Countries*, OCDE, Paris, 1991.
27) Environment Canada, *Canada's Green Plan for a healthy environment*, Minister of Supply and Services Canada, 1990.
28) UNEP, Industry and Environment, nr. 1/1990, *A New Direction for Canadian Waste Management*.
29) Environment Canada, *Canada's Green Plan for a healthy environment*, Minister of Supply and Services Canada, 1990.
30) Environment Canada, *Environment Canada et le Nord*, Document du travail, Juillet, 1983, Canada.
31) *Environmental Labelling in OCDE Countries*, OCDE, Paris, 1991.
32) Environment Canada, *Canada's Green Plan for a healthy environment*, Minister of Supply and Services Canada, 1990.
33) *Environment Policy and Law*, vol. 18, nr. 1-2, 1988, Elsevier Science, Publisher B.V. North-Holland.
34) Environment Canada, *Canada's Green Plan for a healthy environment*, Minister of Supply and Services Canada, 1990.
35) Înainte de al doilea război mondial, în Nord, prioritatea a fost acordată formelor tradiționale de ocupație din vastele întinderi. Autohtonii şi mediul au servit ca elemente importante pentru formularea şi aplicarea strategiilor destinate realizării pretențiilor teritoriale ale Canadei în Antarctica, în dis-

puta cu Norvegia. Pentru aceasta, în 1926, Canada a creat o rezervație naturală în N-E teritoriului național ce includea şi insulele în dispută, iar la mijlocul anilor 50 a creat şi un Institut al Nordului la Quebec, pentru insulele antarctice. După război, rezervația a fost desființată, şi cea mai mare parte a ei a intrat în altă formă de utilizare a resurselor (Environment Canada, *Environment Canada et le Nord*, Document du travail, Juillet 1983, Canada).

Capitolul 6

STRATEGIA ŞI POLITICA PROTECȚIEI MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ÎN FRANȚA

În ultimele două decenii, în Franța, ca şi în majoritatea țărilor industrializate cu economie de piață, dezvoltarea şi intensificarea activității economice au fost însoțite de o multiplicare a pericolelor şi presiunilor exercitate de acestea asupra mediului înconjurător şi sănătății umane. Conştiința acestor pericole a devenit reală în ansamblu, în momentul în care s-au produs catastrofe fără precedent în istoria omenirii, cum sunt cele de la Cernobîl sau Bôphal (Mexic) pentru a nu cita decât pe cele mai importante dintre ele, dar şi cele mai dramatice prin consecințele lor. Prevenirea riscurilor, contracararea efectelor poluării şi asigurarea protecției mediului ambiant şi a sănătății umane au devenit astfel obiective strategice de prim rang în politica dezvoltării economice. Fenomenul nu este specific Franței; el se manifestă deopotrivă în țările industrializate cu economie de piață şi chiar în țările în curs de dezvoltare.

În Franța, dezvoltarea durabilă nu este concepută decât cu condiția unor acțiuni paralele orientate spre folosirea tuturor mijloacelor posibile în vederea preîntâmpinării riscurilor care însoțesc de obicei orice derulare şi intensificare a activităților economice. Acestea constituie şi motivele care au determinat autoritățile publice să dezvolte o politică activă de priorități de conducere şi gestiune a resurselor naturale, de prevenire şi reducere a poluării, atât la nivel local, regional sau național, cât şi în cadrul Comunității Economice Europene şi al organismelor specializate, cu caracter internațional din care Franța face parte.

Deşi Franța este membră a CEE, care adoptă o politică comună circumscrisă în cel de-al IV-lea plan 1987-1992 cu privire la protecția mediului înconjurător, ea are propria ei strategie şi politică adaptată specificului național. Reglementările CEE au astfel un caracter de orientare servind ca punct de plecare în elaborarea politicii sale naționale. Principiul subsidiarității care acționează însă pe întreg teritoriul comunității, în cazul unor acțiuni care depăşesc posibilitățile naționale sau care nu pot fi întreprinse izolat, dovedindu-se a fi mai avantajoase din punctul de vedere al eficienței. Înțelegerea acestor aspecte implică o analiză a evoluției şi stării factorilor de mediu precum şi a tendințelor care se conturează – etapă indispensabilă elaborării strategiei şi adoptării politicilor economice privind protecția mediului înconjurător în Franța.

6.1. Starea factorilor de mediu

6.1.1. Atmosfera

Franța face parte dintre puținele țări industrializate cu economie de piață în care emisiile de gaze care produc "efectul de seră" sunt relativ "reduse", atât sub aspectul cantității ce revine pe un locuitor cât şi al raportării lor la o anumită unitate din PIB.

Situația se explică prin eforturile de adaptare a economiei franceze la modificările survenite pe plan mondial în urmă cu două decenii. Astfel, cele două şocuri petroliere de la mijlocul anilor '70 şi începutul anilor '80 au afectat în mare măsură producția de energie a Franței determinând autoritățile guvernamentale să întreprindă măsuri hotărâte orientate spre reducerea dependenței față de piața externă, în aprovizionarea cu combustibili energetici, îndeosebi petrol şi cărbune. Aceste măsuri s-au materializat în trei direcții principale de acțiune:

- dezvoltarea unui parc electronuclear de dimensiuni apreciabile ca principală sursă de energie electrică, situație care-i conferă din acest punct de vedere originalitate printre țările vest-europene; Franța dispune în prezent de 55 de stații energo-nucleare în activitate, 5 se află în curs de construire şi una în stare de proiect;
- economisirea resurselor energetice prin mai buna lor gestionare – cale la care au recurs şi celelalte state industrializate. Instituționalizarea acestei activități prin crearea Agenției Franceze pentru Conducerea Energiei (AFME) şi măsurile discreționare adoptate de aceasta s-au soldat cu economii la energie de ordinul a 17% anual, situație care a uşurat sarcina de aprovizionare cu energie a Franței la scara întregii națiuni;
- reorientarea geografică în aprovizionarea cu combustibili energetici (dinspre țările arabe, spre URSS).

Aceste acțiuni au făcut ca dezvoltarea economică să continue în ritm susținut, efectele poluării atmosferice diminuându-se ca urmare a renunțării în mare parte la utilizarea unor hidrocarburi tradiționale. Astfel, consumul de combustibili energetici: petrol şi cărbune a scăzut de la 84,3% în 1973 la 52,5% în 1989; în aceeaşi perioadă consumul de energie primară bazată pe surse nucleare şi hidroelectrice a crescut de la 7,3% la 33,5%, astfel încât, pe ansamblu, gradul de acoperire a nevoilor interne prin resurse proprii a trecut de la 22,5% în 1973 la 47,2% în 1989. Politica energetică a Franței continuă, pentru anul 2005 preconizându-se sporirea autoaprovizionării pe seama celor două resurse principale de energie, la cca 52%.[1)]

Reducerea masivă a consumului de combustibili şi îndeosebi a consumului de petrol şi cărbune a făcut ca emisiile de gaze cu efect de seră (CO_2, metan şi CFC) să se mențină la niveluri relativ reduse comparativ cu unele țări industrializate printre care SUA, Canada, RFGermania şi Anglia, situându-se, totodată, sub media înregistrată pe ansamblul țărilor member ale OCDE.

Tabelul nr. 1

Emisiile de gaze cu efect de seră în Franța comparativ cu unele țări la finele anilor '80

- în milioane tone echivalent carbon -

Țara	Total mil. TEC	Kg/1000 $	Tone/locuitor
1. Franța	223	395	4
2. Australia	1135	1035	11,0
3. SUA	2468	558	10,0
4 Canada	240	608	9,2
5. Anglia	307	559	5,4
6. R.F.Germania	328	488	5,3
OCDE	5030	516	6,1

Sursa: OCDE, *Environmental indicators*, 1991, p. 19.

Această situație este evidențiată şi de raportarea cantității emise la 1000 unități PIB sau pe locuitor (a se vedea tabelul nr. 1).

Pericolul poluării atmosferei în Franța provine, potrivit specialiştilor nu atât din partea emisiilor de gaze cu "efect de seră" pentru care au fost adoptate măsuri în direcția reducerii lor continue, ci din partea emisiilor de dioxid de sulf şi mai ales oxizii de azot. Faptul că, în comparație cu alte state sau față de media înregistrată pe ansamblul țărilor membre ale OCDE, Franța se situează cu mult în urma acestora n-a împiedicat economia franceză să adopte o politică rigidă care s-a soldat la finele anilor '80 cu o diminuare a cantității emisiilor de SO_2 de cca 62% comparativ cu nivelul anului 1970. Raportată la numărul de locuitori cantitatea de SO_2 emisă se ridică la aproximativ 23 kg, reprezentând numai 20% din nivelul înregistrat în Canada, 26% din cel al SUA, 35% din nivelurile Angliei şi Finlandei situându-se la aproximativ aceleaşi niveluri semnalate în R.F. Germania, Suedia, Portugalia, Olanda şi Norvegia.

Poluatorul principal din punctul de vedere al emisiilor de SO_2 este considerat compania "Electricité et Gaz de France" care, împreună cu sectoarele industriale şi agricole dețin cca 70% din totalul emisiilor.

Tabelul nr. 2

Emisiile de SO_2 pe sectoare de activitate în anii 1973 şi finele anilor '80

- % din total -

	1973	Finele anilor,80
1. Electricitate et Gaz de France	28,4	29,9
2. Transformarea energiei	36,7	13,5
3. Industrie şi Agricultură	15,8	39,2
4. Transport	16,1	5,1
5. Sectorul terţiar şi menaje	3,0	12,3
TOTAL	100,0	100,0

Sursa: Calculat pe baza datelor din *Annuaire Statistique de la France*, 1984 şi 1990.

Pericolul se pare că vine mai mult din partea emisiilor de oxizi de azot, acestea menţinându-se relativ ridicate pe toată perioada ultimelor două decenii. Provenite din sectoarele industriale, agricole şi de transport, emisiile de azot contribuite direct la poluarea urbană şi locală, având totodată repercusiuni la nivel planetar prin transportarea lor la distanţe apreciabile în atmosferă dar şi ca urmare a efectelor lor nocive asupra ecosistemelor terestre şi a sănătăţii populaţiei. În ciuda eforturilor întreprinse emisiile totale de NO_x au crescut cu 2,1% la finele anilor '80, ridicându-se la cca 21000 de tone. Deşi raportate la PIB emisiile de NO_x reprezintă 3,1 kg/1000$, sub media ţărilor membre ale OCDE şi chiar sub nivelul înregistrat de majoritatea ţărilor industrializate, pe locuitor emisiile de oxizi de azot continuă să constituie o preocupare majoră pentru autorităţile publice (31,6 kg/loc.).

6.1.2. Apa

Franţa se situează printre ţările vest-europene cu potenţialul hidroenergetic cel mai ridicat. Marile lucrări de amenajare a cursurilor de apă efectuate la nivel regional şi local de către autorităţile guvernamentale şi agenţiile financiare ale celor 6 bazine hidrografice au contribuit în mare parte la creşterea capacităţii hidroenergetice a ţării şi îmbunătăţirea calităţii apei. Anual, totalul prelevărilor de apă se ridică la 23870 milioane m^3, reprezentând 23,4% din disponibilităţile brute de resurse. Cu un nivel de 774 kg apă pe locuitor, Franţa ocupă astfel o poziţie dintre cele mai favorabile în Europa, din acest punct de vedere. Conform legislaţiei în vigoare, calitatea apei este urmărită permanent prin intermediul agenţiilor financiare autonome care administrează marile bazine hidrografice potrivit unor parametri specifici.

Cea mai mare parte a substanţelor poluante prezente în apele teritoriale ale Franţei se datorează dejecţiilor deversate din diferitele sectoare economice şi care iau forma unor materiale în suspensie (MS), materiale organice (MO) oxidabile şi substanţe toxice (ST).

Tabelul nr. 3

Poluarea industrială a apelor în Franța în anii '70 şi '80 pe sectoare ale economiei

- în % din total -

	MS		MO		MT	
	70	80	70	80	70	80
1. Industria chimică	31,9	31,6	24,8	17,6	47,7	53,1
2. Ind. agroalimentară	19,4	21,8	35,0	45,7	0,2	0,4
3. Ind. metalelor	15,5	14,9	8,7	9,3	41,8	37,6
4. Ind. celulozei	12,9	8,6	17,5	12,5	1,8	1,4
5. Ind. textilă	4,5	4,5	7,5	8,0	4,7	5,0
6. Alte sectoare	15,8	18,6	8,5	1,9	3,8	3,5
TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Sursa: Calculat pe baza datelor din *Annuaire Statistique de la France*, 1980-1990.

Materialele în suspensie, de pildă, provin, în cea mai mare parte, din activități industriale din patru sectoare economice principale: industria chimică, industria agroalimentară, industria metalelor şi industria celulozei şi a hârtiei. Acestea dețin laolaltă 72% din totalul deversărilor. Aceeaşi situație se prezintă şi din punct de vedere al materialelor oxidabile, cele patru sectoare fiind responsabile în proporție de 85,1% din totalul acestor poluanți.

În ceea ce priveşte substanțele toxice prezente în apele interne, acestea provin în proporție de cca 90% din industria chimică şi industria metalelor. Pentru evitarea unei asemenea situații care periclitează calitatea apei, flora şi fauna acvatică şi respectiv sănătatea umană, Franța a sporit numărul stațiilor de tratare a apelor uzate.

În ultimii douăzeci de ani numărul instalațiilor de epurare a apei s-a dublat; în acelaşi timp, ponderea populației deservite de aceste stații a crescut de la 19% în 1970 la 53% în prezent. Situația este considerată nesatisfăcătoare comparativ cu alte țări unde populația beneficiază aproape în totalitate de astfel de instalații (Suedia 95%, Danemarca 98%, Germania şi Elveția 90%, Anglia 84%, ş.a.).

6.1.3. Patrimoniul ecologic

6.1.3.1. Solul

Terenurile arabile şi culturile ocupă laolaltă în Franța cca 36% din suprafața terestră. Tehnicile agricole şi metodele intensive de prelucrare a pământului au dus odată cu creşterea productivității în agricultură la o continuă secătuire şi erodare a solului. O cauză importantă a degradării solurilor

este considerată utilizarea îngrăşămintelor azotoase, în ultimele două decenii cantitatea folosită la suprafaţa de teren arabil sporind cu 70%. Deşi faţă de alte state Franţa se situează într-o poziţie intermediară, tendinţa care se manifestă este de reducere a utilizării acestor îngrăşăminte. O altă cauză a degradării solului este cea datorată ploilor acide. Măsurile recente vizează reducerea emisiilor de poluanţi în atmosferă şi îndeosebi a celor de oxizi de azot.

6.1.3.2. Zone protejate

Legislaţia franceză distinge zone sensibile – zone create prin Decretul 59-768 din 26 iunie 1959, care necesită o protecţie specială datorită interesului lor peisagistic (zone turistice); parcuri naturale regionale, create prin Legea din 22 iulie 1960, care au drept obiectiv păstrarea şi punerea în valoare a patrimoniului natural şi cultural de o deosebită calitate; parcuri naturale regionale, create prin Legea din 22 iulie 1960, care au drept obiectiv păstrarea şi punerea în valoare a patrimoniului natural şi cultural de o deosebită calitate; parcuri naţionale, rezervaţii naturale institute prin legi mai vechi (2.V. 1930 modificată şi Legea din 10 iulie 1976). Destinate să asigure protejarea, conservarea şi gestiunea mediului natural de mare valoare ecologică, a habitatului şi a speciilor de floră şi faună ameninţate cu dispariţia sau rare, aceste zone de protecţie specială au fost extinse an de an. În prezent, suprafaţa zonelor protejate se ridică la cca 45 mii km^2, respectiv, 8,2% din suprafaţa ţării.

6.1.3.3. Resursele forestiere

Potrivit inventarului Forestier Naţional, pădurile ocupă în Franţa o suprafaţă de 14,4 milioane ha[2)], respectiv, 26,8% din suprafaţa ţării, ceea ce situează Franţa într-o poziţie favorabilă printre ţările vest-europene.

Privită prin prisma intensităţii utilizării durabile a resurselor forestiere Franţa se încadrează în limitele normale, coeficientul de utilizare, respectiv recolta anuală provenită din exploatarea pădurilor fiind mai mică decât resursele anuale reînnoite (suprafaţa anuală reînpădurită), coeficientul rezultat din acest raport fiind sub unitar (0,62).

Începând cu anul 1983 în Franţa au apărut simptome de defoliere şi îngălbenire a frunzişului copacilor. În anul 1985, procesul de defoliere a afectat aproximativ 25,5% din răşinoase, fenomenul de îngălbenire manifestându-se atât în zonele de mare altitudine cât şi în celelalte zone. Potrivit specialiştilor cauzele s-ar datora perioadelor secetoase care au marcat ultimul deceniu, dar mai ales ploilor acide. Dacă seceta care bântuie pădurile franceze a slăbit în intensitate în ultimii ani, ploile acide continuă să facă ravagii punând în pericol sănătatea fondului forestier, a faunei şi florei

precum şi habitatul lor. Ploile acide se datoresc oxidării în atmosferă a SO_2 şi NO_x care, în contact cu vaporii de apă dau naştere acidului sulfuric şi acidului azotic. Acest fenomen diminuează progresiv elementele nutritive ale solului (calciu, magneziu, potasiu), favorizând eliberarea aluminiului, substanță toxică pentru răşinoase. În plus, dioxidul de carbon şi ozonul care la altitudini mari pot atinge niveluri ridicate, împiedică fotosinteza sensibilizând arborii. Deşi fenomenele de defoliere şi îngălbenire par a se fi atenuat în ultimii ani, ele continuă să constituie o preocupare permanentă din partea organelor publice însărcinate cu supravegherea şi gestionarea resurselor forestiere.

6.1.3.4. Flora şi fauna

Nu se dispune de date certe cu privire la numărul speciilor de plante şi animale existente în Franța. Unele publicații[3)] apreciază însă la cca 120000 numărul speciilor de animale şi la peşte 4700 al celor de plante vasculare. Potrivit analizelor inteprinse, din 4761 de specii identificate de la începutul secolului actual şi până în prezent, cca 40 au dispărut complet, iar 363 sunt amenințate cu dispariția sau sunt extrem de rare. De asemenea, din cca 100 de specii de mamifere cunoscute, 11 au şi dispărut, 10 sunt pe cale de dispariție, 19 sunt extrem de rare, iar 30 se află în scădere netă. S-a observat de asemenea că, în intervalul 1900 – finele anilor '80, în Franța au dispărut 18 specii de păsări, chiar dacă în aceeaşi perioadă au apărut alte specii noi. Amfibiile şi speciile de reptile sunt amenințate într-o proporție îngrijorătoare: 62% şi respectiv, 40%, fenomenul manifestându-se cu mai mică intensitate în rândul speciilor de peşti (18,6%). Cauzele sunt multiple fiind puse pe seama poluării atmosferei, a solurilor, a incendiilor, defrişărilor, secetei, intensificării activităților umane, recoltei iraționale sau vânatului excesiv, ele afectând atât viețuitoarelor cât şi aşezările acestora.

6.1.4. Deşeurile şi substanțele chimice periculoase

O problemă care reține atenția autorităților publice datorită dimensiunilor, implicațiilor şi presiunilor pe care le exercită asupra mediului şi viețuitoarelor planetei, o constituie cea a deşeurilor. Cu un nivel anual de cca 20 milioane tone deşeuri menajere, 50 de milioane tone deşeuri industriale – din care 3 milioane reprezintă deşeuri toxice şi 950 tone metal greu (MG) deşeuri radioactive periculoase, la finele anilor '80, Franța se înscrie printre țările industriale cu o economie de piață cu niveluri moderate din acest punct de vedere (cu excepția ultimei categorii: deşeuri radioactive).

Intensificarea activităților industriale, creşterea şi diversificarea consumului populației au dus în mod nemijlocit la creşterea an de an a cantității de deşeuri menajere. În fiecare an un francez produce în medie cca 400 kg

deşeuri, la Paris şi în marile centre urbane nivelul lor atingând 650 kg de persoană. Evoluția în continuare a activității economice pare să determine o sporire a cantității de deşeuri pe locuitor, specialiştii apreciind că, din acest punct de vedere Franța ar putea depăşi cu mult în anul 1995 nivelurile actuale ale unor țări industrializate cum sunt SUA şi Canada.[4)]

Tabelul nr. 4

Cantitatea de deşeuri produsă în Franța la finele anilor '80 comparativ cu unele țări

Nr. crt.	Țara	Deşeuri menajere, kg/loc.	Deşeuri industriale, kg/loc.	Deşeuri radioactive, kg MG/loc.
1.	Franța	400	990	0,180
2.	R.F. Germania	331	1000	0,006
3.	SUA	884	3200	0,077
4.	Canada	632	2400	0,051
	OCDE	513	1720	0,006

Sursa: OCDE, *Environmental Indicators*, Paris, 1991. p. 47.

Problema deşeurilor industriale şi a substanțelor toxice îngrijorează de asemenea autoritățile publice datorită acumulării lor tot mai mari. Deşi în prezent mai mult de jumătate din deşeurile industriale solide beneficiază de măsuri de depozitare controlată, fie în țară, fie în afara granițelor, rămân încă nesoluționate aspectele legate de substanțele toxice.

Dacă problema deşeurilor municipale şi a celor industriale pare să fi găsit o anumită rezolvare în Franța, prin acțiuni energice în vederea reciclării sau a depozitării lor controale, cea a deşeurilor nucleare rezultate, fie din prelucrarea materiilor prime radioactive, fie din funcționarea reactorilor nucleari ridică probleme delicate. Printre țările europene, Franța ocupă primele locuri din acest punct de vedere, depăşind nu numai R.F. Germania, dar situându-se cu mult peste media europeană.

6.2. Obiective şi mijloace de realizare

6.2.1. Obiective prioritare

Obiectivul fundamental al strategiei şi politicilor vizând mediul înconjurător – din care se degajă celelalte obiective specifice fiecărui domeniu, potrivit caracterului lor prioritar îl constituie mobilizarea resurselor în vederea prevenirii riscurilor şi lupta contra poluării.

Față de perioada de la începutul anilor ‘70, când ca urmare a insuficienței informaționale cu privire la implicațiile pe care creşterea şi intensificarea activităților umane le pot avea asupra mediului şi sănătății populației, măsurile adoptate erau orientate îndeosebi în direcția reducerii şi contractării efectelor negative provocate de aceste activități de la acțiuni reductive spre acțiuni preventive caracterizate deopotrivă strategiile şi politicile naționale ale statelor industrializate cu o economie de piață, inclusiv strategiile şi programele inițiate la nivel internațional.

Obiectivele diferă însă de la o țară la alta în funcție de domeniile considerate prioritare din punctul de vedere al protecției mediului. Dacă pe plan internațional probleme cum sunt: poluarea atmosferei, a apelor, a patrimoniului natural ş.a. sunt considerate deopotrivă prioritare, în cazul Franței ordinea priorității este dată de specificul național şi urgența problemei de rezolvat. Apartenența Franței la CEE, deşi îşi pune amprenta asupra întregii strategii şi politici urmate nu modifică ordinea priorităților naționale, măsurile de politică economică întreprinse în vederea transpunerii în practică a obiectivelor strategiei încadrându-se în recomandările şi directivele de ansamblu ale Comunității, incluse în cele de al IV-lea plan cu privire la protecția mediului înconjurător (1987-1992).

Prioritatea numărul 1 a strategiei şi politicilor axate pe protecția mediului în Franța continuă să fie protecția apelor. În acest context eforturile sunt orientate spre amenajarea resurselor hidroenergetice (care implică fonduri însemnate) şi combaterea poluării apelor de suprafață, a apelor subterane, a apelor de coastă şi a celor marine. Franța dispune astfel de strategii elaborate la nivelul fiecărui bazin hidrografic, care prevăd norme de calitate a apei stabilite în funcție de parametrii considerați. Sarcina de supraveghere şi controlul respectării acestor norme este permanentă, fiind încredințată agențiilor financiare autonome care administrează bazinele respective.

Intensificarea creşterii economice din ultimii 5 ani (18,2% în 1990 față de 1985)[5)] a fost însoțită de o creştere însemnată a cantității de deşeuri, fapt care a determinat autoritățile să considere lupta pentru eliminarea şi reducerea acestora un obiectiv de asemenea prioritar al strategiei de protecție a mediului. Ca şi în cazul gestiunii resurselor hidroenergetice şi lupta contra infestării apelor, problema deşeurilor, respectiv a diminuării cantității lor, a depozitării lor controlate şi a eliminării riscurilor datorate substanțelor toxice şi radioactive constituie o sarcină permanentă, urmărită ca atare, fiind supusă reglementărilor stricte cu caracter național sau a celor izvorâte din directivele comunitare. Datorită acestui fapt obiectivele vizând reducerea lor nu sunt încadrate în planuri de lungă durată având mai mult un caracter orientativ.

O atenție deosebită în cadrul strategiei este acordată îmbunătățirii cadrului de viață al populației. Extinderea zonelor naturale de protecție spe-

cială, crearea şi amenajarea parcurilor naționale, a parcurilor naturale şi a rezervațiilor naționale de interes ştiințific deosebit constituie obiective de prim ordin ale politicii şi strategiei mediului în Franța. Următorul obiectiv prioritar îl constituie lupta contra poluării atmosferei. Din acest punct de vedere, Franța a elaborat un plan de lungă durată care se întinde pe 15 ani (1985-2000). Deşi sub acest aspect Franța ocupă o poziție mai bună printre celelalte state, emisiile sale de poluanți fiind mai reduse decât ale acestora, ea şi-a propus până la finele deceniului actual diminuarea cu 30% a emisiilor de hidrocarburi şi renunțarea în totalitate la producția de CFC. Măsurile se încadrează în recomandările făcute cu ocazia Protocolului de la Montreal din 1988 asupra protecției atmosferei şi transportului la mare distanță al poluanților, la care Franța s-a aliniat.

Prioritatea acordată acestor patru obiective rezultă şi din modul de repartizare a cheltuielilor naționale atribuite protecției mediului înconjurător. Astfel, din cele cca 100 miliarde franci cât reprezintă totalul acestor fonduri în anul 1989[6)], respectiv 1,6% din PIB, aproximativ 95% au fost destinate acțiunilor de protecție orientate spre cele patru obiective enunțate.

Ponderea cea mai mare a revenit astfel acțiunilor vizând amenajările hidroenergetice şi lupta contra poluării apelor (41,4%), urmate de cele destinate eliminării, reducerii, controlului depozitării deşeurilor şi substanțelor chimice periculoase (23,4%), îmbunătățirea cadrului de viață (20,8%) şi poluării atmosferice (9,7%).

6.2.2. Cadrul instituțional şi opinia publică

Adoptarea şi transpunerea în practică a obiectivelor strategiei şi politicii cu privire la protecția mediului înconjurător nu pot fi concepute în afara cadrului instituțional. În acest context, un rol deosebit revine statului şi instituțiilor create de acesta în vederea implementării obiectivelor şi sarcinilor stabilite.

În Franța, Ministerul Mediului a fost creat în anul 1972, fiind însărcinat cu definirea, coordonarea şi aplicarea obiectivelor, politicilor şi măsurilor privind gestiunea şi protecția resurselor naturale şi a mediului ambiant. Datorită multiplelor aspecte cu care se confruntă şi pe care trebuie să le acopere prin măsuri şi politici adecvate, Ministerul Mediului acționează în strânsă legătură cu alte ministere printre care: Ministerul Agriculturii, Ministerul Apelor, Ministerul Amenajărilor Teritoriale, Ministerul Sănătății etc. În acelaşi timp, în vederea asigurării unei cât mai bune supravegheri şi controlul asupra modului în care dispozițiile şi reglementările, ca şi politicile şi instrumentele sale de intervenție sunt aplicate, au fost instituite o serie de organisme guvernamentale pe profil. Pentru fiecare domeniu de acțiune există comisii, comitete, centre, ş.a., prin intermediul cărora se acționează direct şi eficient. Astfel, Comitetul Național al Apelor coordonează şi supraveghează activita-

tea celor 6 Agenții Financiare Autonome care administrează marile bazine hidroenergetice. Alte instituții, printre care Agenția de Calitate a Aerului, Oficiul Național al Pădurilor, Agenția pentru Zone Naturale de Interes Ecologic şi Turistic, Centrul de Studii cu privire la transportul urban, pentru maşini agricole sau pentru utilizarea mijloacelor tehnice antipoluante ş.a., constituie verigi prin intermediul cărora se urmăreşte în permanență modul în care sunt aduse la îndeplinire obiectivele, sarcinile şi măsurile stabilite.

La nivel local adoptarea, aplicării şi urmărirea îndeplinirii sarcinilor axate pe protecția mediului înconjurător sunt de competența autorităților comunale, adică a prefecțiilor şi primarilor din zonele respective.

Importanța şi rolul statului în politica națională de protecție a mediului înconjurător rezultă din ponderea de participare la finanțarea acestor acțiuni. Astfel, statul deține 72,5% din totalul cheltuielilor de protecție a mediului, restul aparținând sectorului privat şi menajelor. De asemenea, din totalul investițiilor efectuate pentru lucrări de amenajări, îmbunătățirea cadrului de viață, conservarea resurselor naturale, lupta contra poluării apei, aerului etc; statul deține aproximativ 64% [7)].

În realizarea obiectivelor şi programelor de acțiune cu privire la protecția mediului înconjurător un rol deosebit îl are opinia publică. Atragerea şi participarea largă a publicului la susținerea şi aplicarea măsurilor de combatere a poluării impune guvernului responsabilități multiple pe linia informării şi explicării necesității şi urgenței acțiunilor inițiate, a sesizării pericolelor şi consecințelor care planează asupra mediului în general şi a sănătății şi vieții populației în special. În Franța există organisme instituționale guvernamentale care se ocupă cu difuzarea în rândul maselor a informațiilor şi publicațiilor cu privire la starea mediului, a acțiunilor preconizate în cadrul programelor de luptă contra poluării astfel încât publicul să poată participa efectiv la aplicarea obiectivelor stabilite. În cadrul Ministerului Mediului ca şi al altor organisme specializate există cât un departament însărcinat cu problema difuzării informațiilor, şi editării, a numeroase publicații destinate mass mediei. De asemenea, la nivel local sau în cadrul organismelor neguvernamental, la nivelul activității industriale private nu există acțiune inteprinsă pe linia construirii noilor instalații sau utilizării noilor procedee tehnice sau produse care să nu fie însoțite de studii de impact aduse la cunoştința publicului prin diferite canale de informare, pentru ca aceasta să poată fi antrenată în luarea deciziilor şi transpunerea lor în practică.

Numeroase sondaje de opinii şi anchete efectuate în Franța atestă forța şi eficiența informării şi consultării maselor în luarea deciziilor. Astfel, o anchetă efectuată de H. Riffaud şi Jean François Tchernia de la Societatea Faptelor şi Opiniilor din Paris, asupra unui număr de cca 12000 de persoane, reliefează atenția de care se bucură în prezent politicile de protecția mediului în rândul cetățenilor francezi. Astfel, numărul celor care se pronun-

ță pentru adoptarea de măsuri urgente pe această linie a crescut de la 60% în 1985 la cca 80% în 1989, problemele protecției mediului situându-se pe primul loc înaintea celor cu caracter economic.

A informa opinia publică şi a o pregăti în înțelegerea principalelor relații şi realități ecologice constituie astfel o sarcină permanentă a autorităților publice. Alături de învățământ şi educație, acțiunea de informare a opiniei publice joacă un rol important în modificarea comportamentelor, a obiceiurilor de consum şi a modului de viață care să minimizeze efectele datorate poluării.

6.2.3 Măsuri şi politici de protecție a mediului

Atingerea obiectivelor stabilite în strategia sau programele de acțiune cu privire la prevenirea şi reducerea poluării şi de protecție a mediului înconjurător şi a sănătății umane se realizează în Franța prin trei mijloace:

- acte legislative şi dispoziții de reglementare;
- măsuri economice de incitare sau de restrângere;
- prescripții tehnice.

Legislația națională franceză cu privire la protecția mediului înconjurător ca şi măsurile şi instrumentele de politică economică adoptate pe această linie au fost constant revizuite şi adaptate noilor condiții apărute în intervalul care s-a scurs de la apariția primei reglementări din 1930. Practic nu există domeniu neacoperit prin legi sau regulamente naționale, la care se adaugă dispozițiile şi directivele comunitare ale CEE.

6.2.3.1. Protecția apelor interne, a apelor subterane, a apelor de coastă şi a celor marine, cade sub incidența Legii nr. 64-1245 din 16 decembrie 1964 cu privire la reglementarea şi distribuirea apelor precum şi lupta contra poluării

Potrivit legislației naționale, politica de gestiune şi îmbunătățire a calității apei se realizează prin intermediul a trei măsuri principale: supravegherea cursurilor şi calității apelor; controlul respectării normelor şi dispozițiilor şi aplicarea unor măsuri economice cu caracter stimulativ sau restrictiv.

Pentru a aprecia calitatea apei pe baza conținutului în poluanți specifici sunt reținuți trei parametri principali:

- ponderea materialelor în suspensie la 1 litru de apă;
- cantitatea de oxigen necesară descompunerii materialelor oxidabile la 1 litru de apă;
- cantitatea de substanțe toxice conținute de asemenea la 1 litru de apă.

Conform Legii din 1964, la intervale de câte 5 ani au loc acțiuni de determinare a nivelului calității apelor de pe întreg teritoriul francez. În acelaşi

timp, zilnic, se desfăşoară un control asupra calităţii apei în principalele zone considerate pasibile de infestare, pe baza unui număr apreciabil de indicatori de analiză de laborator (în prezent numărul lor depăşeşte 200).

Potrivit circularei din 29 iulie 1971, în funcţie de rezultatele analizelor efectuate, apele sunt încadrate în 5 categorii care atestă nivelul lor calitativ. Astfel, clasa 1.A. caracterizează apele considerate cele mai pure sub aspectul poluanţilor, clasa 1.B, ape uşor infestate, care pot satisface orice întrebuinţări (inclusiv apă potabilă); clasa 2, ape care pot fi utilizate în irigaţii, în industrie, în adăpatul animalelor şi apă potabilă după tratarea în prealabil; clasa 3, apă aptă pentru irigaţii, piscicultură (în anumite condiţii), ultima clasă reprezentând categoria de ape care prin conţinutul lor în substanţe poluante depăşesc valorile maxim tolerabile din clasa a 3-a la cei mai importanţi parametri consideraţi. Ele sunt considerate inapte deci pentru cea mai mare parte a utilizatorilor care se atribuie apei, constituind o amenunţare pentru mediul înconjurător şi sănătatea umană. Măsurile întreprinse pe linia eliminării cauzelor de infestare şi a diminuării cantităţilor de poluanţi la parametrii admişi, conform normelor în vigoare, au contribuit la îmbunătăţirea continuă a calităţii apelor. Astfel, ponderea apelor incluse în primele două categorii, respectiv, a apelor pure şi aproape pure cu utilizări largi (clasele 1A şi 1B) a crescut de la 25% în anul 1971 la 60% la finele anilor ’80. În acelaşi timp, ponderea apelor din categoriile 3 şi 4, cele mai infestate din punct de vedere al conţinutului lor în substanţe oxidabile şi substanţe toxice, a scăzut de la 35% la 15%.

Controlul poluării apei se realizează zilnic prin intermediului agenţiilor financiare autonome şi al Comitetului Naţional al Apelor, măsurilor adoptate în caz de nerespectare a normelor de calitate mergând de la perceperea unor amenzi – potrivit principiului “poluant-plătitor” până la ridicarea autorizaţiei de funcţionare şi interzicerea în acest fel a activităţii economice vinovate de deversare în apele interne a substanţelor poluante.

În ceea ce priveşte supravegherea şi controlul calităţii apelor marine şi a apelor de coastă, acestea cad în sarcina Reţelei Naţionale de Observare a Mediului Marin (RENO). Creată în 1974 din dispoziţia Ministerul Mediului şi cu sprijinul ştiinţific şi tehnic al Comitetului Naţional al Apelor, RENO articulează în jurul său 18 centre de supraveghere fiecare dotat cu staţii hidrografice, laboratoare de analiză etc.

6.2.3.2. Deşeurile şi substanţele chimice periculoase sunt supuse mai multor reglementări în funcţie de specificitatea lor. Legea nr. 75-633 din 15 iulie 1975 se referă astfel la obligativitatea comunelor, oraşelor şi municipiilor de a colecta, elimina şi trata deşeurile menajere. În zonele aglomerate care grupează peste 500 de locuitori colectarea deşeurilor trebuie să se asigure cel puţin o dată pe săptămână. În ceea ce priveşte deşeurile industriale, inclusiv substanţele chimice periculoase, reglementările naţionale

sunt adaptate directivelor comunitare. Legea nr. 77/771 din 12 iulie 1977 prevede dispoziții pentru evaluarea şi controlul deşeurilor industriale şi al substanțelor chimice. Decretul de aplicare a legii permite autorităților publice să oblige industriaşii naționali să se supună reglementărilor cu privire la evaluarea riscurilor şi controlul depozitării deşeurilor periculoase. În acelaşi timp, directivele comunitare cu privire la instalațiile de incinerare a deşeurilor municipale sau a deşeurilor industriale fixează norme maxime de emisie care obligă la căutarea unor modalități mai eficiente de valorificare a deşeurilor, concomitent cu eliminarea lor şi respectiv, reducerea impactul lor asupra mediului înconjurător.

Provenite îndeosebi din activitățile menajere, industriale, comerciale şi de transport, deşeurile ridică numeroase probleme datorită specificității lor, care obligă la o abordare diferită. Unele dintre ele nu pot fi eliminate decât prin aplicarea unor soluții şi tehnici adecvate.

În contextul general al luptei contra risipei de materii prime şi de protecție a mediului contra poluării autoritățile publice se orientează spre utilizarea de tehnologii şi tehnici proprii în vederea recuperării deşeurilor, acțiune care se realizează prin trei principale mijloace:

- reciclarea deşeurilor solide prin reîncorporarea lor în procesul de producție, modalitate care permite să se realizeze o producție suplimentară;
- reutilizarea deşeurilor într-un alt proces de producție decât cel din care au rezultat, în scopul obținerii unui nou produs;
- refolosirea lor în diferite scopuri.

Procedeele prin care se realizează recuperarea şi valorificarea deşeurilor sunt: incinerarea, compostajul şi tratarea fizico-chimică. În cazul deşeurilor şi substanțelor chimice periculoase irecuperabile, mijlocul principal de eliminare este cel al depozitării controlate.

Potrivit unor evaluări, numărul instalațiilor de tratare a deşeurilor menajere, de pildă, aproape s-a triplat în ultimii 10 ani; în acelaşi timp, capacitatea de tratare a instalațiilor (prin incinerare, compostare ş.a.) a crescut de la 25000 tone/zi în anii ‘70 la cca 46000 tone/zi în anii ‘80. În condițiile în care în Franța se produc anual cca 17 mil. tone deşeuri menajere, aceasta înseamnă că datorită tehnicilor şi tehnologiilor utilizate, Franța reuşeşte să rezolve în bună parte prin mijloace proprii problema deşeurilor menajere, capacitatea de tratare a instalațiilor sale reprezentând cca 76% din total.

Creşterea capacității de tratare a deşeurilor menajere s-a răsfrând de asemenea, pozitiv asupra condițiilor de viață ale populației. Astfel, numărul celor care beneficiază de serviciile de colectare, incinerare, compostare, tratarea etc., se ridică în prezent la cca 90% din totalul populației.

O problemă deosebit de importanță este cea a tratării deşeurilor prin incinerare sau alte procedee care se soldează cu recuperarea de energie. Numeroase exemple atestă faptul că anual în Franța pot fi eliminate cantități însemnate de deşeuri menajere concomitent cu obținerea unor rezultate pozitive din punctul de vedere al economisirii energiei. Accentul cade pe utilizarea celor mai eficiente mijloace tehnice şi tehnologice, domeniu în care Franța se afirmă tot mai mult.

Sectorul reciclării şi tratării deşeurilor apare în Franța ca cel mai dinamic din acest punct de vedere, piața echipamentelor de incinerare cunoscând în ultimii ani o creştere susținută: 12% în 1988/1987; 9% în 1989/1988 şi 6% în 1990/1989.[8)] În domeniul recuperării metalelor, fibrelor celulozice, sticlei şi materialelor plastice, cantitățile supuse tratării au crescut în 1990 față de anul precedent cu 3,5%, 6%, 4,5% şi respectiv 3%. În acelaşi timp, ponderea materialelor recuperate a crescut între 5-10%.

> *În numeroase cazuri energia rezultată este captată şi utilizată în diferite scopuri. Uzinele "Spernot" din apropierea oraşului Brest de pildă, care au o capacitate de incinerare a deşeurilor de cca 140000 tone/an, printr-un procedeu de captare a căldurii reuşesc să asigure încălzirea pe timp de iarnă a cca 100000 apartamente. Originalitatea o constituie însă mijloacele angajate în combaterea poluării. Cu ajutorul unui procedeu ("biostop"), aerul cald insuflat în resturile menajere împiedică fermentarea acestora.*
>
> *O altă societate franceză SIVOM din Lorient utilizează o instalație de incinerare a deşeurilor menajere care, prin procedeul metanizării, produce un biogaz pe care îl furnizează companiei "Electricité et Gaz de France". Pentru o investiție de 65 mil. franci francezi recuperabilă în 5-6 ani, societatea realizează anual încasări de cca 10 mil. franci francezi, situație considerată avantajoasă sub aspectul creşterii şi eficienței. Alte uzine, cum sunt cele de pastă de celuloză de la Cherbourg, funcționează în principal pe baza energiei furnizate prin incinerarea resturilor menajere de la o instalație proprie, fapt care îi permite realizarea unor costuri la energie mai mici cu ½ față de cele practicate de societatea "Electricité et Gaz de France".*

Dacă sub aspectul deşeurilor menajere Franța este pe cale de a aduce o rezolvare în anii ce vin la problemele ridicate de poluare, la deşeurile industriale şi îndeosebi la cele speciale problemele încă mai persistă.

Deşi numărul centrelor de închiriere şi tratare fizico-chimică a crescut în ultimii ani capacitatea lor este însă insuficientă pentru a satisface nevoile. Din aproximativ 3 mil. de tone deşeuri şi substanțe chimice periculoase, vehiculate anual, Franța nu reuşeşte să trateze sau să depoziteze în condiții speciale decât cca 1/3.

Lupta contra poluării se desfăşoară atât prin mijloace tehnice şi tehnologice cât şi prin mijloace economice. În acest context, instrumentele principale sunt cele financiare (subvenții, impozite şi taxe provenite din amenzi

şi penalizări conform principiului “poluant-plătitor”), eliberarea sau interzicerea funcționării unui obiectiv economic, studii de impact, ş.a. Aceste mijloace acționează deopotrivă în toate domeniile care privesc protecția mediului înconjurător.

În anul 1989, cheltuielile de finanțare a acțiunilor vizând reducerea poluării datorită deşeurilor şi substanțelor chimice periculoase s-au ridicat la cca 20 miliarde franci francezi aproximativ ¼ din totalul cheltuielilor. Din acestea, investițiile de stat au reprezentat cca 10% din total, iar subvențiile acordate susținerii acționarilor de introducere a noilor tehnici şi procedee tehnologice de eliminare, reducere sau tratare şi recuperare a deşeurilor, aproximativ 50%. O mare parte din aceste subvenții sunt recuperate pe calea amenzilor percepute ca urmare a încălcării normelor prevăzute în legislația şi reglementările naționale.

6.2.3.3. Patrimoniul natural şi calitatea vieții

Principiile fundamentale care se referă la protecția naturii şi asigurarea calității vieții au fost stabilite prin Legea din 10 iunie 1976 şi decretele adoptate pe această linie. Pe lângă reglementările preexistente (protecția habitatului din 1930, parcurile naționale din 1960) Franța a adoptat măsuri care vizează următoarele aspecte:

- protecția a numeroase specii vegetale şi animale: amfibii, reptile şi moluşte (în 1979); aviflora şi mamifere (1981), peştii şi plante vegetale (1982);
- controlul şi supravegherea zonelor şi stabilimentelor deschise publicului;
- protecția speciilor şi zonelor naturale (rezervații, biotopii).

De la publicarea decretului din 20 ianuarie 1982, cca 390 de specii de plante amenințate cu dispariții beneficiază de o protecție specială. Lista cuprinde cea mai mare parte a speciilor endemice rare sau amenințate, arbori şi plante şi 36 de specii protejate parțial. Distrugerea lor este interzisă, iar plantarea, recoltarea, vânatul, pescuitul, transportul şi utilizarea lor sunt subordonate obținerii unor autorizații prealabile din partea Ministerului Mediului.

La nivel regional există o listă de specii integral protejate, care completează Decretul din 20 februarie 1982. Alte măsuri de protecție vizează crearea băncilor de gene, şi a căror misiune este de a conserva speciile amenințate cu dispariția. În acest sens, au fost create 3 centre de conservare specializate: conservarea florei atlantice şi din insulele oceanice (Brest), conservarea florei continentale şi alpine (Nancy) şi conservarea florei mediteranice (Porquerolles).

Inventarele de specii rare, endemice şi ameninţate cu dispariţia sunt alcătuite de către Ministerul Mediului. Din 1981 au fost de asemenea întocmite liste în baza decretelor apărute incluzând păsările, mamiferele, reptilele, amfibiile, peştii, moluştele şi insectele care se bucură de o protecţie totală sau parţială.

Măsurile adoptate pentru zonele special protejate sunt definite prin criterii de "nonconstructibilitate", 10% din aceste zone beneficiind de o protecţie totală. Aceste zone acoperă cca 1% din terenurile Franţei şi includ parcuri naţionale şi rezervaţii naturale. Prin lege, în aceste zone, se asigură protecţia florei şi a faunei şi îndeosebi, orice măsură care încurajează creşterea numărului de capre sălbatice în zonele muntoase.

Rezervaţiile naturale au fost create prin Legea din iulie 1957, statutul lor fiind definit ulterior prin Legea din 10 iulie 1976. Obiectivele urmărite prin crearea lor sau îndeosebi un caracter ştiinţific. Crearea rezervaţiilor naturale este motivată şi prin prezervarea şi reconstituirea speciilor vegetale şi animale ameninţate şi a habitatului lor natural, conservarea grădinilor botanice, a arborilor formaţiunilor geologice remarcabile sau zonelor paleontologice sau preistorice. Franţa număra la mijlocul anilor '80 cca 73 de rezervaţii naturale în suprafaţă totală de 65 000 de ha.

În aplicarea Decretului din 1987 au fost create în Franţa 27 de parcuri naturale regionale care acoperă o suprafaţă de 3,5 milioane respectiv, 7% din teritoriu francez. Aceste suprafeţe "protejate şi organizate" prezintă interes deosebit pentru calitatea şi patrimoniul natural cultural al ţării. Parcurile naturale se află sub controlul direct al statului, autorităţile regionale având iniţiativa creării de noi zone.

Sumele atribuite de stat în vederea protejării patrimoniului natural şi cadrului de viaţă se ridică la aproape acelaşi nivel cu cele destinate combaterii poluării datorate deşeurilor.

6.2.3.4. În domeniul poluării atmosferei, Legea din august 1961 şi ordinele emise în baza acesteia constituie actul juridic fundamental în baza căruia s-au adoptat ulterior alte reglementări.

Astfel, prin hotărârea din 21 iunie 1975 au fost stabilite zone de alertă şi zone de protecţie specială precum şi limitele la emisiile principalilor poluanţi însoţite de obligativitatea introducerii instrumentelor de control şi supraveghere a emisiilor. În acelaşi timp, Franţa se aliniază celor trei Directive comunitare care stabilesc norme limită de emisie la SO_2, praf de cărbune (Directiva din 15 iulie 1980), plumb (Directiva din 3 decembrie 1982) şi dioxid de azot (Directiva din 27 martie 1985). Aceste trei directive sunt completate cu Directiva din 24 decembrie 1988 asupra marilor instalaţii de combustie având o capacitate energetică de peste 50 MW. Conform acestor reglementări, Franţa va trebui să-şi ajusteze legislaţia naţională până la 1 aprilie 1993 în cazul SO_2 şi prafului de cărbune până la 1 ianuarie 1994 în cazul

NO_x, fapt care deja a şi fost realizat prin Hotărârea din 24 iunie 1990, care stabileşte noile norme de emisie, situații care obligă la introducerea de noi tehnici antipoluante.

Emisiile maxim admise sunt definite în raport cu normele tehnologice, potrivit principiului "cele mai bune tehnici disponibile" sau "cele mai bune mijloace utilizabile". În marile aglomerări şi zonele deosebit de sensibile, Franța aplică norme de calitate a combustibililor mult mai riguroase. Astfel, în cinci zone de protecție specială create în regiunile urbane sunt autorizate să funcționeze doar instalații care consumă combustibil superior, respectiv cu un conținut foarte slab în sulf (1% pentru Paris şi 2-3% în departamentele ambientale). Conținutul în plumb este, de asemenea limitat la 0,04 g/litru de benzină, în Franța funcționând deja 250 de stații de distribuire a benzinei fără plumb.

Pe lângă dispozițiile legislative, cele economice de incitare sau restricție veghează la aplicarea măsurilor de prevenire şi combaterea poluării. Aceste dispoziții au un rol regulator din punct de vedere economic în sensul că pot influența evoluția prețurilor pe piața internă.

Începând din iulie 1985, Franța a adoptat un nou sistem de taxă parafiscală asupra poluării atmosferei, în virtutea principiului "poluant-plătitor". Această taxă este percepută la toate instalațiile de combustie cu o capacitate energetică de peste 50 MW şi la instalațiile care emană în atmosferă peste 2500 tone SO_2 sau NO_x pe an. Taxa percepută se ridică la 130 f.f. per tona emisă, afectând în prezent peste 870 de stabilimente industriale. Fondurile realizate pe această cale au fost atribuite de asemenea susținerii investițiilor în instalații antipoluante şi dezvoltării noilor tehnici şi tehnologii de desulfurare, fiind administrate prin intermediul Agenției pentru Calitatea Aerului. În anul 1987, aceste fonduri au totalizat cca 85 mil. franci. Sumele au servit la finanțarea construirii de instalații care utilizează tehnica de combustie în pat fluidizant circulant şi gazeificarea urmată de captarea gazelor produse în centralele de cicluri combinate (turbine cu gaz şi turbine cu vapori). Se apreciază că datorită utilizării noilor instalații antipoluante şi procedeelor tehnologice noi de desulfurare, emisiile de SO_2 în atmosferă se vor reduce cu aproximativ 7 miliarde de tone pe an. Față de 1,3 mil. tone cât produce Franța în prezent, acestea înseamnă o reducere de numai 5,4% fiind considerată un început promițător în condițiile în care va creşte dotarea la sursa cu asemenea instalații.

Alături de tehnicile şi tehnologiile antipoluante Franța a inițiat o serie de acțiuni care au luat forma unor controale regulate asupra industriei, prin adoptarea unor legi şi reglementări de prevenire a accidentelor. În baza Legii asupra siguranței civile, din 27 iulie 1987, fiecare intreprindere este obligată să elaboreze în colaborare cu Departamentul riscurilor şi Direcția specială pentru riscuri şi cercetări, subordonată Ministerului Mediului, un Plan al

Operațiunilor Interne (POI) şi un Plan al Riscurilor. Aceste planuri oferă toate măsurile organizatorice, metodele şi mijloacele necesare care urmează să fie utilizate în vederea protejării salariaților, a populației şi a mediului în ansamblu, față de eventualele accidente posibile, inclusiv informarea publicului. În acest sens, Legea nr. 7-629 din 10 iulie 1976 asupra înregistrării instalațiilor, Decretul din 21 septembrie 1977 şi Circulara din 28 septembrie 1983 prevăd obligativitatea elaborării în prealabil a unui Studiu de periculozitate şi de evaluarea impactului asupra mediului, sănătății şi vieții cetățenilor. Acest studiu este considerat elementul-cheie al legislației franceze de prevenire a accidentelor industriale şi protecție a mediului ambiant.

Decretul 77-1141/12 octombrie 1977 subliniază că studiile de impact trebuie să includă o descriere asupra situației inițiale, o analiză a efectelor previzibile pe baza mai multor soluții preconizate, motivația soluției acceptate din punct de vedere a protecției mediului şi al aspectelor tehnico-economice descrierea şi enumerarea măsurilor de reducere sau contractarea a efectelor poluante posibile ale instalațiilor ce urmează a fi puse în funcțiune ş.a. În afara acestor elemente, studiul de impact trebuie să specifice şi proectele respinse, respectiv cele care nu au primit avizul favorabil în baza căruia se obține autorizația de construire şi funcționarea instalației şi Declarația de Utilitate Publică (DUP).

6.3. Creşterea economică şi protecția mediului înconjurător

În Franța, ca şi în majoritatea țărilor industrializate, cheltuielile ocazionate de protecția mediului înconjurător au încetat în ultimii ani de a mai fi simple cheltuieli care grevează bugetul statului, dovedindu-se eficiente din două puncte de vedere: protejarea mediului ambiant şi a sănătății umane şi creşterea economică.

Deşi raportate la PIB fondurile atribuite protecției mediului reprezintă doar 1% față de anul 1980 volumul lor s-a dublat. Cei care sunt obligați să transpună în practică măsurile de politică economică adoptate în cadrul strategiei şi programelor de acțiune sunt de fapt agenții economici. Suportând, la rândul lor, o parte din costurile ocazionate de asemenea acțiuni, întreprinzătorii devin tot mai interesați în avantajele pe care cheltuielile efectuate le pot aduce în expresie de productivitate, calitate şi competitivitate.

În ultimii ani industriaşii francezi au cheltuit sume importante în vederea reînnoirii şi adaptării echipamentelor şi utilajelor la noile constrângeri impuse de politica autorităților guvernamentale în domeniul protecției mediului. Cererea tot mai mare, din partea principalilor poluatori, de echipamente, instalații şi tehnologii antipoluante a dus la cererea şi dezvoltarea unor noi sectoare industriale axate pe producția aşa-numitelor “ecoproduse”. Departe de a constitui o frână în calea dezvoltării economice,

cheltuielile efectuate pentru protecția mediului înconjurător s-au dovedit astfel a constitui un stimulent al creşterii. Concomitent, apariția noilor nevoi de consum a determinat o creştere a producției acestor noi sectoare, piața "ecoproduselor" atingând în anul 1989 cca 136 miliarde franci, o creştere de 9,7% față de anul precedent. Acest fapt demonstrează, pe de o parte adaptarea tehnicilor şi inovațiilor franceze la tendințele care se manifestă în domeniul protecției mediului, iar pe de altă parte, expansiunea dobândită de acest sector devenit în prezent, sectorul cel mai dinamic din cadrul industriei. Raportat la PIB, producția "ecoproduselor" reprezintă 2,4% depăşind din acest punct de vedere cheltuielile naționale cu protecția mediului care nu trec 1%. Situația este cu atât mai semnificativă cu cât investițiile angajate în tehnicile antipoluante se recuperează într-un timp de 2-3 ori mai îndelungat comparativ cu alte investiții. În acelaşi timp, pătrunde tot mai mult ideea potrivit căreia tehnicile antipoluante pot genera o diminuare a costurilor de producție. O anchetă efectuată în rândul întreprinderilor dispuse să-şi sporească cheltuielile ocazionate de achiziționarea unor asemenea tehnici şi tehnologii indică o creştere anuală a numărului de cazuri de 7% în perioada 1985-1987 şi 14% în anul 1989 față de anul precedent, cu tendințe mai accentuate în unele sectoare[9)].

Alături de tehnicile şi tehnologiile antipoluante pe piața franceză îşi fac apariția tot mai mult aşa-numitele produse "verzi" sau "ecoprodusele" destinate consumului public şi adaptate nevoilor de protecție a sănătății umane. Alifiile fără mercur, aerosolii fără CFC, medicamentele fără efecte nocive, săpunurile fără fosfați sunt doar câteva dintre noile produse lansate pe piață. Adevăratul "ecoprodus" este considerat acela care nu contravine nici sănătății, nici mediului în ansamblu, începând cu primul stadiu a extracției materiei prime de pildă, până la cele ale consumării şi eliminării resturilor în greutate după folosire. Pentru a da asigurări consumatorului asupra calității ecologice a produsului ce urmează a fi achiziționat s-a recurs la atribuirea de "certificate de calitate" potrivit Legii din 10 ianuarie 1978 asupra protecției şi informării consumatorilor. Totodată, guvernul francez a dispus înființarea, la 12 martie 1991, a Comitetului de etichetare[10)] cu sarcina de a aproba etichetarea şi a autoriza consumul numai la acele produse care oferă siguranță consumatorului.

Începând din iunie 1990, în Franța au fost deschise un număr de 280 magazine sub marca "Monoprix Vert" unde se pun în vânzare cca 32 de ecoproduse destinate consumului populației. Unele produse au fost premiate la concursul "Intreprinderea şi Mediul" din 1990, organizat pe ansamblul țărilor membre ale CCE de către Ministerele Mediului, cu sprijinul PNUE (săpunurile şi şampoanele "Ecover" sau frigidere cu sistem de refrigerare "Zeoroll" care elimină recurgerea la CFC susceptibili de a afecta ozonul din atmosferă).

Industriaşii francezi se lansează tot mai mult în dezvoltarea tehnologiilor proprii antipoluante. Procedeul tehnologic integrat care diminuează sau suprimă sursele de poluare la instalațiile industriale, tehnica controlului debitului fluidelor, utilizarea de agenți oxidanți fără clor în fabricarea pastei celulozice ş.a. sunt câteva din principalele inovații tehnice şi tehnologice ale industriei franceze.

Interesul în utilizarea tehnologiilor proprii antipoluante cu rezultate favorabile din punctul de vedere al productivității şi creşterii a incitat cercetătorii la elaborarea unui portret-robot al acestora. Astfel, se consideră sub aceste aspecte, acele tehnologii proprii care se încadrează în următoarea schemă:

- necesită investiții între 500.000 f.f. şi cca 10 mil. f.f.;
- realizează o rentabilitate în proporție de 50% pe seama economiilor din exploatare, 40% pe seama economiilor materiale şi 10% pe seama diminuării redevențelor pentru poluare.

Integrate într-o strategie a dezvoltării, condițiile restrictive impuse acestor tehnici şi tehnologii antipoluante pot deveni un factor de creştere.

Referințe bibliografice

1) Pecquer, Michel, *Reflection prospective: Energie 2010*, Commissariat général du Plan, Problèmes économiques, no. 2218/27 martie 1991, p. 3.
2) Munet, M.E., *Fôret, espace natural*, Problemes economiques, no. 2215/16 martie 1991, p. 17.
3) Commision Economique pour l'Europe, *Strategies nationales pour la protection de la flore, de la faune et de leur habitat*, CEE, Serie sur l'Environnement, nr. 2/NU, 1988.
4) *Consommation et mode de la vie*, CREDOC, nr. 55/31 ianuarie 1991.
5) OCDE, *Main Economic Indicators*, Paris, 1991, p. 127.
6) D. Monsimier, " L'environnement, un ferment de croissance", Economic et Finances agricoles, nr. 254/august-septembrie 1990, p. 7.
7) OCDE, *The State of the Enviroment*, Paris, 1991, p. 253.
8) Monsimier, D., *op. cit.*, p. 9.
9) Fath-Chavenne, Sylvaine, *L'élimination des déchets ménagers: protéger l'environnement au moindre coût*, Problèmes économiques, nr. 2141/20 septembrie 1989, p. 17-19.
10) *Consommation et mode de la vie*, CREDOC, nr. 55/31 ianuarie 1991.
11) Commision Economique pour l'Europe, *Strategies nationales pour la protection de la flore, de la faune et de leur habitat*, Serie sur l'Environnement nr. 2/NU 1988.
12) *Annuaire de France*, 1989, p. 28-30.
13) Leygonie, Robert, *L'environnement des combustions industriells*, Revue de l' Energie, nr. 422/1990, p. 362.
14) Economic Research Center, *Environnement and Transport Infrastructures*, Paris, 1989, p. 9-18; NU, *Les politiques et systemes en matiere d'evaluation de limpact sur l'environnement*, CEE Serie sur l'environnement, nr. 4/1990.
15) Monsimier, D., *op. cit.*, p. 9.
16) Idem.
17) OCDE, *Environmental Labbeling in OECD Countries*, Paris, 1991, p. 17.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 5-6/1992

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

Alexandru RADOCEA Vasilie BOGDAN

INFLAȚIE ŞI INDEXARE

- Metode de cercetare statistică şi de analiză economică -

Centrul de Informare şi Documentare Economică
Bucureşti, 1992

SUMAR

Introducere: ŞOCURILE TRANZIȚIEI 293

Partea I

ELEMENTE DE TEORIE...

1. CONCEPUL DE INFLAȚIE 303
   1.1. Teorii specifice economiei etatizate 303
   1.2. Inflația în contextul economiei de piață 310
   1.3. Creşterea economică, inflația şi şomajul în economia de piață 315
2. METODE STATISTICE DE CERCETARE A INFLAȚIEI 322
   2.1. Elemente de structurare a unui sistem de indicatori statistici ai inflației 323
   2.2. Principii generale de determinare a indicelui prețurilor 328
   2.3. Procedee de eşantionaj utilizabile în cercetarea statistică a inflației .. 337

Partea a II-a

…ŞI DE PRACTICĂ ECONOMICĂ

3. APLICAȚII ALE METODELOR TRADIȚIONALE DE DETERMINARE A INDICILOR PREȚURILOR 345
   3.1. Condițiile specifice de organizare a cercetării statistice a inflației din țara noastră 345
   3.2. Trăsături ale variantei tranzitorii de determinare a indicilor prețurilor 349
   3.3. Procesele inflaționiste în perioada de tranziție a României la economia de piață 353
4. CERCETARE EXPERIMENTALĂ A INFLAȚIEI PERCEPUTE ŞI A CELEI AŞTEPTATE 362
   4.1. Câteva aspecte metodologice 362
   4.2. Primele rezultate 365
5. INDEXAREA VENITURILOR POPULAȚIEI 370
   5.1. Compensații fixe sau indexare curentă? 371
   5.2. Riscurile spiralei inflaționiste 379

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 399

Introducere: ŞOCURILE TRANZIȚIEI

Configurația politică, economică şi socială a Europei de după cel de Al Doilea Război Mondial a plasat România în grupul țărilor ce aveau să traverseze în mai puțin de o jumătate de secol două experiențe ce se înscriu, prin amploare, profunzime şi consecințe, între cele mai semnificative evenimente ce s-au produs în evoluția civilizației: tranziția de la societatea democratică, bazată pe economia de piață, la societatea totalitatară cu economia etatizată supercentralizată; iar acum tranziția este inversă.

Asemănătoare prin efecte – schimbarea orânduirii politice, sociale şi economice – dar diametral opuse ca sens, cele două tranziții au fost însoțite de un şir de transformări de natură politică, organizatorică şi economică, cu adânci implicații în toate sferele, în viața fiecărei familii şi a fiecărei persoane, generatoare de adevărate şocuri traumatizante.

Prima tranziție, de la economia de piață la economia etatizată, a fost "implementată" din inițiativa şi cu sprijin politic, administrativ, organizatoric şi chiar militar din afară, având la bază teoria marxistă, iar ca model tranziția realizată de soviete între cele două războaie mondiale. Această tranziție, impusă cu brutalitate, s-a desfăşurat pe parcursul a peste două decenii, metodele totalitariste de conducere economică fiind promovate treptat şi generalizate în anii '70. În analiza acestei tranziții nu trebuie omise unele elemente conjuncturale, între care accesul mai facil la resursele de materii prime şi energetice, diferențierile relativ reduse dintre nivelul tehnologic din momentul inițial al țărilor cu economie de piață față de nivelul respectiv din țările cu economie centralizată, elemente definitorii pentru dezvoltarea economică.

Cea de a doua tranziție, determinată de voința popoarelor din țările care timp de 45 de ani au asistat neputincioase la eşecurile modelului economic socialist, se doreşte să se desfăşoare într-un interval de timp mult mai scurt, în condițiile în care nivelul tehnologiilor disponibile prezintă mari rămâneri în urmă față de cele din țările cu economie de piață, iar resursele de materii prime şi energetice, precum şi accesul la acestea, sunt tot mai limitate. Lipsa unei experiențe, a unor modele de referință, precum şi a unor teorii verificate în practică pentru reconversia economiei centralizate într-o economie liberă, ca şi elementele conjuncturale, între care amintim pe cel mai acut – lipsa de mijloace financiare – determină şocuri de o intensitate net superioară celor înregistrate în primul tip de tranziție.

Şocurile tranziției actuale spre economia de piață se resimt, cu intensități şi efecte diferite, atât în gândirea cât şi, mai ales, în practica economică. Pe de o parte, gândirea economică românească a fost luată prin surprindere de repeziciunea evenimentelor şi oferă cu destulă dificultate bazele

teoretice ale tranziției. Pe de altă parte, practica economică poartă amprenta comportamentelor formate pe parcursul a peste patru decenii de conducere economică de tip dictatorial. În aceste condiții, procesul de creare şi implementare a unui nou mecanism de funcționare a sistemului economico-social național se suprapune în timp cu cel de cristalizare a bazelor teoretice ale acestui mecanism. Prin urmare, nu trebuie să surprindă faptul că orice încercare de a oferi metodologii adecvate pentru cercetarea unor procese specifice economiei de piață este precedată de abordări teoretice pentru clarificarea cadrului conceptual al metodologiei respective. Într-un asemenea context a fost structurată şi această lucrare, având ca obiectiv conturarea elementelor metodologice necesare cercetării statistice a proceselor inflaționiste.

La elaborarea lucrării au fost avute în vedere unele premise generale care decurg logic din condițiile specifice ale tranziției României la economia de piață. Este vorba, *în primul rând*, de faptul că şocurile tranziției se resimt în gândirea economică românească într-un mod cu totul diferit în comparație cu situațiile din alte țări est-europene. Gândirea economică românească din ultimele patru decenii a fost dominată, aproape în exclusivitate, de ideologia pe baza căreia s-a fundamentat sistemul dictatorial de conducere. Orice "erezie" a fost suprimată brutal, făcând imposibilă apariția în literatura de specialitate a unor curente care îşi propuneau descifrarea bazelor teoretice ale funcționării economiei de piață. Ori, în lucrările de specialitate din majoritatea celorlalte țări est-europene dezbaterea problemelor tranziției la economia de piață a devansat net pe cea din țara noastră, contribuind din plin la pregătirea locuitorilor pentru tranziție prin conştientizarea acestora în legătură cu caracterul falimentar al vechiului mod de organizare economică, precum şi cu faptul că cele două "sperietori" – inflația şi şomajul – ale economiei de piață, spre care se îndreaptă România, pot fi controlate dacă se cunosc esența şi modul lor de manifestare.

În al doilea rând, consecințele nefaste ale închistării ideologice în abordarea proceselor economice se manifestă pe un plan mai general. Orice tentativă a cercetătorului în direcția preluării acumulărilor teoretice din țările dezvoltate cu economie de piață se izbeşte de dificultăți descurajante. De ce? Pentru că, în timp ce pe plan național gândirea economică s-a menținut în scheme fixe, în țările democratice s-au succedat mai multe curente (ricardian, keynnesist, monetarist etc.), fiecare aducându-şi contribuția la înțelegerea de fond a proceselor economice. Concomitent, instrumentarul de investigație şi analiză economică din țările respective s-a perfecționat şi adaptat continuu, beneficiind şi de mijloacele electronice moderne de prelucrare a informațiilor, devenite un bun cu accesibilitate cvasigenerală. În aceste împrejurări, cercetătorul român se găseşte în situația de neinvidiat de a face un salt pentru care nu are "antrenamentul" necesar, riscând un

eşec usturător dacă îşi supraestimează potenţialul. Poate fi evitat un asemenea eşec? După părerea noastră, este posibil acest lucru dacă se respectă unele condiţii, printre care:

- renunţarea la formulări tranşante dacă practica economică mondială nu le validează cu argumente indubitabile;
- valorificarea onestă a puţinelor acumulări teoretice şi metodologice permise de practica economică din ţara noastră din ultimele patru decenii;
- interpretarea corectă a situaţiei României din perioada de tranziţie la economia de piaţă, în raport cu care orice tentativă de aplicare mecanică a unor scheme, modele etc. nespecifice devine dăunătoare;
- separarea netă a opţiunilor dorite de cele compatibile cu modul specific de desfăşurare a procesului de tranziţie spre un nou mod de organizare a societăţii româneşti:
- acceptarea premisei fundamentale formulate de J.K.Galbraith /16/potrivit căreia, în societatea modernă, orice reformă rezultă direct din diagnostic, experimentul riscând să denatureze însăşi ideea de reformă;
- interpretarea rolului economistului în sensul formulat de M.Friedman (citat de L.Stoleru/ 28/) potrivit căruia acesta, economistul, trebuie să prescrie ce trebuie făcut şi nu să “adulmece” ceea ce chipurile ar fi fezabil în raport cu o anumită orientare politică;
- evitarea exacerbării unuia sau a altuia dintre curentele din gândirea economică occidentală şi orientarea prioritară a eforturilor în direcţia descifrării tendinţelor de lungă durată care se manifestă în evoluţia proceselor economice, deoarece însăşi existenţa curentelor respective demonstrează cu prisosinţă necesitatea obiectivă a mobilităţii în abordarea fenomenelor şi proceselor economice, precum şi faptul că nicio schemă de gândire nu este imuabilă etc.

Respectarea riguroasă a acestor condiţii este cu atât mai necesară în abordarea proceselor inflaţioniste cu cât, aşa cum se va argumenta în prima parte a lucrării, apariţia şi manifestarea lor este o consecinţă a condiţiilor în care evoluează sistemul economic naţional în ansamblul său. De aceea, conturându-se cadrul conceptual de abordare a proceselor inflaţioniste, ca bază teoretică a metodologiei statistice operaţionalizabilă în cercetarea acestora, demersul ştiinţific va trebui să fie compatibil cu condiţiile menţionate.

În al treilea rând, este îndeobşte cunoscut că fiecare mod de organizare a unei societăţi îşi creează un mecanism propriu de funcţionare bazat pe existenţa unei legislaţii şi a unui cadru instituţional specifice. Sub presiu-

nea evenimentelor, democratizarea societății româneşti a debutat cu crearea legislației noi şi cu trecerea la constituirea unui nou cadru instituțional, devansându-se abordările de ordin conceptual menite să le ofere suportul teoretic necesar. În consecință, majoritatea măsurilor care se adoptă au caracter tranzitoriu şi efecte parțiale. Bunăoară, constituirea noului cadru instituțional se realizează treptat prin încetarea activității instituțiilor care au fost create exclusiv pentru aplicarea metodelor dirijist-administrative de conducere economică. Alte instituții, comune oricărui mod de organizare a unei societăți, se adaptează la noile cerințe prin reorganizări profunde şi prin adoptarea unor metode moderne de desfăşurare a activității. În acelaşi timp, apar instituții noi, specifice economiei de piață. În cea de a doua categorie de instituții se încadrează şi cea specifică sistemului statistic național a cărui adaptare la noile condiții se realizează pe următoarele coordonate principale: dezideologizarea completă a activității aparatului statistic; asigurarea echidistanței față de orice orientare politică, concomitent cu situarea pe primul plan a criteriilor care decurg din cadrul deontologic al profesiunii de statistician; transformarea informației într-un bun public, modernizarea instrumentarului statistic prin îmbinarea judicioasă a metodelor de investigație specifice economiei de piață cu utilizarea pe scară largă a mijloacelor electronice de calcul; reflectarea obiectivă în datele statistice a fenomenelor şi proceselor de importanță națională, inclusiv a celor lăsate decenii la rând la periferia preocupărilor.

În fine, *în al patrulea rând*, gândirea economică românească ideologizantă din ultimile patru decenii, dublată de o propagandă de aceeaşi sorginte, au contribuit din plin la cererea unui sentiment cu caracter de masă în legătură cu "superioritatea şi stabilitatea" sistemul economic ultracentralizat. Un asemenea sentiment poate deveni un adversar de temut al oricărei reforme deoarece comparația cu trecutul care se face la nivel individual este un argument destul de greu de combătut. În plus, comportamentul format la nivel individual pe parcursul a peste patru decenii face dificilă percepția şi înțelegerea corectă a proceselor inflaționiste. Prin urmare, abordările de ordin conceptual servesc numai fundamentării teoretice a instrumentarului statistic de cercetare a proceselor inflaționiste. În egală măsură, asemenea abordări pot oferi reperele de bază pentru fundamentarea unor acțiuni convergente, menite să inoculeze la nivel individual sentimentul că inflația nu ocoleşte pe nimeni indiferent de opțiunea politică sau ideologică, şi că, chiar dacă a fost mascată cu destulă mobilitate prin mijloace propagandistice pe parcursul unei perioade îndelungate de regim totalitar, inflația s-a produs totuşi, numai că a căpătat caracter de stagflație.

Premisele generale menționate au stat la baza orientării preocupărilor noastre ale căror rezultate sunt reflectate în lucrare. Pe de o parte, s-a urmărit să se realizeze o îmbinare judicioasă a aspectelor de ordin teoretic

care stau la baza metodologiei de cercetare statistică a proceselor inflaționiste cu cele referitoare la aplicarea în practică economică şi la rezultatele primelor cercetări de acest gen efectuate în țara noastră. Pe de altă parte, prin modul de structurare a lucrării s-a intenționat să se dea posibilitatea cititorului ca, în funcție de preocupările sale, să opteze pentru lectura integrală sau numai pentru cea a ultimei părți a lucrării referitoare la modul de operaționalizare a acestei metodologii în etapa actuală de tranziție a României la economia de piață. Aşa se explică faptul că s-au optat pentru structurarea lucrării în două părți distincte, una cu caracter teoretic iar cealaltă pur aplicativ, dar care se susțin reciproc.

Referitor la prima parte a lucrării, este necesar ca cititorul să fie prevenit, de la început, în legătură cu următoarele aspecte principale:

a. Analiza paralelă a istoriei evoluției proceselor inflaționiste în țara noastră şi a teoriilor care au circulat pe plan național vizavi de aceste procese este departe de a fi un scop în sine. Dimpotrivă, are rol de a demonstra prin date statistice că economia românească nu a fost nicidecum scutită de procese inflaționiste şi că, prin urmare, teoriile potrivit cărora asemenea procese erau simple tare ale economiei de piață nu au avut asigurat suportul necesar din partea practicii economice naționale. Cititorului i se oferă, în acest mod, reperele necesare pentru a concluziona că economia românească a fost scutită, pe parcursul a peste trei decenii, numai de inflația galopantă, dar, nu a putut scăpa de efectele tot atât de negative ale stagflației, ale şomajului mascat prin reducerea arbitrară a duratei zilei, şi săptămânii sau a lunii de lucru, cu reducerea corespunzătoare a drepturilor salariale. Aceleaşi repere îi dau posibilitatea să demitizeze aşa-zisa stabilitate a sistemului economic bazat pe etatizarea cvasitotală a proprietății.

b. Viabilitatea oricărei metodologii, a oricărui sistem de investigație pentru studierea statistică a unui proces economico-social depinde de măsura în care elaborarea şi aplicarea acestora au în vedere conținutul intim, modul de manifestare şi de evoluție a procesului respectiv. Or, atâta timp cât abordările de ordin teoretic a proceselor inflaționiste, reflectate în lucrările de specialitate din țara noastră, purtau o amprentă pur ideologică era imposibilă surprinderea esenței acestor procese şi, implicit, proiectarea unui sistem statistic viabil de investigație şi analiză economică. Corespunzător obiectivelor acestei lucrări, încercarea de a surprinde esența proceselor inflaționiste nu semnifică câtuşi de puțin participarea la dezbaterea problemelor destul de controversate ale inflației. S-a urmărit doar clarificarea cadrului conceptual al cercetării statistice a proceselor inflaționiste din țara noastră, atât în perioada de tranziție cât şi, mai ales, în perspectiva intrării depline în drepturile sale a economiei de piață în societatea românească.

c. S-a adoptat o poziție neutră față de curentele destul de controversate din gândirea economică din țările dezvoltate cu economie de piață în

ceea ce priveşte rolul pârghiilor financiar-bancare în reglarea sistemelor economice. În acest sens, s-a luat în considerare permisia formulată de E. Manisfeld /20/ potrivit căreia este destul de dificil să se facă o demarcație clară între aceste curente, fiecare oferind elemente utile pentru înțelegerea mecanismului general de reglare din economia de piață. De asemenea, unele teorii noi, destul de controversate, privind inflația percepută, inflația aşteptată sau anticipată etc. sunt prezentate numai tangențial în lucrare, fără să se recurgă la concluzii tranşante în legătură cu ele. Prezentarea lor este justificată de faptul că cercetările statistice privind modul în care populația României percepe şi interpretează unele procese noi, cu care nu s-a mai confruntat în perioadele anterioare, au debutat recent, fiind disponibile primele rezultate obținute. Într-o anumită proporție, se face excepție de la această atitudine în ceea ce priveşte relația dintre inflație şi şomaj, acordându-se atenție unor opinii potrivit cărora evoluția din anii ’80 a economiilor țărilor dezvoltate a infirmat unele dintre teoriile acceptate în perioadele anterioare.

d. Elementele metodologice de cercetare statistică a proceselor inflaționiste, prezentate în prima parte a lucrării, au caracter general şi sunt independente de condițiile specifice în care se organizează şi se desfăşoară asemenea cercetări. Între anumite limite, s-ar putea afirma că se oferă cititorului componentele principale ale cadrului metodologic utilizabil în perspectivă.

e. Caracterul absolut inedit al tranziției inverse pune societatea românească în situația de a opera cu o serie de noțiuni cu care a fost destul de puțin familiarizată în ultimile patru decenii. Pentru a preciza contextul în care sunt utilizate asemenea noțiuni utilizate, în anexa 1 se prezintă un glosar destul de sumar de termeni. Fireşte că în glosar au fost explicați numai acei termeni al cărui conținut a fost definit de pe poziția ideologiei în lucrările de specialitate publicate în țara noastră. Pentru a se edifica asupra conținutului altor termeni financiari de strictă specialitate cărora nu li se putea conferi accepțiuni de natură ideologică, cititorul poate apela cu deplină încredere la lexiconul elaborat de către specialiştii români cei mai autorizați în acest domeniu /5/.

Demersul teoretic are asigurată finalitatea corespunzătoare în partea a doua a lucrării. Posibilitățile de operaționalizare a principiilor metodologice generale sunt evidențiate în contextul condițiilor specifice în care au debutat şi se desfăşoară primele cercetări statistice ale proceselor inflaționiste din țara noastră. Pe primul plan se situează prezentarea succintă a rezultatelor cercetărilor statistice referitoare la determinarea indicilor de evoluție a prețurilor bunurilor de consum şi a tarifelor serviciilor destinate satisfacerii cerințelor populației. De asemenea, o pondere însemnată o dețin şi rezultatele unui sondaj de opinie efectuat cu scopul de a culege materialul informațio-

nal necesar pentru analiza modul în care sunt percepute şi interpretate la scara socială unele procese noi care au apărut în economia românească, între care şi cele inflaționiste. Dispunându-se de cadrul conceptual şi metodologic necesar, precum şi de rezultatele primelor cercetări efectuate în acest domeniu, au putut fi abordate, în ultimul capitol, problemele complexe ale corelării evoluției veniturilor populației cu cea a prețurilor şi tarifelor.

Indiscutabil că cititorului i se oferă posibilitatea să cunoască, prin intermediul rezultatelor obținute, modul de aplicare în practica economică a principiilor metodologice generale. Numai că nu trebuie pierdut din vedere că aceste aplicații poartă amprenta restricțiilor majore impuse de dezechilibrul grav dintre cererea şi oferta de bunuri şi de servicii de pe piața internă, de necesitatea constituirii "din mers" a sistemului de investigație şi analiză economică, de modificările profunde care se produc cu repeziciune în configurația societății româneşti în perioada de tranziție la economia de piață etc. În definitiv, primele cercetări ale evoluției prețurilor şi tarifelor au debutat de abia în ultimul trimestru al anului 1990, iar primul sondaj de opinie referitor la modul de percepție la scara socială a inflației a avut un caracter experimental. În aceste condiții, soluțiile adoptate sunt tranzitorii, acestea semnificând însă acceptarea de compromisuri prin abateri grave de la principiile metodologice generale. De altfel, în partea a doua a lucrării sunt prezentate direcțiile principale de acțiune pentru trecerea în perspectivă la un sistem permanent de cercetare statistică a proceselor inflaționiste, având ca bază de plecare tocmai soluțiile tranzitorii adoptate în prezent. În plus, cititorul are posibilitatea să aprecieze singur în ce măsură soluțiile adoptate corespund cadrului conceptual şi metodologic prefigurat în prima parte.

Pe un plan mai general, este de subliniat că elaborarea acestei lucrări s-a realizat sub incidența şocurilor tranziției de care nu au fost cunoscuți nici autorii ei. Chiar dacă au beneficiat de avantajele conferite de experiența acumulată în domeniul cercetării statistice, autorii şi-au orientat destul de recent preocupările spre problemele complexe ale inflației, tocmai sub impulsul şocurilor tranziției. De aceea, obțiunile formulate de ei, cristalizate într-o mai mică sau mai mare măsură, au fost supuse dezbaterii specialiştilor prin unele articole publicate în reviste de specialitate /7,27/, şi vor fi supuse în continuare prin intermediul acestei lucrări.

Necesitatea unei dezbateri de genul celei menționate poate fi intuită fără dificultate. Se are în vedere faptul că atât cadrul teoretico-metodologic prezentat cât şi soluțiile tranzitorii adoptate sunt perfectibile şi adoptabile la condițiile în continuă schimbare datorită şocurilor tranziției. În plus, din lectura lucrării se poate deduce că aplicațiile efectuate până în prezent nu acoperă nici pe departe întreaga gamă de cercetări statistice care vor trebui să se desfăşoare pentru a se reuşi cuantificarea unor procese atât de complexe cum sunt cele inflaționiste. De altfel, în programele de lucru ale siste-

mului statistic național sunt prevăzute cercetări speciale pentru determinarea indicilor prețurilor de producție, pentru studierea intențiilor de cumpărare a bunurilor de folosință îndelungată etc. Prin urmare, cadrul metodologiei conturat se va întregi treptat, tinzând spre un sistem coerent de cercetare statistică a inflației.

Partea I

ELEMENTE DE TEORIE...

1. CONCEPUL DE INFLAȚIE

Matematicienii obişnuiesc să afirme axiomatic că o problemă formulată corect este pe jumătate rezolvată. Oare această axiomă aparține numai matematicii? Evident că nu. Atâta timp cât gândirea economică eludează aspecte de fond ale funcționării sistemelor economico-sociale complexe sau formulează problemele trunchiat nu poate asigura premisele teoretice ale rezolvării lor corecte în practica economică.

Că aşa stau lucrurile ne-o demonstrază cu prisosință existența, pe parcursul mai multor decenii, a două concepții diametral opuse în legătură cu inflația, şomajul, crizele economice etc., cu consecințe pe măsură în planul practicii economice. Prima dintre aceste concepții, la care ne vom referi în cele ce urmează, a fost specifică gândirii economice din țările cu economie etatizată, condusă cu metode dirijist-administrative. Cea de a doua aparține gândirii economice din țările dezvoltate cu economie de piață.

1.1. Teorii specifice economiei etatizate

Gândirea economică din țara noastră, ca de altfel şi cea din toate celelalte țări est-europene, a suportat consecințele nefaste ale presiunilor şi imixtiunilor politico-ideologice de tot felul, fiind obligată să exceleze prin negarea existenței în economia socialistă a unor fenomene şi procese decretate oficial ca fiind negative. Specialişti recunoscuți în domeniu, capabili să sesizeze esența şi modul de manifestare a unor fenomene, au fost împinşi în situația de neinvidiat de a le defini trunchiat, plasându-le exclusiv "în curtea vecinilor" cu economie de piață. Inflația, şomajul şi multe alte "rele" ale economiei de piață se regăsesc definite în lucrările de specialitate publicate în țara noastră tocmai într-un asemenea context ideologic.

În una dintre lucrările cele mai cunoscute în acest domeniu, publicată în țara noastră la începutul anilor '80 /5/, inflația era definită ca fiind un proces deosebit de complex prin care se manifestă dezechilibrul profund al întregului mecanism economico-financiar, monetar şi de credit dintr-o țară cu economie de piață. Tot în sens de definiție, inflația a fost considerată ca fiind supraaglomerarea continuă a arterelor de circulație cu o cantitate de bani de hârtie excesiv de mare față de necesitățile circulației bunurilor materiale şi ale plății contravalorii serviciilor prestate, ceea ce are ca efect deprecierea sensibilă a banilor de hârtie în raport cu aurul, manifestată prin scăderea puterii lor de cumpărare şi creşterea spontană, considerabilă, neîntreruptă şi generală a prețurilor şi tarifelor.

Într-o lucrare editată mai recent în țara noastră /18/ se exprimă opinia potrivit căreia cauza imediată a inflației este dezorganizarea economică şi

financiară reflectată în creşterea masei banilor în circulaţie într-un ritm mai rapid decât cel al creşterii producţiei. De data aceasta, definiţia este formulată la modul general şi nu mai vizează exclusiv economia de piaţă.

Din toate cele trei accepţiuni atribuite inflaţiei se pot reţine câteva aspecte esenţiale referitoare la modul de apariţie şi manifestare a proceselor inflaţioniste, printre care:

- se manifestă şi sunt sesizabile numai la scară macroeconomică;
- sunt efecte ale dezechilibrelor care apar datorită disfuncţionalităţii întregului sistem economico-social naţional;
- au loc pe fondul tendinţelor de devansare a creşterii producţiei de bunuri şi a prestărilor de servicii de către cea a masei monetare aflată în arterele de circulaţie;
- au ca efecte finale creşterea generalizată a preţurilor şi tarifelor, scăderea puterii de cumpărare a monedei naţionale, deprecierea acesteia în raport cu aurul sau cu valutele naţionale ale altor ţări etc. Aceste aspecte se regăsesc în majoritatea lucrărilor de specialitate publicate în ultimii ani în ţări dezvoltate cu economie de piaţă. Trebuie precizat însă că primele două definiţii poartă amprenta manierii de formulare în condiţiile presiunilor ideologice exercitate asupra autorilor. Accentele care se pun pe unele aspecte în detrimentul altora, precum şi de tendinţa de a oferi formulări tranşante în legătură cu un proces deosebit de complex, pot crea dificultăţi în surprinderea esenţelor inflaţioniste, pot genera interpretări contradictorii şi chiar eronate, astfel:

a. Întreaga problematică a inflaţiei este abordată exclusiv în contextul utilizării banilor de hârtie ca mijloc de plată, adică semne ale valorii şi nu valuri intrinsece. De altfel, instrumentarul principal al politicii economice promovate în economia etatizată a fost planul de casă prin intermediul căruia se exercită controlul masei banilor aflaţi în circulaţie. Numai că în ţările dezvoltate cu economie de piaţă se manifestă cu claritate tendinţa de reducere a ponderei banilor de hârtie în ansamblul mijloacelor de plată în favoarea depunerilor la vedere, a cecurilor de călătorie etc.

b. Se porneşte de la premisa că evoluţia masei monetare ar fi oarecum independentă de cea a valorii tuturor bunurilor şi serviciilor existente pe piaţa internă. Altfel spus, s-ar produce un exces de masă monetară în raport cu cerinţele circulaţiei mărfurilor şi serviciilor. Într-o lucrare publicată recent în Franţa /14/ se demonstrează că, în perioadele de inflaţie galopantă, creşterea masei monetare tinde să urmeze pe cea a preţurilor şi tarifelor fără să reuşească acest lucru. Este firesc să se întâmple aşa deoarece bunurile şi serviciile sunt reevaluate în permanenţă la noile preţuri şi tarife. Această tendinţă se manifestă cu precădere în condiţiile în care cererea devansează

net oferta (aşa zisa inflaţie prin cerere la care ne vom referi mai pe larg în subcapitolul următor), iar preţurile se formează liber în funcţie de raportul dintre cei doi parametri esenţiali ai pieţei.

c. În cele trei definiţii menţionate se evidenţiază îndeosebi partea negativă, catastrofică a proceselor inflaţioniste. Accentul se pune numai pe un anumit tip de inflaţie şi anume pe cea galopantă. Limitele acestor concepţii vor rezulta din comparaţia cu modul în care este abordată inflaţia în teoriile specifice economiei de piaţă la care ne vom referi în subcapitolele următoare. Este bine de subliniat încă de pe acum că, în unele lucrări publicate recent în ţara noastră/6/, se atestă cu claritate faptul că în anumite condiţii bine determinate, creşterea masei monetare în arterele de circulaţie reprezintă chiar un mijloc de susţinere a procesului de creştere economică sau de reacţie a sistemului economic naţional la modificările care au loc în mediul său de existenţă adică economia mondială.

Au fost lăsate la urmă consecinţele nefaste ale plasării forţate a proceselor inflaţioniste numai în economia de piaţă deoarece este necesară o abordare mai amplă a acestora. Nu este vorba de a imputa specialiştilor ceea ce, de fapt, a aparţinut unui întreg sistem în care aceştia şi-au desfăşurat activitatea. În acelaşi timp, nu pot fi trecute cu vederea implicaţiile grave pe care le-au avut asemenea concepţii în teoria şi mai ales, în practica economică din ţara noastră. Pe de o parte, cercetarea ştiinţifică economică a fost pusă în imposibilitatea de a investiga şi analiza cu o metodă adecvată fenomene de importanţă crucială pentru reglarea funcţionării sistemului economic naţional. Pe de altă parte, la scara individuală şi socială s-a acreditat concepţia potrivit căreia sistemul economic ultracentralizat este caracterizat prin stabilitate fiind pasămite scutit de procese inflaţioniste. În aceste condiţii, opinia publică nu este pregătită corespunzător pentru perceperea şi interpretarea corectă a proceselor inflaţioniste inerente perioadei de tranziţie la economia de piaţă, precum şi pentru acceptarea costurilor tranziţiei.

În ce măsură practica economică din ţara noastră a justificat aceste orientări de natură teoretică? Vechiul mod de organizare economică, bazat pe reglarea cu mijloace dirijist-administrative a funcţionării sistemului economico-social naţional, şi-a demonstrat într-adevăr viabilitatea. România a fost scutită într-adevăr de procese inflaţioniste? Pe plan teoretic se poate da un răspuns negativ categoric. De ce? Păi de vreme ce cauzele inflaţiei au fost identificate corect cu dezechilibrele care apar în funcţionarea sistemului economic-social-naţional atunci acceptarea oficială în anii ’70 şi ’80 a existenţei unor “contradicţii antagoniste” în societatea românească a semnificat şi acceptarea implicată a dezechilibrelor generatoare de inflaţii. Dacă în lucrurile de specialitate şi în documentele oficiale nu s-a afirmat nimic direct şi explicit despre existenţa proceselor inflaţioniste, nu înseamnă câtuşi de puţin că acestea nu au existat efectiv. Dimpotrivă, faptul în sine a ilustrat odată

în plus caracterul dogmatic al tratării proceselor economice esențiale. Mai concludente sunt însă argumentele oferite de practica economică pentru a da răspunsuri la întrebările formulate, unele dintre aceste argumente fiind prezentate în continuare.

În primii ani de după cel de-Al Doilea Război Mondial, România s-a confruntat cu două valuri de inflație galopantă, ambele impunând recurgerea la reformele băneşti de amploare. Primul val, poate cel mai dramatic cunoscut până în present de societatea românească, s-a produs ca rezultat al dezechilibrărilor profunde generate de antrenarea întregului potențial economic al României la susținerea acțiunilor militare din perioada 1941-1945, precum şi de frământările sociale din anii 1945-1947. În preajma reformei băneşti din 15 august 1947 se aflau în circulație 48451 miliarde lei, față de numai cca 48,8 miliarde lei în anul 1939, o cantitate de bani de aproape 1000 mai mare. Față de anul 1939, prețurile şi tarifele au crescut, în anul 1947, de peste 8000 ori, afectând grav nivelul de trai al populației. Cu ocazia reformei s-a acceptat preschimbarea banilor vechi în limita raportului de 20000 lei vechi pentru un leu nou numai pentru anumite categorii de populație. Deoarece posesorii de capitaluri investite în diferite firme private, îndeosebi de dimensiuni relativ mari, nu au avut dreptul să preschimbe nicio sumă fiind obligați în acelaşi timp să cedeze Băncii Naționale a României aurul, valutele forte şi alte mijloace de plată străine pe care le dețineau, reforma bănească s-a concretizat în distrugerea practică a capitalurilor acumulate la nivel individual.

Cel de-al doilea val de inflație galopantă s-a produs ulterior în mai puțin de patru ani şi jumătate. S-a susținut oficial că acest nou val inflaționist s-ar fi datorat sabotajelor declanşate de clasele dominante din regimul precomunist. În realitate, posibilitățile de acțiune ale acestora fuseseră annihilate încă din anii 1947 şi 1948, prin intermediul primei reforme băneşti şi al naționalizării, iar noul val al inflației s-a datorat dezechilibrelor care s-au produs în funcționarea sistemului economico-social național în perioada de trecere de la economia de piață la cea etatizată, condusă centralizat pe baza planului de stat.

Din analiza datelor statistice disponibile, referitoare la evoluția unor indicatori sintetici în perioada 1952-1989, nu au rezultat alte valuri de inflație galopantă. Numai că procesele inflaționiste n-au dispărut, aşa cum se pretindea oficial, ci s-au manifestat cu intensități mai reduse, dar nicidecum atât de nesemnificative încât să justifice negarea lor. Nu s-au efectuat cercetări speciale în acest domeniu, însă datele statistice disponibile permit evidențierea unor tendințe edificatoare în sprijinul acestei afirmații. Astfel, în perioada menționată salariul net a crescut de aproape 9,1 ori, salariul real net de numai 3,71 ori, ceea ce semnifică creşterea prețurilor de peste 2,45 ori. În aceste condiții, moneda națională s-a erodat lent dar inexorabil, pute-

rea de cumpărare a acesteia reducându-se cu peste 59%. Agravarea dezechilibrelor din economia românească în anii ’80 a contribuit din plin la intensificarea proceselor inflaționiste. Creşterea prețurilor cu 43,8% în anul 1989 față de cele din anul 1980 nu a fost compensată de creşterea salariului nominal net (cu numai 36,9%), ceea ce a condus la reducerea, după datele oficiale, a salariului real cu aproape 5% şi a puterii de cumpărare a monedei naționale cu peste 30%.

Trebuie precizat că datele statistice invocate drept argumente nu se referă la prețurile practicate în economia subterană, sector care s-a dezvoltat în strânsă corelație cu accentuarea penuriei de bunuri şi servicii pe piața internă. De asemenea, în aceste date nu puteau fi reflectate efectele redistribuirii veniturilor între diferite categorii de populație. Chiar în aceste limite de natură informațională, se poate conchide că practica economică din țara noastră a infirmat teoriile care negau existența proceselor inflaționiste într-o economie hipercentralizată.

Aşa cum subliniam într-o lucrare publicată recent/27/, intervenția statului într-o economie hipercentralizată prin menținerea artificială şi arbitrară a unor prețuri reduse şi constante, prin controlul centralizat al evoluției veniturilor populației, prin cel al masei băneşti aflate în circulație etc., se poate evita inflația galopantă dar nu şi cea lentă care erodează treptat dar inexorabil moneda națională. Inflația lentă este mai puțin sensibilă pe termen scurt menționându-se aşa-zisa “iluzie monetară” adică imaginea deformată pe care o au unii oameni despre valoarea banilor, imagine care îi împiedică să aprecieze corect evoluția venitului lor real. Pe termen lung, o asemenea intervenție a statului în contradicție cu evoluția firească naturală, a proceselor economice are ca efecte subutilizarea cronică a capacităților de producție, reducerea eficienței economice, apariția unor blocaje tot mai numeroase în economie, stagnarea producției, accentuarea penuriei de bunuri şi servicii pe piața internă, deteriorarea calității vieții etc. În asemenea condiții, într-adevăr inflația evoluează lent şi se transformă în stagflație, deoarece nu se poate evita apariția unor dezechilibre grave între fluxurile monetare şi fluxurile reale de bunuri şi servicii, adică principalii vinovați ai inflației. Tocmai asemenea tendințe s-au manifestat în evoluția economiei româneşti cu deosebire în ultimile două decenii, când s-au agravat dezechilibrele în funcționarea sistemului economic-social național.

Stagflația este definită, de regulă, ca fiind un proces inflaționist care se manifestă în condițiile scăderii ratei, creşterii economice, ale stagnării sau chiar ale reducerii volumului fizic al producției de bunuri şi al prestărilor de servicii. Prin această noțiune se încearcă să se facă distincție față de situația în care inflația se produce în condițiile “supraîncălzirii economiei” ca rezultat al unei rate înalte a creşterii economice care favorizează devansarea ofertei de forță de muncă pe piață de către cerere, conducând la creşte-

rea salariilor într-un ritm superior comparativ cu cel al creşterii producției de bunuri.

Dacă existența inflației lente în economia românească din ultimele patru decenii a fost demonstrată prin datele statistice disponibile, stagnarea este mai dificil de evidențiat. Utilizarea indicatorilor valorici globali, specifici economiilor conduse prin metode dirijist-administrative, stagnarea este mascată de creşterea deghizată a prețurilor, de modificările structurale generate de "goana după valoare", a cărei existență a fost recunoscută oficial în anii '80. De aceea, cu titlu de exemplu, s-a recurs la compararea nivelului producției fizice realizate în anul 1989 la principalele grupe de produse industriale, evidențiate în lucrările de statistică din țara noastră, cu cel maxim anual obținut în perioada 1970-1989 (anexa nr. 2). Au fost luate în considerare 154 grupe mari de produse care deținеau, în anul 1989, o pondere cvasimajoritară (de cca 85%) în ansamblul rezultatelor activităților industriale şi este de presupus că evoluția producției fizice şi a celei valorice aferente acestora a influențat decisiv indicele general al întregii valori a producției marfă realizată în România. Rezultatele obținute sunt prezentate sintetic în tabelul nr. 1.1, din care se deduce că numai în cazul a 13 grupe de produse industriale nivelul maxim al producției fizice a fost realizat în anul 1989. În cazul a 40 grupe de produse, nivelul producției fizice din anul 1989 a fost inferior celui maxim atins în perioada 1981-1985, iar în 63 de cazuri a fost inferior nivelului maxim atins până în anul 1980. Din datele prezentate în tabel este deductibilă şi neutilizarea cronică a capacităților de producție. Astfel, nivelul producției fizice din anul 1989 realizat în cazul a 26 grupe de produse industriale s-a situat sub 40% din cel maxim atins până în anul 1985, în 11 cazuri între 41-55%, în 20 cazuri între 56-70%, în 25 cazuri între 71-85% etc. Prin urmare, stagnarea s-a cronicizat şi s-a combinat cu inflația lentă, rezultând stagflația.

Tabelul nr. 1.1

Gruparea principalelor 154 grupe de produse industriale în funcție de raportul dintre nivelul producției fizice realizează în anul 1989 şi cel maxim anual obținut în perioada 1970-1989 şi în funcție de anul în care s-a atins nivelul maxim

Anul în care s-a atins nivelul maxim	Nivelul din 1989 în % față de cel maxim anual din perioada 1970-1989:						Total grupe de produse
	Până la 40	41-55	56-70	71-85	86-99	100	
A	1	2	3	4	5	6	7
Până în anul 1975	3	4	1	5	1	-	14
1976-1980	15	5	13	9	7	-	49
1981-1985	8	2	6	11	12	1	40

Anul în care s-a atins nivelul maxim	Nivelul din 1989 în % față de cel maxim anual din perioada 1970-1989:						Total grupe de produse
	Până la 40	41-55	56-70	71-85	86-99	100	
A	1	2	3	4	5	6	7
1986	-	-	1	4	9	-	14
1987	-	-	1	1	5	1	8
1988	-	-	-	2	13	1	16
1989	-	-	-	-	-	13	13
Total grupe de produse	26	11	22	32	47	16	154

Merită subliniat şi faptul că, în expresie valorică, stagnarea a fost aproape complet estompată. Pentru perioada 1970-1989 s-a calculat un indice general de creştere a întregii valori a producției marfă industrială realizată în țara noastră de 386%, evidențiindu-se un ritm mediu anual de creştere de aproape 7,4%. Au fost simple imperfecțiuni ale metodologiei statistice? Câtuşi de puțin. Creşterea întregii valori a producției marfă industriale putea fi generată de trei factori: creşterea volumului producției fizice, creşterea prețurilor şi modificările intervenite în structura producției. S-a precizat mai înainte că producția fizică la cvasimajoritatea grupelor de produse industriale a stagnat sau s-a redus simțitor față de nivelurile maxime atinse în anii anteriori. În plus, aşa cum rezultă din datele prezentate în tabelul nr. 1.2, producția fizică realizată în anul 1989 a fost inferioară celei din anul 1970 în cazul a 38 grupe de produse industriale din cele 154 avute în vedere, iar în cazul a 83 grupe se situa între 101-250% față de nivelul atins în anul de început al perioadei de referință. Cu alte cuvinte, creşterea volumului fizic al producției nu a susținut creşterea într-un asemenea ritm a valorii întregii producții marfă industrială. Contribuția decisivă se pare că a avut-o "mişcarea" prețurilor şi "jocul structurii" prin intermediul acestora.

Decenii la rând s-au făcut eforturi pentru a argumenta din punct de vedere teoretic posibilitatea controlului centralizat al evoluției prețurilor şi tarifelor. În realitate, aşa cum sublinia E. Mansfield /20/, este o iluzie deşartă să ne imaginăm că se pot ține sub control ultracentralizat prețurile şi tarifele câtorva milioane de repere, piese, subansamble, sortimente etc. de bunuri şi servicii. Şi în cazul țării noastre, nu s-a putut evita creşterea deghizată a prețurilor şi tarifelor în goana pentru îndeplinirea nivelurilor planificate ale unor indicatori valorici globali. Or, de vreme ce se nega existența proceselor inflaționiste, sistemul statistic a fost pus în imposibilitatea de a urmări sistematic evoluția prețurilor de producție, cea a prețurilor bunurilor de consum şi a tarifelor serviciilor cu destinație nemijlocit productivă, sau menite să satisfacă cerințele populației. Prin urmare, nu se putea evita cu mijloace specifice statisticii combinarea iluziei monetare cu o adevărată "iluzie a creşterii economice", iar rezolvarea problemelor inflației nu putea decât să poarte amprenta modului de formulare a acestora. Negându-se existența

unor fenomene negative şi transferându-le exclusiv în spinarea economiei de piață s-a negat, implicit, necesitatea elaborării şi implementării unei metodologii statistice de urmărire sistematică a proceselor inflaționiste, a şomajului etc. În plin proces de tranziție a României la economia de piață, sistemul statistic național este obligat să-şi reconsidere bazele teoretice de lucru, simultan cu acceptarea unor soluții practice tranzitorii pentru a putea răspunde cerințelor etapei pe care o traversează țara noastră şi pentru a putea să-şi fundamenteze ştiințific opțiunile de structurare a unei metodologii viabile de urmărire în perspectivă a proceselor inflaționiste.

Tabelul nr. 1.2

Gruparea principalelor 154 grupe de produse industriale în funcție de indicele de creştere a producției fizice în perioada 1970-1989

Grupe de produse în funcție de indicele (%) de creştere a producției fizice în perioada 1970-1989	Numărul grupelor de produse industriale
Total grupe de produse, din care cu un indice de creştere de:	154
- până la 50	11
- 51-100	27
-101-150	34
-151-200	29
-201-250	20
-251-300	9
-301-386	10
-387-500	5
-501% şi peste	9

1.2. Inflația în contextul economiei de piață

Este inutil să se demonstreze că formularea realistă şi corectă a oricărei probleme economice este posibilă numai atunci când se are în vedere evoluția firească, naturală, a proceselor economice pe care le vizează. De la această regulă nu fac excepție nici problemele inflației, un proces deosebit de complex care se manifestă la scara ansamblului sistemului economic-social. Ori, tocmai economia de piață satisface această condiție *sine-qua-non*. La urma urmei, economia de piață este definită ca fiind un sistem de organizare a activităților economice în care reglarea raportului dintre cerere şi ofertă pe piață se realizează prin mecanisme naturale /24/. Fireşte că în țările dezvoltate nu se regăşeşte un asemenea tip de economie pură de piață. Intervenția statul în economie şi tendințele monopoliste ale marilor grupuri finanaciare, industriale, comerciale etc. atenuează, într-o anumită proporție, caracterul natural al reglării, dar, nicidecum nu îl substituie. Atât in-

tervenția statului cât şi tendințele monopoliste se exercită prin pârghii economice, în conformitate cu "regulile jocului" din economia de piață, influențele lor fiind deci limitate tocmai de mecanismele naturale de reglare.

Această incursiune scurtă de ordin teoretic a fost absolut necesară deoarece toate teoriile din țările cu economie de piață focalizate pe inflație poartă amprenta esenței mecanismului de funcționare a unui asemenea sistem de organizare economică. Promotorii acestor teorii şi-au structurat concepțiile pornind de la premisa fundamentală a formei libere a prețurilor de piață în funcție de raportul dintre cerere şi ofertă, atât pentru ansamblul factorilor de producție (forța de muncă, materii prime, resurse energetice, echipamente, resurse financiare, servicii cu destinație nemijlocit productivă etc.), cât şi pentru bunuri sau servicii destinate satisfacerii cerințelor populației. În procesul de structurare a unor asemenea teorii, precum şi a instrumentarului statistic necesar operaționalizării acestora în practică nu se putea face abstracție de mecanismele naturale de reglare specifice economiei de piață.

Utilizarea noțiunii "teorii focalizate pe inflație" nu este de loc întâmplătoare, deoarece accepțiunea atribuită inflației s-a conturat în contextul unor teorii cu caracter mai general, referitoare la reglarea funcționării sistemelor economice naționale. Evoluția în timp a acestei accepțiuni reflectă tocmai succesiunea diferitelor curente din gândirea economică specifică economiei de piață.

Valurile de inflație galopantă care s-au declanşat după Primul Război Mondial au avut la origine penuria de bunuri şi servicii într-o serie de țări cu economii secătuite de orientarea prioritară a utilizării resurselor în scopuri militare şi de presiunea exercitată de cheltuielile aferente despăgubirilor de război. Cazul Germaniei este cel mai frecvent citat în literatura de specialitate /1,14,20/ datorită proporțiilor catastrofale pe care le-a cunoscut inflația în această țară cu deosebire în anul 1923. Pe parcursul a numai nouă luni din anul respectiv (februarie – octombrie) prețurile unor produse de strictă necesitate au crescut de peste 8 milioane ori. Nu este de mirare, deci, că una dintre accepțiunile atribuite inflației reflectată în literatura de specialitate /24/, pune accentul tocmai pe dezechilibrul dintre cerere şi ofertă. Astfel, inflația este definită ca un dezechilibru economic caracterizat printr-o creştere generală a prețurilor generat de excesul puterii de cumpărare a masei de consumatori (particularii, firme, stat) în raport cu cantitatea de bunuri şi servicii puse la dispoziția lor.

Prin această definiție, în sfera de cuprindere a inflației sunt incluse, firesc, toate categoriile de agenți economici (consumatorii individuali, firmele şi statul) iar puterea de cumpărare este echivalentă cu întreaga masă monetară (ansamblul mijloacelor de plată) din economie şi numai cu cantitatea de bani existentă în circulație. Se observă, însă, că se iau în considerare numai unele aspecte uşor de perceput, referitoare la modul de manifestare

a proceselor inflaţioniste (creşterea generalizată a preţurilor şi la una dintre cauzele posibile ale acestora (dezechilibrul dintre puterea de cumpărare şi oferta de bunuri şi servicii). De asemenea, formularea are tentă catastrofică şi nu sugerează existenţa mai multor tipuri de procese inflaţioniste.

Treptat, pe măsură ce teritoriile privind reglarea funcţionării economiei de piaţă au tins spre abordarea globală şi în interdependenţă a fenomenelor şi proceselor economice, definiţiile date inflaţiei au devenit tot mai nuanţate. S-a renunţat la includerea în definiţie a unor cauze ale inflaţiei insistându-se în schimb pe rolul de lubrefiant pe care îl are masa monetară şi pe cadrul instituţional aferent acesteia în funcţionarea tuturor angajamentelor economiei naţionale /14/. Într-un asemenea context, s-a considerat că inflaţia este un proces cumulativ de creştere a preţurilor şi tarifelor, mai mult sau mai puţin important în funcţie de amploarea şi gravitatea distorsiunii existente la un moment dat în economie între fluxurile reale de bunuri şi servicii, pe de o parte, şi fluxurile monetare, pe de altă parte /12/. Cu alte cuvinte, cauzele reale ale inflaţiei trebuie căutate în mulţimea disfuncţiilor care pot apare în evoluţia întregului sistem economico-social naţional. Tocmai aşa se explică faptul că tot mai puţini specialişti se hazardează în formulări de definiţii tranşante bazate pe precizarea cauzelor inflaţiei.

În lucrările de specialitate publicate ulterior în ţările occidentale se insistă mai mult pe descrierea modului de apariţie şi de manifestare a proceselor inflaţioniste. În unele cazuri, autorii lucrărilor respective iau în considerare anumite tipuri de procese inflaţioniste precum şi fazele de evoluţie a acestora, iar în altele se face abstracţie de aceste tipuri prin intermediul cărora se conturează, de fapt, anumite cauze principale care provoacă procese inflaţioniste. De aceea, opţiunile formulate de specialişti, reflectate în asemenea lucrări diferă destul de semnificativ.

Bunăoară, încă din anii ’60 s-a acreditat concepţia potrivit căreia în practica economică se manifestă două tipuri principale de inflaţie cea prin cerere şi cea prin costuri. Numai că diferă semnificativ conţinutul atribuit de diferiţi autori fiecăruia dintre cele două tipuri. Astfel, modul de aparţiţie, cel de manifestare şi fazele spiralei inflaţioniste sunt descrise de J.M. Albertini /1/ în contextul inflaţiei prin cerere, iar E.Mansfield /20/ prezintă acelaşi lucru dar în contextul inflaţiei din costuri.

În ambele cazuri descrierea spiralei inflaţioniste are la bază două premise fundamentale. Prima derivă din acţiunea legii cererii şi ofertei de bunuri şi servicii pe piaţă. În momentul în care apare un dezechilibru în sensul devansării ofertei de către cerere şi, implicit, de putere de cumpărare a tuturor categoriilor de consumatori, ofertanţii manifestă tendinţa de creştere a preţurilor şi tarifelor deoarece nu au restricţii în desfacerea bunurilor şi serviciilor de piaţă. Dacă acest dezechilibru apare numai în anumite sectoare izolate ale economiei nu există pericolul inflaţiei deoarece mulţi întreprin-

zători îşi vor orienta eforturile investiționale spre sectoarele respective care oferă profituri superioare, contribuind la creşterea mai rapidă a ofertei, la restabilirea echilibrului. Se produce aşa-numitul efect de pistol descris de M. Didier /14/. Dacă, însă, dezechilibrul se manifestă la scara întregii economi creşterea prețurilor se generalizează şi apare prima fază a procesului inflaționist denumită de J.M. Albertini inflație reală /1/.

A doua premisă derivă din modul de funcționare pe baze democratice a sistemului economico-social național. Un asemenea sistem este compus dintr-o mulțime de agenți economici (consumatorii individuali care pot avea şi calitatea de lucrători firmele private sau de interes public, instituțiile statului) care schimbă între ei bunuri şi servicii, veniturile unora transformându-se în costuri pentru alții. Pe de-o parte, apariția inflației reale ca rezultat al generalizării creşterii prețurilor se materializează în creşterea costului vieții, ceea ce antrenează automat declanşarea de mişcări sindicale revendicative pentru menținerea nivelului de trai atins. Pe de altă parte, orice creştere de preț la nivelul unei verigi (agent economic) se propagă în amonte sau în aval, provocând unde de şoc prin creşterea costurilor şi, implicit, a prețurilor de producție. Creşterea salariilor, la rândul ei, se transformă în creşterea costurilor salariile. Tocmai această înlănțuire a relațiilor prețuri/salarii şi salarii/prețuri generează spirală inflaționistă.

Apariția inflației reale generată de dezechilibrul dintre cerere şi ofertă are mai multe consecințe, printre care:

- apar cereri suplimentare de mijloace de plată (emisiunii monetare, credite etc.), atât pentru a face față desfăşurării normale a fluxurilor monetare, corespunzător noilor niveluri ale prețurilor, tarifelor şi salariilor, cât şi datorită tendințelor speculative care încep să se manifeste;
- cerințele bugetare ale statului cresc deoarece previziunile de cheltuieli sunt infirmate din cauza inflației;
- reducerea puterii de cumpărare a monedei naționale conduce la deprecierea acesteia în raport cu valutele altor țări, accentuând neîncrederea locuitorilor care caută să scape de lichidități pentru a nu risca pierderile datorate inflației;
- viteza de circulație a monedei naționale se accelerează, iar masa monetară se dezvoltă în mod periculos etc. Dacă declanşarea creşterii prețurilor s-a datorat inițial dezechilibrului dintre cerere şi ofertă, cronicizarea acestui dezechilibru poate genera creşteri de prețuri din cauze monetare, îndeosebi datorită deprecierii monedei naționale. Prin urmare, inflația reală se transformă în inflație monetară.

În cea de-a doua fază de evoluție a proceselor inflaționiste, orice întârziere a inițierii de acțiuni menite să restabilească echilibrul dintre cerere şi ofertă pe piață poate avea consecințe catastrofale. Dacă inflația reală este declanşată de creşterea generalizată a prețurilor din cauza dezechilibrului dintre cerere şi ofertă, odată cu declanşarea inflației monetare creşterea prețurilor şi tarifelor se va datora din ce în ce mai mult unor cauze monetare derivate din accelerarea ritmului de depreciere a monedei naționale, inclusiv sub incidența influenței unor factori de natură psihosocială. Accelerarea ritmului emisiunilor monetare suplimentare tinde să scoată de sub control acest proces, inflația devenind galopantă.

Exact aceleaşi premise sunt avute în vedere şi de M. Didier /14/, numai că aceasta face abstracție de un tip sau altul de inflație, evoluția raportului dintre cerere şi ofertă pe piață, cea a costurilor de producție etc. Nu sunt considerate altceva decât două din mulțimea cazurilor posibile ale inflației. Altfel, autorul citat afirmă categoric că a căutat o anumită cauză care declanşează inflația este echivalent cu a căuta o picătură de apă dintr-un râu care împinge toate celelalte picături. Spirala inflaționistă este, în acest caz, fiind rezultatul înlănțuirii relațiilor prețuri-venituri şi venituri-prețuri, ceea ce înseamnă că acțiunile tuturor participanților la procesul de producție (salariații, posesorii de capital, statul, consumatorii individuali etc.) sunt vinovate de apariția inflației. Alături de dezechilibrul dintre cerere şi ofertă, de tendințele de lungă durată de creştere a costurilor la nivelul proceselor de producție sub incidența costului promovării progresului ştiințifico-tehnic, de activarea spiralei inflaționiste sunt vinovate în egală măsură condițiile economice generale, atât cele de pe plan național cât şi cele care decurg din evoluția economiei mondiale. Astfel:

- creşterea obligațiilor sociale sau fiscale ale întreprinderilor (firmelor) conduce la o evoluție similară a costurilor de producție şi, implicit, a prețurilor;
- "explozia" prețurilor materiilor prime şi a resurselor energetice "importate" are efect similar;
- cererea excesivă de masă monetară pentru acoperirea deficitului bugetar poate conduce la deprecierea monedei reflectate în creşterea costurilor de producție şi a prețurilor, contribuind la accelerarea spiralei inflaționiste;
- generalizarea la scară individuală şi socială a sentimentului că inflația este iminentă va genera tendința de a investi în scopuri speculative, de oferte excesive a modei naționale în fața valutelor mai stabile ale altor țări, contribuind la activarea spiralei inflaționiste etc.

Subscriem obțiunilor formulate de M. Didier, deoarece ne găsim în fața unui proces deosebit de complex care nu poate fi explicat numai prin câ-

teva cauze considerate a fi principale. Dacă se acceptă existența inflației prin cerere a celei prin costuri, în egală măsură trebuie să se accepte şi alte tipuri de inflație generate prioritar de alte cauze. De astfel, chiar E.Mansfield /20/ afirma că distincția dintre inflație prin cerere şi inflația prin costuri este destul de relativă. Din însăşi modul de descriere a spiralei inflaționiste, se deduc tocmai din interdependențele dintre cauzele inflației. Dacă originea imediată a inflației reale poate fi găsită uneori dezechilibrul dintre cerere şi ofertă, înscrierea pe spirala inflaționistă se produce prin intermediul creşterii salariilor şi a costurilor salariale. Prin urmare, M. Didier este pe deplin justificat să facă abstracție de diferite tipuri de inflație şi să se limiteze la o definiție generală şi neutră a procesului inflaționist, referindu-se exclusiv la manifestarea finală acestuia concretizată în generalizarea creşterii prețurilor şi tarifelor. În plus, autorul citat oferă o concepție adaptabilă la condițiile noi impuse de intensificarea schimburilor economice internaționale, ceea ce face ca problemele inflației să fie abordate într-o perspectivă nouă. La urma urmei, inflația va tinde să devină dependentă, într-o proporție tot mai ridicată, de amplificarea distorsiunii dintre fluxurile internaționale reale de bunuri şi servicii, pe de o parte, şi fluxurile monetare internaționale pe de altă parte, acestea din urmă purtând pecetea structurii şi funcționării sistemului monetar mondial.

S-a insistat asupra conținutului atribuit noțiunii de inflație în țările dezvoltate cu economie de piață, precum şi asupra evoluției în timp a acestuia, deoarece succesul activităților de proiectare şi implementare a unui sistem statistic de urmărire a proceselor inflaționiste din țara noastră va depinde direct de măsura care se ia în cosiderare esența şi modul de manifestare a inflației. Este de la sine înțeles că unui asemenea sistem trebuie să i se confere capacitatea de adoptare la condițiile în continuă schimbare în care se declanşează şi se manifestă inflația.

Altfel spus, principiile care stau la baza structurii sistemului de cercetare statistică vor trebui să decurgă logic din esența inflației, iar modul de funcționare şi adaptare al acestuia să fie compatibil cu schimbările previzibile ale condițiilor economice generale provocate de tranziția României la economia de piață.

1.3. Creşterea economică, inflația şi şomajul în economia de piață

Indiferent de pozițiile de pe care au fost formulate, definițiile inflației prezentate în subcapitolele anterioare au un numitor comun, constând în sublinierea formei de manifestare finală a acestui proces prin creşterea generalizată a prețurilor şi tarifelor. Se poate afirma că, în orice situație, creşterea generalizată a prețurilor şi tarifelor este nocivă? Dacă nu, când acest

proces complex devine indezirabil? În condițiile în care creşterea generalizată a prețurilor este o formă de manifestare finală a inflației, este suficientă urmărirea statistică a evoluției acestora pentru fundamentarea ştiințifică a acțiunilor menite să asigure compatibilitatea dintre fluxurile reale de bunuri şi servicii din economie şi fluxurile monetare?

Pentru a răspunde la aceste întrebări şi la altele de acelaşi gen este necesar să se ia în considerare relațiile care se stabilesc între procesele complexe de creştere economică, de evoluție a inflației şi cea a şomajului într-o economie de piață. O asemenea necesitate este uşor de formulat deoarece nu mai trebuie demonstrată. Numai că este mult mai dificil de aplicat deoarece tocmai în contextul acestor relații au apărut cele mai multe controverse în gândirea economică din țările dezvoltate cu economie de piață, datorită curentelor care s-au succedat cu deosebire în ultimele şapte decenii. Este de la sine înțeles că, prin preocupările noastre, nu intenționăm să participăm la dezbaterile ample care se poartă în literatura de specialitate în legătură cu modul în care trebuie abordată problemele cele mai acute cu care se confruntă politica economică în economia de piață-inflația, şomajul şi reglarea funcționării sistemelor economico-sociale naționale. Corespunzător obiectivelor lucrării, vom încerca să desprindem premisele esențiale care trebuie avute în vedere la proiectarea şi implementarea unui sistem de urmărire statistică a proceselor inflaționiste, pornind de la teoriile actuale referitoare la reglarea funcționării sistemelor economice naționale în condițiile economiei de piață.

Aşa cum s-a arătat în primul subcapitol, în perioada 1980-1989 România a înregistrat o rată medie anuală de creştere a prețurilor bunurilor de consum şi a tarifelor serviciilor destinate satisfacerii cerințelor populației de peste 4,1%. A fost mare, a fost mică? A fost nocivă sau a fost normală această creştere a inflației? În perioada 1967-1985 în SUA rata medie anuală a inflației a fost de aproape 6,8%. De asemenea, în anul 1984 rata inflației a fost de 10,3% în Italia, de 7,4% în Franța, de 4,7% în Marea Britanie etc./20/. Prin comparație, s-ar părea că România nu a avut probleme deosebite. Este evident vorba de o simplă aparență pentru că în anii ’80 inflația din țara noastră a fost dublată de stagnare şi de degradarea calității vieții, fenomene negative care nu s-au manifestat în SUA şi nici în celelalte țări menționate. Pentru țara noastră o rată medie anuală a inflației relativ mai redusă a avut consecințe negative asupra creşterii economice şi a evoluției nivelului de trai, ceea ce nu s-a întâmplat în SUA, în anii ’70 şi în cei de început ai deceniului al nouălea. Rezultă de aici *o primă premisă* care trebuie luată în considerare referitoare la faptul că aprecierea caracterului nociv al inflației trebuie făcută în legătură cu evoluția ansamblului sistemului economico-social național.

După marea depresiune economică de la începutul anilor ’30, gândirea economică occidentală a fost dominată de concepțiile promovate de J.M. Keynes /28/, din care politica economică a preluat trei învățăminte, şi anume:

- recesiunea poate proveni din insuficiența cererii care să alimenteze circuitul productiv;
- statul poate elimina acest neajuns prin intermediul unor cheltuieli bugetare pentru lucrări de mare anvergură, având ca efect o multiplicare a cererii în întreaga economie datorită interdependențelor dintre sectoare;
- deficitele bugetare sunt, în acest caz, inerente şi trebuie să fie acceptate şi dimensionate atent dacă se doreşte relansarea activității. În schimb cronicizarea deficitelor bugetare este o sursă sigură de presiuni inflaționiste. Transpuse în faimoasă curbă Philips /20/, aceste învățăminte conduc la concluzia că, în procesul creşterii economice, între inflație şi şomaj se stabileşte o relație inversă: reducerea şomajului este posibilă acceptând o doză controlabilă de inflație, a ceea ce contribuie la “supraîncălzirea economiei”; stoparea şi reducerea inflației antrenează o creştere a şomajului. Implicit, s-a acceptat şi fundamentat aşa-zisa inflație necesară. Aşa cum relevă L. Stoleru /28/, concepția promovată de J.M. Keynes a dominat “anii frumoşi” ai creşterii economiei de după cel de-Al Doilea Război Mondial până la începutul anilor ’70, politica economică fiind bazată pe reglajele fine ale proporțiilor inflației şi şomajului.

Sub incidența presiunilor inflaționiste declanşate de cele două şocuri petroliere, cu reverberații în toate sectoarele activității economice, gândirea economică din țările occidentale a înclinat spre teoria monetaristă al cărui promotor este M. Friedman, laureat al Premiului Nobel pentru economie /15/. Monetariştii contestă necesitatea unei anumite doze controlabile de inflație în procesul creşterii economice şi pun accentul pe controlul statului asupra evoluției masei monetare în sens larg (cantitatea de bani aflați în circulație şi toate formele de monedă scripturală). De asemenea, o serie de promotori ai concepției monetariste susțin că între inflație şi şomaj nu se stabileşte o corelație inversă, iar creşterea economică nu semnifică neapărat existența unei anumite doze de şomaj. Dimpotrivă, susțin monetariştii, este posibilă ocuparea deplină a forței de muncă în condițiile reglării corespunzătoare a funcționării sistemului economico-social național. Susținătorii teoriei referitoare la posibilitatea ocupării depline a forței de muncă pierd din vedere anumite categorii de şomaj care nu pot fi eliminate complet deoarece derivă din esența funcționării pieței forței de muncă.

De ce? În primul rând, şomajul structural care se produce ca efect al incompatibilității dintre structură pe meserii, profesii, grade de calificare etc. a ofertei de forță de muncă şi structură cerințelor economice naționale are determinări obiective, decurgând din modificările structurale ale cererii de bunuri şi servicii, precum şi din reînnoirea tehnologiilor, ca rezultat al promovării progresului tehnic. În al doilea rând oricâtă armonie socială s-ar instaura într-o societate democratică, este imposibil de conceput eliminarea fricțiunilor profesionale generatoare de şomaj, chiar dacă de multe ori numai pentru perioade scurte. În al treilea rând, este de neimaginat funcționarea perfectă a pieței forței de muncă astfel încât să dispară complect şomajul şi să se asigure, totodată, mobilitatea forței de muncă compatibilă cu dinamismul economiei. De altfel, în lucrurile de specialitate publicate în SUA s-a admis ca fiind normală o rată a şomajului de cca 4%, iar în ultimii ani, se consideră că această limită superioară este prea redusă avansându-se propunerii pentru o rată normală a şomajului de 5% /20/.

Aparent cele două concepții sunt absolut contradictorii şi ireconciliabile. Primeia i s-a atestat viabilitatea prin practica economică din perioada 1945-1970, iar celei de-a doua prin politicile economice din anii ’70. Prin urmare, fiecare concepție a fost viabilă într-un context dat /28/, numai că evoluția economiei mondiale în anii ’80 şi în primii ani ai deceniului actual conturează condiții cu totul noi de desfăşurare a proceselor economice, îndeosebi datorită tendințelor de internaționalizare şi chiar de mondializare a activităților economice ca rezultat al adâncirii şi multiplicării interdependențelor dintre economiile internaționale. În aceste condiții, diferențele dintre cele două curente tind să se estompeze.

Ambele concepții la care ne-am referit au fost structurate în raport cu cerințele reglării desfăşurării activităților economico-sociale pe plan național. Multiplicarea şi adâncirea interdependențelor din economia mondială conduc la externalizarea efectelor multiplicatorului lui J.M. Keynes, implicit, la infirmarea viabilității concepției în noul context. Acelaşi sens, “calculul monetar” este destul de nărăvaş, căutând şi reuşind, tot mai frecvent, să scape din “hățurile naționale” şi să infirme viabilitatea concepției friedmaniene. De aici decurge a doua premisă care trebuie să stea la baza elaborării cadrului metodologiei de urmărire statistică a proceselor inflaționiste, vizând necesitatea luării în considerare a tendințelor de lungă durată care se manifestă în economia mondială, interpretată ca mediu de existență şi de evoluție a sistemului economico-social național.

A treia premisă se referă la faptul că necesitatea unei anumite doze de inflație decurge logic din cele două laturi diferite ale creşterii economice. Pe de-o parte, se are în vedere evoluția fizică a producției de bunuri şi a prestărilor de servicii care, datorită saturării din punct de vedere cantitativ a cerințelor pieței, poate manifesta tendințe de plafonare. Pe de altă parte,

evoluția ascendentă a calității produselor şi a servicilor şi implicit, a utilității lor sociale, recunoscută ca atare pe piață, reprezintă un suport obiectiv al creşterii benefice a prețurilor şi tarifelor. Inflația devine nocivă, deci, numai atunci când ritmul de creştere a prețurilor şi tarifelor este superior în valoarea absolută celui de reducere a raportului preț/performanță. Cu alte cuvinte, corelația dintre creşterea masei monetare aflată în circulația şi creşterea producției nu trebuie să se facă la modul general fără să se precizeze că de fapt comparația se face cu suma valorii bunurilor şi serviciilor în care se reflectă utilitatea lor socială recunoscută pe piață. Spre exemplu, aşa cum se evidențiază într-un studiu referitor la orientarea producției bunurilor de folosință îndelungată /23/, în perioada 1970-1982 prețul cu amănuntul al autoturismelor vândute pe piața internă a fost R.F. Germania a crescut cu 75% între această creştere şi cea a fiabilității şi a siguranței în exploatare stabilindu-se o corelație directă, iar în raportul cu cheltuielile globale ale utilizatorului o corelație inversă. Prin urmare, indicile prețului cu amănuntul, în acest caz, nu reflectă o inflație nocivă, ci costurile suplimentare implicate de ridicarea nivelului calitativ al bunurilor respective. Pe un plan mai general, aceeaşi remarcă este făcută de M. Didier /14/ care estimează că, în perioada 1920-1980, indicele general al prețurilor din Franța a fost de 280% în condițiile creşterii substanțiale a nivelului de trai. Acelaşi autor precizează că funcționarea circuitelor economice face obiectiv necesară, în anumite condiții bine determinate, emisiuni suplimentare de monedă de hârtie sau dezvoltarea mijloacelor de plată specifice monedei scripturale pentru acoperirea cerințelor de mijloace de plată necesară desfăşurării schimburilor în cadrul unor economii naționale aflate în expansiune, acest proces desfăşurându-se, în cazul țărilor dezvoltate, în concordanță cu regulile specifice economiei de piață, respectiv cu evoluția raportului dintre cerere şi ofertă pe piața capitalurilor. Corespunzător acestor premise, metodologia statistică de urmărire a proceselor inflaționiste nu se poate limita la cuantificarea mişcării prețurilor. Întregul instrumentar statistic utilizat în acest scop va trebui să permită stabilirea momentului în care creşterea prețurilor încetează de a mai fi o necesitate impusă de fluxurile reale de bunuri şi servicii, conducând la adâncirea distorsiunii dintre aceste fluxuri şi cele monetare. Ori, acest lucru nu este posibil în condițiile în care cercetarea statistică are ca rezultat exclusiv determinarea indicelui prețurilor bunurilor de consum şi al tarifelor serviciilor destinate satisfacerii cerințelor populației, care, aşa cum remarcă E. Mansfield /20/, este departe de a constitui, de unul singur, măsura ideală a inflației.

A patra premisă, derivă din modul specific de organizare socială a producției şi a muncii în economia de piață. Pe parcursul ultimelor peste patru decenii în gândirea economică românească s-a promovat concepția potrivit căreia una din trăsăturile esențiale ale țărilor dezvoltate cu economie

de piață ar fi constat în tendința de lungă durată de concentrare a activităților productive, justificându-se astfel gigantismul din economia etatizată, produsă cu metode dirijist-administrative şi birocratice. În realitate, aşa cum au demonstrat convingător B. Bellon şi J.M. Chevalier /3/, tendința de concentrare a capitalurilor pentru conservarea puterii financiare a fost însoțită de una contrarie, constând în descentralizarea activităților productive. Aşa se explică de ce, spre exemplu în Suedia, țară cu o populație ocupată formată din mai puțin de 4 milioane de persoane, îşi desfăşoară activitatea cca 572 mii firme menționate în registrul firmelor organizat şi întreținut de biroul central de statistică, la care se adaugă un număr foarte mare de ferme agricole. În plus, salariații din această țară acționează, în cadrul unităților economice în care îşi desfăşoară activitatea, în calitate de veritabili întreprinzători privați care îşi negociază anual drepturile salariale în funcție de reprezentarea pe care o au despre evoluția proceselor inflaționiste şi despre cea a costului vieții. În Japonia, țară cu o populație ocupată formată din mai puțin de 60 de milioane persoane, îşi desfăşoară activitatea cca 6,5 milioane firme. Exemplele de acest gen ar putea fi date într-un număr foarte mare /10/. Esențial este însă faptul că, în aceste împrejurări, cvasitotalitatea membrilor unei societăți democratice urmăresc direct şi cu atenție maximă evoluția sistemului economico-social din care fac parte şi, implicit, pe cea a inflației, luând decizii în deplină cunoştință de cauză. Cu alte cuvinte, populația din aceste țări şi-a format un comportament adecvat volumului de informații care îi sunt furnizate fără nicio discriminare despre starea economiei la un moment dat, evoluția acesteia şi despre modul de manifestare a proceselor inflaționiste. Nu este de mirare, deci, că cercetarea statistică a proceselor inflaționiste din țările democratice cu economie de piață tinde să includă treptat în sfera sa de cuprindere o serie de aspecte cu caracter psihosociologic, care fac obiectul investigațiilor periodice referitoare la inflația percepută şi la cea aşteptată.

În fine, *a cincea premisă* este deductibilă din interpretarea corectă a corelației care se stabileşte între cercetarea veniturilor populației şi cea a productivității muncii, în contextul gradului diferit de asimilare de la un sector la altul al economiei naționale a progresului ştiințifico-tehnic contemporan. Este binecunoscut faptul că orice economie națională se compune din sectoare, ramuri, subramuri, grupe de produse şi servicii individualizate care se diferențiază net între ele în funcție de gradul de asimilare a progresului ştiințifico-tehnico contemporan, implicit, în funcție de ritmul de creştere a productivității muncii. În raport cu media pe economia națională, vor exista întodeauna sectoare de activitate în care ritmul de creştere a productivității muncii devansează pe cele de creştere a salariilor, ceea ce corespunde pe deplin unei legi economice fundamentale. În acelaşi timp, în economia de piață, datorită formării libere pe piață a tuturor factorilor de producție (deci

inclusiv prețurile forței de muncă forma drepturilor salariale), se manifestă nu numai tendința de egalizare a ratei profitului ci şi cea de egalizare a ritmului de creştere a salariilor. Prin urmare vor exista întotdeauna în economie şi domenii de activitate strict necesare în care creşterea salariilor va devansa pe cea a productivității muncii la nivel sectorial, menținând în permanență presiuni inflaționiste. Cel mai tipic exemplu, în acest sens, invocat de obicei în lucrurile de specialitate /1, 14/, este cel al frizerului, în cazul căruia de sute de ani s-au produs mutații revoluționare în ceea ce priveşte productivitatea muncii, în schimb salariul şi nivelul de trai ale lucrătorului respectiv a evoluat în legătură directă cu evoluția directă a nivelului de trai al întregii societăți. *Numai în măsura în care tendințele divergente ale celor două categorii de sectoare se compensează reciproc devine posibilă menținerea inflației în limite acceptabile*. Rezultă că structurarea metodologiei de cercetare statistică a proceselor inflaționiste trebuie să se facă în raport cu legile economice fundamentale care acționează la nivel macroeconomic şi nicidecum cu cele care se verifică numai la nivel sectorial.

2. METODE STATISTICE DE CERCETARE A INFLAȚIEI

Transpunerea în practică economică a oricărui cadru conceptual trece firesc prin faza de elaborare a metodologiei de investigație şi de analiză în care sunt avute în vedere concluziile principale reținute din gândirea economică contemporană. În acest caz, pentru conturarea unor elemente metodologice utilizabile în cercetarea statistică a proceselor inflaționiste din țara noastră au fost luate în considerare următoarele concluzii principale:

a. Viabilitatea sistemului de metode şi tehnici de investigație este condiționată strict de renunțarea la vechile concepții reflectate în literatura de specialitate din țara noastră referitoare la esența şi modul de manifestare a inflației. În contextul tranziției României la economia de piață, opțiunile privind orientarea şi structurarea cercetării statistice în inflație sunt viabile numai dacă la fundamentarea lor se are în vedere că întregul sistem financiar-bancar, monetar şi de credit va funcționa în condițiile reglării prin mecanisme naturale a raportului dintre cererea şi oferta de capitaluri pe piața internă şi pe piețele externe, în cele ale formării libere a costurilor şi prețurilor tuturor factorilor de producție, a prețurilor bunurilor de consum şi a tarifelor serviciilor destinate satisfacerii cerințelor populației.

b. Bazele teoretice ale metodologiei de cercetare statistică a inflației nu mai trebuie căutate în vechile curente din gândirea economică din țările dezvoltate cu economie de piață. Acestea, curentele vechi, şi-au dovedit viabilitatea într-un anumit context economico-social care însă a suportat mutații ample. Vor trebui luate în considerare noile curente care se afirmă odată cu multiplicarea şi adâncirea interdependențelor din economia mondială.

c. Inflația se manifestă exclusiv la nivel macroeconomic. În consecință, cercetarea statistică a inflației trebuie să fie integrată organic în sistemul general de statistică specific economiei de piață.

d. Cercetarea statistică a inflației nu se poate baza exclusiv pe o metodă ci pe un cadru metodologic complex capabil să ofere elementele informaționale necesare fundamentării unui ansamblu coerent de acțiuni convergente de reglare a funcționării întregului sistem economico-social a cărei perturbare generează procese inflaționiste. Evitarea efectelor negative ale inflației nu este posibilă prin “manevrarea” simplă şi izolată a uneia sau a alteia dintre pârghiile economice, cum din păcate se mai practică fără sorți de izbândă şi cu consecințe nefaste. Un asemenea obiectiv este realizabil numai prin “manevrarea” simultană şi coerentă a tuturor pârghiilor esențiale.

Corespunzător acestor concluzii, problemele elaborării metodologiei de cercetare statistică a inflației sunt abordate, în cele ce urmează, pe de o parte, din perspectiva elementelor de structurare a unui sistem de indicatori statistici ai inflației. Pe de altă parte, preocupările noastre sunt orientate spre identificarea procedeelor de eşantionaj utilizabile în cercetarea statistică a inflației, deoarece se dovedeşte din ce în ce mai mult că sursele de informații cu caracter exhaustiv nu pot satisface integral, operativ şi la un nivel calitativ corespunzător cerințele informaționale ale aplicării unor metode statistice moderne, adecvate cercetării unui asemenea proces deosebit de complex cum este inflația.

2.1. Elemente de structurare a unui sistem de indicatori statistici ai inflației

Dacă din perspectiva definiției, din cea a cauzelor sau a naturii efectelor inflației părerile exprimate în literatura de specialitate sunt destul de controversate, se poate totuşi vorbi de un adevărat consens în ceea ce priveşte modul de manifestare a acestui proces. Pe de o parte, se are în vedere modificarea poziției monedei naționale în raport cu alte monede, iar, pe de altă parte, se acceptă cvasiunanim drept simptom al inflației o anumită evoluție a unor procese la nivelul sistemului economico-social național. În consecință, preocupările specialiştilor au fost orientate prioritar spre structurarea unui sistem de indicatori statistici prin care se urmăreşte evoluția proceselor inflaționiste şi nu spre găsirea indicatorului ideal capabil să le reflecte veridic.

În ceea ce priveşte relațiile dintre sistemul economico-social național şi sistemele similare ale altor țări, se acceptă de către majoritatea specialiştilor faptul că în perioadele de inflație moneda națională îşi pierde treptat valoarea în comparație cu monedele altor țări. De aceea, urmărirea sistematică a cursurilor reale de schimb care se formează după criterii ce decurg în jocul liber al cererii şi ofertei pe piețele monetare externe devine una din modalitățile esențiale de studiere a proceselor inflaționiste. Nu este vorba numai de evoluția cursurilor individuale de schimb între moneda națională şi fiecare monedă a unei țări partenere, ci şi de comparația puterii de cumpărare a monedei proprii cu indicatorii monetari omogenizați de timpul "Drepturilor Speciale de Tragere" (DST), unitate monetară etalon calculată zilnic de către Fondul Monetar Internațional pe baza coşului valutar, începând cu anul 1971. Prin intermediul coşului valutar se elimină influențele deprecierilor sau aprecierilor naționale ale valutelor luate în calcul. Trebuie precizat însă că, aşa cum demonstrează, destul de concludent L. Stoleru /28/, utilizarea Drepturilor Speciale de Tragere ca mijloc de fundamentare a decontărilor internaționale a fost de scurtă durată, fiind practic abandonată la sfârşitul anilor '80, dolarul SUA rămânând etalonul propriu-zis al unor asemenea

documentări. Nu s-a infirmat însă capacitatea DST de a furniza elemente informaționale utile pentru analizele economice globale. În plus, odată cu intensificarea presiunilor asupra dolarului datorate tendinței de mondializare a acestei valute forte, la rândul lor SUA exercită presiuni asupra altor țări dezvoltate cu economie de piață pentru acceptarea preluării de către valutele acestora a unor asemenea sarcini, aşa cum recunoaşte chiar autorul citat. S-ar părea, deci, că DST nu şi-au epuizat complet valențele pentru a justifica abandonarea definitivă. Este de la sine înțeles că nu cercetarea statistică va trebui să creeze asemenea indicatori specifici activității financiar-bancare. Este logic însă că şi această categorie de indicatori să fie integrată în sistemul statistic de urmărire a evoluției proceselor inflaționiste.

La nivelul sistemului economico-social național se au în vedere mai multe moduri de manifestare a proceselor inflaționiste reflectate în indicatorii statistic specifici. Principalele moduri de manifestare sunt analizate şi prezentate în continuare pe fondul orientărilor de ordin metodologic din țările dezvoltate cu economie de piață.

Simptome relevante ale apariției şi intensificării proceselor inflaționiste în economia de piață sunt considerate *cronicizarea şi creşterea alarmantă a deficitului bugetar*. În această *situație,* se reduce ponderea impozitelor şi taxelor în veniturile bugetare, acoperirea cheltuielilor din bugetul statului realizîndu-se în proporție tot mai mare pe seama emisiunilor suplimentare de monedă. Spre exemplu, în cazul inflației galopante din anul 1923 din Germania, ponderea impozitelor şi taxelor în veniturile bugetare ajunsese numai la cca 1% /1/. Ori, tocmai ponderea impozitelor în veniturile bugetare poate fi un indicator de urmărire a proceselor inflaționiste. Trebuie reținut însă că nu orice deficit bugetar semnifică existența unei inflații periculoase. Concepția promovată de J.M. Keynes şi verificată în practica economică din țările dezvoltate cu economie de piață este fundamentată şi pe necesitatea acceptării unei anumite doze de inflație în care deficitul bugetar este creat pentru relansarea creşterii economice prin efectele de multiplicare de care s-a mai vorbit. Important este că acest deficit să nu se cronicizeze, şi mai ales, ca amplificarea acestuia să nu scape de sub control şi să declanşeze inflația galopantă.

Devansarea creşterii economice, reflectată de indicele produsului național brut, de către cea a masei monetare aflate în circulație este un alt mod de manifestare a proceselor inflaționiste. De aceea, în practica economică din țările dezvoltate cu economie de piață se calculează coeficientul de devansare a creşterii economice reale de către cea a masei monetare, rezultatele fiind date publicității. Cu alte cuvinte, evoluția unui indicator de flux (indicele produsului național brut) se compară cu cea a unui indicator de stoc (indicele de creştere a masei monetare existente în fiecare moment în circulație). Un asemenea coeficient este prefigurat şi de definițiile date infla-

ției în lucrările de specialitate publicate în țara noastră /5,18/ când se afirmă că masa monetară existentă în circulație înregistrează o creştere mai rapidă în comparație cu cea a producției de bunuri şi cu cea a prestărilor de servicii. Numai că nu se precizează modul de exprimare a rezultatelor de producție şi ale prestărilor de servicii. Este adevărat că şi M. Friedeman /15/ consideră drept semnal al apariției inflației nocive necorelarea dintre evoluția masei monetare cu cea a producției. Pentru laureatul Premiului Nobel pentru economie prin producție se subînțelege, însă produsul național brut exprimat în dolari constanți, adică valoarea tuturor bunurilor produse şi a serviciilor prestate disponibile pentru consum individual şi pentru consum productiv. Autorul citat demonstrează, cu ajutorul unor serii lungi de date statistice referitoare la mai multe țări dezvoltate cu economie de piață, că atât timp cât indicele masei monetare ce revine în medie la o unitate de PNB exprimat în dolari constanți este apropiat de indicele general al prețurilor şi tarifelor nu se înregistrează o inflație periculoasă. Referindu-se la situația Marii Britanii şi a Japoniei din perioada 1971-1973, evidențiază faptul că tocmai devansarea netă a indicelui masei monetare medii pe o unitate de PNB de către indicele prețurilor a condus la procese inflaționiste periculoase.

Scăderea veniturilor reale (a puterii de cumpărare) ale populației este un simptom elocvent al inflației nocive. În concepția friedmaniană nu se acceptă existența inflației necesare şi a inflației nocive. Pentru a putea argumenta existența celor două tipuri de inflație trebuie să apelăm la cazuistica oferită de practica economică mondială din anii ’70 şi ’80. Astfel, este binecunoscut că efectele financiare negative ale celor două şocuri petroliere nu au fost resimțite de locuitorii țărilor mari consumatoare de țiței ci de cele aflate în curs de dezvoltare care nu dețineau resurse apreciabile de hidrocarburi. Creşterea prețului petrolului şi, implicit, a prețurilor materiilor prime a declanşat o inflație denumită prin costuri, în țări dezvoltate cu economie de piață, dar fără să afecteze nivelul de trai al locuitorilor acestora deoarece tocmai în perioadele menționate indexarea veniturilor a devenit o practică curentă în țările respective. În fapt, prin creşterea prețurilor produselor finite, țările dezvoltate cu economie de piață “au pasat pisica în curtea” țărilor în curs de dezvoltare, cum deosebit de plastic s-a exprimat L. Stoleru /28/, astfel încât încasările suplimentare realizate de țările exportatoare de petrol s-au transformat în datorii ale țărilor în curs de dezvoltare. Ori, nu trebuia pierdut din vedere că în anii ’70 țările dezvoltate cu economie de piață au înregistrat in corpore rate ale inflației “cu două cifre” /20/ net superioare celor ale creşterii economice. Fără o asemenea reacție ar fi putut scăpa de efectele negative ale creşterii prețurilor petrolului şi ale materiilor prime? Categoric că nu. Evident că se poate discuta dacă reacția respectivă a fost sau nu provocată deliberat, dar faptul în sine rămâne, în sensul că inflația este totuşi necesară uneori peste limitele prevăzute de M. Friedman. Pe planul

urmăririi statistice a proceselor inflaționiste nocive simptomul menționat poate fi evidențiat atât direct, prin intermediul indicelui veniturilor reale, cât şi indirect, prin intermediul evoluției structurii cheltuielilor de consum ale populației.

*Accelerarea vitezei de circulație a banil*or este considerată, de asemenea, un simptom al apariției şi intensificării proceselor inflaționiste. Scăderea puterii de cumpărare, concomitent cu deprecierea monedei naționale conduce treptat la transformarea acesteia din urmă într-un bun de care toți agenții economici caută să scape pentru a nu suporta consecințele negative ale devalorizării. Viteza de circulație a banilor, definită /5/ ca indicator care pune în evidență de câte ori o unitate monetară a ieşit şi s-a reîntors într-un interval de timp (trimestru, semestru, an) din sau în casieriile unităților bancare se determină potrivit relației:

$$VB = I/S \qquad (1)$$

unde: VB – viteza de circulație a banilor; I – suma totală în numerar încasată într-un interval de timp dat; S – soldul mediu de numerar aflat în circulație în intervalul respectiv de timp. Deoarece una din cauzele accelerării vitezei de circulație a banilor o constituie tocmai reducerea puterii de cumpărare a acestora, în sistemul de indicatori statistici de urmărire a proceselor inflaționiste este firesc să fie inclus şi indicele puterii de cumpărare a monedei naționale, adică inversul indicelui prețurilor şi tarifelor (I^M), determinat potrivit relației

$$I^M = 1/I^P \qquad (2)$$

prezentată în singura lucrare referitoare la statistică financiară publicată în țara noastră /2/.

Deoarece întreaga problematică a circulației monetare din țările dezvoltate cu economie de piață este abordată în legătură directă cu ansamblul bunurilor şi serviciilor care fac obiectul schimburilor interne, viteza de circulație se cuantifică prin metode specifice. Astfel, în una dintre lucrările de specialitate publicată destul de recent în SUA /20/ viteza de circulație a banilor este calculată potrivit relației

$$VB = PNN/M \qquad (3)$$

semnificând raportul dintre produsul național net nominal (PNN) şi masa monetară (M). Cu alte cuvinte, sunt luate firesc în considerare atât moneda fiduciară ca semn al valorii cât şi moneda scripturală, tinzându-se spre calculul vitezei de rotație a ansamblului mijloacelor de plată. Ori, prin relația (1) se face abstracție tocmai de acea parte a mijloacelor de plată care dețin ponderea principală în ansamblul masei monetare din țările dezvoltate cu economie de piață.

Tendința de generalizare în opinia publică a sentimentului de nesiguranță şi de accentuare a riscului investitorului datorită creşterii neîncrederii în moneda națională, constituie un simpton de natură psihosocială al apariției inflației. Aşa cum s-a mai arătat, dacă asemenea stări tind să capete caracter de masă atunci inflația galopantă nu mai poate fi evitată. Aşa se explică de ce au fost declanşate şi tind să se extindă cercetările statistice privind modul cum este percepută sau intuită inflația pe plan social /17/. Rezultatele unor asemenea cercetări nu sunt altceva decât estimări ale nivelurilor indicilor prețurilor şi tarifelor bazate pe opiniile locuitorilor. Asemenea cercetări au la bază premisa potrivit căreia atitudinea oamenilor în calitate de agenți economici este influențată direct de credibilitatea de care se bucură în rândul locuitorilor unei țări politica economică promovată la nivel guvernamental. Rezultă că sistemul de indicatori statistici ai inflației într-o economie de piață are o sferă de cuprindere mult mai largă decât activitățile economice propriu-zise, dezvoltându-se treptat pe seama unor aspecte psihosociale care influențează comportamentul agenților economici.

Creşterea generalizată a prețurilor şi tarifelor este considerată drept barometru principal al inflației. Numai că limitarea cercetării statistice la determinarea sistematică a indicilor generali ai prețurilor şi tarifelor nu permite intuirea momentelor în care se produce trecerea de la inflație reală la inflație monetară şi de la aceasta din urmă la inflația galopantă. Nu trebuie să se piardă din vedere că, aşa cum s-a mai spus, indicele prețurilor şi tarifelor reflectă efectele finale ale inflației şi nu cauzele profunde ale acesteia, decurgând din modul de funcționare a întregului sistem economico-social național şi din relațiile acestuia cu alte sisteme similare în cadrul economiei mondiale. Prin urmare, numai prin intermediul indicelui prețurilor şi tarifelor de pe piața internă este dificil dacă nu chiar imposibil să se deducă în ce moment rata inflației depăşeşte stadiul de necesitate impusă de creşterea economică, devenind nocivă. Iată de ce în practica economică din țările dezvoltate cu economie de piață s-a impus determinarea indicelui prețurilor şi tarifelor ca metodă principală de cercetare statistică a proceselor inflaționiste, dar nicidecum aplicată separat şi izolat, ci în contextul unui întreg sistem de indicatori de genul celor menționați anteriori, printre care şi unii care caracterizează implicațiile schimburilor economice internaționale asupra funcționării sistemelor monetare naționale. Mai mult, datorită intensificării schimburilor economice internaționale de bunuri intermediare sau finale, de servicii destinate producției sau utilizării individuale, se manifestă chiar tendința de omogenizare a metodologiilor naționale de urmărire a evoluției prețurilor şi tarifelor /11/ astfel încât să devină posibile comparațiile internaționale ale indicilor calculați. În aceste condiții, este pe deplin justificată orientarea prioritară a preocupărilor în direcția elaborării unei metodologii adecvate de urmărirea evoluției prețurilor şi tarifelor, fără însă a se neglija cele-

lalte metode de cercetare statistică a inflației. Or, tocmai în această direcție sunt orientate eforturile actuale din cadrul sistemului statistic național, acordându-se prioritate firească clarificării principiilor teoretice generale de determinare a indicelui prețurilor şi tarifelor ca barometru principal al inflației.

2.2. Principii generale de determinare a indicelui prețurilor

Pentru realizarea obiectivelor cercetării statistice a inflației, concomitant cu aplicarea altor metode menționate în subcapitolul precedent, se determină, cu o anumită regularitate prestabilită, indicele prețurilor bunurilor vândute şi al tarifelor serviciilor prestate. Este necesar să se rețină că în teoria şi practica economică, atât din țara noastră cât şi din alte țări, nu sunt puține cazurile în care se consideră că obiectivele generale ale cercetării statistice a evoluției prețurilor şi tarifelor decurg din necesitatea funcționării sistemelor de protecție socială. Este adevărat că principala finalitate a rezultatelor unei asemenea cercetări o constituie fundamentarea măsurilor de asigurare a protecției populației față de efectele negative ale proceselor inflaționiste. Dar, după părerea noastră, tot atât de adevărat este şi faptul că aceste rezultate sunt utile pentru fundamentarea unei game mult mai variate de măsuri care se adoptă pe plan național, printre care şi cele din domeniul politicii monetare, al celei de creditare şi de dobânzi, al celei de protecție a sistemului economic național față de tendințele inflaționiste din alte țări partenere care ar putea fi importante în cadrul schimburilor economice internaționale etc. De aceea, este firesc să se considere că cercetarea statistică a evoluției prețurilor şi tarifelor are obiective mai generale, constând în evidențierea tendințelor de evoluție şi în măsurarea intensității proceselor inflaționiste în vederea fundamentării măsurilor de limitare sau de restrângere a proporțiilor şi consecințelor negative ale acestora pe plan economic şi social, precum şi pentru studierea dinamicii unor fenomene şi procese prin intermediul indicatorilor valorici. Altfel spus, chiar dacă în etapa de tranziție a României la economia de piață se acordă prioritate oferirii elementelor necesare fundamentării măsurilor de protecție socială nu trebuie neglijate celelalte obiective care, într-o perspectivă nu prea îndepărtată, este de aşteptat să capete o importanță tot mai mare.

Metoda indicilor este unul dintre primele elemente metodologice integrate organic în instrumentarul statistic de investigație şi analiză economică. În cazul indicilor prețurilor, cerințele practicii economico-sociale au fost cele care au declanşat cercetările statistice necesare determinării lor. Este vorba de mişcările sociale cu caracter revendicativ premergătoare primei conflagrații mondiale, precum şi cele declanşate de mare recesiune economică de la începutul anilor ’30. Nu este de mirare, deci, că soluționarea problemelor teoretico-metodologice ale determinării indicilor prețurilor şi tarifelor a fost

destul de bine cristalizată şi verificată în practica statistico-economică din țara noastră şi mai ales, din țările dezvoltate cu economie de piață. Din această cauză, principiile teoretice ale determinării indicilor prețurilor sunt cunoscute şi utilizate corect în lucrurile de statistică din țara noastră, dar deocamdată exclusiv la nivelul specialiştilor în domeniu.

În cele ce urmează, vom încerca doar o sistematizare a acestor principii, necesară în această etapă când aparatul statistic din țara noastră este pus în situația să le aplice în practică şi să ofere repere corecte de interpretare a rezultatelor cercetărilor pe care le efectuează.

Primul principiu general pe care îl avem în vedere decurge din necesitatea interpretării indicelui prețurilor şi tarifelor ca instrument principal de măsurare prin care se estimează evoluția de ansamblu a prețurilor şi tarifelor /26/. Precizarea este absolut necesară deoarece, intrând în contact zilnic cu mulțimea sortimentelor de produse şi servicii care se disting între ele prin prețuri şi tarife diferite, oamenii înregistrează direct mişcarea individuală a prețului sau tarifului unui anumit sortiment de care au nevoie la un moment dat şi nu mişcarea generală.

Ori, după cum s-a arătat în primul subcapitol, numai mişcarea generală a prețurilor şi tarifelor este o consecință a manifestării proceselor inflaționiste. Aşa se explică de ce în unele lucrări de specialitate /20/ mişcarea generală a prețurilor este asociată cu evoluția puterii de cumpărare a monedei naționale, aceasta din urmă decurgând din modul de funcționare a ansamblului sistemului economico-social național.

Al doilea principiu general de determinare a indicelui prețurilor vizează alegerea cu discernământul necesar a acelei metode de calcul care corespunde cel mai bine condițiilor concrete din fiecare țară şi din fiecare etapă de evoluție a economiei a acesteia. În lucrările de specialitate sunt prezentate mai multe metode de determinare a indicelui prețurilor, utilizarea fiecăreia având avantaje şi dezavantaje tocmai în funcție de aceste condiții /13/. Nu de puține ori dezbaterile din literatura de specialitate au fost controversate tocmai datorită contrapunerii unei metode celorlalte metode fără să se ia în considerare că fiecare este aplicabilă într-un anumit context bine definit. Prezentarea în continuare a principalelor metode are ca scop evidențierea condițiilor specifice în care se aplică şi nicidecum participarea la dezbaterile controversate la care ne-am referit.

Indicele Laspeyres se determină potrivit relației:

$$I_{t/o}^{p} = \frac{\sum_{i=1}^{N} q_{oi} p_{ti}}{\sum_{i=1}^{N} q_{oi} p_{oi}} \qquad (4)$$

unde: $I_{t/o}^{p}$ – indicele prețurilor (tarifelor);

N – numărul sortimentelor de bunuri şi servicii cumpărate;

Q_{oi} – cantitatea din sortimentul I vândută în perioada luată ca bază de comparație;

P_{ti} – prețul sortimentului I din perioada de referință;

P_{oi} – prețul sortimentului I din perioada cu care se face comparația.

Această metodă de calcul este utilizabilă atunci când se cunoaşte din alte cercetări că în intervalul de timp o-t nu se produc modificări semnificative în structura cheltuielilor de consum. După cum se poate deduce din relația de calcul, indicele reflectă structura cheltuielilor din perioada luată ca bază de comparație. Ori, asemenea situații se regăsesc numai într-o economie caracterizată printr-un grad ridicat de stabilitate în cazul căreia evoluția nivelului de trai este lentă şi se produce în acelaşi sens. Fireşte că în practică nu prea se întâlnesc aceste situații. De aceea, aplicarea acestei metode se face, de regulă, prin menținerea unui sistem constant de ponderare pentru intervale mai scurte de timp, recurgându-se totodată la reconstituirea seriilor lungi de date statistice pe baza indicilor în lanț calculați pentru perioade mai scurte /26,27/. Oricum, metoda în sine este aplicabilă în condițiile în care ratele anuale ale inflației sunt relativ moderate, devenind inoperantă în cazul puseurilor inflaționiste puternice.

Este uşor de demonstrat că acelaşi rezultat se obține dacă indiciiindividuali ai fiecărui sortiment sunt ponderați cu greutatea specifică a cheltuielilor aferente sortimentului respectiv în ansamblul cheltuielilor cumpărătorilor (consumatorilor). Rațiunea este clară deoarece ieşirile din sistemul circulației bunurilor şi serviciilor devin automat intrări în sistemul consumului nemijlocit şi al celui mijlocit productiv. Prin urmare, indicele Laspeyres poate fi calculat şi prin relația:

$$I^{p}_{t/o} = \sum_{i=1}^{N} I^{p}_{t/oi} \bullet g_{oi} \qquad (5)$$

unde: g_{oi} este greutatea specifică a cheltuielilor făcute de cumpărători în perioada luată ca bază de comparație pentru achiziționarea sortimentului i în ansamblul cheltuielilor efectuate, adică

$$g_{oi} = \frac{q_{oi}p_{oi}}{\sum_{i=1}^{N} q_{oi}p_{oi}} \qquad (6)$$

iar

$$\sum_{i=1}^{N} g_{oi} = 1$$

Înlocuind g_{oi} din relația (4) cu expresia din relația (5) se obține relația:

$$I^{p}_{t/o} = \frac{\sum_{i=1}^{N} I^{p}_{t/oi} \bullet \frac{q_{oi}p_{oi}}{\sum_{i=1}^{N} q_{oi}p_{oi}}}{\sum_{i=1}^{N} \frac{q_{oi}p_{oi}}{\sum_{i=1}^{N} \frac{q_{oi}p_{oi}}{\sum_{i=1}^{N} q_{oi}p_{oi}}}} \qquad (7)$$

iar prin simplificare se ajunge tocmai la relația (3). S-a insistat asupra identității dintre relațiile (4) şi (5) deoarece, aşa cum se va arăta în continuare, în practica economică sistemul de ponderare utilizat pentru calculul indicilor prețurilor se bazează tocmai pe structura cheltuielilor consumatorilor de bunuri şi servicii.

Indicele Paasche se calculează, în condițiile în care se are în vedere structura cheltuielilor consumatorilor din perioada de referință, potrivit relației:

$$I^{p}_{t/o} = \frac{\sum_{i=1}^{N} q_{ti}p_{ti}}{\sum_{i=1}^{N} q_{ti}p_{oi}} \qquad (8)$$

unde simbolurile utilizate au aceeaşi semnificație ca şi în cazul relației (4). Acelaşi rezultat se obține, şi în acest caz, utilizând ca sistem de ponderare a indicilor individuali greutatea specifică a cheltuielilor consumatorilor din perioada de referință. Prin intermediul acestei metode nu este posibilă surprinderea impactului modificărilor structurale asupra creşterii cheltuielilor consumatorilor dacă intervalul o-t este foarte mare. Dacă însă se determină indicii în lanț pentru intervalele mai mici de timp şi se reconstituie serii lungi de date statistice cu bază fixă prin intermediul indicilor în lanț atunci se poate reflecta şi influența modificărilor structurale. De asemenea, nu este dificil de dedus că diferența dintre relațiile (8) şi (4) evidențiază tocmai influența modificărilor structurale asupra evoluției cheltuielilor consumatorilor.

Pentru a compensa diferențele dintre relațiile (7) şi (8) generate de modificările structurale ale cheltuielilor consumatorilor au fost propuse şi metode de calcul a indicilor prețurilor care iau simultan în considerare atât structura cheltuielilor de consum din perioada de referință cât şi cea din perioada luată drept bază de comparație.

Indicele Edgeworth, determinat potrivit relației:

$$I^{p}_{t/o} = \frac{\sum_{i=1}^{N} p_{ti}(q_{oi} + q_{ti})}{\sum_{i=1}^{N} p_{oi}(q_{oi} + q_{ti})} \qquad (9)$$

şi *indicele Fisher*, calculat ca medie geometrică a indicilor Laspeyres şi Paasche potrivit relației:

$$I_{t/o}^{p} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{N} q_{ti} p_{ti}}{\sum_{i=1}^{N} q_{ti} p_{oi}} \cdot \frac{\sum_{i=1}^{N} q_{oi} p_{ti}}{\sum_{i=1}^{N} q_{oi} p_{oi}}} \qquad (10)$$

stau la baza aplicării a doua dintre aceste metode. După părerea noastră, nu trebuie să se pună problema eliminării influenței modificării structurării cheltuielilor consumatorilor asupra evoluției ansamblului acestor cheltuieli. Altfel spus, nu este benefic să se exacerbeze necesitatea utilizării uneia sau altuia dintre cele patru metode principale utilizate.

Dimpotrivă, în funcție de modul de manifestare şi de intensitate a proceselor inflaționiste s-ar putea ca utilizarea simultană a metodelor prezentate să aibă o valoare cognitivă care nu trebuie neglijată. În definitiv, atât timp cât informațiile primare care stau la baza calculării celor patru tipuri de indicii sunt aceleaşi, iar capacitatea de prelucrare a echipamentelor electronice de calcul actual nu creează restricții majore, este utilă aplicarea simultană a acestor metode. În această situație, potrivit cadrului deontologic al statisticianului, utilizatorilor li se pot oferi informații mult mai complete, aceştia putând fi preveniți în legătură cu riscul pe care îl implică neluarea în considerare a modificărilor structurale ale cheltuielilor consumatorilor. Este de la sine înțeles că, în funcție de evoluția proceselor inflaționiste, trebuie să se opereze pentru una sau alta dintre metodele de determinare a indicilor prețurilor ca metodă principală, aplicându-se în subsidiar şi celelalte metode pentru a putea evidenția cât mai corect impactul economico-social al inflației. Această concepție merită să fie promovată îndeosebi în cazul țărilor în care se produc, într-un interval de timp foarte scurt, mutații profunde în structura economiilor acestora, iar evoluția fenomenelor şi proceselor economice este imprevizibilă.

Asigurarea concordanței dintre sfera de cuprindere a indicilor prețurilor şi sfera de referință a proceselor inflaționiste *este cel de-al treilea principiu general de determinare* a acestor barometri ai inflației. De vreme ce inflația este un proces sesizabil numai la nivel macroeconomic, iar mişcarea generală a prețurilor şi tarifelor este o reflectare finală a acestui proces, este firesc să se includă în sfera de cuprindere a indicilor toate operațiunile de plăți pe care le face ansamblul agenților economici (consumatorii individuali, firme private, statul etc.), în ultima analiză dezechilibrările care se produc între creşterea economică şi evoluția masei monetare, generând inflație, vizează ansamblul acestor operațiuni.

Ori, cele mai multe reproşuri care se fac în legătură cu rezultatele calculelor indicilor preţurilor vizează tocmai neincluderea în sfera de referinţă a unor operaţiuni esenţiale de plăţi care influenţează circulaţia monetară pe plan naţional /20,26/. Bineînţeles că monedele de calcul al indicelui preţurilor rămân aceleaşi indiferent de sfera de cuprindere a acestora. Restrângerea sau lărgirea sferei de cuprindere a indicilor influenţează în mod exclusiv modul de operaţionalizare al metodelor prezentate.

Corespunzător factorilor economico-social care au contribuit la declanşarea cercetării statistice a evoluţiei preţurilor, în majoritatea ţărilor dezvoltate cu economie de piaţă în sfera de cuprindere au fost incluse iniţial numai bunurile de consum şi serviciile destinate satisfacerii cerinţelor populaţiei. Întrucât obiectivul acestor cercetări îl constituia evidenţierea impactului creşterii preţurilor şi tarifelor asupra evoluţiei nivelului de trai, în setul de sortimente cercetate (aşa-zisa "coşniţă") au fost incluse bunuri şi servicii considerate a fi esenţiale pentru existenţa umană. Treptat s-a ajuns însă la concluzia că singurul criteriu valid de includere în sfera de cuprindere a indicelui preţurilor sau de neglijare a unui capitol de cheltuieli trebuie să-l constituie ponderea acestuia în ansamblul cheltuielilor consumatorilor. În ultimii ani se manifestă din ce în ce mai mult tendinţa ca odată cu lărgirea sferei de cuprindere a indicilor preţurilor bunurilor de consum al tarifelor serviciilor destinate satisfacerii cerinţelor populaţiei, să se treacă la determinarea indicilor preţurilor de producţie. Prin complementaritatea sferelor de cuprindere ale celor două categorii de indici, se tinde spre obţinerea unei imagini asupra majorităţii operaţiilor de plăţi efectuate de ansamblul agenţilor economici şi, implicit, spre reflectarea mai corectă a evoluţiei proceselor inflaţioniste.

Al patrulea principiu general decurge din faptul că observarea statistică exhaustivă a tuturor actelor individuale de vânzare/cumpărare sau de consum (utilizare) individual este dificilă (dacă nu chiar imposibilă) şi nejustificată din punct de vedere economic. De aceea, în practica economică se recurge la estimaţii obţinute prin intermediul unor sisteme adecvate de eşantionaj. Vom aborda mai pe larg problemele de eşantionaj în subcapitolul următor. Aici ne vom limita la prezentarea modului de operaţionalizare a metodelor de calcul al indicilor preţurilor.

În cazul cercetărilor statistice ale preţurilor bunurilor şi a tarifelor serviciilor destinate satisfacerii cerinţelor locuitorilor unei ţări, categorie de cercetări întâlnită cel mai frecvent în ţările cu economie de piaţă (fiind şi cea de complexitate maximă), asemenea sisteme de eşantionaj operează pe următoarele populaţii statistice (colectivităţi generale):

a. *Mulţimea sortimentelor de bunuri şi servicii care diferă între ele prin nivelul preţului (tarifului).* Fiecare post de cheltuieli reflectă eforturile financiare depuse de consumatori pentru satisfacerea unui anumit tip de cerinţe, iar sortimentele sunt variante în care pot fi satisfăcute cerinţele de tipul res-

pectiv. Estimarea indicelui postului de cheltuieli se poate realiza prin indicii individuali ai unor sortimente din mulțimea variantelor de satisfacere a cerințelor reprezentate de posturi respectiv. Pe baza structurii cheltuielilor consumatorilor, evidențiată prin intermediul unor cercetări statistice specifice, se decide asupra sortimentelor S_{jkl} care trebuie cercetate în vederea estimării indicelui postului de cheltuieli C_{kl}, aparținând categoriei mari de cheltuieli T_l, unde:

j = 1, 2, ..., J_{kl}, iar J_{kl} semnifică numărul total de sortimente cercetate pentru postul de cheltuieli C_{kl};

k = 1, 2, ..., K_l, iar K_l semnifică numărul total de posturi de cheltuieli cercetate din cadrul categoriei mari de cheltuieli T_l;

l = 1, 2, ..., L, iar L semnifică numărul total al categoriilor mari de cheltuieli. În acest mod se poate reprezenta simbolizat coşnița care stă la baza cercetării statistice selective a evoluției prețurilor şi tarifelor.

b. *Mulțimea unităților de observare care pot furniza informații referitoare la nivelul prețurilor (tarifelor) practicate pe piață.* Acestea pot fi puncte de vânzare (prestatoare de servicii) sau gospodării ale populației ai căror membri achiziționează bunuri sau beneficiază de diferite servicii prestate. În practica din țările cu economie de piață se utilizează eşantioane pe puncte de vânzare selectate aleator proporțional cu volumul desfacerilor lor. În ultima analiză, rezultatele observațiilor care se efectuează sunt identificabile prin intermediul anchetatorilor utilizați. Din observații se obțin date privind prețul (tariful) P_{ijkl} înregistrat de anchetatorul A_i = (i = 1, 2, 3, ..., A, iar A semnifică numărul total de anchetatori utilizați) pentru sortimentul S_{jkl} aparținând postului de cheltuieli C_{kl} din cadrul categoriei mari de cheltuieli T_l.

c. *Mulțimea momentelor în care se desfăşoară acte de vânzare/cumpărare sau de consum (utilizare) individual*. Observațiile nu se pot desfăşura permanent ci numai cu o anumită periodicitate prestabilită în funcție de frecvența intuită a modificării prețurilor (tarifelor). De regulă asemenea observații nu se pot desfăşura permanent ci numai cu o anumită periodicitate prestabilită în funcție de frecvența intuită a modificării prețurilor (tarifelor). De regulă asemenea observații se fac o dată pe lună, cu frecvență mai mare (bilunar) pentru produse (servicii) ale căror prețuri (tarife) sunt influențate de factori cu acțiune sezonieră, sau mai mică (trimestrial) pentru cele ale căror prețuri (tarife) manifestă mai multă stabilitate în timp.

Modul de calcul al indicelui general al prețurilor tarifelor este suficient de explicit dacă prezentarea se limitează la o singură perioadă (un an, spre exemplu). În acest scop, la notațiile prezentate anterior se adaugă cele aferente sistemului de ponderare, după cum urmează:

g_{jkl} - ponderea cheltuielilor aferente sortimentului în cele făcute de populație pentru toate sortimentele cercetate;

$$g_{kl} = \frac{\sum_{j=1}^{n_{kl}} g_{jkl}}{\sum_{l=1}^{L}\sum_{k=1}^{n_1}\sum_{j=1}^{n_{kl}} g_{jkl}} \qquad (11)$$

unde: g_{kl} - ponderea postului de cheltuieli C_{kl} în cheltuielile aferente tuturor sortimentelor cercetate; n_{kl} - nr. sortimentelor cercetate pentru postul de cheltuieli C_{kl}; n_l numărul posturilor de cheltuieli din cadrul categoriei mari de cheltuieli T_l;

$$g_l = \frac{\sum_{k=1}^{n_l}\sum_{j=1}^{n_{kl}} g_{jkl}}{\sum_{l=1}^{L}\sum_{k=1}^{n_1}\sum_{j=1}^{n_{kl}} g_{jkl}} \qquad (12)$$

unde: g_l - greutatea specifică a categoriei mari de cheltuieli T_l în cheltuielile totale ale consumatorilor.

Din modul de construcție a relațiilor (11) şi (12) se deduce că utilizarea sistemelor de ponderare g_{kl} şi g_l derivă logic din g_{jkl}. Dintre acestea este firesc să i se confere utilizare maximă ultimului sistem de ponderare, adică cel aplicabil la nivelul sortimentelor cercetate. Celelalte două sunt utilizabile în condițiile în care compatibilizarea nomenclatoarelor utilizate în alte cercetări statistice a evoluției prețurilor şi tarifelor devine posibilă numai la nivelul posturilor de cheltuieli sau la cel al categoriilor mari de cheltuieli.

Informațiile culese în toate fazele de înregistrare din două perioade consecutive care se compară între ele pot fi stocate pe suporți magnetici sub formă de prețuri medii înregistrate de fiecare anchetator pentru fiecare sortiment cercetat. Pe baza acestor informații, determinarea indicelui general al prețurilor se realizează în etape succesive, după cum urmează:

I. Calculul indicilor individuali ai prețurilor la nivelul fiecărui sortiment cercetat, pe baza prețurilor (tarifelor) medii calculate ca medii aritmetice simple, după cum urmează:

$$I^{p}_{t/ojkl} = \frac{\dfrac{\sum_{i=1}^{A_t} p_{tijkl}}{A_t}}{\dfrac{\sum_{i=1}^{A_o} p_{oijkl}}{A_O}} \qquad (13)$$

unde:

$I^{p}_{t/ojkl}$ - indicele individual al prețului (tarifului) sortimentului S_{jkl};

A_t şi A_o - numărul anchetatorilor care au înregistrat prețuri (tarife) pentru un sortiment S_{jkl} în perioada de referință ("t") şi, respectiv, în cea luată ca bază de comparație ("o").

II. Calculul indicelui la nivelul fiecărui post de cheltuieli inclus în sfera de cuprindere a cercetării, potrivit relației:

$$I^{p}_{t/okl} = \frac{\sum_{j=1}^{n_{kl}} I^{p}_{t/ojkl} \times g_{jkl}}{\sum_{j=1}^{n_{kl}} g_{jkl}} \qquad (14)$$

în care: $I^{p}_{t/okl}$ - indicele postului de cheltuieli C_{kl}.

III. Calculul indicelui la nivelul fiecărei categorii mari de cheltuieli, potrivit relației:

$$I^{p}_{t/ol} = \frac{\sum_{k=1}^{n_1}\sum_{j=1}^{n_{kl}} I^{p}_{t/ojkl} \times g_{jkl}}{\sum_{k=1}^{n_1}\sum_{j=1}^{n_{kl}} g_{jkl}} \qquad (15)$$

în care: $I^{p}_{t/ol}$ - indicele categoriei mari de cheltuieli T_l.

IV. Calculul indicelui prețurilor şi tarifelor aferente tuturor cheltuielilor de consum, potrivit relației:

$$I^{p}_{t/ol} = \frac{\sum_{l=1}^{L}\sum_{k=1}^{n_1}\sum_{j=1}^{n_{kl}} I^{p}_{t/ojkl} \times g_{jkl}}{\sum_{l=1}^{L}\sum_{k=1}^{n_1}\sum_{j=1}^{n_{kl}} g_{jkl}} \qquad (16)$$

în care: $I^{p}_{t/o}$ - indicele prețurilor şi tarifelor aferent tuturor cheltuielilor consum.

În fine, *al cincilea principiu general* de determinare a ratei inflației se referă la necesitatea desfăşurării de aşa manieră a cercetărilor statistice încât să se evite orice perturbare a acțiunii mecanismelor naturale de reglare a raportului dintre cerere şi oferta de bunuri şi servicii pe piață în funcție de care se formează liber prețurile şi tarifele. Utilizarea unor metode neadecvate de observare şi culegere a datelor poate conduce la influențarea comportamentului agenților economici în procesul de stabilire a nivelurilor prețurilor şi tarifelor. Prin urmare, nomenclatoarelor sortimentelor cercetate,

celor ale punctelor de vânzare/cumpărare (prestatoare de servicii) şi momentelor culegerii datelor trebuie să li se confere un caracter strict confidențial.

2.3. Procedee de eşantionaj utilizabile în cercetarea statistică a inflației

Clarificarea cadrului conceptual al inflației, prefigurarea elementelor de structurare a sistemului de indicatori statistici de urmărire a evoluției proceselor inflaționiste, precum şi precizarea principiilor generale de determinare a indicilor prețurilor şi tarifelor sunt absolut necesare dar nu suficiente. Cele mai complexe probleme se cer a fi soluționate în legătură cu asigurarea materialului informațional necesar aplicării diferitelor metode de determinare a nivelurilor indicatorilor prin care se urmăreşte evoluția inflației. Bineînțeles că unii indicatori statistici cum sunt rata creşterii economice, structura veniturilor bugetare, viteza de circulație a banilor etc., au acoperire informațională prin intermediul unor observări statistice exhaustive. În acelaşi timp, asigurarea bazei informaționale pentru determinarea indicilor prețurilor şi tarifelor, pentru studierea modului în care se percepe şi se intuieşte pe plan social apariția şi manifestarea proceselor inflaționiste etc., fac obiectiv necesară, pe de o parte, îmbinarea judicioasă a informațiilor specifice surselor statistice cu caracter exhaustiv cu cele provenite din cercetări prin sondaj. Pe de altă parte, devine necesară efectuarea unor cercetări selective specializate pentru studierea unor fenomene şi procese economico-sociale în legătură strânsă cu cele inflaționiste. În aceste condiții, metodologia de cercetare statistică a inflației devine deosebit de complexă, incluzând şi problematica identificării procedeelor de eşantionaj cele mai adecvate pentru realizarea obiectivelor unei asemenea cercetări. Problematica respectivă este abordată rezumativ, în cele ce urmează, avându-se în vedere rolul cercetărilor statistice selective în asigurarea informațiilor necesare determinării indicilor prețurilor şi tarifelor, precum şi studierii inflației percepute şi a celei aşteptate, adică tocmai acele metode de cercetare statistică a proceselor inflaționiste pentru aplicarea cărora trebuie să se apeleze la procedee adecvate de eşantionaj.

Pentru început se au în vedere cerințele informaționale ale procesului de determinare a indicilor prețurilor şi tarifelor, adică: evoluția prețurilor şi tarifelor individuale ale diferitelor sortimente de bunuri şi servicii; structura desfacerilor de mărfuri şi a prestărilor de servicii, sau structura cheltuielilor consumatorilor, ambele putând sta la baza procedeelor de ponderare a indicilor individuali pentru determinarea indicelui agregat al prețurilor şi tarifelor. Vom analiza pe rând cele două tipuri de cerințe informaționale deoarece

populațiile statistice (colectivitățile generale) purtătoare de informații sunt diferite.

Pentru determinarea indicilor individuali ai prețurilor şi tarifelor la nivelul fiecărui sortiment de bunuri şi servicii se poate apela la cercetări selective bazate pe eşantioane prelevate din mulțimea actelor de vânzare/cumpărare (a tranzacțiilor). Dacă se au în vedere numai actele de cumpărare şi de consum/utilizare atunci populația statistică de referință poate fi constituită din ansamblul consumatorilor (locuitorii şi gospodăriile acestora, firmele, instituțiile de stat etc.) Destul de mult timp s-au efectuat cercetări selective pe baza unor eşantioane de gospodării ale populației pentru determinarea indicilor costului vieții, dar treptat s-a renunțat la această manieră de cercetare deoarece se întîmpinau greutăți foarte mari în identificarea corectă a fiecărui sortiment /26/. În prezent majoritatea cercetărilor selective din acest domeniu care se efectuează în țările dezvoltate cu economie de piață au ca bază eşantioane prelevate din mulțimea actelor de vânzare, populațiile statistice de referință devenind: mulțimea punctelor de vânzare/cumpărare (prestatoare de servicii), mulțimea sortimentelor de bunuri şi servicii şi mulțimea momentelor în care se produc tranzacții prin care se stabilesc prețurile şi tarifele.

Pentru fiecare dintre cele trei populații statistice menționate se apelează la un anumit procedeu de eşantionaj. În cazul mulțimii punctelor de vânzare/cumpărare (prestatoare de servicii) procedeul de eşantionaj utilizat cel mai des /22/, fiind recomandat şi de organismele specializate ale ONU /19/, are la bază selecția proporțională cu volumul. Aceasta înseamnă că probabilitatea ca un magazin, atelier prestator de servicii etc, să fie inclus în eşantion este proporțională cu ponderea activității acestora în ansamblul desfacerilor de mărfuri şi al prestărilor de servicii. Fundamentarea ştiințifică a unui asemenea procedeu de eşantionaj este condiționată de existența rezultatelor unor cercetări exhaustive ale rețelei comerciale şi ale celei prestatoare de servicii, sau ale unora bazate pe eşantioane reprezentative de unități comerciale (prestatoare de servicii).

Eşantionul prelevabil din mulțimea sortimentelor de bunuri şi servicii poate fi structurat corespunzător numai dacă se dispune de informații privind structura desfacerilor de mărfuri (a prestărilor de servicii) sau de cele privind structura cheltuielilor efectuate de către toți consumatorii pentru procurarea bunurilor şi serviciilor necesare. La un grad înalt de agregare, asemenea informații se regăsesc şi sunt preluate din sistemul conturilor naționale /26/, iar într-o formă mai detaliată sunt obtenabile din cercetările selective ale bugetelor de familie, cum se practică în prezent şi în țara noastră /27/. Ori, tocmai asemenea informații stau şi la baza structurării sistemelor de ponderare utilizate la determinarea indicilor prețurilor şi tarifelor.

În cazul mulțimii momentelor în care au loc acte de vânzare/cumpărare, decizia pentru recurgerea la observări secvențiale, dispuse în timp după reguli prestabilite, poate fi fundamentată cu rigurozitate ştiințifică necesară numai în măsura în care se dispune de rezultatele altor cercetări statistice prin intermediul cărora se poate cunoaşte modul specific de evoluție a prețurilor şi tarifelor pe grupe de bunuri şi servicii omogene din acest punct de vedere. De cele mai multe ori asemenea cercetări se realizează tot prin intermediul unor sondaje efectuate pe bază de eşantioane reprezentative.

Rezultă că la baza calculării indicilor prețurilor şi tarifelor stau, direct sau indirect, rezultatele mai multor cercetări statistice, atât ale unora cu caracter exhaustiv cât şi ale altora efectuate prin sondaj pe bază de eşantioane reprezentative la nivel național. Este de la sine înțeles că nivelul calitativ al rezultatelor calculelor este condiționat strict atât de calitatea informațiilor obținute din fiecare cercetare luată în parte, cât şi de măsura în care se reuşeşte să se realizeze integrarea organică a cercetărilor selective într-un sistem național coerent de statistică.

La rândul său, cercetarea statistică a inflației percepută şi a celei aşteptate are la bază tot utilizarea de eşantioane reprezentative. Cercetările de acest tip efectuate trimestrial în Suedia începând cu anul 1978 /17/, ca de altfel şi în alte țări cum sunt SUA, Franța şi altele, au ca obiectiv principal studierea intențiilor de cumpărare a bunurilor de folosință îndelungată de către populație. Întrucât asemenea acte de vânzare/cumpărare sunt echivalente cu acte investiționale efectuate la nivel individual care se desfăşoară în funcție de încrederea locuitorilor în stabilitatea sistemului economico-social național, în programul observării au fost incluse şi întrebări privind modul în care membrii gospodăriilor cercetate apreciază mărimea ratei de creştere a prețurilor în ultimele 12 luni anterioare momentului înregistrării, precum şi unele referitoare la opinia acestora în legătură cu evoluția prețurilor în următoarele 12 luni (anexa nr. 3).

Cercetările de acest tip efectuate în Suedia au avut la bază eşantioane reprezentative formate din cca 1000 persoane din gospodăriile incluse în cercetarea intențiilor de cumpărare. Prelevarea acestor eşantioane s-a făcut din mulțimea gospodăriilor populației, fiind complet independente de cele utilizate în cercetările referitoare la indicii individuali ai prețurilor şi tarifelor la nivelul fiecărui sortiment de bunuri şi servicii. Rezultatele obținute au demonstrat cu claritate faptul că, în condițiile economiei de piață, populația percepe şi intuieşte destul de corect apariția, manifestarea şi intensitatea proceselor inflaționiste. Spre exemplu, pentru întreaga perioadă în 1978-1988, pe baza opiniilor exprimate de persoanele incluse în eşantioanele utilizate s-a estimat o rată medie anuală de inflație percepută de 9,9% şi una medie anuală de 8,6% pentru inflația aşteptată, în condițiile în care rata me-

die anuală a inflației estimată prin aplicarea metodelor tradiționale de determinare a indicelui prețurilor a fost de 8,3%. Aceste rezultate au cel puțin două semnificații majore. Pe de o parte, se confirmă în practica economico-socială consistența teoriilor "aşteptărilor naționale" formulate de către economişti în legătură cu comportamentul locuitorilor în calitate de agenți economici /20/. Pe de altă parte se dovedeşte că atunci când metodologia de cercetare statistică a unui proces economico-social este fundamentată pe premise corecte rezultatele obținute au valoare cognitivă indiscutabilă.

Din aspectele prezentate în acest subcapitol s-a putut deduce că, în condițiile în care cercetarea statistică a proceselor inflaționiste mizează pe culegerea de date prin investigații efectuate în populații statistice diferite, s-a recurs la procedee de eşantionaj specifice şi complet independente. Or, aşa cum s-a subliniat în primul capitol, inflația este un proces deosebit de complex pentru studierea căruia este necesară asigurarea unui material informațional cu o scurtă coerență, chiar dacă provine din surse diferite. Din păcate, utilizarea investigațiilor prin sondaj în cercetarea proceselor inflaționiste poartă amprenta orientărilor de ordin mai general din teoria şi practica sondajelor. Aşa cum rezultă din lucrări publicate recent pe această temă /7/, eforturile specialiştilor în cercetări prin sondaj, atât din țara noastră cât şi din alte țări au fost orientate prioritar spre evidențierea diferitelor procedee de eşantionaj, fiecare procedeu fiind abordat distinct, precizându-se modul de dimensionare şi prelevare a eşantionului aferent, condițiile de utilizare, avantajele şi limitele procedeului respectiv. Spre exemplu, într-o lucrare de referință citată anterior /19/ sunt prezentate distinct 32 de procedee de eşantionaj. În mod similar s-a procedat şi în lucrări de acelaşi gen publicate în țara noastră /4,21,25/. De aceea, au rămas nesoluționate o serie de probleme de strictă actualitate printre care: asigurarea comparabilității informațiilor culese prin intermediul unor procedee de eşantionaj diferit considerată a fi o condiție *sine-qua-non* de integrare a informațiilor respective într-un sistem informațional coerent referitor la procese economico-sociale complexe, cum este şi inflația; cererea, actualizarea şi utilizarea unor baze unice de sondaj şi evitarea, în acest mod a unor eforturi paralele şi, implicit, reducerea costurilor unitare ale informațiilor; reducerea duratei de efectuare a cercetărilor prin sondaj; elaborarea şi implementarea unor sisteme modularizate de prelucrare a informațiilor culese etc.

Din perspectiva cercetării statistice a inflației aceste orientări în efectuarea sondajelor pot conduce la situații în care întregul sistem de indicatori utilizați să fie afectat de erori care nu pot fi imputate fiecărui procedeu de eşantionaj utilizat izolat ci modului de combinare a unor procedee complet independente între ele care furnizează informații necomparabile ca sferă de cuprindere, perioadă sau zonă teritorială de referință, grad de reprezentativitate a eşantioanelor utilizate etc. Elaborarea unor metodologii adecvate de

cercetare statistică a inflației în perspectivă face obiectiv necesară recurgerea la sisteme complexe de eşantionaj cu utilizări multiple. Elementele principale de proiectare şi implementare a unui asemenea procedeu complex de eşantionaj sunt prezentate succint în continuare în legătură directă cu procesul de modernizare a întregului sistem statistic național şi de neadaptarea acestuia la cerințele economiei de piață. Fireşte că sunt luate în considerare şi cercetări prin sondaj care vizează numai în subsidiar studierea proceselor inflaționiste.

Construirea planului de sondaj adecvat unui sistem de eşantionaj de uz general, în care se integrează şi cercetările aferente inflației, a fost descrisă într-o lucrare publicată recent /7/. Reamintim doar că indiferent de diversitatea populațiilor statistice în care se fac investigații prin sondaj pentru cercetarea inflației, acestea, populațiile statistice, au totuşi un element comun, adică faptul că se regăsesc în anumite zone teritoriale. Dacă se dispune de zone teritoriale "artificiale", de tipul sectoarelor sau al secțiilor de recensământ, atunci acestea pot deveni "cuiburi" de cercetare pentru toate tipurile de sondaje aferente cercetării statistice a inflației în care acționează anchetatorii specializați în efectuarea de interviuri, de observații directe, în coordonarea activității unităților de sondaj care furnizează informații pe baza de autoînregistrare etc. Prin intermediul unor microrecensăminte efectuate în cadrul zonelor teritoriale "artificiale" selectate în prima treaptă de sondaj se pot constitui baze de sondaj pentru ansamblul locuitorilor, al gospodăriilor acestora, al unităților comerciale sau prestatoare de servicii, al altor agenți economici etc., adică populații statistice care fac obiectul cercetărilor referitoare la inflație. La rândul lor, bazele de sondaj constituite într-un cadru teritorial comun permit aplicarea în trapta a doua de sondaj, a unor procedee de eşantionaj probabilistice care oferă estimații afectate de erori perfect controlabile prin metode statistico-matematice.

Nu este aici locul unei abordări de detaliu a problemelor elaborării şi implementării unor sisteme de eşantionaj de uz general deoarece acestea vizează ansamblul activității de statistică din țara noastră. Merită reținut însă că structurarea metodologiei de cercetare statistică a inflației pe baza unui sistem de eşantionaj de uz general este pe deplin realizabilă într-o perspectivă nu prea îndepărtată. Aceasta ar contribui la asigurarea concordanței depline într-o complexitate şi modul de manifestare a inflației la nivel macroeconomic, pe de altă parte, şi cadrul teoretico-metodologic de investigație şi analiza economică, pe de altă parte. În definitiv, cercetarea statisrtică a inflației se integrează organic în cea de ordin mai general care vizează funcționarea sistemului economico-social național pe care o reflectă circulația monetară.

Partea A II-A

…ŞI DE PRACTICĂ ECONOMICĂ

3. APLICAȚII ALE METODELOR TRADIȚIONALE DE DETERMINARE A INDICILOR PREȚURILOR

Operaționalizarea în practica statistico-economică din țara noastră a cadrului conceptual şi metodologic prezentat în prima parte a lucrării este un proces deosebit de complex şi de lungă durată. Desfăşurarea acestui proces este restricționată de condițiile specifice perioadei de tranziție a României la economia de piață, în raport cu care s-a impus necesitatea acceptării unor etape succesive, debutând cu aplicarea metodelor tradiționale de determinare a indicilor prețurilor şi tarifelor ca barometri principali ai inflației. Pe fondul condițiilor specifice existente în țara noastră sunt prezentate, în cele ce urmează, trăsăturile principale ale variantei tranzitorii de determinare a indicilor prețurilor, precum şi unele aspecte referitoare la manifestarea şi intensitatea proceselor inflaționiste din țara noastră, aspecte rezultate din analiza primelor rezultate obținute.

3.1. Condițiile specifice de organizare a cercetării statistice a inflației din țara noastră

Dificultățile care se întâmpină în etapa actuală în procesul de operaționalizare a principiilor generale de determinare a indicilor prețurilor şi tarifelor nu sunt nicidecum de natură teoretică sau metodologică. În sistemul statistic național s-a acumulat o experiență bogată în domeniul studierii impactului evoluției prețurilor şi tarifelor asupra costului vieții, în cel al urmăririi evoluției prețurilor produselor agroalimentare practicate de producătorii agricoli pe piața liberă etc. Numai că obiectivele unor asemenea cercetări puteau fi realizate în limitele unui aparat statistic destul de restrâns deoarece evoluția majorității prețurilor era reglementată centralizat. Trecerea la urmărirea evoluției prețurilor şi tarifelor care se formează liber pe piață implică soluționarea unor probleme complet noi, aflate la granița dintre metodologia şi organizarea cercetărilor statistice a căror sferă de cuprindere include ansamblul teritoriului, totalitatea sortimentelor de bunuri şi servicii, ansamblul rețelei unităților de desfacere a bunurilor şi al celei a unităților prestatoare de servicii. De aceea cercetările statistice sistematice a prețurilor şi tarifelor poartă amprenta condițiilor în care au fost organizate şi în care au fost declanşate destul de recent. Prezentarea succintă a acestor condiții este necesară deoarece, pe de o parte, acestea au restricționat tocmai aplicarea principiilor generale de determinare a indicilor prețurilor şi tarifelor. Pe de altă parte, este de aşteptat ca, odată cu aplicarea, reformei economice, aceste condiții să cunoască modificări ample, impunând adaptarea “din mers” a sistemului de investigație şi analiza economică.

Opțiunile de ordin metodologico-organizatorice referitoare la principiile cercetării statistice ale evoluției prețurilor au fost influențate, în primul rând, de persistența unor dezechilibre care s-au cronicizat în anii ’80. Evoluția producției de bunuri în anii 1990 şi 1991 nu au favorizat eliminarea acestor dezechilibre. Prin urmare stabilitatea la vânzare (prestare de servicii) a unui sortiment oarecare inclus în “coşniță” este extrem de redusă, contribuind la accentuarea dificultăților de asigurare a comparabilității în timp a informațiilor culese referitoare la nivelurile individuale ale prețurilor şi tarifelor. Este binecunoscut faptul că probabilitatea ca un anchetator, pe parcursul unei perioade determinate de observație, să nu întâlnească în punctele de vânzare incluse în cercetare anumite sortimente care alcătuiesc “coşnița”, este direct proporțională cu intensitatea penuriei de bunuri şi servicii.

În al doilea rând, restrângerea drastică, înainte de decembrie 1989, sau chiar eliminarea completă a cercetărilor statistice din domeniul inflației, în general, precum şi mai ales, din cel al urmării evoluției prețurilor şi tarifelor, atât la scara întregii economii naționale cât şi la cea a satisfacerii cerințelor populației de diferite bunuri şi servicii au făcut imposibilă crearea în cadrul sistemului statistic național a aparatului teritorial necesar pentru realizarea investigațiilor de teren. Nu este vorba numai de nealocarea resurselor umane, materiale şi financiare necesare ci, mai ales de faptul că crearea unui corp de anchetatori specializați, capabili să identifice o gamă variată de sortimente de bunuri şi servicii, să respecte cu strictețe regulile de eşantionare a unităților furnizoare de informații, să urmărească cu ritmicitate impusă evoluția prețurilor şi tarifelor individuale etc., este un proces complex şi de durată. Ori şi şocurile tranziției la economia de piață se resimt cu intensitate deosebită din aceste puncte de vedere.

În al treilea rând, succesiunea rapidă a evenimentelor din perioada postrevoluționară a avut drept consecință scurtarea nivelului de timp disponibil pentru adaptarea sistemului statistic la noile condiții. Cerințele informaționale noi care au apărut îndeosebi în ceea ce priveşte fundamentarea măsurilor de protecție socială puteau fi satisfăcute numai în măsura în care se acordă prioritate activităților menite să ofere soluții practice imediate în detrimentul celor care vizau clarificarea cadrului conceptual necesar structurării sistemului de investigație şi analiză economică, sistem compatibil cu cel existent în țările dezvoltate cu economie de piață. Mai exact, într-un interval de timp foarte scurt (practic în mai puțin de trei luni), s-a constituit şi şi-a început activitatea aparatului statistic teritorial destinat să asigure culegerea curentă a datelor necesare calculării indicilor prețurilor bunurilor de consum şi al tarifelor serviciilor destinate satisfacerii cerințelor populației, luându-se ca bază de comparație nivelurile din luna octombrie 1990, deoarece procesul de liberalizare a început în luna noiembrie a aceluiaşi an. Aceste informații erau strict necesare pentru indexarea salariilor şi a pensiilor în funcție

de evoluția prețurilor şi tarifelor care avea impact direct asupra celei a nivelului de trai. În acest stadiu nu se puteau aborda şi problemele evoluției prețurilor de producție şi a tarifelor serviciilor cu destinație strict productivă.

Pentru a oferi o imagine revelatoare în legătură cu modul cum au debutat cerințele în țara noastră este de reținut că, aşa cum se precizează într-o lucrare recentă /26/, în Franța, spre exemplu, asemenea cercetări se desfăşoară cu regularitate începând cu anul 1931. Metodologia sistemului de eşantionaj şi aparatul teritorial utilizate în această țară au cunoscut perfecționări succesive în anii 1948, 1956, 1962 şi 1971. Cu toate acestea, se apreciază că cele utilizate în prezent vor suporta în continuare o serie de perfecționări pentru îmbunătățirea calității rezultatelor, îndeosebi în direcția lărgirii sferei de cuprindere pe seama unor posturi de cheltuieli neluate în considerare, a extinderii sferei de referință a indicilor la toate categoriile de cheltuieli ale gospodăriilor populației pentru a permite utilizarea unui sistem de ponderare care rezultă din contabilitatea națională franceză. Ori, nu trebuie pierdut din vedere faptul că în ultimile patru decenii Franța nu a înregistrat dezechilibre între cerere şi ofertă de genul celor cu care se confruntă în prezent țara noastră. De asemenea, această țară nu a cunoscut modificările profunde ale sistemului de organizare economică de tipul celor care au loc în condițiile tranziției României la economia de piață.

În al patrulea rând, trecerea la economia de piață este însoțită de modificări profunde ale sistemului de organizare economică. Pe de o parte, se reduce numărul unităților economice de stat din sfera producției de bunuri, din comerț, din prestările de servicii etc. Pe de altă parte, creşte rapid numărul noilor agenți economici formați din întreprinzători particulari privați. Spre exemplu, în perioada 15 martie 1990-31 decembrie 1991 au apărut aproape 154,5 mii de asemenea noi agenți economici (din care: peste 53 mii asociații familiale şi aproape 101,5 mii persoane cu activitate independentă), cu toate că procesul de transfer al patrimoniului public în favoarea celui privat se află încă la început. Ori, majoritatea (peste 75%) noilor agenți economici îşi desfăşoară activitatea în sectorul terțiar (comerț, turism, alte prestări de servicii) ceea ce face imposibilă neincluderea lor în sfera de cuprindere a cercetării statistice a evoluției prețurilor şi tarifelor fără riscul unor erori grave. Prin urmare, mediul în care au debutat şi se desfăşoară cercetările statistice referitoare la inflație se schimbă cu repeziciune, impunând adoptarea unor soluții specifice pentru structurarea sistemelor de eşantionaj utilizate. Este de la sine înțeles că nu se poate recurge la sisteme fixe de eşantionaj în rândul unităților comerciale sau în cele ale unităților prestatoare de servicii. Mult mai importantă este adoptarea unor soluții de selectare a unităților de observare caracterizată printr-o mobilitate compatibilă cu viteza schimbărilor care au loc în universul cercetat.

În al cincilea rând, deschiderea economiei româneşti la pieţele externe, îndeosebi prin relaxarea importurilor de bunuri de consum, are ca efect modificarea rapidă şi amplă a structurii sortimentale a ofertei pe piaţa internă. Din această cauză, nomenclatoarele sortimentelor de bunuri se depreciază rapid tinzând să reflecte tot mai puţin structura ofertei. În acelaşi timp, multe dintre sortimentele importate au existenţă efemeră pe piaţa internă. Or, se cunoaşte că menţinerea comparabilităţii informaţiilor culese poate fi asigurată numai dacă sunt practicate nomenclatoare fixe. Oricum, elaborarea şi actualizarea nomenclatoarelor trebuie să se facă în funcţie de frecvenţa şi amploarea modificărilor care intervin în structura ofertei. Varianta optimă este cea care minimizează riscul erorilor generate de cele două tendinţe contrare: deprecierea nomenclatoarelor în condiţile modificării structurii ofertei şi amplificarea necomparabilităţii informaţiilor ca rezultat al actualizării nomenclatoarelor de bunuri şi servicii.

În fine, în al şaselea rând după evenimentele revoluţionare de la sfârşitul anului 1989 existau puţine condiţii de ordin metodologic şi organizatoric favorabile lansării într-un interval de timp relativ scurt a unei cercetări statistice de asemenea complexitate. Dintre aceste condiţii favorabile sunt importante următoarele:

a. Cunoaşterea principiilor generale de determinare a indicilor preţurilor şi tarifelor, ceea ce a permis trecerea la structurarea rapidă a unei variante de investigaţie şi de calcul corespunzătoare situaţiei existente în ţara noastră. Eforturile au putut fi orientate în direcţia identificării soluţiilor organizatorice pentru operaţionalizarea principiilor generale în condiţiile specifice din perioada postrevoluţionară.

b. Asigurarea continuităţii cercetării selective a bugetelor de familie prin intermediul unui eşantion care oferă estimaţii valide referitoare la structura cheltuielilor de consum la nivelul principalelor categorii de populaţie: salariaţii, ţăranii şi pensionarii. Pentru realizarea acestei cercetări statistice complexe se utilizează în prezent un eşantion format din 9 mil. gospodării ale populaţiei. Fracţiunea de sondaj pentru structurarea acestui eşantion este net superioară celei utilizate în alte ţări ca în Italia, Franţa etc., ceea ce conferă credibilitate în legătură cu gradul de reprezentativitate a eşantionului respectiv. Estimaţiile oferite de această cercetare în legătură cu macrostructurile cheltuielilor totale de consum ale principalelor categorii de populaţie pot fi utilizate pentru fundamentarea sistemului de ponderare necesară pentru calcularea indicelui preţurilor şi tarifelor. Deoarece obiectivele acestei cercetări vizează exclusiv studierea evoluţiei veniturilor, cheltuielilor şi consumului gospodăriilor cercetate şi ale membrilor acestora, nu se pot obţine elemente informaţionale de detaliu structurate corespunzător cerinţelor calculării indicilor preţurilor şi tarifelor.

c. Menținerea pe parcursul ultimelor patru decenii a cercetării statistice a evoluției prețurilor produselor agroalimentare practicate de producătorii agricoli pe piețele libere din 95 localități urbane, distribuite pe întregul teritoriu, a permis acumularea unei experiențe apreciabile a acestui domeniu. Trebuie precizat că, o dată cu înregistrarea nivelurilor prețurilor, se culegeau şi date în legătură cu cantitățile vândute, asigurându-se elementele necesare pentru utilizarea unei metode adecvate de ponderare a indicilor individuali. Numai că această metodă este impracticabilă în condițiile extinderii cercetării statistice a evoluției prețurilor şi tarifelor la toate categoriile de bunuri şi servicii, la toate categoriile de unități comerciale sau prestatoare de servicii etc. Chiar în asemenea condiții, rezultatele obținute prin această cercetare întregesc materialul informațional disponibil şi utilizabil în această etapă de evoluție a economiei româneşti.

3.2. Trăsături ale variantei tranzitorii de determinare a indicilor prețurilor

În raport cu condițiile specifice perioadei de tranziției a României la economia de piață, s-a impus acceptarea etapizării desfăşurării activităților care compun procesul complex de proiectare şi implementare a unui sistem viabil şi stabil de cercetare statistică a inflației. Pe de o parte, în prima etapă s-a acordat prioritate satisfacerii, prin intermediul unei variante tranzitorii de cercetare, a cerințelor informaționale declanşate de măsurile guvernamentale referitoare la liberalizarea formării prețurilor şi tarifelor, precum şi la evoluția salariilor în concordanță cu obiectivele protecției consumatorilor. Pe de altă parte, au debutat cercetări de ordin conceptual şi metodologic necesare trecerii treptate, în perspectivă, la aplicarea unui cadru metodologic şi organizatoric de cercetare statistică similar cu cel utilizat în țările dezvoltate cu economie de piață, în interdependență directă cu ansamblul măsurilor care se întreprind pentru restructurarea pe baze noi şi modernizarea sistemului statistic național.

Cercetarea statistică a inflației a debutat şi este limitată, într-o primă etapă, la determinarea indicilor prețurilor bunurilor şi tarifelor serviciilor destinate satisfacerii cerințelor populației. Pe termen scurt, chiar la nivelul acestei sfere restrânse de cuprindere, la structurarea variantei tranzitorii de cercetare statistică a inflației s-au luat în considerare principiile generale de determinare a indicilor prețurilor şi tarifelor. Trebuie reținut însă că aceste principii nu sunt complet operaționale în condițiile actuale datorită unor restricții majore generate de inexistența datelor statistice necesare fundamentării unor sisteme de eşantionaj cu caracter aleator, în formații obtenabile prin alte cercetări statistice aflate în stadiu de proiect.

Compensarea imperfecțiunilor inerente variantei tranzitorii a fost posibilă prin eforturi suplimentare generate de: extinderea nomenclatorului sortimentelor de bunuri şi servicii cercetate; compararea rezultatelor finale cu cele obținute prin intermediul altor cercetări statistice, în măsura în care acestea din urmă permit asemenea comparații; analiza atentă a consistenței informațiilor obținute la nivelul fiecărui sortiment etc. În acelaşi timp, a fost necesară adoptarea unor măsuri asiguratorii, specifice fiecăreia dintre populațiile statistice pe care operează în prezent sistemele de eşantionaj utilizate.

În cazul mulțimii sortimentelor, eşantionul trebuia să fie astfel alcătuit încât să acopere cât mai corect structura cheltuielilor populației. Măsura în care numărul şi gama sortimentelor cercetate în prezent în țara noastră în vederea determinării indicilor prețurilor şi tarifelor acoperă structura cheltuielilor de consum ale populației se poate deduce din datele prezentate în tabelul nr. 3.1. Din aceste date rezultă, pe de o parte, faptul că nomenclatorul de sortimente utilizat permite evidențarea impactului modificării prețurilor şi tarifelor asupra evoluției categoriilor principale de cheltuieli ale populației. Pe de altă parte, s-a recurs la culegerea de date pentru un număr mult mai mare de sortimente în comparație cu cel utilizat în alte țări, chiar şi în comparație cu situația din alte țări dezvoltate în care diversificarea ofertei de bunuri şi servicii este net superioară celei din țara noastră. În Franța, spre exemplu, pentru determinarea indicelui prețurilor şi tarifelor se utilizează un nomenclator format din cca 1000 sortimente de bunuri şi servicii grupate în 295 posturi de cheltuieli /26/.

Tabelul nr. 3.1

Categoriile de cheltuieli şi numărul sortimentelor pentru care se culeg date privind prețurile sau tarifele practicate*

	Numărul sortimentelor
Total sortimente cercetate, din care pentru:	2120
A. Produse alimentare, băuturi, tutun, total, din care:	684
a. Cereale şi produse de panificație (inclusiv specialități)	55
b. Cartofi şi legume proaspete sau conserve (inclusiv conserve de legume)	69
c. Fructe proaspete (inclusiv struguri, pepeni), conserve şi produse din fructe	68
d. Carne, produse din carne (inclusiv grăsimi animale şi vegetale), peşte şi conserve din peşte	250
e. Lapte, produse lactate şi ouă	56
f. Zahăr şi produse zaharoase (inclusiv miere, înghețată, cafea etc.)	77
g. Alte produse alimentare	26
h. Băuturi alcoolice şi tutun (inclusiv chibrituri şi accesorii)	83

	Numărul sortimentelor
B. Mărfuri nealimentare, total, din care:	1164
a. Articole textile – încălțăminte (inclusiv marochinărie, pasmanterie, mercerie, galanterie etc)	450
b. Mobilă	109
c. Alte bunuri de folosință îndelungată (inclusiv aparate electrice de uz casnic)	90
d. Medicamente, articole cosmetice, parfumerie şi igienă (inclusiv articole tehnico-medicale)	153
e. Cărți, ziare, reviste şi articole de papetărie	122
f. Articole de sport, turism şi culturale	36
g. Articole de uz casnic şi gospodăresc (inclusiv săpun de rufe, detergenți şi alte produse chimice)	116
h. Alte mărfuri nealimentare (inclusiv combustibili)	92
C. Servicii, total, din care:	273
a. Confecționarea şi repararea bunurilor textile-încălțăminte, de uz casnic şi gospodăresc	38
b. Producția de mobilier de comandă, reparații de mobilă şi de alte bunuri de folosință îndelungată	30
c. Curățătorie şi alte lucrări cu caracter industrial şi de construcții	41
d. Îngrijire medicală, igienă şi cosmetică	18
e. Transport, poştă,telegraf,telefon	37
f. Alimentație publică şi cazare hotelieră	94
g. Chirie, energie electrică, gaze, încălzire centrală, apă, canal etc.	15

* Se referă numai la sortimentele incluse în cercetare începând cu luna noiembrie 1990.

Recurgerea la cercetarea unui număr foarte mare de sortimente este o măsură de prevedere absolut firească în condițiile intervalului de timp scurt în care s-au pregătit şi lansat investigațiile de teren. Începerea investigațiilor de teren nu a mai putut fi precedată de efectuarea unor sondaje – test pentru determinarea influenței frecvenței reduse a unor sortimente oferite la vânzare asupra calității estimațiilor. Ori, evitarea riscului eliminării din calcul a unor posturi esențiale de cheltuieli era posibilă numai prin lărgirea nomenclatorului de sortimente incluse în programul observării urmând ca în fiecare fază de cercetare să ofere elementele necesare fundamentării unor corecții pentru fazele următoare în sensul eliminării din programul observării a unor sortimente neesențiale datorită frecvenței lor reduse la vânzare sau a includerii altora noi.

Referitor la mulțimea punctelor de vânzare (prestatoare de servicii), alegerea şi structurarea eşantionului aferent variantei de tranziție s-au făcut în contextul restricțiilor impuse de numărul relativ redus al anchetatorilor disponibili, de lipsa unor date statistice necesare fundamentării sistemelor de eşantionaj utilizate de modificarea în ritmuri rapide a structurii colectivită-

ții statistice formate din agenții economici care intervin în procesele de vânzare şi în cele de prestări de servicii. Corespunzător acestor restricții eşantionul utilizat în varianta de tranziție a avut la bază selecția dirijată (conştientă), urmărindu-se realizarea unor obiective care puteau fi atinse asemenea condiții cu caracter restrictiv şi anume:

- asigurarea unei distribuții teritoriale adecvate numărului de anchetatori cu care au debutat investigațiile de teren, prin efectuarea de cercetări în toate județele țării;
- renunțarea la utilizarea unui nomenclator constant al funcțiilor de vânzare (prestatoare de servicii) deoarece nu era nici posibilă şi nicioportună în condițiile actuale, fiecărui anchetator precizându-i-se numai raza teritorială în care urma să-şi desfăşoare activitatea;
- neincluderea în sfera de cuprindere a cercetării statistice a unor puncte de vânzare (prestatoare de servicii) cu o pondere redusă în ansamblul circulației mărfurilor şi al prestărilor de servicii (cum a fost cazul celor amplasate în târguri, talciocuri, bâlciuri). Şi în acest caz, pe parcursul aplicării variantei tranzitorii pot fi făcute unele corecții îndeosebi în ceea ce priveşte menținerea în cercetare a noilor agenți economici a căror funcționare manifestă un grad ridicat de stabilizare. Prin asemenea corecție se poate conferi treptat un anumit grad de stabilitate şi nomenclatorului punctelor de vânzare (prestatoare de servicii). În plus, odată cu creşterea numărului anchetatorilor, pot fi aduse corecții şi în ceea ce priveşte sfera teritorială de cuprindere a eşantionului unităților observate.

În legătură cu *mulțimea momentelor în care au loc acte de vânzare/cumpărare (respectiv de prestări de servicii),* stabilirea frecvenței observațiilor este firesc să se facă în funcție de diferențele care apar între posturile de cheltuieli în raport cu stabilitatea în timp a nivelurilor prețurilor bunurilor şi al tarifelor serviciilor, aşa cum se procedează în practica economică din țările cu economie de piață. În condițiile variantei tranzitorii s-a trecut însă la efectuarea de observații săptămânale, deci cu o frecvență mult mai mare decât în alte țări. Pe această bază, devine posibilă reducerea probabilității ca un anchetator să nu poată culege date pentru întregul nomenclator de sortimente. Fireşte că această opțiune se justifică nu numai în cazul existenței unor dezechilibrări apreciabile între cererea şi oferta de bunuri şi servicii pe piața internă. Reducerea frecvenței observațiilor depinde de măsura în care evoluția economiei româneşti va fi favorabilă echilibrării cererii şi ofertei pe piața bunurilor şi serviciilor.

Din prezentarea trăsăturilor principale ale variantei tranzitorii, se poate deduce că limitele inerente ale acesteia nu sunt, deci, de natură teoretică sau metodologică. Acestea decurg logic din restricțiile care apar în structu-

rarea unor sisteme adecvate de eşantionaj, în constituirea aparatului necesar efectuării investigațiilor de teren, precum şi din incertitudinea asigurării a priori a consistenței şi validității estimațiilor care se obțin. Fiind vorba însă de estimații ale unor tendințe medii şi nu ale unor niveluri, erorile care se comit au totuşi o influență relativ redusă deoarece, aşa cum s-a mai precizat, multe dintre imperfecțiunile sistemului de culegere a datelor afectează în acelaşi grad şi în acelaşi sens atât numărătorul cât şi numitorul fracțiilor din relațiile prin intermediul cărora se calculează indicii prețurilor şi tarifelor. În plus, perioadei de tranziție la economia de piață îi sunt caracteristice salturile bruşte şi ample ale nivelurilor prețurilor şi tarifelor, sesizabile cu mijloace mai puțin perfecționate în comparație cu cele necesare pentru situațiile în care evoluția acestora este lentă.

3.3. Procesele inflaționiste în perioada de tranziție a României la economia de piață

Cauzele profunde ale inflației din economia românească nu sunt de natura celor care se regăsesc într-o țară cu economie de piață. Unele dezechilibre generatoare de inflație au fost moştenite de la vechiul sistem de organizare economică, iar altele apar şi se manifestă tocmai datorită disfuncționalităților din perioada de tranziție. Efectele acestor dezechilibre şi, implicit, ale proceselor inflaționiste pe care le-au generat se reflectă în modificările macrostructurale ale cheltuielilor totale de consum ale populației. Întrucât structura cheltuielilor totale de consum stă la baza sistemului de ponderare pentru calculul indicelui prețurilor şi tarifelor, în cele ce urmează se evidențiază unele tendințe de evoluție a acesteia, precum şi diferențierile care apar între diversele categorii de populație alcătuite în funcție de nivelurile veniturilor medii pe un locuitor. Totodată, informațiile privind structura cheltuielilor totale de consum sunt utilizate şi pentru a oferi cititorului exemple practice privind modul de calcul a diferitelor tipuri de indici ai prețurilor şi tarifelor.

Aşa cum se sublinia în primul capitol, în economia românească inflația şi şomajul au apărut şi s-au cronicizat în anii ’80, dar intensitatea acestora a fost mascată prin diferite mijloace, inclusiv prin unele de natură propagandistică. Se insistă asupra manifestării acestor procese în perioadele anterioare, îndeosebi asupra celei a inflației, deoarece ele au constituit punctele de plecare pentru explicarea tendințelor care se manifestă în perioada de tranziție a României la economia de piață.

Datele prezentate în tabelul nr. 3.2 ilustrează, este adevărat că numai indirect, intensitatea mult mai mare a proceselor inflaționiste din România anilor ’80 în comparație cu cea care rezultă din compararea evoluției salariului nominal net cu cea a salariului real. Bunăoară, în perioada 1980-1989

a crescut ponderea consumului alimentar în ansamblul cheltuielilor de consum ale gospodăriilor de salariați, spre exemplu, de la 45,6% la 51,1%, ceea ce, potrivit legilor lui Engel (14) referitoare la consumul populației, semnifică deteriorarea gravă a nivelului de trai, mult mai amplă decât lasă să se înțeleagă scăderea salariului real cu numai 5%.

Tabelul nr. 3.2

Evoluția structurii cheltuielilor totale de consum ale gospodăriilor de salariați cercetate în România, în perioada 1960-1991

Anul	Total cheltuieli de consum	Din care pentru:		Servicii[2)]
		Consumul alimentar[1)]	Cumpărarea mărfurilor nealimentare	
1960	100,0	53,0	31,8	15,2
1970	100,0	48,9	36,1	15,0
1980	100,0	45,6	36,2	18,2
1985	100,0	50,1	34,0	15,9
1989	100,0	51,1	32,1	16,8
1990	100,0	49,4	32,7	17,9
1991 (1 ian.-30 sept.)	100,0	52,6	36,4	11,0

1) Inclusiv contravaloarea produselor agroalimentare consumate, provenite din resurse proprii.

2) Îngrijire medicală (inclusiv contravaloarea medicamentelor cumpărate), transporturi, telecomunicații, cultură, învățământ, educație şi alte cheltuieli pentru uz personal.

Sursa: *Anuarul statistic al României 1990* şi *Informații statistice operative*, seria Calitatea vieții, nr. 1 şi 7, 1991 editate de Comisia Națională pentru Statistică.

În realitate, creşterea deghizată a prețurilor şi tarifelor nu putea fi surprinsă în lucrările de statistică, ceea ce explică această discrepanță. De altfel, prin prizma ponderii consumului alimentar în cheltuielile totale de consum, nivelul de trai din anul 1989 era inferior celui din anul 1970, cu toate că în perioada respectivă salariul mediu nominal net a crescut de aproape 2,38 ori.

Asocierea dintre evoluția ponderii consumului alimentar în ansamblul cheltuielilor de consum cu cea a nivelului de trai este justificată şi de tendințele care s-au manifestat în anii ’90. Se cunoaşte că la începutul perioadei menționate au fost abrogate o serie de acte normative ale căror prevederi afectau grav nivelul de trai al populației. În consecință, s-au îmbunătățit condițiile de viață, ceea ce s-a reflectat în reducerea ponderii consumului alimentar în ansamblul cheltuielilor de consum. În acelaşi sens, ca urmare a reducerii producției de bunuri şi servicii şi a intensificării proceselor inflațio-

niste, ponderea consumului alimentar în ansamblul cheltuielilor gospodăriilor de salariați cercetate în primele nouă luni ale anului 1991 a crescut la 52,6%, fiind apropiată de cea din anul 1960. Iată deci că modificarea structurii cheltuielilor de consum este un barometru destul de fidel şi de sensibil al evoluției proceselor inflaționiste, putând indica şi momentul în care acestea devin nocive.

Trebuie precizat că atât timp cât inflația a fost ținută sub control cu riscul deteriorării nivelului de trai, evoluția proceselor inflaționiste a fost destul de lentă, creându-se imaginea falsă a unei economii "stabilizate şi sănătoase". Prin urmare, modificările structurale ale cheltuielilor de consum au fost lente. Din această cauză menținerea pe parcursul mai multor ani a unui sistem constant de pondere pentru calculul indicilor prețurilor nu avea influențe semnificative asupra nivelurilor indicilor respectivi.

Liberalizarea prețurilor, începând cu luna noiembrie 1990, trecerea la negocierea salariilor la nivelul agenților economici, debutul şi amplificarea mişcărilor revendicative pentru drepturi salariale, în condițiile în care se menține într-o proporție însemnată situația de monopol al producătorilor (în principal, unități economice cu capital de stat), iar concurența nu are câmp de manifestare nestingherită sunt principalii factori – tabelul nr. 3.3). În perioada octombrie 1990-decembrie 1991, prețurile şi tarifele au crescut de aproape 4,45 ori, înregistrându-se o rată medie lunară a inflației de peste 11,2%. Până în luna februarie 1990 salariul real s-a redus cu peste 32% ceea ce, aşa cum s-a văzut, a generat modificări ample ale structurii cheltuielilor de consum specifice deteriorării nivelului de trai. În luna mai 1990 s-a atenuat destul de mult degradarea condițiilor de viață datorită compensației fixe acordate, precum şi trecerii la achitarea salariilor la niveluri superioare negociate cu agenții economici. Oricum, s-a accelerat modificarea structurii cheltuielilor de consum, ceea ce presupune revederea operativă a sistemului de ponderare utilizat în calculul indicilor prețurilor şi tarifelor.

Deşi liberalizarea prețurilor şi tarifelor s-a intenționat să se desfăşoare în două etape distincte şi după principiile "reaşezărilor"din deceniile anterioare, evoluția efectivă a prețurilor şi tarifelor a avut cu totul altă turnură decât cea cu care ne-am obişnuit. Creşterea s-a generalizat, iar momentele fiecărei etape de liberalizare nu au produs decât anumite salturi relativ bruşte, dar procesul în sine a devenit continuu. Impactul modificării structurii cheltuielilor de consum şi, implicit, al modificării sistemului de ponderare asupra nivelului indicilor prețurilor şi tarifelor rezultă din însăşi modul de calcul al acestora din urmă.

Tabelul nr. 3.3

Indicii prețurilor bunurilor de consum şi al tarifelor serviciilor destinate cerințelor populației în perioada octombrie 1990-decembrie 1991

- % -

Indicii prețurilor şi tarifelor (octombrie 1990 = 100) aferenți:				
Luna şi anul	**Tuturor bunurilor de consum şi serviciilor**	**Produselor agroalimentare**	**Mărfurilor nealimentare**	**Serviciilor**
Noiembrie 1990	123,4	120,4	124,7	127,0
Decembrie 1990	137,7	126,5	159,9	128,3
Ianuarie 1991	158,1	137,3	188,9	137,5
Februarie 1991	169,2	142,9	206,3	147,0
Martie 1991	180,4	161,3	213,5	151,5
Aprilie 1991	228,2	255,8	225,0	175,9
Mai 1991	239,8	258,4	245,8	188,0
Iunie 1991	244,5	254,1	258,9	188,0
Iulie 1991	267,5	281,6	283,7	205,1
August 1991	297,6	330,0	301,1	222,3
Septembrie 1991	319,4	352,9	323,6	240,0
Octombrie 1991	352,6	386,7	361,4	262,6
Noiembrie 1991	391,0	420,4	404,1	301,4
Decembrie 1991	444,5	490,4	446,3	344,2

Sursa: *Buletinul statistic de prețuri*, nr. 7 şi 14/1991, editat de Comisia Națională pentru Statistică.

Modul de calcul este prezentat în continuare cu titlu de exemplu prin determinarea principalelor tipuri de indici ai prețurilor din perioada octombrie 1990-decembrie 1991 în condițiile structurii pe cele trei categorii mari de cheltuieli totale de consum din anii 1980 şi 1991, astfel:

a. Calculul indicelui de tip Laspeyres, potrivit relației prezentate în capitolul al doilea, adică

$$I_{t/o} = \sum_{i=t}^{3} I_{t/oi} g_{oi}$$

Prin utilizarea ca sistem de ponderare a structurii cheltuielilor totale de consum din anul 1980,

$I_{mai\ '90/oct.\ '90} = 2{,}584 \cdot 0{,}456 + 2{,}458 \cdot 0{,}327 + 1{,}88 \cdot 0{,}179 = 2{,}417$

b. Calculul indicelui de tip Paasche potrivit relației:

$$I_{t/o} = \sum_{i=t}^{3} I_{t/oi} g_{oi}$$

prin utilizarea ca sistem de ponderare a structurii cheltuielilor totale de consum din anul 1980,

$I_{mai\ '90/oct.\ '90} = 2,584 \cdot 0,456 + 2,458 \cdot 0,327 + 1,88 \cdot 0,179 = 2,417$

c. Utilizarea simultană ca sistem de pondere a structurilor cheltuielilor totale de consum din anii 1980 şi 1991 pentru calculul indicelui preţurilor de tip:

- Edgeworth, potrivit relaţiei:

$$I^p_{t/0} = \frac{\sum_{i=1}^{3} I^p_{t/oi} \cdot (g_{oi} + g_{ti})}{2} = \frac{[2,584(0,456+0,454) + 2,458(0,362+0,327)]}{2} + \frac{[1,88(0,182+0,179)]}{2} = 2,4135$$

- Fisher, potrivit relaţiei:

$$I^p_{t/0} = \sqrt{\left(\sum_{i=1}^{3} I^p_{t/oi} \cdot g_{oi}\right) \cdot \left(\sum_{i=1}^{3} I^p_{t/oi} \cdot g_{ti}\right)}$$

adică media geometrică a indicilor de tip Laspeyres şi Paasche

$$I^p_{mai'91/oct'90} = \sqrt{2,410 \cdot 2,417} = 2,4135 .$$

Chiar dacă au fost luate în considerare numai macrostructurile cheltuielilor totale de consum, exemplele prezentate sunt concludente în legătură cu modul de calcul al diferitelor tipuri de indici ai preţurilor şi tarifelor. În plus, din aceste exemple se deduce că, atunci când modificările structurale sunt lente şi de amploare redusă, diferenţele dintre rezultatele obţinute în condiţiile utilizării celor patru sisteme de ponderare sunt nesemnificative. Pentru a evidenţia influenţa modificării sistemului de ponderare asupra nivelurilor indicilor preţurilor vom utiliza structurile cheltuielilor totale de consum pe grupe de gospodării ale salariaţilor alcătuite în funcţie de venitul lunar mediu nominal net pe o persoană (tabelul nr. 3.4) luând în considerare atât perioada oct. 1990-febr. 1991 cât şi perioada oct. 1990-dec. 1991. Aşa cum rezultă din figura nr. 3.1, diferenţierea structurii cheltuielilor de consum este mult mai evidentă pe grupe de venituri, reflectând legităţile de evoluţie a consumului formulate de Engel. Pe baza acestor structuri s-a calculat cu titlu de exemplu un singur tip de indice deoarece esenţială era evidenţierea influenţei structurii cheltuielilor de consum asupra nivelului indicelui preţurilor şi nu rezultatele diferite obtenabile prin metodele de determinare a indicelui preţurilor prezentate anterior.

Tabelul nr. 3.4

Structurile cheltuielilor totale de consum ale gospodăriilor de salariați, cercetate în România în anul 1989, pe grupe alcătuite în funcție de venitul lunar mediu nominal net pe o persoană şi indicele prețurilor şi tarifelor calculat în funcție de aceste structuri

Grupe de gospodării după venitul mediu pe o persoană - lei -	Structura cheltuielilor totale de consum				Indicele prețurilor şi tarifelor aferent perioadei:	
	Total cheltuieli	Din care pentru:			oct. 1990-febr.1991	oct. 1990-dec. 1991
		Consumul alimentar[1)]	Mărfuri nealimentare	Servicii		
Până la 900	100,0	59,9	28,2	11,9	161,3	460,6
901-1124	100,0	58,6	29,1	12,3	161,9	459,6
1125-1374	100,0	55,2	30,2	14,6	162,6	455,7
1375-1624	100,0	51,9	31,5	16,6	163,6	452,2
1625-1874	100,0	50,4	32,4	17,2	164,1	451,0
1875-2124	100,0	49,8	32,6	17,6	164,3	450,3
2125-2474	100,0	48,3	34,4	17,3	165,4	449,9
2475-2949	100,0	47,9	34,1	18,0	165,3	449,0
2950-3749	100,0	46,4	34,5	19,1	165,6	447,3

1) Inclusiv contravaloarea produselor agroalimentare consumate provenite din resurse proprii.

Sursa: *Anuarul statistic al României 1990* şi *Buletinul de prețuri*, nr. 7 şi 14/1991, editate de Comisia Națională pentru Statistică.

Prin prisma rezultatelor obținute şi prezentate în coloanele 5 şi 6 ale tabelului nr. 3.4, impactul modificării structurii cheltuielilor totale de consum asupra nivelurilor indicilor prețurilor şi tarifelor rezultă cu mai multă claritate. Din cauză că până în luna februarie 1991 prețurile produselor alimentare au crescut într-o proporție mai redusă în comparație cu cele ale mărfurilor industriale nealimentare şi cu tarifele serviciilor, cele mai afectate au fost gospodăriile de salariați cu venituri mari.

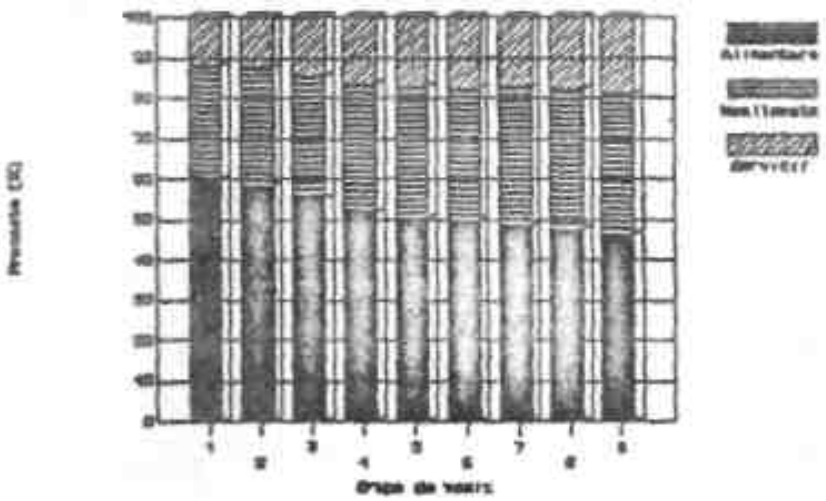

Figura nr. 3.1. Structura cheltuielilor totale de consum ale gospodăriilor de salariați cercetate în România în anul 1989, pe grupe de venituri medii pe o persoană

Numărul de ordine al coloanelor de pe abscisă semnifică grupe de venituri (în lei) de:

1. până la 900	*4. 1375-1624*	*7. 2125-2474*
2. 901-1124	*5. 1625-1874*	*8. 2475-2949*
3. 1125-1374	*6. 1875-2124*	*9. 2950-3749*

Odată cu etapa a doua de liberalizare (aprilie 1991) tendința s-a inversat deoarece creşterea prețurilor produselor agroalimentare a devansat pe cea a altor categorii de prețuri şi tarife, fiind afectate într-o mai mare măsură gospodăriile de salariați cu venituri mai mici, în ansamblul cheltuielilor acestora ponderea cea mai mare având-o consumul alimentar.

Desigur că este vorba de concluziile formulate pe baza unei analize statice efectuate în raport cu structura cheltuielilor totale de consum ale gospodăriilor de salariați din anul 1989. Numai că nu există un argument pentru a contesta valabilitatea acestor concluzii şi în dinamică. În definitiv, concluziile respective sunt formulate pe baza legilor consumului. Astfel, categoriile de populație sunt afectate diferit de procesele inflaționiste atunci când intervenția statului în formarea prețurilor generează salturi. În schimb, dacă prețurile se formează liber pe piață atunci creşterea acestora se generalizează şi se echilibrează. Altfel spus, salturile bruşte care s-au înregistrat de la o perioadă la alta în evoluția ascendentă sau descendentă a nivelului de trai se vor reflecta corespunzător în evoluția structurii cheltuielilor totale

de consum. Or, de la începutul liberalizării prețurilor şi până în luna decembrie 1991 asemenea salturi în evoluția nivelului de trai au fost provocate, pe de o parte, de cele două etape de creştere a prețurilor şi tarifelor (graficul nr. 3.2). Pe de altă parte, au intervenit salturile provocate de acordarea succesivă a celor două compensații fixe (de 750 lei, începând cu luna noiembrie 1990 şi de 2175 lei, începând cu luna aprilie 1991), precum şi de aplicarea noii legislații a salarizării, începând cu semestrul II, 1991.

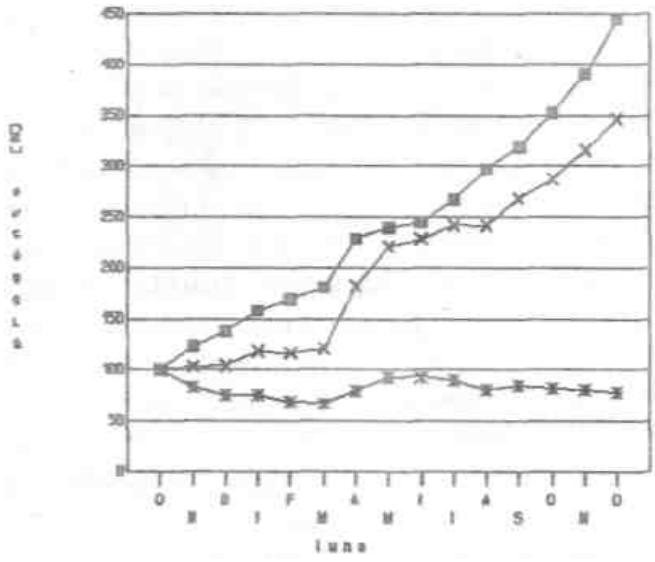

Figura nr. 3.2. Indicii prețurilor de consum, ai salariului nominal şi ai salariului real în perioada oct. '90-dec. '91

Legenda: ■ *-indicele prețurilor*
x - indicele salariului nominal
** - indicele salariului real*

Cum vor evolua lucrurile în continuare? Un răspuns suficient de bine argumentat este dificil dacă nu chiar imposibil de formulat la această întrebare deoarece o asemenea evoluție va fi influențată şi de opțiunile de politică economică susceptibile a fi adoptate în perspectivă. În tot cazul, dacă prețurile şi tarifele vor continua să se formeze absolut liber în funcție de raportul dintre cerere şi ofertă, iar salariile vor evolua în strânsă corelație cu intensitatea proceselor inflaționiste, atunci se poate afirma că vor dispare salturile bruşte care s-au produs în evoluția nivelului de trai. De asemenea, este de presupus că inexistența în continuare a efectului de piston produs de o concurență efectivă care să stopeze creşterea generalizată a prețurilor

şi tarifelor va face dificilă dacă nu chiar imposibilă evitarea spiralei inflaționiste şi prăbuşirea sistemului financiar național. În sens invers, blocarea prețurilor, tarifelor şi a salariilor la nivelurile actuale prin metode administrative va întârzia reforma economică impusă de trecerea la economia de piață. Probabil că soluția dezirabilă va trebui să se bazeze pe apelul la pârghii economice oferite de mecanismul specific de funcționare a economiei de piață.

Referitor la viabilitatea variantei tranzitorii de cercetare statistică a proceselor inflaționiste, rezultatele obținute au confirmat justețea opțiunilor de ordin metodologic şi organizatoric adoptate pentru perioada de tranziție a României la economia de piață. Desigur că nu au putut fi evitate unele imperfecțiuni şi convenționalități. Trebuie să se rețină însă că ritmul mediu de creştere a prețurilor şi tarifelor din țara noastră de peste 11,2% în medie la nivelul unei singure luni este de zeci de ori mai ridicat decât cel mediu anual înregistrat în ultimii ani în majoritatea țărilor dezvoltate cu economie de piață. În aceste condiții, efectele imperfecțiunilor şi ale convenționalităților acceptate în calculul indicilor prețurilor sunt nesemnificative. Toate aceste imperfecțiuni şi convenționalități au fost generate exclusiv de restricțiile menționate în primul subcapitol şi nu sunt nicidecum de natură ideologică, principiul transparenței depline a rezultatelor fiind situat la baza funcționării sistemului statistic național, în general. Că aşa stau lucrurile o dovedeşte însăşi faptul că, spre exemplu, rezultatele primelor cercetări statistice ale inflației au fost date publicității cu toate că ele reflectă deteriorarea condițiilor de viață ale populației şi nu susțin în niciun caz aprecieri favorabile la adresa politicii economice promovate în etapa actuală. În acelaşi timp, este de subliniat şi faptul că datele statistice referitoare la inflație şi la structura cheltuielilor de consum ale populației au oferit argumente pentru revendicările salariale, precum şi elemente de fundamentare a măsurilor de protecție socială.

4. CERCETARE EXPERIMENTALĂ A INFLAȚIEI PERCEPUTE ŞI A CELEI AŞTEPTATE

Debutul cercetărilor inflației percepute şi a celei aşteptate de populația din țara noastră a avut loc în condițiile specifice perioadei de tranziție în care sistemul statistic național se află în plin proces de adaptare la noile cerințe impuse de funcționarea economiei de piață. De aceea, sunt necesare unele precizări de ordin metodologic referitoare la modul de desfăşurare a primei cercetări cu caracter experimental efectuată în acest domeniu, în raport cu care pot şi trebuie să fie apreciate şi interpretate rezultatele prezentate succint în acest capitol.

4.1. Câteva aspecte metodologice

Desigur că impulsul pentru inițierea acestei cercetări a fost generat, pe de o parte, de rezultatele revelatoare obținute prin cercetări de acelaşi tip efectuate în țările dezvoltate cu economie de piață. Pe de altă parte, trecerea la liberalizarea prețurilor şi la negocierea nivelurilor salariilor face tot mai necesară cunoaşterea modului în care populația percepe intensitatea proceselor inflaționiste din perioadele anterioare şi a celui în care intuieşte tendința de evoluție a inflației în perioadele anterioare (de regulă, pe termene foarte scurte). La urma urmei, consistența argumentelor aduse în favoarea revendicărilor salariile şi a celor de creştere a pensiilor este dată tocmai de modul de precepție şi de cel de intuire a inflației. Din această perspectivă, cercetarea statistică a inflației percepute şi a celei aşteptate este departe de a avea o valoare strict teoretică. Dimpotrivă, ansamblul acțiunilor inteprinse la nivel guvernamental sau la cel al agenților economici în domeniul indexării veniturilor vor trebui fundamentate tocmai pe aprecierea lucidă a măsurii în care reprezentările care se formează la scara socială în legătură cu procesele inflaționiste concordă sau nu cu evoluția reală acestora. Neluarea în considerare a gradului de concordanță dintre aceste reprezentări şi situația reală este de natură să amplifice tensiunile sociale şi să contribuie la accentuarea desechilibrelor la scara macroeconomică. Altfel spus, cercetările de acest tip capătă o importanță practică deosebită în condițiile în care sistemul economico-social național urmează să funcționeze din ce în ce mai mult pe principiile economiei de piață.

Cu toate că metodologiile de cercetare a inflației percepute şi a celei aşteptate utilizate în alte țări ofereau unele repere utile pentru crearea cadrului metodologic necesar, trebuie spus că opțiunile specialiştilor din țările respective nu puteau fi adoptate fără discernământ în condițiile specifice ale țării noastre din mai multe cauze, printre care:

a. Inflația şi şomajul sunt procese deosebit de complexe ale căror cauze trebuie căutate în dezechilibrele care se manifestă la nivel macroeconomic. Ori populația României a trăit în ultimile patru decenii cu "iluzia monetară" şi cu "iluzia certitudinii locului de muncă" şi nu a fost pusă niciodată în situația de a evalua intensitatea şi tendințele de evoluție a unor asemenea procese. Prin urmare, cadrul metodologic de cercetare nu poate fi structurat în raport cu premiza existenței unor reprezentări corecte la scară socială, asemănătoare cu cele existente în țările dezvoltate cu economie de piață.

b. Teama care se instaurează la scara socială şi, implicit, tendința de exagerare a intensității unor procese negative este direct proporțională cu dificultatea înțelegerii esenței proceselor respective generată de complexitatea lor. Tocmai în această postură se găsesc în prezent în țara noastră inflația, şomajul, creşterea economică etc. În legătură cu aceste procese populația României este solicitată să se pronunțe pentru prima dată în ultimile patru decenii, iar calitatea informațiilor culese depind direct de maniera în care sunt solicitate opiniile persoanelor chestionate.

c. Absența unor cercetări anterioare care să permită intuirea reacției populației României la întrebări despre procese atât de complexe era firesc să conducă la conferirea caracterului experimental al primei cercetări inițiate în acest domeniu. Rezultatele acestor cercetări sunt menite să ofere o primă imagine asupra reacțiilor locuitorilor, în raport cu care va putea fi structurat ulterior un sistem permanent de investigație şi analiză.

d. Cercetările prin sondaj referitoare la intențiile de cumpărare a bunurilor de folosință îndelungată (procese investiționale la scară individuală) au debutat, de asemenea, destul de recent în țara noastră. Programele de observare ale acestor cercetări sunt relativ restrânse şi nu cuprind întrebări privind inflația percepută şi inflația aşteptată. Asemenea cercetări nu beneficiază încă de un sistem propriu de eşantionaj, fiind efectuate pe eşantioanele utilizate în cercetarea selectivă a bugetelor de familie. Soluția este provizorie şi mai puțin adecvată deoarece eşantioanele respective sunt suprasolicitate datorită complexității cercetării selective a bugetelor de familie. Aşa se explică şi faptul că cercetarea intențiilor de cumpărare nu are încă o periodicitate prestabilită (trimestrială, cum se procedează în țările cu economie de piață /17/).

e. Cercetarea statistică prin sondaj a inflației percepute şi a celei aşteptate se bazează aproape exclusiv pe opiniile locuitorilor. Ori, cercetările de opinie au fost cvasiinexistente în sistemul statistic național din ultimele patru decenii, ceea ce constituie un argument în plus pentru recurgerea la caracterul experimental al primei cercetări efectuate în acest domeniu din țara noastră.

Într-un asemenea context, prima cercetare experimentală a inflației percepute şi a celei aşteptate a avut la bază utilizarea unui subeşantion format din 2400 persoane adulte care, în luna aprilie 1991, aveau calitatea de membri ai gospodăriilor incluse în cercetarea selectivă a bugetelor de familie din mediul urban. Din nefericire, pentru o serie de caracteristici din programul observării al cercetării experimentale, reflectat în chestionarul utilizat (anexa 4), subeşantionul utilizat s-a dovedit insuficient, inconsistența informațiilor obținute nepermițând utilizarea lor în analiza efectuată în subcapitolul următor. În schimb, volumul subeşantionului utilizat oferă estimații neafectate de erori grave pentru un număr mare de alte caracteristici în raport cu care este structurată analiza primelor rezultate.

Întrucât cercetarea inflației percepute şi a celei aşteptate nu putea fi integrată organic în una mai generală privind actele investiționale la nivel individual (cum sunt cele privind cumpărarea bunurilor de folosință îndelungată), aceasta a fost subsumată unei problematici mai generale referitoare la evoluția de ansamblu a economiei româneşti. În consecință, persoanele chestionate au fost solicitate să-şi exprime opinia privind:

- evoluția din ultimele 12 luni a producției de bunuri din țara noastră şi a celei previzibile pentru următoarele 12 luni;
- existența sau inexistența şomajului în perioada de efectuare a cercetării şi evoluția previzibilă a acestui proces în următoarele 12 luni;
- rata inflației în urma liberalizării prețurilor (1 noiembrie 1990) şi evoluția previzibilă a acesteia în următoarele 12 luni.

Deoarece nu se cunoştea aprioric reacția populației la o întrebare de genul:

“Cu ce procent (aproximativ) considerați că au crescut prețurile, în general, în urma liberalizării acestora?” apare una de tipul “…De ce sumă credeți că aveți nevoie acum pentru a cumpăra bunurile pentru care înainte de liberalizarea prețurilor (1 noiembrie 1990) ați plătit suma de 100 lei?”. O asemenea manieră de solicitare a opiniilor a fost dedusă din lucrarea lui E. Mansfield /2/, din care rezultă că o persoană intuieşte mult mai simplu reducerea puterii de cumpărare a monedei naționale decât rata creşterii generale a prețurilor. În definitiv, consumatorul este tentat să reflecte impresiile sale aferente celui mai recent act de vânzare la care a participat şi să sesizeze mai dificil mişcarea de ansamblu a prețurilor şi tarifelor. Opțiunea lui E. Mansfield s-a dovedit corectă şi în cazul cercetării experimentale a inflației percepute şi a celei aşteptate în țara noastră, în sensul că sunt mai credibile opiniile exprimate de persoanele chestionate în legătură cu puterea de

cumpărare a monedei naționale. Spre exemplu coeficientul de variație* a răspunsurilor privind inflația aşteptată exprimată prin prizma evoluției viitoare a puterii de cumpărare a fost de numai 0,69 față de 1,89 cât s-a înregistrat în cazul răspunsurilor referitoare la rata creşterii prețurilor. Din această cauză, rezultatele cercetării privind inflația percepută şi cea aşteptată, prezentate în subcapitolul următor, se bazează, în principal, pe opiniile persoanelor chestionate în legătură cu *puterea de cumpărare a monedei naționale.*

4.2. Primele rezultate

În condițiile în care populația României a fost destul de puțin familiarizată cu o serie de fenomene şi procese specifice perioadei de tranziție la economia de piață, era de aşteptat ca persoanele chestionate să înregistreze cu îngrijorare manifestarea acestora, să le exagereze proporțiile şi să intuiască cu dificultate evoluția viitoare a fenomenelor şi proceselor respective. Desigur că la această stare de lucruri au contribuit, într-o proporție însemnată, şi mijloacele mass media care au pus accentul principal pe laturile catastrofice ale unor asemenea fenomene şi procese, fiind destul de reduse ca pondere mesajele care vizau pregătirea locuitorilor pentru interpretarea lor corectă. Prin urmare, opiniile exprimate de persoanele chestionate în legătură cu evoluțiile anterioare şi cu cele previzibile pentru următoarele 12 luni după efectuarea cercetării (aprilie 1991) sunt destul de controversate, atât cele referitoare la producția de bunuri cât şi, mai ales, cele care vizează şomajul şi inflația.

Referitor la producție, pe ansamblul persoanelor chestionate s-a apreciat că în cele 12 luni anterioare reducerea a fost de peste 40%, în condițiile în care producția industrială realizată efectiv în luna aprilie 1991 reprezenta 84,9% din cea realizată în aceeaşi lună din anul precedent /8/. Peste 56% dintre persoanele chestionate au opinat că producția de bunuri s-a redus în proporții catastrofale (cu mult peste 40%). Nefiind obişnuite să lise ceară părerea în legătură cu procese complexe de genul evoluției întregii producții de bunuri, personale chestionate au indicat, în proporție majoritară, cifre rotunde care nu se regăsesc în evoluția reală a unor indicatori statistici.

---

* Determinat potrivit relației $V= \sigma_S / \bar{x}$ unde $\sigma_S = \sqrt{\sigma_S^2}$ iar $\sigma_{\bar{S}}^2 = \frac{\sum_{i=1}^{n} (x_i - \bar{x})^2}{n}$, x_i = nivelul individual al ratei de creştere a prețurilor şi, respectiv, al sumei necesare pentru cumpărarea bunurilor pentru care anterior se plătea suma de 100 lei, indicate de persoanele chestionate; $\bar{x}$ - nivelul mediu al valorilor observate; n - numărul total al persoanelor chestionate.

Comparația care se face între opiniile persoanelor chestionate şi evoluția reală a întregii producții industriale nu este întîmplătoare. Cercetarea prin sondaj efectuată în luna aprilie 1991 s-a desfăşurat exclusiv în rândul populației urbane, adică acel segment de locuitori care vine în contact direct cu producția industrială. Altfel spus, populația urbană se putea pronunța, cât de cât în cunoştință de cauză, numai în legătură cu producția industrială.

Imaginea deformată în legătură cu evoluția reală a producției industriale nu este un atribut al anumitor categorii de populație constituite în funcție de ocupație, pregătire profesională etc. Altfel spus, se dovedeşte că această imagine nu este legată de capacitatea de percepție conferită de pregătirea profesională, de natura ocupației etc. Spre exemplu, în cazul persoanelor cu studii superioare proporția celor care au indicat cifre de peste 40% în legătură cu reducerea producției a fost de aproape 55%, apropiată de cea înregistrată în cazul persoanelor cu până la 7 clase primare (adică 58%). De asemenea, proporția muncitorilor care au indicat reduceri ale producției de 40% şi peste a fost de aproape 56%, proporție care nu diferă semnificativ de cea înregistrată în cazul personalului cu studii superioare[*].

Dacă persoanele chestionate şi-au format o imagine atât de deformată în legătură cu evoluția producției în cele 12 luni anterioare cercetării, este pe deplin explicabil faptul că nu au putut intui cum va evolua în următoarele 12 luni (tabelul nr. 4.1). În ansamblul persoanelor chestionate, cele care au considerat că în următoarele 12 luni producția va creşte, împreună cu cele care au considerat că producția va rămâne constantă dețineau o pondere de peste 61%. În acelaşi timp, numai cca 28% din persoanele chestionate au intuit faptul că producția va continua să se reducă, aşa cum s-a şi întâmplat în lunile următoare.

Tendința de exagerare a proporțiilor a fost şi mai evidentă în cazul şomajului. Potrivit opiniilor exprimate de către persoanele chestionate, la data efectuării cercetării rata şomajului ar fi fost de aproape 15%. În realitate, la puțin timp după efectuarea cercetării (14 mai 1991) numărul persoanelor care beneficiau de ajutor de şomaj era de 68,5 mii, iar al celor aflate în evidența oficiilor de muncă fără a beneficia de ajutor de şomaj era 70,4 mii persoane /8/, rata şomajului fiind deci mai mică de 2%.

[*] Este interesant de subliniat că lipsa de experiență în domeniul perceperii evoluției economice se manifestă în țara noastră pe un plan extrem de larg, cuprinzând chiar şi managerii industriali. Spre exemplu, cu ocazia unei cercetări conjuncturale efectuată în luna iunie 1991 aceştia n-au putut aprecia corect tendința producției industriale în trimestrul III al aceluiaşi an. Din numărul total al cadrelor de conducere (directori) chestionate 39% au fost de părere că producția industrială va creşte în lunile iulie-septembrie 1991, 40% au apreciat că va rămâne constantă şi numai 21% au prevăzut reducerea producției, aşa cum s-a întâmplat în realitate.

Tabelul nr. 4.1

Gruparea persoanelor chestionate în funcție de opiniile privind evoluția producției în următoarele 12 luni, pe total şi pe ocupații

- % -

Grupe de persoane în funcție de ocupație	Total persoane chestionate	Din care au considerat că producția:			
		Va creşte	Va rămâne constantă	Va scădea	Nu s-au pronunțat
Total persoane chestionate, din care:	100,0	42,3	19,1	27,8	10,8
- muncitori	100,0	39,6	18,1	28,7	13,6
- maiştri şi tehnicieni	100,0	45,4	17,5	30,1	7,0
- funcționari şi alte cadre cu studii medii	100,0	42,9	20,1	29,7	7,3
- personal cu studii superioare	100,0	46,4	25,2	24,3	4,1
- casnice	100,0	33,3	20,4	25,9	20,4
- pensionari	100,0	55,0	13,3	21,7	10,0

În ceea ce priveşte inflația percepută, rezultatele cercetării conduc la aceeaşi concluzie, potrivit căreia populația manifestă tendința de exagerare a proporțiilor procesului respectiv. Pe ansamblul persoanelor chestionate, s-a opinat pentru un indice mediu al prețurilor aferent lunii aprilie 1991 de peste 354% față de situația anterioară trecerii la formarea liberă a acestora pe piață (luna octombrie 1990) în funcție de cerere şi ofertă. În schimb, indicele prețurilor calculat prin metode tradiționale a fost în luna aprilie 1991 de numai 228,2% /8/. Indiscutabil că şi estimarea ratei inflației prin metode tradiționale poate fi afectată de erori, îndeosebi de cele generate de apariția unor sortimente complet noi, cu prețuri mult mai ridicate, aşa cum este cazul celor importate destul de frecvent în țara noastră în ultimul an. Este de presupus însă că diferența dintre 354%,228,2% este atribuibilă, în cea mai mare parte, sentimentului de îngrijorare cu care populația percepe procesul de inflație de tip galopant cu care majoritatea generațiilor actuale nu s-au confruntat în deceniile anterioare.

Sentimentul de îngrijorare şi cel de încertitudine în legătură cu redresrea economiei naționale se deduce şi din răspunsurile la întrebarea privind modul în care se intuieşte evoluția prețurilor în următoarele 12 luni de după perioada de efectuare a cercetării (aprilie 1991). Din numărul total de persoane chestionate aproape 61% au considerat că prețurile şi tarifele vor continua să crească, peste 18% au opinat că vor scădea, iar peste 13% că vor rămâne neschimbate (tabelul nr. 4.2). Îngrijorarea în legătură cu evoluția viitoare a proceselor inflaționiste s-a generalizat la aproape toate categoriile de populație, cu excepția femeilor casnice, dar este de presupus că

tocmai această categorie de populație este mai puțin informată în legătură cu mecanismul complex de funcționare a economiei.

Pe ansamblul persoanelor chestionate s-a estimat un indice al prețurilor pentru următoarele 12 luni (de după luna aprilie 1991 în care a fost efectuată cercetarea) de 343% Aşa cum se cunoaşte, după cea de a doua etapă de liberalizare prețurile au continuat să crească. În luna decembrie 1991 creşterea față de nivelurile prețurilor din luna aprilie a fost de aproape 95% /9/. Se deduce că persoanele chestionate au intuit, într-o proporție însemnată, evoluția viitoare a prețurilor. Dacă un asemenea ritm de creştere se va menține şi în lunile următoare, atunci s-ar ajunge la dublarea prețurilor până în luna aprilie 1992.

Tabelul nr. 4.2

Gruparea persoanelor chestionate în legătură cu evoluția prețurilor în următoarele 12 luni şi în funcție de ocupație

Grupe de persoane în funcție de ocupație	Total persoane chestionate	Din care au considerat că prețurile:			
		Vor creşte	Vor scădea	Vor rămâne constante	Nu s-au pronunțat
Total persoane chestionate, din care:	100,0	61,0	18,1	13,3	7,6
- muncitori	100,0	59,0	17,8	13,4	9,8
- maiştri şi tehnicieni	100,0	59,6	21,8	13,7	4,9
- funcționari şi alte cadre cu studii medii	100,0	57,7	21,3	15,7	5,3
- personal cu studii superioare	100,0	73,2	14,9	10,3	1,6
- casnice	100,0	38,9	20,4	22,2	18,5
- pensionari	100,0	73,3	11,7	7,5	7,5

Reamintim remarca făcută de J.M. Albertin /1/ potrivit căreia, dacă într-o țară cu economie de piață se generalizează în rândul populației sentimentul de teamă, cel de nesiguranță în posibilitățile de redresare economică şi de stabilizare a prețurilor şi tarifelor, atunci inflația galopantă devine inevitabilă. Rezultatele cercetării experimentale prin sondaj a inflației percepute şi a celei aşteptate au evidențiat cu claritate că tocmai o asemenea stare de spirit s-a generalizat la scara socială în țara noastră oferind un teren deosebit de prielnic pentru intensificarea proceselor inflaționiste. În aceste condiții, este de presupus că populația îşi va pierde treptat încrederea în moneda națională datorită reducerii puterii de cumpărare a acesteia, viteza de circulație a masei monetare şi implicit, volumul acesteia vor creşte continuu, ceea ce va face tot mai dificilă evitarea colapsului economic.

Din rezultatele cercetării experimentale a inflației percepute şi a celei aşteptate pot fi desprinse unele concluzii utile, atât din perspectiva practicii

economice cât şi din cea a perfecționării în viitor a metodologiei de investigație şi analiza economică. Din perspectiva practicii economice, este de reținut că reprezentările populației despre procesele inflaționiste, ca şi despre alte procese de o asemenea complexitate sunt destul de diferite de proporțiile reale ale acestora. Asemenea reprezentări deformate sunt consecința directă a faptului că populația a fost luată prin surprindere de evoluția evenimentelor, fiind nepregătită să le înregistreze şi să le interpreteze corect. Prin urmare, pachetul de măsuri care se adoptă în perioada de tranziție la economia de piață va avea coerența şi viabilitatea necesare numai dacă va include şi măsuri menite să ofere populației repere clare de apreciere a proceselor inflaționiste, în contextul cărora va fi posibilă recâştigarea încrederii acesteia în posibilitățile de redresare economică.

Pe plan metodologic, va fi necesară trecerea experimentală a inflației percepute şi a celei aşteptate la una sistematică, cu o periodicitate prestabilită, bazată pe un eşantion de volum adecvat. Integrarea obiectivelor acestor cercetări în unele cu caracter mai general referitoare la intențiile de cumpărare a bunurilor de folosință îndelungată este pe deplin realizabilă şi absolut necesară. Argumentul principal în sprijinul acestei afirmații derivă din aceea că, într-o economie de piață, populația acționează ca un veritabil agent economic care realizează venituri, consumă bunuri şi desfăşoară acte investiționale în funcție de încrederea pe care o are instabilitatea şi funcționarea sistemului deosebit de complex pe care îl alcătuieşte întreaga economie națională. Prin urmare, cunoaşterea şi luarea în considerare a modului în care populația percepe şi intuieşte inflația vor condiționa, într-o proporție tot mai ridicată, viabilitatea şi eficiența politicii economice promovată la nivel guvernamental. Ori, experiența țărilor dezvoltate cu economie de piață a dovedit cu prisosință că numai sistemul statistic național poate asigura satisfacerea corespunzătoare a cerințelor informaționale în acest domeniu.

5. INDEXAREA VENITURILOR POPULAȚIEI

Pe planul practicii economice, una din finalitățile imediate ale cercetării statistice este constituită din elementele informaționale pe care le oferă pentru fundamentarea acțiunilor de protejare a populației față de intemperiile care apar ca rezultat al disfuncționalităților sistemului economico-social național. Efectele percepute direct ale acestor disfuncționalități sunt inflația şi şomajul, ratele de creştere ale acestora fiind considerente de E. Mansfield /20/ adevărați barometri ai sănătății unei economii naționale. În plin proces de tranziție a României la economia de piață, populația este confruntată tocmai cu aceste procese în legătură cu care, pe parcursul mai multor decenii, i s-au creat imagini deformate prin "iluzia certitudinii locului de muncă" în condițiile în care şomajul parțial a devenit cronic în anii '80, prin "iluzia sănătății circulației monetare" când de fapt puterea de cumpărare a monedei naționale s-a erodat lent dar inexorabil sub incidența stagnării economice etc.

Acum nu mai sunt întreținute asemenea "iluzii". Cu puțin timp înainte de sfârşitul anului de învățământ 1990/1991 şi de intrarea absolvenților în rândul contigentelor care solicită locuri de muncă, din cifrele oficiale existente la 11 iunie 1990 se deduce că se găseau în căutare de lucru aproape 170 mii persoane. De asemenea, din datele statistice disponibile rezultă că, în perioada octombrie '90-decembrie '91 prețurile şi tarifele au crescut de aproape 4,45 ori, iar economiile la CEC ale populației de circa 244 miliarde lei existente la 31 decembrie '91 echivalau cu numai 55 miliarde lei la cursul monedei naționale din luna octombrie 1990. În asemenea condiții, problemele protecției populației împotriva efectelor negative ale şomajului şi inflației nu mai pot fi eludate, ci trebuie soluționate corespunzător pentru evitarea tensiunilor sociale şi a mişcărilor revendicative inerente într-o societate democratică.

Caracterul inedit al producției împotriva şomajului a făcut necesară apelarea directă la metodele utilizate în țările dezvoltate cu economie de piață. Bazele financiare şi cele juridice create destul de recent în România poartă amprenta experienței acumulate în aceste țări, iar sistemul de producție împotriva şomajului a început să funcționeze efectiv. Este adevărat că nu îndeplineşte încă funcția sa esențială, conturată sugestiv de L. Stoleru /28/ prin parafrazarea proverbului chinez potrivit căruia dacă se dă unui om flămând un peşte el va avea ce mânca o zi, iar dacă omul respectiv va fi învățat să pescuiască atunci acesta îşi va putea asigura singur hrana pentru totdeauna. Altfel spus, ajutorul de şomaj nu trebuie interpretat ca un simplu act de caritate ci ca o compensare financiară a efortului pe care îl depune un lucrător pentru recalificare într-o altă profesie solicitată pe piața muncii,

deoarece şomajul structural şi cel de fricțiune nu vor putea fi evitate, singura soluție fiind deci reconversia profesională. Tot atât de adevărat este însă şi faptul că acest sistem se găseşte în plin proces de consolidare şi de perfecționare tinzând să-şi asume firesc o asemenea funcție şi să conducă la ceea ce autorul citat denumeşte *responsabilizarea actorilor în sânul sistemului social*.

În cazul protecției împotriva inflației lucrurile nu se petrec, după părerea noastră, de aceeaşi manieră. Implicațiile sociale şi cele financiare sunt mult mai vaste şi, implicit, mai complexe. Sistemul de protecție se găseşte în stadiul de cristalizare în care se îmbină experiența redusă acumulată pe plan național cu apelarea la metode aplicate în țările dezvoltate cu economie de piață. În acest stadiu, continuarea dezbaterilor este necesară, mai ales în condițiile în care opțiunile referitoare la problemele de acest gen sunt destul de controversate chiar şi în literatura de specialitate din țările occidentale. În definitiv, aşa cum s-a evidențiat în primul capitol, sunt destul de controversate şi părerile exprimate în legătură cu esența proceselor inflaționiste. Abordarea acestor probleme în continuare se face în contextul metodelor statistice de investigație şi de analiză utilizabile în acest domeniu.

5.1. Compensații fixe sau indexare curentă?

Corelarea evoluției veniturilor populației cu cea a prețurilor şi tarifelor este una dintre cele mai acute şi mai dificile dintre problemele care trebuie soluționate corespunzător pentru evitarea deteriorării condițiilor de viață şi, implicit, a tensiunilor sociale. În practica economică s-au conturat două metode principale de atenuare sau de eliminare a efectelor negative ale creşterii prețurilor şi tarifelor asupra nivelului de trai.Prima constă din acordarea la intervale mari de timp a unor compensații fixe şi egale pentru salariați şi pensionari, metodă practicată în ultimele decenii în țara noastră. Cea de-a doua are la bază indexare curentă a salariilor şi pensiilor, înțelegând prin aceasta diminuarea sau eliminarea efectelor negative ale deprecierii monetare (reducerea puterii de cumpărare a monedei naționale) prin corelarea creşterii veniturilor cu cea a prețurilor şi tarifelor, metodă practicată cu predilecție în țările dezvoltate cu economie de piață, cu deosebire începând cu anii 70'. Întrucât după trecerea la liberalizarea prețurilor şi tarifelor, începând cu luna noiembrie 1990, în țara noastră s-a recurs la ambele metode, întrebarea din titlu este pe deplin justificată deoarece implicațiile pe plan economic şi social ale aplicării fiecărei metode sunt foarte diferite, la fel şi condițiile în care au fost sau sunt aplicate.

Controlul centralizat al formării costurilor şi prețurilor tuturor factorilor de producție, precum şi al formării prețurilor bunurilor de consum şi a tarifelor serviciilor destinate satisfacerii cerințelor populației, a imprimat tendințe

specifice de evoluție a acestora, cu implicații directe asupra modului de fundamentare a acțiunilor de corelare a creşterii veniturilor nominale individuale, cu evoluția puterii de cumpărare a monedei naționale, implicații dintre care sunt de reținut următoarele considerate ca fiind esențiale:

a. Prețurile şi tarifele nu au îndeplinit rolul de semnal al evoluției raportului dintre cererea şi oferta de factori de producție, de bunuri de consum şi de servicii pe piața internă, ci numai pe unul de "semnal" al opțiunilor de politică economică adoptate îndeosebi în legătură directă cu orientarea redistribuirii acumulărilor sociale în favoarea obiectivelor economice considerate prioritare în fiecare etapă. Prin urmare, toate modificările de prețuri şi tarife au fost decise la nivel statal şi nu aveau nimic comun cu cerințele echilibrării prin mecanisme naturale a cererii cu oferta.

b. Nivelurile oficiale ale prețurilor şi tarifelor nu au cunoscut nicicând tendințe de creştere generalizată, de exemplu celei specifice unei economii de piață. Generalizarea creşterii s-a manifestat numai pe termen foarte lung. Fiecare dintre "reaşezările şi îmbunătățirile" care s-au succedat în ultimele patru decenii au avut sfere parțiale de cuprindere şi, implicit, un caracter sectorial.

c. Creşterile prețurilor şi tarifelor au fost discontinui şi în salturi, iar intervalul de timp dintre două salturi succesive era destul de mare. De vreme ce în perioada 1980-1989, s-au înregistrat cele mai mari modificări de prețuri şi de tarife, ritmul mediu anual de creştere a fost de numai 4,1% ceea ce înseamnă că amplitudinea salturilor a fost relativ redusă, iar iluzia monetară a acționat din plin, facilitând aplicarea unor măsuri sporadice de protecție, mai mult sau mai puțin compensatorii ale efectelor negative ale inflației lente.

d. Prețurile şi tarifele practicate în "economia subterană" au fost complect scăpate de sub control, evoluând liber în funcție de raportul direct dintre cerere şi ofertă. În consecință, orice acțiune de protecție socială viza numai compensarea efectelor negative ale modificării oficiale a prețurilor şi tarifelor la nivel sectorial.

e. Restricționarea drastică a circuitelor publice ale datelor statistice referitoare la evoluția proceselor inflaționiste, a structurii cheltuielilor de consum, a consumului, de produse agroalimentare etc., făcea imposibilă cunoaşterea pe plan social a manifestării unor fenomene economico-sociale. În plus, creşterea deghizată a prețurilor dintre două salturi succesive nu putea fi sesizată prin intermediul cercetării statistice curente. Ori, datorită preponderenței indicatorilor valorici globali în ansamblul obiectivelor planurilor elaborate la nivel macroeconomic, se stimula "goana" după valoare printr-un joc al sortimentelor cu o valoare mai ridicată.

f. Lipsa completă a controlului sindicatelor asupra gradului de compensare a efectelor negative ale creşterii prețurilor şi tarifelor (decisă în mod

centralizat) asupra nivelului de trai al salariaților. Orice decizie de majorare a prețurilor sau a tarifelor la nivel sectorial nu putea să întâmpine opoziția din partea mişcării sindicatelor deoarece tensiunile sociale pe care le provoca o asemenea decizie erau anihilate prin mijloace specifice totalitarismului. Chiar dacă sindicatele ar fi îndrăznit să-şi asume un asemenea rol, acestea nu-l puteau exercita atât timp cât materialul informațional pus la dispoziția lor era absolut insuficient pentru fundamentarea corectă a revendicărilor salariale.

Corespunzător acestor condiții specifice de formare şi de evoluție a prețurilor şi tarifelor, singurele acțiuni inițiate în domeniul protecției sociale au constat în acordarea de compensații fixe şi egale pentru toate categoriile de salariați distincte, însă de cele acordate pensionarilor, compensații care erau acordate din momentul intrării în vigoare a hotărârilor guvernamentale de majorare a prețurilor şi tarifelor. Amplitudinea relativ redusă a salariilor prețurilor şi tarifelor şi implicit, a compensațiilor fixe acordate, coroborate cu penuria informațională aferentă marelui public, făceau dificilă dacă nu chiar imposibilă, sesizarea implicațiilor negative pe plan economic şi social a aplicării monedei compensațiilor fixe, adică: tendința de nivelare a veniturilor individuale; imposibilitatea cunoaşterii la nivel individual a gradului de compensare a efectelor negative ale inflației asupra nivelului de trai şi accentuarea iluziei monetare şi a celei privind viabilitatea sistemului financiar monetar şi de credit; anihilarea, prin nefundamentarea riguroasă a revendicărilor, a oricăror acțiuni sociale menite să contracareze deteriorarea lentă a condițiilor de viață concomitent cu accentuarea sentimentului de resemnare în acceptarea măsurilor adoptate centralizat în discordanță tot mai evidentă cu opțiunile majorității membrilor societării româneşti.

Se mai mențin asemenea condiții în perioada de tranziție a României la economia de piață? Dacă nu, care sunt tendințele principale care conturază un cadru complet nou de funcționare a sistemului de protecție socială? În noile condiții se mai justifică recurgerea la acordarea de compensații fixe ca mijloc de protecție socială şi ce implicații pe plan economic şi social poate avea apelarea în continuare la această metodă? Din perspectivă teoretică, se poate răspunde negativ la prima întrebare, cel puțin din câteva considerente principale, printre care:

- dirijismul formării costurilor de producție şi a prețurilor a fost practic abolit odată cu adoptarea hotărârii referitoare la liberalizare; evoluția acestora fiind, deci, necontrolată cu mijloace administrative;
- sindicatele constituite în perioada postrevoluționară şi-au asumat efectiv sarcinile apărării intereselor salariaților şi revendică prin mijloace specifice respectarea acestor interese de către agenții economici;

– trecerea la negocierea salariilor implică adoptarea unor proceduri de suplețe maximă pentru corelarea corespunzătoare a evoluției veniturilor băneşti ale populației cu cea a puterii de cumpărare a monedei naționale şi, implicit, cu cea a proceselor inflaționiste etc. Pentru a oferi răspunsuri suficient de argumentate la toate aceste întrebări este necesară apelarea la datele statistice disponibile.

Aşa cum rezultă din datele prezentate în tabelul nr. 5.1, trecerea la formarea liberă pe piață a prețurilor şi tarifelor a imprimat un caracter continuu procesului de evoluție a acestora. Cele două etape ale liberalizării nu au generat salturi simple. Efectele de propagare în sistemul economic național care se manifestă prin relațiile prețuri-salarii şi salarii-prețuri conduc la estomparea şi chiar la dispariția caracterului sectorial imprimat modificării prețurilor şi tarifelor prin cele două etape ale liberalizării. Astfel, creşterea prețurilor mărfurilor nealimentare care au fost vizate în prima etapă, a continuat şi în lunile următoare, în primele luni înregistrându-se ritmuri descrescânde pentru ca în ultimele luni să se manifeste din nou tendința de accelerare. Este pe deplin firească o asemenea tendință deoarece o creştere a prețurilor produselor agroalimentare se propagă automat prin intermediul salariilor în costurile de producție ale tuturor bunurilor şi serviciilor şi implicit, în creşterea prețurilor acestora. Prin urmare, liberalizarea formării costurilor de producție a prețurilor şi tarifelor, precum şi a salariilor transformă procesul de creştere a prețurilor din anul conceput secvențial (pe etape) la început, într-unul continuu. Exact ce s-a întâmplat de fapt în perioada octombrie ’90-decembrie ‘91 şi cum este de aşteptat să se întâmple şi în continuare. În această situație, viabilitatea procesului de corelare a evoluției veniturilor cu cea a inflației va depinde direct de măsura în care i se imprimă un caracter continuu, compatibil cu caracterul de acelaşi tip al procesului de evoluție a prețurilor şi tarifelor. În acest context, acordarea compensațiilor fixe şi egale la intervale mari de timp, de tip secvențial deci, nu mai corespunde procesului continuu de creştere a prețurilor şi a tarifelor.

Tabelul nr. 5.1

Ritmurile lunare de creştere a prețurilor şi tarifelor în perioada oct. ’90-dec ‘91, pe total şi pe categorii mari de cheltuieli de consum

- % -

	Ritmul lunar de creştere (oct. ‘90=100) pentru:			
	Total cheltuieli de consum	**Produse alimentare**	**Mărfuri nealimentare**	**Servicii**
Noiembrie 1990	23,4	20,4	24,7	27,0
Decembrie 1990	11,6	5,1	28,2	1,0
Ianuarie 1991	14,8	8,5	18,1	7,2

	Ritmul lunar de creştere (oct. '90=100) pentru:			
	Total cheltuieli de consum	**Produse alimentare**	**Mărfuri nealimentare**	**Servicii**
Februarie 1991	7,0	4,1	9,2	6,9
Martie 1991	6,6	12,9	3,5	3,1
Aprilie 1991	26,5	58,6	5,4	16,1
Mai 1991	5,1	1,0	9,2	6,9
Iunie 1991	2,0	1,7	5,3	0,0
Iulie 1991	9,5	10,8	9,6	9,1
August 1991	11,2	17,2	6,1	8,4
Septembrie 1991	7,3	6,9	7,5	8,0
Octombrie 1991	10,4	9,6	11,7	9,4
Noiembrie 1990	10,9	8,7	11,8	14,8
Decembrie 1990	13,7	16,7	10,4	14,2

Implicațiile de ordin economic şi social al aplicării compensațiilor fixe şi egale la intervale mari de timp în condițiile liberalizării prețurilor sunt deductibile prin intermediul unor calcule estimative referitoare la relația dintre evoluția veniturilor medii pe o persoană sub incidența acordării compensațiilor de 750 lei şi respectiv, de 2175 lei (netă) pentru un salariat, corespunzătoare celor două etape de liberalizare a prețurilor şi tarifelor (tabelul nr. 5.2). Aceste calcule au la bază următoarele ipoteze de lucru:

- indicele prețurilor şi tarifelor estimează destul de corect evoluția proceselor inflaționiste;
- structura gospodăriilor salariaților, cercetate în anul 1990, nu va înregistra modificări semnificative în primele luni ale anului 1991, putând fi utilizate estimațiile referitoare la numărul mediu de membri şi la numărul mediu de salariați pe o gospodărie;
- acordarea de compensații fixe a constituit suportul principal de creştere a veniturilor provenite din salarii în perioada noiembrie '90-mai '91. Aceste ipoteze sunt pe deplin justificate în raport cu condițiile specifice din țara noastră din perioada octombrie '91-mai '91, chiar dacă ulterior au suferit modificări semnificative datorită trecerii la negocierea salariilor, menținându-se şi compensația fixă brută de 2825 lei pe un salariat. Prin urmare, concluziile desprinse sunt suficient de bine argumentate şi vizează diverse aspecte principale:

Tabelul nr. 5.2

Estimații privind implicațiile economice şi sociale ale aplicării compensațiilor fixe în perioada nov. '90-mai '91

	U/M	Situația din oct. 90'	1990		1991					
			Noiembrie	Decembrie	Ianuarie	Februarie	Martie	Aprilie	Mai	
A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A
Indicele prețurilor bunurilor de consum şi tarifelor serviciilor	%	100,0	123,4	137,7	158,1	169,2	180,4	228,2	239,8	Indicele prețurilor bunurilor de consum şi tarifelor serviciilor
Venitul mediu lunar pe o persoană provenit din salarii, calculat pentru:										Venitul mediu lunar pe o persoană provenit din salarii, calculat pentru:
A. Total gospodării de salariați cercetate în anul 1990, în condițiile:										A. Total gospodării de salariați cercetate în anul 1990, în condițiile:
a. Acordării de compensații fixe*:										a. Acordăriide compensații fixe*:
- venit nominal net	lei	1561,83	1924,12	1924,12	1924,12	1924,12	1924,12	2612,47	2612,47	- venit nominal net
- indicele venitului nominal	%	100,0	123,2	123,2	123,2	123,2	123,2	167,3	167,3	- indicele venitului nominal
- indicele venitului real	%	100,0	99,8	89,5	77,9	72,8	68,3	73,3	69,8	- indicele venitului real
b. Indexării curente cu compensare numai în proporție de 85%: - venit nominal net	lei	1561,83	1638,36	1827,34	2099,10	2245,91	2394,29	3029,95	3183,01	b. Indexării curente cu compensare numai în proporție de 85%: - venit nominal net
- indicele venitului nominal	%	100,0	104,9	117,0	134,4	143,8	153,3	194,0	203,8	- indicele venitului nominal
- indicele venitului real	%	100,0	85,0	85,0	85,0	85,0	85,0	85,0	85,0	- indicele venitului real
B. Gospodării de salariați cu venituri medii pe o persoană de până la 1150 lei, în condițiile:										B. Gospodării de salariați cu venituri medii pe o persoană de până la 1150 lei, în condițiile:
a. Acordării de compensații fixe*:										a. Acordării de compensații fixe*:
- venitul nominal net	lei	663,38	846,88	846,88	846,88	846,88	846,88	1195,54	1195,54	- venitul nominal net
- indicele venitului nominal	%	100,0	127,7	127,7	127,7	127,7	127,7	180,2	180,2	- indicele venitului nominal
- indicele venitului real	%	100,0	103,5	92,7	80,8	75,5	70,8	79,0	75,1	- indicele venitului real

	U/M	Situaţia din oct. 90'	1990		1991					
			Noiembrie	Decembrie	Ianuarie	Februarie	Martie	Aprilie	Mai	
A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A
b. Indexării curente cu compensare numai în proporţie de 85%: - venit nominal net	Lei	663,38	695,89	776,15	891,58	953,94	1016,96	1286,96	1351,97	b. Indexării curente cu compensare numai în proporţie de 85%: - venit nominal net
- indicele venitului nominal	%	100,0	104,9	117,0	134,4	143,8	153,3	194,0	203,8	- indicele venitului nominal
- indicele venitului real	%	100,0	85,0	85,0	85,0	85,0	85,0	85,0	85,0	- indicele venitului real
C. Gospodării de salariaţi cu venituri medii pe o persoană de până la 3850-4999 lei, în condiţiile:										C. Gospodării de salariaţi cu venituri medii pe o persoană de până la 3850-4999 lei, în condiţiile:
a. Acordării de compensaţii fixe*:										a. Acordării de compensaţii fixe*:
- venitul nominal net	lei	2853,34	3388,95	3388,95	3388,95	3388,95	3388,95	4406,61	4406,61	- venitul nominal net
- indicele venitului nominal	%	100,0	118,8	118,8	118,8	118,8	118,8	154,4	154,4	- indicele venitului nominal
- indicele venitului real	%	100,0	96,3	86,3	75,1	70,2	95,9	67,7	64,4	- indicele venitului real
b. Indexării curente cu compensare numai în proporţie de 85%: - venit nominal net	Lei	2853,34	2993,15	3338,41	3834,89	4103,10	4374,17	5535,48	5815,11	b. Indexării curente cu compensare numai în proporţie de 85%: - venit nominal net
- indicele venitului nominal	%	100,0	104,9	117,0	134,4	143,8	153,3	194,0	203,8	- indicele venitului nominal
- indicele venitului real	%	100,0	85,0	85,0	85,0	85,0	85,0	85,0	85,0	- indicele venitului real
Raportul dintre venitul maxim pe o persoană (pct. C) şi cel minim (pct. B) în condiţiile:										Raportul dintre venitul maxim pe o persoană (pct. C) şi cel minim (pct. B) în condiţiile:
- acordării compensaţiilor fixe	x	4,30	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	3,69	3,69	- acordării compensaţiilor fixe
- indexării curente cu compensare numai în proporţie de 85%	x	4,30	4,30	4,30	4,30	4,30	4,30	4,30	4,30	- indexării curente cu compensare numai în proporţie de 85%

* De 750 lei compensaţie netă începând cu 1 noiembrie 1990 şi de 2850 lei compensaţie brută, revenind circa 2175 lei compensaţie netă, începând cu 1 aprilie 1991.

a. Recurgerea la acordarea de compensații fixe are ca efect nivelarea veniturilor, în discordanță cu diversitatea, importanța socială, precum şi cu eforturile fizice şi intelectuale implicate de multitudinea activităților umane. Tendința de nivelare se accentuează direct proporțional cu intensitatea proceselor inflaționiste în raport cu care devine necesară acordarea de asemenea compensații în continuă creştere. Această tendință este şi mai evidentă dacă se are în vedere raportul dintre nivelul maxim şi cel minim al salariului mediu nominal pe economie.

b. Invocarea necesității de a proteja gospodăriile cu venituri mai modeste pentru a argumenta acordarea de compensații fixe se dovedeşte a fi iluzorie. În realitate, protejarea este numai aparentă şi pe termen scurt deoarece efectul propriu-zis este amânarea deteriorării nivelului de trai a acestei categorii de gospodării ale populației şi nicidecum evitarea deteriorării în sine.

c. Acordarea de compensații fixe nu se justifică nici din perspectiva economică sau din rațiuni care decurg din dificultățile întâmpinate datorită dezechilibrelor financiare şi bugetare. La urma urmei, în perioada imediat următoare acordării compensației fixe presiunile asupra bugetului public nu dispar. În schimb, dacă se acceptă de la început necesitatea unui sacrificiu din partea tuturor membrilor societății în sensul stabilirii unei limite controlabile a deteriorării nivelului de trai, ambii parteneri – bugetul public – şi ansamblul membrilor societății – vor acționa în consecință şi în perfectă cunoştiință de cauză. În acest context, rezultatele calculelor estimative demonstrează cu claritate faptul că toate categoriile de gospodării ale salariaților ar fi avut de câştigat dacă de la început li s-ar fi cerut să accepte reducerea salariului real cu 15% spre exemplu, recurgându-se la indexare curentă cu un indice de creştere a salariilor inferior celui de creştere a prețurilor, iar consecințele asupra bugetului public ar fi fost favorabile.

Rezultă că, în condițiile specifice de evoluție a proceselor inflaționiste din țara noastră, este obiectiv necesară renunțarea la practica acordării de compensații fixe şi recurgerea la indexarea curentă a salariilor şi pensiilor. Gradul de compensare a efectelor negative ale inflației este negociabil în relațiile cu sindicatele cărora li se dă astfel posibilitatea să-şi asume, împreună cu membrii lor şi în deplină cunoştință de cauză sacrificiul impus de criza economică prin care trece țara noastră în etapa actuală. Din acest punct de vedere, negocierea propriu-zisă nu ar trebui să vizeze cuantumul salariului ci gradul de compensare a efectelor negative ale inflației asupra nivelului de trai al tuturor categoriilor de gospodării ale populației, precum şi perioada de timp pentru care se solicită şi se acceptă pe plan social acest sacrificiu.

Renunțarea completă la acordarea de compensații fixe şi recurgerea la indexarea curentă se justifică şi prin faptul că gospodăriile îşi optimizează singure alocarea veniturilor pentru procurarea bunurilor şi serviciilor necesa-

re. Nu este câtuşi de puţin necesar să se acorde compensaţii fixe pentru anumite bunuri şi să se recurgă la indexarea veniturilor pentru altele deoarece oricare gospodărie îşi alocă resursele băneşti în funcţie de cerinţele ei specifice şi nu de destinaţii stabilite arbitrar la nivel central. Că aşa stau lucrurile au demonstrat cu prisosinţă rezultatele cercetării bugetelor de familie din anii 80', perioadă în care populaţia României a suportat consecinţele nefaste ale deteriorării grave a nivelului de trai, fiind obligată să-şi aloce prioritar resursele băneşti pentru procurarea bunurilor şi serviciilor de strictă necesitate. Tocmai aşa se explică evoluţia ascendentă a ponderii contravalorii alimentelor în ansamblul cheltuielilor de consum ale gospodăriilor de salariaţi de la 45,6% în anul 1980 la 51,1% în anul 1989, fără ca cineva în mod centralizat "să" le "indice" acest lucru. În definitiv, comportamentul global al întregii societăţi urmează tendinţe cu caracter obiectiv de tipul legilor de evoluţie a consumului formulate de Engel şi nicidecum indicaţii sau măsuri de natură normativă sau administrativă.

Un argument în plus pentru recurgerea la indexarea curentă a salariilor şi a pensiilor derivă şi din practica ţărilor dezvoltate cu economie de piaţă. În anii '70-'80 reacţiile la intensificarea proceselor inflaţioniste din aceste ţări au contribuit la consacrarea metodei indexării curente a veniturilor salariile şi a celor din pensii, probele protecţiei sociale a anumitor categorii de locuitori cu resurse modeste fiind soluţionate complet distinct şi independent de procesul indexării. Asemenea probleme sunt soluţionate prin ceea ce economiştii numesc "impozitul negativ" care constă în impozitarea bogaţiilor pentru cererea resurselor necesare distribuirii de alocaţii pentru cei săraci /28/. Era şi firesc deoarece într-o economie de piaţă formarea liberă a costurilor şi preţurilor tuturor factorilor de producţie, deci şi alte forţe de muncă, are loc în condiţiile înlănţuirii relaţiilor complexe preţul forţei de muncă – costul vieţii şi costul vieţii – preţul forţei de muncă, orice intervenţie arbitrară în desfăşurarea acestor relaţii denaturând însăşi esenţa economiei de piaţă.

5.2. Riscurile spiralei inflaţioniste

Opţiunea pentru recurgerea la mecanismele indexării curente, la concurenţă cu acordarea de compensaţii fixe este suficient de bine argumentată de practica din ţările dezvoltate cu economie de piaţă. Totuşi, nu poate să se facă abstracţie de întrebarea pe care şi-o pun justificat economiştii în legătură cu relaţia dintre indexare şi măsurile antiinflaţioniste/20/. La mijlocul deceniului anilor '70 Milton Friedman şi alţi economişti au propus generalizarea aplicării indexării la scara întregii economii naţionale sau cel puţin asupra celei mai mari părţi a acesteia. Propunerea a câştigat mulţi adepţi în rândul specialiştilor, dar a stârnit şi numeroase reacţii contrare.

Argumentele aduse de specialişti împotriva aplicării mecanismului de indexare au pornit de la faptul că un asemenea mecanism ar reprezenta o capitulare în lupta împotriva inflației. Adversarii indexării consideră că este mult mai importantă eradicarea proceselor inflaționiste şi nu crearea obişnuinței de a trăi cu inflația, obişnuință care, se afirmă de către aceştia, apare în condițiile în care veniturile sunt indexate automat în funcție de evoluția prețurilor şi a tarifelor. Într-adevăr, conform înlănțuirii relațiilor prețuri-salarii şi prețuri-salarii indexare în sine, şi poate contribui la accelerarea spiralei inflaționiste.

După părerea noastră, dezbaterile pro şi contra aplicării indexării nu se justifică din perspectiva măsurilor antiinflaționiste. De ce? Pentru că oportunitatea indexării trebuie apreciată exclusiv ca mijloc de eliminare sau de diminuare a efectelor negative ale inflației asupra nivelului de trai a populației. Ce s-ar întâmpla dacă în condițiile unei inflații galopante, nu s-ar recurge la indexarea automată a veniturilor? Nu este greu de prevăzut că ar avea drept consecință degradarea nivelului de trai exact în ritmul de evoluție al inflației. Iată de ce indexarea apare ca mijloc firesc de reacție în condițiile declanşării inflației şi nu trebuie contrapusă măsurilor antiinflaționiste. Pe de o parte indexarea automată a veniturilor va permite conservarea standardului de viață atins (în condițiile compensării totale). Pe de altă parte, structurarea unui ansamblu coerent de măsuri antiinflaționiste trebuie să se facă independent de aplicarea mecanismului indexării, tocmai pentru evitarea spiralei inflaționiste.

Corespunzător opțiunii pentru separarea problematicii indexării de cea a luptei contra inflației, în continuare sunt prezentate succint câteva dintre măsurile antiinflaționiste deoarece tocmai asemenea măsuri conferă finalitate corectării statistice a inflației. Este vorba, în primul rând, de necesitatea proiectării şi implementării în țara noastră a unui sistem coerent şi viabil de urmărire statistică a proceselor inflaționiste. Această cerință decurge din faptul că orice măsură antiinflaționistă va fi viabilă şi eficientă numai în condițiile în care sunt cunoscute intensitatea, cauzele şi natura proceselor inflaționiste. Evident că acest sistem va trebui să fie integrat organic în unul mai general de reflectare statistică a evoluției întregului complex economic național şi a relațiilor acestuia cu alte complexe similare în cadrul economiei mondiale. Tocmai spre realizarea unui asemenea obiectiv vor fi orientate preocupările noastre viitoare, vizând următoarele direcții principale de acțiune: analiza evoluției şi a modului de manifestare a proceselor inflaționiste, concomitent cu evaluarea critică a calității rezultatelor obținute prin intermediul variantei tranzitorii de studiere a evoluției prețurilor şi tarifelor, şi singura care a putut deveni operațională în condițiile actuale din țara noastră; studierea atentă a modului de structurare şi de funcționare a sistemelor de cercetare statistică a inflației existentă în alte țări îndeosebi, în cele cu econo-

mie de piață; proiectarea unor sisteme de eşantionaj cu utilizări multiple prin care devine posibil "mariajul" cercetărilor statistice prin sondaj ale căror rezultate pot contribui la evidențierea procesului complex al inflației, concomitent cu perfecționarea aparatului teritorial necesar efectuării investigaților de teren etc. Altfel spus, realizarea unei variante de lucru pentru studiul statistic al inflației, cu stabilitate maximă în timp, este intim legată de adoptarea întregului sistem statistic național la cerințele economiei de piață.

În al doilea rând, opțiunile de politică economică dintr-o țară modernă cu economie de piață vizează reducerea simultană a ratei inflației şi a celei a şomajului, adică cei doi barometri prin care se caracterizează starea de sănătate a unui complex economic național. Măsurile antiinflaționiste decurg deci din posibilitatea armonizării obiectivelor reducerii inflației cu cele de sens contrar, potrivit principiilor curbei Philips, adică reducerea şomajului şi creşterea gradului de ocupare a forței de muncă. Numai că practica economică din țările dezvoltate cu economie de piață "anii frumoşi" cum spune L. Stoleru/ 28/ cu referire la deceniile anilor '50 şi '60 a dovedit că o asemenea armonizare nu este posibilă datorită evoluției contrare a acestor procese (şomajul şi inflația) este adevărat că tendințele din anii '70 şi '80 au infirmat, în parte, principiile curbei Philips, în sensul că majoritatea țărilor dezvoltate cu economie de piață s-au confruntat cu creşterea simultană a ratei inflației, a celei a şomajului, tocmai datorită adâncirii şi multiplicării interdependențelor din economia mondială în care gradul de concentrare a economiei româneşti la economia mondială este relativ redusă este posibil ca principiile curbei Philips să-şi mențină valabilitatea, fiind necesară luarea lor în considerare la structurarea ansamblului de măsuri antiinflaționiste. Oricum, cercetările din acest domeniu vor trebui continuate, atât pe plan teoretic cât şi din perspectiva evoluției concrete a economiei româneşti în perioada de tranziție la un sistem nou de organizare economică.

În al treilea rând, o opțiune posibilă ofertă de către unii economişti pentru combaterea inflației se referă la menținerea sub control administrativ a evoluției prețurilor, salariilor, pensiilor etc. Trebuie să nu se piardă din vedere că, în condițiile economiei de piață, un asemenea control poate provoca distorsiuni şi disfuncționalități grave, afectând însăşi esența acestui sistem de organizare economică. În plus, experiența țărilor dezvoltate cu economie de piață a demonstrat cu prisosință că nu este posibil din punct de vedere practic menținerea sub control a prețurilor şi tarifelor milioanelor de sortimente de bunuri şi servicii într-o economie națională, precum şi a miliardelor de acte individuale de vânzare/cumpărare. Spre exemplu, în timpul războiului din Coreea, Agenția Economică pentru Stabilizarea din SUA ajunsese la un aparat de control format din circa 16000 angajați, dar cu toate acestea a fost departe de a reuşi să țină sub control evoluția prețurilor şi serviciilor şi să prevină încălcarea legislației în vigoare. Reproşul principal al

specialiştilor faţă de controlul administrativ vizează tocmai faptul că acesta încalcă libertatea economică şi principiile democratice de funcţionare a economiei de piaţă. Rezultă că instituirea unui control administrativ al evoluţiei preţurilor, tarifelor, salariilor etc., este recomandabil exclusiv în situaţii conjuncturale şi pentru o gamă restrânsă şi nicidecum nu poate fi considerată opţiune de lungă durată.

În al patrulea rând, măsurile antiinflaţioniste specifice economiei de piaţă sunt fundamentale pe utilizarea pârghiilor economice. În această categorie se înscrie politica politica promovată la nivel guvernamental în domeniul veniturilor (profiturilor). Potrivit lui E. Manisfield /20/, asemenea politică presupune evaluarea corectă a stării economiei naţionale şi a performanţelor atinse şi stabilirea, pe această bază, a obiectivelor care se preconizează a fi atinse în perioada următoare în domeniile veniturilor, preţurilor etc. Fiecărui agent economic (firmă, sindicat, stat, etc.) trebuie să i se facă cunoscute aceste obiective, precum şi natura deciziilor pe care vor trebui să le adopte pentru realizarea obiectivelor respective. Guvernul poate influenţa deciziile agenţilor economici prin mijloace specifice, printre care:

- recurgerea la mijloace de persuasiune cum este, spre exemplu, incriminarea prin intermediul mass mediei a agenţilor economici care acţionează în sensul contrar atingerii obiectivelor prestabilite;
- ameninţarea agenţilor economici cu creşterea obligaţiilor lor fiscale în concordanţă cu gravitatea abaterii lor de la creşterile preţurilor şi salariilor peste limitele considerate acceptabile şi care le-au fost comunicate odată cu obiectivele care se preconizează a fi atinse;
- stimularea firmelor şi salariaţilor acestora în limitarea creşterii preţurilor şi salariilor prin acordarea de facilităţi fiscale etc. Chiar şi în cazul utilizării pârghiilor indirecte se întâmpină destul destul de multă reacţie negativă din partea agenţilor economici care consideră că li se încalcă libertatea de acţiune şi de iniţiativă. Autorul citat insistă însă pe necesitatea extinderii cercetării economice şi a dezvoltării acesteia în direcţia înţelegerii de fond a mecanismului complex de funcţionare a economiei de piaţă. În definitiv, se pleacă de la premisa fundamentală potrivit căreia mijloacele de luptă cele mai adecvate contra inflaţiei şi şomajului nu pot fi decât rezultatul unui adevărat proces de învăţare din partea economiştilor, proces bazat pe observarea atentă a evoluţiei complexului economic naţional şi a relaţiilor acestuia cu celelalte complexe similare din economia mondială pentru a se putea contura tendinţe cu caracter de legitate. Numai când asemenea tendinţe sunt interpretate corect şi sunt considerate drept premise fundamentale pentru structurarea ansamblului de măsuri antiinflaţioniste se poate vorbi

de eficiența luptei contra inflației. În orice caz, indexarea nu poate fi nicidecum considerată drept cauză a spiralei inflaționiste ci numai o consecință a acesteia, evitarea spiralei inflaționiste putând fi doar rolul fundamentării şi aplicării consecvente a unei politici economice adecvate în structurarea căreia un rol esențial îl are cercetarea statistică a proceselor inflaționiste.

Anexa nr. 1

GLOSAR

CECURI DE CĂLĂTORIE, instrumente de plată emise de către bănci în sume fixe prin intermediul cărora posesorii (beneficiarii) îşi pot achita, în valuta în care au fost emise, cheltuielile de călătorie, cazare, masă, etc. În momentul emiterii de către bancă titularul îşi pune semnătura pe cecul primit, iar când solicită încasarea sumei înscrise pe cecul respectiv dă o a doua semnătură prin care se certifică faptul că prezentatorul este una şi aceeaşi persoană cu titularul. **C.** de **c.** se utilizează pe scară largă îndeosebi în situațiile în care o persoană este obligată să călătorească cu sume mari de bani, călătoria devenind riscantă şi incomodă.

DEPUNERI LA VEDERE, sume de bani sau alte titluri de valoare depuse pentru păstrarea la bănci, case de economii etc., fără indicarea duratei păstrare; deponentul are dreptul să ridice, parțial sau total, mijloacele băneşti depuse şi să dispună de ele pentru efectuarea diferitelor plăți în procesul de schimb inclusiv prin transfer în favoarea altui agent economic. **D.** la **v.** sunt o componentă importantă a *masei monetare* (vezi) existente la un moment dat într-o economie. Importanța **d.** la **v.** a crescut considerabil în țările dezvoltate cu *economie de piață* (vezi) şi îndeplinesc funcția de mijloc de schimb în calitate de *monedă scripturală* (vezi). În cazul țării noastre, **d.** la **v.** au luat amploarea îndeosebi pe seama relațiilor populației cu Casa de Economii şi Consemnațiuni. În condițiile în care procesul de apariție a noilor agenți economici constituiți în urma privatizării şi a formării unui număr mare de firme mici şi mijlocii, este de aşteptat să crească ponderea **d.** la **v.**

ECONOMIE DE PIAȚĂ, sistem de organizare economică în care echilibrul între cerere şi ofertă se asigură prin mecanisme naturale. Interpretarea corectă a noțiunii economice de piață este definitorie pentru înțelegerea modului de apariție şi manifestare a unor procese cum sunt inflația şi şomajul. În literatura de specialitate din țara noastră şi din alte țări s-au conturat două concepții situate la poluri opuse, între care baleiază altele mai mult sau mai puțin nuanțate. La un pol se situează concepția care absolutizează rolul mecanismelor naturale prin care se prefigurează aşa-zisa economie de piață pură, sistem de organizare economică inexistent în realitate, deoarece, chiar dacă se bazează pe pârghii economice indirecte, intervenția statului se resimte în toate economiile naționale în țările democratice. La polul opus se situează concepția care eludează complet rolul mecanismelor naturale, insistând pe reglarea centralizată şi volitivă pe piață a raportului dintre cerere şi ofertă de bunuri şi servicii. Deşi recunosc falimentul condu-

cerii prin metode dirijat-administrative şi centraliste a sistemului economic național, promotorii celei de a doua concepții acceptă cu dificultate faptul că rațiunea şi finalitatea oricărei activități economice constau tocmai în satisfacerea cerințelor bunuri şi servicii ale oamenilor, acestea din urmă având o determinare obiectivă ce decurge din însăşi natura existenței umane. În consecință, intervenția statului într-o **e.** de **p.** nu poate face abstracție de mecanismele naturale de reglare a raportului între cerere şi ofertă pe piață a tuturor factorilor de producție (forță de muncă, capital, resurse energetice şi de materii prime, echipamente etc.), a bunurilor de consum şi a serviciilor. Dimpotrivă, distorsiunile grave care se produc în funcționarea unei **e.** de **p.** sunt imputabile tocmai neluării în considerare a acestor mecanisme naturale de reglare.

INDEXARE, acțiune prin care se diminuează sau se elimină efectele negative ale deprecierii monetare (reducerea puterii de cumpărare a banilor) prin corelarea creşterii veniturilor populației (îndeosebi a salariilor şi a pensiilor) cu cea a prețurilor şi a bunurilor de consum şi a tarifelor servicilor. **I.** se face prin compensarea totală, în sensul eliminării complete a efectelor negative ale deprecierii monetare şi ale menținerii nivelului veniturilor reale, sau prin compensarea parțială, în acest din urmă caz indicele de creştere a veniturilor nominale fiind inferior celui de creştere a prețurilor şi tarifelor. În țările cu *economie de piață* (vezi) **i.** salariilor, pensiilor etc. a devenit o practică curentă după cel de-Al Doilea Război Mondial datorită manifestării permanente a proceselor inflaționiste. Părerile specialiştilor în legătură cu necesitatea **i.** sunt destul de controversate. Pe de o parte, se susține că **i.** ar genera lipsă de preocupare pentru eradicarea completă a proceselor inflaționiste. Pe de altă parte, se susține că o anumită doză de creştere a prețurilor este necesară oricărei economii aflată în expansiune şi că eradicarea *inflației* (vezi) nu este posibil, ridicarea calității vieții impunând, deci, cu necesitate, recurgerea la procedeul **i.** salariilor, pensiilor etc.

ILUZIA MONETARĂ, imagine deformată despre valoarea banilor pe care şi-o formează unele persoane care nu pot aprecia corect evoluția venitului lor real în condițiile mişcării simultane, într-un sens sau în altul, a veniturilor nominale şi a prețurilor.

INFLAȚIE, proces cumulativ şi deosebit de complex de creşterea generală a prețurilor şi tarifelor. Nocivitatea acestui proces depinde de gravitatea discordanței existente la un moment dat într-o economie națională între fluxurile reale de bunuri şi servicii, pe de o parte, şi fluxurile monetare, pe de altă parte. Asemenea discordanță poate să apară atât sub influența unor factori interni din economia națională respectivă cât şi a unora externi. **I.** se manifestă la nivelul ansamblului economiei naționale, îndeosebi în condițiile utilizării unor mijloace de plată constituite însemnele unei valori net superioare valorilor intrinsece ale mijloacelor de plată respective (vezi: *monedă*

spirituală, monedă fiduciară). Timp îndelungat s-a considerat că **i.** este imputabilă exclusiv unor fenomene pur monetare, îndeosebi excesului de *masă monetară* (vezi) alcătuită din bani de hârtie față de cerințele reale ale schimbului de mărfuri şi servicii. În acest mod, esența **i.** era confundată cu una din consecințele acesteia orientându-se politicile economice spre obiective care vizau controlul centralizat al mesei monetare, a prețurilor şi salariilor, în contradicție cu cerințele reale ale creşterii economice. Pe aceste baze s-au fundamentat teoriile care susțineau economiile etatizate, conduse prin metode dirijat-administrative, nu pot fi afectate de procese inflaționiste. Aşa se explică de ce, de regulă, în lucrările de specialitate editate în țara noastră **i.** a fost considerată ca un proces specific țărilor cu *economie de piață* (vezi), deținându-se numai aspectele catastrofice ale acesteia. Evoluția economiei mondiale şi a economiilor naționale din ultimile trei decenii a demonstrat, pe de o parte, că **i.** este imputabilă dezechilibrelor şi disfuncționalităților care apar într-un sistem economic național, generate atât de cauze interne cât şi de cele care decurg din modul de deşfăşurare al schimburilor economice internaționale. Pe de altă parte, din analiza acestei evoluții a rezultat că în oricare economie este necesară o anumită doză de creştere a prețurilor, care nu semnifică neapărat existența **i.**, ci creşterea valorii bunurilor şi serviciilor recunoscută ca atare pe piață, ca urmare a costului introducerii progresului ştiințifico-tehnic materializat în reducerea raportului preț/performanță. Asemenea dezechilibrare şi disfuncționalități conjuncturale sau de lungă durată pot apărea în orice tip de economie, inclusiv în țările cu economie etatizată şi condusă cu mijloace dirijat-administrative. În funcție de natura dezechilibrului (disfuncționalității) care s-a considerat că stă la originea proceselor inflaționiste, în literatura de specialitate sunt prezentate mai multe tipuri de **i.**, dintre care cele mai importante sunt ***i.*** *prin cerere* (vezi) şi ***i.*** *prin costuri* (vezi) întrucât orice dezechilibru poate fi generat de cauze multiple, în lucrările publicate mai recent se face tot mai rar distincție între asemenea tipuri de **i**.

INFLAȚIE PRIN CERERE, proces inflaționist imputabil dezechilibrului care apare între cererea şi oferta de bunuri şi servicii. În condițiile *economiei de piață* (vezi) în care prețurile se formează liber, devansarea ofertei de către cerere conduce automat la creşterea prețurilor. Funcționarea pe baze democratice a economiei de piață stă la originea mişcărilor sindicale pentru revendicări salariale care vizează evitarea creşterii costului vieții. Creşterea salariilor are două efecte simultane: restabilirea puterii de cumpărare a populației şi a creşterii prețurilor de producție generate de cea a salariilor. La originea dezechilibrului dintre cerere şi ofertă stă insuficiența producției de bunuri şi servicii, declanşând inflația reală. Dacă penuria se cronicizează atunci apar cererile suplimentare de *masă monetară* (vezi) care se poate dezvolta în mod periculos datorită tendinței agenților economici de a se orien-

ta spre acțiuni speculative nu spre creşterea fizică a producției de bunuri şi a prestărilor de servicii, declanşându-se aşa-zisa **i.** monetară datorită adâncirii discrepanței dintre fluxurile reale de bunuri şi servicii şi cele monetare. În momentul în care emisiunea de masă monetară nu mai poate fi ținută sub control se declanşează *spirala inflaționistă* (vezi) **i.** devine galopantă. Menținerea forțată sub control centralizat a prețurilor şi tarifelor bunurilor şi servicilor din comerțul de stat şi cooperatist din țările cu economie etatizată a permis evitarea inflației galopante. În schimb, s-a accentuat penuria de bunuri şi servicii, s-a favorizat dezvoltarea fără precedent a economiei subterane în favoarea speculanților şi s-a declanşat un proces periculos de redistribuire a veniturilor producătorilor direcți în favoarea persoanelor angrenate în comerțul ilicit. Efectul final al politicii economice din țările cu economie etatizată a constatat în cronicizarea *stagflației* (vezi), deoarece nu putea să ofere resorturile esențiale de eliminare a penuriei de bunuri şi servicii pe piață.

INFLAȚIE PRIN COSTURI, proces inflaționist generat de creşterea prețurilor şi tarifelor ca rezultat al evoluției ascendente a costurilor factorilor de producție, ale bunurilor şi prestărilor de servicii. La originea creşterii costurilor poate sta atât accentuarea penuriei de materii prime şi de energie ceea ce determină creşterea prețurilor acestora cât şi creşterea cheltuielilor cu salariile declanşate de mişcările sindicale. Indiferent de cauze, producătorii sunt obligați să majoreze prețurile pentru a-şi acoperi cheltuielile şi pentru a realiza un beneficiu din activitatea lor. Întrucât creşterea prețurilor declanşează mişcări sindicale pentru menținerea sau creşterea puterii de cumpărare are ca efect evoluția ascendentă a costurilor salariale, este dificil să se facă distincție netă între **i.** prin **c.** şi ***i. prin cerere*** (vezi). De acest tip de procese inflaționiste nu au fost scutite țările cu economie etatizată, dependente de importul de materii prime de energie şi de echipamente ale căror prețuri de procurare au crescut continuu în ultimile două decenii.

MASA MONETARĂ, ansamblul mijloacelor de plată existente la un moment dat în economia unei țări. În lucrările de specialitate din țara noastră s-a avut în vedere, de regulă masa bănească definită ca sumă totală a banilor (*monede cu valoare intrinsecă* – vezi şi *monede fiduciare* – vezi) aflați în circulație ceea ce corespunde definirii în sens foarte restrâns a **m.m.** pierzându-se din vedere alte mijloace de plată de care dispun fără restricții diferiți agenți economici (gospodăriile populației, unitățile economice cu autofinanțare, instituțiile guvernamentale şi a puterii de stat, organizațiile politice etc.). În teoria şi practica economică din țările dezvoltate cu economie de piață la definirea **m.m.** (denumită şi rezervă monetară) se are în vedere şi *moneda scripturală* (vezi) ca mijloc de plată. În sens restrâns, **m.m.** include suma totală a banilor aflați în circulație la un moment dat, ansamblul *depunerilor la vedere* (vezi) sau a altor depuneri curente din băncile comer-

ciale, din casele de economii şi consemnaţiuni etc., precum şi ansamblul *cecurilor de călătorie* (vezi) existente la purtătorii mijloacelor adică totalitatea mijloacelor de plată de care pot dispune neîngrădit toţi agenţii economici pentru achitarea sumelor implicate în tranzacţie (actele de vânzare-cumpărare) la care participă. Delimitată în sens restrâns, **m.m.** este simbolizată, de regulă, M1. În sens larg (M2), **m.m.** cuprinde M1 la care se adaugă depunerile la termen, soldurile băneşti ale caselor de ajutor reciproc etc., de care nu se poate uza imediat pentru efectuarea de plăţi.

MONEDA FIDUCIARĂ, bani de hârtie care îndeplinesc funcţia de mijloc de plată exclusiv pe baza încrederii care se acordă valorii consemnate pe ei de către toţi participanţii la procesul de schimb. Valoarea consemnată pe **m.f.** este fictivă şi mult superioară comparativ cu valoarea intrinsecă a banilor respectiv. Prin urmare, **m.f.** poate îndeplini numai funcţia de mijloc de schimb şi numai atât timp cât i se acordă încrederea valorii al cărui semn îl poartă. De regulă, apariţia şi intensificarea proceselor inflaţioniste galopante sunt intim legate de utilizarea anormală a **m.f.**, asemenea procese fiind însoţite de pierderea completă a încrederii pe care locuitorii ţării respective au acordat-o monedei naţionale constituite, în principal din bani de hârtie. În asemenea cazuri de depreciere a monedei naţionale aceasta tinde să devină cel mai detestabil bun de care fiecare caută să scape înainte de a suporta consecinţele nefaste ale devalorizării, ceea ce are ca efect accelerarea vitezei de circulaţie a banilor. Datorită *iluziei monetare* (vezi) se manifestă uneori, tendinţa nefirească de transformare a **m.f.** în mijloc de tezaurizare.

MONEDA CU VALOARE INTRINSECĂ, piese metalice (din aur, argint sau alte metale) a cărei valoare este egală sau mai redusă decât valoarea consemnată pe ea. De regulă, valoarea intrinsecă a monedei este mai redusă decât cea consemnată pentru a se preveni topirea şi recuperarea metalului ca atare care ar putea circula necontrolat şi anarhic. **M.** cu **v.i.** este utilizată, în principal, ca mijloc de plată în procesul schimbului, iar uneori şi ca mijloc de tezaurizare (îndeosebi atunci când este confecţionată din metale preţioase). Se afirmă nejustificat că utilizarea **m.** cu **v.i.** face imposibilă apariţia proceselor inflaţioniste.În realitate, în documente cu caracter istoric sunt consemnate situaţii în care existenţa mijloacelor de plată constituite din metale preţioase în exces faţă de masa bunurilor şi serviciilor produse a dat naştere la procese inflaţioniste. Chiar şi în secolul actual s-au cunoscut situaţii în care penuria de bunuri şi servicii de pe piaţă a redus valoarea de schimb a aurului, argintului, a altor metale preţioase, precum şi a obiectelor considerate, în mod obişnuit, ca fiind de mare valoare. Prin urmare, nu mărimea stocului de aur, argint etc. este cea care ilustrează puterea economică a unei ţări, ci capacitatea economiei acesteia de a crea bunuri şi servicii în cantităţi suficiente pentru satisfacerea cerinţelor locuitorilor proprii.

MONEDA SCRIPTURALĂ, ansamblul depozitelor bancare (sume depuse în bănci, case de economii şi consemnaţiuni) care pot fi transmise de către un agent economic unui partener ca mijloc de plată pentru bunurile livrate sau pentru serviciile prestate. Asemenea tranzacţii nu implică circulaţia de monede cu *valoare intrinsecă* (vezi) sau *fiduciare* (vezi). Schimbul propriu-zis se realizează exclusiv prin plăţi de natură scriptică (virament). **M.s.** a luat o amploare deosebită în ţările dezvoltate cu *economie de piaţă* (vezi). Spre exemplu, în ansamblul *masei monetare* (vezi) definită în sens restrâns existentă în SUA, în noiembrie 1984, banii propriu-zişi (monede şi bancnote) deţineau mai puţin de 28,8% în timp ce *depunerile la vedere* (vezi) şi alte depuneri curente deţineau peste 70,5%.

SPIRALA INFLAŢIONISTĂ, situaţie caracterizată prin înlănţuirea relaţiilor preţuri-salarii şi salarii-preţuri prin intermediul costurilor salariale care conduc la scăparea de sub control a dezvoltării *masei monetare* (vezi), declanşând creşterea generalizată, neîntreruptă şi în ritmuri tot mai accelerate a preţurilor şi tarifelor, şi, implicit a salariilor. **S.i.** invocată cel mai des în literatura de specialitate este cea care a declanşat procesele inflaţioniste galopante din perioada 1921-1923 din Germania. Grevată de distrugerile din Primul Război Mondial şi de plata unor mari despăgubiri de război, economia acestei ţări era incapabilă să restabilească echilibrul dintre cerere şi ofertă prin sporirea producţiei. Pentru achitarea despăgubirilor de război s-a recurs la emisiuni suplimentare de bani de hârtie, făcând inevitabilă declanşarea unei **s.i.** extrem de periculoase. Dacă o livră (cca 490 grame) de unt costa în februarie 1923 cca 3400 mărci, la 29 octombrie în acelaşi an costa 26 miliarde mărci, iar la 5 noiembrie 280 miliarde de mărci; se ajunsese în situaţia în care dolarul SUA era cotat la suma astronomică de 4200 miliarde mărci. O situaţie similară, dar de proporţii relativ mai modeste, s-a înregistrat şi în ţara noastră înainte de reforma bănească din 15 august 1947, când suma totală de bani existentă în circulaţie era de aproape 1000 ori mai mare decât cea din anul 1939.

STAGFLAŢIE, proces inflaţionist care se manifestă în condiţiile stagnării creşterii economice sau reducerii volumului fizic al producţiei de bunuri şi al prestărilor de servicii. Stagnarea sau reducerea producţiei de bunuri şi a prestărilor de servicii au ca efecte majore apariţia şi accentuarea penuriei, devansarea ofertei de către cerere, creşterea costurilor de producţie datorită utilizării incomplete a capacităţilor, creşterea cheltuielilor implicate de protecţia socială a persoanelor aflate în stare de *şomaj total* (vezi) sau de *şomaj parţial* (vezi) etc. Prin urmare, poate apărea atât o *inflaţie prin cerere* (vezi) cât şi o *inflaţie prin costuri* (vezi).

ŞOMAJ, proces deosebit de complex şi cu implicaţii economice şi sociale nefavorabile în care o parte din populaţia aptă de muncă existentă la un moment dat într-o ţară, zonă geografică etc. nu este ocupată efectiv în

producția de bunuri materiale şi spirituale sau în activități prestatoare de servicii, aflându-se în căutarea de lucru la momentul respectiv. Datorită complexității acestui proces şi a multitudinii criteriilor luate în considerare, în literatura de specialitate şi în practica economică se întâlnesc o mulțime de definiții, **ş.** fiind identificat, uneori, cu perioade de inactivitate a unei persoane, ramuri economice etc., iar alteori, este atribuit în exclusivitate unui anumit sistem de organizare economică. De un anumit consens al specialiştilor se poate vorbi în ceea ce priveşte definirea diferitelor tipuri de **ş.** utilizându-se mai multe criterii, printre care:

1. *Gradul de neocupare*, în funcție de care se disting: **Ş. PARȚIAL**, generat de reducerea duratei zilei, săptămânii etc., de lucru ca rezultat al restrângerii activității, având drept consecință diminuarea corespunzătoare a veniturilor lucrătorilor (tip de **ş.** care s-a manifestat din plin şi în cazul țării noastre, cu deosebire în anii ’80); **Ş. TOTAL**, corespunzător unei inactivități absolute.

2. *Gradul de dependență de voința persoanei implicate*, distingându-se: **Ş. VOLUNTAR**, datorat părăsirii locului de muncă în urma neînțelegerilor cu şefii, colegii etc., sau a credinței că se pot găsi locuri de muncă mai avantajoase (denumit **Ş. DE FRICȚIUNE**), menținerii deliberate a statutului de şomer, neacceptării unor meserii (ocupații) considerate inferioare etc. Acest tip de **ş.** este prezent, cu intensități diferite, în oricare sistem de organizare economică, considerându-se că este inevitabil şi că nu trebuie să constituie un obiectiv prioritar în cadrul politicii economice deoarece prin intermediul acestuia se asigură mobilitatea necesară a forței de muncă; **Ş. INVOLUNTAR**, generat de conjuncturi economice nefavorabile nu numai pentru ansamblul forței de muncă ci şi pentru anumite meserii, profesii sau ocupații. Se consideră că diminuarea acestui tip de ş trebuie să constituie un obiectiv prioritar al politicii economice.

3. *Cauzele de natură tehnică, economică şi socială* care-l generează, în funcție de care se distinge: **Ş. TEHNIC** provocat de încetarea activității unor sectoare ale unei întreprinderi, ramuri sau ale economiei naționale atunci când alte sectoare se găsesc în imposibilitatea de a furniza materiile prime, materialele, reperele, piesele, subansamblele energia etc., necesare procesului de fabricație a bunurilor sau prestator de servicii. Acest tip de **ş.** este imputabil, diferențiat, deficiențelor existente în organizarea muncii la nivelul agenților economici, dereglărilor care apar în mecanismul de funcționare a economiei naționale etc., fiind înregistrat în perioade de crize economice profunde, în cele de tranziție de la un sistem la altul de organizare economică etc. Un asemenea tip de **ş.** se înregistrează cu intensități diferite, în țările aflate în tranziție spre economia de piață; **Ş. STRUCTURAL**, care include şi aşa-zisul **Ş. TEHNOLOGIC**, constând în apariția unor contradicții între structura pe meserii, profesii etc. a ofertei de forță de muncă şi

structura cerinţelor economiei naţionale. Pe de o parte, acest tip de **ş.** este provocat de modificarea structurii cerinţelor pieţei ca rezultat al plafonării cantitative a celor care vizează anumite categorii de bunuri şi al apariţiei unor cerinţe noi care se cer a fi satisfăcute. Pe de altă parte, promovarea pe scară largă a progresului ştiinţifico-tehnic poate avea ca efect dispariţia unor locuri de muncă, a unor meserii, profesii, ocupaţii tradiţionale şi apariţia unora noi pentru care nu se dispune întotdeauna de calificarea corespunzătoare. În cazul **ş.s.** se stabileşte ca obiectiv prioritar al politicii economice asigurarea recalificării forţei de muncă disponibilizate şi adaptarea corespunzătoare a sistemului educaţional naţional. În contextul **ş.s.** de tip tehnologic în literatura de specialitate se distinge uneori aşa-zisul **Ş. DE RECESIUNE**, generat de restrângerea activităţii, de **Ş. DE PROSPERITATE**, generat de fenomene care influenţează pozitiv evoluţia de ansamblu a societăţii.

Anexa nr. 2

Evoluția cantităților anuale de produse industriale realizate în perioada 1970-1989, pentru principalele grupe evidențiate în lucrările de statistică din România

	U.M.	1970	Nivelul maxim anual din perioada 1970-1989		1989	-%-	
			Anul	Cantitatea		Col.5/ col. 2	Col.5/ col.4
A	B	1	2	3	4	5	6
Energie electrică	mil. kwh	35088	1989	75851	75851	216	100
Cărbune extras	mii tone	37814	1989	66462	66462	176	100
Cocs	mii tone	1070	1987	5326	5322	497	100
Țiței extras	mii tone	13377	1976	14700	9173	69	62
Benzină	mii tone	2786	1988	6692	6074	218	91
Motorină	mii tone	5049	1989	8435	8435	167	100
Păcură	mii tone	4249	1987	10330	10172	239	98
Uleiuri minerale	mii tone	606	1979	729	516	85	71
Bitum de petrol	mii tone	537	1978	726	471	88	65
Gaze lichefiate	mii tone	207	1977	271	192	93	71
Gaze asociate extrase (la 15 C şi 760 mm Hg)	mil. mc.	5338	1986	12608	10729	201	85
Gaz metan extras (la 15 C şi 760 mm Hg)	mil. mc.	19971	1976	29834	22222	111	75
Minereuri de fier brute	mii tone	3206	1970	3206	2482	77	77
Fontă	mii tone	4210	1984	9557	9052	215	95
Oțel	mii tone	6517	1984	14437	14415	221	100
Laminate finite pline din oțel	mii tone	4504	1984	10329	10263	228	99
Țevi din oțel	mii tone	767	1988	1569	1360	177	87
Table şi benzi din oțel laminate la rece	mii tone	16	1989	1108	1108	6925	100
Table şi benzi zincate	mii tone	72	1978	193	76	106	39
Sârme din oțel trase la rece	mii tone	363	1980	719	545	150	76
Alumină (echivalent alumină calcinată)	mii tone	205	1988	620	611	298	99
Aluminiu	mii tone	104	1989	280	280	269	100
Plumb	mii tone	44	1970	44	25	57	57
Zinc	mii tone	50	1976	53	30	60	57
Cupru nerafinat de convertizor	mii tone	32	1975	43	39	122	91
Cazane industriale de abur	buc.	648	1970	648	155	24	24
Turbine cu abur (peste 500 kW)	buc.	7	1981	23	5	71	22
Turbine hidraulice	buc.	4	1985	85	48	1200	56
Motoare cu combustie internă	mii buc.	95	1985	253	220	232	87
Motoare electrice de 0,25 kW şi peste	mii kW	2834	1980	10067	6351	224	63
Generatoare electrice	mii kVA	747	1976	2234	720	96	32
Transformatoare electrice de 0,5 kVA şi peste	mii kVA	8775	1977	17673	6912	79	39
Elemente şi baterii de acumulatoare cu plumb	mii kWh	717	1985	1433	1053	147	73
Conductori şi cabluri electrice	mii tone	50	1979	102	40	80	39

	U.M.	1970	Nivelul maxim anual din perioada 1970-1989		1989	-%-	
			Anul	Cantitatea		Col.5/ col. 2	Col.5/ col.4
A	B	1	2	3	4	5	6
Maşini de spălat rufe	mii buc.	131	1982	372	204	156	55
Frigidere	mii buc.	135	1989	470	470	348	100
Aspiratoare de praf	mii buc.	87	1987	164	160	184	98
Radioreceptoare şi radiocasetofoane	mii buc.	455	1981	863	590	130	68
Televizoare	mii buc.	280	1980	607	80	93	89
Strunguri	buc.	3815	1982	3673	2073	181	59
Maşini orizontale de alezat şi frezat	buc.	86	1980	607	80	93	13
Maşini de frezat	buc.	1148	1982	3673	2073	181	56
Maşini de rectificat	buc.	371	1980	1228	424	114	35
Maşini de danturat	buc.	59	1981	336	75	127	22
Instalaţii complete de foraj structural	buc.	1	1982	91	3	300	3
Instalaţii complete pentru forat sonde de ţiţei şi gaze	buc.	30	1980	152	40	133	26
Maşini, utilaje şi instalaţii tehnologice pentru:							
- lucrări miniere	mii tone	26	1984	129	64	246	50
- industria metalurgică	mii tone	67	1986	278	187	279	67
- prelucrarea ţiţeiului	mii tone	5	1975	32	17	340	53
- industria chimică	mii tone	50	1980	157	99	198	63
- industria materialelor de construcţii şi refractare	mii tone	23	1977	77	26	113	34
- exploatarea şi prelucrarea lemnului	mii tone	11	1986	33	24	218	73
- industria uşoară	mii tone	17	1979	33	12	71	36
- industria alimentară	mii tone	17	1987	31	25	147	81
Excavatoare	buc.	732	1978	1647	953	130	58
Rulouri compactoare	buc.	652	1977	1011	254	39	25
Tractoare	buc.	29287	1983	77142	17124	58	22
Cultivatoare pentru tractor	buc.	2992	1981	5645	3433	115	61
Combine pentru recoltat păioase şi porumb	buc.	1179	1985	6806	5649	479	83
Locomotive electrice şi Diesel pentru linii magistrale	buc.	255	1975	334	152	60	46
Vagoane de marfă pentru linii magistrale	buc.	11158	1975	15591	11213	101	72
Vagoane de pasageri pentru linii magistrale	buc.	197	1980	601	203	103	34
Autoturisme	mil.buc.	24	1989	144	144	600	100
Autoutilitare (inclusiv microbuze)	buc.	6188	1979	16556	1906	31	12
Autobuze	buc.	2073	1977	4016	1404	68	35
Troleibuze	buc.	15	1980	350	164	1090	47
Autocamioane, autotractoare şi autobasculante	buc.	35018	1975	35965	13515	39	38
Nave şi ambarcaţiuni maritime autopropulsate pentru transportat mărfuri	buc.	16	1977	33	14	88	42
Nave şi ambarcaţiuni fluviale autoproulate	buc.	18	1981	30	19	106	63
Rulmenţi (inclusiv rulmenţi grei)	mil.buc.	24	1989	143	143	596	100
Poduri rulante electrice	buc.	818	1980	1828	377	46	21

	U.M.	1970	Nivelul maxim anual din perioada 1970-1989		1989	-%-	
			Anul	Cantitatea		Col.5/ col. 2	Col.5/ col.4
A	B	1	2	3	4	5	6
Căzi de baie din fontă, emailate	mii buc.	105	1979	235	115	110	49
Biciclete	mii buc.	201	1982	261	190	95	73
Maşini de cusut pentru uz casnic	mii buc.	85	1981	99	39	46	39
Maşini de gătit pentru combustibil gazos	mii buc.	214	1988	524	518	242	99
Butelii pentru gaze de petrol lichefiate	mii buc.	258	1970	258	78	30	30
Negru de fum	mii tone	72	1985	109	77	107	71
Acid clorhidric (32%)	mii tone	101	1988	473	453	449	96
Acid sulfuric (100%)	mii tone	994	1986	1971	1687	170	86
Sodă calcinată (100% Na_2CO_3)	mii tone	582	1980	937	889	153	95
Sodă caustică (100% NaOH)	mii tone	330	1986	846	763	231	90
Amoniac de sinteză	mii tone	963	1985	3497	3337	347	95
Carbid (în echivalent 260 litri acetilenă / kg)	mii tone	189	1976	321	180	95	56
Îngrăşăminte chimice (100% substanţă activă)	mii tone	895	1986	3278	2805	313	86
Antidăunători (100% substanţă activă)	mii tone	25	1985	48	33	132	69
Etilenă	mii tone	111	1988	335	332	299	99
Propilenă (100%)	mii tone	59	1988	260	260	441	100
Benzen	mii tone	125	1988	232	225	180	97
Toluen	mii tone	118	1989	234	234	198	100
Xileni	mii tone	129	1989	307	307	238	100
Metanol	mii tone	90	1988	435	391	434	90
Butanoli	mii tone	24	1986	56	47	196	84
Octanol	mii tone	13	1989	46	46	354	100
Fenol	mii tone	58	1988	104	90	155	87
Acid acetic (100%)	mii tone	20	1988	48	41	205	85
Anhidridă ftalică	mii tone	11	1988	37	28	255	76
Dimetiltereftalat	mii tone	13	1984	114	96	738	84
Caprolactamă	mii tone	9	1986	50	49	544	98
Acrilonitril	mii tone	20	1985	74	65	325	88
Fibre şi fire chimice	mii tone	77	1986	303	273	355	90
Materiale plastice şi răşini sintetice (100%)	mii tone	206	1986	664	640	311	96
Cauciuc sintetic	mii tone	61	1986	173	149	244	86
Anvelope	mii buc.	3444	1984	8036	6838	199	85
Detergenţi (100% substanţă activă)	mii tone	6	1980	20	15	250	75
Coloranţi şi pigmenţi organici	mii tone	9	1980	17	13	144	76
Lacuri şi vopsele	mii tone	85	1985	184	168	198	91
Tananţi de extracţie (100%)	tone	2157	1970	2157	1602	74	74
Tananţi sintetici (100%)	tone	1587	1984	1748	580	37	33
Ciment	mil.tone	8	1979	15	12	150	80
Var	mii tone	2011	1989	4078	4078	203	100
Cărămizi şi blocuri ceramice (echiv. volumetric cărămizi ceramice normale)	mil. buc.	1705	1975	1833	785	46	43
Prefabricate din beton armat	mii. mc.	2284	1980	7454	6274	275	84
Ţigle (echiv. ţigle profilate 16 buc./mp)	mil.buc.	244	1970	244	100	41	41
Carton bituminat	mil. mp.	74	1978	112	73	99	65
Cărămizi refractare	mii tone	426	1988	705	684	161	97

	U.M.	1970	Nivelul maxim anual din perioada 1970-1989		1989	-%-	
			Anul	Cantitatea		Col.5/ col. 2	Col.5/ col.4
A	B	1	2	3	4	5	6
Geamuri (echiv. 2 mm grosime)	mii mp.	45	1979	79	76	169	96
Cherestea	mii mc.	5305	1970	5305	3784	71	71
Placaj	mii mc.	246	1977	284	181	74	64
Furnir	mil. mp.	50	1982	98	88	176	90
Plăci din particule aglomerate	mii tone	204	1979	721	607	298	84
Plăci fibrolemnoase	mii tone	223	1980	311	266	119	86
Uşi şi ferestre din lemn	mii mp.	4259	1978	6701	4335	102	65
Celuloză şi semiceluloză (100% uscăciune)	mii tone	445	1979	624	592	133	95
Hârtie, cartoane şi mucavale	mii tone	514	1981	834	709	138	85
Sticlărie	mii tone	244	1983	418	374	153	89
Fire din bumbac şi tip bumbac	mii tone	109	1981	189	157	144	83
Fire de lână şi tip lână	mii tone	36	1983	79	70	219	89
Fire de in, cânepă şi mixte	mii tone	27	1981	46	35	130	76
Ţesături	mil. mp.	608	1980	1154	1109	182	96
Textile nețesute	mil. mp.	12	1988	93	91	758	98
Tricotaje	mil.buc.	134	1984	340	261	195	77
Ciorapi	mil. per.	139	1986	260	240	173	92
Încălțăminte	mil. per.	66	1986	116	111	168	96
Carne	mii tone	425	1979	1012	686	161	68
Preparate din carne	mii tone	104	1987	320	276	265	86
Peşte	mii tone	65	1986	293	216	332	74
Lapte de consum	mii hl.	3692	1980	5925	5687	154	96
Brânzeturi	mii tone	68	1979	127	83	122	65
Unt	mii tone	31	1984	49	46	148	94
Uleiuri comestibile	mii tone	274	1987	392	248	91	63
Margarine	mii tone	9	1989	48	48	533	100
Zahăr	mii tone	377	1984	806	693	184	86
Produse zaharoase	mii tone	96	1987	411	359	374	87
Conserve din carne	mii tone	14	1983	27	8	57	30
Conserve din legume	mii tone	172	1988	370	343	199	93
Conserve din fructe	mii tone	114	1978	237	190	167	80
Sare	mii tone	2862	1987	5395	5038	176	93
Vin brut	mii. hl.	4493	1982	13069	4632	103	35
Bere	mii hl.	4375	1988	10655	10573	242	99
Spirt rafinat (alcool absolut)	mii dal.	5470	1981	9057	6731	123	74
Produse de tutun	mii tone	27	1983	36	33	122	92
Săpun	mii tone	42	1980	66	31	74	47

Sursa: *Anuarele statistice ale României*, 1981 şi 1990. Sunt incluse numai 154 grupe de produse pentru care producțiile realizate sunt exprimate în unități naturale sau natural – convenționale şi pentru care seriile de date aferente perioadei 1970-1989 au putut fi reconstituite din anuarele statistice. Grupele de produse pentru pentru care producția a fost evidențiată valoric dețineau mai puțin de 15% din producția marfă realizată în anul 1989. Prin urmare, grupele de produse evidențiate în anexă dețineau o pondere cvasimajoritară în ansamblul activității industriale şi este de presupus că evoluția producției fizice şi valorice aferente acestora în perioada analizată a influențat decisiv indicele general al întregii valori a producției marfă realizată în țara noastră.

Anexa nr. 3

Întrebările incluse în chestionarul privind intenţiile de cumpărare a bunurilor de folosinţă îndelungată pentru cercetarea inflaţiei percepute şi a celei aşteptate în Suedia

I_1. După opinia dumneavoastră, care este sensul mişcării preţurilor, în general, în ultimele 12 luni?

Consideraţi că preţurile:

1. au crescut
2. au scăzut
3. au rămas constante
4. nu ştiu

I_2. Cu ce procent consideraţi că au crescut/scăzut preţurile?

Poate fi menţionat şi un interval.....%

I_3. După părerea dumneavoastră, care va fi sensul mişcării preţurilor, în general, în următoarele 12 luni?

Consideraţi că preţurile:

1. vor creşte
2. vor scădea
3. vor rămâne constante
4. nu ştiu

I_4. Cu ce procent consideraţi că vor creşte/scade preţurile?

Poate fi menţionat şi un interval .....%

Anexa nr. 4

Structura chestionarului utilizat în prima cercetare a inflației percepute şi a celei aşteptate în țara noastră

Răspunsurile dumneavoastră la întrebările din chestionar vor permite studierea opiniei publice în țara noastră. Informațiile furnizate sunt strict confidențiale şi nu pot fi utilizate ca atare, ci numai pentru ansamblul celor 2400 persoane chestionate în întreaga țară.

A. Referitor la evoluția economiei româneşti:

A.1. În funcție de ce se întâmplă la locul dumneavoastră de muncă, de ce ştiți din presă, TV, radio, de la persoanele cunoscute etc. Vă rugăm să ne spuneți aproximativ cu ce procent considerați că s-a redus, în general, producția de bunuri din țara noastră în ultimile 12 luni (scrieți cifra pe linia punctată, putând indica şi un interval).....%

A.2. În urma liberalizării prețurilor, care credeți că va fi tendința de evoluție a producției în următoarele 12 luni? Considerați că(subliniați unul dintre următoarele răspunsuri pentru care optați):

1. va creşte
2. va scădea
3. va rămâne neschimbată

A.3. Aproximativ cu ce procent considerați că se va modifica producția în următoarele 12 luni? (Scrieți cifra pe linia punctată, putând indica şi un interval).....%

B. În ce priveşte şomajul:

B.1.Considerați că o parte din salariații din țara noastră au devenit şomeri în ultimele 12 luni?

1. da
2. nu
3. nu ştiu

B.2. Aproximativ care este, după părerea dumneavoastră, proporția (procentul) şomerilor în numărul total de salariați? (Scrieți cifra pe linia punctată, putând indica şi un interval).....%

B.3. Care va fi, după părerea dumneavoastră, proporția şomerilor în următoarele 12 luni? Scrieți cifra pe linia punctată, putând indica şi un interval).....%

C. Şi acum despre inflație:

C.1. Aproximativ cu ce procent considerați că au crescut prețurile, în general, în urma liberalizării acestora? (Scrieți cifra pe linie punctată, putând indica şi un interval).....%

C.2. Pentru a înțelege mai bine părerea dumneavoastră, vă rugăm să ne spuneția de ce sumă credeți că aveți nevoie acum pentru a cumpăra bunurile pentru care înainte de începutul liberalizării prețurilor (1 noiembrie 1990) ați plătit suma de 100 lei? (Scrieți cifra pe linia punctată putând indica şi un interval).....%

C.3. În următoarele 12 luni de după cea de a doua etapă de liberalizare a prețurilor care credeți că va fi tendința modificării acestora? Considerați că prețurile:

1. vor creşte
2. vor scădea
3. vor rămâne constante
4. nu ştiu

C.4. Aproximativ cu ce procent credeți că se vor modifica prețurile în următoarele 12 luni? (Scrieți cifra pe linia punctată, putând indica şi un interval).....%

C.5. De ce sumă credeți că veți avea nevoie peste un an pentru a cumpăra bunuri pentru care acum plătiți suma de 100 lei? (Scrieți cifra pe linia punctată, putând indica şi un interval).....%

D. Vă rugăm să ne furnizați unele informații despre dumneavoastră şi despre gospodăria din care faceți parte (scrieți datele solicitate pe linia punctată)*

D.1. Sex.....

D.2. Vârstă (în anii împliniți):.....ani

D.3. Ultima şcoală absolvită:.....

D.4. Ocupația:.....

D.5. Numărul membrilor gospodăriei dumneavoastră:.....

D.6. Venitul bănesc realizat în luna precedentă de către toți membrii gospodăriei dumneavoastră:.....lei

D.7. Județul în care aveți domiciliul stabil:.....

* Informațiile de la puctul D au putut fi corectate de către statisticienii (îndrumătorii) de bugete pe baza rezultatelor cercetării selective a bugetelor de familie.

Bibliografie selectivă

1. Albertini, J.M., *Les rouages de l'economie nationale*, Paris, Les Editions ouvrières, 1988.
2. Anatol, A.; Martin, V.; Marinescu, I., *Statistica financiară*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1956.
3. Bellon, B.; Chevalier, J.M., *Les nouveaux enjeux de la competitivité*, în vol. L'Industrie en France, Flammarion, Printed in France, 1983.
4. Biji, M.; Biji, E., *Curs de teoria statisticii* (uz intern), Academia de Studii Economice, Bucureşti, 1976.
5. Bistriceanu, Gh.D.; Demetrescu, G.G.; Macovei, E.J., *Lexicon de finanțe-credit, contabilitate şi informatică financiar-contabilă*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1981.
6. Boeşteanu, V., *Inflația între necesitate şi pericol*, Tribuna economică, nr. 45/1990.
7. Bogdan, V., *Sisteme de eşantionaj cu utilizări multiple*, Revista română de statistică, nr. 1/1991.
8. xxx, *Buletinul statistic de informare publică*, nr. 4/1991.
9. xxx, *Buletinul statistic de informare publică*, nr. 12/1991.
10. xxx, *Cerințe ale evoluției în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social național* (coordonator V. Bogdan), Bucureşti, Studii de economie industrială, nr. 70/1987.
11. xxx, *Consumer Price Indices in the European Community*, Tome 2, Serie E, EUROSTAT, 1989.
12. xxx, *Dictionnaire de science economique* (par une equipe sous la direction de Alain Cotta), 3e edition mise à jour et augmentée, Paris, Maison Mame, 1968.
13. xxx, *Dicționar statistic-economic* (sub redacția dr. C. Ionescu), Bucureşti, Direcția Centrală de Statistică, 1969.
14. Didier, M., *Economie: les regles du jeu*, 2e edition, Paris, Economica, 1989.
15. Friedman, M., *Inflation et systèmes monetaires*, Paris, Calmann Levy, 1976.
16. Galbraith, J.K., *Ştiința economică şi interesul public*, Bucureşti, Editura Politică (colecția "Idei contemporane"), 1982.
17. Jonung, L., *Inflationery expectations in Sweden*, Quarterly Review Skandinaviska Enskilda Banken, nr. 1/1990.
18. Kirițescu, C.C., *Monedă - mică enciclopedie*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1990.
19. xxx, *Manuel sommaire des methodes de sondage*, Volume I: Elements de la theorie des enquetes par sondage, Nations Unies, New York, 1974.
20. Mansfield, E., *Principles of Macroeconomics*, Fifth Edition, New York, London, W.W. Norton and Company, 1986.
21. Moineagu, C.; Negură, I.; Urseanu, V., *Statistica*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1976.

22. xxx, *Nielsen – Les pierres qui font l'edifice*, Impriemerie Hunt Barnard-Angleterre, 1967.
23. xxx, *Orientarea producției bunurilor de folosință îndelungată în funcție de cerințele pieței* (coordonator V. Bogdan), Bucureşti, Studii de economie industrială, nr. 38/1984.
24. xxx, *Petit Larousse illustré*, Paris, Libraire Larousse, 1975.
25. Porojan, D., *Teoria şi tehnica sondajelor*, curs, Academia de Studii Economice, Bucureşti, 1991.
26. xxx, *Pour comprende l'indice des prix*, INSEE, Paris, 1987.
27. Radocea, Al.; Bogdan, V., *Metode statistice de cercetare a inflației*, Revista română de statistică, nr. 2-3/1991.
28. Stoleru, L., *L'ambition internationale*, Paris, Editions du Seuil, 1987.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 7-8/1992

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A RELAȚIILOR INTERRAMURI
ŞI A STRUCTURILOR INDUSTRIALE

INSTRUMENTE ECONOMICE PENTRU STIMULAREA ECONOMISIRII ŞI TRANSFORMĂRII ECONOMIILOR ÎN CAPITAL

- O PERSPECTIVĂ INSTITUȚIONALĂ -

Studii de economie industrială, nr. 101

Centrul de Informare şi Documentare Economică
Bucureşti, 1992

COORDONATOR DE PROGRAM – Lucian Croitoru, cercet. şt.pr.gr. II

COORDONATOR DE TEMĂ – Lucian Croitoru, cercet. şt. pr.gr. II

– Ileana Farmache, cercet. şt. pr. gr. III

AUTORI

Cap. 1: Bogdan Cristian Drăgan, cercet. şt.

Cap. 2: Ileana Farmache, cercet. şt. pr. gr. III

Cap. 3: Anişoara Ulceluşe, cercet. şt.

Cap. 4: Doina Tătaru, cercet. şt.

Cap. 5: Cornel Târhoacă, asist. univ. A.S.E.

Cap. 6: Ramona Bratu, cercet. şt.

Cap. 7: Gica Grosu, asistent de cercet. gr. III

Cap. 8: Constantin Panaitescu, cercet. şt. pr. gr. III, Carmen Bădulescu, asistent de cercet. gr. III

Culegere, prelucrare date şi tehnoredactare:

Camelia Vasilescu, asist. III

A mai contribuit cu unele materiale: Gabriela Condopol, cercet. şt. gr. III

SUMAR

INTRODUCERE 409

PARTEA I. PROBLEME ALE CREĂRII ECONOMIILOR
ŞI DEZVOLTĂRII PIEȚEI FINANCIARE ÎN ROMÂNIA..... 411

Capitolul 1

AGENȚII ECONOMICI ŞI PRODUCEREA ECONOMIILOR..... 413

1.1. Descrierea agenților economici care produc economiile 413
1.2. Procesul economisirii – definiții şi clasificare 414
1.3. Motivația economisirii şi factorii de care depinde nivelul economiilor. 415
1.4. Legăturile existente între agenții economici conform circuitului fluxurilor financiare şi de bunuri..... 418
1.5. Producerea şi utilizarea economiilor 419
1.6. Guvernul – agent economic producător şi utilizator de economii 420
1.7. Model matematic exprimând legătura dintre economiile sectorului privat şi investiții..... 422
1.8. Paradoxul economisirii 425
1.9. Contextul actual al economiei româneşti şi posibilitățile de creştere a volumului economiilor capitalizate..... 428

Capitolul 2

ROLUL BĂNCILOR ŞI AL ALTOR INSTITUȚII FINANCIARE
NEBANCARE ÎN STIMULAREA ECONOMISIRII
ŞI ÎN TRANSFORMAREA ECONOMIILOR ÎN CAPITAL 433

2.1. Instrumente de realizare a economisirii 433
2.1.1. Tipuri de instrumente de economisire 435
2.1.2. Avantajele diferitelor forme de economisire şi gradul lor de răspândire..... 439
2.2. Sistemul bancar şi instituțiile financiare nebancare 441
2.2.1. Băncile 441
2.2.2. Casele de economii 444
2.2.3. Băncile mutualiste sau cooperativele de credit 448
2.2.4. Instituțiile de economisire contractuală 449
2.2.5. Societățile financiare şi instituțiile financiare specializate 451
2.2.6. Stimularea economisirii prin intermediul sistemului financiar-bancar..... 451
2.3. Sistemul financiar-bancar românesc..... 457

2.3.1. Structura aparatului financiar-bancar 457
2.3.2. Perspective în stimularea economisirii prin intermediul instituțiilor financiar-bancare..... 464

Capitolul 3

PIAȚA FINANCIARĂ ŞI ROLUL SĂU ÎN CREAREA CAPITALULUI DIN INDUSTRIE 467

3.1. Posibilități de dezvoltare a pieței obligațiunilor în scopul atragerii economiilor şi transformării acestora în capital 469
3.1.1. Aspecte ale asigurării funcționalității pieței obligațiunilor în țara noastră 474
3.2. Mobilizarea capitalurilor prin emisiunea şi comercializarea acțiunilor societăților comerciale. 479
3.2.1. Organizarea pieței acțiunilor în țara noastră: dificultăți şi perspective..... 482

Capitolul 4

POSIBILITĂȚI DE STIMULARE A ECONOMIILOR ŞI INVESTIȚIILOR PRIN MECANISMUL DE IMPOZITARE 491

4.1. Sistemele de impozitare şi implicații asupra procesului de economisire şi investire 492
4.2. Experiența legislativă românească comparativ cu alte aspecte din legislația internațională cu privire la influența structurii bazei de impozitare asupra economiilor şi investițiilor 499
4.3. Concluzii legate de corelarea modalităților de impozitare din țara noastră cu subiecții economici, în scopul impulsionării investițiilor de capital 515

Capitolul 5

DRENAREA IMOBILIZĂRII MONETARE ÎNTR-O ECONOMIE ÎN TRANZIȚIE: CAZUL ROMÂNIEI 519

5.1. Premise metodologice 519
5.2. Cauzele imobilizării monetare 521
5.3. Drenarea imobilizării monetare 525
5.4. Efectele drenării imobilizării monetare asupra procesului de economisire 529
5.5. Concluzii: eficacitatea programelor de macrostabilizare 530

PARTEA A II-A. UTILIZAREA ECONOMIILOR INTERNE ŞI EXTERNE PENTRU FINANȚAREA INVESTIȚIILOR 533

Capitolul 6

SURSE DE FINANȚARE A INVESTIȚIIILOR. CREDITAREA INVESTIȚIILOR ÎN INDUSTRIE 535

6.1. Sursa de finanțare a investițiilor 536
6.1.1. Alegerea surselor de finanțare a investițiilor 543
6.2. Tipuri de credite pentru investiții şi probleme ale utilizării lor în România 548
6.3. Probleme ale acordării creditelor pentru investiții 556

Capitolul 7

PROBLEME ALE ATRAGERII ECONOMIILOR EXTERNE ÎN ROMÂNIA, ÎN CONDIȚIILE CONCURENȚEI EST-EUROPENE PE ACEST PLAN, ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE SPRE ECONOMIA DE PIAȚĂ..... 565

7.1. Formele de atragere a economiilor externe şi situația lor în România 568
7.1.1. Condițiile acordării şi rambursării creditelor 572
7.1.2. Situația investițiilor străine în România în semestrul I 1991..... 573
7.2. Cauze pentru care investitorii străini preferă alte țări est-europene mai mult decât România 577
7.3. Domenii de interes ale investitorilor străini şi posibilități de stimulare a infuziei de capital străin spre domeniul românesc productiv 584
7.4. Propuneri de atragere şi canalizare a economiilor externe spre sectoarele productive din România 589

Capitolul 8

ELEMENTE DE STIMULARE A CREĂRII ŞI ORIENTĂRII CAPITALULUI INTERN SPRE FIRME MICI ŞI MIJLOCII..... 593

8.1. Aspecte privind evoluția şi caracteristicile întreprinderilor mici şi mijlocii în contextul economiilor naționale în unele țări europene .. 593
8.2. Elemente stimulative şi restricții în formarea şi desfăşurarea activității întreprinderilor mici şi mijlocii în perioada de tranziție..... 599
8.3. Probleme ale constituirii şi dezvoltării capitalului firmelor mici şi mijlocii 605

CONCLUZII 611

LISTA lucrărilor publicate în colecția INSTITUTULUI DE ECONOMIE INDUSTRIALĂ (DIN 1990 INSTITUTUL DE CERCETARE A RELAȚIILOR INTERRAMURI ŞI A STRUCTURILOR INDUSTRIALE) “STUDII DE ECONOMIE INDUSTRIALĂ”..... 632

INDEX DE AUTORI 638

INTRODUCERE

În țările aflate în procesul de tranziție la economia de piață, economiile sunt foarte scăzute atât în termeni absoluți, cât şi prin comparație cu rata acumulării. Liberalizarea prețurilor a condus, printre altele, la eliminarea în bună măsură a excesului monetar existent în economie şi a determinat scăderea puterii de cumpărare a banilor şi deci a economiilor populației.

În trecut, fluxurile de capital străin pentru investiții şi pentru suportul balanței de plăți au fost un substitut al economiilor interne în cazul multor țări în curs de dezvoltare. Dar apariția conservatorismului bugetar al țărilor industrializate sugerează că tranziția va trebui să depindă în viitor, într-o măsură tot mai mare, de resursele interne pentru investiții. În acest context creşte preocuparea guvernelor pentru crearea cadrului şi instrumentelor prin care să poată influența, pe de o parte, volumul total al economiilor, iar pe de altă parte, alocarea economiilor existente, astfel încât fondurile investibile să fie utilizate acolo unde sunt exploatate cu maximum de eficiență.

Însăşi stimularea economisirii reprezintă o problemă în perioada de recesiune. Cu cât economisirea este mai intensă, cu atât cererea agregată se mută în viitor, favorizând, în acest fel, procesul de stabilizare, dar accentuând recesiunea. Dacă volumul investițiilor este constatat, orice intenție de sporire a economiilor accentuează recesiunea. Aceste aspecte atrag atenția asupra necesității de a stimula deopotrivă economisirea şi investirea, pentru a nu conduce economia spre "paradoxul economisirii" (thrift paradox). Aceste corelații şi problemele pe care le generează sunt analizate în primul capitol.

Declanşarea creşterii nu intervine de la sine, dacă nivelul absolut şi relativ al economiilor sporeşte. Creşterea economică este dependentă de capital, muncă şi înnoirea tehnologică. Dar formarea capitalului depinde de economiile create, iar acestea, la rândul lor, depind de rata reală a dobânzii. Analizele econometrice pe țări din Asia şi America Latină (27 şi 33 țări) realizate de World Bank şi de Polak şi Gelb arată că există corelații slabe între rata reală a dobânzii şi rata economiilor, precum şi între rata reală a dobânzii şi investiții sau între rata reală a dobânzii şi creşterea per capital[1]. Aparent ciudat, corelațiile arată că în chiar situația în care rata reală a dobânzii a influențat pozitiv creşterea, nu acelaşi lucru s-a întâmplat în cazul economiilor. Corelația incertă dintre rata reală a dobânzii, pe de-o parte, şi investiții, creştere per capital şi economii, pe de alta, conduce la concluzia că

[1] Dombusch, R., *Policies to Move from Stabilization to Growh*, in The World Bank Economy, 1991.

semnul şi intensitatea corelațiilor depind de **calitatea intermedierii financiare, de mobilizarea economiilor şi investițiilor financiare interne.**

În această idee, capitolele al doilea şi al treilea sunt dedicate creării şi modernizării pieței financiare şi instituțiilor bancare şi de intermediere financiară în România. Analiza unei bogate experiențe instituționale străine stă la baza propunerilor pentru perfecționarea sistemului bancar românesc.

Câteva caracteristici ale piețelor capitalurilor în țările din estul Europei, între care şi penuria, fac, probabil, ca nivelul economiilor să fie scăzut şi ca o mare parte a acestor economii să fie sub forma valorilor care nu pot fi împrumutate sau folosite pentru achiziționarea de noi valori sau pentru creşterea capitalului. Datorită penuriei, avuția este deținută frecvent sub forma bunurilor durabile, a operelor de artă, a inventarului viu (care nu sunt, în fapt, economii), sub forma terenurilor şi a locuințelor (economii şi investiții care numai indirect generează output) sau sub forma unor valori financiare care nu pot fi oferite ca sursă pentru investiții. Alături de penurie, sistemele de impozitare cu un design în devenire sunt cauza acestor forme ale deținerii avuției. Cei care economisesc pot vedea un risc continuu în perspectiva ca valorile financiare să fie mai devreme sau mai târziu impozitate la rate înalte.Veniturile şi bogăția în forme financiare sunt de departe valorile cel mai uşor de impozitat, astfel că şi un guvern conştient de toate dezavantajele impozitării economiilor poate deveni tentat de introducerea impozitelor pe economii, pe câştigurile de capital şi de mărirea ulterioară a ratelor de impozitare.

Aceste probleme au fost avute în vedere la elaborarea capitolelor 4 şi 5 privind efectele impozitării şi drenării excesului monetar asupra economiilor. De altfel, una dintre concluziile capitolului 5 – şi anume că în perioada de tranziție la economia de piață cauza principală a economisirii devine economisirea forțată – este edificatoare pentru imaginea privind formele de deținere a economiilor. Din totalul economiilor, în România numai 5-6% sunt economii băneşti.

În capitolul al 6-lea sunt analizate avantajele diverselor surse de finanțare a activității întreprinderilor în economia de piață şi se analizează diversitatea formelor de creditare a investițiilor în încercarea de a oferi cât mai multe soluții care să stimuleze dezvoltarea sectorului privat în economie şi, totodată, să permită finanțarea creşterii economice.

Capitolul 7 analizează condițiile, posibilitățile şi perspectivele atragerii capitalului străin în industria românească, în contextul concurenței țărilor est-europene pentru obținerea acestei resurse.

În final (capitolul 8) se afirmă rolul pe care întreprinderile mici şi mijlocii îl pot juca în perioada de tranziție şi se sugerează unele elemente care ar putea concura la orientarea capitalului către aceste firme.

PARTEA I

PROBLEME ALE CREĂRII ECONOMIILOR ŞI DEZVOLTĂRII PIEȚEI FINANCIARE ÎN ROMÂNIA

Capitolul 1

AGENȚII ECONOMICI ŞI PRODUCEREA ECONOMIILOR

Este un fapt deja constatat că țările sărace economisesc puțin şi îşi cheltuie aproape în întregime veniturile obținute. Economiile, aceste "reziduuri" (după cum le consideră Keynes), reprezintă ceea ce rămâne după ce s-a cheltuit întreaga sumă afectată consumului.

Criza profundă a economiei româneşti a accentuat penuria, generalizând-o. Într-o economie în care cererea depăşeşte cu mult oferta, în procesul de tranziție de la economia de comandă la cea de piață, țara noastră este confruntată cu nenumărate dificultăți, între care, în strânsă legătură cu teama abordată de prezenta lucrare, se situează:

- nivelul scăzut al economiilor populației[1];
- lipsa cadrului instituțional adecvat şi a personalului managerial în domeniul financiar-bancar;
- lipsa de capital şi slaba penetrare a investitorilor străini;
- dimensiunea încă extrem de redusă a sectorului privat;
- instabilitatea politică.

Legăturile existente între nivelul economiilor şi cel al investițiilor[2], începând cu teoria clasică[3], fac ca metodele de atragere a economiilor în procesul investițional să capete o importanță esențială în perioada de tranziție.

1.1. Descrierea agenților economici care produc economiile

Termenul de agent economic se aplică tuturor persoanelor, fizice sau juridice, care participă la viața economică a națiunii. Clasificarea agenților

---

[1] În anul 1991, în perioada ianuarie-august, retragerile de bani ale populației de la CEC au fost de 3,2 ori mai mari, comparativ cu aceeaşi perioadă a anului 1990, depunerile fiind mai mici cu circa 106 mld. lei, iar fondurile efectiv alocate pentru investiții au fost de circa 3 ori mai mici.

[2] În peroada ianuarie-august 1991, investițiile din fondurile statului au fost de circa 126 miliarde lei.

[3] Teoria clasică consideră că: 1. nivelul investițiilor scade odată cu creşterea ratei dobânzii; 2. nivelul economiilor creşte odată cu creşterea ratei dobânzii; 3. rata dobânzii se modifică constant şi rapid, în aşa fel încât să se mențină volumul investițiilor întotdeauna egal cu cel al economiilor.

economici comportă şapte sectoare instituționale, în raport cu funcția lor economică esențială, şi anume:

1. gospodăriile populației (households sector, menages): funcția esențială a acestui sector este consumul. El cuprinde şi producătorii individuali (comercianții, agricultorii etc), a căror funcție de producție este secundară;
2. întreprinderile (firmele): funcția lor primordială este producerea de bunuri şi servicii ale căror prețuri se formează pe piață. Ele au un scop lucrativ;
3. guvernul (administrația publică, centrală şi locală): furnizează şi gestionează servicii colective, ale căror prețuri nu se formează pe o piață, efectuează prestații sociale;
4. administrația privată: furnizează servicii ce nu urmăresc un scop lucrativ (de exemplu: congregațiile);
5. instituțiile de credit: efectuează principalele operațiuni de finanțare;
6. societățile de asigurare: garantează plata unei despăgubiri în caz de pierdere, riscul fiind acoperit de o poliță de asigurare;
7. sectorul industrial rezident în străinătate.

Din punct de vedere al producerii şi utilizării economiilor, vor fi considerați numai primii trei agenți economici enumerați, a căror pondere în total este precumpănitoare.

Dintre aceştia, rolul cel mai însemnat în producerea economiilor îl au gospodăriile populației, urmate, în ordine, de înteprinderi şi de guvern[1].

1.2. Procesul economisirii – definiții şi clasificare

Economisirea[2] este un proces complex, care, în esența sa, reprezintă decizia agenților economici de a amâna, din diferite motive, consumul. Din acest punct de vedere, economisirea este actul care precede consumul. Prin opțiunea sa de a nu cumpăra, simultan cu dobândirea venitului, bunuri sau servicii, agentul economic decide, în fapt, renunțarea temporară la cumpărarea bunurilor sau serviciilor furnizate de factori de producție, care pot rămâne astfel neutilizați. Economiile se constituie deci din veniturile bă-

[1] În Marea Britanie, în anul 1981, în totalul economiilor realizate, gospodăriile populației contribuiseră cu 49,5%, întreprinderile cu 33,2%, iar guvernul cu – 6,1% (deficit bugetar), restul fiind distribuit între ceilalți agenți economici.

[2] Keynes defineşte economiile ca fiind acea parte din venitul național care nu intră în consumul individual. Economiile reprezintă diferența dintre venit şi consum şi, în concepția lui Keynes, ele sunt egale cu investițiile. Veniturile sunt destinate să asigure individului un anumit număr de satisfacții şi el economiseşte numai când acestea sunt asigurate şi când consumul suplimentar nu i-ar oferi decât satisfacții foarte slabe ca intensitate.

neşti curente necheltuite şi din rezervele de mijloace de plată constituite de agenții economici şi sunt destinate unor utilizări viitoare.

Există mai multe clasificări ale procesului economisirii:

- economisirea poate fi individuală (neinstituțională) sau colectivă (instituțională), evoluția de la o formă la cealaltă urmând-o, în timp, pe cea a producției de mărfuri. Economisirea individuală este o formă privată de economisire, în natură, având principal inconvenient faptul că se stochează bunuri perisabile, ea nereprezentând, în acest fel, decât o renunțare temporară la consum. În țara noastră, datorită neîncrederii în formele instituționale de economisire şi dobânzii negative (prin raportare la rata inflației), se tinde la o reîntoarcere la formele primitive de economisire, fapt deosebit de păgubitor, îndeosebi pentru procesul investițional. Economisirea individuală este neinstituțională, întrucât nu apelează la o instituție specializată pentru păstrarea bunurilor supuse economisirii. O formă superioară de economisire individuală o reprezintă tezaurizarea, având drept principal avantaj stocarea unor bunuri neperisabile (în special metale prețioase).

Economisirea colectivă este cel de-al treilea stadiu în evoluția procesului, antrenând realizarea de economii sociale. Astfel, prin crearea instituțiilor financiar-bancare, tezaurizarea devine dintr-o simplă reținere pentru diferite scopuri, depozit bancar, care, prin intermediari financiari, va fi transformat în capital. Economisirea colectivă este instituțională tocmai datorită realizării de economii sociale prin intermediul instituțiilor financiar-bancare.

1.3. Motivația economisirii şi factorii de care depinde nivelul economiilor

Mobilurile economisirii sunt numeroase şi complexe. Keynes a enumerat opt mobiluri ale economisirii: precauția, prevederea, calculul, ameliorarea, independența, spiritul de întreprindere, orgoliul şi avariția.

De cele mai multe ori, literatura economică de specialitate grupează astfel scopurile economisirii:

- pentru achiziții ulterioare; orice achiziție importantă necesită constituirea unei rezerve de valori echivalente cu o parte sau cu întreaga valoare de achiziție, pentru a adecva fluxul de resurse la cel de consum. Aceasta este aşa numita “economisire cu scop precis” – target saving;
- din precauție, care provine din faptul că fluxurile de resurse şi consum sunt aleatoare. Acesta înseamnă, pe de o parte, că încasările şi unele achiziții sunt incerte, iar pe de altă parte, data la care cheltuiala va avea loc este imprevizibilă. Economiile vor permite astfel surmontarea unor dificultăți neprevăzute (boală, şomaj etc.);

- pentru a acumula, ceea ce poate însemna fie dorința obținerii unor venituri ulterioare grație valorificării capitalului (dividende, dobânzi), fie cea de a acumula avere sau dorința de a lăsa o moştenire cât mai substanțială urmaşilor;
- pentru a-şi asigura un venit sigur şi relativ stabil în momentul pensionării.

Anchetele efectuate în diferitele țări ale lumii evidențiază repartiții diferite ale motivelor pentru care se fac economii, decurgând, de cele mai multe ori, din nivelul de dezvoltare economică a țării respective, ca şi din considerente de natură socioculturală, care țin de ataşamentul la modul de comportament de grup şi la valoriile tradiționale[1].

1) Exemple:

Franța

- prevederea (grijă pentru bătrânețe) 89%
- accesul la proprietate 36%
- pentru a lăsa moştenire 25%
- pentru a-şi spori capitalul 22%
- dorința de a trăi din veniturile aduse de capital 10%

Țări în curs de dezvoltare africane

- educarea copiilor 35%
- economii pentru bătrânețe 25%
- construirea unei locuințe 17%
- precauție 14%
- ajutor pentru părinți 10%

Țări în curs de dezvoltare asiatice

- economii pentru bătrânețe 40%
- educarea copiilor 34%
- continuarea pregătirii profesionale 8%
- construirea unei case 7%

În România, mobilurile precumpănitoare de economisire sunt cele pentru cumpărarea de bunuri de mare valoare (target saving) şi cele de precauție în fața nesiguranței. Economiile forțate, caracteristicile economiei de comandă, ultracentralizate, s-au diminuat. Raționalizarea microeconomică, cauza principală a imobilizării monetare, acționează şi în prezent în economia României; dar, fiind în curs de descentralizare, economia României are caracteristic faptul că economiile forțate reprezintă o sursă de bază a imobilizării monetare.

Variația nivelului economiilor, la un moment dat, depinde de numeroşi factori, între care amintim pe cei mai importanți:

[1] Sursa: *Politiques et techniques de mobilisation de l'épargne des ménages dans les pays en développement*, Colombo, 1976.

a) **Creşterea neaşteptată a valorilor capitalurilor**

S-a demonstrat prin cercetări, deocamdată empirice, că înclinația spre economisire scade odată cu creşterea valorii caselor, pământului, acțiunilor etc. Accesul facil la împrumuturile bancare, creşterea prețului caselor (către cumpărarea cărora se orientează, cu precădere, disponibilitățile băneşti ale persoanelor mai în vârstă, cu o mare înclinație marginală către consum) sunt factori care diminuează înclinația către economisire.

b) **Rata inflației**: scăderea ratei inflației duce la scăderea economiilor datorită sporirii încrederii în viitor şi înclinației spre consum. În România asistăm la un proces contradictoriu: creşterea ratei inflației, coroborată cu neîncrederea populației în moneda națională, determină creşterea economiilor pe termen scurt cu unic scop de a achiziționa bunuri de mare valoare (target saving) care, prin posesia lor, oferă o mare siguranță pentru viitor decât o dobândă inferioară ritmului de creştere a ratei inflației. Este o reacție firească la actuala dobândă negativă de circa –5% (rata estimată a inflației 15%, iar rata dobânzii 10%).

c) **Măsurile de protecție socială**: când aceste măsuri de ajutorare a celor cu venituri mici, a şomerilor, handicapaților etc. sunt eficiente şi asigurătoare pentru viitor, înclinația către economisire scade. Măsurile de protecție socială din România, fiind deocamdată insuficiente, contribuie la sporirea înclinației subiective către economisire, dar, cum vom arăta ulterior, economiile nu iau decât în mică parte drumul firesc al băncilor sau caselor de economii.

d) **Factorii demografici**: persoanele din grupa 20-35[1] de ani economisesc mai puțin decât persoanele mai în vârstă, dar încă nepensionate, din cauza faptului că nu au atins limita superioară a veniturilor obtenabile. La această grupă de vârstă se adaugă şi pensionarii, care şi ei economisesc, în general, puțin[2].

Micşorarea numărului de membri ai familiei tradiționale duce, la rândul său, la scăderea înclinației către economisire, deoarece economiile destinate moştenitorilor scad.

Ocuparea accentuată a femeilor în totalul forței de muncă active conduce la scăderea nesiguranței față de viitor (comparativ cu situația când doar un membru al familiei (respectiv, bărbatul) era aducător de venit), ceea ce diminuează înclinația către economisire. Această situație este mai puțin

[1] În România, această grupă de persoane reprezenta, la 1 iulie 1989, un număr 5.062.506, adică 33% din populația cuprinsă între 15 şi 64 de ani.

[2] În România, la aceeaşi dată, populația de peste 65 de ani reprezenta 2.348.767 de oameni, adică 15% din populația cuprinsă între 15 şi 64 de ani.

specifică țării noastre, întrucât tradiția bărbatului ca unic aducător de venit a fost demult abandonată[1].

e) **Gradul de liberalizare a pieţelor financiare**: uşurința de a obține credite ieftine este un factor care diminuează înclinația către economisire. Sistemul încă greoi de acordare a creditelor, precum şi inexistența unui sistem bancar adecvat (în prezent funcționează doar 15 bănci comerciale) duc la diminuarea, în cazul țării noastre, a înclinației spre economisire. În cazul în care se încearcă limitarea accesului la credit, în scopul stimulării economisirii, se poate ajunge la formarea unei piețe paralele a creditului, care va duce la creşterea ratei inflației într-un ritm mult mai rapid decât cel anticipat.

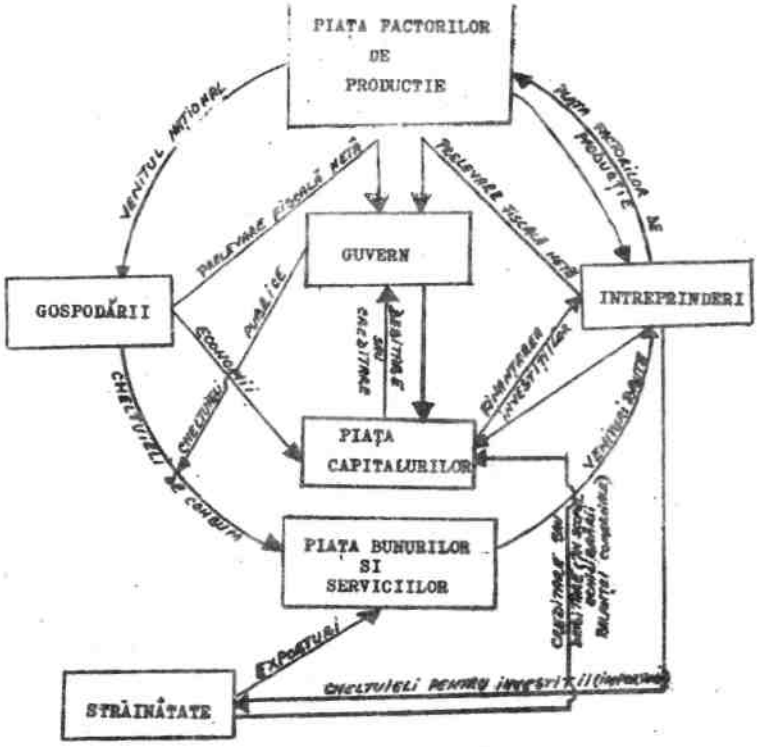
1.4. Legăturile existente între agenții economici conform circuitului fluxurilor financiare şi de bunuri

Legăturile dintre agenții economici sunt complexe şi multiple. În scopul unei corecte înțelegeri a rolului lor, în contextul derulării circuitului fluxurilor financiare şi de bunuri, în schema nr. 1.1. sunt prezentați, în interdependență, principalii trei agenți economici considerați. În elaborarea schemei nr. 1.1. s-a avut în vedere o serie de premise importante, de natură conceptuală, pe care le enunțăm în continuare:

- Gospodăriile nu cheltuiesc tot venitul obținut, ci transformă o parte în economii.
- Întreprinderile cumpără bunuri şi servicii pentru realizarea producției proprii şi pentru investiții. Pentru finanțarea acestor investiții ele pot împrumuta fonduri de pe piața capitalurilor unde sunt plasate economiile gospodăriilor, adecvarea dintre economii şi investiții transferându-se asupra investițiilor bancare şi financiare.
- Guvernul se adresează pieței capitalurilor ca solicitator de împrumuturi, în cazul deficitului bugetar, sau acționează ca un creditor, în cazul excedentului bugetar.
- Echilibrul circuitului nu este atins decât prin adaptarea variabilelor de ajustare (economisire, investiții, stocuri ş.a.).
- Sectorul gospodăriilor a devenit un furnizor de resurse către sectoarele întreprinderii şi guvern (agenți economici care, în mod normal, investesc mai mult decât propriile lor economii).
- Schema nr. 1.1. include şi schimbul cu străinătatea.

[1] Ponderea femeilor în totalul salariaților a fost, la 31 decembrie 1989, în România, de 40,4%.

Schema nr. 1.1. Schema circuitului fluxurilor financiare şi de bunuri

1.5. Producerea şi utilizarea economiilor

Teoria clasică a economisirii, investiţiilor şi dobânzii este fundamentată pe două permise importante: (1) programul investiţional este suficient de bine corelat cu dobânda, în aşa fel încât modificarea ratei dobânzii să poată acţiona asupra oricărui volum al economiilor ce ar putea apărea şi (2) rata dobânzii poate varia liber, în aşa fel încât să egalizeze economiile cu investiţile (S=1).

În prezent, legătura dintre economiile realizate de sectorul privat cu investiţiile reprezintă cheia utilizării eficiente a economiilor într-o economie de piaţă. Din păcate, sectorul privat din ţara noastră este deocamdată aproape inexistent, ceea ce face ca producerea şi utilizarea economiilor să se realizeze într-un mod primitiv, adeseori neinstituţional, având la bază acumularea de valori susceptibile de a fi tezaurizate şi, în lipsa convertibilităţii externe a monedei naţionale, de a fi valorificate în exterior pe căi ilicite.

Posibilitatea de a economisi depinde de nivelul veniturilor obţinute. Nimeni nu poate economisi atâta vreme cât necesităţile vitale nu sunt aco-

perite. În momentul în care venitul depăşeşte nivelul de acoperire al necesităților vitale apare posibilitatea de a economisi. Cheltuielile sunt proporționale cu câştigurile obținute, dar proporția venitului destinat cheltuielilor de consum tinde să scadă. Acest fenomen este valabil nu doar pentru indivizi luați separat, dar şi pentru întreaga societate. Rata economisirii în țările bogate este mai înaltă decât în cele sărace, deşi şi în aceste țări economiile nete sunt în declin (tabelul nr. 1.1). În țara noastră, unde media populației trăieşte la limita subzistenței, iar sectorul privat aproape că nu există, economiile ar rămâne în seama guvernului. Deficitul bugetar nu permite însă decât o marjă limitată de acțiune în acest domeniu.

Tabelul nr. 1.1

Declinul economiilor nete în SUA

(ca procent din produsul național net)

Perioada	1950-1959	1960-1969	1970-1979	1980-1984	1985-1989
Economiile private nete la nivelul național	8,1	8,6	7,9	4,2	2,4
Economiile personale	5,2	5,1	6,2	5,3	3,4
Economiile firmelor	3,1	3,8	2,7	1,8	2,0
Economiile guvernamentale nete	-0,1	-0,3	-1,1	-2,8	-2,9

Sursa: Raportul Departamentului de Comerț al SUA.

1.6. Guvernul – agent economic producător şi utilizator de economii

Veniturile bugetare se formează, în principal, din taxe, impozite, profituri, dobânzi etc., iar cheltuielile de la buget formează aşa-numita "cheltuială publică". Atunci când cheltuielile de la buget depăşesc veniturile, deficitul trebuie acoperit prin împrumutul de la celelalte sectoare. Acest împrumut de la ceilalți agenți economici are importante implicații asupra politicii monetare. Dacă guvernul împrumută, pentru acoperirea deficitului, de la sectorul bancar, se va crea o masă monetară suplimentară (o supraofertă de bani). Dacă guvernul împrumută de la sectorul nonbancar, oferta va rămâne aceeaşi, întrucât rezervele vor fi doar transferate din sectorul privat în cel public.

În prezent, guvernul, în calitatea sa de agent economic, este unul dintre principalii furnizori de capital către industria privată. Sprijinul statului către industrie îmbracă forme diferite şi are scopuri diferite (schimbarea locali-

zării unor industrii, dotarea unor fabrici, încurajarea investițiilor, acordarea de garanții, în cazul unor obiective de importanță națională etc.).

Cel mai direct mod de a creşte economiile la nivel național îl reprezintă economiile făcute de guvern. Această sporire poate fi atinsă în două moduri:

1. reducerea cheltuielilor guvernamentale;
2. sporirea impozitelor.

O creştere a impozitelor va conduce la un declin parțial al economisirii private. Acest declin va fi mult mai dramatic dacă creşterea impozitelor se face pe seama venitului mai degrabă decât pe seama consumului. În consecință, o reducere în consumul guvernului va determina un impact mai mare asupra economisirii la nivel național decât o creştere echivalentă a impozitelor.

Economisirea la nivel național este, de asemenea, afectată de componentele consumului guvernamental, statul finanțând deficitul pe două căi:

1. împrumut pe piața privată a creditului (ce are drept consecință creşterea ratei dobânzii, deoarece scade raportul dintre ofertă şi cerere);
2. emisiunea monetară a băncii centrale.

În tabelul nr. 1.2 sunt prezentate, în mod sintetic, împrumuturile, veniturile şi cheltuielile guvernamentale[1] din România, precum şi ponderea acestora în PNB.

Tabelul nr. 1.2

Sectorul guvernamental din România

miliarde lei

	1985	**1986**	**1987**	**1988**	**1989**
Împrumuturi guvernamentale	-23,9	-38,0	-59,4	-50,5	44,2
% din PNB	-2,9	-4,5	-7,0	-5,9	5,5
Venituri ale guvernului	399,4	416,6	425,4	384,6	408,0
% din PNB	48,9	49,7	50,3	44,9	51,1
Cheltuieli ale guvernului	375,5	378,6	366,0	334,1	452,1
% din PNB	45,9	45,1	43,3	39,0	56,7

Sursa: The Institute of International Finance, inc.

Problema care se pune cu stringență este finanțarea deficitului fără a mări masa monetară. Soluția este împrumutul de la creditorii nebancari, ce-

[1] Deficitul bugetului de stat, în 1991, este de aproximativ 72 miliarde lei, față de circa 35 miliarde lei, cât se prevăzuse inițial.

ea ce va duce însă la creşterea nivelului dobânzilor, întrucât guvernul se va adăuga la cererea de credit a sectorului privat.

Aceasta va duce la retragerea altor agenți economici de la a solicita împrumuturi şi stoparea proiectelor lor. Cheltuielile guvernamentale vor creşte, concomitent cu restrângerea egală a cheltuielilor de consum şi investiții a sectorului privat.

Finanțarea deficitului guvernamental se mai poate face şi prin atragerea economiilor în schimbul unor obligații guvernamentale. Aceasta ar duce la creşterea masei monetare, întrucât guvernul ar cheltui solduri inactive anterior. Cheltuielile de finanțare a deficitului afectează sectorul monetar, având ca rezultat o masă monetară sporită şi niveluri mai ridicate ale dobânzii. O expansiune a masei monetare devine aproape inevitabilă atunci când guvernul înregistrează mari deficite. Este şi cazul țării noastre, care, din cauza deficitelor guvernamentale, a fost nevoită să-şi sporească drastic masa monetară[1].

1.7. Model matematic exprimând legătura dintre economiile sectorului privat şi investiții[2]

Destinația diferenței dintre economiile şi investițiile întreprinderilor private poate fi iterată în felul următor:

$$S\text{-}1 = DLP_n + \Delta DLBS + DLA \quad (I)$$

unde: S = economiile întreprinderilor private;

I = investițiile întreprinderilor private;

DLP_n = împrumuturi acordate direct (nu prin intermediul sistemului bancar) guvernului (sectorului public);

$\Delta DLBS$ = creşterea sumelor depuse de întreprinderile private la bănci (reflectă creşterea netă a depunerilor);

DLA = credite acordate direct terților (inclusiv creditele acordate în străinătate).

Destinația diferenței (S-I) este deosebit de importantă deoarece ea reflectă câştigurile sau pierderile sectorului privat provenite din procesul inflaționist. Variația depunerilor de bani în sistemul bancar, provenind din sectorul privat al economiei, poate fi definită astfel:

$$\Delta DLBS\ t = DLBS_t - DLBS_{t-1}$$

$$\Delta RDLBS\ t = (DLBS_t/P_t) - (DLBS_{t-1}/P_{t-1})$$

---

[1] În perioada ian.-nov. 1991, masa monetară a sporit cu circa 30 miliarde lei.

[2] Model adoptat după Armando-Pinell-Siles, *Sources and Uses of Funds Approach*, World Bank Staff Working Papers, No. 543/1988.

unde: $\Delta RDLBS_t$ = creşterea netă a depunerilor sectorului privat provenită din economii;

$DLBS_t$ = suma totală depusă de sectorul privat la sfârşitul perioadei de timp *t*;

P_t = indicele preţurilor pentru investiţiile făcute de sectorul privat la sfârşitul perioadei *t*.

Din ecuaţia (II), după transferul termenilor şi împărţirea cu $P_t \neq 0$ rezultă:

$$DLBS_t/P_t = (\Delta DLBS_t/P_t) + (DLBS_{t-1}/P_t)$$

Înlocuind această relaţie în ecuaţia (III), obţinem:

$$(IV)\ RDLBS_t = (\Delta DLBS_t/P_t) - (DLBS_{t-1}/P_t)\ [(P_t - P_{t-1})/P_{t-1})]$$

Din (IV) rezultă că:

$$\Delta DLBS\ t = P_t(\Delta RDLBS_t) + (INF)\ (DLBS_{t-1})$$

unde: $INF = (P_t - P_{t-1})/P_{t-1}$

Altfel spus, creşterea economiilor depuse de întreprinderile private în sistemul bancar, în perioada t, este egală cu creşterea reală a împrumuturilor acordate de sectorul privat, înmulţită cu nivelul preţului curent plus rata inflaţiei înmulţit cu datoria curentă a sectorului bancar către întreprinderile private. Ultimul termen comensurează creşterea relativă a economiilor (provenind din inflaţie).

În tabelul nr. 1.3 este prezentată ponderea investiţiilor şi economiilor în produsul naţional brut, în perioada 1985-1990.

Se poate observa cu uşurinţă că în perioada 1985-1989 ponderea investiţiilor în PNB a fost apropiată de cea a economiilor, după 1989, o dată cu deteriorarea soldului balanţei externe, ponderea economiilor a ajuns la 14,3% faţă de 23,3% cât era cea a investiţiilor. Prin prisma modelului prezentat mai sus se poate concluziona că această situaţie se datorează, în special, creşterii nivelurilor preţurilor curente şi a ratei inflaţiei.

Ulterior lui Keynes, autori precum Hicks şi Hansen au încercat să prezinte în mod explicit relaţiile Keynesiene. Astfel s-a născut modelul IS-LM, care exprimă o dublă egalitate, pe de o parte, între economii şi investiţii (IS), pe de altă parte, între masa monetară (M) şi cererea de lichidităţi (L), model propus de R. Hicks şi A.H. Hansen. Schema IS-LM este reprezentată printr-un grafic unde pe axa Ox sunt reprezentate diferitele niveluri ale producţiei (P), unde punctul P_e corespunde folosirii integrale a forţei de muncă. Pe axa Oy sunt reprezentate diversele niveluri ale ratei dobânzii (i).

Pentru fiecare nivel de producţie şi de rată a dobânzii există o egalitate posibilă între economii şi investiţii. Dacă se cunosc toate punctele de egalitate între economii şi investiţii, obţinem curba IS; orientarea sa se datorează faptului că la eficienţa marginală egală a capitalului, unei rate înalte a

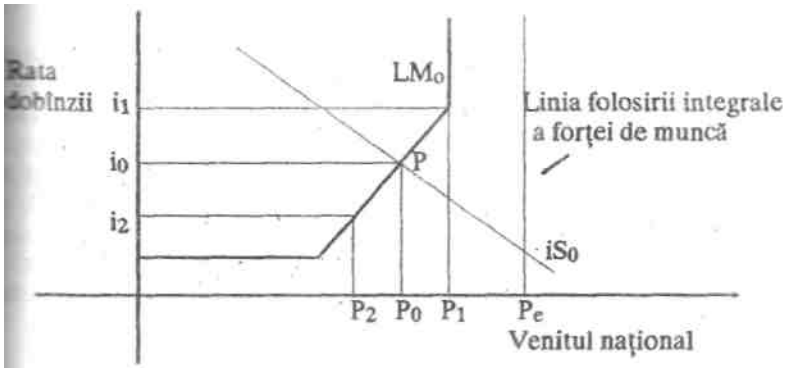
dobânzilor îi corespunde un nivel slab al investiţiilor şi deci al producţiei, în timp ce unei rate scăzute a dobânzii îi va corespunde o mai puternică dezvoltare a investiţiilor şi producţiei, deci producţia şi dobânda variază în sens contrar.

Tabelul nr. 1.3

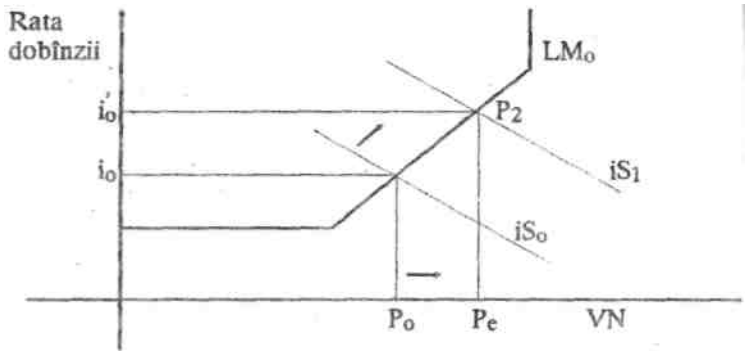
Investiţii şi economii (% din PNB) în România în perioada 1985-1990

	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Investiţii	35,1	37,3	35,0	28,8	23,4	23,3
Economii	37,8	40,4	40,5	37,7	29,3	14,3
Soldul balanţei externe	2,7	3,1	5,5	8,9	5,9	-9,1

Sursa: The Institute of International Finance, inc.

Efectul politicii bugetare
(creşterea venitului naţional şi a ratei dobânzii)

Fiecărui nivel de producţie şi de dobândă îi corespunde un punct care asigură egalitatea între oferta de monedă (M) şi cererea pentru lichiditate

(L). În cazul neintervenției autorității publice, dacă producția creşte, cererea de lichiditate va spori şi ea, concomitent cu creşterea ratei dobânzii. Deci dobânda şi producția variază în acest caz în acelaşi sens, ceea ce determină orientarea curbei.

Curbele IS şi LM se intersectează în punctul P, care corespunde nivelului de producție Po al cererii efective. În dreapta punctului Po, egalitatea dintre economii şi investiții se realizează la un nivel mai înalt, dar, în acelaşi timp, producția de realizate (P1) antrenează concomitent, nevoia sporită de lichiditate, care, la rândul său, face să crească rata dobânzii i1 în stânga punctului Po, nevoia de lichiditate este stabilă, rata dobânzii implicată de egalitatea LM este scăzută (în i2), dar acestei rate a dobânzii nu-i corespunde un nivel al investițiilor şi al economiilor, mergând în concordanță cu producția P2. Cu un astfel de nivel al ratei dobânzii (i1), anticipările privind investițiile şi producția devin mai optimiste.

1.8. Paradoxul economisirii

Până nu cu mulți ani în urmă, se considera că o politică guvernamentală prudentă va fi direcționată întotdeauna către un buget echilibrat. Această prezumție pornea de la analogia cu comportamentul individual. Falsitatea acestei prezumții a fost cuprinsă în expresia "paradoxul economisirii".

Paradoxul economisirii poate fi enunțat astfel: cu cât sunt mai mari intențiile de economisire ale gospodăriilor populației, cu atât mai scăzut va fi nivelul venitului național şi cel al ocupării forței de muncă sau, altfel spus, cu cât gospodăriile populației ar cheltui o cotă mai mare din economiile realizate, cu atât ar fi mai mare nivelul venitului național şi cel al ocupării forței de muncă[1].

În România, scăderea nivelului economiilor gospodăriilor populației se asociază cu scăderea nivelului național şi cu o scădere a nivelului investițiilor[2]. Dacă ar fi să considerăm paradoxul economisirii în continuare viabil, concluzia logică ce s-ar impune, în cazul economiei româneşti, ar fi aceea că economiile gospodăriilor au crescut totuşi în forme mai puțin evidente. Este o realitate imensa cantitate de bani necuprinsă în vreo formă instituțio-

[1] Fenomenul reflectat de expresia "paradoxul economisirii" a evoluat analog cu fenomenul stagflației. Până prin anii '70, se considera că există o relație de inversă proporționalitate între inflație, pe de o parte, şi şomaj şi stagnare economică, pe de altă parte. Evoluția economiilor occidentale, în anii '70, a contrazis valabilitatea acestei relații, inflația asociindu-se cu şomajul şi stagnarea economică. Tot astfel, cel puțin pentru țara noastră, scăderea nivelului economiilor populației, care, conform mai sus enunțatului "paradox al economisirii", ar fi trebuit să conducă la o creştere a nivelului venitului național, se asociază cu o scădere a nivelului acestuia.

[2] Venitul național a scăzut de la 697,4 miliarde lei în 1989 la 632,6 miliarde lei în 1990, iar rata investițiilor a fost, în aceiaşi ani, 29,8% şi, respectiv, 18,1%.

nalizată de economisire, bani neaflați în circulație (aceşti bani se află stocați fie la populație, fie în străinătate). Aceşti bani constituie una dintre sursele blocajelor financiare în lanț, precum şi o potențială amenințare pentru preconizata convertibilitate externă a monedei naționale.

În figura nr. 1.1, o creşterea a intenției de a economisi se concretizează într-o scădere a venitului. Creşterea intenției de a economisi mută funcția economiilor din S1 în S2. Atât timp cât venitul rămâne la nivelul de echilibru originar, Y1, volumul intențiilor de economisire creşte cu gh. Dar, în acest moment, venitul va scădea până când economiile totale vor scădea la nivelul lor originar, în care egalizează investițiile.

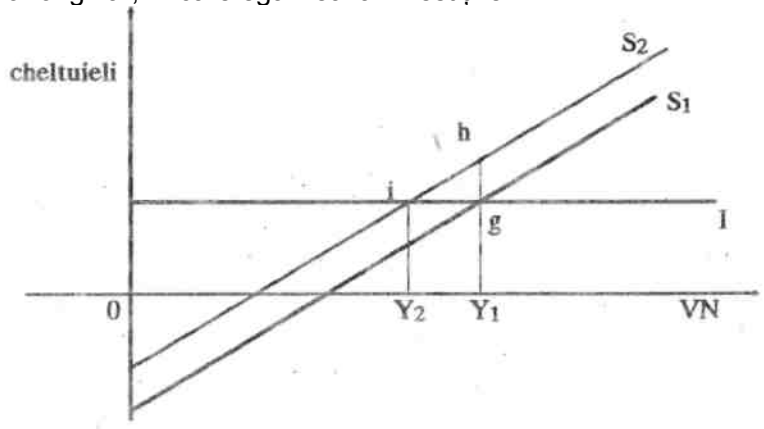

Figura nr. 1.1

În figura nr. 1.2 o reducere a intenției de a economisi se concretizează într-o creştere a venitului.

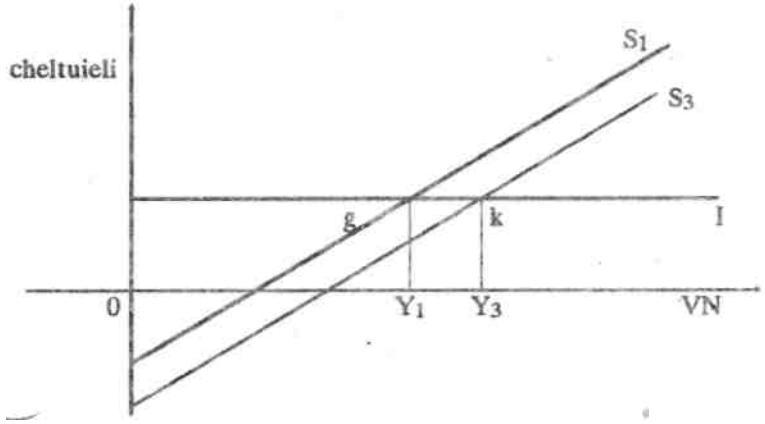

Figura nr. 1.2

În figura nr. 1.2 avem o creştere a intenției gospodăriilor de a consuma. Deci funcția economiilor se va muta din S1 în S3. Venitul va creşte până când va egala din nou nivelul considerat fix al investițiilor. În acest caz, mutarea funcției S1 în S3 va ridica nivelul venitului național de la Y1 la Y3.

Paradoxul economisirii se aplică atât gospodăriilor, cât şi guvernului. Dacă se preconizează o politică guvernamentală de austeritate, în scopul unui buget echilibrat, se poate opta pentru sporirea impozitelor sau pentru diminuarea cheltuielilor. Ambele variante mută curba IS către stânga şi duc la scăderea venitului național. Dacă guvernul decide să economisească mai puțin se poate opta pentru micşorarea impozitelor sau pentru creşterea cheltuielilor guvernamentale. Această politică mută curba IS către dreapta şi face să crească venitul național.

Paradoxul economisirii implică încurajarea celor trei agenți economici principali (gospodăriile, guvernul şi firmele) să cheltuiască, iar să nu se economisească. În perioada de depresiune şi şomaj, abținerea de la cheltuieli nu face decât să înrăutățească situația[1].

În România, creşterea cheltuielilor guvernamentale este coroborată cu scăderea nivelului venitului național şi a nivelului general al economiilor. Este adevărat că unul dintre cele mai importante impozite, cel pe profit, este la un nivel destul de redus: o firmă nouă nu plăteşte impozit timp de şase luni, o firmă cu capital străin este scutită de impozit pe profit timp de doi ani, o firmă care produce-oferă mărfuri pe piață şi asigură locuri de muncă este scutită de impozit timp de cinci ani.

Nivelul impozitului pe profit a rămas acelaşi în 1991 comparativ cu 1990, deşi nivelul prețurilor a crescut substanțial. Este evident că nivelul încasărilor din impozitul pe profit trebuie pus în legătură directă şi cu scăderea producției.

Principala ipoteză a teoriei clasice este aceea că schimbări în nivelul investițiilor conduc la schimbări numai în rata dobânzii. Spre deosebire de această teorie, Keynes afirmă că venitul fluctuează în aşa fel încât investițiile egalizează economiile (în teoria clasică, acest rol este îndeplinit de rata dobânzii). Teoria modernă a venitului se situează între teoria clasică şi cea enunțată de Keynes, afirmând că economiile pot egaliza investițiile prin bariere atât a nivelului venitului, cât şi a celui al ratei dobânzii.

[1] Paradoxul economisirii nu a fost înțeles în timpul marii depresiuni din anii 1930. Agenții economici au fost încurajați să economisească, impozitele au fost sporite, ceea ce a avut efectul contrar celui scontat: depresiunea s-a accentuat, iar rata şomajului a crescut, ajungând la 21% în Marea Britanie şi la 23% în SUA. O situație similară s-a întâlnit în anii 1979-1982, când creşterea impozitelor în Marea Britanie şi reducerea împrumuturilor guvernului au accentuat criza economică în acea perioadă. Sursa: *Pozitive Economics*, Richard G. Lipsey.

Paradoxul economisirii este valabil numai dacă se acceptă permisele că decizia de a economisi şi cea de a investi sunt luate de grupuri sociale diferite şi că nu există niciun mecanism prin care o schimbare în nivelul agregant al intenției de a economisi va fi contrabalansată de aceeaşi schimbare în nivelul investițiilor. Altfel spus, paradoxul economisirii porneşte de la premisa cazului particular al unor investiții constante (dreapta I din figura nr. 1.1 şi 1.2). În realitate, acest caz particular este rar întâlnit. În general, inclusiv în cazul țării noastre, nivelul intenției de a economisi nu este contrabalansat de nivelul investițiilor, cu toate consecințele ce decurg de aici (figura nr. 1.3).

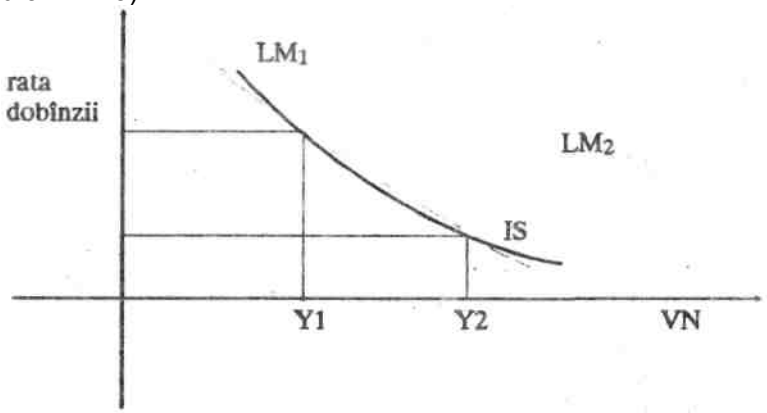

Figura nr. 1.3

1.9. Contextul actual al economiei româneşti şi posibilitățile de creştere a volumului economiilor capitalizate

Teoria tranziției nu poate fi avută în vedere decât referindu-ne la un "pachet" de măsuri, practic nesimultane: liberalizarea prețurilor şi tarifelor, crearea unui sector privat preponderent în economie, convertibilitatea monedei naționale, demonopolizarea şi stimularea concurenței loiale, ajustarea structurală, creşterea volumului economiilor capitalizate.

Procesul cu care trebuie să debuteze tranziția este stabilizarea, care are drept deziderat eliminarea excedentului de monedă. Veniturile populației au crescut cu 26% în anul 1990, în pofida scăderii drastice a producției. În ciuda acestei creşteri masive a veniturilor, prețurile bunurilor de consum au rămas neschimbate până la prima liberalizare prețurilor din noiembrie 1990, când au crescut cu cca 38%. Media anuală a ratei inflației, în anul 1990, a fost de numai 7%. În aceste condiții, stabilizarea şi implicit eliminarea exce-

dentului de monedă prin liberalizarea preţurilor au fost înfăptuite timid, folosindu-se jumătăţile de măsură.

După cum este cunoscut din teoria economică, eliminarea excedentului de monedă ar putea fi realizată şi prin confiscare, anulându-se în acest mod o bună parte a economiilor băneşti ale populaţiei. Considerăm că, în cazul ţării noastre, stabilizarea prin confiscare ar fi inadecvată, mai ales dacă ţinem seama de nivelul relativ redus al economiilor populaţiei[1]. Recenta promulgare a "Legii privatizării", care va deveni operativă în cca un an, va trebui să ducă la accelerarea stabilizării printr-o corectă liberalizare a preţurilor, bazată strict pe criterii economice, ştiut fiind că participarea, ca proces de lungă durată, trebuie să fie, cu necesitate, precedată de stabilizare.

Tabelul nr. 1.4 prezintă în dinamică, principalii indicatori interni în perioada 1988-1991 şi prognoza evoluţiei lor în anul 1992.

Tabelul nr. 1.4

Principalii indicatori sintetici
(schimbare procentuală faţă de anii anteriori)

	1988	1989	1990	1991	1992	P
PNB (preţuri 1988)	-0,5	-5,8	-10,2	-4,0	3,0	
Consumul total	2,1	1,4	10,1	-5,3	1,9	
Investiţii	-2,1	-1,6	-36,7	2,0	4,0	
Stocuri	-2,5	-3,8	3,9	-3,2	-0,2	
Producţie industrială	3,1	-2,1	-19,8	-8,0	6,0	
Preţuri ale bunurilor de consum	2,6	0,9	7,4	121,9	22,7	
Venituri nominale	3,3	5,8	26,2	85,0	25,0	

P = prognoză.

Sursa: The Institute of International Finance, inc.

Etapa de stabilizare va duce, concomitent cu efectul scontat de eliminare a excedentului de bani, la efecte dure pentru nivelul de trai al populaţiei, diminuarea producţiei şi creşterea masivă a şomajului, fiind perioada de timp ce va necesita cele mai mari sacrificii şi deci cea mai puţin populară. Liberalizarea preţurilor va trebui să fie concomitentă cu descentralizarea deciziilor economice, altfel efectul va fi contrar celui scontat.

Adoptarea soluţiei inflaţiei deschise prin liberalizarea preţurilor trebuie să fie sprijinită de crearea cadrului instituţional adecvat.

---

[1] Disponibilităţile efective ale populaţiei erau, la 1 iulie 1990:
- Total: 314,1 mld. lei.
- Depuneri la CEC: 230,3 mld. lei.
- Sume băneşti la populaţie: 83,8 mld. lei.

Numărul băncilor comerciale va spori, concomitent cu reforma sistemului financiar-bancar şi crearea pieţei titlurilor de valoare primare şi secundare (bursa).

Procesul convertibilităţii este indisolubil legat de cel al stabilizării prin adoptarea soluţiei inflaţiei deschise, respectiv absorbţia cantităţii excedentare de bani prin creşterea preţurilor. Trecerea la convertibilitatea externă şi determinarea unei rate de schimb vor putea fi realizate numai după echilibrarea cererii cu oferta de bani, prin mecanismul liberalizării preţurilor.

O importanţă deosebită în reuşita procesului de stabilizare o va avea corecta informare a populaţiei şi sindicatelor asupra deciziilor economice adoptate, în scopul diminuării riscurilor unor concluzii sociale de natură să întârzie sau chiar să stopeze reforma.

În cazul ţărilor în curs de dezvoltare, principalii factori care contribuie la sporirea economiilor sunt:

1. stabilitatea preţurilor;
2. creşterea producţiei;
3. transferul de bani ai rezidenţilor în străinătate.

Considerând cei trei factori amintiţi mai sus, România nu se află într-o situaţie demnă de invidiat[1]: preţurile urmează o netă spirală inflaţionistă, producţia cunoaşte un puternic declin, iar transferul de bani al rezidenţilor în străinătate este aproape inexistent.

O situaţie îngrijorătoare o reprezintă orientarea economiilor populaţiei către forme rudimentare de economisire, anterioare economiilor instituţionale, respectiv ocolirea instituţiilor bancare şi stocare a unor bunuri de valoare (o formă oarecum involuntară de tezaurizare). Numărul restrâns al băncilor comerciale şi inexistenţa unei experienţe manageriale în domeniu nu stimulează îndeajuns depunerile populaţiei. De asemenea, preconizatul curs unic de schimb, real în raport cu puterea de cumpărare a monedei naţionale, va conduce la scumpirea drastică a importurilor. Ca o consecinţă logică, va urma o creştere generală a preţurilor, direct proporţională cu diferenţa între actualul curs oficial (de 60 lei/dolari SUA) şi viitorul curs unic (estimat a se situa în jurul valorii de 200 lei/dolari). SUA, ceea ce va conduce, pe lângă sporirea deficitului bugetar, la o rată a inflaţiei de cca 600% până la sfârşitul anului 1991, faţă de cca 314 % cât este ea în prezent. Este evident că o astfel de evoluţie către hiperinflaţie va avea un efect descurajant asupra potenţialilor agenţi economici dornici să economisească.

[1] Deficitul bugetar în 1991 este de circa 72 miliarde lei, preţurile, în septembrie 1991 faţă de octombrie 1990, au fost mai mari cu 319,4%, salariile, în acelaşi interval, au crescut cu 259,2%, între 1 ianuarie şi 30 septembrie 1991, producţia industrială a scăzut, faţă de aceeaşi perioadă din 1990, cu 17,7%, vânzările de mărfuri cu amănuntul au scăzut, în aceeaşi perioadă, cu 27,4%, numărul şomerilor a atins peste un sfert de milion de persoane.

Creşterea cu deficitul bugetar, care este, în prezent, de cca 72 miliarde lei, mai mult decât dublu faţă de cel estimat la începutul anului 1991, nu se datorează numai scăderii profiturilor, ci mai ales marilor nerealizări la impozitul pe circulaţia mărfurilor, având drept cauză esenţială blocajul financiar. Considerăm că renunţarea, în perspectivă, la impozitul pe circulaţia mărfurilor prin înlocuirea acestuia cu taxa pe valoarea adăugată, specifică economiei de piaţă, va evidenţia mult mai corect aportul fiecărui agent economic la creşterea valorii unui produs. Înlocuirea impozitului pe beneficiu, care reprezintă în fapt o dublă impozitare, cu impozitul pe profit, calculat în raport cu veniturile curente şi încasat lunar, fără alte recalculări la sfârşitul anului, ca şi reducerea acestui impozit, corespunzător cu cota de profit investit de agenţii economici, vor fi un factor stimulator al folosirii unei părţi din economiile realizate în procesul investiţional.

Numerarul în circulaţie era, la sfârşitul anului 1990, de cca 90 miliarde lei, iar, economiile populaţiei la CEC de cca 230 miliarde lei ceea ce reprezintă deci un potenţial de cumpărare de peste 300 miliarde de lei, respectiv de cca de 10 ori mai mult decât vânzările lunare de bunuri de consum. Mai mult de 80% din cheltuielile unei familii din România sunt destinate cumpărării de bunuri de consum, mai puţin de 10% pentru plata serviciilor, restul fiind economisit. În ţările dezvoltate, plasamentele sub formă de investiţii reprezintă 20-30% din bugetul familiei, serviciile sunt acoperite cu 30-40%, iar bunurile de consum cu mai puţin de jumătate din buget. Ponderea cheltuielilor alimentare în România se situează mult peste nivelul înregistrat în ţările dezvoltate economic (55,3% faţă de 15,2% în Elveţia şi 18,4% în SUA). Este clar că, prin schimbarea ponderii cheltuielilor destinate consumului, s-ar crea disponibilităţi pentru economisire şi înscrierea economiilor într-un proces investiţional. În prezent, această perspectivă este destul de îndepărtată, cheltuielile destinate consumului având tendinţa de creştere.

Evoluţia raportului dintre stocurile de mărfuri, numerar în circulaţie şi economiile populaţiei la CEC este prezentată în tabelul nr. 1.5.

Tabelul nr. 1.5

Evoluţia raportului între stocurile de mărfuri din comerţul intern şi numerarul în circulaţie şi economiile populaţiei la CEC (depuneri la vedere)

Anii	Stocuri de mărfuri (mld. lei)	Sume în lei la dispoziţia populaţiei		
		Numerar în circulaţie (mld. lei)	Economii ale populaţiei la CEC (depuneri la vedere)	Total (3+4)
1965	17,0	6,9	8,5	15,4
1970	24,4	11,8	21,1	32,9
1975	33,7	21,4	44,9	66,3
1980	48,1	39,7	101,4	141,1

Anii	Stocuri de mărfuri (mld. lei)	Sume în lei la dispoziția populației		
		Numerar în circulație (mld. lei)	Economii ale populației la CEC (depuneri la vedere)	Total (3+4)
1985	64,6	55,1	153,2	208,3
1988	48,7	65,4	185,6	251,0
1989	51,8	75,2	201,7	276,0
1990	39,3	92,3	55,8	148,1

Sursa: Comisia Națională de Statistică.

Ignorarea timp de peste 40 de ani a celor mai elementare principii ale economiei de piață, dezvoltarea autarhică şi anarhică a mijloacelor investiționale, subminarea încrederii populației în instituțiile financiare ale statului prin adoptarea frecventă a unor măsuri arbitrare şi de natură coercitivă sunt tot atâția factori de natură să împiedice rapida adaptare a agenților economici la formele fireşti de economisire. Sunt căutate în permanență mijloace şi căi de economisire care să ofere, în opinia agenților economici, o mai mare siguranță a banilor economisiți. Una dintre cele mai dăunătoare căi pentru dezvoltarea economiei româneşti în ansamblu este aceea a achiziționării de valută, care ulterior achiziționării este stocată într-o formă neinstituționalizată. Acest mod rudimentar de a economisi schimbă treptat suma inclusă în lei deținută de populație şi chiar de întreprinderi, aruncând-o pe piață şi sporind în mod artificial inflația. După anumite estimări, la populație s-ar găsi în prezent cca 1,2 miliarde dolari SUA. Aceşti "bani verzi" pentru zile negre vor continua să zacă nefolosiți atâta vreme cât sistemul nostru bancar nu va oferi suficiente garanții şi dobânzi stimulatoare. Un fapt care a subminat grav încrederea populației în CEC a fost aceea a limitării retragerilor de numerar la o sumă zilnică stabilă. Indiferent de rațiunile care au dus la această măsură, efectul asupra încrederii populației a fost catastrofal, accentuând retragerile de bani.

Creşterea dobânzilor este un factor stimulator în capitalizarea economiilor, dar, ea nu este corelată încă suficient de riguros cu rata inflației. Este evident că, atâta vreme cât dobânda acordată depunerilor va fi negativă (prin raport la rata inflației), capitalizarea economiilor va regresa, potențialii depunători preferând căi colaterale, neinstituționale de economisire.

CEC-ul, care deține deocamdată monopolul mobilizării economiilor populației, este în situația de a nu-şi putea valorifica această poziție din cauza atragerii majorității activelor sale de către alte bănci, care le valorifică în propriul interes. În tabelul 1.5. este prezentată evoluția raportului dintre stocurile de mărfuri din comerțul intern şi numerarul în circulație şi economiile populației la CEC.

Pe lângă acest impas instituțional, la dificultatea atragerii economiilor se adaugă sărăcia şi rudimentaritatea instrumentelor de economisire puse la dispoziția potențialilor clienți (ele se reduc, în principal, la contul personal).

Capitolul 2

ROLUL BĂNCILOR ŞI AL ALTOR INSTITUȚII FINANCIARE NEBANCARE ÎN STIMULAREA ECONOMISIRII ŞI ÎN TRANSFORMAREA ECONOMIILOR ÎN CAPITAL

Intensitatea şi eficiența mobilizării disponibilităților băneşti (economii ale populației, firmelor, statului) existente în economie, ale transformării lor în capital şi ale orientării acestuia spre solicitanții de resurse financiare sunt strict dependente de structura cadrului instituțional care este asigurat acestor activități, de măsura în care acest cadru reuşeşte să se adapteze deopotrivă realităților economice concrete şi cerințelor unei economii de piață.

Importanța realizării cadrului amintit, alcătuit, în esență, din aparatul bancar şi rețeaua de instituții financiare nebancare, este astăzi mult mai bine pusă în evidență de dificultățile pe care le întâmpină economia românească în realizarea unei circulații monetare sănătoase, condiție esențială a progresului economic. Este vorba de fenomene de tipul blocajului financiar în lanț sau de cel al existenței la populație a unei mari cantități de bani în numerar, dintre care o mare parte sunt utilizați în diferite tranzacții directe între agenții economici particulari, prin ocolirea intermediarului financiar. Astfel de fenomene sunt determinate de un ansamblu de cauze, între care calitatea activității bancare ocupă un loc însemnat. Având în vedere gradul de noutate pe care îl prezintă pentru economia românească edificarea unui sistem financiar-bancar modern, am considerat utilă prezentarea la început a elementelor de bază ale unui astfel de sistem (tipuri de instituții financiar-bancare şi instrumente de economisire promovate de ele), pentru a vedea apoi principalele caracteristici ale sistemului bancar românesc actual, prin prisma implicării sale în stimularea economisirii şi în transformarea acesteia în capital.

2.1. Instrumente de realizare a economisirii

Dintre elementele în măsură să influențeze comportamentul agenților economici în procesul de economisire, în etapa de trecere la economia de piață, se poate aprecia că un loc important îl ocupă gama instrumentelor de economisire puse la dispoziția deținătorilor de economii, precum şi avantajele pe care le oferă acestea.

Gradul de diversificare a instrumentelor de economisire (a) şi calitatea acestora (b) sunt rezultatul acțiunii conjugate a puterii publice şi a intermediarilor financiari care le propun şi apoi le adaptează, pentru a realiza convergența între aşteptările deținătorilor de economii şi necesitățile solicitaților de capital (1)[1].

a) Schimbările care intervin în activitatea intermediarilor financiari în perioada de tranziție impun crearea şi utilizarea unui ansamblu (sistem) de instrumente de economisire, a cărui principală cerință este de a fi eficient şi de a răspunde obiectivelor care i-au fost atribuite. Un exces de simplicitate este o formă de sărăcie financiară, nepermițând satisfacerea necesităților tuturor deținătorilor de economii, necesități tot mai complexe pe măsura diversificării surselor, dar şi a volumului de venituri realizate de agenți economici şi, îndeosebi, de populație. Un exces de complexitate nu este mai bun, mai ales atunci când este determinat de diferențieri artificiale şi de o sofisticare a instrumentelor, cauzând instabilitatea şi reînnoirea lor permanentă. O astfel de situație este de natură să creeze confuzii în rîndul deținătorilor de economii, care sunt puțin obişnuiți cu mecanismele economiei de piață şi cu instrumentele pe care le utilizează aceasta şi poate duce la rezultate contrare celor vizate.

b) Calitatea unui instrument de economisire este dată de modul în care acesta îmbină patru elemente esențiale: tehnica financiară folosită, regimul fiscal aplicat, oferta şi cererea de capital. Instrumentele de economisire utilizate până în prezent în țara noastră au făcut practic abstracție de aceste elemente, cu excepția primului. Fiscalitatea instrumentelor de economisire, de exemplu, nu a intrat încă în atenția factorilor de decizie din domeniul financiar-bancar, deşi ea reprezintă o realitate a economiei de piață[2].

Câteva remarci de ordin general, aplicabile tuturor instrumentelor de economisire, se impun a fi făcute:

a) intermediarii financiari joacă, în toate cazurile, un rol important în realizarea acelor instrumente care să se adapteze caracteristicilor sociale, regionale, personale ale clientelei. Un element esențial în acest sens îl va constitui măsura în care aceşti intermediari vor reuşi să cunoască cerințele clientelei şi să mențină relații permanente cu ea;
b) un bun instrument de economisire este acela care lărgeşte posibilitățile de alegere şi permite efectuarea unor operații altădată impo-

[1] *Le développement et la protéction de l'épargne*, Rapport au ministre délégué chargé du Budget de la Commission présidée par David Dantresme, sept. 1981, dans "La documentation française", 1982.

[2] Este vorba de faptul că, în țările cu economie de piață, veniturile produse de diferite instrumente de economisire (dobânzi, dividende etc.) sunt supuse impozitării, la fel ca toate celelalte venituri obținute de agenții economici. Mecanismul de impozitare diferă de la o țară la alta (vezi, în acest sens, şi paragraful din lucrare pe această temă).

sibile. El va corespunde astfel unei necesități reale a deținătorului de economii. El va putea totodată răspunde şi unei cerințe speciale a unui investitor sau ameliora funcționarea unei piețe;

c) opusul unui bun instrument de economisire este acela care realizează o diferențiere artificială, adesea pentru a acoperi o slăbiciune intrinsecă;
d) instrumentele de economisire sunt adesea influențate de fiscalitate, care le imprimă caracteristici diferite.

2.1.1. Tipuri de instrumente de economisire

Diversitatea instrumentelor de economisire este strict dependentă de gradul de dezvoltare economică a țării în care ele sunt operante, precum şi de interesele de natură economică, politică şi socială care primează în acea țară.

Atunci când tratează problema instrumentelor de economisire, literatura economică de specialitate prezintă, cel mai adesea, doar pe cele destinate populației. Explicația o găsim în faptul că instrumentele de economisire instituțională puse la dispoziția populației acoperă toate formele de economisire: depozite de economisire, economisire contractuală şi valori mobiliare, multe dintre acestea putând fi folosite şi de firme. Prin urmare, vom prezenta în continuare formele de economisire instituțională şi instrumentele de economisire prin care se pot realiza, privite îndeosebi prin prisma populației.

O parte dintre acestea le regăsim şi în practica economisirii din țara noastră, chiar dacă într-o gamă mai restrânsă. Este vorba de depozite de economisire şi unele forme de economisire contractuală. Altele lipsesc în totalitate, nefiind create, până în prezent instituțiile care să le vehiculeze; este cazul valorilor mobiliare.

1. Depozitele de economisire

Depozitele de economisire[1] sunt cea mai importantă formă de economisire, a cărei alegere denotă o preferință a deținătorului de economii pentru lichiditate. Principalele instrumente cu care se operează sunt:

a) Conturile de economii obişnuite sau la vedere

Acestea permit deținătorului de economii să depună şi să retragă fonduri fără preaviz şi să primească sau nu o anumită dobândă (de obicei foarte mică comparativ cu alte tipuri de depuneri) pentru sumele depuse. Ele se

[1] *Les comportements en matière d'épargne et de patrimoine*, S. Lollivier et D. Verger; *Politiques et téchniques de mobilisation de l'épargne des menages dans les pays en développement*, Rapport d'un groupe d'étude interrégional, Colombe, 1976; *Les Institutions Financiéres*, Raymond Penand, Ed. Banque, Paris, 1978; *Les pouvoirs publics et les Caisses d'épargne*, Jean Clauzel, Paris, 1984.

mai numesc şi conturi pe libret, datorită libretului care este, în general, eliberat pe numele titularului contului şi care constituie o piesă probând că el este singurul abilitat să efectueze retrageri.

Principalul aspect care diferenţiază acest tip de instrument de instrumentele similare folosite în ţara noastră – libretele de economii cu dobândă la vedere – se referă la posibilitatea instituţiei de economisire emitente de a impune restricţii tendinţelor deţinătorilor de astfel de conturi în retragerea fondurilor lor.

Asemenea măsuri au rolul de a proteja instituţiile financiar-bancare faţă de retrageri masive de fonduri provocate de panică şi de a acorda timp acestor instituţii pentru a-şi reorganiza portofoliul lor de plasamente. Ele însă nu pot fi luate decât în cazuri de urgenţă, având în vedere implicaţiile deosebite pe care le pot avea în economie. De obicei, metoda de protecţie cea mai uzitată faţă de pericolul unor retrageri massive o constituie plafonarea nivelului depunerilor pe un cont la niveluri destul de reduse (care, de regulă, se situează sub nivelul veniturilor realizate în medie de o persoană într-un an).

b) **Conturile pe termen** se bazează pe un contract prin care deţinătorul de economii se angajează să depună bani într-o bancă sau altă instituţie de economisire, pe o perioadă fixată în avans. La rândul său, banca se angajează să plătească o dobândă superioară celei pentru conturile obişnuite. Ca regulă generală, dobânda e cu atât mai mare cu cât perioada de depunere este mai lungă. Dacă deponentul doreşte să-şi retragă banii înaintea termenului prevăzut, el trebuie să renunţe la o parte importantă din dobândă.

Faţă de instrumentul corespondent folosit la noi – libretul de economii cu dobândă pe termen, cu durată minimă de menţinere a depunerii de un an – cel din ţările cu economie de piaţă prezintă avantajul de a oferi deţinătorului său o paletă mai largă de intevale, inclusiv sub un an, în care acesta consimte să îşi imobilizeze economiile.

Un astfel de instrument ar putea corespunde mai bine cerinţelor deţinătorilor economiilor din ţara noastră, pe care instabilitatea economică şi perspectiva unei inflaţii accentuate nu sunt în măsură să-i stimuleze să facă depuneri pe termen mai mare de un an.

O formă particulară a conturilor pe termen neutilizată în practica noastră o reprezintă certificatul. Acesta poate fi eliberat pe numele cumpărătorului pentru sume variabile şi cu diferite scadenţe. Dobânda poate fi vărsată periodic sau la scadenţă. Sistemul dobânzilor încorporate, potrivit căruia cumpărătorul achiziţionează un instrument a cărui valoare echivalează cu preţul de achiziţie, majorat cu dobânda care se va acumula până la scadenţa instrumentului, oferă avantajul psihologic de a face imediat conştient deponentul de beneficiile pe care le poate avea cumpărând certificate şi conservându-le până la scadenţă. Caracteristicile menţionate ne fac să apreciem că acest instrument îşi poate dovedi calităţile în perioade cu infla-

ție scăzută, deci este puțin probabil că, în perioada imediat următoare, el ar putea interesa eventualii beneficiari din țara noastră.

2. Economisirea contractuală

Față de tipul anterior, economisirea contractuală[1] introduce ca element suplimentar angajamentul precis, din partea deponentului, de a efectua regulat vărsăminte, care pot lua forma primelor plătite pentru polițe de asigurare individuiale sau de grup, a vărsămintelor la casele de prevedere şi de pensii a depunerilor pe conturi pentru construirea de locuințe etc.

Din perspectiva posibilităților de transformare a fondurilor pe care le mobilizează într-o sursă sigură de capital, economisirea contractuală este de departe cea mai importantă formă de a atragere a economiilor gospodăriilor. Astfel, datorită faptului că ea nu serveşte în mod obişnuit la plăți decât după un timp relativ lung, în intervalul scurs fondurile atrase sunt retrase în masa monetară destinată consumului imediat şi cresc economisirea disponibilă pe termen lung din care se pot acorda împrumuturi pe termen lung sau pentru cumpărarea de valori. Datorită caracterului de stabilitate pe care îl conferă ratei economisirii, economisirea contractuală reprezintă sursa cea mai sigură de fonduri pentru investiții pe termen lung.

Principalele instrumente de economisire contractuală sunt polițele de asigurare pe viață, contractele de rentă viageră, conturile de depuneri pentru locuințe sau pentru inițierea unei afaceri proprii etc.

a) Dintre formele de asigurare pe viață neutilizate până în present țara noastră, dar care ar putea prezenta interes în noile condiții economico-sociale, se află **polițele de asigurare pe viață de grup**, care sunt plătite de către întreprindere pentru salariații săi. Este, pe de o parte, o modalitate de stimulare a angajaților, iar pe de altă parte, o protecție pe care întreprinderea şi-o asigură în cazul unor accidente care i-ar implica răspunderea materială.

b) **Contractele de rentă viageră**[2] sunt o formă de asigurare pe viață des folosită în străinătate, dar practic inexistentă în țara noastră. Ca şi în

---

[1] Flonzot, Denis, *Economie contemporaine*, Presses Universitaires de France, 1981; *Politiques et techniques de mobilisation de l'épargne des ménages dans les pays en développement*, Rapport d'un groupe d'étude interrégional, Colombe, 1976; *La mobilisation de l'épargne contractuelle par l'intermediaire des caisses de prévoyance*, Nations Unies, New York, 1984; *Les Institutions Financièrs*, Raymond Penand, Ed. Banque, Paris, 1978.

[2] Spre deosebire de o poliță de asigurare pe viață, care prevede vărsarea unei anumite sume de bani beneficiarului desemnat, contractul de rentă viageră oferă deținătorului dreptul de a primi, pe tot restul vieții sale, în mod periodic, lunar sau anual, un venit a cărui mărime e specifică. Contractul nu are o valoare lichidă şi nicio sumă nu se plăteşte în cazul decesului beneficiarului (rentierului). El poate intra în vigoare imediat după

cazul altor instrumente practicate de sistemul de asigurări românesc, principala cauză a neutralizării lor este slaba informare a beneficiarilor potențiali în domeniul respectiv.

c) **Depunerile cu titlu de economisire-credit**, din care fac parte economisirile pentru locuințe sau pentru inițierea unei afaceri, reprezintă o formă deosebită de economisire contractuală[1].

Acestea sunt, în general, depuneri la termen, în virtutea cărora deponenții care respectă condițiile sistemului pot obține, în afara plății unei dobânzi (situată sub nivelul dobânzilor pentru conturile pe termen), împrumuturi cu scopuri diferite, cum ar fi cumpărarea unei locuințe sau inițierea sau preluarea unei afaceri. Spre deosebire de formele tradiționale de economisire contractuală, care funcționează pe termen lung, aceasta funcționează pe termen mediu (3-5 ani).

În general, împrumuturile la care au dreptul deponenții se bazează pe mărimea dobânzilor acumulate pentru depuneri. Având în vedere gradul ridicat de interes pe care îl prezintă pentru populație, în prezent, dar şi în perspectivă, achiziționarea unei locuințe, ca şi inițierea unei afaceri, considerăm că această formă de economisire ar putea întruni aprecierile unui număr important de deținători de economii, datorită interesului populației față de achiziționarea unui bun strict necesar.

3. Valorile mobiliare

Valorile mobiliare reprezintă o creanță pe care deținătorul lor o are asupra statului (valori de stat) sau asupra sectorului privat (acțiuni şi obligațiuni). Se poate spune că valorile reprezintă o formă de economisire directă, spre deosebire de depuneri şi de economisirea contractuală, care, pentru a putea fi utilizată pentru investiții, trebuie să treacă prin structurile de intermediere financiară.

Din perspectiva procesului de transformare a economiilor în capital, se poate spune că valorile mobiliare reprezintă o formă de economisire directă – disponibilitățile băneşti ale celui care le achiziționează devin imediat surse de finanțare pentru emitent[2] – în timp ce economisirea contractuală sau depozitele de economii pot fi convertite în capital pus la dispoziția solicitanților doar prin intermediari financiari.

---

decesul asiguratului sau după o anumită perioadă, când beneficiarul împlineşte o anumită vârstă.

[1] Sunt aşa-numitele "economii cu legături", în care împrumutul este strict condiționat de destinația declarată ex-ante.

[2] Este vorba de cumpărarea de valori mobiliare pe piața primară (vezi în acest sens capitolul 3).

2.1.2. Avantajele diferitelor forme de economisire şi gradul lor de răspândire

Opțiunea deținătorilor de economii pentru o formă sau alta de instrumente de economisire depinde de prioritatea pe care aceştia o acordă avantajelor oferite de diferitele forme de economisire. Aceste avantaje pot fi grupate, în esență, în[1]:

- **rentabilitatea,** care este determinată de: vărsămintele monetare active la care dă dreptul plasamentul respectiv, vărsăminte mai mult sau mai puțin garantate după tipul de produs (dobândă, dividende); câştigurile monetare indirecte – reduceri fiscale, acces privilegiat la o piață financiară avantajoasă etc.;
- **simplicitatea:** costuri implicate de gestiunea plasamentului, respectiv comisioane prelevate de rețeaua de distribuție, costul de deplasare (determinat de densitatea rețelei financiare locale); gradul de cunoaştere necesar pentru a extrage din produs toate avantajele care le oferă; gradul de lichiditate al plasamentului (în cazul plasamentului pe termen lung – importanța pierderilor în caz de vânzare precipitată);
- **riscul** deținerii unui anumit tip de plasament, asociat în primul rand gradului de încredere în situația în care îl oferă.

Prin urmare, instrumentele de tipul conturilor la vedere vor fi preferate în primul rând pentru gradul lor ridicat de lichiditate; conturile şi planurile de economii pentru locuințe vor atrage mai ales persoanele cu venituri modeste dornice să-şi achiziționeze o locuință şi să obțină în acest scop împrumuturi mai avantajoase decât pe piața financiară; valorile mobiliare vor reprezenta în mod deosebit o sursă de venituri suplimentare.

Tabelele nr. 2.1, 2.2 şi 2.3 prezintă avantajele oferite de diferitele instrumente de economisire, în opinia deținătorilor de economii francezi. Ele pot fi considerate reprezentative pentru țările dezvoltate din punct de vedere economic, care utilizează instrumente similare. Diferitele studii efectuate de organisme de specialitate şi prezentate de literatura economică evidențiază şi cauzele neposedării unui anumit instrument de economisire şi care decurg nu numai din lipsa unor avantaje de tipul celor prezentate anterior, ci şi din faptul că acel instrument este puțin cunoscut de către populație. Acest factor este demn de subliniat îndeosebi în condițiile țării noastre, când introducerea unor noi instrumente de economisire şi impulsionarea utilizării celor deja existente vor trebui susținute de o intensă campanie de conştientizare a populației asupra importanței economisirii şi asupra tuturor caracteristicilor pe care le prezintă diferitele instrumente de economisire.

[1] *Les comportements en matière d'épargne et de patrimoine*, S. Lollivier et D. Verger.

Tabelul nr. 2.1

Avantajele economisirii pe libret

- % -

	Libret A, libret albastru CODEVI	Cont de economii la bancă
- Puțin constrângător	64	30
- Oferă o bună securitate	20	11
- Aduce dobânzi	32	18
- Oferă avantaje fiscale	21	6
- Binecunoscut, se adresează tuturor	9	4

Tabelul nr. 2.2

Avantajele economisirii pentru locuințe

- % -

	Cont de economii pentru locuințe	Plan de economii pentru locuințe
Simplu şi accesibil tuturor	21	21
Mai avantajos decât libretul	8	30
Oferă avantaje fiscale	6	11
Suplu (conversie plan-cont etc.)	28	10
Facilități în obținerea de împrumuturi cu rate avantajoase	45	63
Permite cumularea avantajelor obținute de diferite persoane pentru a obține împrumuturi	7	12

Tabelul nr. 2.3

Avantajele valorilor mobiliare şi ale bonurilor

- % -

	Obligațiuni	SICAV	Acțiuni	Bonuri
- Aduc dobânzi	35	22	14	39
- Permit speranța de plusvaloare, de creştere a capitalului	19	25	33	12
- Fără risc	17	9	3	16
- Avantaje fiscale	18	38	8	7
- Anonime uşor transmisibile	3	1	2	41
- Puțin constrângătoare (cost scăzut de tranzacție)	18	9	4	12
- Utile pentru economie	5	6	11	3
- Simple	13	16	7	17

Notă: Cifrele prezentate în tabele, adunate pe coloană, pot depăşi 100%, deoarece aceeaşi persoană poate găsi mai multe calități instrumentului de economisire analizat, sau pot fi sub 100%, dacă se consideră că instrumentul nu prezintă unele dintre avantajele prezentate. Într-un mod similar trebuie înțelese şi cifrele înscrise pe orizontală (pe rând).

Sursa tabelelor 2.1, 2.2, 2.3: Lollivier, S.; Verger, D., *Les comportements en matière d'épargne et de patrimoine*, în Economie et Statistique, 202/1987.

2.2. Sistemul bancar şi instituţiile financiare nebancare

În ţările cu economie de piaţă dezvoltată, cea mai mare parte a tranzacţiilor băneşti – decurgând din procesul de economisire şi de transformare a economiilor în capital – se efectuează prin intermediul sistemului financiar-bancar (sectorul instituţional). Spre deosebire de acestea, în multe ţări în curs de dezvoltare din Africa sau Asia, o problemă importantă din această perspectivă o constituie antrenarea pieţei nestructurate[1], a sectoarelor neinstituţionale în asigurarea economiei cu capitalurile necesare, sectorul instituţional fiind de obicei puţin dezvoltat.

În ceea ce priveşte ţara noastră, chiar dacă situaţia prezentă tinde să-i imprime – după cum vom vedea – unele dintre caracteristicile ţărilor în curs de dezvoltare amintite, cerinţa actuală şi de perspectivă este de a diversifica şi lărgi cadrul instituţional de mobilizare a economisirii şi de transformare a economiilor în capital.

Principalele elemente ale cadrului instituţional financiar-bancar într-o economie de piaţă sunt: băncile, casele de economii (care pot fi asimilate sau nu băncilor), instituţiile bancare sau cooperative de tip mutualist, instituţiile de economisire contractuală şi instituţiile financiare specializate.

Tendinţa generală care se observă pe plan mondial în legătură cu aceste instituţii este de estompare a diferenţelor nesemnificative care există între ele şi de universalizare a activităţii lor. Tot mai multe legi şi amendamente la legi bancare, apărute îndeosebi în ţările dezvoltate, ridică restricţiile deosebit de severe care îngrădeau sfera de activitate a instituţiilor financiar-bancare la domenii strict rezervate, ce decurgeau din însăşi definiţia lor. De remarcat că astfel de reglementări au apărut inclusiv în ţări recunoscute ca bastioane ale unor regimuri bancare deosebit de severe, cum ar fi SUA.

2.2.1. Băncile

În sens mai larg, banca este orice instituţie care practică comerţul cu bani, altfel spus, care îşi procură bani în anumite condiţii şi îi revinde mai scump, manevrând costul creditului sau remunerarea capitalului[2].

Băncile nu se mulţumesc să intervină ca simpli gestionari de capital, acţionând în contul altuia, sau ca simpli curtieri, punând în relaţie aportorii şi

---

[1] Piaţa financiară nestructurată este formată din asociaţii de economisire şi credit şi din creditori autohtoni. Ea este, în general, la adăpost de controlul efectiv al statului şi funcţionează adesea în secret. Se caracterizează prin rate ale dobânzii foarte ridicate la împrumuturile acordate, scadenţe reduse, gajuri importante şi tendinţa de a utiliza împrumuturile mai mult pentru consum decât pentru investiţii (vezi, în acest sens: Pestieau, P., *L'économie souterraine*, 1989).

[2] Vezi: Rivoire, Jean, *Les banques dans le monde*, Presses Universitaires de France, 1984.

utilizatorii de capital. Când fac aceasta, este doar o operație printre altele. Funcția lor normală este de a se angaja în numele lor propriu, pe de o parte, față de aportorii de capital, iar pe de alta, față de utilizatori. Dacă aportorii se retrag prematur, dacă utilizatorii sunt incapabili de a onora angajamentele lor, băncile pot recurge la acționarii lor sau pot apela la solidaritatea celorlalte bănci sau la instituția de emisiune. În orice situație, ele trebuie să fie capabile să asigure continuitatea serviciilor.

Trebuie subliniat, de asemenea, că, în ciuda unor caracteristici comune pe care le întâlnim la bănci din diferite țări cu economie de piață dezvoltată, formele de proprietate pe care le prezintă sunt foarte diverse.

Astfel, băncile aparțin în întregime sectorului privat în SUA, Marea Britanie, Japonia, Canada.

Indiferent însă de forma de proprietate, băncile pot fi grupate, în esență, în: **(1) bănci comerciale sau de depuneri şi (2) bănci de investiții sau de afaceri**.[1]

1) Băncile comerciale sau de depuneri au ca activitate tradițională colectarea depunerilor la vedere pentru a acorda credite pe termen scurt. Ele sunt, în majoritatea țărilor dezvoltate, ca şi în cele în curs de dezvoltare, principalele mobilizatoare ale resurselor băneşti disponibile în economie. Dispunând, de obicei, de o vastă rețea de sucursale, ele sunt uşor accesibile deponenților. Vigoarea, reputația fiabilității lor, precum şi cifra lor de afaceri sunt elemente care inspiră încrederea şi atrag clienții. Cea mai importantă sursă de fonduri a lor o constituie depunerile populației, o parte însemnată a acestora fiind la vedere.

Faptul că resursele acestor bănci se compun în primul rând din capitaluri pe termen scurt explică de ce majoritatea împrumuturilor pe care ele le acordă au scadență sub un an, fiind destinate, în special, finanțării stocurilor, depozitării, expedierii bunurilor, acoperirii unor nevoi sezoniere. Banca va păstra, prin urmare, cea mai mare parte a activelor ei sub formă lichidă sau în valori susceptibile de a fi transformate rapid şi fără pierdere. În ultima vreme se constată tendința de lărgire şi diversificare a activităților tradiționale ale băncilor comerciale, prin:

- procurarea de capitaluri mai stabile, sub formă de depozite (librete de economii, conturi pe termen) sau împrumuturi (bonuri de tezaur, obligațiuni);

[1] *Politiques et techniques de mobilisation de l'épargne des ménages dans les pays en développement*, Rapport d'un groupe d'étude interrégional, Colombe, 1976; *Les banques à vocation générale: leur rôle dans la mobilisation et la transformation de l'épargne*, Nations Unies, New York, 1984; *Les banques dans le monde*, Jean Rivoire, Presses Universitaires de France, 1984; *Le système bancaire français*, Gerard Ronyer et Alain Choinel, Presses Universitaires de France, 1981; *Les Institutions Financières*, Raymond Penand, Ed. Banque, Paris, 1978; *Competition in Banking*, G. Broker, OECD, Paris, 1989.

- oferirea unor împrumuturi pe termen mai lung, în general sub formă de credit pe termen mediu sau împrumut ipotecar;
- oferirea în mod direct sau prin filiale a unor servicii speciale: credit-bail (leasing), factoring etc.;
- preluarea de participații de capital la alte întreprinderi, bancare sau nebancare, limitate de obicei la un anumit procent din capitalul social sau din rezervele bancare, din motive de securitate şi protecție a depunerilor;
- organizarea de emisiuni sau plasamente de valori mobiliare, ceea ce le face să se angajeze în nume propriu pe piața financiară;
- gestionarea averilor care le sunt încredințate, ceea ce le determină să intervină pe piața financiară în contul clientului lor.

A apărut astfel conceptul de **bancă universală sau bancă de depuneri cu vocație generală**.

2) Băncile de afaceri (de investiții) sunt intermediari pe piața monetară pe termen scurt şi pe piața capitalurilor. Ele efectuează operații de completare a finanțării oferite de alte instituții. Principalele lor operațiuni sunt: acceptarea de depuneri ale băncilor comerciale, ale societăților şi instituțiilor financiare; acordarea de împrumuturi sub formă de finanțare complementară, finanțarea efectelor de comerț, a credit-bail-ului etc.

Tendința de universalizare a activității bancare s-a materializat, în cazul lor, printr-o diversificare a prestațiilor efectuate: luarea de participații la societăți, activitate bursieră, sprijinirea unor fuziuni şi restructurări de întreprinderi, consultanță în gestiunea financiară, la care se adaugă activități tipice băncilor de depuneri, cu restricția ca aceste servicii să fie oferite clienților tradiționali, adică celor implicați în operațiile anterior menționate.

Despecializarea băncilor de afaceri nu este numai rezultatul presiunii întreprinderilor, care vor să regăsească, sub acelaşi acoperiş, ansamblul activităților bancare necesare lor, dar demonstrează şi dorința băncilor de a reduce riscul operațiilor de investiții, prin diversificarea activității lor. Efectuarea de operații specifice băncilor de depuneri în contul întreprinderilor (plătirea cecurilor, efectuarea de depuneri, rescontarea tratatelor) permite băncilor de investiții să obțină o vedere globală asupra stării financiare a întreprinderii cliente, care nu e un avantaj de neglijat atunci când banca deține, de exemplu, o participare la acea întreprindere.

Principalele tipuri de bănci de investiții operante în ultima perioadă în țările cu economie de piață dezvoltată sunt:

a) **Merchant-banks** sunt bănci care garantează scrisorile de schimb. Ele sunt răspândite îndeosebi în Marea Britanie. În mod efectiv, ele furnizează toate serviciile posibile în materie de finanțare a întreprinderii: consultanță, curtieri (apropând utilizatori şi aportorii de capital), garanții, fuzionări şi achiziții de întreprinderi etc.

b) **Investment-banks** sunt caracteristice Statelor Unite. Ele sunt specializate în operațiuni pe piața financiară, neavând dreptul de a primi depuneri şi de a colecta credite. Acest drept este rezervat, potrivit Banking-Act din 1933 (Glass-Steagall Act), băncilor comerciale care aderă sau nu la Sistemul Federal de Rezerve şi care nu au dreptul de a interveni în emisiunea de valori mobiliare.

c) **Băncile industriale**, întâlnite în Franța, sunt de două tipuri:

- bănci de afaceri, care iau participanți în întreprindere, de o manieră mai durabilă decât merchant-bank;
- bănci de credit pe termen lung, care emit împrumuturi şi colectează depuneri pe o anumită durată, pentru a plasa capitalul la întreprinderi.

d) **Băncile de dezvoltare** au drept caracteristică reunirea fondurilor publice sau private şi orientarea lor spre activități productive. Este cazul Creditului Național Francez sau al Institutului Mobiliar Italian.

e) **Băncile ipotecare** sunt cele care oferă împrumuturi ipotecare, deci care presupun garantarea rambursării datoriei prin bunuri materiale.

Față de clasica împărțire a băncilor comerciale şi de afaceri, întâlnită atât în literatura de specialitate, cât şi în practica unor țări cu economie de piață, Legea privind activitatea bancară în România nu face distincție între cele două tipuri de bănci şi, prin urmare, nu limitează sfera de activitate a acestora.

Mergând pe ideea existenței unor bănci cu vocație generală, reglementările legale în vigoare urmăresc punerea în valoare a avantajelor enumerate anterior pe care acest tip de bănci le prezintă, în scopul impulsionării activității bancare şi, prin intermediul acesteia, a întregii vieți economice a țării.

După cum vom vedea însă în ultima parte a capitolului, toate băncile existente la sfârşitul anului 1989 îşi păstrează şi în prezent specificul de activitate pe care au desfăşurat-o o perioadă îndelungată, adaptarea la noile cerințe ale pieței făcându-se nu fără dificultăți.

2.2.2. Casele de economii

De cele mai multe ori, literatura economică de specialitate încadrează casele de economii în rândul instituțiilor financiare nebancare, dar implicarea lor din ce în ce mai activă în operații specifice bancare lasă deschisă problema includerii lor într-o categorie sau alta.[1]

---

[1] *Politiques et techniques de mobilisation de l'épargne des ménages dans les pays en développement*, Rapport d'un groupe d'étude interrégional, Colombe, 1976; *Les banques dans le monde*, Jean Rivoire, Presses Universitaires de France, 1984; *Le système bancaire français*, Gerard Ronyer et Alain Choinel, Presses Universitaires de France, 1981; *Les Institutions Financières*, Raymond Penand, Ed. Banque, Paris,

Astfel, dacă timp de mai bine de un secol (au apărut la începutul secolului al XIX-lea) principala lor activitate a fost cea de colectare a depunerilor populației, în ultimile două decenii, tendința de universalizare s-a extins şi asupra lor, făcându-le în multe țări (Germania, Elveția, Italia, Suedia) puțin diferite de băncile de depuneri universale.

Spre deosebire de acestea, Casa de Economii şi Consemnațiuni (CEC) din România, singura instituție de acest fel din țară, nu a reuşit încă să imprime ritmul dorit modificărilor de esență în activitatea sa, ea funcționând încă pe baza reglementărilor legale din anii 1950. Potrivit acestora, CEC-ul nu putea întreține relații decât cu populația de la care îşi procura resursele băneşti şi căreia îi acorda credite (pentru un număr limitat de obiective) şi cu Banca Centrală, căreia îi punea la dispoziție restul disponibilităților.

Singurele modificări intervenite în ultimul an sunt legate de includerea CEC-ului în rândul instituțiilor bancare, care însă nu s-a materializat şi într-o lărgire a activității, şi posibilitatea pe care o are în prezent CEC-ul de a acorda credite de refinanțare celorlalte bănci comerciale.

Față de casele de economii din țările cu economii de piață, CEC-ul prezintă numeroase diferențe, care se manifestă atât în sfera de cuprindere a activității desfăşurate, cât şi în locul care le este acordat în societate acestor instituții. Astfel, în ciuda deosebirilor interne înregistrate de la o țară la alta, casele de economii au o serie de caracteristici comune pe care nu le regăsim în trăsăturile CEC-ului:

- fiind destinate în mod tradițional satisfacerii cerințelor micilor deponenți, casele de economii ocupă un loc important în multe țări, datorită simplicității lor, modului în care se încadrează în necesitățile cotidiene ale colectivității, faptului că întrețin legături directe cu micii întreprinzători; ca organisme foarte suple, ele se pot adapta uşor la alte elemente ale sistemului financiar;
- pot fi utilizate pentru acordarea de credite unor sectoare neglijate de alte instituții, îndeosebi pe plan local;
- organizarea servicilor lor de credit poate fi modificată în funcție de necesitatea economiei;
- experiența țărilor dezvoltate arată că, în perioade de dificultăți economice şi financiare, casele de economisire pot încuraja economisirea şi promova un sentiment crescut de securitate pentru cei cu venituri modeste, aflați mai puțin în sfera de interese a marilor instituții bancare.

1978; *Les pouvoirs publics et les Caisses d'épargne*, Jean Clauzel, Paris, 1984; *Les Caisses d'Epargne*, J.P. Thidon, Ed. Levrault.

Principalele forme de economisire oferite de o casă de economii cu vocație generală sunt:

- două forme de economisire tradițională: 1. contul de economii pe libret (forma cea mai cunoscută şi răspândită); 2. obligațiuni de economisire (formă mai puțin lichidă decât contul);
- obligațiuni ipotecare, obligațiuni industriale, obligațiuni comunale pentru care riscurile sunt minime, în afara cazurilor în care sunt vândute înainte de termen, când depind de prețul pieței. Unele case (ex., în Germania) pun la dispoziția clienților şi obligațiuni străine, emise în mărci germane sau în modedă străină; în acest caz, evident, riscurile sunt mai mari pentru deponent;
- certificate ale societăților mobiliare de investiții sau ale fondurilor conune de plasament. Aceste certificate permit deținătorului să-şi limiteze riscurile şi să obțină un randament apreciabil[1];
- asigurări pe viață. În general, clasele de economisire acționează ca un intermediar, luând un comision de la compania de asigurări;
- planuri de economisire care ajută clienții să-şi mărească în mod sistematic capitalul. Deponentul semnează, în general, un acord cu casa de economisire, prin care se angajează să facă depuneri regulate în timpul unei perioade limitate.

Alte servicii:

- unele case dispun de servicii bursiere care analizează piața şi dau sfaturile necesare clienților ce vor să cumpere acțiuni (vezi tabelul nr. 2.4).

Adânca implementare a caselor de economii în mediul socioeconomic pe care îl deservesc, precum şi atenția de care se bucură din partea organelor puterii publice sunt reliefate de următoarele principii de funcționare ale acestor instituții din Austria, considerate a fi valabile pentru majoritatea țărilor dezvoltate:

- descentralizare: fiecare casă deserveşte o regiune determinată;
- sunt asociații cu scop nelucrativ: nu se pune problema de a obține maximum de beneficii, ci de a acoperi cheltuielile administrative şi costul creditelor, ca şi de a constitui rezerve adecvate;
- utilitate publică: nu au participații pe acțiuni sau alte forme de proprietate privată, capitalul fiind constituit din rezerve;
- securitate: legea asupra caselor de economii stabileşte o listă de investiții cu riscuri limitate, ca şi un ansamblu de garanții speciale pentru împrumuturi şi fixează un procentaj pentru rezerve lichide;

[1] Vezi capitolul 3.

- controlul statului: operațiunile caselor sunt controlate de stat, care desemnează comisari pentru a asista la reuniunile consiliului de administrație şi care verifică conturile;
- garanție de stat: municipalitatea garantează angajamentele caselor de economii;
- subvenționare: statul le acordă privilegii fiscale pentru a compensa costul ridicat al promovării economisirii şi pentru a atenua efectele restricțiilor impuse concurenței în domeniul bancar.

Tabelul nr. 2.4

Originea şi folosirea fondurilor caselor de economii în țările dezvoltate

	Belgia	**Canada**	**SUA**	**Franța**	**Italia**	**Japonia**	**Olanda**	**Germania**	**Marea Britanie**	**Suedia**	**Elveția**
ORIGINEA FONDURILOR											
- Depuneri de economii (la vedere)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
- Depuneri de economii (pe termen)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
- Depuneri pe librete interbancare	x			x		x	x	x	x	x	x
- Operațiuni pe CEC	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
- Depuneri la vedere (particulari)	x				x	x	x	x	x	x	x
- Depuneri la vedere (întreprindere)	x				x	x		x	x	x	x
- Ordine permanente	x	x		x	x		x	x	x	x	x
- Operațiuni asupra mijloacelor de plată a călătoriilor		x		x			x	x		x	x
- Încasarea efectelor şi a cecurilor		x			x			x		x	x
- Cărți de credit, carnete de cecuri	x				x		x	x	x		x
- Certificate de economii, obligațiuni proprii	x			x	x	x		x			x
- Asigurări pe viață	x	x	x				x			x	
- Alte asigurări							x				
- Prime								x			
- Agenții de turism							x	x			x
UTILIZAREA FONDURILOR											
- Acțiuni			x				x				x
- Operațiuni în străinătate					x			x		x	x
- Obligațiuni bancare				x	x	x	x	x		x	x
- Scontarea efectelor şi a bonurilor	x				x			x		x	x
- Plasamente imobiliare		x		x	x		x	x			x

	Belgia	Canada	SUA	Fran-ța	Italia	Japonia	Olanda	Ger-ma-nia	Marea Brita-nie	Suedia	Elveția
- Operațiuni cu titluri		x			x		x	x	x	x	x
- Păstrarea în depozite a titlurilor		x			x		x	x	x	x	x
- Obligațiuni industriale	x		x	x	x	x	x	x		x	x
- Împrumuturi pentru societăți	x	x			x	x	x	x		x	x
- Bonuri de tezaur	x		x		x		x	x		x	
- Împrumuturi ipotecare	x	x	x	x	x		x	x		x	x
- Împrumuturi pentru particulari	x	x	x	x	x		x	x		x	x
- Împrumuturi acordate colectivităților locale	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x
- Obligațiuni de stat şi comunale	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x

Sursa: *Les banques à vocation générale*, Nations Unies, New York, 1984.

2.2.3. Băncile mutualiste sau cooperativele de credit

Băncile mutualiste sau cooperativele de credit[1] au drept caracteristică comună apartenența lor la mişcarea cooperatistă. Principiile cooperării sunt:

- adeziune liberă: fiecare societar (membru al cooperativei) este liber de a adera la organisme şi de a se retrage în orice moment. Ca urmare a acestui fapt, cea mai mare parte a cooperativelor sunt cu capital variabil[2];
- principiul democratic: nu are un vot, indiferent de numărul de părți deținut;
- principiul noncapitalist: participarea cooperatorilor la capital se face prin subscrierea nu a acțiunilor, susceptibile de a primi dividende şi dând drepturi asupra rezervelor, ci prin părți sociale, la care nu se pot atribui decât dobânzi.

[1] *Politiques et techniques de mobilisation de l'épargne des ménages dans les pays en développement*, Rapport d'un groupe d'étude interrégional, Colombe, 1976; *La mobilisation de l'épargne contractuelle par l'intermédiaire des caisses de prévoyance*,, Nations Unies, New York, 1984; *Les banques dans le monde*, Jean Rivoire, Presses Universitaires de France, 1984; *Le système bancaire français*, Gerard Ronyer et Alain Choinel, Presses Universitaires de France, 1981; *Les Institutions Financières*, Raymond Penand, Ed. Banque, Paris, 1978.

[2] Termenul de "capital variabil" exprimă caracteristica unei societăți de a-şi regla dimensiunile capitalului în funcție de cerere şi ofertă. Astfel, dacă există cerere, ea îşi poate mări capitalul prin emiterea de noi acțiuni. Invers, în orice moment, ea îşi poate reduce capitalul prin răscumpărarea unor acțiuni oferite de deținătorii acestora.

Originea şi folosirea fondurilor caselor de economii în țările dezvoltate

Pe lângă aceste principii, asupra cărora acordul este general, chiar dacă unele excepții sunt tolerate (de exemplu, votul la adunarea generală este uneori ponderat), alte probleme fac încă obiectul unor contestații. Este vorba de destinația beneficiilor suplimentare obținute – să se repartizeze societarilor sau să fie investite? – precum şi de calitatea pe care trebuie să o aibă persoana care apelează la serviciile cooperativei – să fie societar sau nu?

În ultima perioadă, băncile mutualiste şi cooperativele de credit au cunoscut o puternică extindere, atât în țări dezvoltate, cât şi în cele în curs de dezvoltare, beneficiind de o legislație stimulatoare care a dus la formarea unor grupuri bancare puternice.

Dintre țările europene, Franța are una dintre cele mai dezvoltate rețele de instituții din această categorie (anexa nr. 2.1).

În țările în curs de dezvoltare, cooperativele de credit sunt sprijinite de puterea publică pentru că mobilizează economiile populației rurale şi ale celei cu venituri reduse de la oraş şi acordă împrumuturi cu dobânzi rezonabile când membrii lor sunt în situații de urgență sau când au nevoie în scopuri productive.

Instituții de acest tip există şi în țara noastră: Consiliul Central al Cooperativelor de Credit – COOPCREDIT, Casa de Ajutor Reciproc a Salariaților, Casa de Ajutor Reciproc a Pensionarilor. Volumul însă redus al resurselor financiare cu care operează aceste instituții, ca şi gradul scăzut de implicare în satisfacerea unor nevoi reale ale clienților lor fac ca importanța lor în ansamblul procesului de economisire să fie puțin semnificativă. Proiectata transformare a COOPCREDIT în bancă populară şi a CAR-ului în bancă de credit mutuală poate aduce modificări substanțiale în activitatea lor şi poate constitui totodată un stimulent pentru diversificarea instituțiilor de tip mutualist.

2.2.4. Instituțiile de economisire contractuală

Instituțiile de economisire contractuală au rolul[1] de a mobiliza partea cea mai stabilă a economiilor populaților, fapt care le dă posibilitatea de a introduce pe piața financiară capitaluri însemnate care rămân disponibile pe termen lung. Tipurile de astfel de instituții şi gradul lor de răspândire diferă îndeosebi în funcție de nivelul de dezvoltare al țării respective.

---

[1] *Politiques et techniques de mobilisation de l'épargne des ménages dans les pays en développement*, Rapport d'un groupe d'étude interrégional, Colombe, 1976; *La mobilisation de l'épargne contractuelle par l'intermédiaire des caisses de prévoyance*, Nations Unies, New York, 1984.

1) **Casele de prevedere** sunt în unele țări în curs de dezvoltare cele mai importante instituții de colectare a economisirii contractuale. Ele au drept surse cotizațiile salariale şi ale patronajului, precum şi venituri din plasamente. La pensionare, deponentul primeşte mărimea totală a cotizațiilor depuse, plus cele efectuate de patronul său, la care se adaugă dobânzile aferente.

În general, casele de prevedere sunt asociații cu scop nelucrativ, având drept obiectiv vărsarea sumelor acumulate şi prestații sociale pentru membrii lor. Fondurile lor sunt plasate în general în titluri de stat pe termen lung (10-15 ani), care sunt păstrate până la scadență, dobânzile obținute permițând acoperirea cheltuielilor.

Interesul care le este acordat este determinat de rolul pe care îl au în economisire, ele contribuind la creşterea economisirii totale, fără a se substitui altor forme şi instituții de economisire.

2. **Companiile de asigurări** sunt mult mai extinse în țările dezvoltate.

De remarcat faptul că larga extindere a acestor două tipuri de instituții de economisire contractuală este determinată nu numai de spiritul de prevedere al populației, ci şi de obligativitatea deținerii unor contracte de asigurare sau a afilierii la case de prevedere, solicitate în cazul cererilor de acordare a unor împrumuturi.

3. **Instituțiile de economisire-credit** sunt cele care promovează forme de economisire contractuală, oferind posibilitatea obținerii unor credite pentru construirea de locuințe sau pentru inițierea unor activități productive. De multe ori, statul sprijină asemenea instituții prin acordarea unor avantaje fiscale sau a unor împrumuturi din fonduri de stat, care permit acestor instituții să acorde împrumuturi cu rate scăzute ale dobânzii şi termene lungi de rambursare. Interesul acordat de stat acestei forme de economisire este determinat şi de dorința de a uşura problema locativă şi de a degreva statul de solicitările de a o rezolva el.

Dintre tipurile de instituții de mobilizare a economisirii contractuale prezentate, în țara noastră se întâlnesc doar primele două, dintre care doar societățile de asigurare se poate aprecia că desfăşoară un volum de activitate mai însemnat. Ca ordin de mărime, putem aprecia că volumul resurselor băneşti disponibilizate prin sistemul de asigurare pe viață şi puse la dispoziția economiei naționale este de aproximativ de 100 ori mai mic decât cel al CEC-ului. Prin urmare, se poate aprecia că raportul dintre economisirea contractuală şi cea sub formă de depuneri la CEC este în prezent, în țara noastră, de 1 la o sută. Este un raport care, având în vedere tendințele înregistrate pe plan mondial, spune destul de mult despre situația țării noastre în acest domeniu şi poate constitui un motiv de impulsionare a activității nu numai în sistemul asigurărilor pe viață, ci şi în alte domenii ale economisirii contractuale, cum ar fi cel al economisirii pentru credit.

2.2.5. Societățile financiare şi instituțiile financiare specializate

Pentru a întregi imaginea sistemului instituțiilor financiare nebancare, vom include în acest paragraf şi societățile financiare şi instituțiile financiare specializate. În capitolul 6 vor fi dezvoltate unele aspecte ale funcționării acestor instituții şi de dezvoltare a lor în România.

Societățile financiare şi instituțiile financiare specializate sunt instituții de credit care nu sunt autorizate să primească depuneri la vedere şi pe termen scurt, în mod curent.[1]

Societățile financiare efectuează operații de credit (finanțarea vânzării pe credit, finanțare imobiliară, credit-bail mobiliar şi imobiliar) şi o serie de servicii financiare.

Instituțiile financiare specializate sunt instituții de credit cărora statul le-a încredințat o misiune permanentă de interes public. Ele nu pot efectua alte operații decât cu titlu accesoriu, în completarea activității pe care o desfăşoară în mod obişnuit.

Sunt societăți anonime, al căror capital, repartizat între un număr mare de acționari, e cotat la bursă. Statul nu deține direct nicio parte, dar le numeşte conducătorii.

Îşi procură, de obicei, resurse prin emiterea de obligațiuni pe piața financiară, internă sau externă. Ele sunt destinate ajutorării finanțării activității industriale şi comerciale fie prin luarea de participații, fie prin punerea la dispoziția întreprinderilor a unor fonduri colectate pe termen lung pe piața financiară. Statul le favorizează printr-un statut fiscal privilegiat şi le acordă bonificare de dobânzi la împrumuturi.

Inexistența în prezent în țara noastră, aceste tipuri de instituții şi-ar putea dovedi utilitatea îndeosebi în actualul proces de restructurare economică. Prezența statului ca proprietar unic şi în viitor al multor unități economice – regiile autonome – sau doar pe o anumită perioadă până la demararea procesului de privatizare – în cazul societăților comerciale – reprezintă un argument în plus în favoarea înființării unor astfel de instituții.

2.2.6. Stimularea economisirii prin intermediul sistemului financiar-bancar

Instituțiile financiar-bancare, pe de o parte, puterea publică, pe de altă parte, dispun de o serie de instrumente care să stimuleze economisirea, să orienteze disponibilitățile băneşti ale publicului spre anumite forme de eco-

[1] *Politiques et techniques de mobilisation de l'épargne des ménages dans les pays en développement*, Rapport d'un groupe d'étude interrégional, Colombe, 1976; *Les banques dans le monde*, Jean Rivoire, Presses Universitaires de France, 1984; *Les Institutions Financières*, Raymond Penand, Ed. Banque, Paris, 1978.

nomisire şi să le redistribuie între cele trei categorii de deținători de economii (stat, firme, populație). Între aceste instrumente regăsim: rata dobânzii; protecția valorii nominale, respectiv a celei reale a economiilor; stimulente vizând promisiunea unor credite viitoare; măsuri de natură fiscală.

1. Protecția valorii economiilor[1] are în vedere, pe de o parte, valoarea nominală a capitalurilor încredințate unei instituții financiar-bancare, iar, pe de alta, pe cea reală.

a) Protecția valorii nominale reprezintă primul serviciu pe care un deținător de capital contează că îl va primi de la o instituție de economisire. Ea are în vedere eliminarea riscului unor pierderi ce ar antrena o reducere valorii nominale a depunerilor, datorată cu totul altor motive decât voinței proprii a deponentului. Neîndeplinirea acestei obligații a instituției de economisire față de aceşti deponenți nu se poate face fără compromiterea serioasă a înclinației spre economisire şi fără crearea unei panici care poate afecta întreg sectorul bancar şi poate perturba serios economia națională.

Fiind vorba de o acțiune de interes public, guvernul trebuie să se intereseze de eficiența şi onestitatea administrării tuturor instituțiilor de economisire, într-o măsură determinată de participarea sa la aceste instituții.

Experiența unor țări mici a arătat că un control adecvat asupra activității bancare, inclusiv asupra suficienței rezervelor disponibile, constituie un bun mijloc de a evita probleme de lichiditate. În fapt, încrederea publicului față de instituție are tendința de a fi în funcție de guvern şi, în consecință, în eficacitatea sistemului de control şi în siguranța sprijinului financiar pe care puterea publică l-ar putea da în ultimă instanță.

În acelaşi context se încadrează şi problema garantării depunerilor de către stat. Când instituția e de stat, ea primeşte automat o largă garanție. Această garanție poate fi nelimitată sau se limitează la un anumit plafon, în cazul în care se impune o limită datoriilor pe care instituția le poate contracta. Garantarea nu mai este necesară, ea fiind implicată, în cazul în care economiile deponenților sunt investite doar în valori de stat sau asimilate acestora.

În cazul instituțiilor private, care se bucură de o largă libertate în ceea ce priveşte politica lor de împrumuturi, modalitățile de garantare diferă de la o țară la alta. Cel mai complex şi vast sistem de garantare există în SUA (anexa nr. 2.3).

Până de curând, sistemul bancar românesc nu a întâmpinat probleme în asigurarea valorii nominale a depunerilor. Blocajul financiar din ultimile luni poate însă fi apreciat ca o formă de neasigurare a valorii nominale a depunerilor, chiar dacă nu s-a pus problema insolvabilității băncilor. De

[1] *Politiques et techniques de mobilisation de l'épargne des ménages dans les pays en développement*, Rapport d'un groupe d'étude interrégional, Colombe, 1976.

asemenea, faptul că una dintre prevederile Legii privind activitatea bancară, referitoare la obligativitatea tuturor societăților bancare de a "menține rezerve minime obligatorii la banca națională, potrivit reglementărilor date de aceasta" nu a fost încă pusă în aplicare de către bănci constituie un semn de întrebare în plus relativ la o problemă în discuție.

În acelaşi context trebuie subliniat că Legea creează şi cadrul necesar pentru asigurarea depozitelor fără a-l prezenta ca o obligativitate motiv pentru care în bilanțul niciuneia dintre bănci nu întâlnim postul "fond pentru asigurarea depozitelor băneşti".

b) **Menținerea valorii reale.** Reducerea continuă a puterii de cumpărare a unei monede poate provoca o intensificare a consumului şi o reducere a înclinației spre economisire, ceea ce diminuează economiile disponibile pentru investiții productive şi accentuează spirala inflaționistă. Deținătorii de economii încearcă să se protejeze contra deprecierii monedei, convertindu-şi economiile în valute străine, virându-le în bănci străine sau achiziționând averi imobiliare.

Prin urmare, orice politică de încurajare a mobilizării economiilor trebuie să aibă la bază măsuri de protecție a averii deponenților contra pierderii de valoare reală, imputabilă inflației.

Evident, prima şi cea mai bună protecție o constituie menținerea prețurilor la un nivel relativ stabil, respectiv o politică antiinflaționistă.

În afara acesteia, teoria şi practica economică pun la dispoziție mai multe metode de indexare a valorii nominale, parțială sau totală, pentru a contrabalansa efectele deprecierii monetare.

Indexarea, utilizată ca tehnică de păstrare a valorii reale a economisirii, face obiectul multor controverse. Adversarii îi reproşează că: favorizează unele sectoare ale populației (pe cele care dețin economii); împiedică aplicarea politicii antiinflaționiste; încurajează specula titlurilor de stat şi a acelor tipuri de plasamente care vor fi indexate preferențial. În ultimă instanță, indexarea nu ar oferi decât o protecție iluzorie contra deprecierii monedei. Se subliniază, de asemenea, că, în ciuda presiunii inflaționiste din anumite perioade, economisirea nu a regresat.

Partizanii indexării afirmă, în schimb, că indexarea permite reducerea ratei dobânzii, frânează ieşirile de capital din țară, determină scăderea cursului aurului şi al altor bunuri. Ea a fost aplicată în unele țări, fără a determina efecte neprevăzute.

În țara noastră, singura măsură luată de intermediarii financiari pentru a compensa efectele inflației asupra valorii reale a depunerilor este modificarea ratei dobânzii. Creşterile ratei dobânzii din ultimii doi ani nu sunt însă suficiente pentru a menține încrederea deponenților în capacitatea instituțiilor de economisire de a le păstra, intacte, în valoare reală, economiile încredințate. Este şi motivul pentru care în prezent au loc mai multe retrageri

decât depuneri de economii, populația preferând consumul imediat păstrării pe termen lung a disponibilităților băneşti.

2. Rata dobânzii ca stimulent al economisirii

Teoria şi practica economică nu au oferit până în prezent o cuantificare a relației dintre rata dobânzii şi nivelul economisirii, realitatea concretă punând în evidență o varietate de comportamente ale deținătorilor de economii de la o țară la alta sau de la o perioadă la alta[1].

Astfel, în Japonia, Filipine, India există o relație negativă între rata dobânzii şi economisire. Ea se explică prin existența unei interdependențe crescute între economisire şi decizia de investiție în sectorul micilor producători (în mare parte individuali sau constituiți în asociații familiale) care ocupă ponderi însemnate în ansamblul activității economice. În măsura în care economiile populației sunt în funcție de intențiile lor de a investi, o creştere a ratei dobânzii, descurajând investiția, riscă, de asemenea, să descurajeze economisirea.

În Coreea se constată, în schimb, că ritmul economisirii private este direct proporțional cu rata dobânzii şi că modificarea acesteia din urmă explică 95% din variația economisirii particulare.

Experiența mai multor țări asiatice arată că economisirea monetară poate reacționa pozitiv la creşteri însemnate ale ratei dobânzii şi că rate ale dobânzii realiste ar putea crea un climat favorabil pentru economisire în general.

Este acceptat faptul că, pentru a fi stimulativă, rata dobânzii reale trebuie să fie pozitivă, adică rata dobânzii nominale să fie mai mare decât rata inflației. Cu cât diferența dintre cele două rate (a dobânzii nominale şi a inflației) este mai mare, cu atât mai pregnantă este creşterea economiilor. În schimb, o diferență mică încurajează la supraconsum, la fuga capitalurilor şi afectează îndeosebi micii deponenți, care nu au posibilitatea plasării economiilor lor în valori mobiliare şi imobiliare, care i-ar feri de riscurile deprecierii monetare.

În situația actuală, nu ar fi lipsită de interes luarea în considerare şi în România a posibilității aplicării unor rate foarte mari ale dobânzilor, care pot depăşi 50%, pentru a câştiga din nou încrederea deponenților. Experiența multor țări care au practicat, pe perioade limitate, astfel de rate pun în evidență obținerea unor rezultate deosebite în atragerea economiilor, rezultate care s-au menținut şi după ce dobânzile au fost reduse. De asemenea, se remarcă faptul că în perioadele în care s-au aplicat asemenea dobânzi, nu s-au înregistrat scăderi ale cererii de credit bancar.

---

[1] *Politiques et techniques de mobilisation de l'épargne des ménages dans les pays en développement*, Rapport d'un groupe d'étude interrégional, Colombe, 1976.

3. Stimulente vizând promisiunea unor credite viitoare

În vederea realizării anumitor obiective economico-sociale care răspund intereselor naționale, casele de economii şi alte instituții de economisire, inclusiv băncile comerciale, pot, la inițiativa proprie sau la solicitarea puterii publice, să deschidă celor interesați conturi speciale de economii şi credit, care vor servi la cumpărarea unei case, la lansarea în afaceri, la mărirea sau modernizarea firmelor[1].

Caracteristicile şi avantajele acestei forme de economisire fiind prezentate anterior, menționăm faptul că obținerea unor rezultate favorabile în acest domeniu depinde şi de o serie de alte elemente, între care posibilitatea obținerii unor împrumuturi speciale de stat, garantarea de către stat a împrumuturilor acordate noilor întreprinderi etc.

Reuşita sistemelor de economisire şi credit în multe țări occidentale, ca şi în unele țări în curs de dezvoltare, înregistrată în ultimele trei decenii, s-a datorat într-o oarecare măsură şi ajutorului financiar şi tehnic primit din partea SUA.

4. Creşterea randamentului economiilor prin intermediul primelor

În încercarea de a stimula economisirea şi în rândul celor cu venituri modeste şi de a evita ca de anumite avantaje (cum ar fi cele fiscale) să beneficieze doar marii deponenți, sistemele occidentale de economisire, ca şi din unele țări în curs de dezvoltare au introdus "primele de economisire"[2]. Primele de economisire iau cel mai adesea forma unui supliment de dobândă sau a unui premiu acordat în urma unei loterii.

Toate aceste sisteme de acordare a primelor sunt puțin atrăgătoare pentru cei cu venituri mari, în schimb dau posibilitatea micilor deponenți de a obține un randament mai ridicat al economiilor lor. Unele modalități de acordare a primelor în unele țări industrializate sunt prezentate în anexa nr. 2.4.

În România, primele de economisire din categoria celor prezentate sunt distribuite deponenților sub forma unor câştiguri atribuite în urma unor trageri la sorți. Instrumentele de economisire folosite în acest sens sunt: libretele de economii cu dobândă şi câştiguri (în autoturisme, bani, materiale de construcții, excursii în străinătate) şi obligațiunile CEC, a căror singură formă de remunerare o constituie primele în bani.

---

[1] *Politiques et techniques de mobilisation de l'épargne des ménages dans les pays en développement*, Rapport d'un groupe d'étude interrégional, Colombe, 1976; *Les banques dans le monde*, Jean Rivoire, Presses Universitaires de France, 1984; *Les Institutions Financières*, Raymond Penand, Ed. Banque, Paris, 1978.

[2] *Politiques et techniques de mobilisation de l'épargne des ménages dans les pays en développement*, Rapport d'un groupe d'étude interrégional, Colombe, 1976.

Se pot remarca câteva diferențe esențiale între ceea ce există în prezent la noi în acest domeniu şi ceea ce se practică pe plan mondial:

- în primul rând, slaba diversificare a acestor instrumente şi gradul redus de atractivitate pentru deponenți, pe care îl prezintă multe dintre ele. Aceasta s-a concretizat în restrângerea cererii pentru o parte din aceste instrumente, ceea ce a determinat Casa de Economii şi Consemnațiuni să sisteze emiterea lor. Este vorba de libretele pentru construcții de locuințe, cu câştiguri în materiale de construcții, pentru turism; chiar şi libretele cu câştiguri în autoturisme şi-au redus ponderea la jumătate în ansamblul depunerilor populației la CEC, în 1991 față de 1985;
- în al doilea rând, instrumentele prezentate au favorizat în special tot pe cei cu venituri ridicate, care preferă să-şi imobilizeze o parte însemnată din disponibilitățile băneşti în astfel de forme de economisire, în speranța obținerii unor câştiguri însemnate;
- nu în ultimul rând, aceste instrumente nu au în vedere niciun fel de considerent de natură socială care ar fi în măsură să stimuleze economisirea şi în rândul micilor deponenți.

5. Stimularea economisirii prin măsuri fiscale

Relația dintre fiscalitate şi economisire este puțin cunoscută în țara noastră, îndeosebi la nivelul populației, din cel puțin două motive: unul se referă la inexistența, până în prezent, a unor forme de impozitare a veniturilor (dobânzi sau câştiguri la depuneri) obținute de către fiecare persoană din diferite plasamente financiare, iar al doilea la lipsa unor instrumente de economisire, cum ar fi valorile mobiliare, care, în general, sunt supuse impozitării.

Din problematica relației fiscalitate-economisire ne vom referi în continuare doar la aspectele legate de economiile populației[1].

Politica fiscală în acest domeniu urmăreşte atât o anumită distribuire a economiilor băneşti în societate, după interesele care primează în perioada respectivă, cât şi încurajarea orientării populației spre anumite forme de economisire sau spre anumite instituții[2]. Astfel, conturile de economisire beneficiază, în general, de cele mai multe avantaje fiscale.

---

[1] Pentrul restul problematicii, vezi capitolul 4.

[2] *Politiques et techniques de mobilisation de l'épargne des ménages dans les pays en développement*, Rapport d'un groupe d'étude interrégional, Colombe, 1976; *Le système bancaire français*, Gerard Ronyer et Alain Choinel, Presses Universitaires de France, 1981; *Les pouvoirs publics et les Caisses d'épargne*, Jean Clauzel, Paris, 1984; *Le développement et la protéction de l'épargne*, Rapport au ministre délegué chargé du Budget de la Commission présidée par David Dantresme, sept. 1981, dans "La documentation française", 1982.

Economisirea contractuală face şi ea obiectul unui tratament fiscal preferențial. Valorile mobiliare (în special cele emise sau garantate de stat) pot fi, de asemenea, exonerate de impozit. Exonerarea, aplicarea unor rate reduse de impozit sau a unor rate proporționale în locul ratelor progresive sunt metode utilizate în general pentru a atenua impozitarea veniturilor rezultate din economisire. Tratamente fiscale privilegiate pot fi aplicate, de asemenea, şi instituțiilor de mobilizare a economisirii.

Ca regulă generală, avantajele fiscale relative la economisire sunt acordate având în vedere patru aspecte: încurajarea micii economisiri, factori sociali, dobânda Tezaurului public şi stimularea pieței valorilor (anexa nr. 2.5).

2.3. Sistemul financiar-bancar românesc

2.3.1. Structura aparatului financiar-bancar

Tranziția la economia de piață presupune puternice transformări în structura aparatului financiar-bancar românesc.

Trebuie precizat de la început că, în toate țările dezvoltate, sistemul financiar-bancar este un domeniu des supus modificărilor de legislație şi de procedură. Aceasta înseamnă că o stare dată a sistemului bancar nu este veşnică şi ea poate şi trebuie să facă în permanență obiectul unor reglementări legale, în scopul satisfacerii unor cerințe de moment sau de perspectivă ale economiei naționale.

Prin urmare, actualele reglementări legale, precum şi forma în care se prezintă instituțiile financiar-bancare organizate pe principiile economiei de piață nu trebuie considerate date pentru totdeauna, ci perfectibile.

Structura aparatului financiar-bancar al României este, în prezent, cea prezentată în figura nr. 2.1.

Figura nr. 2.1

Sistemul instituțiilor financiar-bancare din România

BANCA NAȚIONALĂ

BĂNCI COMERCIALE	INSTITUȚII BANCARE DE CREDIT MUTUAL	INSTITUȚII DE ASIGURARE	BĂNCI TERITORIALE	SUCURSALE ŞI FILIALE ALE BĂNCILOR STRĂINE ÎN ROMÂNIA	BĂNCI ÎN PROIECT
- Banca Comercială Română	- Consiliul Central al Cooperativelor de Credit - COOPCREDIT	- Asigurarea Românească ASIROM	- Banca „Banca Felix" – Cluj	- Banca Franco-Română	- Banca Populară

BĂNCI COMERCIALE	INSTITUȚII BANCARE DE CREDIT MUTUAL	INSTITUȚII DE ASIGURARE	BĂNCI TERITORIALE	SUCURSALE ŞI FILIALE ALE BĂNCILOR STRĂINE ÎN ROMÂNIA	BĂNCI ÎN PROIECT
- Banca Română de Comerț Exterior	- Asociația Generală a Caselor de Ajutor Reciproc a Salariaților - CAR	- ASTRA SA	- Banca Populară –Bucureşti	- Banca MANUFACTURER HANOVER TRUST MHT	- Banca de Credit Mutual
- Banca Agricolă	- Casa de Ajutor Reciproc a Pensionarilor	- CAROM (agenția de prestări servicii)	- Banca Sindicală – Constanța	- Société générale	- Banca de Dezvoltare Rurală
- Banca Română pentru Dezvoltare			- Banca Populară de Credit – Brăila	- FRANKFURT-BUCAREST BANK	- Banca de Credit Industrial pentru Metalurgie
- Banca pentru Industrie şi Liberă Inițiativă				- Banca Româno-Egipteană MISSRBANK	- Banca pentru Tineret
- Banca de Credit Cooperatist					- INTER-COM
- Banca Comercială "Ion Țiriac"					- DONA FIRST INTERNATIONAL BANK
- Banca Poştei BANCPOST					
- CEC					

Sursa: Banca Națională a României.

Ca urmare a apariției unei legi privind activitatea bancară (Legea nr. 33/1991) şi a altor prevederi legale care reglementează activitatea băncilor, se pot pune în evidență o serie de schimbări esențiale produse în domeniul bancar față de perioada anterioară anului 1990:

- Banca Națională a României, al cărei statut face obiectul Legii nr. 34/1991, nu mai efectuează operațiuni bancare decât cu societățile bancare şi cu alte instituții de credit;
- celelalte bănci au fost organizate pe principiile societăților comerciale, fie prin transformarea unor bănci deja existente (Banca de Investiții a devenit Banca Română de Dezvoltare; Banca pentru Agricultură şi Industrie Alimentară s-a transformat în AGROBANK etc.), fie prin finanțarea unor noi bănci cu capital inițial integral de stat (Banca Comercială Română) sau particular (Banca "Ion Țiriac");
- Casa de Economii şi Consemnațiuni a fost încadrată în rândul băncilor comerciale;
- au apărut bănci teritoriale;

– sunt în fază de proiect o serie de bănci cu destinație specială, cu totul noi (Banca pentru Tineret, Banca de Credit Industrial pentru Metalurgie) sau pornind de la instituții deja existente.

Privite din punctul de vedere al implicațiilor asupra procesului de economisire, fiecare dintre tipurile de instituții care alcătuiesc noua structură a aparatului financiar-bancar românesc a cunoscut schimbări importante. Vom prezenta în continuare pe cele mai semnificative dintre ele.

1. Băncile comerciale

Introducând termenul de "bancă comercială", legea nu impune şi nu face nicio distincție între diferitele tipuri de bănci (de afaceri sau de investiții). Prin urmare, băncile comerciale româneşti sunt bănci cu vocație generală, care însă, în marea majoritate, fie păstrează o anumită specializare căpătată de-a lungul existenței lor (în cazul celor vechi), fie îşi propun un anumit domeniu prioritar de activitate (pentru băncile nou create). Două sunt modificările esențiale care au avut loc în activitatea băncilor comerciale: liberalizarea ratei dobânzii şi inițierea relațiilor cu populația şi cu întreprinzătorii particulari.

Liberalizarea reprezintă deja un stimulent pentru creşterea concurenței în domeniul bancar, ea determinând şi o mai bună distribuire a capitalurilor. Faptul însă că cea mai mare parte a disponibilităților băneşti ale băncilor provin de la Banca Națională, prin intermediul creditelor de refinanțare, face ca rata dobânzii practicată de aceste bănci să fie strâns legată de dobânda solicitată pentru creditele de refinanțare. Acelaşi lucru are loc şi în cazul creditelor de refinanțare acordate de către CEC, a căror pondere a crescut simțitor în ultimile luni.

În aceste condiții, liberalizarea ratei dobânzii înseamnă, pentru marile bănci comerciale care fac apel la credite de refinanțare, posibilitatea de a practica la creditele pe care le acordă un nivel al dobânzii cu maximum 4% mai mare decât cel care este plătit pentru creditul de refinanțare. Dobânda la depozitele clienților va fi influențată şi ea de dobânda cu care Banca Națională acordă creditele de refinanțare, dar poate face şi obiectul unor negocieri directe cu clienții.

În ceea ce priveşte băncile comerciale care nu fac apel la credite de refinanțare, acestea nu întâmpină practic restricții în stabilirea ratei dobânzii, care se face în funcție de cererea şi oferta de capital.

În decursul acestui an, dobânzile, atât la sursele atrase, cât şi la creditele acordate, s-au schimbat de câteva ori, tendința generală fiind de creştere.

Posibilitatea de a desfăşura operații bancare cu populația, prevăzută în statutul fiecărei bănci, nu a fost valorificată într-un mod semnificativ de niciuna din băncile comerciale, mai puțin nou înființata bancă "Ion Țiriac"; aceasta, în ciuda faptului că populația este furnizoarea, practic, a 100% din

depozitele la termen în lei şi aproape a 50% din cele la vedere pe ansamblul băncilor comerciale.

În virtutea faptului că a fost o vreme îndelungată cea mai importantă instituție de mobilizare a economiilor populației, CEC-ul păstrează în continuare monopolul asupra acestor relații, favorizat fiind şi de slaba inițiativă a celorlalte bănci în acest domeniu. Pe de altă parte, deşi este încadrat în rândul băncilor comerciale, deci poate să desfăşoare o gamă largă de operațiuni cu diverşi parteneri, CEC-ul întreține relații doar cu populația în sfera depunerilor, respectiv cu populația şi cu alte bănci comerciale în domeniul creditelor. Prin urmare, deşi dispune de foarte importante resurse băneşti, CEC-ul se află în imposibilitate de a-şi valorifica potențialul, din cauza canalizării majorității activelor sale spre alte bănci, acestea din urmă valorificându-le în general într-un mod deosebit de profitabil pentru ele.

Remarcăm, de asemenea, ponderea nesemnificativă pe care o dețin societățile comerciale private în activitatea principalelor bănci – BCR, BRCE, AGROBANK, BRD – şi chiar în cadrul unei bănci destinate domeniului inițiativei private: Banca pentru Mica Industrie şi Libera Inițiativă (MINDBANK). Societățile comerciale private dețin cote mai importante din activitatea BANKCOOP-ului şi a Băncii Ion Țiriac, bănci care însă au deocamdată un volum redus de afaceri (tabelele nr. 2.5, 2.6).

Tabelul nr. 2.5

Repartizarea pe rețeaua bancară a lichidităților

- % -

	Dec. 1990	Apr. 1991	Iulie 1991
BCR	25,5	24,5	25,6
BRCE	16,1	17,7	16,9
AGROBANK	16,2	16,4	17,4
BRD	10,3	10,9	10,8
MINDBANK	0,35	0,6	0,5
BANKCOOP	-	0,37	1,04
BC "Ion Țiriac"	-	0,2[x)]	0,2
CEC	31,5	29,5	27,5

x) iunie.

Sursa: Date de la Banca Națională a României.

Tabelul nr. 2.6

Sursa fondurilor care constituie pasivul băncilor comerciale

	BCR		BRCE		BRD		MINDBANK		AGROBANK		BANKCOOP		Banca "Ion Țiriac"		CEC	
	Dec. 1990	Iul. 1991	Dec. 1990	Iul. 1991	Dec. 1990	Iul. 1991	Dec. 1990	Iul. 1991	Dec. 1990	Iul. 1991	Dec. 1990	Iul. 1991	Dec. 1990	Iul. 1991	Dec. 1990	Iul. 1991
PASIV	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	-	-
PASIVE	0,07	0,08	34,4	28,5	-	-	-	-	0,2	0,2	-	-	-	5,8	-	-

	BCR		BRCE		BRD		MINDBANK		AGROBANK		BANKCOOP		Banca "Ion Ţiriac"		CEC	
	Dec. 1990	Iul. 1991	Dec. 1990	Iul. 1991	Dec. 1990	Iul. 1991	Dec. 1990	Iul. 1991	Dec. 1990	Iul. 1991	Dec. 1990	Iul. 1991	Dec. 1990	Iul. 1991	Dec. 1990	Iul. 1991
EXTERNE																
Pasive externe pe termen scurt	0,01	0,01	34,4	25,4	-	-	-	-	0,2	0,2	-	-	-	5,8	-	-
În valute convertibile	0	0	3,0	3,1	-	-	-	-	0,2	0,2	-	-	-	5.7	-	-
PASIVE INTERNE	99,9	99,9	65,6	71,5	100	100	100	100	99,8	99,8	100	100	-	94,2	100	100
Depozite ale clienţilor	30,9	39,8	13,4	25,7	27,7	33,9	60,1	74,6	15,3	16,5	0	37,5	-	51,2	97,3	92,7
Depozite la vedere în lei	21,8	11,0	3,2	9,1	3,9	10,5	0,2	32,2	8,7	9,4	-	33,9	-	17,3	16,4	17,2
- Ale regiilor autonome	15,3	6,1	3,2	9,1	3,9	0,7	-	-	8,6	9,2	-	3,3	-	-	0,01	0,01
- Ale societăţilor comerciale, din care:	6,5	4,5	8,5	12,9	-	7,8	0,1	32,1	-	-	-	30,1	-	17,3	-	-
- integral cu capital particular	6,5	0,7	-	-	-	1,2	-	-	0	1,8	-	25,6	-	11,5	-	-
- Ale populaţiei	0,01	0,4	-	-	-	1,9	0,1	0,1	-	-	-	0,5	-	5,9	16,5	17,2
Depozite la termen în lei	0	0,01	-	-	-	-	-	0	0,04	0,1	-	1,4	-	17,4	57,1	54,2
- Ale populaţiei	-	0,01	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	-	-	57,1	54,2
Depozite la vedere în valute convertibile	0	1,6	-	-	-	-	0,1	3	0,03	0,8	0	1,3	-	10,3	-	-
- Ale regiilor autonome	0	0,02	-	-	3,9	0,7	-	-	0	0,09	-	-	-	-	-	-
Depozite la termen în valute convertibile	0	1,6	-	-	-	1,1	-	1,5	-	-	0	0	-			
- Ale regiilor autonome	0	0,02	-	-	-	0	-	-	-	-	0	0	-			
Depozite pentru investiţii	0,1	0,9	-	-	23,8	17,7	-	-	3,4	3,0	0	0	-			
- Ale regiilor autonome	0,1	0,2	-	-	23,2	2,9	-	-	3,4	2,5	0	0	-			
- Ale societăţilor comerciale	0	0,6	-	-	0,5	10,2	-	-	-	-	0	0	-			
Pasive interbancare	66,2	51,9	37,6	24,1	67,2	54,2	-	-	80,1	77,4	0	53,1	-			
- Împrumut de la Banca Naţională	38,6	10,3	37,3	12,5	58,9	41,7	-	-	72,7	38,4	-	-	-			
- Împrumutat de la CEC	-	22,7	-	-	8,3	12,5	-	-	1,9	22,6	-	-	-			
- Depozite la CEC	27,5	19,2	-	-	-	-	-	-	5,4	16,4	-	-	-			
Fonduri proprii	2,5	4,0	4,4	7,1	2,3	6,4	39,4	23,3	1,8	3,2	0	0,9	1,4	1,4		
- Capital statutar, din care:	2,5	3,6	3,2	6,5	1,7	5,1	39,4	23,3	1,4	2,8	0	0,9	-	-		
- în valute convertibile	-	-	2,1	0,9	0,01	0,01	-	-	0,05	0,2	0	0	-	-		
Fond de rezervă	-	0,1	1,2	0,3	0,6	0,8	-	-	0,05	0,3	0	0	1,4	1,4		
Fonduri de risc	-	0,2	-	0,4	0,6	0,8	-	-	0	0	0	0	-	-		

Sursa: Date preluate de la Banca Naţională a României.

În ceea ce priveşte instrumentele de economisire utilizate de băncile comerciale, acestea sunt foarte puțin diversificate. Băncile comerciale, cu excepția CEC-ului, nu pun la dispoziția populației decât contul personal, sub formă de depozit la termen sau la vedere. Dobânda acordată în luna septembrie era de 12% pentru depunerile pe termen şi 10%, respectiv 7% la BRD şi 10%, respectiv 6% la AGROBANK.

CEC-ul utilizează o gamă largă de instrumente, şi anume: libretele de economii cu dobânda la vedere (în iulie 1991 dețineau 22,6% din depunerile băneşti ale populației; dobânda pentru acest tip de libret este de 7%); libretele de economii cu dobândă la termen (pondere de 37% în 1991 şi dobânda de 10%), librete de economii cu dobândă şi câştiguri; librete de economii cu dobândă şi câştiguri în autoturisme; conturi curente personale; obligațiuni CEC cu câştiguri.

Subliniem, de asemenea, faptul că, în afara instrumentelor enumerate, care sunt emise în continuare, CEC-ul mai menține în circulație câteva tipuri de librete care însă, din cauza cererii reduse, nu se mai emit. Acest fapt afectează negativ activitatea CEC-ului, prin cheltuielile pe care le implică ținerea în evidență şi executarea diferitelor operațiuni legate de aceste librete (fiind librete de câştiguri, este necesară organizarea de trageri la sorți periodice), cheltuieli care nu pot fi acoperite, având în vedere volumul extrem de redus al depunerilor pe aceste librete comparativ cu alte tipuri (vezi tabelul nr. 2.7).

Tabelul nr. 2.7

Contribuția principalelor instrumente de economisire la realizarea soldului general de economii al CEC-ului

Instrumente de economisire	1985	1987	1989	1990	1991 (30.06)
1. Libretele de economii cu dobândă la vedere	17,9	17,5	19,0	21,1	22,6
2. Librete de economii cu dobândă pe termen	40,6	42,6	40,9	36,3	37,4
3. Librete de economii cu dobândă şi câştiguri	5,2	5,7	6,8	6,1	5,9
4. Librete de economii cu dobândă şi câştiguri în autoturisme	23,3	19,8[x)]	12,5	12,8	11,7
5. Conturi curente personale	8,3	9,8	16,2	20,4	19,4
6. Obligațiuni CEC cu câştiguri	1,8	1,9	1,8	1,2	1,1
7. Alte instrumente[xx)]	2,9	2,7	2,8	2,1	1,9
TOTAL	100	100	100	100	100

[x)] În luna mai 1987 au fost desființate (nu s-au mai emis noi librete) şi au fost reînființate la 1 ianuarie 1990.

[xx)] Cuprind: librete pentru construcții de locuințe, librete cu câştiguri în materiale de construcții, librete pentru turism, librete pentru cumpărarea de locuințe (toate nu se mai emit), precum şi cecuri de economii şcolare, timbre şi foi de economii etc.

Sursa: Date preluate de la CEC.

Principala problemă cu care se confruntă CEC-ul în prezent este legată de situația paradoxală în care el îşi desfăşoară activitatea, şi anume aceea că acordă credite (populației şi băncilor comerciale) cu o dobândă mai redusă decât cea pe care o plăteşte populației. Cauzele acestui fapt le regăsim, pe de o parte, în prevederile unor legi care reglementează problema construcției de locuințe proprietate personală, pentru care CEC-ul este abilitat să acorde credite cu dobânzi de 4-5%, iar pe de altă parte, în inexistența unui statut modern de funcționare, care să-i precizeze clar direcțiile de acțiune, actualul statut datând din anii 1950. Menționăm că noul statut se află în fază de proiect.

2. Instituțiile bancare de credit mutual

Sectorul mutualist, ce activează pe principiile cooperativei, ca şi în țările cu economie de piață, există de multă vreme în țara noastră. Spre deosebire de alte domenii ale activității bancare, el nu a cunoscut, în ultimii doi ani, nicio schimbare semnificativă.

Participarea la COOPCREDIT se face în baza unor carnete în care sunt înscrise numărul de părți sociale ale titularului. Principala prestație pe care deponenții o primesc, în afara dobânzii care este mai mică decât cea oferită de băncile comerciale, este posibilitatea de a obține un împrumut cu o valoare de 3 ori mai mare decât cea a depunerilor.

Pe acelaşi principiu se bazează şi CAR-ul, cu precizarea că acesta se adresează salariaților din industrie, servicii etc. (de stat), iar COOPCREDIT este rezervat, în general, membrilor cooperației meşteşugăreşti.

Prin urmare, se poate aprecia că sectorul mutualist (care include şi CARP), acoperă practic toate domeniile de activitate, dar importanța sa în mobilizarea economiilor populației este scăzută, în principal din cauza gamei reduse de instrumente de economisire pe care o oferă.

Este posibil însă ca, pe măsura transformării lor în bănci (populară, respectiv de credit mutual) şi a lărgirii rețelei lor în teritoriu (nu doar în cadrul unităților economice), aceste instituții să joace un rol important, îndeosebi în mobilizarea micilor economii şi în satisfacerea unor nevoi de credit ale populației la nivel local.

3. Instituțiile de asigurare

Dintre cele trei instituții de asigurare înființate prin scindarea vechiului ADAS, doar ASIROM desfăşoară activitate în domeniul economisirii contractuale, respectiv al asigurărilor pe viață.

ASIROM pune la dispoziția populației o gamă destul de variată de forme de asigurare, dar peste 95% din activitate se concentrează asupra a două dintre ele: “asigurarea mixtă pe viață” şi “asigurarea mixtă pe viață şi suplimentară de accidente”. În ciuda faptului că asigurarea se face în condi-

ții avantajoase şi că există un număr însemnat de asigurări (2 milioane), valoarea mică la care se încheie contractele de asigurare face ca acestea să nu totalizeze sume deosebit de importante.

Astfel, în ansamblul economiilor populației, economisirea prin intermediul instituțiilor de asigurare ocupă doar 2-3%.

Principalele schimbări pe care trecerea la economia de piață le-a determinat în această instituție le regăsim mai puțin în activitatea propriu-zisă de asigurare – în care formele de asigurare, ca şi volumul asigurărilor nu s-au modificat semnificativ –, ci mai mult în modul în care sunt valorificate disponibilitățile băneşti (rezultate din economisirea contractuală) ale ASIROM. Există în acest sens preocupări pentru o gestiune activă a resurselor, dar gradul ridicat de incertitudine care se manifestă în sfera economică, precum şi lipsa experienței în domeniu determină preferarea unei soluții mai puțin rentabile, dar şi mult mai puțin riscantă, şi anume plasarea disponibilului la BRD. Pentru viitor se are în vedere investirea în acțiuni ale BANKCOOP.

De remarcat faptul că ASIROM nu mai este singura instituție ce contractează asigurări pe viață, în ultimul timp apărând şi o instituție particulară – UNITA, al cărei disponibil scapă deocamdată calculelor privind economisirea internă.

2.3.2. Perspective în stimularea economisirii prin intermediul instituțiilor financiar-bancare

Evidențierea impactului sistemului financiar-bancar asupra procesului de economisire presupune determinarea prealabilă a locului pe care politica în domeniul mobilizării economisirii îl ocupă în politica economico-financiară a unei țări.

În acest sens, se poate aprecia că politica în domeniul economisirii face parte integrantă din politica economico-financiară a țării respective, orice necorelare între ele ducând la reacții adverse. Astfel, politica economisirii poate fi contracarată de cea bugetară sau de cea de consum, politica de investiții de cea de credit etc.

În general, o politică de mobilizare a economisirii trebuie să vizeze două obiective:

- promovarea unei creşteri susținute a economisirii populației în măsură să mărească rata globală a economisirii interne;
- transferul unei părți crescânde a economisirii tezaurizate sub formă de monedă sau averi materiale spre economisirea instituțională sau cumpărarea de valori.

În orice țară care doreşte obținerea unui anumit nivel al economisirii interne, importanța acordată economisirii populației, ca şi a celei de stat şi a celei a întreprinderilor depinde de structura socială şi economică a țării şi de orientarea politică a guvernului său.

În țările care pun accent pe predominanța sectorului public, politica de economisire va acorda rolul principal economisirii de stat şi trebuie concepută astfel încât să creeze un excedent bugetar prin intermediul creşterii sarcinii fiscale sau să orienteze economisirea populației spre sectoarele prioritare ale economiei populației naționale.

Economisirea provenind din fiscalitate este importantă şi în țările în care este dificilă obținerea de împrumuturi de pe piața internă sau externă.

România este o țară în care sectorul public este predominant – fără însă ca aceasta să fie şi orientarea de perspectivă, iar resursele financiare sunt greu de procurat. Cu toate acestea, nu o fiscalitate accentuată trebuie să constituie caracterizarea politicii de economisire. Este demn de subliniat în acest sens faptul că economisirea noastră suferă mai puțin de penuria de economii cât de transformarea ineficientă a capitalurilor acumulate. Lipsesc mecanismele eficiente de transformare care să permită fondurilor disponibile să fie investite rapid şi productiv. Prin urmare, statul trebuie să acorde o atenție deosebită tuturor factorilor care impulsionează economisirea şi, în acest sens, crearea unui sistem financiar-bancar modern ocupă un loc important.

Băncile nou apărute ca şi cele existente, dar reorganizate reprezintă încercări de umplere a golurilor imense care există în satisfacerea nevoilor de servicii bancare, fără însă a se putea spune că se încadrează într-un sistem de instituții financiar-bancare, ele acționând, în multe cazuri, în mod izolat, fără a dezvolta relații cu alte instituții similare. Or, ceea ce caracterizează sistemele bancare moderne din țările dezvoltate este tocmai precisa lor structurare, atât pe tipuri de instituții (bănci comerciale, case de economii, instituții de asigurare etc.), cât şi în cadrul fiecărui tip (prin mai multe niveluri de organizare şi repartizare în teritoriu), precum şi gradul ridicat de colaborare care există între diferite instituții.

În perioada actuală, statul are posibilitatea ca, fie direct, fie prin intermediul Băncii Naționale, să sprijine modernizarea activității bancare în România, în scopul mobilizării eficiente a economiilor. Aceasta presupune, în principal:

- stimularea înființării de noi instituții financiar-bancare din tipuri care până în prezent nu există în România, precum şi a dezvoltării celor existente;
- încurajarea instituțiilor financiar-bancare în a folosi noi instrumente de economisire mai atrăgătoare şi mai bine adaptate nevoilor agenților economici;
- desfăşurarea unei ample campanii în rândul populației şi al celorlalți agenți economici de popularizare a importanței procesului de economisire în activitatea economică şi a serviciilor oferite de sis-

temul financiar-bancar în domeniul analizat. Nu trebuie pierdut din vedere faptul că, de cele mai multe ori, eşecul unei reforme, inclusiv în sfera bancară, se datorează nu atât deficienţelor pe care aceasta le prezintă, cât incapacităţii celor care o promovează de a o face înţeleasă maselor largi, a căror colaborare este absolut necesară în desfăşurarea procesului reformator. Acţiunile educaţionale şi publicitare desfăşurate în acest sens în ţările cu economie de piaţă şi-au demonstrat eficienţa, dovadă fiind intensitatea relaţiilor publicului cu instituţiile financiar-bancare şi încrederea pe care acesta le-o acordă în păstrarea şi administrarea economiilor sale băneşti;

– nu în ultimul rând, modernizarea activităţii bancare presupune introducerea pe scară largă a tehnicii de calcul, nu numai în evidenţele şi operaţiunile interne ale băncilor, ci şi în relaţiile lor cu publicul, pentru care gradul de operativitate cu care îşi rezolvă problemele financiare poate însemna de multe ori mai mult decât avantaje de altă natură pe care i le oferă instituţia respectivă. Deficienţele în operativitate, pe care le manifestă în prezent aparatul financiar-bancar românesc, descurajează nu numai populaţia – care preferă să păstreze asupra ei economiile pe care le deţine decât să piardă un timp preţios pentru a efectua o operaţiune la CEC –, dar şi întreprinderile, îndeosebi cele private, care îşi desfăşoară o mare parte a plăţilor şi a altor operaţiuni financiare în afara instituţiilor specializate, în ciuda existenţei unor reglementări în acest sens. Pe o treaptă înaltă a automatizării activităţii bancare se află introducerea cărţilor de credit şi a carnetelor de CEC-uri, a accesului direct al fiecărui beneficiar la evidenţele băncii, evident, pe secţiunea care îl priveşte, a posibilităţii de a efectua anumite operaţiuni prin intermediul ghişeelor automate. Inovaţile, de altfel, în acest domeniu sunt continue şi ele nu urmăresc decât să atragă cât mai mult şi să satisfacă cerinţele cele mai diverse atât ale celor care deţin economii băneşti, cât şi ale celor care solicită capital.

Pentru ţara noastră, problema ridicării nivelului calitativ al activităţii bancare – în care automatizarea ocupă un loc însemnat – rămâne cel mai greu de rezolvat, date fiind costurile deosebit de ridicate pe care le antrenează.

Considerăm însă că modernizarea sistemului bancar prin automatizare, informatizare, introducerea unor metode noi de gestiune, promovarea a noi instrumente de economisire şi de creditare sunt indispensabile unei funcţionări sănătoase a economiei naţionale, în perioada actuală şi de perspectivă.

Capitolul 3

PIAȚA FINANCIARĂ ŞI ROLUL SĂU ÎN CREAREA CAPITALULUI DIN INDUSTRIE

În procesul restructurării sistemului economic, una dintre posibilitățile importante de creare a fondurilor necesare investițiilor o constituie drenarea economiilor diferiților agenți, mai ales ale gospodăriilor individuale, prin canalele specifice ale pieței financiare[1] spre activitățile productive, în special prin intermediul titlurilor de valoare (acțiuni) şi al titlurilor de credit (obligațiuni). Piața financiară, prin amploarea şi structura plasamentelor mobiliare pe care le asigură, este considerată de altfel factorul de cea mai mare mobilitate şi fluență în stabilirea egalității relative dintre volumul economiilor şi cel al investițiilor unei țări.

Figura nr. 3.1 redă schematic configurația acestei piețe, cu cele două componente majore ale sale:

- piața primară, reprezentând totalitatea operațiunilor de emisiune şi subscriere[2] la emisiunea de noi obligațiuni;
- piața secundară, constituită din ansamblul tranzacțiilor efectuate cu obligațiunilor existente.

În prezent, piețele financiare naționale şi internaționale cunosc un nivel de complexitate şi de integrare deosebit de ridicat, emisiunile de obligațiuni şi acțiuni asigurând peste jumătate din volumul capitalurilor solicitate pentru finanțarea proiectelor de investiții[3]. Principalele şocuri pe care eco-

---

[1] Piața financiară = piața valorilor mobiliare, a instrumentelor de finanțare pe termen lung: acțiuni şi obligațiuni. Este distinctă față de piața monetară, unde se negociază, în general, titluri de credit pe termen scurt, emise mai ales de stat (de exemplu, biletele de trezorerie), care servesc ca plasament unor excedente temporare de lichiditate (deci mai curând excedentelor de monedă, decât celor provenite din economii). În ultimii ani, distincția dintre cele două piețe a devenit mai mult teoretică, datorită accesului tot mai larg al întreprinderilor private şi publicului la tranzacțiile monetare şi diversificării caracteristicilor titlurilor negociate.

[2] Subscrierea = operație financiară prin care un anumit număr de bănci de mare reputație contractează, garantează şi organizează lansarea unei noi emisiuni de obligațiuni.

[3] Conform statisticilor, în ultimii ani, ponderile emisiunilor de titluri de valoare în totalul capitalurilor obținute pe piețele internaționale au fost următoarele:

%	1987	1988	1989	1990
Obligațiuni	46,0	50,0	58,7	59,4
Acțiuni	4,6	1,7	1,9	2,0
Total	50,6	51,7	60,6	61,4

Vezi *Financial Market Trends*, OCDE nr. 46/1990.

nomia mondială le-a suferit în ultimele două decenii au accentuat caracteristicile de adaptabilitate şi creativitate ale instrumentelor financiare folosite pe aceste piețe. Progresul tehnologic şi informațional, solicitând investiții relativ mari şi la intervale tot mai reduse, a contribuit, de asemenea, la această tendință.

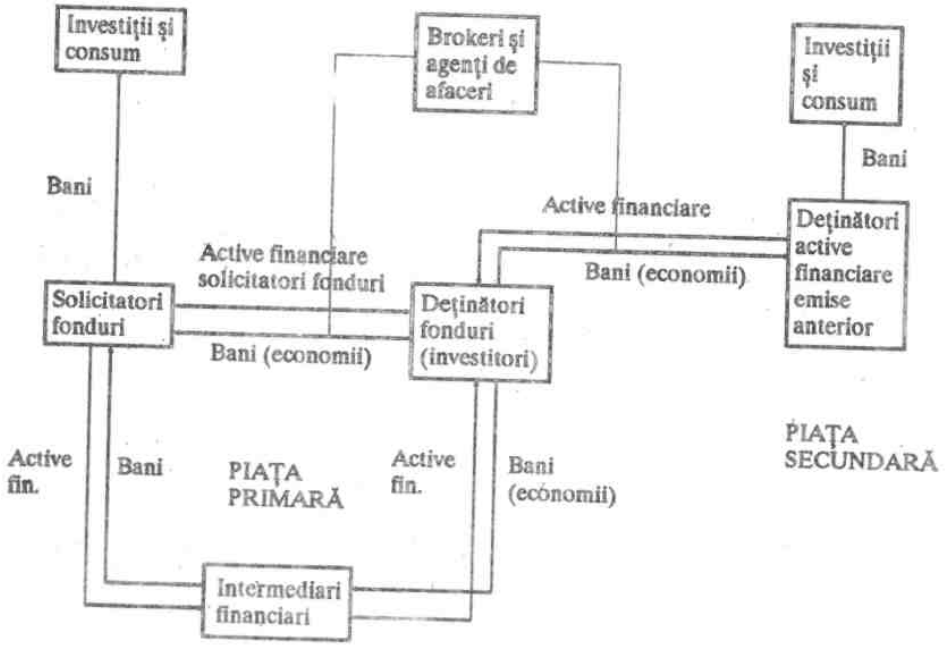

Figura nr. 3.1. Piața financiară

Funcțiunile şi rolul caracteristic al pieței financiare, în privința colectării capitalurilor necesare diverselor ramuri economice şi în special industriei, nu pot fi însă transplantate de la o țară la alta, cu atât mai mult pe fondul unor modificări economice structurale. În acest context, crearea pieței financiare în România şi mai ales a "sistemului logistic" prin care ea va procura capitaluri industriei va căpăta nuanțe specifice, determinate de factori cum sunt:

- direcțiile majore ale programului economic adoptat la nivel guvernamental şi măsurile de concretizare a acestuia (mai ales în privința inflației, veniturilor reale, finanțelor publice, finanțării investițiilor);
- cadrul juridic asigurat în scopul reglementării activității pe piața financiară;

- politica Băncii Centrale şi a celorlalte bănci în privința acordării de credite şi capacitatea acestor instituții de a se implica eficient din punct de vedere financiar, tehnic şi profesional în activități specifice titlurilor de valoare (emisiuni, subscrieri, garantări, plasamente);
- capacitatea întreprinderilor de a-şi adapta structurile organizatorice şi funcționale unei noi "filosofii" şi mai ales unor noi realități în privința procurării capitalurilor;
- gradul de informare şi nivelul de interes al populației față de plasamentele financiare; stimulentele oferite investitorilor şi tehnicile de protejare a valorii reale a economiilor acestora, în condițiile unei inflații accelerate şi ale unui curs de schimb scăzut;
- cadrul instituțional asigurat activităților de intermediere financiară ca mijloc de gestiune profesională a plasamentelor individuale;
- sistemul de impozitare aplicat agenților economici asupra veniturilor şi creşterilor de capital.

Capitolul de față îşi propune să analizeze astfel o parte din dificultățile ce vor însoți apariția unei veritabile piețe financiare în țara noastră, oprindu-se la cele două mari tipuri de valori mobiliare caracteristice oricărei piețe de acest gen şi la posibilitățile acestora de a mobiliza capitalurile necesare întreprinderilor industriale.

3.1. Posibilități de dezvoltare a pieței obligațiunilor în scopul atragerii economiilor şi transformării acestora în capital

Obligațiunile reprezintă titluri de valoare care certifică un drept de creanță pe termen (relativ) lung al deținătorilor acestora asupra agentului economic care le-a emis. Astfel, ele conferă deținătorilor (investitorilor) dreptul legal de încasare a unei dobânzi şi de recuperare, la un termen prestabilit, a sumei împrumutate[1].

Pe piețele financiare, cele două tipuri "standard" de obligațiuni sunt:

- **obligațiunile de stat (de categoria I)**[2], emise de acesta pe peri-

[1] Aceste titluri sunt introduse pe piețele de capital sub forma unor emisiuni, care constau în mii sau zeci de mii de obligațiuni identice. Fiecare dintre ele are o valoare nominală (valoare paritară) înscrisă pe fața obligațiunii. Tot aici sunt înscrise dobânda anuală, în procente sau în valoare nominală (plătibilă de obicei în două tranşe semestriale), precum şi data restituirii creditului, denumită maturitate. Valoarea de rambursare la maturitate poate fi egală sau superioară valorii nominale, în funcție de clauzele emisiunii. Fiecare emisiune este însoțită de un număr de cupoane detaşabile, pe baza cărora investitorii îşi încasează dobânda, la intervale prestabilite.

[2] Una dintre cele mai serioase probleme cu care se confruntă în ultimul timp organismele de emisiune ale statului este tendința pe termen lung de scurtare a duratei acestor obligațiuni. Investitorii preferă în prezent în special obligațiuni de stat cu durate între 1

oade în general mai lungi (până la 30 de ani)[1], care prezintă investitorilor garanții sigure de încasare a dobânzii şi rambursare a împrumutului: gradul redus de risc şi atractivitatea lor permit însă statului să ofere o dobândă mai redusă decât a altor tipuri de obligațiuni. Asimilabile acestora sunt şi obligațiunile societăților publice sau ale organismelor guvernamentale specializate, care prezintă garanții de stat;

- **obligațiunile societăților comerciale** (de categoria a II-a), emise de acestea pe perioade relativ mai scurte[2], fără garanții de stat şi care sunt purtătoare de dobânzi mai ridicate, pentru a spori gradul de atractivitate a emisiunii.

Gama de obligațiuni pusă la dispoziția publicului este însă, în realitate, extrem de variată. La aceasta se mai adaugă şi posibilitatea emitentului, în funcție de nivelul pieței şi proporțiile capacității financiare, de a stabili un anume nivel al cuponului şi duratei[3], precum şi diverse modalități de plasare a creditului, ceea ce face ca, în fapt, fiecare împrumut în obligațiuni să poată deveni o emisiune-unicat. În anexa nr. 3.1 sunt prezentate astfel cele mai cunoscute variante de obligațiuni ce vor putea fi, eventual, utilizate şi de către emitenții români.

Comportamentul de investire al deținătorilor de economii nu este influențat însă exclusiv de formele de emisiune introduse, ci şi de o serie de alți factori, cum sunt:

- diversitatea, siguranța şi gradul de regularitate a surselor lor de fonduri;
- reglementările legale privind remunerarea acestui tip de investiții;
- transparența şi eficiența activității instituțiilor cu rol funcțional pe piața obligațiunilor;

şi 10 ani (în proporție de peste 80%). Ca atare, statul trebuie să intervină tot mai frecvent pe piață în calitate de solicitator de fonduri, ceea ce impune din partea sa precauții mari în formularea politicii monetare şi de credit (în special referitoare la dobânzi), întrucât aceasta ar putea avea consecințe negative asupra emisiunii şi absorbției propriilor obligațiuni. Vezi Rose, Peter S., *Money and Capital Markets*, Business Publications, 1986 (cap. 25); Bompaire, F., *Le marché obligataire français*, Presses Universitaires de France, Paris, 1986.

[1] Pentru cele mai recente evoluții ale acestui tip de obligațiuni, vezi *Government Bonds*, în The Economist, febr. 1991.

[2] Tendința generală este de scurtare a duratei acestor obligațiuni, ca urmare a rapidelor schimbări tehnologice şi a volatilității dobânzilor în ultimii 10-15 ani, ceea ce determină emitenții să nu se angajeze în a rambursa împrumuturi prea lungi. Vezi Rachman, David J.; Mescon, Michael H., *Business today*, Random House, 1985 (cap. 14).

[3] Pentru o analiză complexă a raportului dintre aceste două elemente (cupon şi durată), vezi Darst, D., *The Handbook of the Bond and Money Markets*, McGraw-Hill Book Company, 1981.

- modul în care participanții sunt influențați şi reacționează la condițiile monetare restrictive sau nerestrictive.

În țara noastră, în timp ce prin actuala lege a privatizării s-au creat premisele necesare punerii în circulație financiară a acțiunilor societăților comerciale, obligațiunile nu beneficiază încă de un cadru legal specific de emisiune şi comercializare în condiții de piață.

Se poate aprecia însă că, din cauza penuriei de capital, a competiției tot mai strânse pentru obținerea de credite, precum şi a perspectivei unor deficite bugetare masive ale statului, problema atragerii de fonduri prin instrumente obligatare eficiente va intra în viitorii ani în atenția organelor de decizie financiară.

Avantajele utilizării diferitelor tipuri de obligațiuni, în funcție de nivelul de dezvoltare a pieței, pot fi numeroase:

- din punctul de vedere al emitentului potențial din țara noastră (solicitatorului de fonduri), organizarea unui împrumut obligatar îi oferă: posibilitatea finanțării unor proiecte de investiții de anvergură pe termen mai lung şi/sau în volum mai mare decât un eventual credit bancar; evitarea condițiilor destul de rigide de rambursare a unui credit, prin stabilirea unor modalități mai "elastice" de răscumpărare a obligațiunilor; evitarea exercitării dreptului de control din partea creditorilor obligatari asupra afacerilor agentului economic emitent etc.
- din punctul de vedere al posesorilor de economii, avantajele investirii acestora în obligațiuni comercializate pe piața financiară pot fi: posibilitatea obținerii, în special în cazul obligațiunilor societăților comerciale, a unui randament mai ridicat al sumei investite decât în cazul depunerii acesteia la CEC sau în conturi bancare; garantarea achitării dobânzilor de către emitent cu prioritate, înaintea onorării oricăror altor obligații financiare; asigurarea, în cazul obligațiunilor de stat, a unui venit stabil, în general lipsit de riscuri[1] şi exonerat parțial sau total de plata impozitelor; posibilitatea încredințării de către deținători a gestiunii acestor titluri unor instituții financiar-bancare de intermediere etc.

Utilizarea acestor instrumente nu va fi însă complet lipsită de riscuri, atât pentru emitent, cât şi pentru cumpărător; ele vor depinde de fluctuația dobânzilor pe piața financiară, de evoluția ratei inflației, de credibilitatea financiară şi situația economică generală a emitentului etc. Dar capacitatea lor de a mobiliza fondurile necesare investițiilor sau cheltuielilor bugetare rămâne impresionantă, judecând după "performanțele" obținute până în prezent: de exemplu, în cursul anilor '80, ponderea emisiunii diferitelor tipuri

[1] Cu excepția riscului inflaționist, care poate fi contracarat prin diverse modalități de indexare.

de obligațiuni în totalul instrumentelor financiare de pe piața internațională s-a situat între 42 şi 59%[1]. De asemenea, în acest interval tipurile de obligațiuni au devenit tot mai numeroase, iar condițiile de emisiune, subscriere, comercializare şi restituire a principalului[2] au ajuns tot mai flexibile, realizându-se ceea ce specialiştii numesc "finanțarea creativă" a investițiilor prin împrumut obligatar[3].

În țara noastră, în schimb, singura formă de obligațiune pusă la dispoziția publicului o reprezintă obligațiunile CEC cu dobândă anuală de 4%, atribuită sub formă de câştiguri prin tragere la sorți. Nivelul dobânzii este mai mic decât cel realizat la diverse librete de economii (6% şi 10%); totuşi actualele obligațiuni CEC prezintă o serie de avantaje:

- lichiditate;
- transmisibilitate;
- garanție absolută a recuperării depunerilor;
- manipularea unor sume mici, pentru care libretele de economii ar fi mai puțin practice;
- posibilitatea obținerii de câştiguri prin tragere la sorți.

În totalul instrumentelor de economisire din țara noastră, obligațiunile CEC au ocupat în ultimul deceniu un rol redus, dar constant, situat în jur de 1,8-1,9%. Începând cu anul 1990, ponderea acestora a scăzut însă, ajungând la 30 iunie 1991 doar la 1%, reflectând astfel diminuarea interesului pentru formula obligatară existentă.

În perspectiva creării pieței financiare şi a operaționalizării sistemelor de activitate în cadrul acesteia, în fața organelor de decizie împuternicite în acest sens se va ridica, deci, problema modificării statutului actual al obligațiunilor şi a adoptării unei adevărate politici de "finanțare creativă" în acest domeniu, care să le confere rolul de instrument financiar de creare a capitalului. Ea va trebui să asigure:

- stabilirea unui cadru legal, a instituțiilor şi sistemului relațional impuse de disciplina şi credibilitatea tranzacțiilor de pe piață;

---

[1] Vezi *Financial Market Trends*, mai 1990.

[2] Principal = suma ce trebuie rambursată de emitent la expirarea duratei obligațiunilor (valoarea de rambursare).

[3] Atitudinea experților în domeniu față de acest fenomen nu este însă unanimă: astfel, destul de numeroase sunt vocile care susțin în prezent întoarcerea la ideea de bază a emisiunii de obligațiuni şi recurgerea doar la acele inovații care introduc realmente un nou concept, pentru "a evita confuzia pe cale de a se instala în mintea publicului" (Bompaire, F., *op. cit.*). Alți specialişti susțin însă acest fenomen, recunoscând în el o formă de autoreglare a sistemului financiar. Citățm în acest sens: "prin finanțarea creativă, regulile şi reglementările care ignoră sau încearcă să suprime forțele de bază ale cererii şi ofertei pe piețele financiare vor fi în curând înlăturate de tehnologia financiară în permanentă schimbare" (Rose, Peter S., *op. cit.*).

- posibilitatea adoptării sau inovării unor tipuri diverse de emisiuni, cât mai stimulative;
- crearea mecanismelor economice pentru stabilirea unor proporţii optime de acces la această piaţă a solicitatorilor de fonduri (stat, întreprinderi publice, societăţi particulare cu capital autohton, societăţi mixte sau cu capital străin) care să corespundă obiectivelor declarate ale programului economic.

În condiţiile tranziţiei, două sunt argumentele importante care pledează pentru o politică a "finanţării creative" şi pentru urmărirea obiectivelor mai sus prezentate:

1) Lipsa de mobilitate şi inerţia agenţilor economici în folosirea plasamentelor şi tranzacţiilor cu valori mobiliare; prin urmare, în absenţa unor măsuri stimulatorii ale statului, piaţa se va dezvolta foarte greu.

Lipsa de mobilitate se poate datora unor cauze cum sunt:

- existenţa unei masive cereri reprimate şi a unei propensiuni spre consum, inclusiv ca urmare a unor anticipări inflaţioniste;
- existenţa unor oportunităţi de investire a disponibilităţilor băneşti ale unei părţi a populaţiei în activităţi speculative, comerciale şi de servicii extrem de profitabile pentru întreprinzători;
- un comportament inerţial al anumitor deţinători de economii, constând în tezaurizarea acestora sau investirea în bunuri de valoare;
- eventualitatea unui comportament inerţial al întreprinderilor economice, constând în apelarea cu deosebire la credite bancare pentru finanţarea investiţiilor.

Depăşirea unei anumite inerţii va implica nu numai înlăturarea cauzelor sale economice, dar şi o politică de modificare a mentalităţilor pe care finanţarea creativă ar putea să o deservească cu succes. Dar, aşa cum remarca un specialist, "o astfel de politică este o operă de lungă respiraţie, care nu ar trebui abandonată prea repede"[1].

Ea ar trebui să aibă în vedere volumul veniturilor populaţiei, structura economiilor, scopul realizării acestora, interesul pentru investirea sumelor disponibile, predilecţia pentru fluxuri de venituri asigurate sau pentru creşterea valorii capitalului, preferinţa pentru lichiditate etc. şi să răspundă acestor cerinţe prin variante obligatare adecvate.

2) Posibilitatea ca, în primii ani, piaţa obligaţiunilor să fie o "piaţă îngustă", dominată covârşitor de către titlurile de stat.[2] Avantajul acestei situaţii îl constituie consolidarea imaginii titlurilor de credit în faţa cumpărătorilor,

[1] Vezi Defossé, G.; Balley, P., *Les valeurs mobilières*, Presses Universitaires de France, Paris, 1987.

[2] În privinţa noţiunii de "piaţă îngustă" vezi *Les sociétés financières de développement*, Banque Mondiale, 1968.

datorită rating-ului[1] ridicat al obligațiunilor de stat, şi acoperirea în parte, din rațiuni de ortodoxie bugetară, a deficitelor statului. Dezavantajele sunt însă evidente: pe o astfel de piață îngustă, capitalul privat ar accede cu greu şi în forme reduse, fiind extrem de expus fluctuațiilor cursurilor şi dobânzilor. De asemenea, sumele absorbite de piață prin titluri de stat ar satisface nevoi bugetare sau cu caracter social şi mai puțin nevoile de finanțare a investițiilor productive; volumul economiilor transformate în capital propriu-zis necesar industriei, de exemplu, ar fi astfel destul de redus.

3.1.1. Aspecte ale asigurării funcționalității pieței obligațiunilor în țara noastră

1) Înainte de a acționa pentru difuzarea proprietății titlurilor de credit în rândul publicului, trebuie să existe, pe lângă legea-cadru asupra societăților comerciale, şi anumite reguli de adoptare de către emitenți a deciziei de împrumut[2], practici de contabilitate şi gestiune compatibile cu mecanismul obligatar şi cu rigorile gestiunii de portofoliu, o certă transparență şi onestitate în privința informării publicului asupra rezultatelor economice ale acestor societăți.

2) Ea impune, de asemenea, având în vedere complexitatea mecanismelor împrumuturilor obligatare, o lege a titlurilor de valoare, o lege asupra activității bancare[3], reglementarea organizării şi funcționării bursei, o lege a impozitelor asupra veniturilor şi câştigurilor de capital, precum şi stabilirea procedurilor de declarare a falimentului şi de recuperare a creanțelor.

3) În general, în cadrul legal de care dispune, pe o piață obligatară se poate manifesta unul din următoarele două tipuri de control financiar:

- un control strict al fiecărui flux de obligațiuni, indiferent de emitent, respectiv asupra volumului fiecărei emisiuni, dobânzii oferite, capacității financiare a emitentului (dovedită prin bilanțurile de activitate din ultimii ani) şi datei (calendarului) emisiunii, pentru a evita sufocarea pieței şi stoparea plasamentelor obligatare. Acest gen de control este practicat prin intermediul Ministerului de Finanțe – Direcția Trezorerie[4] şi urmăreşte respectarea strictă a politicii monetare şi fiscale a statului;

---

[1] Rating (credit rating) = nivelul cuantificat al bonității financiare a emitentului. Pentru tehnica de rating vezi Stevenson, R.; Jennings, E.; Loy, D., *Fundamentals of investing*, West Publishing Company, 1988.

[2] Privitoare la situația financiară a firmei, acordul adunării generale a acționarilor în privința împrumutului, atribuțiile managerilor în îndeplinirea formalităților necesare derulării operațiunilor.

[3] Adoptată sub forma Legii nr. 33/1991.

[4] Este, de exemplu, cazul Franței. Vezi Bompaire, F., *op. cit.*, şi Defossé, G.; Balley, P., *op. cit.*

– un control exercitat doar prin intermediul reglementărilor legale generale privind titlurile de credit, fără ca statul să intervină asupra fiecărei emisiuni în parte. În această variantă există totuşi o analiză severă a oportunității emisiunii, realizată de băncile care subscriu şi garantează noile obligațiuni.

Având în vedere starea incipientă a pieței capitalurilor în țara noastră, va fi oportun să se organizeze, în primă instanță, un control strict al condițiilor de realizare a emisiunilor de obligațiuni, pentru a atenua iregularitățile - inerente - care ar putea apărea şi pentru a crea garanții deținătorilor de economii în privința fondurilor investite[1]. Acest control nu vine în contradicție cu principiul "liberal" al finanțării creative, ci asigură regulile de manifestare a acestuia.

4) Pe piața obligațiunilor, circuitul fondurilor între emitenți şi investitori este girat de sistemul bancar. Astfel, mecanismul emisiunii obligatare nu va putea acționa eficient fără reglementarea clară a intervenției băncilor de stat şi particulare în acest domeniu, a atribuțiilor complexe ale capului de serie şi grupului de plasament[2].

Acest mecanism ridică problema asigurării capacității sistemului bancar din România de prelucrare a funcțiilor de intermediere financiară ce-i revin. Numărul redus de bănci, ca şi preponderența capitalului de stat în acest domeniu pot genera o activitate mai rigidă şi o competitivitate mai slabă în privința preluării emisiunii şi, în consecință, stabilirea unui comision mai ridicat. De asemenea, nivelul tehnic mai redus al evidenței şi operațiunilor bancare poate genera costuri mai mari şi deci creşterea comisionului şi a cheltuielilor generale ale emisiunii[3].

O măsură stimulatoare pentru emitenți în faza inițială a constituirii acestei piețe ar putea-o deci reprezenta, în viziunea unor autori, urmărirea şi chiar controlul nivelului comisionului bancar, chiar dacă prin aceasta "băncile vor fi, în eforturile lor de vânzare, mişcate mai curând de noțiunea de serviciu public decât de speranța profitului"[4].

---

[1] Nu înțelegem prin aceasta un control sau o dirijare a nivelului dobânzilor şi prețului de comercializare a obligațiunilor, ci o supraveghere a disciplinei pieței, strict necesară pentru menținerea confidenței publicului. (Grup de plasament = ansamblul băncilor care subscriu împrumutul).

[2] Cap de serie = banca ce îşi asumă responsabilitatea garantării emisiunii.

[3] Cheltuielile generale ale emisiunii (între 1,5 şi 4% din totalul acesteia) includ comisioanele băncilor şi intermediarilor, cheltuieli de înscriere oficială, de publicitate, de tipărire, precum şi cele ocazionate de plata cuponului (exclusiv acesta); de transferuri; conversiuni şi rambursări de titluri. Vezi Rose, Peter S., *op. cit.*

[4] Vezi Bejer, Mario J.; Sagari, Silvia B., *Sequencing the Liberatisation of Financial Markets*, în Finance & Development, martie 1988.

5) Obligațiunile sunt titluri de valoare cu venit fix; prin urmare, nivelul inflației poate diminua în timp sau chiar anula câştigul real obținut din dobânzi (cupoane anuale).

Practica indexării obligațiunilor, a cuponului sau chiar a valorii lor nominale s-a răspândit astfel în ultimele decenii pe pieţele financiare. Indexarea se poate realiza pe baza indicelui general al prețurilor, a unor indici de creştere a producției sau beneficiilor, a indicilor de prețuri specifice ramurii de producție în care s-a făcut emisiunea, a ratelor unor dobânzi de referință (taxa scontului, LIBOR, prime rate) sau pe baza unor indicatori sintetici de extracție bursieră (ce reflectă evoluțiile cursurilor anumitor titluri de valoare sau ale volumului tranzacțiilor)[1]. În general, pe măsura creşterii complexității pieţelor financiare, practica indexării s-a deplasat de la utilizarea indicilor cantitativi sau calitativi ai producției şi vânzării unor mărfuri spre indicii financiar-bursieri, cu un caracter sintetic mai pronunțat. În adoptarea unor soluții de indexare în țara noastră va fi necesară alegerea unor indici care să corespundă următoarelor deziderate:

- să permită transparența şi simplitatea calculelor de indexare, pentru a asigura credibilitatea operațiunilor în fața investitorilor (cumpărătorilor de obligațiuni);
- să permită emitenților anticiparea cu cât mai mare precizie şi minimizarea cheltuielilor suplimentare provenite din indexarea anuală;
- să corespundă stadiului de dezvoltare a activităților de pe piața financiară şi să reflecte, prin conținutul lor, nivelul inflației din întreaga economie sau din anumite sectoare ale acesteia.

---

[1] Indicii de indexare a dobânzilor la obligațiuni se pot clasifica astfel:
a) indice cu caracter monetar: fondat pe prețul unui produs sau serviciu, pe evoluția dobânzilor etc.;
b) indice dublu: ia în calcul separat două elemente ale unei activități, de exemplu, evoluția prețului de vânzare şi a volumului producției;
c) indice mixt: în acest caz, cele două elemente reținute se combină, indexarea făcându-se, de exemplu, după cifra de afaceri sau beneficii;
d) indice nemonetar: are în vedere cantitatea produsă, fără referință la preț.

Emitentul este interesat totuşi să nu se expună unor cheltuieli suplimentare pe termen prea lung; ca atare, pe pieţele financiare s-a ajuns la utilizarea indicilor conform unor mecanisme de combinare destul de complexe, între care amintim:
a) dobândă nominală mică şi indexare totală a capitalului şi/sau venitului;
b) dobânda nominală ridicată, dar joc limitat al indicelui, prin aplicarea unui coeficient moderator;
c) majorarea elementului de referință: indexarea se realizează doar de la un anumit nivel de creştere a indicelui, până la care riscul monetar revine în întregime investitorului;
d) indexarea capitalului, nu şi a venitului (dobânzii).

Astfel, pentru început, indicii cantitativi şi valorici ai anumitor produse sau servicii (petrol, energie electrică, gaze, cărbune, transportul în comun etc.)[1] ar putea fi utilizaţi pentru împrumuturi legate de astfel de activităţi. De asemenea, în funcţie de natura împrumutului, se va putea realiza indexarea pe baza indicelui general al creşterii dobânzilor la creditele bancare.

Decizia asupra indexării nu se poate adopta însă fără luarea în considerare a implicaţiilor determinate de modificarea cotizaţiilor fiscale, de efectele suplimentare asupra distribuirii veniturilor şi alocării resurselor. Existenţa obligaţiunilor de stat indexate, de exemplu, poate influenţa orientarea politicii economice. Unii specialişti[2] susţin astfel că acest tip de obligaţiuni poate încuraja organismele guvernamentale să urmărească politici antiinflaţioniste mai riguroase, pentru a reduce astfel sumele rambursabile în viitor.

6) Unul dintre mijloacele eficace de creştere a plasamentelor în obligaţiuni îl constituie adoptarea unei politici fiscale stimulatorii în acest domeniu. Natura impozitelor influenţează mărimea şi structura pieţei titlurilor de credit, favorizând anumite tipuri de plasamente obligatare. Astfel, obligaţiunile deep-discount[3] sau cele municipale[4] sunt o ilustrare în acest sens.

Urmând exemplul pieţelor financiare occidentale, se poate proceda şi în ţara noastră la exonerarea de impozit a eventualelor obligaţiuni ale administraţiilor locale, având în vedere scopul în care se realizează aceste emisiuni: obiective cu caracter social, instalaţii de producere a energiei, achiziţionarea de echipament antipoluant, stimularea dezvoltării micilor firme de importanţă regională (astfel, în acest caz, politica fiscală poate fi utilizată ca un mijloc de dezvoltare a capitalului particular şi a micilor pieţe financiare în plan local).

De asemenea, emisiunea de obligaţiuni municipale poate constitui un mijloc de absorbţie a disponibilităţilor agenţilor economici cu un nivel ridicat al veniturilor, întrucât, conform studiilor şi grilelor întocmite în acest sens[5], pentru veniturile mari – impozabile deci cu un procent mare de impozit – obligaţiunile neimpozabile sunt mai rentabile decât pentru agenţii economici cu venituri relativ mici. O exemplificare a acestor raporturi este redată în tabelul nr. 3.1, calculele fiind realizate în paralel pentru un procent minim de impozitare de 20% şi un procent maxim de 50%.

---

[1] În situaţia în care aceste produse nu sunt subvenţionate de stat.

[2] Vezi Ebrill, L., *Indexation nominale de l'impôt, des salaires et des obligations*, în Finance & Development, nr. 3/1985.

[3] Vezi anexa nr. 3.1.

[4] Vezi anexa nr. 3.1.

[5] Vezi Le Roy Miller, R.; Pulsineli, R., *Modern Money and Banking*, McGraw-Hill Book Company, 1985.

Tabelul nr. 3.1

Veniturile posesorilor de obligațiuni în raport cu procentul de impozitare

	Impozit redus (20%)		**Impozit ridicat (50%)**	
	Obligațiuni impozabile	**Obligațiuni neimpozabile**	**Obligațiuni impozabile**	**Obligațiuni neimpozabile**
Nivel impozit	20%	20%	50%	50%
Dobânda la obligațiunile impozabile	10%	-	10%	-
Dobânda la obligațiunile neimpozabile	-	7%	-	7%
Procent din dobândă plătită sub formă de impozit	2%	-	5%	-
Procent din dobândă constituind venit net pentru investitor	8%	7%	5%	7%
Diferența de venituri între obligațiunile impozabile şi neimpozabile	8% -7% =1%		5%-7% = -2%	
Concluzie	Pentru venituri mici, impozabile cu procent mic, obligațiunile impozabile sunt mai rentabile		Pentru venituri mari, impozabile cu procent mare de impozit, obligațiunile neimpozabile sunt mai rentabile	

Sursa: Le Roy Miller, R.; Pulsinelli, R., *op. cit.*

În cazul celorlalte instrumente obligatare – altele decât obligațiunile municipale neimpozabile – stimularea investirii fondurilor se poate realiza prin acordarea unor înlesniri fiscale de tipul exonerării de impozit a unei părți din venituri, fie necondiționat, fie condiționat de reinvestirea în obligațiuni a părții scutite de impozit.

7) Un aspect inevitabil al creării pieței obligatare în țara noastră îl va constitui organizarea unor instituții financiare de intermediere care să compensenze prin activitatea lor lipsa de informație şi experiență a deținătorilor de economii în materie de plasamente financiare. Aceste instituții oferă:

- costuri ale tranzacțiilor relativ reduse;
- supraveghere profesională a fondurilor investitorilor;
- denominări mici şi uşor divizibile;
- lichiditate;

- diversificarea activelor;
- accesibilitate;
- siguranță – bazată eventual pe anumite forme de asigurare sau garanție guvernamentală.

Aceste instituții pot fi de tipul fondurilor mutuale, al băncilor de investiții, al asociaților pentru economii şi împrumuturi etc. Ele pot fi obligate pe cale legală să dețină un anumit procent din active sub formă de obligațiuni de stat, în scopul asigurării stabilității întregului lor portofoliu.

Cele cinci Fonduri ale Proprietății Private, a căror înființare este stipulată în Legea privatizării societăților comerciale, vor putea deveni după primii 5 ani instituții de tipul fondurilor mutuale, care să desfăşoare deci şi tranzacții cu obligațiuni. Legea nu specifică explicit dacă fondurile vor putea efectua astfel de operațiuni şi înaintea expirării celor 5 ani, precizând doar că veniturile şi profiturile realizate vor fi utilizate pentru plata dividendelor, acoperirea cheltuielilor şi pentru "depuneri în conturi purtătoare de dobânzi".

De asemenea, tot sub aspectul creării cadrului instituțional cerut de circulația economiilor pe piața obligatară, preocuparea organelor de decizie financiară va trebui să se îndrepte spre definirea drepturilor societăților de asigurare şi caselor de pensii în materie de tranzacții obligatare, a regulilor de introducere şi comercializare în Bursă, precum şi a condițiilor de înființare a unor birouri specializate de rating, care să aprecieze nivelul credibilității financiare a agenților emitenți.

3.2. Mobilizarea capitalurilor prin emisiunea şi comercializarea acțiunilor societăților comerciale.

În sistemul economiei de piață, alegerea surselor adecvate de capital, care să asigure un minimum de cheltuieli financiare şi un maximum de lichiditate, reprezintă o decizie de extremă importanță pentru managerii oricărei firme. Astfel, opțiunea pentru o nouă emisiune de acțiuni se face după studierea în prealabil a avantajelor şi dezavantajelor utilizării acestora comparativ cu alte modalități de finanțare (fonduri proprii, împrumuturi bancare sau obligatare; vezi tabelul nr. 3.2).

Tabelul nr. 3.2

Caracteristici ale surselor de finanțare

Împrumut (obligatar sau bancar)	Acțiuni preferențiale	Acțiuni simple	Fonduri proprii
1. Firma trebuie să restituie banii cu dobândă	Similare împrumutului pentru că dividendele sunt stabilite la un anumit nivel (asemănător dobânzilor)	Banii sunt obținuți prin vânzarea drepturilor de proprietate	Micşorează valoarea dividendelor curente, dar pot majora dividendele viitoare

Împrumut (obligatar sau bancar)	Acțiuni preferențiale	Acțiuni simple	Fonduri proprii
2. Nivelul dobânzii este în funcție de riscul principalului, iar plata sa este obligatorie şi urmărită de creditori	Dividendele nu se plătesc obligatoriu la termen, dar nici un divident simplu nu poate fi plătit înaintea dividendului preferențial; acesta este cumulativ, iar trecerea unui anumit număr de ani de cumulare poate da drept de vot deținătorilor de acțiuni preferențiale	Plata dividendelor nu este obligatorie	
3. Nivelul sumei de restituit este specificat în contractul de împrumut	Nu au maturitate, dar de obicei sunt recuperabile	Valoarea acțiunilor este determinată de investitori (pe piață)	Fondurile sunt interne – nu este nevoie de intervenție externă
4. Creditorii pot acționa legal pentru a-şi recupera banii	De obicei nu conferă drept de vot (exceptând situația de la pct. 2)	Acționarii au drept de vot	
5. Creditorii au tratament preferențial în lichidarea afacerilor		Emisiunea creează modificări în structura dreptului de proprietate	
6. Dobânzile nu intră în calculul impozitelor firmei	Dividendele intră în calculul impozitelor firmei	Dividendele intră în calculul impozitelor firmei	Costul emisiunii titlurilor de valoare este evitat

Din punctul de vedere al solicitantului de fonduri, emisiunea de acțiuni prezintă un avantaj major: sumele astfel obținute nu sunt rambursabile, plata (periodică) a dividendelor nu este obligatorie, firma putându-şi rezerva dreptul de a suspenda temporar această acțiune atunci când proiectele sale de viitor în materie de investiții îi solicită tot disponibilul existent sau când profiturile obținute sunt sub aşteptări.

Spre deosebire de obligațiuni, emisiunea şi comercializarea acțiunilor implică însă dezavantajul dispersării dreptului de proprietate şi uneori chiar riscul pierderii controlului asupra firmei. De asemenea, costul capitalului astfel obținut este, de regulă, mai mare decât prin contractarea unui împrumut obligatar, dividendele nefiind deductibile din punct de vedere fiscal[1] (un exemplu ilustrativ în acest sens este prezentat în tabelul nr. 3.3).

[1] Din punct de vedere contabil, dobânzile la obligațiuni reprezintă "cheltuieli" ale întreprinderii; ca atare, pentru sumele achitate periodic investitorilor sub formă de cupon obligatar, aceasta nu datorează impozite statului (dobânzile sunt deci deductibile din punct de vedere fiscal). În schimb, suma plătită sub formă de dividende intră în structura de "venituri" a întreprinderii, deci este în prealabil supusă impozitării. Astfel, de exemplu, datorită regimului fiscal, un dividend de 10% este mai costisitor pentru întreprindere decât un cupon de 10%.

Tabelul nr. 3.3

Veniturile investitorilor în condiții de finanțare diferite (milioane lei)

Situație balanță	Acțiuni	Acțiuni + obligațiuni
Fonduri fixe	100	100
Mijloace circulante	100	100
Total activ	200	200
Obligațiuni (10%)	0	100
Acțiuni	200	100
Total pasiv + acțiuni	200	200
Situația veniturilor		
Venituri	150	150
Costuri financiare curente	50	50
Venituri curente	100	100
Cheltuieli cu dobânzi	0	10
Venituri impozabile	100	90
Impozite (34%)	34	31
Venituri după plata impozitelor	66	59
Venituri la dispoziția investitorilor	66	69

Din perspectiva deținătorului de economii, titlurile de proprietate prezintă o serie de avantaje: astfel, acționarul este posesor al unei părți din valoarea totală a firmei, este coproprietar al acesteia, alături de ceilalți acționari; prin urmare, el participă la conducerea afacerilor firmei, având drept de vot în aunarea generală a acționarilor[1] şi supraveghindu-şi astfel activ economiile investite. Adunarea generală alege cnsiliul de administrație al firmei, care, la rândul său, decide asupra managerilor ce o vor conduce efectiv. De asemenea, investitorul dispune de un drept de preemțiune în achiziția de noi acțiuni, în scopul de a-şi putea menține pentru viitor acelaşi procent din capitalul total.

Dar dreptul de proprietate implică şi dezavantajul suportării riscurilor financiare (scăderea veniturilor, a dividendelor, falimentul firmei) în limita stabilită de valoarea capitalului investit. În cazul lichidării firmei, datoriile acesteia se plătesc cu prioritate, restituirea capitalului acționarilor realizându-se abia la sfârşit.

Aceste considerente fac ca decizia asupra emisiunii de noi acțiuni – implicit asupra sporirii capitalului propriu al firmei – să se adopte în urma unei analize temeinic fundamentate, pe baza unor elemente cum sunt:

– rezultatele economice ale firmei şi perspectivele acesteia;

[1] Exercitarea votului se face după principiul 1 acțiune = 1 vot. Ea se poate realiza personal, prin procură sau prin corespondență.

- mărimea şi structura proiectelor sale de investiții;
- conjunctura pieței financiar-bancare şi evoluția dobânzilor
- caracteristicile climatului bursier general şi comportamentul vechilor acțiuni ale firmei pe piața bursieră[1];
- costul emisiunii de acțiuni comparativ cu cel al altor forme de finanțare.

Emisiunea şi comercializarea acțiunilor firmei se realizează apoi pe pieţele titlurilor de valoare, caracterizate în prezent printr-o intensă competivitate financiar-bancară[2], standardizarea şi specializarea înaltă a operațiunilor, existența unui sistem complex de reglementări, eficiența ridicată cu care orice nouă informație economică ajustează cursul acțiunilor[3]; se asigură astfel un grad ridicat de încredere a posesorilor de economii asupra acurateții cu care prețul acțiunilor reflectă valoarea lor intrinsecă şi capacității noilor titluri de a fructifica sumele investite.

3.2.1. Organizarea pieței acțiunilor în țara noastră: dificultăți şi perspective

Spre deosebire de această situație, în țara noastră, crearea mecanismelor şi regulilor de operare pe piața acțiunilor se află doar într-un stadiu incipient, principalele momente ale acestui proces costituindu-le adoptarea Legii societăților comerciale şi a Legii privatizării societăților comerciale. Aceste două acte juridice fixează cadrul de constituire a societăților pe acțiuni şi, respectiv, de distribuire a certificatelor de proprietate şi de vânzare a acțiunilor publicului larg. În prezent, o serie de firme particulare sau de stat, unele dintre ele având capital mixt, au început comercializarea sau subscrierea titlurilor proprii, succesul operațiunilor depinzând, în general, de notorietatea firmei, valoarea denominărilor (1000-35000 lei), eficiența eforturilor publicitare efectuate în acest sens. Alături de firmele cu specific de producție sau comerț, societățile bancare au demarat, la rândul lor, această inițiativă, ea aflându-se însă doar în faza de subscriere inițială şi depunere a su-

[1] Cursul acțiunilor vechi trebuie să fie superior valorii nominale şi prețului de emisiune al acțiunilor noi. Dacă această condiție nu este îndeplinită, subscriitorii potențiali preferă să cumpere acțiuni vechi. Prețul de emisiune al acțiunilor noi este deci situat între valoarea nominală şi cursul acțiunilor vechi; diferența dintre prețul de emisiune şi valoarea nominală constituie prima de emisiune. Întreprinderea emite acțiuni atunci când cursul bursier este ridicat; aceasta îi permite să creeze mai puține acțiuni noi şi să nu disperseze capitalul de care dispune (vezi Causse, G.; Chevalier, A.; Hirsch, G., *Management financier*, Sirey, 1979).

[2] Competiția este reflectată prin mărimea comisionului de subscriere propus, diversitatea serviciilor de intermediere oferite etc.

[3] În privința conceptului de "piață eficientă", vezi Rose, Peter S., *op.cit.*, p. 581-583.

melor subscrise în conturi purtătoare de dobânzi, fără acordarea înscrisului propriu-zis. Legea nr. 33/1991 privind activitatea bancară stipulează însă dreptul acestora de a efectua "plasamentul, subscrierea, gestionarea, păstrarea şi comerțul cu titluri", de care se vor putea prevala pe măsura dezvoltării activității financiar-bursiere.

O viitoare piață a acțiunilor în țara noastră va ridica probleme specifice, imprimate atât de propria stare incipientă a structurilor şi activității sale, cât şi de fondul economic general al tranziției. Aceste probleme privesc factorii principali ce asigură funcționalitatea mecanismelor financiare: organele de decizie financiară şi politica acestora, solicitatorii de fonduri, tipurile de titluri de proprietate emise şi strategia de piață adoptată, caracteristicile organizatorice ale pieței primare şi, în special, ale celei secundare, politica şi evoluția dobânzilor şi impozitelor, precum şi raportul venituri-inflație, instituțiile de intermediere, reacția deținătorilor de economii în fața evoluțiilor pieței. În acest sens, remarcăm următoarele aspecte:

1) În statele cu economie de piață, emisiunea de acțiuni reprezintă în primul rând o decizie de nivel microeconomic[1] a firmelor care stabilesc, în urma unor calcule de oportunitate, să o folosească drept sursă de finanțare a proiectelor de extindere a activității. În țara noastră însă, emisiunea de acțiuni în baza legii recent adoptate va îndeplini în prealabil două funcții economice importante, şi anume:

- modalitate necesară de privatizare, stabilită conform legii pentru toate societățile comerciale (deci nu o modalitate opțională de finanțare);
- sursă de mobilizare, prin intermediul Fondului Proprietății de Stat, a capitalurilor necesare pentru restructurarea, reabilitarea şi rentabilizarea activității acestor societăți.

Rezultă deci că procesul emisiunii de acțiuni va avea şi o importantă semnificație macroeconomică, iar statul, în calitate de principal acționar, va deține pentru început un rol preponderent în activitățile de comercializare şi în atragerea economiilor investitorilor pe piața acestor titluri. Prin atribuțiile ce îi revin, Fondul Proprietății de Stat va influența astfel structura şi nivelurile minime de performanță ale unei importante categorii de "actori" pe viitoarea piață financiară: societățile pe acțiuni.

Primele măsuri de stimulare a mobilizării economiilor sub formă de capital adoptate de stat sunt cele cuprinse în Legea privatizării, şi anume:

- dreptul deținătorilor certificatelor de proprietate de a cumpăra acțiuni ale societăților comerciale, cu o reducere de 10% față de prețul ofertei publice;

[1] Ea poate constitui şi o decizie de ordin macroeconomic când organele de decizie stabilesc privatizarea anumitor sectoare economice aparținând statului.

– facilități acordate salariaților, membrilor conducerii şi pensionarilor societăților comerciale în cumpărarea acțiunilor acestora, sub formă de credite, plata la termen, plata în rate ş.a.

2) Emisiunea certificatelor de proprietate şi a acțiunilor va impune întreprinderilor din țara noastră noi formule de organizare şi conducere a activității[1] şi, în primul rând, noi orientări de management financiar, introducerea chiar a unei "substrategii financiare omogene, cu obiective integrate în strategia generală a întreprinderii"[2]. Lipsa de mobilitate în acest sens va putea genera o lipsă de coerență internă între obiectivele şi mijloacele de organizare ale întreprinderii, precum şi un handicap în dialogul cu viitoarea comunitate financiară.

În această nouă strategie, analiza variabilelor de bază ale teoriei microeconomice (preț, volumul inputurilor şi outputurilor, costuri, dobânzi, rata rentabilității) va trebui însoțită şi de studiul problemelor de management financiar (vizând optimizarea costului fondurilor obținute pe piețele de capital) şi al aspectelor de comportament al deținătorilor de economii. Astfel, obiectivele, speranțele, opțiunile acestora, mentalitățile față de procesul tranziției, atitudinea în fața inflației anticipate, incertitudinii, riscului, informațiilor de piață, politicii organelor de decizie financiar-bancară vor constitui, la rândul lor, adevărate variabile de analiză economică pentru managerii întreprinderii.

3) În contextul aplicării prevederilor Legii privatizării, piața primară va fi pentru început preponderentă față de piața secundară[3] şi va pune concomitent la dispoziția investitorilor un număr însemnat de noi acțiuni, permițând acestora să opteze conform intereselor lor asupra acțiunilor ce oferă cele mai bune condiții de comercializare şi perspectiva maximizării câştigurilor din economiile investite în condiții minime de risc.

Oferta mare de titluri de proprietate – în condițiile menținerii inflației şi ale unor rezultate economice slabe ale întreprinderilor – va putea conduce la o cerere scăzută pentru acțiuni, la reducerea semnificativă a prețurilor acestora față de valoarea nominală şi deci la obținerea unui volum insuficient de capital față de cel anticipat de emitent.

Pentru a-şi asigura sursele de finanțare, societățile comerciale vor fi astfel obligate să apeleze la împrumuturi suplimentare, accentuând concurența pe piața creditului şi generând eventual o majorare a dobânzilor. Îngustarea accesului pe această piață va favoriza astfel orientarea firmelor spre emisiuni de titluri de credit, domeniu în care însă întreprinderile vor fi

[1] Introducerea, de exemplu, a consiliului de administrație (în prezent, existent sub forma Consiliului Împuterniciților Statului) şi a echipei de directori executivi subordonați acestuia.

[2] Vezi Causse, G.; Chevalier, A.; Hirsch, G., *op. cit.*, p. 31.

[3] În prezent, pe piețele financiare, peste 2/3 din volumul tranzacțiilor cu acțiuni se desfăşoară de fapt pe piețele secundare (burse).

concurate de stat prin emisiunile acestuia pe termen scurt (bilete de trezorerie) sau lung (obligațiuni de stat).

O alternativă de creştere a cererii pe piața titlurilor de proprietate ar putea-o constitui emisiunea de acțiuni preferențiale, care atrag deținătorul de economii prin garantarea unei anumite valori a dividendului, situându-se astfel la mijlocul distanței dintre acțiunile comune[1] şi obligațiuni. În plus, dividendele preferențiale sunt cumulative[2], achitarea lor prealabilă condiționând plata veniturilor acțiunilor comune.

Gradul de atractivitate poate creşte prin emisiunea de acțiuni preferențiale convertibile (care dau deținătorilor posibilitatea de a le transforma în acțiuni comune) sau de titluri preferențiale participative (care permit acționarilor să primească peste nivelul fix al dividentului şi o cotă-parte variabilă, în situația unor profituri ridicate).

Acțiunile preferențiale, nefiind deductibile din punct de vedere fiscal, sunt însă pentru întreprindere mai costisitoare decât obligațiunile, diferența de cheltuieli fiind în funcție de nivelul impozitului şi de costurile de emisiune şi lansare a celor două categorii de titluri.

În privința alegerii celor mai eficiente variante de comercializare a acțiunilor (sub forma celor comune sau preferențiale) nu pot exista însă formule prestabilite. Fiecare întreprindere va trebui să aprecieze cât mai corect posibil valoarea de piață a acțiunilor emise, capacitatea sa viitoare de a plăti dividendele aşteptate de acționari şi raportul previzibil între capitalul propriu şi împrumuturi. Acest raport influențează atitudinea băncilor comerciale în privința acordării de credite, precum şi a potențialilor investitori în cumpărarea de acțiuni. Întreprinderea va trebui să opteze pentru soluția de finanțare care să minimizeze costul mediu ponderat al capitalului[3], în condiții de optimizare şi a altor indicatori financiari[4].

4) Ca şi în cazul altor valori mobiliare, atractivitatea investiției în acțiuni este generată nu numai de perspectiva obținerii unor venituri suplimen-

---

[1] Acțiuni comune = titluri de proprietate cu dividend variabil.

[2] Dividendele neplătite pe una sau mai multe perioade se cumulează şi se plătesc în perioadele viitoare.

[3] Costul mediu ponderat al capitalului se calculează după formula:
Ka = WdKd(1-T)+WpKp+WsKs (sau Ke),
unde:
Kd = dobânda la împrumuturi;
Kd (1-T) = costul împrumutului după reținerea impozitului;
Kp = costul emisiunii de acțiuni preferențiale;
Ks = costul utilizării de surse proprii;
Ke = costul emisiunii de acțiuni comune;
Wd, Wp, Ws = ponderea surselor de finanțare totalul capitalului.

[4] Ca, de exemplu: valoarea netă actuală, termenul de recuperare, costul marginal al capitalului etc.

tare periodice (dividende), dar şi de cea a realizării unui câştig de capital prin vânzarea la bursă a acțiunii peste cota la care ea a fost cumpărată.

Din acest punct de vedere, organizarea bursei de valori în România constituie o cerință esențială pentru atragerea fondurilor disponibile ale populației, fluența comercializării şi negocierii acțiunilor şi obligațiunilor, stimularea spiritului de întreprindere şi a creativității în afaceri[1].

Succesul bursei este condiționat însă de un sistem complex de factori economici, financiar-bancari şi juridici, nu întotdeauna uşor de îndeplinit, dintre care îi menționăm pe următorii:

a) După cum se arată în literatura de specialitate[2], cea mai importantă condiție pentru crearea bursei de valori este existența unor firme mari, care întrebuințează un important volum de capital sub forma hârtiilor de valoare. În plus, proprietatea acestora trebuie să fie disipată – ca şi riscul – la un număr mare de acționari sau creditori, astfel încât tranzacțiile cu valorile respective să necesite o piață de concentrare a cererii şi ofertei – bursa, cu intermediarii săi, a căror funcție este tocmai de a stabili contactul între vânzătorii şi cumpărătorii anonimi.

În general, pe piețele financiare occidentale, acțiunile firmelor listate la bursă au o denominare destul de mică în comparație, de exemplu, cu veniturile minime sau medii ale anumitor categorii de populație sau în comparație cu valoarea paritară a obligațiunilor[3]. Pe de altă parte, nivelul înalt de standardizare a operațiunilor a impus, cu timpul,ca acestea să se deruleze în loturi prestabilite, în general de 100 de acțiuni. Tendința remarcată în țara noastră la agenții economici care au demarat vânzarea propriilor acțiuni (în general firme de dimensiuni mici sau medii, dar şi societăți bancare) este de stabilire a unor valori paritare destul de mari (între 5000 şi 35000 lei, mai rar de 1000 lei) în pachete de diverse mărimi (5, 10, 20, 100 acțiuni). Astfel, în general, emitenții îşi selectează acționarii din rândul persoanelor care dispun de venituri relativ importante, absorbind mai puțin economiile de dimensiuni mai modeste. Pe de altă parte, ei evită eforturile prea mari de evidență şi înregistrare a emisiunii, precum şi o diluție accentuată a capitalului[4]. Pri-

---

[1] Citäm în acest sens: "Într-o primă etapă, bursa de valori din România trebuie să răspundă, în principal, cerințelor de mobilizare a capitalurilor pentru finanțarea economiei naționale, a întreprinderilor publice şi private, pe de o parte, şi de asigurare a unui plasament avantajos pentru fondurile disponibile în masa largă a populației. În acest sens, este necesară o amplă activitate de informare cu privire la semnificația activității bursiere, de explicare a mecanismului tranzacțiilor, de prezentare a experienței internaționale" (Popa, Ioan, *Bursa de valori – un barometru al vieții economice*, în Tribuna economică, nr. 5/1990).

[2] Vezi Rachman, David J.; Mescon, Michael H., *op. cit.*

[3] Spre exemplu, în SUA,unele firme emit milioane de acțiuni de 10-15 dolari buc.

[4] Dimensiunile în general mai reduse ale acestor firme vor conduce, după toate probabilitățile, la negocierea în viitor a acțiunilor lor pe o piață de tip over-the-counter, fără a se produce listarea lor la bursă.

vatizarea marilor întreprinderi economice va fi însă recomandabil să se realizeze, din considerentele prezentate mai sus, prin variante paritare mai mici (500-1000 lei), care să atragă masa largă a deținătorilor de economii (sau, în caz contrar, prin facilitarea pe scară largă a acordării de credite pentru cumpărarea de acțiuni sau a plății în rate).

b) O problemă deosebit de complexă, cu consecințe directe asupra gradului de angrenare a "actorilor" acestei piețe, o va constitui organizarea în sine a activităților de bursă: stabilirea cadrului legal şi a regulamentelor de organizare, a comisiilor specifice de supraveghere şi control, pregătirea operatorilor, a brokerilor şi altor intermediari, asigurarea condițiilor tehnice de desfăşurare a fluxului informațional, a software-ului necesar etc. Este semnificativ faptul că, în privința organizării şi asigurării asistenței profesionale necesare înființării bursei, unele țări din Est[1] au apelat la specialişti ai burselor regionale din Occident, apreciind că este prematur să folosească experiența şi principiile de funcționare ale burselor de mare importanță, a căror activitate este angrenată într-un sistem de legături financiare naționale şi internaționale extrem de complexe. Pe de altă parte însă, organizarea bursei trebuie să se supună pe cât posibil dezideratului similarității[2] cu modul de funcționare a altor asemenea piețe, pentru a asigura transferul anumitor operațiuni şi conectarea mai facilă la activitățile financiare internaționale.

c) Comerțul la bursă este guvernat de reguli şi proceduri formale desemnate să asigure "prețuirea" competitivă a acțiunilor şi o piață activă a acestora pentru cele mai mari şi stabile, din punct de vedere financiar, întreprinderi. Între aceste proceduri se numără şi cele de listare[3] a firmelor participante, în scopul asigurării unui volum suficient de informații pentru ca investitorii să poată adopta decizii fundamentate.

Pentru întreprinderi, listarea creează avantajul creşterii lichidității[4] şi chiar a valorii acțiunilor pe care le emit.

În acest context, succesul pieței secundare din țara noastră va depinde şi de natura şi mărimea indicatorilor ce se vor constitui în criterii de listare în bursă. În principal, aceştia vor putea fi:

- mărimea veniturilor întreprinderii în anul anterior sau în ultimii 2-5 ani (stabilindu-se în acest sens o valoare minimă necesară pentru listare);
- mărimea capitalului social;
- valoarea minimă de piață a acțiunilor comercializate;
- numărul acțiunilor deținute de public;

---

[1] Este, de exemplu, cazul Poloniei.

[2] Vezi *Financial Market Trends*, mai 1990.

[3] Listare = introducere a acțiunilor în bursă în scopul cotării şi comercializării lor.

[4] Dacă acțiunile au o "lichiditate" bună, un volum relativ mare din acestea pot fi vândute în orice moment fără reducerea semnificativă a prețului lor. Vezi Rose, Peter S., *op.cit.*

– numărul de acționari ce dețin un pachet minim (în general, de 100 acțiuni).

Plafoanele la care se vor stabili aceste criterii de listare vor influența astfel numărul şi structura (pe forme de proprietate, mărime, domenii de activitate etc.) întreprinderilor participante la bursă, volumul operațiunilor, gradul de complexitate şi formele de intermediere financiar-bursieră, configurația pieței over-the-counter[1], nivelul de implicare a investitorilor în activitățile de bursă.

d) Formulați şi utilizați în primul rând în scopul exprimării sintetice a evoluției cursurilor acțiunilor, indicii bursieri[2] au devenit, la rândul lor, prin evoluțiile pe care le iau, elemente de stimulare sau descurajare a investițiilor de capital.

În prezent, evoluția lor acționează pe pieţele financiare ca factori de bază în încheierea contractelor de vânzare-cumpărare la termen şi chiar ca element de structurare a activelor investitorilor instituționali. Astfel, o bună parte dintre aceştia sunt tentați să confere portofoliului lor de titluri o structură identică cu cea a coşului de acțiuni pe baza căruia s-a construit indicele. În această situație, evoluția lui devine deosebit de semnificativă pentru investitori: ei îşi modifică imediat structura plasamentelor în funcție de modul de manifestare a indicelui.

Având în vedere aceste considerente, este recomandabil ca, în prezent, să se utilizeze indici din generația a doua (mai complecşi), întrucât indicii din prima generație (de tip Dow Jones, Financial Times) sunt mai pu-

---

[1] Piața over-the-counter = ansamblul tranzacțiilor cu acțiuni nelistate la bursă, desfăşurate deci în afara acesteia.

[2] Indicii bursieri descriu tendința generală a cursului acțiunilor comercializate prin intermediul burselor. Cel mai cunoscut dintre aceştia, considerat reprezentativ pentru climatul pieței financiare, este indicele Dow Jones, care reflectă evoluția acțiunilor celor mai importante companii americane. Valoarea lui se obține (zilnic) prin însumarea cursurilor de închidere (ultimele cursuri) ale acțiunilor selectate şi împărțirea valorii rezultate cu un aşa-numit divizor Dow Jones, în fapt un coeficient care ține seama de nivelul dividendelor acțiunilor selectate şi de eventuala divizare a valorii acestor acțiuni (în situația în care companiile în cauză hotărăsc să declare că fiecare acțiune a lor se divide în 2-3 noi acțiuni cu valoare de, respectiv, 2-3 ori mai mică – aşa-numitele "stock-splits"). Indicele Dow Jones este utilizat sub 4 formule:

- Dow Jones Industrial Average – cel mai cunoscut, determinat pe baza cursului acțiunilor a 30 de companii industriale;
- Dow Jones Transportation – o medie a 20 de acțiuni din domeniul transporturilor;
- Dow Jones Utility – o medie a 15 acțiuni din sectorul energetic;
- Dow Jones Composite – o medie a celor 65 de acțiuni utilizate pentru cei trei indici Dow Jones.

Pe lângă aceştia, pieţele bursiere mai folosesc însă şi alți numeroşi indicatori (Sandard & Poor's 500 şi New York Stock Exchange Index în SUA, Nikkei în Japonia, Financial Times în Anglia etc.), mulți dintre aceştia luând în calcul un număr considerabil mai mare, 200-2500, de acțiuni (indici din generația a doua)

ternic influențați, datorită procedeului de calcul, de elementele preponderente ce îi compun[1].

5) Un element care va determina atitudinea publicului față de comercializarea acțiunilor îl constituie evoluția dobânzilor pe piața financiară, atât la depozitele bancare, cât şi la împrumuturi. Evident, deținătorii de fonduri nu le vor investi dacă nu au în mod opțional perspectiva:

- obținerii, la sfârşitul anului, a unui dividend mai mare decât dobânda la un depozit identic ca mărime;
- creşterii în timp a dividendelor, în prezent reduse la un nivel apreciabil mai mare decât cel al dobânzilor bancare (anticipării unei capacități beneficiare ridicate);
- aprecierii în timp a valorii acțiunilor, astfel încât câştigurile de capital plus dividendele să depăşească nivelul cumulat al dobânzilor la depozite sau tiluri de credit;
- obținerii în timp sau la expirarea unui anumit termen şi a altor avantaje financiare, decurgând din operațiuni de tipul convertirii, coparticipării, segmentării, acordării de premii de restituire a acțiunilor etc.;
- protejării în timp a disponibilului investit față de nivelul inflației anticipate, avantaj pe care dobânzile nu îl pot asigura decât dacă sunt variabile sau indexate[2].

O politică a creditului scump îngreunează sarcina financiară a întreprinderilor față de bănci şi reduce pe termen scurt sau mediu capacitatea lor de a plăti dividende relativ mari acționarilor, descurajând investițiile în titluri de proprietate. În schimb, reducerea dobânzilor la credite provoacă efecte pozitive multiple pe piața acțiunilor:

- stabileşte o atractivitate financiară mai mare a acesteia față de piața creditului sau a obligațiunilor;
- sporeşte cererea de credite din partea populației în scopul achiziționării unor bunuri, cum sunt: automobile, mobilă, locuințe, ceea ce stimulează creşterea producției (sau a prețurilor) şi, în final, a profiturilor întreprinderilor producătoare sau a celor de servicii din ramurile respective şi din cele colaterale;

[1] Astfel, în SUA, coeficientul Dow Jones este puternic influențat de evoluția cursului acțiunilor corporației IBM, care deține o pondere importantă în structura coeficientului.

[2] Totuşi această protecție nu este automată şi nici sigură, mai ales pe termen scurt sau mediu. Cursul la bursă al acțiunilor unei întreprinderi reflectă, în primul rând, anticipările asupra capacității sale beneficiare viitoare. Or, aceasta nu este o funcție necesară şi riguroasă a inflației; ea implică o previziune care se "hrăneşte" cu numeroase informații, nu numai cu cele referitoare la evoluția prețurilor.

- reduce sarcina financiară pentru creditele contractate de firme şi măreşte nivelul dividendelor prin creşterea profiturilor;
- oferă întreprinderilor posibilitatea refinanțării datoriilor pe termen scurt cu alte datorii pe termen lung, ceea ce procură un bonus dublu pentru acționari: creşterea profiturilor potențiale şi, în paralel, reducerea riscurilor viitoare ale activității economice.

Sub acest aspect, o politică a creditului scump practicată din considerente monetar-financiare (scăderea inflației prin creşterea rezervelor obligatorii, indexarea dobânzilor la depozitele pe termen scurt în scopul atragerii disponibilităților băneşti), în ciuda efectelor pozitive pe care le poate avea asupra restructurării economice (de exemplu, prin promovarea celor mai eficiente proiecte de afaceri, care suportă costul creditului, şi eliminarea celor nerentabile), va conduce, pe de altă parte, la încetinirea acțiunii de privatizare a societăților comerciale, defavorizând, pe această cale, acelaşi proces de restructurare.

Capitolul 4

POSIBILITĂȚI DE STIMULARE A ECONOMIILOR ŞI INVESTIȚIILOR PRIN MECANISMUL DE IMPOZITARE

Cele două componente ale politicii fiscale, cheltuielile guvernamentale şi impozitele, îmbracă două forme: cea contracționistă şi cea expansionistă[1], caracteristică nouă, în perioada actuală, fiind forma contracționistă. Dintre cele două laturi amintite mai sus, ne vom opri atenția, în acest capitol, asupra modului în care politica impozitelor poate influența regimul economiilor şi al investițiilor. David Ricardo a atribuit impozitelor, generic, definiția conform căreia ele reprezintă "o porțiune din produsele pământului şi muncii unei țări, puse la dispoziția guvernului". Prin însăşi necesitatea apariției lor, impozitele au servit ca element de stimulare a economiilor sectorului public, contrabalansând posibilitățile de economisire ale populației şi ale întreprinderilor.

Mecanismul de impozitare funcționează într-o economie cu anumite scopuri. Pe lângă sursa de finanțare a cheltuielilor guvernamentale, la nivel național, prin impozite se urmăreşte şi stabilirea nivelului prețurilor, al balanțelor de plăți sau al angajărilor (aspecte care nu fac obiectul analizei studiului de față), acțiune care poate avea însă o influență indirectă asupra procesului de economisire şi de investire. De asemenea, o schimbare a structurii impozitării, realizată în timp, influențează distribuția veniturilor şi deci şi posibilitățile de economisire şi investire ulterioară ale agenților economici. În ultimă instanță, impozitele pot afecta alocarea resurselor, efecte care impun anumite costuri în societate, deci din nou apare o influență indirectă asupra economisirii. Un obiectiv al impozitării este să minimizeze aceste costuri şi astfel să încurajeze activitatea de acumulare a capitalului, chiar şi prin stăvilirea consumului unor produse cu efect negativ asupra societății.

În acest capitol ne propunem să urmărim trei aspecte: impactul pe care îl au sistemele de impozitare specifice economei de piață asupra procesului de economisire şi investire; influența pe care o are structura bazei de impozitare asupra economiilor şi investițiilor, cu referire la economia românească actuală; concluzii legate de corelarea modalităților de impozitare cu subiecții economici, cu scopul impulsionării investițiilor de capital.

---

[1] Forma de tip expansionist presupune o politică a impozitelor mici care determină cheltuieli bugetare mari, în timp ce forma de tip contracționist implică impozite cu niveluri ridicate, care determină scăderea cheltuielilor bugetare.

4.1. Sistemele de impozitare şi implicaţii asupra procesului de economisire şi investire

Pentru a discuta eficacitatea sistemelor de impozitare asupra economisirii, trebuie luate în considerare câteva obiective în stabilirea modalităţilor de impozitare care să satisfacă pe cât posibil echilibrat modul de funcţionare al agenţilor economici într-o economie de piaţă.

Există două principii de aşezare a sistemelor de impozitare:

1. **Principiul capacităţii de a plăti**[1] presupune stabilirea impozitelor în scopul redistribuirii veniturilor, baza de plecare fiind nivelul venitului şi al bogăţiei şi deci puterea de a plăti a agentului economic. Conform acestui principiu, se oferă o posibilitate în plus indivizilor cu venituri modeste de a face economii în scopul investirii ulterioare, neafectând în mod esenţial puterea de economisire a celor cu venituri ridicate.

2. **Principiul avantajului** are mai mică importanţă din unghiul de vedere al economisirii şi investirii, în ceea ce priveşte gospodăriile populaţiei şi întreprinderile. Scopul impozitelor, din această perspectivă, este o alocare eficientă a resurselor către activităţile sectorului public şi privat. Nivelul şi varietatea acestora sunt fixate în funcţie de beneficiile pe care le au plătitorii de pe urma bunurilor şi serviciilor sectorului de stat. Dintre acestea, de unele pot beneficia voluntar, plătind mai mult faţă de restul plătitorilor şi restrângându-şi astfel sfera economiilor, iar de alte servicii se beneficiază în întreaga societate (ca în cazul programelor de asistenţă sanitară, al serviciilor de apărare militară sau al celor de comunicaţii şi transport). Aceasta este însă o cale de sporire a economiilor guvernamentale.

Sistemele de impozitare trebuie să satisfacă, de asemenea, câteva cerinţe pentru a nu provoca distorsiuni majore. Ne vom referi la patru dintre acestea:

a) În primul rând, dezirabilă este menţinerea unei neutralităţi. Foarte uşor legislaţia impozitelor poate determina distorsiuni, în funcţie de ce subiecţi sunt impozitaţi şi de caracteristicile acestora luate în considerare pentru a afecta dimensiunea impozitului. Ca urmare, pentru agenţii economici apar stimulente de a acţiona în economie în ideea evitării acestor impozitări, protejându-şi astfel posibilităţile de investire prin salvarea economiilor.

b) În al doilea rând, acţiunea de impozitare este necesar să se manifeste şi asupra unor activităţi care produc efecte nocive societăţii pe ansamblu (de exemplu, poluarea aerului, a apei, afectarea sănătăţii prin consumul diferitelor produse). Astfel, se exercită principiul **nonneutralităţii**, prin limitarea comportamentului unor agenţi economici în cauză, prin îngrădirea

[1] Acest principiu a fost menţionat prima dată de Adam Smith în lucrarea *Wealth of Nations* (*Bogăţia naţiunilor*) şi de John Stuart Mill în lucrarea *Principles of Political Economy* (*Principiile economiei politice*).

producerii şi consumului unor produse, care, pe lângă efectul general benefic adus societății, face loc astfel unor economii.

c) În al treilea rând, este nevoie de **simplitate** în modul de raportare şi colectare a impozitului pe venit, problemă care suscită îmbunătățiri continue în cadrul țărilor cu economie de piață avansată unde aceasta se practică. Aici majoritatea propunerilor specialiştilor converg către lărgirea bazei de impozitare[1], care va permite o reducere a ratelor de impozitare fără a reduce veniturile guvernamentale, deci o sursă de economii pentru ambii agenți economici (guvern şi gospodăriile populației).

d) În al patrulea rând, într-o economie se caută ca sistemele de impozitare legiferate şi practicate să fie corecte, atât pe orizontală, cât şi pe verticală. **Imparțialitatea pe orizontală**[2] presupune că impozitele sunt similare la subiecți care prezintă condiții asemănătoare de subzistență, în timp ce **imparțialitatea pe verticală**[3] se referă la diferențele care se stabilesc din punct de vedere al impozitării între persoane şi instituții cu condiții diferite de subzistență. Aceste condiții de subzistență la care ne referim privesc tocmai veniturile şi rezervele de care dispune fiecare agent economic, iar fluctuația şi circuitul veniturilor alături de stocurile permanente existente reprezintă sursă a economiilor şi investirii ulterioare. Sistemul de impozitare conceput pe baza imparțialității pe verticală vizează diferențierea presiunii impozitelor prin impozite mărite la agenții economici cu venituri mai mari şi, implicit, cu un standing de viață mai ridicat. Această concepție se supune, de fapt, unuia din cele două principii la care ne-am referit mai înainte, după care poate fi judecată corectitudinea în acțiunea de stabilire a impozitelor, şi anume "principiul capacității de a plăti".

Conform literaturii de specialitate, se poate face, din mai multe puncte de vedere, o clasificare a sistemelor de impozitare[4]. Din perspective diferite deci, se poate aprecia influența acestora asupra procesului de economisire.

---

[1] Termenii de "broaden tax base" se referă la modalitatea de creştere a părții de venituri asupra cărora se aplică, de fapt, cota de impozit.

[2] Brown, C.V.; Jackson, P.M., *Public Sector Economics*, 1986, p. 241.

[3] Idem.

[4] Impozitele pot fi apreciate ca directe sau indirecte, în funcție de organizarea administrativă a colectării lor sau, altfel spus, în funcție de elementul asupra căruia se răsfrânge necesitatea plății impozitului. Impozitele directe vizează gospodăriile populației şi firmele, ca agenți economici, iar cele indirecte vizează bunurile şi serviciile furnizate de societate. Cum distincția ar trebui să se facă în funcție de răspunsul la întrebarea: Cine plăteşte impozitul în final? care este mai greu de stabilit în practică de la bun început, unii economişti sugerează eliminarea unei asemenea terminologii "direct-indirect", lăsând locul unor clasificări mai largi, în funcție de caracteristicile economiei fiecărei țări, drept pentru care un îndreptar îl poate constitui clasificarea impozitelor propusă de OECD (anexa nr. 4.2). În România, conform legislației actuale, impozite directe pot fi

În ceea ce priveşte calitatea de direct sau indirect pe care o poate avea un impozit, este de precizat că impozitele indirecte sunt, într-o oarecare măsură, mai puțin detectabile de către plătitor față de cele directe, deoarece apar "ascunse" în nivelul prețurilor produselor sau serviciilor, în timp ce celelalte sunt resimțite direct prin diminuarea salariilor şi veniturilor, în general, cu o cotă precizată de impozit. Cu toate acestea, agenții economici, în calitate de consumatori, fiind conştienți de existența şi de impactul unui impozit direct asupra nivelului prețurilor, pot acumula economii şi pregăti baza unor investiții ulterioare, orientându-se spre achiziționarea acelor bunuri şi utilizarea acelor servicii care să-i coste cât mai puțin.

Punând în balanță efectele pe care le au impozitele directe față de cele indirecte, ca stimulente ale procesului economisirii, în final nu rezultă o departajare prea mare. Aspectul, care totuşi dezavantajează impozitele directe pe venituri, ridicând un obstacol în calea economisirii, este "efectul dublei impozitări", evitat de impozitele indirecte. În cazul amintit, economisirea are loc pe baza venitului net, cel care este în primul rând impozitat. A impune câştigurile de pe urma economiilor prin impozitului pe venitul din investiții[1] înseamnă a supune o firmă de două ori impozitării şi a-i îngrădi economiile de perspectivă, fenomen care, tocmai prin conținutul său, nu poate fi evitat în economia de piață, deşi există cazuri când sectoare economice pot fi sustrase acestui mecanism[2].

Dacă privim această comparație din punctul de vedere al procesului investițional, vom aprecia că investițiile cu grad mare de risc presupun, din practica țărilor dezvoltate şi cu economie de piață longevivă, valori mari şi de aceea, în consecință, întreprinderile în cauză au de suportat impozite mai mari decât acolo unde capitalul investit presupune mai puțin risc. Dar

considerate, spre exemplu, impozitul pe salarii, impozitul pe profit, iar ca impozite indirecte – impozitul pe circulația mărfurilor, taxele vamale.

Din punctul de vedere al ratei de impozitare, deci al cotei procentuale care se aplică valorii de impozitat în scopul obținerii sumei plătibile, pot fi considerate trei tipuri de impozite: progresive, proporționale şi regresive. Un impozit este considerat progresiv atunci când rata de impozitare creşte pe măsura creşterii nivelului bazei de impozitat (de exemplu, venitul). Un impozit proporțional este caracterizat de o rată constantă a impozitului, pe măsura creşterii nivelului bazei de impozitare, iar un impozit regresiv funcționează cu o rată de impozitare descrescătoare la o creştere a bazei de impozitare.

O altă clasificare a sistemelor de impozitare se poate face după criteriul bazei de impozitare, adică elementul asupra căruia se aplică o cotă procentuală de impozit, analiză căreia îi vom acorda întreg spațiul din paragraful următor.

[1] Categoria economică "investment income" reprezintă venitul alcătuit din dividende, dobânzi, chirii etc., considerat şi "venit necâştigat".

[2] În cazul legislației din Marea Britanie, există scutiri de impozite la câştigurile din economiile sectorului "poştă şi telecomunicații".

cum această manifestare poate fi contracarată, de exemplu, prin acordarea unor tipuri de stimulente fiscale sau alocații cu valori crescute de la caz la caz şi pe specificul activității preconizate de firmă, se poate considera că impozitele directe şi indirecte nu sunt de preferat în mod deosebit celor directe, ca factori stimulatori în procesul investițional.

În ceea ce priveşte bunăstarea socială – ale cărei forțe de propulsare pot fi considerate şi acțiunile de economisire şi investire de capital – dintre cele două tipuri, impozitarea indirectă o poate sprijini substanțial, dacă luăm în calcul posibilitatea de decizie a plătitorului de impozit de a evita anumite bunuri şi servicii impozitate, păstrându-şi astfel economiile băneşti. Pe de altă parte însă, existând mijlocul legislativ de mărire a ratelor de impozitare sau chiar a paletei de bunuri şi servicii vizate de impozite indirecte, cetățenii şi întreprinderile, ca agenți economici, sunt nevoiți a utiliza o bună parte dintre acestea, pe fundalul creşterii veniturilor bugetare la nivel central sau local, deci al creşterii posibilităților de economisire a guvernului, ca agent economic. În cazul în care cheltuielile sale pe baza acestor fonduri sprijină programe evidente de asigurare a unei bunăstări sociale generale, efectele opuse, de stabilire a acumulărilor individuale şi de firmă, ar fi compensate pe această cale, într-o oarecare măsură. În cazul invers, al unor acțiuni guvernamentale cu caracter socioeconomic, nesemnificative sau chiar dăunătoare civilizației economice, ideea de la care am plecat pledează în defavoarea impozitării indirecte, rămânînd la fel de nestimulativă ca şi impozitarea directă, mai ales din perspectiva gospodăriilor populației.

Sprijinim opiniile unor autori de specialitate[1] conform cărora nu se poate face o departajare substanțială între cele două tipuri de impozite, privite sub aspect global şi privite drept posibile stimulente ale acumulării de capital, dar diferențe pot apărea la o analiză particulară a unuia sau altuia dintre componentele celor două grupe.

În ceea ce priveşte raportul între evoluția nivelurilor cotelor de impunere şi cea a nivelurilor bazei de impozitat, trebuie făcută o precizare. Rata care ar trebui luată în considerare este cea medie[2], şi nu rata marginală a impozitării[3]. Spre exemplu, în cazul impozitului pe venituri, taxele de întreținere, alocațiile sau unele scutiri de impozite sunt mai uşor asimilate de grupările cu venituri mai mari şi, chiar în cazul unei rate marginale ascendente, se ajunge a se plăti ca impozit o proporție mai mică dintr-un venit total cu valoare mai mare. În cazul de față, rata medie a impozitării este aceea care poate indica cel mai corect progresivitatea sistemului de impozitare. Dacă

[1] Griffiths, Alan; Wall, Stuart, *Applied Economics*, 1984, p. 236.

[2] Categoria consacrată de "average rate of tax" reprezintă totalul impozitului plătit pe o anumită perioadă împărțit la venitul din perioada respectivă.

[3] Categoria de "marginal rate of tax" reprezintă cota de impozit (%) aplicată la o creştere dată venitului.

aceasta va creşte odată cu creşterea venitului, atunci impozitul va reprezenta într-adevăr o proporție mai mare dintr-un venit mai mare. Numai în situația în care rata marginală a impozitării este mai mare decât cea medie, aceasta din urmă va creşte odată cu creşterea venitului (deci impozitul poate fi considerat progresiv). Dacă cele două rate sunt egale, rata medie nu se va schimba pe măsura creşterii veniturilor, deci impozitul este proporțional, iar dacă rata marginală este mai mică decât cea medie, înseamnă că rata efectivă scade odată cu creşterea venitului şi deci avem de a face cu un impozit de tip regresiv. Întreg acest comentariu are ca suport analiza unui tip de impozit, şi anume cel pe veniturile totale, neaplicat la ora actuală în țara noastră, dar care se practică în majoritatea țărilor cu economie de piață dezvoltată.

Referitor la modalitățile de impozitare, în legislația diferitelor țări cu o economie avansată de piață există prevederi ce facilitează, într-o anumită măsură, procesul de acumulare de capital şi cel investițional. Aceste **portițe legislative**[1] permit evitarea sau reducerea unor impozite datorate statului de către ceilalți agenți economici.

Astfel, se practică titluri de proprietate emise de administrația centrală şi locală de stat, la dobânda cărora, în urma cumpărării acestora de către populație şi firme, nu se mai solicită impozit; o cale deci prin care pot creşte economiile.

O altă variantă stimulativă este cea a impozitării câştigurilor de capital[2)] la o anumită cotă procentuală (de exemplu, 40% în Statele Unite) din rata propriu-zisă de impozitare a veniturilor. Este vorba de câştigurile de capital de durată, luate în considerare pe o perioadă de la jumătate de an în sus.

În fine, un stimul important în procesul de economisire la nivel individual şi de firme îl constituie scăderea dobânzii la împrumuturi cu scopuri productive (achiziționarea de utilaje, de acțiuni, bonuri de valoare) sau cu scopuri personale (cumpărarea de case în sistem "ipotecă") din venitul impozabil[2]. Cu cât categoria de impozitare este la un nivel mai mare, deci o

---

[1] Termenul "loophole", aşa cum apreciază economiştii americani Paul şi Ronald Wonnacott, deşi la origine semnifică o clauză incorectă, nu poate fi apreciat foarte strict astfel, deoarece şi semantica în cazul cuvântului "corect" este foarte disputată între specialiştii din domeniu.

[2)] Categoria economică de "capital gains" reprezintă sumele obținute de întreprinzători (firme sau indivizi), în urma vânzării unor bunuri de capital proprii la un preț mai mare decât cea mai recentă valoare a lor apreciată pe piață.

[2] Termenii aplicați în două tipuri de legislații sunt:
- în SUA: "deduction of interest", ceea ce reprezintă o scădere a dobânzii din valoarea venitului impozabil;
- în Marea Britanie: "interest tax relief", ceea ce reprezintă un stimul în impunerea dobânzii, cu aceeaşi semnificație matematică.

rată procentuală mai mare, cu atât impozitul pe venituri este mai mic la o aceeaşi dobândă, deci economiile posibile mai mari.

De asemenea, poate unul dintre stimulentele economice cu cea mai mare răspândire în practica țărilor evoluate este acordarea de credite pentru impozite la investiții[1]. Aceasta înseamnă că li se oferă firmelor posibilitatea de a-şi dezvolta investițiile, de a-şi extinde sfera de activitate prin achiziții tehnologice, de a progresa printr-o cercetare susținută, chiar de a creşte numărul locurilor de muncă prin utilizarea în aceste scopuri, clar definite de legislațiile diverselor țări, a sumelor cu care sunt reduse datorită acestui tip de "creditare" impozitele datorate de firme statului. În multe cazuri, există şi posibilitatea luării în considerare a aşa-ziselor "pierderi din impozitare"[2] în perioade de calcul trecute sau viitoare celei de referință, până la o anumită limită de timp stabilită, de la caz la caz. Dacă acest credit, exprimat procentual, este, în cazul unei țări deosebit de avansate industrial ca Statele Unite, de 10%, variază între 18 şi 40% în cazul Australiei, el este 100% în cazul Greciei, ceea ce denotă impulsul considerabil acordat de guvernul unei țări dornice de a atinge o civilizație industrială şi de a-şi extinde producția[3]. De asemenea, în legislația internațională există o diversitate de domenii investi-

[1] Categoria economică de "investment tax credit" are ca semnificație matematică reducerea valorii impozitului pe venituri cu o valoare obținută prin aplicarea unei cote procentuale asupra prețului de achiziție al unui echipament sau al unei acțiuni de cercetare şi dezvoltare economică, pentru agenții economici inițiatori. Uneori, se consideră nivelurile valorice în locul cotelor procentuale.
Termenii de "tax credit" în legislația britanică şi de "tax offset" în cea americană reprezintă un credit acordat unui acționar pentru partea sa din impozitul pe profit, plătit în avans de o firmă, asupra sumei pe care aceasta o distribuie ca dividende. Astfel, deținătorul de acțiuni primeşte valoarea dividendului care a fost declarat, dar, în acelaşi timp, primeşte de la firmă un document în care este cuprinsă suma creditului său de impozitare. Acest document îl eliberează de obligația de a plăti impozitul pe venituri, la rata de impunere inițială, asupra dividendului. Dacă venitul său total este atât de scăzut încât nu este capabil să plătească niciun fel de impozit, el poate apela la plata sumei ce reprezintă creditul de impozitare de la autoritățile fiscale. Dacă venitul său este suficient de mare, atunci este obligat să plătească un impozit la o rată mai mare, dar şi o suprataxă pe venitul din investiții asupra dividendului.

[2] Categoria economică "tax losses" reprezintă sume rămase nefolosite în perioada de calcul, datorită fixării prin lege a unei plaje de valoare limită stabilită drept credit de impozitare sau a unui procent deductibil din impozitul pe venituri considerat, de asemenea, ca şi credit de impozitare.
De aici derivă alte două terminologii utilizate:
- "carry-forward of tax losses", care reprezintă scoaterea acestor sume din venitul impozabil într-o perioadă de contabilizare mai târzie celei de referință;
- "carry-back of tax losses", care reprezintă rambursarea, în perioada de referință, din impozitul pe venit deja plătit până la suma care rezultă din efectul impozitării asupra pierderilor înregistrate.

[3] *The Relationship between Taxation and Financial Reporting*, OECD, Paris, 1987, p. 49.

ționale spre care sunt îndreptate aceste mijloace de diminuare a impozitelor. Din tabelul nr. 4.1 se poate constata cum activitatea de bază în extinderea potențialului de producție şi de profituri pentru agenții economici din aproape toate țările luate în analiză este aceea a achiziționării de fonduri fixe, de diverse echipamente de ultimă oră, a dezvoltării de afaceri profitabile, stimulată legislativ şi prin reducerea venitului impozabil. Se mai constată că această cale de stimulare a investițiilor este folosită de țările cu un înalt nivel de dezvoltare şi pentru activități generale de cercetare (ca în cazul SUA, Canadei, Franței) sau pentru implusionarea pe direcții speciale, cum sunt: cheltuieli deosebite pentru anumite acțiuni de cercetare, achiziționarea echipamentelor de conservare a energiei, investițiile de înaltă tehnicitate pentru firmele mici şi mijlocii, ca în cazul Japoniei. Din tabel reiese şi un alt aspect care poate prezenta interes din perspectiva dinamismului economic şi a sprijinului pe care-l poate acorda un stat dezvoltării generale a propriei societăți pe cât mai multe căi, şi anume exemplul pozitiv al Statelor Unite, în comparație cu țări ca Franța sau Suedia, ale căror stimulente pe această cale sunt foarte restrictive. Desigur că aceste două țări pot acuza şi considerente bugetare care să le determine o reținere în sprijinul financiar, dar optica de a oferi, pe cât posibil, stimulente întreprinzătorilor înclină totdeauna balanța economiei unei țări în favoarea succesului.

Tabelul nr. 4.1

Destinațiile creditelor la impozitele pentru investiții în câteva țări membre ale OECD

Destinații	Australia	Belgia	Canada	Spania	SUA	Franța	Grecia	Japonia	Noua Zeelandă	Suedia
1. Cumpărare de fonduri fixe – alte investiții	x	x	x	x	x		x			x
2. Activitate de cercetare ştiințifică			x		x	x				
3. Promovarea locurilor de muncă			x	x	x					
4. Impozite plătite în străinătate					x	x		x	x	
5. Dezvoltare de activități peste graniță, achiziționarea de utilaje pentru producția de export									x	
6. Achiziționarea de echipamente de conservare a energiei								x		

Destinații	Austra-lia	Bel-gia	Ca-nada	Spa-nia	SUA	Franța	Gre-cia	Ja-ponia	Noua Zeelandă	Su-edia
7. Investiții de înaltă tehnicitate pentru firmele mici şi mijlocii								x		
8. Cheltuieli deosebite pentru cercetare								x		

Sursa: Date preluate din statisticile OECD, 1987.

Dacă, din punctul de vedere al creditelor de impozitare pentru investiții, facem o paralelă cu România, legislația noastră actuală, în cazul impozitării profitului obținut de societățile comerciale şi alte unități plătitoare de impozit, prevede o "portiță" similară de stimulare a activității investiționale, folosindu-se o creditare cu 50% a impozitului aferent profitului utilizat pentru "lărgirea şi modernizarea bazei tehnico-materiale, a tehnologiilor de fabricație sau extinderea activității în scopul obținerii de profituri suplimentare, precum şi pentru investiții destinate protejării mediului înconjurător", măsură pe care o vom comenta mai pe larg în paragraful următor.

În ceea ce priveşte celelalte facilități legislative amintite mai sus, în România, lipsa unei piețe financiare tipice unei economii de piață – în care să predomine firmele private, cu existența unei burse de valori, care să găzduiască negocierea titlurilor de valoare şi acțiunile emise atât de agentul economic stat, cât mai ales de cei privați, cu un sistem bancar divers şi flexibil, fără blocaje, sprijinit de o unificare a cursurilor de schimb – nu a permis introducerea unor asemenea pârghii. Fenomenul este evident cu atît mai mult cu cât nu se practică anumite tipuri de impozite, aspect pe care-l vom trata, de asemenea, în paragraful 4.2. Dintre elementele amintite mai sus, componente ale unei piețe financiare, multe au început să se contureze, dar realizarea acestora va depinde de claritatea şi rapiditatea cu care legiuitorii români le vor pune în operă şi le vor urmări realizarea, dar şi de înțelepciunea conducătorilor politici şi a agenților economici din România de a-şi atrage sprijinul continuu al "know how"-ului occidental şi al suportului investițional al acestuia.

4.2. Experiența legislativă românească comparativ cu alte aspecte din legislația internațională cu privire la influența structurii bazei de impozitare asupra economiilor şi investițiilor

Pentru a aprofunda această problemă, este bine să revenim asupra semnificației procesului de economisire. După cum se ştie, acesta are ca efect un surplus al veniturilor peste cheltuielile de consum ale agenților eco-

nomici, iar ca bază, veniturile băneşti curente necheltuite şi rezervele de mijloace de plată constituite de agenții economici, destinate unor utilizări viitoare. Deci economiile pot fi definite ca diferență între venituri şi cheltuieli, ele putând fi oricând asimilate categoriei de investiții, atunci când sumele respective urmează această destinație.

Din perspectiva acestei diferențe, luând în considerare ca posibilă bază de impozitare atât veniturile, cât şi cheltuielile, apare o deosebire în ceea ce priveşte optica asupra economisirii, aceasta din urmă fiind luată în considerare ca posibilitate în cazul impunerii veniturilor, şi nu în cazul impunerii cheltuielilor. Totodată, nu trebuie să se facă confuzie între impozitarea cheltuielilor şi impozitele pe bunuri şi servicii.[1]

Ne propunem, în continuare, analiza modului în care actuala legislație din România, în privința tipurilor de impozite aplicate, influențează acumularea de capital şi dinamizează reforma economică, având în vedere în acelaşi timp şi practicile internaționale din țări cu o experiență îndelungată în economia de piață.

În primul rând, ne vom opri asupra **impozitului pe venituri** (A). În legislația internațională, se practică o impunere globală a veniturilor plătitorului de impozit, modalitate care comportă mici diferențe de la țară la țară. În viziunea economistului Henry Simon, veniturile sunt definite[2] ca o sumă algebrică dintre valoarea de piață a drepturilor de proprietate exercitate în cadrul cheltuielilor gospodăriilor populației şi schimbarea produsă în valoarea de stocare a drepturilor de proprietate între începutul şi sfârşitul perioadei de referință. Aceasta se consideră a fi probabil cea mai binecunoscută definire a veniturilor, în spirit foarte cuprinzător, academic.

Diferențierea care este însă făcută în practica economică a multor țări dezvoltate, în ceea ce priveşte definirea relației între venituri şi veniturile impozabile, este cea din figura nr. 4.1. Economia de piață a dovedit că un impozit global se adaptează mai bine "principiului capacității de a plăti" în comparație cu un impozit fragmentat, deci administrat separat în funcție de diverse surse. Totodată, într-un sistem global, se procedează la o cotă de impunere unică, nediferențiată pe surse de proveniență a veniturilor. Într-un sistem modular de impozitare apare pericolul descurajării agenților economici plătitori care dispun, spre exemplu, de o singură sursă de venituri. Acesta este cazul impozitelor cu cotă procentuală progresivă, care nu afectează în aşa mare măsură pe aceia cu venituri obtenabile din mai multe

[1] În cazul impozitelor pe bunuri şi servicii, nivelul impozitului datorat de un agent economic depinde de tipurile de bunuri şi servicii pe care le achită, în timp ce, în cazul impozitului pe cheltuieli, obligativitatea sa fiscală depinde de condițiile specifice proprii în care-şi desfăşoară activitatea.

[2] Houghton, R.W., *Public Finance*, Harmondsworth, 1970, p. 39.

surse. Aspectul este de luat în considerare, cu atât mai mult cu cât, la ora actuală, în România, situația este de această natură.

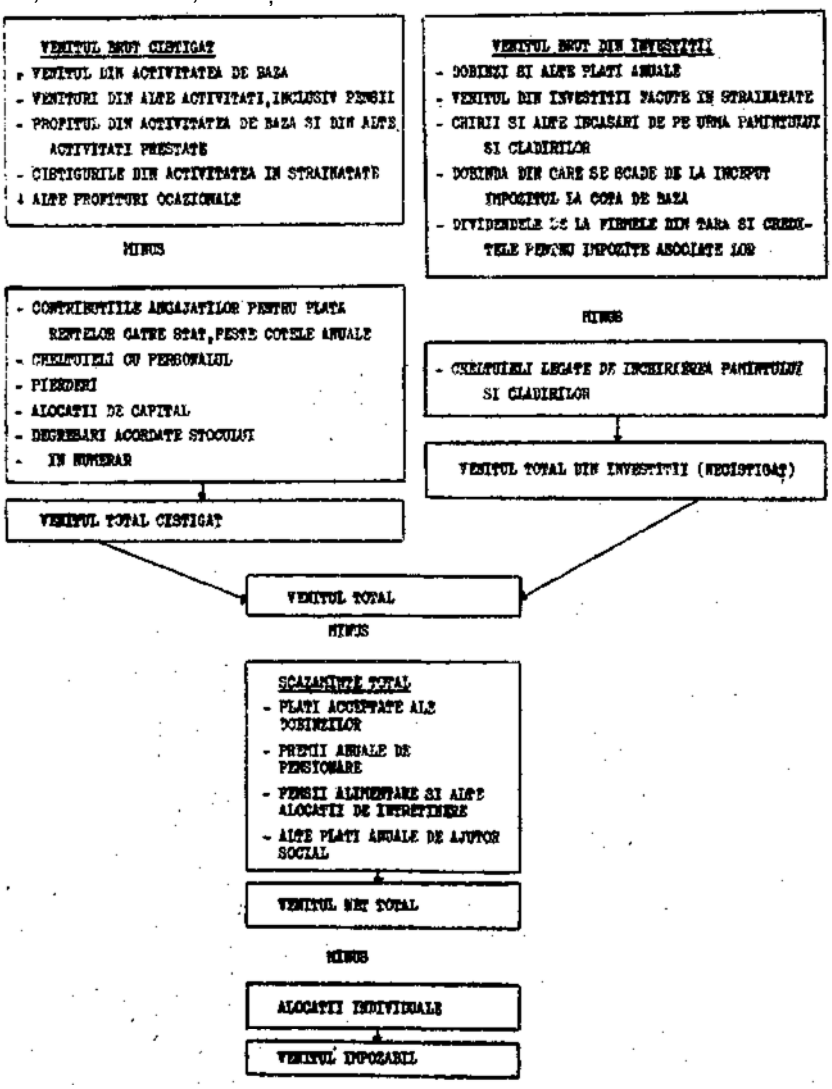

Figura nr. 4.1. Un mod de stabilire a venitului impozabil

Majoritatea populației are o singură sursă de venituri şi sistemul de impunere a veniturilor este redus la câteva tipuri de impozite, independente unul de celălalt, care funcționează pe fundalul unui început de instituire a

mecanismelor autentice de piață, iar dezvoltarea unei piețe financiare cere oricum un timp mai îndelungat.

Legislația românească a reglementat, până la momentul în care noi facem această referire, aplicarea **impozitului pe veniturile persoanelor juridice** prin Legea nr. 12/1991 privind impozitul pe profit, Legea nr. 35/1991 privind regimul investițiilor străine, Hotărârea Guvernului României nr. 1222/1990 privind reprezentanțele societăților comerciale şi ale organizațiilor economice străine şi Decretul-lege nr. 96/1990 privind societățile mixte şi întreprinderile cu capital străin. **Impozitarea veniturilor persoanelor fizice**, prin impunerea separată a veniturilor provenind din fiecare sursă, este reglementată astfel: Legea nr. 32/1991 vizează impozitul pe salarii şi pe alte drepturi băneşti realizate de persoane fizice române sau străine pe teritoriul României; Decretul nr. 153/1954 (cu modificările ulterioare) stabileşte impozite cedulare[1]; Decretul-lege nr. 54/1990 vizează impozitul pe veniturile persoanelor independente şi al asociațiilor familiale, care desfăşoară activități economice pe baza liberei inițiative în sectoarele de industrie mică şi servicii; Decretul nr. 394/1973 stipulează impozitul pe veniturile realizate din închirieri de clădiri, terenuri etc.; Decretul nr. 101/1980 stabileşte impozitul pe veniturile individuale provenite din prestări servicii, în condițiile retribuirii pe bază de cote-părți din încasări. În fine, se mai utilizează încă şi impozitul pe vniturile persoanelor fizice şi juridice nerezidente, obținute de acestea din operațiuni efectuate cu organizații române, indiferent dacă veniturile se încasează în țară sau în străinătate, impozit reglementat prin Decretul nr. 276/1973.

Fără a proceda la o prezentare a legilor respective a căror aprofundare cei interesați o pot face singuri, vom prezenta, în continuare, câteva aprecieri legate de o posibilă mai bună funcționare a mecanismelor de impozitare la noi, fără a fi ignorați paşii pozitivi parcurşi deja în acest sens.

1) Impozitul pe profit se aplică tuturor agenților economici atât cu capital român, cât şi cu capital străin, organizați ca persoane juridice, care realizează profituri din activitatea desfăşurată. Este vorba de regii autonome, societăți comerciale, alte tipuri de agenți economici, inclusiv întreprinderile mici şi asociațiile cu scop lucrativ, care deja au intrat sub jurisdicția Legii nr. 31/1990 privind societățile comerciale.

Profitul impozabil se determină ca diferență între veniturile totale încasate din activitatea de bază şi din alte activități şi cheltuielile totale aferente activității desfăşurate plus impozitul pe circulația mărfurilor vărsat efectiv la bugetul administrației centrale de stat.

---

[1] "Impozitele cedulare" reprezintă impozite aplicate în sistem progresiv, dar cu rate marginale diferite pe tranşe de venit specifice unor grupe diferențiate ca sursă de venituri (invenții, inovații, raționalizări; literatură, artă, ştiință; liber profesionişti, meseriaşi etc.).

În ceea ce priveşte cheltuielile care se scad în vederea determinării profitului impozabil, precizăm următoarele aspecte:

- este evident că includerea printre aceste cheltuieli deductibile a sumelor "utilizate pentru cumpărarea de acțiuni pe care se încasează dividende" s-a făcut cu scopul scutirilor lor de la impozitul pe profit, deci pentru evitarea unei impozitări recurente a profiturilor, înainte ca acestea să ajungă în buzunarul coacționarilor. Altfel spus, s-a căutat ca, prin această eliminare de la calculul profitului impozabil, să se compenseze pierderea datorată impunerii sumelor corespunzătoare dividendelor. Două aspecte ar putea fi luate în considerare, în această problemă: 1. în practica îndelungată a gestionării financiare din companiile occidentale, care au în vedere stimularea profiturilor şi, implicit, a acumulării de capital, hârtiile de valoare, deci acțiunile prin care se investesc economiile, reprezintă o cheltuială tipică de capital, care nu trebuie scăzută (vezi figura nr. 4.1); 2. pentru a avea eficacitate reală, prevederea din lege s-ar putea îndrepta numai către firmele la care există portofoliu de acțiuni mai mari de 10-15% din totalul capitalului deținut, cu scopul ordonării şi impulsionării acțiunii acestora în a investi;
- pentru cheltuielile de protocol, reclamă şi publicitate nu este indicat a se primi nişte limite din partea Ministerului de Finanțe, chiar dacă există o zonă în care pot apărea abuzuri din partea întreprinderilor, deoarece este dificil a delimita corect, din afară, dimensiunea acestor costuri, iar în perioada pe care o traversăm, fiecare întreprinzător trebuie să fie lăsat să-şi facă o cât mai largă publicitate, punându-şi singur în balanță fondurile băneşti acumulate. Pot fi specificate, cel mult, câteva tipuri de cheltuieli de reprezentare, valabile pentru toți agenții economici; dar cheltuielile legate de sprijinirea activității de "public relations" este bine a fi lăsate în exclusivitate în seama fiecărei firme;
- ținând cont de slăbiciunile economiei noastre actuale – de deficitul şi blocajele financiare la care sunt supuşi agenți economici, de desprinderea greoaie față de structurile depăşite şi falimentare după care funcționează încă întreprinderile, de neputința comunicației rapide de informații şi de transferul inconsistent de resurse materiale, de golurile instituționale şi legislative încă neacoperite în tiparul mecanismelor de piață –, prevederea de a extrage din veniturile încasate şi pierderile din anii precedenți, nerecuperate până la data determinării profitului impozabil, este o măsură stimulativă pentru viitorul întreprinderilor. Dar tocmai pentru considerentele de mai sus ar fi mai încurajatoare o perioadă de recuperare mai mare

de trei ani, cu scopul sesizării evidente a unui profit în activitatea agenților economici. Legea poate fi amendată astfel: la determinarea profitului impozabil să se admită scăderea pierderilor neimputabile din anii precedenți numai în limite în care acestea pot fi acoperite din profitul realizat în următorii patru ani (şi nu doi ani) celui în care activitatea s-a încheiat cu pierdere, lăsând o marjă fiecărei firme de a intra mai uşor pe traiectoria de funcționare proprie.

În continuare, vom face referire la alte două aspecte cuprinse în legea impozitului pe profit, care ar necesita anumite corecții.

Referitor tot la cheltuielile făcute, de data aceasta, numai de regiile autonome şi societățile comerciale cu capital integral de stat, nu este respectat spiritul unei economii de piață şi nici stimulată acțiunea de economisire şi investire la nivelul acestor agenți economici, dacă se menține în continuare prevederea ca Ministerul de Finanțe să fie acela care să stabilească nivelul maxim al cheltuielilor pentru satisfacerea unor necesități socioculturale şi sportive, căci şi firmele cu caracter public trebuie privite ca agenți economici de piață angrenați în aceeaşi competiție cu cei privați, fiind normal să beneficieze şi să respecte aceleaşi reguli şi să aibă libertate de acțiune în ce priveşte gestionarea fondurilor financiare. Remarca este similară şi în cazul celorlalte societăți comerciale care dețin şi capital privat, unde numai limita impusă de Ministerul Finanțelor asupra cheltuielilor este mai generoasă.

În privința sistemului de cote procentuale aplicate progresiv, este de remarcat atât o multitudine de tranşe anuale pe profit – 68 la număr – care intră în calcul de la valoarea de 25 mii lei şi merg până la valoarea de peste 955 milioane lei ca limită superioară, cât şi o rată marginală superioară, de 77%, mult peste nivelurile aplicate în alte țări la impunerea veniturilor obținute de firme (acestea oscilând între 30 şi 35% şi rareori depăşind nivelul de 50%). Deoarece, în perioada de tranziție în care ne aflăm, nivelul general al veniturilor agenților economici nu este prea ridicat şi nu se poate aprecia existența şi a unui nivel clar definit de "bogați" ai societății, "principiul capacității de a plăti" conform căruia iei de la bogat şi dai la sărac poate fi escamotat o perioadă, în ceea ce priveşte necanismul acestei impozitări, renunțându-se la niveluri prea multe şi prea mari de cote. Astfel, se poate îmbrățişa soluția unei impozitări progresive cu maxim trei cote, între 25% şi 40%, de exemplu, sau cea a unei impozitări proporționale, fixată în jurul ratei de 30%. Prima variantă ar stimula, în general, creşterea economiilor la nivelul firmelor, păstrând în acelaşi timp un uşor grad de echilibrare între agenții economici cu potențial de viabilitate mai mare şi cei mult mai săraci din punct de vedere financiar. A doua variantă ar oferi, în optica modului de calcul al impozitului pe profit, un numitor comun tuturor întreprinderilor, in-

clusiv celor cu capital străin sau societăților mixte[1]. În felul acesta s-ar stimula încrederea investitorilor străini într-un sistem încurajator cu bază largă în întreaga economie, fiind atraşi şi printr-un nivel scăzut de impozit. Din acelaşi considerent, şi întreprinzători români pot deveni mult mai interesați în a se lansa în afaceri economice, în mod independent sau colaborând cu cei de peste graniță.

Legislația impozitului pe profit stipulează şi o serie de stimulente reale pentru fenomenul investițional. Dintr-o analiză mai în detaliu, reies următoarele:

a) Unitățile plătitoare de impozit beneficiază de o posibilitate în plus pentru a-şi acumula capital şi finanța investițiile, în prima perioadă de funcționare de la înființare. Statul renunță la o parte din veniturile bugetare de pe urma impozitării acestor unități, scutindu-le de impozitul pe profit pe o perioadă între şase luni şi cinci ani, în funcție de profilul unității. Pentru a beneficia de scutire, agenții economici trebuie să funcționeze o perioadă de timp egală cu cea pentru care au fost scutiți, plătind însă, pentru această a doua perioadă, impozitul pe profit.

Un prim aspect se leagă de diferențierea făcută între sectoarele economiei, prin prisma perioadelor de scutire. Dacă economia României ar fi fost o economie de piață sănătoasă, cu o vechime considerabilă, actuala distribuție a perioadelor de scutire de impozit ar fi avut o justificare, ținând cont că amortizarea investițiilor în sectorul terțiar are loc mai rapid decât în industrie, agricultură şi construcții, unde sunt prevăzute perioadele de scutire cele mai lungi, respectiv cinci ani. Dar, cum ne aflăm într-un puternic impas tehnologic, cum beneficiem de giganții industriali falimentari, ar putea apărea pericolul unei concentrări pe verticală şi în domeniul comerțului, serviciilor şi micii industrii, prin discriminarea propusă de lege în ceea ce priveşte acest important stimulent. De aceea, deoarece sectorul micii industrii de prelucrare, cel al comerțului, al turismului, al serviciilor în general este o pepinieră de dezvoltare rapidă a economiei unei țări şi de menținere a acesteia în linia întâi – fenomene care în țara noastră nu se manifestă încă – se pot avea în vedere şi pentru aceste sectoare perioade de scutiri similare sau apropiate cu cele din industrie. De asemenea, nu considerăm stimulativă nici prevederea conform căreia, în cazul în care nu se poate determina profilul obiectului de activitate la încadrarea agenților economici pentru perioada de scutire şi nici nu se poate stabili acțiunea cu ponderea valorică cea mai mare în volumul total al activităților, scutirea de impozit se va acorda după tipul de activitate care, în legislație, beneficiază de perioada cea mai scurtă de scutire. Indicată ar fi o optică total opusă. Alegându-se ca punct

[1] Între acestea din urmă, numai cele înființate până la data de 1 ianuarie 1991 se bucură şi în prezent de o cotă unică de impozit, conform Decretului-lege nr. 96/1990.

de plecare activitatea cu perioada de scutire cea mai lungă în stabilirea tipului de scutire a impozitului unei firme cu profil eterogen, posibilitățile acesteia în acumularea de profituri, pe de o parte, cresc, fiind stimulată şi dezvoltarea simultană a unor activități diferite, datorită profilului complex al unei asemenea firme, pe de altă parte.

Un al doilea aspect, care ni se pare mult mai descurajant în creşterea sferei investițiilor şi nu oferă stabilitate şi atractivitate în a obține profituri nici investitorilor străini, este legat de mecanismul intrinsec al acestei prevederi. În sensul stimulării economiilor de capital şi a inițiativei private de a investi, s-ar putea aduce un amendament legislației în ceea ce priveşte obligativitatea societăților comerciale şi a celorlalte unități de a plăti impozitul pe profit, calculat pentru întreaga perioadă de scutire, în cazul în care acestea îşi încetează activitatea într-un interval de timp mai mic decât cel pentru care sunt scutite. Fără a împieta spiritul întregii legislații pe această problemă, ar fi mai indicat ca unitățile în cauză să plătească numai suma aferentă de impozit perioadei de ființare. Astfel, tot mai multe întreprinderi ar fi stimulate să presteze o activitate utilă pe piață, în ideea de a acumula cât mai mult capital. Reversul posibil al medaliei, în cazul acestui articol de lege, de a fi excluse total de la plata impozitului în cazul desființării în limitele termenului de scutire, ar duce, probabil, la o instabilitate economică fără efecte utile economiei pe ansamblu, datorită creşterii aparițiilor meteorice ale întreprinderii fantomă, atrase de posibilitatea obținerii unor câştiguri lipsite de piedici de natură fiscală.

b) Un aspect care încurajează acumularea de capital şi transformarea acestuia în investiții este acordarea, prin lege, a dreptului tuturor unităților de a-şi reduce la jumătate valoarea impozitului pe profit, cu condiția reinvestirii ulterioare a acestei sume pe anumite direcții precizate, prezentate anterior în paragraful 4.1, cu ocazia discutării creditelor de impozitare în politica internațională. Deoarece legea prevede ca sumele echivalente reducerii să fie folosite ulterior cu aceeaşi destinație, ar fi indicată, pe de o parte, o lărgire a sferei destinațiilor pentru care se face această reducere de impozit (de exemplu, includerea activităților de cercetare, a celor pentru crearea de noi locuri de muncă, deci extinderea profilului de lucru etc.), dar şi mărirea sensibilă a cotei procentuale cu 10-15%, pe de altă parte.

O suprapunere de probleme cu acelaşi conținut, dar diferit rezolvate, apare în cazul stimulentelor de atragere a capitalului străin în țară, păstrate prin Decretul-lege nr. 96/1990 pentru societățile mixte şi întreprinderile cu capital străin înființate înainte de 1 ianuarie 1991. Prevederile acestea, de scutire de la plata impozitului pe profit în primii doi ani de activitate profitabilă şi reducere a impozitului cu 50% în următorii trei ani (aceasta în cazurile aprobate de Ministerul de Finanțe) sunt binevenite pentru susținerea procesului investițional, dar nu se mai aplică şi societăților comerciale înființate în

anul 1991, ceea ce este incorect şi neavantajos, la fel cum este şi aplicarea preferențială a unei cote proporționale de impozit pe profit de 30% numai agenților economici protejați prin decretul mai sus menționat.

De asemenea, am semnala o prevedere care credem că ar putea lipsi, spre exemplu, pentru următorii doi ani, din legislația impozitării profiturilor. În sprijinul repatrierii profiturilor investitorilor străini, legea poate renunța chiar şi la cota de 10% cu care se impozitează profitul cuvenit părții străine din societatea comercială cu capital parțial sau integral străin, după plata impozitului pe profit, în cazul în care câştigurile se transferă în străinătate. Astfel, pentru depăşirea momentelor dificile în care se află economia, se stimulează calea cea mai directă spre un început de succes economic, şi anume punerea în mişcare a investițiilor occidentale.

În sfârşit, vom analiza un ultim aspect legat de impozitul pe profit. Conform Hotărârii Guvernului nr. 127/1991 cu privire la stabilirea salariilor pentru angajații societăților comerciale, se stipulează ca suma totală a adaosurilor şi sporurilor la salarii care depăşeşte pe ansamblul societății comerciale 20% din totalul salariilor de bază pentru timpul lucrat să se impună cumulat cu profitul impozabil al societăților comerciale. Stimulativ pentru economiile firmelor ar fi scopul lărgirii posibilităților de investire pentru fiecare întreprindere, indiferent de profil, cu scopul dinamizării economiei şi diversificării acesteia în actuala perioadă de tranziție. Această prevedere va putea atenua şi efectul actualelor rate restrictive de amortizare şi pe cel al ratelor progresive înalte de impozitare, în cazul întreprinderilor cu producție semnificativă.

c) Prin legea nr. 35/1991, investițiile străine sunt scutite de plata impozitului pe profit în perioada de început a funcționării, într-o structură similară ca obiect de activitate şi ca perioade de timp ca şi cea din prevederile Legii nr. 12/1991, pentru care considerăm valabile aceleaşi sugestii anterior făcute.

În acelaşi timp, ar reprezenta un stimulent necesar în procesul investițional reducerea nu cu 25%, ci o reducere de trei ori mai mare a impozitului pe profit, dacă se îndeplineşte una dintre condițiile următoare: se asigură import de către firma străină de cel puțin 50% din necesarul de materii prime, energie şi combustibil; se exportă cel puțin 50% din produsele şi serviciile realizate; se utilizează peste 10% din cheltuieli pentru activitatea de cercetare ştiințifică şi formare profesională în România; se achiziționează din producția internă cel puțin 50% din utilajele necesare dezvoltării investițiilor existente sau a altora noi; se creează cel puțin 50 de noi locuri de muncă printr-o nouă investiție sau dezvoltare a investițiilor existente. Aceste condiționări pot dispărea după o perioadă, pe măsura cristalizării unei economii de piață, după care se poate reveni la un credit de impozitare de 65% pentru sume reinvestite pe o paletă mai largă de activități utile dezvoltării

unei firme decât prevede legea în prezent, cel puțin creşterea cotei, de exemplu, la 30%.

Un alt element care este descurajator şi față de care mecanismul ar trebui revizuit este faptul că pierderile înregistrate la cumularea de sume între adaosuri şi profitul realizat nu se recuperează în anii următori pe seama profitului impozabil, ci se vor acoperi din profitul rămas după plata impozitului datorat, deci când se fac plăți peste nivelurile maxime de adaosuri şi sporuri, sumele aferente depăşirilor se impozitează, majorând pierderile. Mult mai stimulativ ar fi ca, separat, orice depăşire a fondului de salarii să fie impozitată cu 90-110%.

2) **Impozitul pe salarii** se aplică persoanelor fizice române sau străine care lucrează pe teritoriul României. Se consideră venituri lunare impozabile salariile de bază, sporurile şi indemnizațiile de orice fel, diverse stimulente şi compensări, la fel ca şi câştigurile salariaților temporari, sumele realizate din onorarii şi colaborări de orice natură. În această idee, trebuie precizat că veniturile provenite din muncă prestată în mai multe locuri de muncă se impun separat pe fiecare loc de muncă.

Nu se supun impozitării anumite categorii de venituri, printre care ajutoarele sociale acordate salariaților, pensile de orice fel, anumite alocații dintre care cele pentru persoanele cu copii şi cele pentru persoanele care au în întreținere minori. De asemenea, sunt scutite de la plata impozitelor anumite categorii de persoane datorită specificului activității acestora. Este scutită şi acea categorie de angajați, indiferent de profil, ale căror venituri nu depăşesc valoarea de 2000 lei lunar[1] în activitatea de bază. Această măsură este binevenită în menajarea posibilității de economisire a categoriilor de lucrători vizate. În acest sens, este stimulativă intenția măsurii prin care valoarea impozitului se diminuează până la limita unui venit salarial de 2000 lei, în cazul când aplicarea cotei procentuale respective asupra venitului brut ar determina reducerea venitului net sub limita menționată. Problema este cum se face această intervenție, căci probabil, aşa cum este enunțată, ar putea genera o creştere falsă a ratei marginale de impozitare pentru tranşa de venit începând cu 2000 lei. De aceea, opțiunea mai simplă poate fi de a se păstra un impozit nul pentru tranşa respectivă în cazul tuturor resurselor de venituri din activitatea de bază.

Cum angajații din economia românească nu beneficiază de un nivel suficient de ridicat de disponibilități financiare, pe ansamblul societății, o cotă procentuală de 45% nu salvează prea mult situația distribuției veniturilor în societate şi nici nu este stimulativă pentru categoriile de populație cu venituri temporare ridicate. Pentru încurajarea economiilor, ar fi de dorit o re-

[1] Nivel de venit limită, modificabil în funcție de evoluția salariului minim pe economie.

strângere a numărului şi nivelului cotelor de impunere, spre exemplu, între 5% şi 30%, în cinci tranşe de venituri.

Din punct de vedere al stimulentelor prevăzute de lege, reducerea cu 20% a impozitului datorat de persoanele cu unul sau mai mulți copii, ca şi de cele în vârstă de până la 25 de ani fără copii este o prevedere pozitivă. Mai stimulativă pentru bugetul fiecărei familii ar fi însă aplicarea unor procente diferite de reducere a impozitului, crescătoare în raport cu numărul de copii, iar pentru păstrarea corectitudinii față de ceilalți plătitori, trebuie fixată vârsta copiilor până la care se acordă acest stimulent.

O măsură generală de anihilare a dificultăților întâmpinate de diferite categorii de salariați în a beneficia constant de venituri care să le permită cu mai mare uşurință acțiunea de economisire este aceea de a utiliza un sistem de impunere globală a veniturilor, în care se poate aplica o reducere standard de 10-15% asupra salariilor şi a altor drepturi băneşti impozabile, care să excludă, astfel, alte genuri de reduceri sau scutiri, aplicabile în prezent prin impozitarea fragmentată.

3) **Alte categorii de impozite** pe venituri sunt acelea care se practică în România în funcție de profilul diferit al activității depuse de persoanele fizice vizate.

Este vorba despre veniturile liber-profesioniştilor, meseriaşilor (a), de cele ale lucrătorilor din mica industrie şi servicii (b), ale oamenilor de litere, artă şi ştiință (c), cele provenite din invenții şi inovații (d), unele venituri din agricultură (e) etc.

Deşi sunt reglementate prin legi diferite, există un numitor comun: sistemul de cote progresive în care funcționează, începându-se cu niveluri de la 10% şi ajungând până la 80%, cu tranşe de venituri destul de numeroase. Aceste aspecte nu sunt suficient de stimulative pentru economiile individuale. Apreciem că reglementările viitoare se pot fixa în jurul precizărilor pe care le-am adus în cadrul impozitului pe profit, a cărui legislație poate să le înglobeze cu mai mare succes.

Există şi stimulente care pot rămâne în atenție, cum este reducerea cu 40% a venitului net impozabil pentru meseriaşi în vârstă de 55-65 ani şi invalizi sau un credit de impozitare de 30% pentru primul an de activitate al angajaților din întreprinderile mici şi asociațiile cu scop lucrativ. În cazul venitului impozabil din muncile agricole[1], există stimulentul ca proprietarii de unități agricole până la o anumită vârstă (tinerii) şi cei de la o anumită vârstă în sus sunt scutiți de plata impozitului, generându-le posibilități de acumulări băneşti. O cale de stimulare a economiilor le este oferită şi acelor agricultori care-şi vând produsele întreprinderilor de stat, fiind scutiți de impozit propor-

[1] Activitățile care nu sunt cuprinse în organizațiile mari cooperatiste, vizate de Legea nr. 12/1991 privind impozitul pe profit.

țional cu vânzările. Aici însă poate apărea pericolul unor tipare în care se pot fixa prețurile produselor vandabile (pentru a se obține avantaje), dar care nu ar servi liberalizării pieței.

4) **Impozitele pe veniturile persoanelor fizice şi juridice** nerezidente în România, indiferent dacă veniturile se obțin în țară sau în străinătate, sunt concepute prin trei cote procentuale, între 15% şi 25%, în limite acceptabile pentru menținerea unor activități profitabile ale agenților economici străini care colaborează cu organizațiile române.

5) **Impozitul pe veniturile realizate din închirieri şi subînchirieri** de clădiri, terenuri, camere mobilate sau nemobilate, realizate în mod permanent sau sezonier, direct sau prin agenții de turism este un alt tip de impozit care se aplică venitului anual impozabil al persoanelor fizice sau juridice, în cote progresive de la 6% la 75%, pe 16 tranşe de venit, începând de la valoarea de 300 lei.

Apare, din nou, acelaşi element nestimulativ în procesul de economisire, şi anume ratele mari de impunere, a căror limită poate fi redusă la 30% pentru cetățenii particulari şi la 40% pentru firme. De asemenea, scăderile de sume din venitul brut, prin aplicarea de cote procentuale pentru determinarea celui impozabil, care se aplică descrescător în raport cu venitul obținut din închirieri numai cu scop de locuire, ar trebui accentuate cu 10-15% în plus, pentru a stimula acest proces, în condițiile în care există o criză de habitat la noi, ca şi în lumea întreagă. Credem că şi asimilarea acestui impozit în cadrul celui de profit, cu unele modificări, poate crea premisa globalizării impozitării veniturilor, ca şi în alte țări.

6) **Impozitul pe veniturile provenite din investiții**[1] care se prezintă sub forma dobânzii, dividendelor sau chiriilor nu se manifestă încă în legislația noastră, nefiind create mecanismele necesare.

Pe baza convențiilor de colaborare internaționale, se solicită participanților români plata unui impozit pe dobândă, ale cărui caracteristici, mai mult sau mai puțin stimulative, depind de condițiile internaționale, pe care nu suntem în măsură să le evaluăm.

Dobânzile interne însă, care vizează persoanele fizice, nu sunt impozate, fapt ce stimulează economiile populației. În ceea ce priveşte dobânzile din activitatea persoanelor juridice (firmele) – care nici ele nu sunt impozitate în prezent, situația este atipică unei economii de piață autentice, în care, pentru funcționarea eficientă a tuturor agenților economici din societate, inclusiv din instituțiile financiare – ca intermediar între cei ce fac economii şi cei care împrumută şi investesc – dobânzile ar trebui impozitate. La

[1] În practica internațională de specialitate se utilizează termenul de "capital income", care include şi câştigurile de capital, sau termenul de "investment income", ce reprezintă aşa-zisul "venit necâştigat", la care ne referim aici.

noi, pe parcursul creşterii acumulărilor băneşti ale agenților economici, odată cu extinderea costurilor bancare ale economisitorilor, în următorii 3 ani, poate se va putea introduce o cotă proporțională de impozit asupra veniturilor din dobânzi, foarte scăzută, ca şi stimularea unor anume tipuri de împrumuturi, prin scăderea dobânzii din venitul impozabil. În cazul impozitării veniturilor din plata dividendelor, nu mai reluăm precizările anterioare legate de legislația impozitului pe profit, aplicată la noi în prezent. În perioada imediată, un sprijin în acțiunea rapidă de privatizare, de acumulare a capitalului financiar şi de evitare a dublei impozitări (fiind o dată plătit impozitul pe profit) este scutirea de acest impozit.

În practica internațională există însă patru mari categorii de "**impozite pe corporație**". Cele patru sisteme[1] au luat naştere în funcție de corelația şi influențele între impozitul pe veniturile firmelor şi impozitele pe veniturile personale.

(1) "Sistemul entității individualizate" sau "sistemul clasic" tratează o corporație[2] ca o entitate separată, distinctă de propriii deținători de acțiuni şi deci impozitată în consecință. Astfel, corporația este impozitată asupra profitului obținut, iar acționarii săi asupra propriilor lor venituri. Dar cum veniturile personale îşi au originea în venituri ale corporației, distribuite acționarilor (ca în cazul plății dividendelor), atunci veniturile personale vor fi impozitate de două ori, prima oară când se percepe firmei impozitul pe profituri, a doua oară când plățile dividendelor intră la impunerea pe venituri. Acest sistem se practică în Statele Unite, Olanda, Elveția, Luxemburg, iar cu mici diferențe şi în Suedia, Danemarca şi Islanda. Marea Britanie a beneficiat de acest sistem timp de opt ani, renunțând în 1973.

(2) "Sistemul integrării complete" tratează lucrurile complect opus, corporația identificându-se cu propriii săi deținători de acțiuni. Impozitul pe profiturile corporației este tratat ca un impozit reținut, care se creditează apoi complet acționarilor. El se aplică părții impozabile a fiecăruia din profiturile corporației. Se mai practică şi renunțarea totală la impozitul pe corporație, dar acționarii sunt impozitați în cadrul impozitului pe veniturile personale, asupra cotei-părți proprii din profiturile impozabile ale firmei. Un asemenea sistem nu s-a aplicat niciodată în practică. În 1967, a existat totuşi o propunere din partea Canadei.

---

[1] Autorii C.V. Brown şi P.M. Jackson prezintă în lucrarea *Public Sector Economics* următoarele tipuri de sisteme de impozitare: (1) "separate entity system", (2) "full integration system", (3) "split rate system" şi (4) "imputation system", la care vom face referire pe parcurs.

[2] Din punct de vedere economic, corporația este apreciată a fi o reuniune de mai multe persoane sau firme mici, cu scop comun în afaceri. În lucrare, o vom asimila şi noțiunii de "firmă" sau "companie".

(3) “Sistemul ratelor separatoare” se găseşte între cele două extreme dinainte. Caracteristic este stimulentul care se aplică veniturilor distribuite ale corporației (veniturile din dividende) asupra cărora se aplică o rată de impozitare mai mică decât în cazul cotelor aplicate profiturilor reținute de firmă. Sistemul se foloseşte în Germania.

(4) “Sistemul împrumutării” este construit special pentru a evita dubla impozitare a dividendelor, prin imputarea unei părți din impozitul pe profiturile corporației, capacității personale acționarilor în a plăti împozit.

Acest sistem se aplică în Marea Britanie. El funcționează astfel: firma plăteşte impozitul pe profit la o cotă proporțională de 35%, indiferent dacă veniturile sunt distribuite sau nu; impozitul pe venit nu se scade din dividende; când firma împarte valoarea dividendelor la acționarii săi, procedează la o plată în avans din impozitul său pe profit către administrația de stat, la o cotă de trei şeptimi din valoarea dividendului plătit unui acționar; aceste sume de impozit plătite statului se adună în contul obligației pe care o are firma; achiziționarea fiecărei sume distribuite asupra căreia un impozit pe profit în avans a fost plătit beneficiază de un credit de impozitare. Nedorind însă să intrăm în alte amănunte, este de remarcat că acest sistem funcționează cu succes.

În continuare, vom analiza impozitul pe capital sau, într-o altă accepțiune, **impozitul pe bogăție** (B), pe care, deocamdată, nu-l întâlnim în legislația românească. Acesta, de altfel, se regăseşte printre **impozitele de proprietate**, cuprinse în clasificarea utilizată de OECD (vezi figura nr. 4.1).

Pentru termenul de “bogăție” sunt avute în vedere următoarele componente[1]:

1. veniturile aşteptate din muncă;
2. veniturile din pensii;
3. veniturile aşteptate din alte servicii;
4. creşterea aşteptată a valorii de piață a bunurilor obținute;

Bogăția este definită ca valoare actuală a unui venit care urmează a fi obținut. Reprezintă rezerva de bunuri, fonduri materiale şi financiare, echipamente etc.

Venitul, cealaltă bază de impozitare despre care am vorbit până acum, reprezintă, prin comparație, cheltuielile potențiale pe orice perioadă fară o reducere a bogăției. Altfel spus, reprezintă circuitul câştigurilor care rezultă din stocul de fonduri, deci plăți făcute pentru capitalul uman şi neuman şi pentru alte resurse[2].

Câştigurile de capital nu reprezintă baza de impunere în legislația noastră actuală, dar va trebui introdusă odată cu cererea pieței capitalurilor

[1] Brown, C.V.; Jackson, P.M., *op. cit.*, p. 384-385.
[2] Idem.

deținute sub formă de acțiuni. Ele pot fi gândite ca o impozitare a venitului sau ca o impozitare a acumulărilor în avere. De asemenea, impozitele pe transferul de bogăție pot fi privite ca impunere a venitului sau a bogăției.

1) În țările cu economie de piață, **impozitul pe câştigurile de capital** se aplică câştigurilor efective din bunuri, fonduri de capital deținute, fără a fi implicată reşedința plătitorului. Dacă se utilizează o rată mică de impunere (cum este în Marea Britanie, de exemplu, de 30%), apare stimulentul de a cumpăra acțiuni la firmele care-şi reține cea mai mare parte a profiturilor, astfel crescând prețul acțiunilor, chiar dacă profitabilitatea firmei este mai mică. Deci se manifestă o cale de încurajare a acumulărilor de capital şi de creştere posibilă a profiturilor.

Specialiştii opinează că, în general, există interacțiuni complicate între acest impozit, cel pe profit, şi cel pe venituri, care depind de gradul de independență a unei firme față de o companie "mamă", de modul în care-şi acumulează capitalul – prin emitere de acțiuni sau prin împrumuturi – şi de plata sau nu a alocațiilor de capital.

2) **Impozitul pe transferurile de capital** se referă la transferul averii în timpul vieții sau în cazul decesului şi se aplică asupra persoanei care face transferul, ratele de impunere fiind mai mari în cazul decesului. În Marea Britanie, de exemplu, acestea au valori de 15% până la 30% pentru persoanele în viață şi între 30% şi 60%, în situația decesului.

În general, se practică stimulente, scutiri, diferențieri la ratele de impozitare în cazul unor activități profitabile economice şi pentru proprietarii agricoli.

Practica internațională a scos la iveală preferința plătitorilor de impozit asupra utilizării ambelor baze de impozitare, bogăția şi transferul de bogăție, cu cote procentuale mici, în detrimentul impozitării uneia singure, datorită reducerii dezavantajelor. Şi în cazul acestor impozite, s-a constatat că un sistem de cote mari duce uşor la un consum scăzut, dar şi la economii mai mici. De asemenea, un impozit pe bogăție duce la economii mai mari decât un impozit pe venit de acelaşi nivel.

Până la introducerea unor astfel de impuneri în economia românească, în prezent se practică plata impozitelor pe clădiri şi autoturisme proprietate personală, asupra cărora nu ne vom opri, neconsiderându-le esențiale în procesul de stimulare a economiilor populației pentru moment.

În ultimul rând, ne vom opri şi la unul dintre tipurile de **impozite asupra bunurilor şi serviciilor** (C). Acesta reprezintă, în general, o proporție din ce în ce mai mare în veniturile guvernamentale ale țărilor dezvoltate.

Impozitul pe circulația mărfurilor, practicat în România pe baza Hotărârii Guvernului nr. 1109/1990 şi a instrucțiunilor Ministerului Economiei şi Finanțelor nr. 117083/1990, este un venit important pentru economiile bugetare. Agenții economici, persoane juridice sau fizice, care legal au dreptul să

producă, să livreze sau să comercializeze produse ori să execute lucrări sau să presteze servicii au obligația să achite la buget acest impozit, realizat prin prețuri şi tarife.

Se aplică diferit, în funcție de tipurile de produse şi servicii, un sistem de cote procentuale, unuia din următoarele: prețul cu ridicata, prețul cu amănuntul, prețul de vânzare, valoarea în vamă, prețul de deviz sau încasările totale. Există şi scutiri de impozit, stimulative acumulării de capital şi investirii ulterioare, în cazul exporturilor, al produselor vândute în magazine privatizate, unităților de nevăzători şi al persoanelor fizice autorizate în vârstă. De asemenea, se practică reduceri în cazul persoanelor handicapate.

S-a observat un vădit caracter de protejare şi a unor domenii economice exonerate de la plata impozitului, cum sunt unele produse ale industriei extractive, energia electrică şi termică, produsele agricole, produsele livrate la rezerva de stat (practică anacronică prezentului), produsele de tehnică militară.

Ceea ce nu mai convine economic la ora actuală este multitudinea de cote existente – dintre care cele pentru produsele intermediare sunt mult mai mici decât cele pentru produsele finale, faptul că există o informație redundantă, "cărată" în mod fals în valoarea finală a produsului sau a serviciului, umflând prețul de producător, deteriorând imaginea efortului depus în fiecare fază, aducând un deserviciu financiar atât agentului economic ofertant, la orice nivel, cât şi celui cumpărător, deci plătitor.

Există deja intenții legislative salutare de modificare substanțială a acestui tip de impunere prin simplificarea cotelor şi introducerea unor taxe suplimentare (accize) la unele produse.

Echivalentul unui astfel de impozit practicat demult în economiile de piață este însă **taxa pe valoarea adăugată**, care este necesar a fi introdusă şi la noi cât mai urgent posibil şi pentru care se fac deja demersuri de către specialişti. Impozitul pe valoarea adăugată se aplică numai diferenței dintre valoarea vânzărilor unui agent economic (firmă) şi valoarea bunurilor cumpărate de agentul economic respectiv de la alți agenți economici, în scopul finalizării unui produs. În multe țări europene, acest impozit se foloseşte, în mod curent, ca o sursă majoră de venituri. Cum acesta penalizează consumul, s-ar putea ocoli plata sa prin economisire în mai mare măsură decât consumul. Economisirea va elibera resurse de la producția bunurilor de consum şi, astfel, le va determina o mai mare disponibilitate pentru producția de bunuri de investiții.

Fiind un tip de impozit care necesită o pregătire laborioasă şi mai complicată, atât sub aspectul elementelor componente, cât şi sub cel al evidențelor contabile necesare, introducerea acestuia în economia noastră cu şansa unei funcționări reuşite nu se poate realiza, în mod obiectiv, foarte

rapid. Chiar şi în ţări dezvoltate, unde acest impozit funcţionează, au fost necesare perioade lungi (de 10 ani) pentru pregătirea introducerii lui.

4.3. Concluzii legate de corelarea modalităţilor de impozitare din ţara noastră cu subiecţii economici, în scopul impulsionării investiţiilor de capital

Deoarece, în general, întreprinderile reprezintă unul dintre tipurile de agenţi economici la care acumularea de economii cu scopul dezvoltării de investiţii este o acţiune importantă, dorim să ne oprim asupra a două aspecte pe care practicile noastre de impozitare le pot avea în vedere, în perioada de tranziţie, în sprijinul stimulării investiţilor de capital, aspecte caracteristice economiilor de piaţă şi deci şi unui accentuat grad de privatizare.

Primul aspect se referă la faptul că, în bilanţul contabil al unei firme, la rubrica "active", poate fi luat în considerare aşa-numitul "impozit amânat"[1], care, de regulă, se poate plăti de firmă într-o perioadă viitoare, dar care în practică, mai degrabă, nu se plăteşte de o firmă care-şi continuă activitatea.

Acest element poate apărea, cu precădere, datorită prevederilor de "alocaţii de devalorizare"[2] din legislaţia impozitării asupra veniturilor, sub influenţa cărora întreprinderile pot înregistra o scădere considerabilă în calcularea propriului venit impozabil, în comparaţie cu nivelul oferit de deprecierea în valoare a fondurilor de capital deţinute, datorită uzurii lor fizice sau morale.

Modalitatea aceasta se mai manifestă şi în urma acţiunilor guvernamentale în a ţine cont de efectele inflaţiei asupra valorii capitalului, şi anume de a permite firmelor, prin legislaţia emisă, să-şi elimine din calculul pentru impunere o parte din valoarea veniturilor, în ideea creşterii valorii propriului capital. Acest impozit nu afectează situaţia financiară a întreprinderii până în momentul scadenţei, al completării notelor de plată.

Al doilea aspect priveşte relaţia dintre cota din capitalul unei firme deţinute de acţionari[3], care, de altfel, este apreciată de economistul englez

---

[1] Termenul de "defered tax" reprezintă suma aferentă unui impozit aplicat valorii rămase de impozitat, după ce celelalte impozite, cu perioadele corespunzătoare, au fost calculate la valoarea de referinţă.

[2] Terminologia "accelerated depreciation" este utilizată, de regulă, în locul celei de "depreciation allowance", pentru a descrie acordarea posibilităţii legale, prin impunerea profiturilor producătorilor, de a-şi înlocui costul utilajelor din dotare printr-o valoare mai mare pe perioada dinaintea folosirii acestora faţă de cea pentru anii mai recenţi şi, de asemenea, pentru un număr mai mic de ani decât ar fi normal să fie utilizate, tocmai pentru a încuraja investiţiile.

[3] În termeni de specialitate, este vorba de noţiunea de "equity", care reprezintă valoarea "curată" a capitalului, după scăderea tuturor obligaţiilor, adică activul întreprinderii după

Andrew D. Bain a fi "adevăratul capital de risc al firmei", şi modalitatea de impozitare.

După cum se ştie, costul capitalului în acțiuni pentru o întreprindere în economia de piață este, de fapt, costul dividentelor pe care întreprinderea este de aşteptat să le plătească în viitor. Acest cost este dat de dividendul produs plus rata aşteptată de creştere anuală a dividendelor, la care se adaugă însă impozitul total pe profit, deja plătit sau urmând a fi plătit pe această valoare. Costul teoretic al activului întreprinderii ar putea depăşi costul datoriilor sale, în cazul în care se acordă prin lege agenților economici economisitori un aşa-zis "premiu de risc", pe care aceştia îl pot solicita datorită expunerii lor la risc prin participarea cu capital, pe de o parte, iar pe de altă parte, în măsura în care firmelor li se va permite a plăti dobânda separat, fără a lua în considerare profiturile înainte de impozitare, iar dividendele să fie plătite separat de profiturile rămase după impozitare[1].

În a opta între situația existenței unui capital în acțiuni şi a datoriilor, societățile noastre comerciale, odată cu creşterea gradului de privatizare a lor, ar trebui să devină preocupate de implicațiile pe care le are economisirea prin orice mijloace asupra fluxurilor lor financiare în numerar, căci valoarea aşteptată a acestor "bani gheață" reprezentând activul întreprinderii ar putea deveni mai mică decât valoarea datoriilor. Costul în numerar al acțiunilor reprezintă profiturile necesare pentru plata dividendelor la orice rată stabilită pe perioadă scurtă. În cazul unei finanțări din afara firmei, costul este reprezentat de "dividendul planificat", calculat ca sumă globală, prin preluarea valorii inițiale şi adăugând la ea impozitul total pe profit, deja plătit sau urmând a fi plătit pe acea valoare, dividend care se împarte la prețul acțiunii[2].

S-a constatat în cadrul economiilor avansate, apreciază specialiştii, că în perioada de inflație, când rata dobânzii aplicată datoriei unei firme include o componentă de compensare pentru întreprindere – ca împrumutator – față de pierderea valorii reale a propriului capital, costul inițial în numerar al activului întreprinderii, după scăderea impozitelor, poate deveni mult mai mic decât cel al datoriilor. De reținut este deci că nu trebuie să existe nicio obligație asupra firmelor de a-şi plăti dividente deținătorilor de acțiuni până când nu se înregistrează suficient profit disponibil.

Luând în discuție şi statul, ca agent economic, trebuie precizat că asistăm, în prezent, la un deficit bugetar de 72,8 miliarde lei, față de 36,3

---

scăderea impozitelor, datoriilor; de asemenea, partea de acțiuni cu dobândă variabilă; mai general, cota din capitalul unei firme deținută de acționari.

[1] Analiză făcută în capitolul "Company Financial Behaviour" din lucrarea lui Bain, A.D., *The Economics of the Financial System*, 1981, p. 111.

[2] Analiză făcută în capitolul "Company Financial Behaviour" din lucrarea lui Bain, A.D., *The Economics of the Financial System*, 1981, p. 111.

miliarde lei în 1990, ceea ce înseamnă o acumulare de capital foarte scăzută la nivel național şi o scădere a ratei economiilor, cheltuielile publice depăşind cu mult nivelul veniturilor guvernamentale. Şi cu toate acestea, nivelurile de impozite sunt destul de ridicate din punctul de vedere al populației şi întreprinderilor. Este adevărat că pentru balansarea echilibrată între veniturile şi cheltuielile sale, guvernul poate determina în modul cel mai direct creşterea economiilor proprii şi prin ridicarea nivelului impozitelor şi taxelor aplicate agenților economici. Dar această acțiune poate avea ca efect evident scăderea parțială a economiilor private. Cu cât impozitarea mai puternică se aplică asupra veniturilor şi mai puțin asupra consumurilor, cu atât subiecții economici sunt determinați a-şi restrânge economiile proprii. În cele din urmă, se constată astfel că, pentru a avea o valoare ridicată a economiilor naționale, creşterea nivelului impozitării nu este o soluție salvatoare, ci mai eficiente ar fi soluțiile de reducere a cheltuielilor guvernului.

În general, în cazul unui deficit bugetar, un guvern trebuie să apeleze la împrumuturi pe piața privată a creditului. Un fenomen care poate apărea şi în economia noastră odată cu structurarea pieței financiare şi care face necesară o asemenea acțiune a statului este acela, întâlnit în cadrul economiilor avansate (de exemplu, în Marea Britanie), unde se manifestă o întârziere la vărsarea în buget a sumelor aferente impozitării (în cazul respectiv, a impozitului pe valoarea adăugată). Iar atunci când, din cauza inflației – care se manifestă acut, în prezent, şi în economia noastră – veniturile şi cheltuielile statului cresc rapid, valoarea sumelor în cauză poate creşte substanțial.

În cazul României, veniturile bugetare cele mai ridicate au provenit de pe urma impozitului pe circulația mărfurilor (37,4%), într-o măsură apropiată, de pe urma impozitării salariilor (32,8%), un nivel mai scăzut înregistrându-l sumele vărsate din impozitele pe profit (20,4%)[1].

Având în vedere situația existentă în prezent în legislația noastră privitoare la impozite, pentru o stimulare a fenomenului economisirii şi creşterii investițiilor de capital, reluăm câteva idei majore, care s-au desprins din analizele de până acum:

1. Dacă luăm în considerare factorii care influențează economisirea ca fenomen, atunci atenția trebuie concentrată, cu deosebire, asupra impozitului pe venituri, economisirea fiind în relație direct proporțională cu sporirea nivelului veniturilor agenților economici.

2. Este necesară trecerea treptată la o impunere globală a veniturilor persoanelor fizice, luându-se în considerare veniturile din salarii, din meserii şi alte profesii libere, din închirieri, din drepturi de autor, din dividende şi dobânzi etc.

[1] Valori puse la dispoziție de Ministerul Finanțelor, la nivelul anului 1991, luna octombrie.

3. Se impune reducerea substanțială a numărului de cote procentuale aplicate şi a nivelurilor ridicate ale acestora, la majoritatea tipurilor de impozite directe practicate în prezent (impozitul pe salarii, impozitul pe profit, alte tipuri de impozite pe venituri, referite în lucrare).

4. Este necesară creşterea masivă a stimulentelor aplicate la impozitarea tuturor agenților economici (cu precădere: credite la impozite pentru investiții şi perioade de scutiri de impozite, la începutul activității firmelor) şi neobstacularea profiturilor părții străine prin aplicarea de rate de impunere descurajante.

5. Orientarea, pe viitor, spre o impunere asupra bogăției şi asupra transferurilor de avere, în limite scăzute de impozite.

6. Extinderea şi în politica noastră financiară a tendinței de pe plan mondial, de creştere a economiilor guvernamentale prin mărirea accentului pus pe impozitele indirecte (odată cu introducerea impozitului pe valoarea adăugată) şi micşorarea nivelului impozitelor directe, care vizează, cu deosebire, salariile populației şi veniturile firmelor, ținându-se cont că societatea românească va mai continua să fie o bună perioadă de timp o societate săracă, pe ansamblu, din cauza moştenirii trecutului.

Capitolul 5

DRENAREA IMOBILIZĂRII MONETARE ÎNTR-O ECONOMIE ÎN TRANZIȚIE: CAZUL ROMÂNIEI

Problematica excesului monetar şi a imobilizării monetare deține un loc privilegiat în conturarea programelor de macrostabilizare din economiile de tranziție. Aproape fără excepție, în literatura de specialitate consacrată economiilor centralizate, se conferă aceeaşi semnificație excesului monetar şi imobilizării monetare, deoarece, în condițiile în care prețurile sunt fixe, penuria este cvasigeneralizată, iar sistemul financiar insuficient dezvoltat, oferta excedentară de monedă tinde să se permanentizeze[1]. În fapt, imobilizarea monetară constă în acumularea unor structuri băneşti ce depăşesc nivelul necesar de lichiditate.

Ca şi în celelalte țări est-europene până nu demult planificate centralizat, în România s-a dezvoltat, în special începând din anii 1970, o imobilizare monetară semnificativă care, în 1988, se pare că era mai amplă decât cele din Iugoslavia, Polonia şi Ungaria, dar mai redusă decât cea din Bulgaria.

În general, persistența excesului de lichiditate reduce substanțial capacitatea de derulare a unor politici eficiente de control al inflației. De aceea, în toate țările est-europene – inclusiv în România – drenarea imobilizării monetare a fost admisă ca obiectiv prioritar al eforturilor de stabilizare macroeconomică.

Pornind de la situația concretă a României, în cele ce urmează se precizează cauzele permanentizării excesului de lichiditate. De asemenea, având ca punct de referință analiza efortului de macrostabilizare întreprins în România începând din ianuarie 1991, se încearcă identificarea efectelor drenării excesului monetar asupra procesului de economisire. În final, sunt prezentate o serie de concluzii privind eficacitatea programelor de stabilizare macroeconomică.

5.1. Premise metodologice

Acumularea excedentului de lichiditate se concretizează în reducerea vitezei de circulație a banilor. De aceea, nivelul şi evoluțiile acestui indicator

[1] Imobilizarea monetară este specifică nu numai economiilor centralizate, ci şi economiilor de război (vezi, spre exemplu, Klein, John J., *German Money and Prices*, 1932-44, în Friedman, Milton (ed.), *Studies in the Quantity Theory of Money*, The University of Chicago Press, p. 121-159).

sunt, de regulă, utilizate ca măsuri empirice ale dimensiunilor şi dinamicii imobilizării monetare.

În general, viteza de circulație a banilor reprezintă raportul dintre fluxul monetar aferent unei perioade de timp şi stocul monetar mediu corespunzător aceleiaşi perioade. În funcție de modalitatea de cuantificare a fluxului monetar, se pot distinge doi indicatori ai vitezei de circulație a banilor. Primul, denumit viteza tranzacțională, utilizează valoarea totală a tranzacțiilor băneşti ca estimator al fluxului monetar. Al doilea indicator, ce poate fi apelat ca viteză a venitului, se bazează pe măsurarea fluxului monetar cu ajutorul venitului național sau al produsului intern brut sau net[1]. Datorită dificultăților de ordin statistic, viteza tranzacțională a fost practic ignorată de studiile empirice; cercetătorii, ca, de altfel, şi practicienii, utilizează în analizele macroeconomice, în exclusivitate, viteza venitului, poate şi datorită faptului că venitul reprezintă un indicator de maxim interes pentru economişti.

Dacă raportul dintre valoarea tranzacțiilor băneşti şi venit rămâne neschimbat, atunci viteza tranzacțională înregistrează aceeaşi evoluție cu viteza venitului. Se pare însă că cei doi indicatori ai vitezei pot avea dinamici diferite în raport cu motivele principale ale deținerii de monedă. Astfel, în situația în care motivele deținerii de monedă sunt determinate cu precădere de rolul banilor ca mijloc de schimb, raportul dintre valoarea tranzacțiilor băneşti şi venit creşte şi deci dinamica vitezei venitului. În schimb, dacă banii sunt prețuiți în primul rând ca mijloc de tezaurizare, atunci raportul dintre valoarea tranzacțiilor băneşti şi venit se reduce, iar dinamica vitezei tranzacționale tinde să fie inferioară dinamicii vitezei venitului.

În ceea ce priveşte stocul monetar utilizat în calculul vitezei de circulație a banilor, se poate opta între cunoscutele agregate monetare M1, M2 şi M3. Agregatul M1 cuprinde numerarul în circulație şi soldul depozitelor la vedere. Agregatul M2 cuprinde, în plus față de M1, soldul depunerilor la termen şi al depozitelor pentru investiții. Agregatul M3 ia în considerare, pe lângă elementele incluse în M2, şi soldul depozitelor publice (depozitele bugetului public, inclusiv fondul pentru asigurări sociale, ale fondului pentru ajutorul de şomaj, fondului pentru construcții de locuințe, fondului pentru pensie suplimentară şi fondului de restructurare). Pentru estimările vitezei de circulație a banilor, cel mai frecvent utilizat este agregatul M2, cunoscut şi sub denumirea de masă monetară în sens larg. Un grad semnificativ de relevanță prezintă însă şi masa monetară în sens restrâns, respectiv agregatul M1.

[1] În literatura de specialitate au fost formulate opinii conform cărora, în cazul vitezei venitului, cel mai bun estimator al fluxului monetar este venitul personal corectat prin eliminarea veniturilor în natură; se apreciază că venitul personal reprezintă elementul determinant al înclinației spre deținerea de monedă (vezi Selden, Richard T., *Monetary Velocity in the United States*, în Friedman, Milton (ed.), *op. cit.*, p. 180-182, 234-238).

Având în vedere disponibilitatea informației statistice, viteza de circulație a banilor se calculează în continuare – ca viteză a venitului – pe baza produsului intern brut şi a stocului monetar în sens larg M2. Întrucât nu se realizează estimări ale stocului monetar mediu, viteza venitului se calculează, de obicei, cu ajutorul stocului monetar la sfârşitul perioadei. Concret, indicatorul ce se utilizează pentru măsurarea vitezei de circulație a banilor este ponderea stocului monetar M2, la sfârşitul perioadei, în produsul intern brut aferent perioadei respective. Creşterea acestei ponderi indică o diminuare a vitezei de circulație a banilor, în timp ce reducerea ponderii semnifică accelerarea vitezei.

5.2. Cauzele imobilizării monetare

Datele statistice ale României indică, pentru perioada 1985-1989, o tendință clară de creştere a ponderii masei monetare în sens larg (M2) în produsul intern brut:

Tabelul nr. 5.1

Ponderea masei monetare în sens larg (M2) în produsul intern brut, 1985-1989

Anul	Ponderea masei monetare în sens larg (M2) în produsul intern brut - %
1985	41,1
1986	43,0
1987	44,8
1988	49,6
1989	55,4

Evoluția crescătoare a ponderii masei monetare în sens larg în produsul intern brut ilustrează reducerea vitezei de circulație a banilor ca efect al acumulării unei semnificative imobilizări monetare.

În general, cauzele imobilizării monetare se pot grupa în două categorii principale[1]. Prima categorie de cauze se referă la raționalizarea microeconomică, respectiv la extinderea penuriei în aproape toate piețele. Întrucât situațiile de penurie generează incertitudini în ceea ce priveşte achiziționarea bunurilor, agenții economici tezaurizează banii pentru a putea cumpăra imediat bunurile în momentul în care acestea vor deveni disponibile. De asemenea, penuria obligă la constituirea de stocuri supradimensionate în raport cu cererea curentă. Evidențele statistice susțin faptul că, pentru a evi-

[1] Vezi Blanchard, O.; Dornbusch, R.; Krugman, P.; Layard, R.; Summers, L., *Reform in Eastern Europe and the Soviet Union*, U.N. – Wider, 1990, p. 24-26.

ta întreruperile în producție, agenții economici producători stochează cantități excesive de materii prime şi materiale şi imobilizează resurse importante sub forma producției şi investițiilor neterminate. În fapt, se manifestă o relație de cauzalitate cumulativă între gradul de penurie şi intensitatea procesului de stocare: accentuarea penuriei determină intensificarea tendinței de mărire a stocurilor, care, la rândul său, contribuie la agravarea în continuare a penuriei. Se poate ajunge, astfel, la o situație în care, în ciuda intențiilor agenților economici, dimensiunile penuriei fac posibilă accelerarea creşterii stocurilor. Aşa se explică faptul că, în anul 1988, creşterea stocurilor României a fost modestă (numai 3,1 miliarde lei), iar în anul 1989 a atins niveluri negative (-23,2 miliarde lei). Oricum, se pare că, în general, într-o economie de penurie, nivelul stocurilor este mult mai ridicat decât într-o economie normală, pentru care dezechilibrul dintre cerere şi ofertă nu este decât un fenomen accidental.

A doua categorie de cauze ale imobilizării monetare este dată de faptul că, datorită penuriei, consumatorii se află în imposibilitatea cheltuirii veniturilor pe bunurile existente şi deci sunt forțați să economisească. În condițiile în care prețurile sunt fixe şi majoritatea bunurilor raționalizate cantitativ, se pare că economiile forțate ale consumatorilor ar trebui să se amplifice. Pornind de la acest raționament, mulți cercetători susțin că economiile forțate ar constitui principala cauză a imobilizării monetare.[1]

Alți cercetători apreciază că, atât timp cât există o piață subterană dezvoltată, iar accesul pe aceasta este liber, conceptul de economii forțate este nerelevant; consumatorii pot achiziționa bunuri rare pe piețele oficiale de pe piața subterană la prețuri mult mai ridicate.[2]

De fapt, concepția economiilor forțate se bazează pe premisa că anticipările consumatorilor vizează o relaxare ulterioară a penuriei pe piața oficială. Dacă asemenea previziuni optimiste nu există, creşterea economiilor pare a fi rațională, din moment ce disponibilitatea anticipată a bunurilor pe piața oficială nu este mai ridicată decât cea curentă.

Întrucât măsurarea economiilor forțate este extrem de dificilă, dacă nu chiar imposibilă, capacitățile de verificare empirică a relevanței concepțiilor anterioare sunt minime. Oricum, se pare că relația dintre structura economiilor băneşti şi veniturile populației oferă anumite puncte de referință în acest sens. Astfel, în absența unui sistem dezvoltat de intermediere financiară, economiile trebuie să devanseze achiziționarea bunurilor de valoare ridicată. Corespunzător, creşterea ponderii economiilor în totalul veniturilor ar pu-

---

[1] Vezi Feltenstein, Andrew, *Fiscal Policy During the Demise of Central Planning: The Transition to a Market Economy and an Application to Czechoslovakia*, Departament of Economics, University of Kansas, 1990.

[2] Vezi Alexeev, M.; Gaddy, C.; Leitzel, J., *An Economic Analysis of the Ruble Overhang*, Departament of Economics, George Mason University, 1991.

tea constitui o indicație a optimismului anticipărilor privind atenuarea penuriei pe piața oficială. Pe de altă parte, raționalizarea microeconomică determină, din motive precauționale, creşterea ponderii numerarului în totalul economiilor băneşti ale populației, şi nu neapărat sporirea ponderii economiilor în venit. În fapt, raționalizarea microeconomică generează creşterea numerarului în detrimentul celorlalte forme de plasare a economiilor (depozite la casele de economii, obligațiuni etc.). Prin urmare, evoluția ponderei numerarului în totalul economiilor băneşti relevă semnificația raționalizării microeconomice, în timp ce evoluția ponderii economiilor în venituri oferă indicii ale relevanței concepției economiilor forțate.[1]

În cazul României, aceste evoluții se prezintă, pentru perioada 1975-1989, astfel:

Tabelul nr. 5.2

Relația dintre structura creşterii economiilor şi veniturile băneşti ale populației, 1975-1989

- % -

	1975	1980	1985	1989
Ponderea creşterii numeralului în creşterea totală a economiilor băneşti ale populației	29,3	29,9	28,9	37,7
Ponderea creşterii economiilor băneşti în veniturile băneşti totale ale populației	5,0	6,0	5,3	6,0

Se observă că în perioada 1975-1985 acumularea imobilizării monetare s-a datorat, în primul rând, economiilor forțate, raționalizarea microeconomică având un rol minor doar în prima parte a perioadei. Oricum, amploarea economiilor forțate a fost modestă, fapt susținut şi de viteza relativ lentă înregistrată de-a lungul perioadei în constituirea imobilizării monetare.

Situația s-a schimbat radical după 1985, când raționalizarea microeconomică a început să devină din ce în ce mai importantă. În ciuda faptului

[1] În condițiile în care costul de oportunitate al numerarului (dobânzile la depozitele de economii, câştigul obligațiunilor etc.) este redus, iar posibilitatea transformării în numerar a economiilor plasate sub alte forme decât numerarul este ridicată, nu se poate realiza o distincție fermă între efectele raționalizării microeconomice şi cele ale economisirii forțate. De fapt, întrucât ambele cauze ale imobilizării monetare au acelaşi substrat, penuria, este foarte dificil de apreciat cât din economiile totale ale populației sunt generate de necesitatea asigurării achiziționării imediate a bunurilor în momentul apariției lor pe piață (raționalizare microeconomică), cât şi de imposibilitatea cheltuirii venitului datorită indisponibilității cvasipermanente pe piața oficială – în ciuda anticipărilor optimiste – a majorității bunurilor (economii forțate). Se poate admite chiar transformarea în timp a efectelor raționalizării microeconomice în economii forțate şi invers.

că economiile forțate au sporit după 1985, se poate aprecia că cea mai mare parte a imobilizării monetare acumulate în România până în 1989 se datoreşte raționalizării microeconomice. Cel puțin în cazul țării noastre, datele statistice din perioada 1975-1989 confirmă concepția aportului subsidiar al economiilor forțate în crearea şi amplificarea imobilizării monetare într-o economie centralizată.

Primele luni ale anului 1990 constituie un caz special. Politica monetară expansionistă, provocată în condițiile menținerii prețurilor fixe, a determinat creşterea considerabilă a imobilizării monetare. În iunie 1990, masa monetară în sens larg ajunsese să reprezinte cca 68% din produsul intern brut. Reducerea ponderii creşterii numerarului în creşterea totală a economiilor băneşti ale populației, de la 37,7% în 1989 la 27,9% în 1990, şi sporirea ponderii creşterii economiilor totale în veniturile băneşti, de la 6% în 1989 la 12,1% în 1990, indică faptul că amplificarea substanțială a imobilizării monetare în cursul anului 1990 s-a datorat cu precădere economiilor forțate. Această constatare nu contravine, cum s-ar părea la prima vedere, cu aprecierea anterioară privind relevanța redusă a concepției economiilor forțate pentru o economie centralizată. În 1990, în România s-a abandonat sistemul planificării centralizate, fără a se introduce însă, într-o măsură corespunzătoare, mecanismele de bază ale pieței. Economia românească a anului 1990 nu ar putea fi caracterizată nici ca economie centralizată, nici ca economie de piață. Probabil că cel mai potrivit termen ar fi economie în curs de descentralizare. Într-o astfel de economie, se pare că rolul determinant în acumularea imobilizării monetare îl au economiile forțate; populația economiseşte în speranța că descentralizarea va genera un răspuns pozitiv al ofertei şi deci reducerea penuriei.

Cazul României sugerează deci următoarele concluzii de natură teoretică:

a) într-o economie centralizată, cauza principală a imobilizării monetare este raționalizarea microeconomică; economiile forțate au o semnificație minoră datorită existenței unei piețe subterane dezvoltate, dar şi anticipărilor că penuria nu se va lichida în cadrul sistemului economic existent;
b) într-o economie în curs de descentralizare, principala sursă a amplificării imobilizării monetare o constituie economiile forțate; raționalizarea microeconomică îşi reduce relativ importanța datorită anticipărilor – ce nu se vor materializa însă - că penuria se va lichida printr-un răspuns pozitiv al ofertei.

Concluziile anterioare trebuie admise însă cu rezerve, datorită faptului că fundamentarea lor empirică, având la bază numai cazul României, este insuficientă. Precauții sporite se cer îndeosebi pentru a doua concluzie, întrucât, în situația României, creşterea economiilor forțate s-a datorat nu nu-

mai optimismului anticipărilor, ci şi, în bună măsură, politicii monetare expansioniste.

5.3. Drenarea imobilizării monetare

Acumularea imobilizării monetare măreşte posibilităţile de finanţare a economiei. Oricum, această amplificare a resurselor de finanţare este doar temporară, din moment ce populaţia îşi poate retrage oricând depozitele de economii, exercitând presiuni considerabile asupra pieţei bunurilor. Imobilizarea monetară constituie deci o piedică serioasă în calea oricărui efort de stabilizare a presiunilor inflaţioniste.

În literatura de specialitate s-au conturat mai multe modalităţi de eliminare a imobilităţii monetare[1].

Între acestea, mai importante sunt următoarele:

a) creşterea corectivă a preţurilor;
b) sporirea ofertei de bunuri;
c) confiscarea administrativă a unei părţi a masei monetare;
d) blocarea unei părţi a masei monetare;
e) reducerea masei monetare prin convertire – voluntară sau impusă – a banilor în alte active.

Se pare că, cel puţin pe termen scurt, singura alternativă viabilă de eliminare a imobilizării monetare este creşterea corectivă a preţurilor. Toate ţările est-europene – cu excepţia Iugoslaviei, în care s-a realizat o reformă monetară – au optat pentru soluţia creşterii corective a preţurilor.

Practic, drenarea imobilizării monetare se poate realiza prin liberalizarea preţurilor şi promovarea unor politici monetare strânse. Creşterea preţurilor, indusă de liberalizarea acestora, reduce valoarea reală a stocului monetar existent, ceea ce echivalează, în fapt, cu o confiscare parţială. Pe de altă parte, pentru realizarea unei drenări rapide, dar şi pentru evitarea unei escaladări a preţurilor, este necesar ca expansiunea masei monetare după liberalizarea preţurilor să fie menţinută între limitele permise de răspunsul ofertei şi de posibilităţile de accelerare a vitezei de circulaţie a banilor. În principiu, cu cât creşterea masei monetare după liberalizare va fi mai mare, cu atât – ceteris paribus – preţurile vor înregistra un preţ mai amplu.

În cazul României, admiţând că eliminarea imobilizării monetare se realizează atunci când viteza de circulaţie a banilor corespunde unei ponderi de 35% a masei monetare în sens larg în produsul intern brut – ponderе comparabilă cu cele realizate în ţări cu niveluri similare de dezvoltare – şi presupunând constanţa produsului intern brut real, creşterea posibilă a pre-

[1] Dornbusch, Rudiger; Wolf, Holger, *Monetary Overhang and Reforms in the 1940's*, NBER Working Paper, No. 3456, 1990.

țurilor după liberalizare în diferite variante de evoluție a masei monetare se prezintă, conform unor calcule ipotetice simple, astfel:

Tabelul nr. 5.3

Eliminarea imobilizării monetare prin creşterea prețurilor, 1989-1991 (calcule ipotetice pentru 1991)

- % -

	31 dec. 1989	31 dec. 1990	31 dec. 1991		
			Var. I	Var. II	Var. III
Dinamica masei monetare în sens larg	100	118 100	130 110	136 115	142 120
Dinamica produsului intern brut	100	92 100	92 100	92 100	92 100
Dinamica prețurilor	100	115 100	224 194	234 203	244 212
Ponderea masei monetare în sens larg în produsul intern brut nominal	55	62	35	35	35
Ponderea imobilizării monetare în masa monetară în sens larg	37	43	0	0	0

Deşi efortul de drenare a excesului monetar a debutat în noiembrie 1990, odată cu prima etapă de liberabizare a prețurilor, adoptarea unei politici monetare ferme – care să accelereze drenarea şi, în acelaşi timp, să controleze presiunile inflaționiste – s-a realizat la începutul anului 1991 în cadrul acordului stand-by încheiat cu Fondul Monetar Internațional. Acordul susține un program de stabilizare macroeconomică ale cărui prevederi inițiale stabileau o creştere a masei monetare în sens larg în 1991, comparativ cu 1990, de 15% şi anticipau o creştere a prețurilor de 130-160%.

Se observă că, față de calculele ipotetice anterioare, acordul miza pe o viteză de circulație a banilor sensibil superioară celei corespunzătoare ponderii de 35% a masei monetare în sens larg în produsul intern brut. Din această perspectivă, politica monetară prevăzută în acord ar putea fi caracterizată ca excesiv de restrictivă[1].

Oricum, evoluția ulterioară a economiei româneşti diferă substanțial atât față de rezultatele calculelor ipotetice anterioare, cât şi în raport cu prevederile inițiale ale acordului încheiat cu Fondul Monetar Internațional:

[1] Aprecierea că acordul inițial încheiat cu Fondul Monetar Internațional a fost prea strâns trebuie privită cu rezerve, deoarece, în calculul masei monetare în sens larg, acesta utilizează o metodologie oarecum diferită de cea folosită în mod curent în statisticile bancare naționale.

Tabelul nr. 5.4

Evoluția masei monetare în sens larg, a prețurilor şi a ponderii masei monetare în sens larg în produsul intern brut, 1 ianuarie-30 iunie 1991

- % -

	31 dec. 1990	31 martie 1991	31 mai 1991	30 iunie 1991
Dinamica masei monetare în sens larg (M2)	100	101	100	114
Dinamica prețurilor (indicele prețurilor bunurilor de consum)	100	131	174	178
Ponderea masei monetare în sens larg în produsul intern brut[x)]	62	50	32	42

[x)] Estimări.

Datele statistice indică eliminarea completă, la sfârşitul lunii mai 1991, a imobilizării monetare. Se pare însă că este vorba numai de o aparență generată de ignorarea creditelor dintre întreprinderi şi a plăților amânate[1]. Acestea au ajuns să însumeze circa 300-400 miliarde lei la sfârşitul lunii aprilie 1991, respectiv 15-20% din produsul intern brut nominal.

Cea mai frecvent invocată cauză a amplificării creditelor şi plăților amânate între întreprinderi este controlul sever al creditului bancar ce a fost realizat în condițiile în care ratele dobânzii au cunoscut creşteri nesemnificative, rămânând negative în termeni reali, prin plafoane stabilite administrativ. În principiu, justificarea expansiunii creditelor şi a plăților amânate între întreprinderi pe seama caracterului excesiv de restrictiv al controlului creditului bancar poate fi admisă într-o oarecare măsură cu atât mai mult cu cât, conform datelor statistice prezentate anterior, masa monetară în sens larg a rămas neschimbată în perioada ianuarie-mai 1991, în timp ce prețurile au crescut cu 74%. Creditele şi plățile amânate între întreprinderi au atins însă dimensiuni atât de mari, încât este necesar să se continue analiza cauzelor amplificării acestora dincolo de raționalizarea strictă a creditului bancar. Se pare că o serie de motive principale ale dezvoltării creditelor şi plăților amânate între întreprinderi trebuie căutate în absența ajustării structurale a întreprinderilor şi a sectorului financiar-bancar.

Atât teoria, cât şi practica economică recunosc faptul că, pe termen scurt, principala modalitate de ajustare a întreprinderilor este raționalizarea efectivului mâinii de lucru. Creşterile neimportante ale şomajului în primul semestru al anului 1991 relevă intensitatea slabă a raționalizării mâinii de

[1] Fiind definită ca ansamblul creanțelor sectorului nebancar față de sectorul bancar, masa monetară nu include creditele şi plățile amânate între întreprinderi.

lucru. La aceasta a contribuit, într-o măsură decisivă, ineficiența controlului costului cu mâna de lucru prin plafoane impuse asupra salariilor individuale.

În absența unor ajustări substanțiale ale efectivului mâinii de lucru, întreprinderile s-au confruntat cu dificultăți majore în rentabilizarea, pe termen scurt, a producției, aceasta în ciuda faptului că prețul multor materii prime şi materiale – inclusiv energia – au fost subvenționate fie direct, pe seama bugetului public, fie indirect, prin intermediul ratei supraevaluate de schimb. Fiind confruntate şi cu restrângerea posibilităților de finanțare bancară, întreprinderile s-au aflat în situații limită în ceea ce priveşte achitarea plăților.

Pe de altă parte, plafoanele impuse creditului bancar mizează pe o anumită viteză de circulație a banilor. Dacă viteza efectivă este mai redusă decât cea anticipată, atunci, în mod evident, creditul bancar devine insuficient.

După cum s-a arătat anterior, drenarea imobilizării monetare prin liberalizarea prețurilor şi promovarea unei politici monetare strânse – în România, în principal, cu ajutorul plafoanelor de credit – implică accelerarea vitezei de circulație a banilor. În general, în condițiile în care creşterea prețurilor este superioară creşterii masei monetare, viteza de circulație a banilor manifestă – ceteris paribus – o tendință naturală de accelerare. Această tendință are însă anumite limite determinate de caracteristicile sistemului de intermediere financiară. În principiu, un sistem financiar-bancar flexibil amplifică posibilitățile de mărire a vitezei de circulație a banilor. Corespunzător, sistemul subdezvoltat de intermediere financiară ridică piedici serioase în accelerarea vitezei de circulație a banilor.

În România, ajustarea structurală a sectorului financiar-bancar în direcția flexibilizării sale a fost extrem de timidă, fapt care a redus intensitatea tendinței de amplificare a vitezei de circulație a banilor.

Probabil că, dacă s-ar fi introdus circulația efectelor comerciale (cambia, trata, biletul la ordin), s-ar fi acordat o atenție mai mare dezvoltării pieței interbancare a creditului şi, dacă s-ar fi realizat refinanțarea, pe bază de licitație, a băncilor comerciale, atunci s-ar fi mărit posibilitățile de creştere a vitezei de circulație a banilor.

În absența unor transformări structurale de substanță ale sistemului de intermediere financiară, se pare că viteza de circulație a banilor nu a sporit în măsura impusă de restrictivitatea politicii monetare şi creşterea prețurilor, creându-se, astfel, în raport cu ajustarea minimă a mâinii de lucru, o penurie relativă de lichiditate. Creditele şi plățile amânate între întreprinderi au constituit supapa de defulare a presiunilor exercitate de această penurie relativă de lichiditate. Deşi calculele realizate pe baza masei monetare relevă – aparent – o creştere considerabilă a vitezei de circulație a banilor, în realitate, datorită creditelor şi plăților amânate între întreprinderi, viteza a fost mult mai redusă.

Se pare că numai în raport cu ajustările structurale minime impuse, atât în sectorul întreprinderilor, cât şi în sectorul financiar-bancar, de cerința drenării excesului monetar, se poate aprecia corect gradul de restrictivitate a politicii monetare. Dacă ajustările structurale ar fi fost, în perioada ianuarie-mai 1991, suficient de ample, s-ar fi realizat, probabil, o drenare reală a excesului monetar, fără a se ajunge la o extindere atât de mare a creditelor şi plăților amânate între întreprinderi.

Este evident că acumularea creditelor şi plăților amînate între întreprinderi - imobilizări monetare, în fapt - a slăbit considerabil eficiența politicii monetare stricte. Încercările de relaxare a plafoanelor creditului bancar din iunie 1991 nu au dat rezultatele scontate, ci, dimpotrivă, au agravat imobilizarea monetară, deoarece nu au fost însoțite de o ajustare structurală corespunzătoare. Continuarea liberalizării prețurilor în iulie 1991 nu a rezolvat - cum era de altfel previzibil - problema creditelor dintre întreprinderi şi a plăților amânate Acestea s-au amplificat, ajungând în septembrie 1991 la circa 800 miliarde lei. În asemenea condiții, presiunile exercitate asupra prețurilor au fost considerabile, indicele prețurilor bunurilor de consum ajungând să fie în august 1991, comparativ cu octombrie 1990, de circa 297%.

5.4. Efectele drenării imobilizării monetare asupra procesului de economisire

Din punct de vedere teoretic, s-au conturat două concepții privind evoluția economiilor populației în condițiile unei creşteri a prețurilor impuse de drenarea excesului monetar. Prima concepție susține că, datorită creşterii prețurilor, populația îşi măreşte economiile pentru a putea face față în viitor unor cheltuieli mai mari şi a-şi menține, astfel standardul de viață[1]. A doua concepție are la bază teoria selecției de portofoliu[2]. Pornind de la premisa că în primele faze ale drenării imobilizării monetare creşterea prețurilor este atât de mare încât ratele reale ale dobânzii rămân negative, cea mai eficientă formă de plasare a veniturilor băneşti disponibile este achiziționarea de active fizice, întrucât costul de oportunitate al acestora – rata reală a dobânzii – este negativ. Corespunzător, depunerile în depozitele de economii – al căror cost de oportunitate este pozitiv, fiind dat de diferența dintre creşterea prețurilor şi rata nominală a dobânzii – şi tezaurizarea numerarului – al cărui cost de oportunitate este creşterea prețurilor – îşi reduc substanțial atractivitatea.

---

[1] Alexeev, Michael, *Savings and Retail Price Reform in a Quene-Rationed Economy*, Departament of Economics, George Mason University, 1991.

[2] Cagan, Phillip, *The Monetary Dynamics of Hyperinflation*, în Friedman, Milton, *op. cit.*, p. 27-33.

În cazul României, datele statistice prezentate în tabelul nr. 5.5 infirmă prima concepție, ponderea creşterii economiilor în veniturile băneşti ale populației reducându-se în semestrul I 1991, comparativ cu situația din anul 1990, cu 5,6 puncte procentuale.

Tabelul nr. 5.5

Ponderea creşterii economiilor în veniturile băneşti ale populației şi structura creşterii economiilor băneşti ale populației – 1990 şi semestrul I 1991

-- %

	1990	**1991 semestrul I**
Ponderea creşterii economiilor băneşti în veniturile băneşti totale ale populației	12,1	6,5
Structura creşterii economiilor băneşti ale populației	100,0	100,0
- depuneri la casele de economii	72,1	17,4
- numerar	27,9	82,6

Din perspectiva evaluării economiilor totale, cazul României pare deci să confirme a doua concepție.

În ceea ce priveşte structura creşterii economiilor băneşti, datele statistice indică o situație paradoxală în raport cu a doua concepție, conform căreia depunerile la casele de economii ar trebui să crească relativ, fiind mai avantajoase decât tezaurizarea numerarului. Având însă în vedere că efortul de macrostabilizare nu a reuşit drenarea imobilizării monetare şi lichidarea deplină a penuriei, se pare că în stabilirea opțiunii pentru depuneri la casele de economii sau pentru tezaurizarea numerarului un rol semnificativ l-a avut raționalizarea microeconomică; populația tinde să tezaurizeze numerarul pentru a putea cumpăra imediat bunurile deficitare în momentul apariției lor pe piață. În ciuda faptului că în 1991 penuria nu a mai fost atât de severă, efectul raționalizării microeconomice a fost intens, aceasta şi datorită anticipărilor privind creşterea continuă a prețurilor. Opțiunea în favoarea numerarului a fost generată şi de ratele nominale ale dobânzii care, în 1991, au rămas reduse, astfel încât diferența dintre costul de oportunitate al depunerilor la casele de economii şi cel al tezaurizării numeralului este nesemnificativă.

5.5. Concluzii: eficacitatea programelor de macrostabilizare

Stabilizarea macroeconomică nu se poate derula fără drenarea imobilizării monetare. Eliminarea rapidă a excesului de lichiditate reprezintă deci o condiție sine qua non a eficacității programelor de macrostabilizare. Experiența României sugerează următoarele concluzii în acest sens:

a) Drenarea excesului monetar prin liberalizarea prețurilor şi promovarea unei politici monetare restrictive nu se poate realiza cu succes în absența unor ajustări structurale minime.

b) Ajustarea structurală pe termen scurt a întreprinderilor devine efectivă în condițiile unei politici viabile de control al costurilor cu mâna de lucru.

c) Flexibilitatea sistemului de intermediere financiară este un factor important în accelerarea vitezei de circulație a banilor. Dacă aceasta nu atinge niveluri scontate, atunci, datorită creşterii prețurilor şi politicii monetare strânse, se poate genera, chiar şi în cazurile în care imobilizarea monetară este amplă, dar ajustarea mâinii de lucru lentă, o penurie relativă de lichiditate.

d) Un rol important în atenuarea presiunii pe care imobilizarea monetară o exercită asupra prețurilor îl are consolidarea depozitelor de economii prin asigurarea unei rate reale pozitive a dobânzii. Rata reală pozitivă a dobânzii contribuie şi la alocarea eficientă a creditului.

În principiu, cu cât sistemul de intermediere financiară este mai puțin flexibil, cu atât ajustarea efectivului mâinii de lucru, impusă de politica monetară strânsă, trebuie să fie mai amplă.

PARTEA A II-A

UTILIZAREA ECONOMIILOR INTERNE ŞI EXTERNE PENTRU FINANȚAREA INVESTIȚIILOR

Capitolul 6

SURSE DE FINANȚARE A INVESTIȚIIILOR. CREDITAREA INVESTIȚIILOR ÎN INDUSTRIE

Realizarea echilibrului economic intern implică favorizarea simultană a înclinației spre economisire şi a motivației de a investi, ceea ce presupune punerea în aplicare a mijloacelor adecvate acestor două obiective paralele.

Într-o economie modernă, aceasta se oglindeşte în existența unei palete foarte largi de instituții şi instrumente care mediază interesele celor ce dețin resursele financiare (indivizi, stat, instituții financiar-bancare, firme) şi ale celor ce au nevoie de ele (investitori).

În legătură cu aceste aspecte, țara noastră se confruntă în prezent cu două probleme: pe de o parte, necesitatea de a stimula activitatea investițională ca soluție pentru relansarea economică şi, pe de altă parte, sărăcia – ca volum şi structură – a resurselor financiare destinate scopului investițional.

Acest capitol este dedicat formulării unor răspunsuri mai detaliate la cea de-a doua problemă. Nu vom realiza acest lucru înainte de a preciza faptul că procesul de relansare investițional este afectat, de fond, de inflație. De altfel, chiar soluțiile finanțării investițiilor, pe care le vom arăta mai pe larg, sunt condiționate de programul de stabilizare a inflației.

Alegerea unui pachet de soluții de finanțare a investițiilor va depinde de orientarea către instrumentele monetare sau către instrumentele creditului în cadrul politicii monetare.

Deşi conjunctura economică-financiară actuală recomandă investirea (necesitatea de a retehnologiza, restructura producția, de a răspunde cerințelor pieței interne şi internaționale), în România se manifestă tendința de a investi numai pentru a supraviețui (deci pentru diminuarea costului, realizarea unor produse cu rentabilitate ridicată pe moment).

Situația aceasta este generată de: inexistența unui mediu concurențional (în principal din cauza menținerii monopolurilor, ofertei reduse de produse, reprezentării nesemnificative a proprietății private în domeniul productiv); faptul că “infuzia” scontată cu capital străin nu s-a produs; instabilitatea mediului economic; primatul intereselor imediate asupra celor de perspectivă. Toate aceste aspecte sunt complex determinate de ritmul galopant al inflației.

Schițarea unui răspuns de principiu la prima problemă este deci necesară. Opțiunea principală trebuie să fie oprirea inflației. Altfel, intențiile de

investiții vor scădea, iar expectativa va fi soluția pentru majoritatea potențialilor investitori. Concomitent, ajustarea structurală trebuie amplificată pentru a promova noi structuri ale pieței (competiția), pentru a favoriza climatul de încredere, privatizarea etc.

Ca atare, răspunsul de principiu la prima problemă reprezintă, în fapt, un compromis între măsurile austere de stăpânire a inflației şi necesitatea realizării fără şocuri sociale a procesului. Aşadar, între liberalizarea şoc a ratelor dobânzii (pentru indexarea la inflație) şi menținerea lor sub control, trebuie găsită o cale de mijloc care să satisfacă nevoia de a nu paraliza investițiile.

După cum se ştie legătura între rata dobânzii şi investiții este o legătură inversă (figura nr. 6.1).

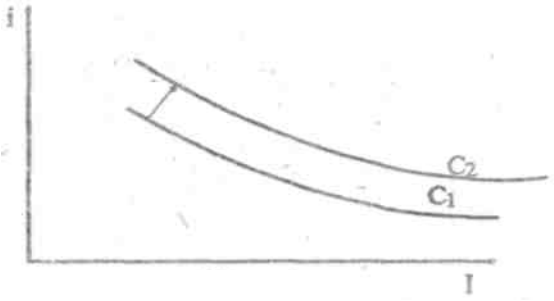

Figura nr. 6.1

În principiu, problema relansării investiționale depinde deci atât de nivelul ratei dobânzii, cât şi de mişcarea curbei investițiilor în sus şi la dreapta pe graficul din figura nr. 6.1. Deplasarea în sus a curbei este determinată de mai mulți factori (încredere, progres tehnic, expansiune monetară sau fiscală etc.).

În condițiile promovării politicilor de austeritate, cele mai apte măsuri să crească intențiile de investiții le constituie suportul financiar extern (pentru efectuarea importurilor necesare restructurării capacităților de producție) şi creşterea calității intermedierii financiare. Răspunsul la cea de-a doua problemă (structura incompletă a surselor de finanțare şi volumul redus al acestora) trebuie conceput din perspectiva ajustărilor financiare necesare pentru a creşte calitatea intermedierii financiare.

6.1. Sursa de finanțare a investițiilor

În continuare ne propunem să abordăm problema finanțării, care apare ca o constrângere a deciziei de investire a firmelor româneşti; astfel, sunt prezentate sursele pe care actualmente întreprinderile le pot mobiliza, unele

considerații privind inovații instituționale şi instrumentare necesare şi posibile privind selectarea surselor pe baza unor criterii ale investitorului şi imaginea procesului de creditare a investițiilor – ca unică modalitate de finanțare din exteriorul societăților comerciale.

În prezent, acoperirea nevoilor de finanțare a investițiilor se realizează din două surse – autofinanțarea şi creditarea – în proporții diferite, în funcție de starea financiară a firmelor, de obiectivele acestora, de mărimea şi forma lor de proprietate, de politica lor de investiții şi de starea pieței creditului.

Autofinanțarea[1] ideală pentru menținerea autonomiei, constituie o sursă gratuită, o alternativă de acoperire a necesarului de fonduri când dimensiunile afacerii, ale întreprinderii, situația ei financiară sau conjunctura economico-financiară exclud orice apel direct la piața financiară sau când o astfel de piață nu a fost creată.

În prezent, sursele proprii satisfac încă o mare parte a nevoilor investiționale (cca 80%); aceasta se datorează, în principal, politicii restrictive de credit (reflectată în condițiile impuse de bănci la acordarea de credite), ofertei slabe de produse, pozițiilor de monopol deținute de unele firme, politicii fiscale.

În viitor, evoluția contribuției autofinanțării la realizarea investițiilor va fi determinată şi de o serie de inconveniente pe care le incumbă: autofinanțarea generalizată şi sistematic folosită este, cel puțin pe termen scurt, un factor de creştere a prețurilor[2]; atunci când are ca efect constituirea unor rezerve exagerate, contrar chiar naturii contractului de societate, lezează interesele acționarului[3]; diminuând masa beneficiilor distribuite, reduce rentabilitatea acțiunii şi determină scăderea cursului la bursă; poate conduce la concentrarea excesivă a producției; utilizarea capitalurilor în aceeaşi întreprindere poate suprima un anumit număr de fapte generatoare de impozite[4]. Totodată, criza actuală a economiei româneşti, cu un nivel general de risc mai mare, impune întreprinderilor un volum suficient de economii "à risqué"

---

[1] Autofinanțarea, generată de resursele de exploatare, când suma lor este superioară celei a utilizărilor în exploatare, reuneşte economiile întreprinderii (beneficiile nedistribuite) şi un surplus monetar (amortizarea). Laghet, P.A., *La politique de financement des entreprises*, cap. 2 – "Les moyens de financement", Dossier Thémis, Presses Universitaires de France, 1972.

[2] Tendința întreprinderilor de a vinde produsele la prețuri care să le permită un beneficiu ridicat, coroborată şi cu o poziție de monopol de fapt sau de drept sau cu existența unei "piețe a vânzătorilor", poate duce la creşterea prețurilor – *op. cit.*

[3] Prin contractul de societate, două sau mai multe persoane convin să pună ceva în comun, în vederea realizării de beneficii şi împărțirii lor – *op. cit.*

[4] "Faptele generatoare de impozite" se referă la distribuirea de dividende, creşterea de capital sau împrumuturile obligatare – *op. cit.*

(capital-risc)[1], care să nu fie rambursabile într-un interval de timp determinat şi să nu fie remunerate pe o anumită perioadă de timp; acestea permit firmelor să-şi asume mai multe riscuri, realizând mai multe investiții, şi să se resimtă mai puțin dacă investițiile eşuează. De aceea, autofinanțarea trebuie să fie favorizată cu atât mai mult cu cât, ținând cont de amploarea nevoilor, se poate considera că există astăzi o penurie de capital-risc.

Astfel, estimarea ponderii viitoare a autofinanțării în finanțarea investițiilor trebuie să aibă în vedere avantajele şi dezavantajele acestei surse, privite prin prisma conjuncturii economice de ansamblu, pericolelor îndatorării şi caracterului imperios al investițiilor astăzi.

Îndatorarea, care a permis în trecut un mare efort investițional, a devenit periculoasă în prezent, faimosul "effet de levier" pe care îl induce asupra rentabilității fondurilor proprii s-a transformat în "effet de massue"[2].

În condițiile de rentabilitate scăzută a întreprinderilor, amortizarea financiară a împrumuturilor nu este – cel mai adesea – posibilă, rambursarea datoriei ajunse la scadență absoarbe o mare parte din disponibilitățile financiare degajate, iar simpla reînnoire a echipamentelor necesită credite. La efectele negative pe care le produce apelarea la credite asupra situației financiare a întreprinderilor, se adaugă şi influența negativă a acesteia la nivel macroeconomic – accentuarea inflației – care a impus adoptarea unei politici restrictive în domeniul creditării. Aceasta se reflectă în condițile impuse de bănci (acordarea creditelor pe baza unui studiu prealabil al performanțelor clienților; garantarea materială şi financiară; rate ale dobânzii ridicate) şi de Banca Națională.

În perspectivă, din aceleaşi motive de politică monetară strânsă şi având în vedere relativul exces de lichiditate existent în economie, se va continua descurajarea băncilor în acordarea de credite în mod mecanic şi, pe de altă parte, acestea vor fi constrânse să returneze băncii centrale excesul de lichiditate deja existent la dispoziția lor[3], ceea ce se va repercuta asupra condițiilor şi volumului creditelor acordate.

---

[1] Capitalul-risc este format din autofinanțare şi din fonduri proprii de origine externă. Wetzel, W.E., *Une mode de financement de l'entreprise aux Etats-Unis. Les Business Angels*, Problèmes Economiques, 2.117/'89.

[2] "Efectul de levier" al creditelor pentru investiții se concretizează în condiția obligatorie ca rata de eficiență a investițiilor să fie mai mare decât rata dobânzii. Însă rate ale dobânzii curente şi restante mari pot influența negativ eficiența investițiilor, pot să micşoreze capacitatea de investire a întreprinderilor; "effet de massue" – efect de bâtă.

[3] În acest scop, vor fi mobilizate instrumente monetare ca: menținerea şi scăderea relativă a nivelului plafoanelor de credite pe baza unor criterii de performanță bancară, capacitatea de a atrage depozite, structura plasamentelor etc., modularea procesului refinanțării acordate de Banca Națională a României celorlalte bănci, taxa scontului, sistemul rezervelor minime obligatorii.

Un element al conjuncturii economico-financiare de ansamblu, de influenţă nemijlocită asupra autofinanţării şi creditării şi asupra raportului dintre acestea îl constituie blocajul economico-financiar. Blocajul este generat de imobilizări nelichidate la timp, menţinerea întreprinderilor cu pierderi, necreditarea unor active curente şi restrângerea sferei creditului, liberalizarea preţurilor (care a dus la amplificarea fenomenului). Există două variante de soluţionare a acestei probleme: **compensarea parţială**[1] (care ar avea ca efect, pe de o parte, relansarea activităţii firmelor potenţial rentabile, iar pe de altă parte, falimentul celor nerentabile – dintre care unele indispensabile) şi **compensarea globală** (ştergerea datoriilor), cu preluarea de către stat şi băncile comerciale a pierderilor şi creditelor neperformante ale regiilor autonome şi societăţilor comerciale. Cea de-a doua variantă, deblocarea prin compensare, pare să fie capabilă să permită atingerea obiectivului scontat, cu condiţia sublinierii caracterului de excepţie al unei astfel de măsuri şi susţinerii ei de un sistem de creditare competitiv, selectiv[2].

În concluzie, ţinând seama de tendinţele ce se întrevăd pentru autofinanţarea şi creditarea investiţiilor şi de necesitatea realizării concordanţei între resurse şi obiective, se impune găsirea unor noi surse de finanţare a investiţiilor, crearea unui cadru instituţional şi instrumentar care să ofere posibilităţi multiple de acoperire a nevoilor de fonduri.

În construirea acestui cadru, rolul iniţiator principal va trebui să-l aibă statul, ca unic acţionar în prezent şi principal acţionar în viitor al celor mai multe întreprinderi şi instituţii financiar-bancare. Implicarea statului nu trebuie să fie punctuală, ci continuă şi nu atât directă (prin subvenţii), cât prin realizarea unor organisme care ar putea colecta şi orienta către domenii de interes macroeconomic resursele publice şi private.

Astfel de organisme pot fi societăţile financiare de dezvoltare, instituţile specializate în acordarea de împrumuturi nebancare, societăţile de leasing mobiliar şi imobiliar, organisme rescontoare.[3]

Societăţile financiare de dezvoltare

Activitatea unei societăţi financiare de dezvoltare, cu activitate complexă de promovare[4], se concretizează în: organizarea de anchete generale despre industrie şi de studii de justificare a proiectelor particulare; enunţa-

[1] Compensarea parţială realizată în lunile mai şi iunie a avut efecte parţiale şi din cauza volumului mic de credit injectat în economie.

[2] Deblocarea financiară va descătuşa sistemul financiar, dar nu va însemna desfacerea băierelor pungii bancare, ci dimpotrivă.

[3] Rolul de organism rescontor poate fi jucat de banca centrală sau de altă instituţie (de exemplu, în Franţa, de Creditul Naţional) şi se defineşte prin calitatea de cumpărător al unor titluri de credit de la bănci, înainte de scadenţă, la preţuri mai mici decât valoarea lor.

[4] Wellons, P.; Germidis,D.; Glavanis, B., *Banks and specialised financial intermediaries in development*, Development Centre Studies of OCDE, Paris, 1986.

rea de propuneri precise cu privire la întreprinderile noi, la îmbunătățirea proiectelor supuse aprobării lor; ajutor pentru găsirea de societăți tehnice şi de întreprinderi pentru clienți locali şi investitori străini; luarea de participații în capital şi furnizarea garanțiilor de emisiune pentru a atrage alți investitori privați; ajutor în fuzionarea diverselor întreprinderi vizând cererea de ansambluri industriale mai rentabile; dezvoltarea unei piețe a capitalurilor, încercând multiplicarea numărului de proprietari sau făcând apel la alte metode. Însă principala funcție a acestor societăți ar trebui să fie furnizarea de capitaluri, la început prin acordarea de împrumuturi ordinare (obişnuite) pe termen mijlociu şi lung, apoi prin împrumuturi obligatare şi (cu obligațiuni convertibile) sau prin luarea de participații.

Activitatea complexă de promovare a acestor societăți ar putea fi un instrument în restructurarea industriei, cuprinzând sectoarele industriale ce prezintă o importanță națională şi o justificare a riscurilor considerabile pe care le antrenează acțiunile întreprinse[1].

O societate financiară de dezvoltare poate servi drept legătură între puterile publice, pe de o parte, şi investitori, pe de altă parte; în multe țări, statul a încredințat importante capitaluri în gestiunea unor astfel de societăți, constituind un "fond de participare", care permite furnizarea de fonduri întreprinderilor şi care reprezintă unul dintre principalele instrumente de care poate dispune statul pentru a stimula creşterea economică fără a mări numărul întreprinderilor guvernamentale şi al societăților mixte. Pe măsură ce sectorul privat va deveni mai complet şi mai bine organizat, statul va ceda progresiv din acțiunile, participațiile dobândite, din fondul de participare.

Unul dintre instrumentele de care dispun societățile financiare de dezvoltare şi **instituțiile financiare specializate** (care pot fi considerate secții "specializate" ale celor dintâi) este **împrumutul** (împrumutul nebancar la care ne referim, spre deosebire de cel bancar, nu este creator de monedă). Acesta este rezervat, în principiu, întreprinderilor care nu au acces direct la piața financiară, datorită dimensiunii, formei de organizare sau situației financiare, iar pentru acordarea lui sunt mobilizate capitaluri de la stat sau de pe piața financiară (prin emisiunea de obligațiuni, centralizarea unor împrumuturi pe termen mediu)[2]. În țara noastră, beneficiarii unor astfel de împrumuturi de la societăți şi instituții specializate sau realizate prin intermediul acestora ar putea fi în principal firmele cu capital privat, mici şi mijlocii, organizate ca societăți în comandită simplă sau cu răspundere limitată.

---

[1] În Franța, cea mai mare parte a acestor organisme este controlată de stat, care dispune astfel de un instrument de a dirija economiile către anumite sectoare economice. Laghet, P.A., *La politique de financement des entreprises*, Dossier Themis, Presses Universitaires de France, 1972.

[2] Causse, G.; Chevalier, A.; Hirsh, G., *Management financier*, Sirey, 1979.

Împrumutul realizat prin emisiunea de obligaţiuni (**împrumutul obligatar**)[1] făcut de societăţile financiare în nume propriu sau al întreprinderilor are abilitatea de a mobiliza rapid economiile populaţiei, în special, şi de a le utiliza pentru finanţarea investiţiilor. Este rambursabil, purtător de dobândă şi negociabil la bursă. Obligaţiunile emise cunosc un număr de variante referitoare la felul dobânzii: dobândă progresivă şi crescând după o schemă prestabilită; dobândă capitalizată plătită odată cu rambursarea capitalului; dobândă variabilă cu rată nominală actualizată periodic[2].

Împrumutul obligatar poate fi realizat şi de sindicate, grupuri profesionale, sectoriale, regionale etc. (ce pot plasa împrumuturi colective, eventual garantate de stat, în contul întreprinderilor mici şi mijlocii)[3] şi de către marile firme. Reuşita unui împrumut obligatar presupune un anumit context economic şi financiar favorabil (de exemplu, deprecierea monetară ce se manifestă pregnant în ţara noastră nu stimulează împrumutul obligatar), garantarea şi unele avantaje care să stimuleze decizia de cumpărare. Acestor cerinţe le corespund **obligaţiunile convertibile**[4] care dau dreptul de a achiziţiona acţiuni ale societăţii emitente, protejând astfel pe deţinător împotriva deprecierii monetare. Totodată, acestea sunt avantajoase şi pentru întreprinderea care varsă dobânzi deductibile fiscal inferioare celor ale împrumutului obligatar normal şi care este dispensată de rambursarea sumei neamortizate. Obligaţiunile convertibile reunesc deci avantajele împrumuturilor şi acţiunilor, caracteristici defensive (ţinând de calitatea lor de titluri cu venit fix) şi caracteristici de risc (prin calitatea lor de "acţiuni în forţă")[5].

Împrumutul participativ (luarea de participaţii) poate fi consimţit de aceleaşi societăţi sau de altele (bancare, comerciale) oricăror întreprinderi şi constă într-un aport de fonduri care, din punct de vedere al întreprinderii care solicită împrumutul, sunt asimilate fondurilor proprii, fără ca pentru investitori să aibă toată rigoarea regimului acţiunilor (remunerarea depinzând numai de beneficii, risc în capital)[6].

Luarea de participaţii este, în general, un element al unei operaţii mai ample şi tinde să nu asocieze pe o perioadă mai îndelungată împrumutatul

---

[1] Împrumutul obligatar constă în a da cu împrumut o sumă de bani întreprinderii, în schimbul unui drept de creanţă materializat în titluri de obligaţiuni. Au aceeaşi valoare nominală şi dau dreptul la plata unei dobânzi anuale - *op. cit.*

[2] André, J., *Coût du capital et théorie du financement de l'entreprise*, Université Catholique de Louvain, 1977.

[3] Causse, G.; Chevalier, A.; Hirsh, G., *Management financier*, Sirey, 1979.

[4] Obligaţiunea convertibilă constituie un titlu de împrumut însoţit de un drept de opţiune, ce permite purtătorului său să schimbe creanţa sa contra acţiuni ale aceleiaşi societăţi în funcţie de modalităţile prevăzute în contract. André, J., *Coût du capital et théorie du financement de l'entreprise*, cap. V, Université Catholique de Louvain, 1977.

[5] *Op. cit.*

[6] Laghet, P.A., *La politique de financement des entreprises*, Dossier Themis, Presses Universitaires de France, 1972.

şi împrumutătorul (care trebuie să-şi folosească, în acest scop, fondurile proprii), ci pe durata obiectului participației.

Aceste valori mobiliare (obligațiuni ordinare şi convertibile, titlurile participative) ar putea înlocui, chiar şi numai provizoriu, acțiunile, răspunzând, pe de o parte, obiectivului de menținere a autonomiei firmei, iar, pe de altă parte, necesității de resurse financiare pentru investițiile societăților neorganizate pe acțiuni sau care, datorită situației lor economico-financiare, nu ar avea acces la piața financiară.

Societățile de leasing

O altă categorie de instituții de creditare în a căror demarare statul ar putea interveni direct sau indirect (prin crearea unui cadru fiscal favorabil, de exemplu)[1] o constituie **societățile de leasing mobiliar şi/sau imobiliar**[2]. Societățile de leasing pot fi înființate şi de bănci, pot fi bănci. Efectul acțiunii lor este deschiderea competiției în serviciile financiare (introduc inovații financiare, cum ar fi: analiza fluxului de numerar creditor şi noi instrumente pentru a colecta fonduri), sprijinirea şi încurajarea sectoarelor interne care pot crea locuri de muncă, pot exporta sau pot produce substitute pentru importuri.

Leasingul mobiliar şi imobiliar este favorabil întreprinderilor mici şi mijlocii sau puternic îndatorate pentru finanțarea imobilizărilor cu rată de randament inferioară costului lor de capital (finanțarea sediilor, birourilor), putând acoperi integral investițiile de creare sau dezvoltare ale unei firme[3] (vezi capitolul 6.2).

Toate aceste instituții şi instrumentele aferente lor ar putea pune mai bine în legătură pe cei ce dețin resursele financiare cu cei ce au nevoie pentru investiții, ar putea prelua o parte importantă a sarcinii ce apasă asupra sistemului financiar-bancar şi ar putea pregăti întreprinderile în vederea accesului lor la piața financiară.

Bursa de valori

În imaginea acestui cadru investițional, în prim-plan ca importanță şi în plan secund din punct de vedere instituțional-temporal, se află însă bursa de valori. Crearea acesteia este condiționată de ritmul de desfăşurare a privatizării şi poate fi favorizată de instituțiile menționate anterior. Locul princi-

[1] De exemplu, în Franța aceste societăți sunt scutite de impozit dacă distribuie cel puțin 85% din beneficiul lor. Burgard, J.J., *La banque en France*, Presse de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Dalloz, 1989.

[2] Leasing-ul (creditul-bail) mobiliar se referă la toate bunurile, în afară de imobile şi ceea ce le este încorporat. Creditul-bail imobiliar se referă numai la imobilele de folosință profesională.

[3] Badoc, M., *L'entreprise et ses banquiers*, Les Editions d'Organisation, Paris, 1977.

pal al bursei în mobilizarea de fonduri investiționale este motivat prin numărul mare de societăți pe acțiuni existente în economia românească şi de volumul mare de surse pe care emisiunea de acțiuni îl poate colecta. Creşterea de capital va acoperi sistematic o parte a investițiilor, fiind o modalitate rapidă de întărire a fondurilor proprii ale întreprinderilor[1].

Însă apelarea la această sursă presupune existența unui climat bursier favorabil (societatea emite acțiuni când cursul la bursă este ridicat, ceea ce îi permite să creeze mai puține acțiuni noi şi să nu disocieze capitalul).

Alegerea creşterii de capital ca mod de procurare a resurselor financiare reprezintă unul dintre actele cele mai grave ce intervin în viața firmei, deoarece generează un cost ridicat (noile acțiuni dau dreptul la o parte din rezultat pe o perioadă nederminată, acționarii cer o rentabilitate ridicată în schimbul expunerii lor la risc, dividendele nu sunt deductibile din punct de vedere fiscal) şi îi afectează autonomia[2].

6.1.1. Alegerea surselor de finanțare a investițiilor

Selectarea mijloacelor de finanțare a investițiilor se bazează pe anumite criterii, cu ponderi diferite, în funcție de mobilurile care animă întreprinderea şi de obiectivele pe care aceasta şi le-a fixat. În plus, intervin diverse constrângeri obiective, care rezultă din situația pieței financiare şi din regulile sale. Factorii care stau la baza alegerii surselor de finanțare a investițiilor sunt: autonomia firmei, costul finanțării, echilibrul financiar al întreprinderii, capacitatea de împrumut, facilitatea de aplicare, caracteristicile investiției, conjunctura economico-financiară etc.

Autonomia firmei acționează ca un criteriu mai mult sau mai puțin dominant, în funcție de dimensiunea firmei, de existența unui grup majoritar de acționari şi de ritmul de creştere a pieței[3]. Aceasta constituie o trăsătură esențială a economiei de piață, caracterizând libertatea fundamentală de a alege şi a întreprinde (adică de a cumpăra şi angaja resursele economice, de a organiza aceste resurse pentru producție şi de a vinde produsele lor pe piețe după bunul plac)[4]. Importanța ei creşte în perioada de conjunctură proastă sau de restricție la credit, când întreprinderea devine rapid dependentă de banca sa, supusă voinței ei.

---

[1] Creşterea de capital face parte din finanțarea externă, deşi capitalul obținut prin emisiunea de noi acțiuni este clasat în categoria "capitaluri proprii", deoarece, odată obținut, nu comportă niciun termen de exigibilitate.

[2] André, J., *Coût du capital et théorie du financement de l'entreprise*, Université Catholique de Louvain, 1977.

[3] Laghet, P.A., *La politique de financement des entreprises*, cap.3 - "Le choix des moyens de financement", Presses Universitaires de France, 1972.

[4] Stanlake, G.F., *Introductory economics*, Longman Group Limited, England, 1983.

Mărimea întreprinderii, măsurată prin nivelul cifrei de afaceri sau prin numărul de salariați, este un element foarte relativ. Pe lângă faptul că oferă sau nu posibilitatea accesului la anumite surse de finanțare (cele ale pieței financiare, de exemplu), este şi unul dintre factorii care influențează condițiile de îndatorare impuse de bănci (marile întreprinderi cu un volum de tranzacții mai important şi o activitate mai stabilă sau mai diversificată sunt avantajate din acest punct de vedere), susținând sau erodând autonomia debitorilor.

Menținerea autonomiei este o constrângere severă care încetineşte, în general, ritmul de creştere a firmei; metodele prin care poate fi apreciată se referă la păstrarea unui anumit nivel de lichiditate (metoda coeficienților structurii – coeficientul de îndatorare de 0,5-0,6, regula potrivit căreia îndatorarea netă nu trebuie să depăşească de 2-3 ori cifra de afaceri, cu toate taxele aferente)[1].

O sursă de finanțare care răspunde acestui criteriu, pe lângă autofinanțare, este utilizarea obligațiilor convertibile la sfârşitul unei perioade de 2-3 ani, care permite o creştere progresivă a capitalului, protejând grupul majoritar.

Costul finanțării este o apreciere care ar trebui să joace un rol esențial în alegere; însă, de cele mai multe ori, este considerat un criteriu secundar în raport cu altele, ca independența, solvabilitatea, datorită situației pieței financiare şi a posibilităților de împrumut (politica monetară, diversitatea instrumentelor şi instituțiilor, mediul concurențial, volumul resurselor de împrumut), datorită situației financiare a întreprinderii.[2]

Unii economişti susțin că aprecierea şi compararea costului diferitelor mijloace de finanțare nu este simplă şi permite cel mult alegerea dintre diverse mijloace în interiorul fiecărei categorii de finanțare[3] şi chiar în interiorul aceleiaşi categorii compararea este dificilă, deoarece efectele unui împrumut depind de volumul de îndatorare atins şi de efectul asupra beneficiului pe acțiune. În sprijinul facilității confruntării şi selecției pe baza costului finanțării, se constituie definirea costului unei surse de finanțare ca fiind corespunzător "ratei minime de rentabilitate scontate pentru fondurile încasate efectiv de către întreprindere, pentru a putea pune în plată venitul aşteptat de către furnizorii de capital în schimbul abținerii de a consuma şi al riscului la care se expune"[4], deci costul sursei de finanțare este rata internă care

[1] Laghet, P.A., *La politique de financement des entreprises*, Presses Universitaires de France, 1972.

[2] În afară de condițiile pieței, costul finanțării creşte progresiv cu gradul de îndatorare a firmei; creşterea acestuia din urmă măreşte riscul şi întreprinderea nu va găsi împrumuturi decât la rate din ce în ce mai ridicate.

[3] Causse, G.; Chevalier, A.; Hirsh, G., *Management financier*, Sirey, 1979.

[4] André, J., *Coût du capital et théorie du financement de l'entreprise*, cap II, 1977.

egalează valoarea actuală a intrărilor şi ieşirilor nete de fonduri rezultate din utilizarea unei surse de finanțare.[1]

Costul capitalurilor proprii este mai dificil de apreciat; el se traduce, în principal, printr-o cerință de randament, tacită sau subînțeleasă în contractul de finanțare. Autofinanțarea este elementul cel mai puțin costisitor dintre capitalurile proprii; ea suportă impozitul asupra beneficiilor, dar nu dă loc la plată, teoretic, decât dacă este vorba de încorporare de rezervă.

Creşterea capitalului nu antrenează cheltuieli financiare în sens contabil, dar, în afară de cheltuielile de emisiune, dă naştere obligației unui dividend pe o perioadă nelimitată.

Elementul principal al costului împrumuturilor pe termen lung şi mediu este dobânda, la care se adaugă anuitățile de rambursat şi cheltuielile pentru punerea în plată a venitului la împrumutul obligatar, dividendele şi comisionul de conversiune la obligațiunile convertibile sau în cazul creditului-bail, chiar şi valoarea reziduală de achiziționare. Recurgerea la îndatorire are, pe lângă costul său efectiv, un cost implicit, legat de creşterea riscului acționarului (nu numai posibilitatea de a nu percepe venit un anumit număr de ani, ci şi aceea a unei ruine complete, în cazul în care fondurile proprii ar trebui să acopere rambursarea împrumuturilor) şi influențează costul fondurilor proprii (prin faptul că determină scăderea valorii de piață a acțiunilor şi deci creşterea ratei de randament cerută de furnizorii de capitalul propriu).

Criteriul costului finanțării este important atât în alegerea surselor, cât şi a investițiilor, dar este un criteriu imperfect.

Echilibrul financiar al întreprinderii constituie un aspect de care trebuie să se țină seama, deoarece investiția, ca orice operație semnificativă, prezintă un risc mare, ea antrenând o scădere a lichidității activelor şi o creştere a îndatorării. În cazul în care investiția este scindată în operații succesive şi independente, "riscul de a avea echilibrul financiar compromis este limitat, deoarece succesiunea operațiilor poate fi încetinită".[2]

Prin capacitate de împrumut nu se înțelege atât volumul maxim de îndatorare, cât capacitatea de rambursare; un principiu esențial este acela că trebuie asigurată rambursarea împrumuturilor, oricare ar fi evoluția conjuncturii. Şi în cazul estimării acesteia se foloseşte metoda coeficienților de

---

[1] Modelul de calcul al costului unei surse de finanțare:
K = f (r, T, S, S')
K - costul oricărei surse de finanțare;
r - randamentul cerut de la titlurile lor de către proprietari;
T - variabila reprezentativă a ratei de impunere a beneficiilor societății;
S - cheltuieli de emisiune;
S' - cheltuieli de punere în plată a venitului alocat furnizorilor de capital (*op. cit.*).

[2] Laghet, P.A., *La politique de financement des entreprises*, Presses Universitaires de France, 1972.

structură (rata îndatorării pe termen lung şi mediu), cu regula ca împrumuturile pe termen lung şi mediu să nu fie mai mari decât cash-flow-ul pe trei ani[1].

Facilitatea de aplicare, adică modalităţile practice de realizare a operaţiunilor financiare, nu poate fi neglijată. Astfel, formalităţile necesare, circulaţia documentelor, precum şi alte condiţii directe sau indirecte pe care le pot impune creditorii orientează întreprinderile către anumite instituţii, către anumite surse de finanţare.

Un alt obiectiv vizat de firmă poate fi maximizarea valorii ei; pentru a ajunge la aceasta, nu este de ajuns mărirea fondurilor proprii, ci este necesară limitarea îndatorării[2] (aceasta sporeşte riscurile de insolvabilitate, iar împrumutătorul cere un randament mai ridicat, pe măsura creşterii îndatorării). De asemenea, "politica dividendelor afectează întotdeauna valoarea întreprinderii, dar măsurarea acestei relaţii este delicată"[3], deoarece situaţia pieţei, rapiditatea eroziunii monetare pot să modifice consecinţele unei politici de dividende.

În alegerea surselor de finanţare trebuie să se ţină cont de caracteristicile investiţiei căreia îi sunt destinate. Durata de amortizare a investiţiei constituie un criteriu pentru selectarea mijloacelor de finanţare şi indică, uneori şi instituţiile la care trebuie să se facă apel (în funcţie de specializarea şi de proveniența surselor de creditare)[4]. La fel, natura investiţiilor dă o afectare precisă resurselor financiare (de exemplu, investiţiile cu riscuri mari – cercetare-dezvoltare – au ca acoperire recomandată autofinanţarea), iar nivelul investiţiilor indică şi organismele creditoare, şi suma totală a finanţării (ce poate fi acoperită prin combinarea mai multor mijloace sau prin folosirea unei singure surse – creditul-bail).

Modul în care evenimentele majore interne şi internaţionale, de natură politică, economică şi financiară (conjunctura) îşi pun amprenta asupra procesului investiţional şi a finanţării acestuia este ilustrat de evoluţia istorică a structurii financiare a întreprinderilor – exemplul Franţei[5].

---

[1] Badoc, M., *L'entreprise et ses banquiers*, Les Editions d'Organisation, Paris, 1977.

[2] Îndatorarea poate contribui totuşi la creşterea beneficiului pe acţiune, datorită venitului scontat ca urmare a realizării investiţiilor.

[3] Laghet, P.A., *La politique de financement des entreprises*, Presses Universitaires de France, Paris, 1972.

[4] Eşalonarea în timp a nevoilor investiţionale determină ritmul de realizare a operaţiunilor financiare necesare pentru acoperirea lor.

[5] De exemplu, după al II-lea război mondial, nevoile investiţionale erau din ce în ce mai mari, iar sursele tradiţionale, autofinanţarea şi piaţa financiară erau anemice. Această contradicţie a fost rezolvată prin implicarea crescândă a băncilor în finanţarea investiţiilor, prin dezvoltarea creditării pe termen mediu pe baza mobilizării depozitelor la vedere sau pe termen scurt. Primul şoc petrolier antrenează un recul al resurselor interne ale întreprinderilor. Aportul autofinanţării creşte, recurgerea la credit rămâne limitată

Ierarhizarea acestor factori ai alegerii surselor de finanțare a investițiilor din punct de vedere al importanței lor este dată de o serie de argumente obiective şi subiective, fiind şi rezultatul jocului complex, interdependent al factorilor. Obiectivul vizat, în principal, prin selecționarea unei structuri financiare este găsirea celei mai puțin oneroase, celei mai compatibile cu securitatea întreprinderii.

Menținerea unui anumit raport între capitalurile proprii şi îndatorare este unul dintre criteriile cele mai frecvent utilizate de firme, dar şi de organismul financiar-bancar care participă la finanțare (dă o măsură a riscurilor pe care le implică afacerea).

Un alt criteriu tradițional este cel al adaptării timpului de dispoziție a resurselor (pentru împrumuturi, durata de acordare) la durata de viață a investițiilor[1].

Alegerea mijloacelor de finanțare este, de asemenea, influențată de condițiile care guvernează piața capitalurilor la un moment dat (volum de economii disponibile, rata dobânzii) şi creditul de care dispune întreprinderea în public (în cazul în care apelează la economiile publice).

Dar un factor principal rămâne adesea menținerea autonomiei firmei; aceasta este importantă mai ales pentru întreprinderile mici şi mijlocii şi poate duce la folosirea autofinanțării sau la obligația de a fracționa investițiile, însă şi la utilizarea aproape generalizată a creditului-bail[2].

Toate acestea demonstrează că este foarte dificil un demers rațional în alegerea unei politici financiare şi a unei politici de investiții, ceea ce impune utilizarea din ce în ce mai extinsă a modelelor matematice. Această metodă ameliorează condițiile de luare a deciziei, dar nu scade rolul întreprinzătorului de a angaja pariuri, ci permite măsurarea mai bună a riscurilor.

Investitorii români, în prezent, nu-şi pot manifesta pe deplin libertatea de opțiune în ceea ce priveşte sursele de finanțare a investițiilor. În primul rând, acestea se referă la limitarea impusă de sărăcia – ca volum şi structură – a resurselor. În al doilea rând, conjunctura economico-financiară, gradul mare de îndatorare a firmelor erodează autonomia lor şi determină o schimbare de sens în ceea ce priveşte unele criterii de alegere, care, din expresii ale independenței societăților, s-au transformat în constrângere.

(chiar dacă condițiile de îndatorare sunt favorabile), iar contribuția pieței financiare se măreşte lent (Ponthieux, S.; Chassard, Y., *Les ressources financières des entreprises et leur utilisation depuis 1970*, Problèmes économiques, nr. 2209/ian. 1991; Burgard, J.J., *La banque en France*, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1989).

[1] Din acest punct de vedere, autofinanțarea şi creşterea de capital sunt recomandate pentru investițiile de lungă durată şi însoțite de numeroase riscuri tehnice şi comerciale.

[2] Conso, P., *Gestion financière*, Paris, Dunod, coll. "Université et Technique", 1971.

6.2. Tipuri de credite pentru investiţii şi probleme ale utilizării lor în România

Creditul reprezintă, în present, unica modalitate de a pune la dispoziţia investitorilor economiile publice şi private, prin intermediul băncilor, şi singura sursă de finanţare a investiţiilor din exteriorul firmelor. Transferul economiilor de la posesorii lor către beneficiarii acestora prin creditare poartă amprentele contextului economico-financiar în care se desfăşoară.

Latura legislativă a conjuncturii economico-financiare, care guvernează procesul creditării, este conturată de Legea nr. 33/1991 privind activitatea bancară şi de Legea nr. 31/1990 privind societăţile comerciale.

Aceste normative aşază toate băncile pe poziţii egale faţă de banca naţională şi unele faţă de altele; astfel, toate societăţile comerciale bancare au posibilitatea de a acorda întreaga gamă de credite bancare (pe termen scurt, mediu şi lung, în lei şi în valută) tuturor agenţilor economici, scontându-se o specializare ulterioară, ca urmare a unui proces firesc de selecţie. Bineînţeles, există dificultăţi în utilizarea acestei posibilităţi de către toate băncile, ce ţin mai ales de acel "savoire-faire" propriu fiecărei activităţi; de exemplu în ceea ce priveşte creditarea investiţiilor, Banca Română pentru Dezvoltare (fosta bancă de investiţii) este automat avantajată datorită experienţei şi relaţiilor sale tradiţionale cu clienţii în acest domeniu[1].

De asemenea, principiile generale legiferate – autonomia societăţilor bancare, relaţiile directe întreprindere-bancă, înlocuirea acordării arbitrare a creditelor cu cea pe baza criteriilor de lichiditate, solvabilitate şi rentabilitate, formarea liberă a ratelor dobânzii – plasează băncile pe poziţii concurenţiale. Dacă în realitate se manifestă, în anumite privinţe, decalajul "tradiţional" ţării noastre dintre intenţiile unui act normativ şi reflectarea sa în practică, aceasta se datorează şi faptului că realizarea unui obiectiv de bază al reformei, cum este crearea pieţei creditului, necesită acţiuni ample, conjugate, de aceeaşi intensitate în toate domeniile sistemului economic. Astfel, din punct de vedere legislativ, cele două legi menţionate mai înainte ar fi trebuit să fie însoţite de Legea privatizării, Legea creditului, Legea falimentului, pentru a desăvârşi mecanismul concurenţial în cadrul sistemului bancar şi în cel al întreprinderilor, ştiut fiind faptul că lipsa concurenţei are ca efect sărăcia instrumentară şi instituţională.

Asupra procesului creditării acţionează, pe lângă această constrângere legislativă[2], şi constrângerea de ordin economico-financiar[3]: blocajul eco-

[1] De altfel, creditele pentru investiţii restante şi în curs de derulare, existente la data apariţiei Legii bancare la BRD, impun menţinerea unor relaţii cu debitorii. Astfel se explică ponderea pe care această bancă o deţine în cadrul angajamentelor pe termen lung.

[2] Prin "constrângere legislativă" înţelegem nedefinirea completă a cadrului legislativ.

[3] Vezi capitolul 6.1.

nomico-financiar şi inflaţia. Legătura creditare-conjunctură economico-financiară poate fi definită ca o relaţie biunivocă între cauză şi efect; pe de o parte, regăsim creditul printre factorii generali ai situaţiei actuale economice şi financiare, iar pe de altă parte, în prezent latura pregnantă a acestei relaţii este folosirea creditului ca principal instrument, dacă nu de ameliorare, cel puţin de stopare a agravării inflaţiei şi blocajului. Mijloacele utilizate în acest scop de către banca centrală sunt plafoanele de creditare[1] şi plafoanele ratelor dobânzii[2] impuse, rata dobânzii la creditele de refinanţare (corespondentă a taxei scontului din economiile moderne), prin rezervele minime obligatorii instituite.

Nerealizarea efectului scontat prin aceste măsuri de politică restrictivă în domeniul creditării se datorează faptului că, în dorinţa de a-şi crea o oarecare competitivitate, atractivitate faţă de clienţi, băncile sunt tentate să evite Banca Naţională (şi comisioanele mari percepute de aceasta). Astfel, o mare parte a băncilor au practicat şi practică dobânzi la credite mai mici decât dobânda la creditele de refinanţare, aceasta datorită faptului că folosesc mai ales surse proprii (capital social şi depozite)[3] şi/sau împrumuturi de refinanţare de la CEC, ASIROM şi alte bănci. De asemenea, în cazul solicitărilor de credite foarte mari, pentru a respecta limita de 20% din capitalul social vărsat al unei bănci ce se poate afecta unui client sub formă de credite pentru activitatea curentă şi pentru investiţii, societăţile bancare de stat şi particulare practică convenţii de cofinanţare.

Reuşita parţială doar a acestor instrumente reprezintă un argument important în demonstrarea necesităţii de a deplasa centrul de greutate al intervenţiei organului central bancar de la instrumentele creditării către cele monetare; această mişcare, însoţită de blocarea financiară prin compensare globală, ar determina relaxarea procesului de creditare şi aşezarea acestuia în rolul pe care îl conferă o economie de piaţă modernă.

Trăsăturile generale ale creditării în România evidenţiate anterior sunt valabile şi în ceea ce priveşte creditarea investiţiilor. Astfel, se observă o difuzare a creditelor pentru investiţii între bănci (tabelul nr. 6.1); dacă în decembrie 1990 ponderea cea mai mare o deţinea BRD şi Banca Agricolă, datorită specializării lor anterioare, acum structura creditelor pe termen mediu şi lung pe bănci este mai echilibrată.

Din acelaşi moment al aplicării Legii privind societăţile comerciale şi a Legii privind activitatea bancară (decembrie 1990), se înregistrează şi o

[1] Sunt instituite plafoane globale pe bănci, pe termene, pe clienţi.

[2] S-a renunţat, de curând, la marja impusă de 4% între dobânzile active şi pasive.

[3] Din acest punct de vedere, se evidenţiază, pe de o parte, băncile particulare – Banca "Ion Ţiriac", BANKCOOP, MINDBANK, şi, pe de altă parte, în cadrul băncilor cu capital de stat, BRD, care, în virtutea faptului că a fost bancă specializată în creditarea investiţiilor, deţine şi volumul cel mai mare de depozite pentru investiţii.

modificare considerabilă a structurii pe forme de proprietate a creditelor pentru investiții pe total bănci (tabelul nr. 6.2) şi pe fiecare bancă în parte (tabelul nr. 6.3). Ponderea creditelor acordate regiilor autonome scade, în favoarea celor consimțite societăților comerciale şi populației.

Schimbările cele mai spectaculoase s-au produs în cazul BRD şi BCR, în timp ce BRCE continuă să acorde credite pentru investiții numai regiilor autonome şi Banca Agricolă nu înregistrează diferențe semnificative în această perioadă.

Din punctul de vedere al volumului creditelor, se înregistrează o continuă creştere, ca urmare a necesității imperioase de a investi, a compensării parțiale din lunile mai şi iunie (care a mai fluidizat circuitele financiare) şi a creşterii prețurilor (la materii prime, materiale de construcții) – tabelul nr. 6.4.

Tabelul nr. 6.1

Structura creditelor pe termen mediu şi lung pe bănci

- % -

	Dec. 1990	Martie 1991	Aprilie 1991	Iunie 1991	Iulie 1991
BRD	35,3	32,8	31,8	30,2	28,3
BCR	1,6	3,2	3,8	5,9	6,6
BRCE	22,7	21,7	21,3	19,5	18,8
BANCA AGRICOLĂ	33	32,5	31,9	30,5	28,8
MINDBANK	1,7	2,8	2,9	2,6	2,4
BANKCOOP	-	0,7	1,8	4	4,9
Alte bănci	5,7	6,3	6,5	7,3	10,2

Sursa: Banca Națională a României.

Tabelul nr. 6.2

Structura creditelor curente pe termen mediu şi lung pe forme de proprietate – total bănci

- % -

	Dec. 1990	Martie 1991	Aprilie 1991	Iunie 1991	Iulie 1991
Credite curente pe termen mediu şi lung	100	100	100	100	100
- acordate regiilor autonome	91,8	64	63,5	60,4	57,4
- acordate societăților comerciale	0,1	25	23,9	23,9	23,5
- integral cu capital particular	-	0,2	-	-	-
- persoanelor fizice cu scop lucrativ	0,1	0,5	1	1	1,5
- acordate populației pentru alte scopuri	8,1	11	11,7	15,7	19,1

Sursa: Banca Națională a României.

Creditarea investiţiilor în ţara noastră se realizează prin credite pe termen scurt, mediu şi lung, pe baza unor principii generale[1]:

- aşezarea activităţii de creditare pe baze contractuale;
- garantarea reală a tuturor tipurilor de credite;
- negocierea dobânzilor, atât la încheierea contractelor de credite, cât şi pe parcursul derulării creditării;
- acordarea de credite pe termen mediu şi lung, pe obiectiv de investiţii sau listă de utilaje, precum şi pe acţiuni sau grupuri de obiective simultane;
- analiza documentaţiei tehnico-economice şi a situaţiei economico-financiare a solicitantului.

Tabelul nr. 6.3

Evoluţia structurii creditelor curente pe termen mediu şi lung pe forme de proprietate, pe bănci

Credite curente pe termen mediu şi lung	BRD		BCR		BRCE		BA		MINDBANK		BANKCOOP	
	Dec. 1990	Iul. 1991	Dec. 1990	Iul. 1991	Dec. 1990	Iul. 1991	Dec. 1990	Iul. 1991	Dec. 1990	Iul. 1991	Dec. 1990	Iul. 1991
- acordate regiilor autonome	100	29,4	90,5	41,3	100	100	98,2	97	-	-	-	41,4
- acordate societăţilor comerciale	-	70,2	9,5	53,1	-	-	-	-	96,7	98	-	43,2
- cu capital particular	-	-							-	-	-	34,5
- persoanelor fizice cu scop lucrativ	-	-	9,5	9,2					-	-	-	8,7
- acordate populaţiei pentru alte scopuri	-	0,4	-	5,5	-	-	1,8	3	3,3	2	-	15,4

Sursa: Banca Naţională a României.

Tabelul nr. 6.4

Evoluţia volumului creditelor curente pentru investiţii pe total bănci

mil. lei

	Dec. 1990	Martie 1991	Aprilie 1991	Iunie 1991	Iulie 1991
Credite pe termen mediu şi lung	222526	231473,7	234299,9	251617,9	267158,4
- curente	217298,5	227521	230102,3	246793,7	262251
- acordate regiilor autonome	199430,8	145614,7	146160,2	149053,3	150262
- acordate societăţilor comerciale	337,8	56872	55044,6	59069,5	61611
- acordate populaţiei pentru alte scopuri	17529,9	25034,3	26897,5	38670,9	50077

Sursa: Banca Naţională a României.

[1] Legea nr. 33/1991 privind activitatea bancară.

Aceste reguli de bază au caracter universal, corespund necesităților unui sistem bancar modern, dar reflectarea lor în realitate se îndepărtează de la forma "pură". Astfel, nu se poate vorbi de o "garantare reală" din moment ce nu a fost încă rezolvată problema proprietății[1], din moment ce toate creditele (de finanțare a activității curente şi a celei investiționale) au aceeaşi garantare materială[2], din moment ce nu există o lege a falimentului.

De asemenea, nu poate fi vorba de o negociere reală a ratelor dobânzii, atât datorită încorsetării procesului de creditare de către banca centrală, cât şi datorită poziției dependente a firmelor față de instituțiile bancare (determinată de blocajul financiar, de insuficiența resurselor de finanțare, de starea financiară proastă a multor întreprinderi) şi lipsei unor alternative instituționale şi instrumentare[3].

În sfârşit, analiza documentației tehnico-financiare este superficială; s-ar părea că băncile acordă mai multă importanță garantării materiale şi financiare, deşi o protecție mai bună împotriva riscurilor de nerambursare o constituie o profundă analiză contabilă şi extracontabilă (analiza bonității clientului ar trebui să stea la baza deciziei de creditare şi negocierii ratei dobânzii).

O altă trăsătură a procesului intern de creditare a investițiilor este tratarea preferențială a unor categorii de firme. Astfel, în cazul Băncii Comerciale a României, se solicită garantarea de către proprietarii firmelor cu bunuri personale, până la concurența sumei datoriei şi dobânzii, şi cu bunurile achiziționate din creditul respectiv, chiar dacă suma garanțiilor din gaj şi ipotecă acoperă în procent de 110-120% creditul solicitat şi dobânda, în timp ce întreprinderile de stat pot garanta numai cu bunurile cumpărate. Acest fapt are, desigur, motivații: pe de o parte, riscul unor întreprinderi private într-o economie instabilă, iar pe de altă parte, "garanția morală" prezentată de proprietatea de stat (sau, în cazul băncii MINDBANK, favorizarea interesului unui grup – sectorul cooperației meşteşugăreşti – în care scop a şi fost înființată). Tratamentul preferențial cuprinde şi sfera ratelor dobânzii; se poate observa, astfel, caracterul "mai negociabil" al acestora în cadrul rela-

[1] De exemplu, deoarece majoritatea întreprinderilor sunt încă proprietate de stat, nu poate fi instituită ipotecă asupra bunurilor imobiliare ale acestora, care ar da dreptul ca, în caz de executare silită, să se procedeze la vânzarea lor prin licitație, băncile trebuind să se mulțumească cu scrisori de garanție din partea ministerului tutelar, ca reprezentant al statului.

[2] Aceasta pune probleme în eventualitatea unui faliment, când, urmând ordinea exigibilității, o mare parte din credite ar rămâne neacoperită.

[3] Deşi există o reală negociere a creditelor în cadrul relațiilor băncilor private cu clienții lor, accesul firmelor la creditele băncii este îngrădit fie prin statutul băncilor (de exemplu, MINDBANK se adresează doar cooperației meşteşugăreşti şi sectorului privat), fie prin condițiile cerute.

ţiilor bănci-firme particulare[1] (în funcţie de o serie de considerente privind obiectul activităţii – se stimulează sectorul productiv – seriozitatea afacerii şi a conducătorilor ei, starea financiară etc.).

De asemenea, se remarcă faptul că există caracteristici ce individualizează fiecare instituţie bancară în ceea ce priveşte condiţiile de acordare a creditelor pentru investiţii:

- Banca Agricolă solicită acoperirea în proporţie de 40% cel puţin din surse proprii a necesităţilor investiţionale;
- termenul de acordare a creditelor se întinde, în principiu, în cazul Băncii Comerciale a României, până la 20 de ani, în timp ce la MINDBANK este de obicei de 5 ani şi maximum 10 ani, iar Banca "Ion Ţiriac" preferă termenul de 5 ani;
- MINDBANK-ul lasă libertatea solicitanţilor de a folosi cele mai bune argumente în fundamentarea profitabilităţii firmei şi a investiţiei[2], în timp ce celelalte bănci cer anumiţi indicatori calculaţi pe baza metodologiei aflate în normele de creditare ale fiecăreia.

Dintre toate băncile, se evidenţiază – ca promotori ai relaţilor de piaţă şi ai concurenţei – instituţiile bancare private, iar dintre acestea, Banca "Ion Ţiriac" singura cu capital particular în adevăratul sens. Aceasta aşază toţi clienţii săi pe poziţii egale (societăţi comerciale cu capital privat şi/sau de stat), diferenţierea în condiţiile de creditare (garanţii, dobânzi, termene) efectuându-se strict pe criterii de bonitate şi solvabilitate. Rapiditatea obţinerii creditelor, flexibilitatea (în general, calitatea serviciilor oferite) şi prestigiul de care se bucură firma determină o largă solicitare a acestei societăţi bancare, deşi ratele dobânzii practicate sunt mai ridicate decât la celelalte bănci (nivel minim 20%). Prin această din urmă caracteristică, Banca "Ion Ţiriac" este singură bancă a cărei politică de credite se înscrie în politica restrictivă promovată de Banca Naţională a României[3].

Considerăm că toate celelalte bănci practică rate ale dobânzii la creditarea investiţiilor prea mici pentru a constitui o asigurare împotriva riscului inflaţiei: BCR – 14%, BRD – 10,5%, MINDBANK – 13%-14%. Exemplul acestei bănci, precum şi al BANKCOOP-ului şi MINDBANK-ului scoate în evidenţă importanţa şi necesitatea promovării proprietăţii private şi în sistemul financiar-bancar, a capitalului străin.

---

[1] Normele privind creditarea investiţiilor, în acest caz, au un caracter orientativ, permiţând o mobilitate mai mare a relaţiilor.

[2] Doar în cazul sectorului cooperatist, MINDBANK-ul preferă un indicator – profitul previzional –, dar şi acesta calculat prin orice metodă.

[3] În stabilirea acestui nivel al dobânzii s-a ţinut cont de rata de refinanţare (la credite pe termen scurt – 18%, la credite pe termen lung – 15%), ştiut fiind faptul că aceasta este o modalitate de asigurare împotriva riscului inflaţiei, pe lângă termenele mai mici de rambursare a creditului.

O altă tendință evidentă în procesul de creditare a investițiilor o constituie restrângerea creditului pe termen lung (peste 5 ani), pe de o parte, datorită faptului că s-a redus foarte mult construcția de noi obiective de investiții căreia îi era afectată această sursă, iar pe de altă parte, ca urmare a ineficienței angajării pe o perioadă foarte mare a unor fonduri importante în condiții inflaționiste şi de penurie a resurselor de creditare. Prin aceasta, creditarea pe termen lung se încrie în orientarea manifestată şi în alte țări, unde nu are o contribuție hotărâtoare la finanțarea investițiilor, mai ales pentru întreprinderile care au acces la multe alte surse datorită condițiilor impuse de bănci[1]. Se poate aprecia că, în viitor, sarcina finanțării pe termen lung ar putea reveni, în majoritate, organismelor specializate în împrumuturi pe termen lung şi societăților de asigurare.

O finanțare complementară creditului pe termen lung o reprezintă creditul pe termen mediu. Datorită termenului mai scurt de acordare (1-5 ani) şi activităților investiționale pentru care se acordă (reconstrucția sau dezvoltarea capacităților de producție existente, retehnologizarea şi modernizarea proceselor de producție), corespunzătoare politicii investiționale a firmelor (în general, de supraviețuire), acesta tinde să capete amploare.

Utilizarea de către bănci, în creditarea pe termen mijlociu, şi a depunerilor la vedere presupune un risc suplimentar ce ar putea fi limitat prin "mobilizarea" avansului, dând naştere creditului pe termen mediu mobilizabil[2].

Mobilizarea constă în rescontarea titlurilor de credit pe lângă unele organisme specializate, "ecran" între bănci şi banca centrală, pentru a evita ca aceste credite să apese asupra monedei într-o manieră amplă (risc inflaționist). Tehnica aceasta permite controlul masei globale a creditului pe termen mediu acordat, asigurarea oportunității economice a concursurilor cerute, finanțarea cât mai mult timp posibil a acestui tip de credit din resursele existente[3].

Sistemul este suplu deoarece mobilizarea efectelor nu este realizată decât în măsura în care întreprinderea are nevoie de acestea, ceea ce îi

---

[1] Badoc, Michel, *L'entreprise et ses banquiers*, Les Editions d'Organisation, Paris, 1977, cap. 5.1 – "Aprecierea condițiilor băncii".

[2] Fazele obținerii unui credit pe termen mediu mobilizabil sunt: întreprinderile adresează cererile lor de credite pe termen mediu băncilor lor; acestea pregătesc dosarele, acordând o mare atenție normelor şi considerațiilor impuse de organismele ce eliberează acorduri de mobilizare şi de banca centrală, pentru a obține acordul organismului rescontor. Dacă proiectele obțin agrearea finală, băncile asigură finanțarea în funcție de diferite tehnici: emisiune de bilete la ordin, apoi scontate, "prin contract". Burgard, J.J., *La banque en France*, Presse de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1989.

[3] Laghet, P.A., *La politique de financement des entreprises*, Dossier Themis, Presses Universitaires de France, 1972; cap. 2 - "Les moyenes de financement".

permite să adaptaze utilizarea creditului la fluctuațiile trezoreriei sale şi deci să limiteze costul operației. În plus, banca nu numai că aduce totalitatea fondurilor, dar suportă şi riscul.

Iată de ce acest tip de credit este recomandabil atât pentru întreprinderi (în special mici şi mijlocii), cât şi pentru echilibrul monetar al economiei noastre.

Pe piața creditului din țara noastră se simte nevoia unor instrumente care să răspundă mai prompt necesităților de fonduri investiționale ale firmelor, atât ca volum, cât şi ca tehnici de acordare. Acestor cerințe ar putea să le răspundă "facilitățile cu opțiuni multiple" ("multiple option facility" – MOF)[1], al căror germene se regăseşte în realizarea acelor convenții de cofinanțare. MOF reprezintă o linie de credit acordată unei întreprinderi de un sindicat bancar, pe o durată de 5 ani, cu posibilitatea de prelungire cu 2 sau 7 ani.[2] Este o modalitate suptă (acordat în monedă națională sau în devize, utilizat în diverse moduri: avansuri pe termen scurt, scontare de scrisoare de schimb, emisiune de bilet la ordin etc.) şi cu un cost moderat (comision de conducere, de confirmare şi de utilizare).

Corespunzător aceloraşi cerințe este un alt tip de credit[3] – leasing-ul (creditul-bail) mobiliar şi/sau imobiliar. Acesta se defineşte ca "achiziționarea, printr-o instituție de credit, de bunuri de echipament sau de imobile de folosință profesională, date în locație cu promisiunea de vânzare la un preț rezidual".[4] Oricare ar fi obiectul creditării, leasing-ul este rapid, suplu (atât din punctul de vedere al criteriilor de acordare, cât şi din cel al procedurilor practicate: creditul-bail "sprijinit", cesiunea-bail ("lease back"); creditul-bail "industrial".[5]

În plus, nu diminuează capacitatea de a contracta împrumuturi (apare în bilanț drept cheltuială de exploatare), nu necesită decât garanții scăzute

---

[1] Burgard, J.J., *La banque en France*, Presse de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Dalloz, 1989.

[2] Există şi formule în care facilitarea nu este deschisă decât pentru 1 an, reînnoibilă, iar termenul final poate fi fixat în orice moment de inițiativa grupului bancar sau a împrumutatului (*op. cit.*).

[3] Este considerat tehnică de credit deoarece cumpărarea unui bun nu necesită aportul inițial al totalității prețului şi deoarece plata este eşalonată în timp.

[4] Burgard, J.J., *La banque en France*, Presse de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Dalloz, cap. VII, 1989.

[5] Creditul-bail "sprijinit" serveşte la finanțarea ansamblului producției unui producător de material care va fi apoi subînchiriat unor terți utilizatori. Prin lease-back, o întreprindere vinde un bun al cărui proprietar este şi-l reînchiriază prin credit-bail. Creditul-bail "industrial" este o operație de finanțare prin credit-bail a unui ansamblu important şi complex, pentru care intervine o societate specializată, creată pentru această unică operație (Burgard, J.J., *La banque en France*, Presse de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Dalloz, cap. VII, 1989).

şi permit o finanțare integrală a investițiilor; în schimb, costul acestor credite este relativ ridicat şi afectează nivelul autofinanțării sau duce la majorarea prețurilor.

Astfel, creditul-bail se dovedeşte ca o alternativă de finanțare a investițiilor avantajoasă pentru firmele mici şi mijlocii sau puternic îndatorate.

Până la adoptarea unor noi tipuri de credite, prin liberalizarea de facto a formării ratelor dobânzii, prin eliminarea plafoanelor asupra creditării şi prin renunțarea la finanțarea preferențială, se poate transforma creditul într-o sursă de finanțare competitivă, într-un instrument activ al transformării economiilor în capital.

6.3. Probleme ale acordării creditelor pentru investiții

Completarea imaginii procesului de creditare a investițiilor în țara noastră necesită şi prezentarea aspectelor de tehnică de aprobare, acordare, garantare, control al utilizării creditelor care definesc mai bine relația dintre investitori şi bănci – relație bazată din ce în ce mai mult pe complementaritatea intereselor lor, pe cunoaşterea reciprocă. Pe de o parte, întreprinderea trebuie să cunoască sistemul bancar astfel încât să poată alege, în funcție de problemele financiare care i se pun, cel mai "convenabil" creditor[1] şi să-şi poată pregăti dosarul ataşat cererii sale de credit. Conjunctura economico-financiară a României îşi pune amprenta şi asupra acestei probleme; astfel, întreprinderile nu-şi pot manifesta, în cele mai multe cazuri, libertatea de a-şi alege partenerul-bancher deoarece gradul ridicat de îndatorare şi situația lor financiară precară le pune într-o situație de dependență față de băncile cu care au relații tradiționale sau nu le permite accesul la altele.

Pe de altă parte, băncile trebuie să fie la curent cu problemele economico-financiare de ansamblu ale economiei şi cu cele ale agenților economici clienți sau viitori clienți, pentru a decide în mod conştient acordarea de credite, pentru a proceda la negocierea acestora şi în vederea unei cât mai bune asigurări împotriva riscurilor. Decizia de acordare a creditului constituie o problemă foarte complexă şi trebuie să aibă în vedere: masa bănească angajată, realizarea de profituri şi prevederea riscurilor; competiția continuă cu celelalte bănci; eliminarea riscurilor financiare ale băncilor, dar şi ale investitorilor, prin utilizarea metodelor moderne de determinare a ren-

[1] Criteriile de alegere sunt:
- condițiile şi calitatea serviciilor (durată, cost, volumul creditului, garanții, dobânzi);
- know-how-ul;
- apropierea geografică;
- motive "afective";
- puterea băncii.

(Badoc, Michel, *L'entreprise et ses banquiers*, Les Editions d'Organisation, Paris, 1977)

tabilității proiectelor, ca şi a bonității solicitanților de credite; înțelegerea în profunzime a tuturor tendințelor şi fenomenelor înregistrate în activitatea economico-financiară (concurența, inflația etc.).

Dintre acestea, se evidențiază ca un aspect major în creditarea pe termen mediu şi lung necesitatea unei aprecieri globale a firmei, deoarece:

- presupune un angajament pe o lungă durată, însoțit de un grad de risc, ceea ce impune o analiză a gestiunii creditelor primite până în acel moment;
- creditele se rambursează din profit (sau din marja brută de autofinanțare), astfel încât trebuie să fie analizate toate elementele de exploatare ce intervin în realizarea acestuia;
- garanțiile mobilizate în acest caz sunt inferioare celor ataşate creditelor de exploatare; prin urmare, banca trebuie să cuprindă o perioadă de timp care se întinde departe în viitor, bazându-se pe o examinare profundă a condițiilor actuale de producție[1].

Un prim criteriu în aprecierea unei firme este constituit de mărimea şi prestigiul acesteia. Deşi considerat un criteriu relativ, mărimea întreprinderii[2] oferă informații despre procesul investițional şi sursele la care se poate apela; astfel, întreprinderile mari au programe de investiții a căror execuție se întinde pe mai mulți ani, iar nivelul lor variază după o curbă mai mult sau mai puțin netedă, dar este, în general, ridicată în raport cu cifra de afaceri; întreprinderile mici procedează la proiecte punctuale (pe un curs destul de modest se grefează, în anumite momente, nevoi excepționale care introduc o ruptură şi le plasează în fața pragurilor)[3].

Datorită situației financiare grele în care se află un număr însemnat de întreprinderi mari din țara noastră, acestea nu se pot bucura de poziția privilegiată pe care o au, de obicei, în alte țări (condiții mai avantajoase din parte băncilor, obținute ca urmare a stabilității şi volumului mare de tranzacții, a garanțiilor de calitate superioară prezentate), iar mărimea întreprinderilor constituie adesea un criteriu defavorizant în condițiile unei economii în tranziție.

Prestigiul firmei reprezintă o noțiune largă, ce cuprinde informații privind natura produselor şi a serviciilor, probleme legate de concurență (dacă este vorba despre o industrie matură sau de una nouă), relații de aprovizionare şi desfacere (furnizori, clienți, tendințe în creşterea prețurilor la materiile prime), extinderea, diversificarea producției şi eforturile de cerecetare şi

---

[1] Laghet, P.A., *La politique de financement des entreprises*, Dossier Themis, Presses Universitaires de France, 1972.

[2] Causse, G.; Chevalier, A.; Hirsh, G., *Management financier*, Sirey, 1979.

[3] Burgard, J.J., *La banque en France*, Presse de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Dalloz, 1989.

dezvoltare, pregătirea şi experiența conducătorilor, relații cu banca sau cu alte bănci.

Acest criteriu este important în cazul firmelor vechi, dar elemente de apreciere ale acestuia se extind şi asupra celor nou înființate.

În analiza solicitărilor de credite pe termen mijlociu şi lung, elementele de analiză economică prezentate mai înainte sunt completate de analiza financiară, configurând astfel noțiunea de bonitate a unui agent economic.

Bonitatea agentului economic se definişte ca fiind capacitatea acestuia de a-şi acoperi obligațiile, asigurând, în acelaşi timp, fondurile necesare continuării activității şi realizării de profit, şi are drept componente solvabilitatea, lichiditatea şi rentabilitatea[1]. Considerăm că, în ciuda importanței acesteia în negocierea tuturor condițiilor de acordare a creditelor, în admiterea la creditare a unui client, noțiunea de bonitate este foarte sumar prezentată de către normele de creditare ale băncilor. Astfel, unele instituții bancare reduc calculul şi analiza celor trei laturi definitorii la calculul şi analiza a trei coeficienți, care nu au un grad concludent de expresivitate:

Solvabilitatea = (Capital social)/(Credite pe termen mediu şi lung + Capital social) × 100

Se apreciază că acest coeficient variază, în general, între 40% şi 60%, limita sa minimă admisă fiind de 30%.

Lichiditatea patrimonială = (Active patrimoniale care pot fi transformate în termen scurt în disponibil bănesc sau de cont) / (Credite cu scadență pe termen scurt) × 100

Cu cât coeficientul este mai ridicat, cu atât lichiditatea este mai mare. Când acesta depăşeşte 100%, agentul economic are o activitate bună, deoarece încasările depăşesc plățile; când coeficientul este sub 100%, întreprinderea se află într-o situație nesatisfăcătoare, întrucât a imobilizat o parte din fondurile provenite din creditele pe termen scurt, iar lipsa de lichiditate se manifestă prin plăți restante față de furnizori, buget, bancă.

Rentabilitatea = (Profit net) / (Capital social) × 100

Rata profitului net se apreciază prin compararea cu rata profitului net ce s-ar obține prin valorificarea capitalului pe piața financiară (în principal, rata dobânzii la depuneri).

---

[1] **Solvabilitatea** exprimă gradul în care capitalul social asigură acoperirea creditelor pe termen mediu şi lung.
Lichiditatea reprezintă capacitatea pe care o are un agent economic de a acoperi prin elemente primordiale active (disponibil, efecte de încasat, debitori pe termen scurt etc.) elementele de pasiv, respectiv obligațiile contractuale de plată pe termen scurt.
Rentabilitatea exprimă randamentul, eficacitatea economică a activității.

Deşi unele bănci lasă libertate firmelor de a-şi alege indicatorii pe care să-i prezinte (MINDBANK) în susținerea cererii lor de credit[1], iar altele stipulează în normele lor de creditare posibilitatea folosirii şi a altor indicatori în vederea stabilirii bonității clientului, considerăm utilă şi eficientă existența la fiecare unitate bancară a unei metodologii unitare pentru toți debitorii săi şi complexe, care să redea imaginea reală a multiplelor relații ce condiționează capacitatea lor de a se dezvolta. În cele ce urmează, vom prezenta un astfel de model de indicatori care să confere noțiunii de bonitate o imagine reală, reprezentând un mod de cuantificare a factorilor ce definesc elementele componente ale acesteia: solvabilitate, eficiență şi rentabilitate[2].

A. Indicatorii solvabilității (lichidității) oferă o imagine a lichidității de care dispune un factor economic la un moment dat şi a capacității de rambursare a creditelor pe termen scurt, pe baza ciclului de conversie a numerarului[3].

1. Fondul de rulment = Active curente – Pasive curente[4]

2. Rata curentă = Active curente / Pasive curente

Aceştia arată cu cât, respectiv de câte ori activele curente ar putea acoperi pasivele curente, dacă ar fi transformate în numerar. În cazul unei rate curente mai mici decât 2, se consideră că activele curente au o valoare necorespunzătoare şi este necesară o analiză a cauzelor, punându-se îndeosebi accent pe analiza debitorilor (termene de scadență, clauze contractuale legate de termenul de plată, nerespectarea clauzelor şi măsuri ce se impun pentru colectarea acestor sume restante.

3. Rata rapidă = Active rapide[5] */ Pasive curente = (Active curente – Stoc) / Pasive curente*

Un indicator supraunitar arată că pe baza sumelor în curs de încasare se pot acoperi pasivele curente (creditorii), fără a fi necesară reducerea stocurilor sau a fondurilor fixe. Dacă rata este subunitară, este necesară determinarea influenței stocurilor, prin indicatorul de acoperire a stocurilor.

---

[1] Acest fapt ar putea avea drept rezultat şi prezentarea numai a unor indicatori care plasează firma într-o lumină favorabilă.

[2] Concluzii rezultate în urma discuțiilor cu specialişti de la Banca "Ion Țiriac", Banca Română de Dezvoltare, MINDBANK.

[3] Ciclul de conversie a numerarului reflectă capacitatea unui agent economic de a-şi utiliza lichiditățile generate de ciclul de producție în vederea realizării unui profit maxim.

[4] **Activele curente** cuprind numerarul, disponibilul în cont, ca şi celelalte active ce urmează a fi transformate în numerar într-un viitor apropiat, un an (hârtii de valoare, debitori, stocuri, cheltuieli anticipate). **Pasivele curente** includ toate datoriile care devin scadente în intervalul bilanțier; corespondentul activelor curente: furnizori şi creditori, obligații către bănci, cheltuieli plătibile, impozit pe venit.

[5] **Activele rapide** reprezintă mărfurile vândute ce urmează a fi încasate.

4. Indicatorul de acoperire a stocurilor (%) = (Pasive curente – Active rapide) / Stoc × 100

Acesta indică valoarea stocurilor care trebuie vândute pentru a se putea acoperi datoriile curente şi poate releva aspectele negative privind desfacerea stocului de produse finite.

5. Indicatorul de acoperire a creanțelor (%) = Pasive / Capital social × 100

Indicatorul de acoperire a creanțelor este o expresie a riscului financiar şi arată în ce măsură datoriile pot fi acoperite cu capital social. Este recomandabilă compararea cu indicatorii medii pe ramură: un indicator supraunitar, situat peste media pe ramură, este alarmant; în schimb, indicatorul subunitar reflectă riscul diminuat pe care banca şi-l asumă în acordarea creditului solicitat.

B**. Indicatorii eficienței** sunt denumiți şi indicatori de mobilitate sau de rotație, care măsoară calitatea lichidității şi eficiența utilizării activelor.

6. Rotația stocurilor = Cost de producție / Stocuri

Indică de câte ori valoarea stocurilor acoperă cheltuielile de producție. Dacă se constată o evoluție descrescătoare a acestui indicator, până sub limita medie calculată pe ramură, atunci măsura de acoperire a cheltuielilor finite este în continuă diminuare şi deci întreprinderea apelează din ce în ce mai mult la creditele pe termen scurt.

Această concluzie poate fi verificată cu ajutorul indicatorului:

7. Termenul mediu de stocare (zile) = 365 / Rotația stocurilor

care, în caz de confirmare, va indica creşterea numărului de zile de stocare peste media pe ramură.

8. Rotația debitorilor = Vânzări nete[1] */ Debitori*

Este un indicator care măsoară calitatea debitorilor, arătând de câte ori debitorii s-au transformat în numerar față de volumul vânzărilor nete. În acelaşi timp, el exprimă numărul de zile necesare pentru transformarea debitorilor în numerar.

9. Termenul mediu de încasare a debitorilor (zile) = 365 / Rotația debitorilor

Situarea acestui indicator în mod constant peste media pe ramură sau evoluția acestuia în salturi peste medie semnifică existența unor probleme în încasarea contravalorii mărfurilor vândute sau a serviciilor presta-

[1] Vânzări nete = producția marfă vândută şi încasată.

te, care se pot repercuta asupra rambursării la termen a datoriilor față de bancă (este necesară compararea cu modul de eşalonare a ratelor scadente).

10. Rotația creditorilor (zile) = Cost de producție / Creditori

Acest indicator arată la ce termen se elimină datoriile într-un bilanț. În corelație cu acesta, se analizează indicatorul:

11. Termenul mediu de achitare a creditorilor (zile) = 365 / Rotația creditorilor

Se obțin, astfel, informații privind capacitatea unei întreprinderi de a-şi plăti creditorii, comparativ cu numărul de zile stabilit prin contract. Incapacitatea de plată a furnizorilor la termenele stabilite poate sugera, implicit, o incapacitate de acoperire a datoriilor față de bancă (plățile au aceeaşi sursă de realizare – numerarul încasat).

Din categoria indicatorilor care exprimă eficacitatea utilizării activelor fac parte şi:

12. Rotația activelor fixe nete = Vânzări nete[1] / Active fixe nete

Arată de câte ori fondurile fixe se transformă în produs. În cazul în care indicatorul se află peste limita medie pe ramură, se poate trage concluzia că este posibilă şi necesară efectuarea unei dezvoltări a capacităților de producție; în caz contrar, se va urmări cauza care conduce la utilizarea ineficientă a fondurilor fixe.

13. Rotația fondului de rulment = Vânzări nete / Fond de rulment

Măsoară creşterea fondului de rulment necesară unei anumite creşteri a vânzărilor. Această relație indică faptul că este permanent necesară menținerea unei proporții corespunzătoare a fondurilor investite în active fixe sau curente, deoarece, în cazul în care sunt concentrate mai multe fonduri în active fixe, în paralel cu efortul de creştere a vânzărilor, se va apela la credite pentru achitarea tuturor obligațiilor.

C. **Indicatorii rentabilității**

O imagine a rentabilității unui agent economic poate fi dată de:

14. Randamentul vânzărilor (Marja profitului net) (%) = (Profit net[2] / Vânzări nete) × 100

Reflectă profitul câştigat pe o unitate din vânzări şi este semnificativ în caracterizarea posibilității unei firme de a rezista la situații adverse, cum sunt: scăderea prețurilor, creşterea costurilor, declinul vânzărilor.

---

[1] **Activele fixe nete** reprezintă acea categorie de active folosite permanent pentru realizarea produsului, stocarea, transportul şi desfacerea lui, active materiale tangibile: Active fixe nete = Active fixe – Active intangibile.

[2] Profit net = Profit – Impozit.

15. Randamentul activelor (%) = (Profit net / Total active) × 100

Valoarea sa pozitivă şi în creştere exprimă o utilizare eficientă a activelor.

16. Randamentul capitalului social (%) = (Profit net / Capital social) × 100

Este considerat, în general, un criteriu final al rentabilității, un procent de cel puțin 10% este apreciat a fi un obiectiv dezirabil.

Studiul acestor indicatori va trebui să fie în permanență corelat cu tendințele de creştere a prețurilor la materii prime şi materiale – factor determinant în sporirea cheltuielilor de producție –, de creştere a inflației – cu implicații asupra evoluției cheltuielilor auxiliare (salarii, cheltuieli administrative etc.).

Importanța calculului şi analizei acestor indicatori este evidentă pentru fundamentarea deciziei de acordare sau neacordare a creditelor de către bancă, dar şi pentru întreprindere[1], prin reflectarea aspectelor deficitare, a problemelor structurale ce intervin în activitatea sa. Însă adoptarea unui asemenea sistem de indicatori necesită o restructurare a bilanțului şi a contului de profit şi pierderi pe baza cărora se determină[2].

Pe lângă protecția internă, asigurată de analiza economico-financiară, intră în practica creditării constituirea unei protecții externe prin garanțiile materiale şi financiare cerute. Normele de creditare a investițiilor precizează că valoarea garanțiilor reale sau personale trebuie să fie cel puțin egale cu valoarea creditului acordat, inclusiv dobânda, comisioanele bancare şi oricare alte cheltuieli[3]. Garantarea constituie un element negociabil în cadrul contractului de credit, atât nivelul, cât şi formele (ca şi anumite proporții între acestea) garantării depinzând de bonitatea clientului.

Garanțiile reale şi personale pe care le poate mobiliza un solicitant de credite pe termen mediu şi lung sunt, în principal: ipoteca, gajul, cesionarea în favoarea băncii a drepturilor de despăgubire ale clientului din asigurări, care constituie o garanție suplimentară a băncii pentru bunurile ipotecate sau gajate, în cazul distrugerii sau dispariției lor; scrisori de garanție emise de bănci sau instituții financiare şi de credit din țară şi din străinătate; depozite în lei sau valută constituite în cont la bancă; utilajele şi dotările achiziționate din credit.

---

1 Acest lucru este valabil pentru întreprinderile vechi şi, într-o oarecare măsură, pe baza metodelor previzionare, şi pentru întreprinderile nou înființate.

2 Vezi anexele nr. 6.5; 6.6; 6.7; 6.8.

3 Banca "Ion Țiriac", ca şi BCR, în cazul firmelor private, cer ca garanțiile să fie cu 10-20% mai mari decât creditul. BRD impune investitorilor particulari ca 50% să fie constituite din garanții reale, iar 50% din garanție să fie acoperită cu bunurile achiziționate din credite. În cazul MINDBANK-ului, proporțiile în garantare sunt foarte labile.

Aceste garanții suportă o ierarhizare, în funcție de ordinea de preferință a băncii; astfel, ordinea de preferință a garanțiilor agreate de Banca Comercială "Ion Țiriac" este următoarea:

1. cauțiuni (depozite) în lei sau valută cu destinație specială de garantare a creditului;
2. scrisori de garanție emise de bănci;
3. cesionarea în favoarea băncii a mijloacelor băneşti ce se realizează din activitatea economică a împrumutatului şi având ca modalitate de plată acreditivul irevocabil domiciliat în Bucureşti, confirmat sau neconfirmat, incasso documentar (specific băncii);
4. cesionarea drepturilor băneşti rezultate din asigurare bunurilor împrumutatului;
5. gajarea de acțiuni sau alte titluri de valoare;
6. cesionarea efectelor de comerț;
7. acreditive stand-by;
8. ipotecă de rangul I asupra unor bunuri imobile;
9. gajarea bunurilor mobile ale împrumutatului;
10. garanții reale (ipotecă sau gaj) constituite de terțe persoane.

În cele ce urmează vom prezenta câteva caracteristici ale celor mai uzitate categorii de garanții:

a) Ipoteca reprezintă o garanție reală imobiliară, care se constituie fără deposedarea constitutorului şi care conferă creditorului dreptul de a urmări bunul, în mâna oricui s-ar afla. Pot fi ipotecate în favoarea băncii bunurile imobile prin natura lor (clădiri, construcții), precum şi cele imobile prin destinație (maşini, utilaje, instalații fixate), care nu fac obiectul altui contract de ipotecă, precum şi uzufructul lor.

b) Gajul se poate prezenta sub două forme: cu deposedare şi fără deposedare, respectiv cu remiterea bunului mobil băncii creditoare sau cu rămânerea acestuia în custodia gajistului. Gajul cu deposedare se referă la titluri de valoare ale împrumutatului (acțiuni, obligațiuni etc.), metale prețioase şi alte valori cu grad mare de lichiditate, iar gajul fără deposedare – la bunuri materiale de folosință îndelungată valorificabile pe piața internă sau externă şi care nu sunt afectate de nicio creanță în favoarea vreunei persoane fizice sau juridice.

c) Bunurile cumpărate din credite se iau în calculul garanției creditului în toate cazurile, chiar dacă suma garanțiilor din ipotecă şi gaj acoperă în procent de 110-120% creditul solicitat, inclusiv dobânda, şi se consideră constituite gaj prin consemnarea făcută în acest sens în contractul de credit.

d) Cesiunea în favoarea băncii a drepturilor de despăgubire pentru bunurile asigurate la o societate de asigurare nu reprezintă o formă independentă de garanție. Prin această cesiune, creanța cu privire la despăgu-

biri se substituie bunului ipotecat sau gajat, astfel încât banca, în calitate de creditor, îşi menține dreptul său de preferință chiar dacă bunul a dispărut.

Pe parcursul derulării creditului, ori de câte ori se consideră necesar, se procedează la verificarea faptică şi scriptică a garanțiilor, urmărindu-se concordanța dintre creditul angajat şi garanțiile asiguratorii, integritatea fizică şi funcțională a bunurilor, condițiile de păstrare, depozitare şi conservare a acestora.

În întregirea imaginii mecanismului de creditare pe termen mediu şi lung trebuie menționate şi alte aspecte privind:

- negocierea creditelor, care se referă la volumul creditului, termenul de acordare, cuantumul ratelor anuale, trimestriale şi lunare de rambursare, dobânzile şi alte comisioane, perioada de garanție, modalitatea de acordare a creditelor;
- aprobarea creditelor – competențele de aprobare după valoarea şi termenul lor de rambursare[1];
- controlul bancar pe parcursul derulării creditului – respectarea destinației creditului, încadrarea plăților în prevederile devizului general, existența permanentă a bonității clientului şi a garanțiilor asiguratorii.

[1] Este valabil pentru băncile cu sucursale şi filiale.

Capitolul 7

PROBLEME ALE ATRAGERII ECONOMIILOR EXTERNE ÎN ROMÂNIA, ÎN CONDIȚIILE CONCURENȚEI EST-EUROPENE PE ACEST PLAN, ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE SPRE ECONOMIA DE PIAȚĂ

Este unanim acceptată ideea că atragerea economiilor externe este strict necesară pentru accelerarea trecerii de la "economia penuriei" la "economia ofertei", capitalul străin fiind considerat un instrument eficace în perioada de tranziție. Procesul de reformă şi ajustare economică pentru România solicită un suport financiar solid şi substanțial, care însă ajunge destul de greu, din cauza unor combinații de factori pe fundalul unei competiții foarte dure între statele est-europene (uneori şi prin practici neloiale) pentru atragerea resurselor externe limitate.

În ultimul timp, câştigă mai mult teren restricționarea politică[1], una dintre cauzele accesului greu la resursele financiare străine fiind politizarea acordării acestora, din cauza conturării unei imagini asupra instabilității politice, iar recenta schimbare de guvern a întărit această percepție, adăugându-se alte îndoieli în privința dezvoltării instituțiilor democratice în țara noastră şi alte rețineri în ceea ce priveşte programul noului cabinet.

Resursele financiare externe sunt constituite la Banca Națională şi la băncile de comerț exterior din țară şi din străinătate, constând în:

- disponibilitățile valutare din conturile întreprinderilor de stat, mixte, particulare, deschise la băncile de comerț exterior;
- aportul valutar al partenerilor străini la constituirea societăților comerciale;
- împrumuturile acordate de băncile şi organizațiile financiare străine.

Circumscrierea într-o lume economică interdependentă presupune acceptarea faptului că situația fiecărei țări depinde de relațiile financiar-economice pe care le are cu celelalte țări. O exprimare sumară a tranzacțiilor financiare făcute între rezidenții unei țări şi rezidenții tuturor celorlalte țări

[1] De exemplu, pentru corectarea dezechilibrelor balanței de plăți, Fondul Monetar Internațional (FMI) pretinde justificări şi formularea unor măsuri de politică economică.

în timpul unei perioade specifice de timp se ilustrează prin balanța de plăți[1] a țării respective.

Se obişnuieşte să se dividă balanța de plăți în două feluri distincte de tranzacții: unele care implică plăți interne, altele plăți externe[2].

Plățile interne sunt acele plăți financiare făcute (indiferent din ce motiv) de către rezidenții altor țări către rezidenții din țara noastră[3].

Plățile externe[4] (ieşiri de plăți), pe de altă parte, sunt acele plăți financiare făcute de rezidenții din țara noastră către rezidenții altor țări.

Pe baza acestor considerații, balanța contului curent poate ilustra investițiile pe care le facem în străinătate sau pe cele pe care le fac străinii în țara noastră.

Balanța contului fluxurilor de capital este de aceeaşi mărime cu balanța contului curent, dar de semn contrar (în virtutea sistemului de evidență cu dublă înregistrare).

Prin urmare, un deficit al contului curent înseamnă că celelalte țări au dobândit asupra noastră anumite drepturi financiare creanțe, într-o perioadă determinată, iar țara noastră s-a îndatorat investitorilor străini, ceea ce se va reflecta într-un surplus al contului de capital egal cu valoarea cuantificată a creanțelor dobândite asupra țării noastre, sporindu-ne datoriile către celelalte țări şi dobândind calificativul de debitor internațional.

Îmbunătățirea contului curent poate fi obținută fie prin creşterea mai rapidă a economiilor, deci a investițiilor, fie prin obținerea unui surplus al bugetului public. Practica demonstrează că țările care mențin deficitele bugetare cele mai reduse sunt cele ce obțin, pe termen mediu, ritmurile de creştere cele mai susținute. De aici rezultă că un deficit al bugetului public va înrăutăți contul curent, întrucât orice deficit al bugetului public este o prelevare asupra unei economisiri posibile, în defavoarea investțiilor din sectorul productiv[5].

---

[1] Balanța de plăți are subconturile: balanța comercială; balanța de bunuri şi servicii; balanța transferurilor unilaterale; balanța contului curent; balanța contului de capital.

[2] Atkinson, Lloyd, *Economics*, "Balanța de plăți şi sisteme monetare internaționale", 1982.

[3] Exporturile noastre de mărfuri şi servicii sunt incluse în această categorie, întrucât generează intrări de plăți financiare care reprezintă contravaloarea acestora. În mod similar, influxurile de capital sunt considerate tot drept plăți interne, deoarece ele rezultă dintr-un transfer financiar, făcute de rezidenții altor țări în beneficiul rezidenților străini.

[4] Exemple de "outpayments" sunt: importurile de mărfuri şi servicii şi "outfluxurile" de capital făcute de rezidenții din țara noastră spre rezidenții altor țări.

[5] În consonanță cu aceste aspecte, în viziunea FMI-ului, se acordă o prioritate în privința reducerii deficitelor publice, având rolul de supraveghere a politicilor valutare ale țărilor membre. Prin "facilitățile de finanțare compensatorie", FMI-ul acoperă diferențele nefavorabile rezultate din scăderea prețurilor la produsele esențiale pentru exportul țărilor în curs de dezvoltare.

De fapt, contul curent este diferența dintre totalul veniturilor primite şi totalul plăților efectuate, sintetizată în următoarea relație:

$$CA = (S-I) + (T-G)$$

unde: CA - cont curent;
S - venit economisit;
T - venit plătit pe impozite;
I - cheltuieli pentru investiții;
G - cheltuieli guvernamentale.

În plan monetar[1], contul curent este egal cu creşterea activelor nete străine (ANS), determinate ca diferență între creşterea rezervelor băncii centrale (ΔN) şi creşterea creditului intern (ΔC); astfel relația devine:

$$CA = ANS^{2} = \Delta N - \Delta C^{3}$$

Pe baza acestei relații se stabileşte volumul investițiilor nete străine efectuate de investitori străini în țara noastră, expresie concretizată a creanțelor sau altor drepturi financiare deținute de restul lumii asupra țării noastre, situație ce se reflectă într-un deficit al contului curent care implică simultan un surplus al contului de capital. În mod obişnuit, se face distincție în totalul contului de capital între tranzacțiile fluxului de capital privat şi tranzacțiile fluxului de capital guvernamental oficial. Distincția respectivă este importantă, deoarece fiecare categorie este motivată de considerente diferite. Astfel, fluxurile de capital privat sunt determinate de aşteptările investitorilor să le fructifice şi reprimească, în timp ce fluxurile de capital guvernamental sunt determinate de scopul lor în vederea influențării ratei de schimb.

Pentru a determina echilibrul ratei de schimb, trebuie cunoscute cererea şi oferta totală a schimburilor cu exteriorul, printre altele trebuie cunoscută situația cererii şi ofertei tranzacțiilor contului de capital. În acest context, se pune următoarea problemă: Depinde volumul investițiilor străine de nivelul ratei de schimb?[4] În general, răspunsul la această întrebare este negativ. Totuşi este important de notat că, dacă valoarea actuală a cursului de schimb nu este o problemă, profiturile obținute vor fi de altă dimensiune, dependentă de sensul modificării cursului de schimb între momentul demarării investiției şi acela al reconvertirii venitului în unități monetare naționale.

---

[1] Croitoru, Lucian, *Politica monetară şi aranjamentele cursului de schimb*, în Tezele INCE privind strategia dezvoltării economiei naționale a României, Centrul de Informare şi Documentare Economică, Bucureşti, 1991.

[2] ANS – activele nete străine = creanțele deținute de banca centrală asupra altor bănci centrale sau asupra guvernelor.

[3] DC – creditul intern = creanțele deținute asupra sectorului privat şi public – de obicei, împrumuturi către bănci.

[4] Atkinson, Lloyd, *Economics*, 1982, Chapter 15 - ”Balanța de plăți şi sisteme monetare internaționale”.

Astfel, rentabilitatea unei investiții străine creşte sau scade, după cum moneda națională îşi îmbunătățeşte valoarea sau se depreciază între cele două momente.

Desigur, investitorii străini nu pot fi absolut siguri, în momentul când se decid să investească, în ce sens se va modifica rata de schimb în viitor. Totuşi previziunile lor în privința modificărilor ulterioare sunt de mare importanță, o apreciere valorică aşteptată/scontată a monedei naționale poate fi o forță de atragere a capitalului din străinătate.

Desigur că, în afara aspectelor menționate care îngreunează accesul unei țări – în speță al României – la resursele financiare externe, mai sunt şi alte cauze care însă vor fi tratate într-unul din paragrafele următoare.

În continuare, mă voi referi la formele prin care se pot atrage economiile externe, cauzele pentru care investitorii preferă alte țări est-europene mai mult decât România, domeniile de interes ale investitorilor străini, urmând ca, în final, să sintetizez câteva propuneri pentru atragerea şi canalizarea economiilor externe spre sectoarele productive din țara noastră.

7.1. Formele de atragere a economiilor externe şi situația lor în România

Economiile externe pot fi atrase în țara noastră sub următoarele forme:

- investiții directe;
- investiții de portofoliu;
- credite externe.

Cadrul juridic al atragerii investițiilor străine a cunoscut, în ultimii ani, importante modificări şi completări, în direcția stimulării active a investițiilor străine în economia țărilor est-europene, adaptându-se continuu schimbării condițiilor concrete socio-economice.

Privind retrospectiv, se poate constata că, alături de Iugoslavia şi Ungaria, România au fost una dintre primele țări est-europene care în anul 1971 au fixat cadrul juridic şi instituțional necesar pentru construirea societăților mixte cu capital străin[1]. S-au creat mai multe societăți mixte cu sediul în România sau în străinătate. Explicația dimensiunii de ansamblu reduse a fenomenului şi a stopării, în continuare, a acestui proces după o primă perioadă de avânt trebuie căutată atât în sfera mecanismelor care au acționat la nivelul micro şi macroeconomic, cât şi în sfera mediului legislativ existent.

Partenerii străini s-au adaptat greu la condițiile economiei româneşti, în principal din cauza cadrului legislativ intern rigid şi inflexibil, a centralizării excesive, a compatibilității reduse între cele două forme ale relațiilor de proprietate (particulară şi de stat). Noile reglementări de care dispunem elimină

[1] Legea nr. 1/1971, Decretele nr. 424 şi 425/1972 privind regimul investițiilor.

o serie de prevederi existente în vechea legislație, care nu mai corespund imperativelor prezentului[1]. Astfel, participarea unei firme străine la formarea capitalului social al societății comerciale poate fi de sută la sută; asocierea se poate face după propriile criterii ale partenerilor, se reduc formalitățile de constituire, se acordă o serie de facilități fiscale suplimentare, cum ar fi: scutirea de taxe vamale a aportului în natură al părții străine, scutire de impozitul pe beneficiu pe durata primilor doi ani în care se realizează venituri şi, opțional, reducerea impozitului pe beneficiu cu 50% în următorii trei ani, impozite reduse cu 50% pentru cota de beneficiu reinvestită în aceeaşi societate sau în altă societate cu participare română.

O măsură care ar putea fi luată în vederea facilitării relațiilor cu exteriorul ar fi crearea de noi "zone libere" şi amplasarea societăților comerciale în aceste zone[2]. Asemenea măsuri au fost deja luate în Ungaria, Iugoslavia, Polonia, URSS, Bulgaria.

În ultimul timp s-au întreprins multe demersuri care vor permite să se deschidă calea pentru diferite înlesniri comerciale şi de credit, restaurând exigibilitatea României în a solicita garanții de credit oficiale guvernamentale.

Guvernul român a stabilit un program de credite "calat pe o rată a inflației aflată sub control" de 15 la sută.

Piața Comună s-a angajat să acorde României un împrumut de 375 milioane ECU (cca 420 mil. dolari SUA), reprezentând partea sa din împrumutul (pentru nevoi de balanță) total de 1 miliard dolari, ce urmează a fi acordat de grupul celor 24 de țări industrializate. Piața Comună a legat plata primei tranşe, în sumă de 213 mil. dolari, de realizarea unui angajament din partea țărilor care fac parte din Grupul celor 24, dar nu sunt membre ale Pieței Comune. Împrumutul Pieței Comune este esențial, România dorind să renunțe la actualul curs oficial, în care scop îi este necesar un minimum de rezerve valutare[3]. Intenția guvernului este – mergând pe linia convertibilității leului – să stabilească un singur curs de schimb valutar, punând capăt actualului sistem de cursuri duble paralele: cursul oficial şi cursul de echilibru

[1] Decretul nr. 96/1990, Legea nr. 35/1991 privind atragerea investiției de capital străin în România.

[2] Teritorii pe care statul le declară ca nefiind supuse regimului vamal, care sunt exceptate de la aplicarea prevederilor legislației tarifare.

[3] La simpozionul internațional "Comerțul exterior şi plățile în economiile de tranziție", ținut la Bucureşti în luna sept. a.c., s-a opinat că pentru realizarea unei convertibilități interne, cu o rată unificată între 60 şi 300 lei/dolar, ar fi necesară o rezervă valutară minimă de 200-300 mil. dolari. Directorul Băncii Naționale, E. Rădulescu, a apreciat că "undeva între 150 şi 180 lei/dolar, cursul poate fi susținut". Pe de altă parte, Andreas Tsantis, fost reprezentat al Băncii Mondiale în România, a atenționat că "realizarea unei convertibilități interne duce la succes dacă se instalează imediat concurența de piață, altminteri suma folosită ca rezervă valutară se transformă într-o sumă moartă, o datorie publică".

stabilit în cadrul licitației valutare. Fără rezerve valutare care să susțină aceste reforme, adoptarea unui singur curs unic ar putea fi compromisă.

În cadrul asistenței financiare pentru România se evidențiază "Proiectul de asistență tehnică de urgențe". Acordul de împrumut cuprinde componenta "Asistență tehnică"[1] în valoarea de 23 mil. dolari SUA şi componenta "Împrumuturi de urgență[2] în valoare de 157 mil. dolari. Acest proiect a fost semnat la data de 3 iulie 1991, pentru suma totală de 180 mil. dolari.

Împrumutul s-a acordat pe o perioadă de 15 ani, din care 5 ani perioadă de grație cu dobânda variabilă în vigoare a Băncii Mondiale. Obiectivele proiectului sunt de a asigura asistență tehnică pentru susținerea procesului de reformă economică, în definirea şi realizarea programelor la nivel macroeconomic şi sectorial, precum şi valuta convertibilă pentru importul de piese de schimb absolut necesară, echipamente etc.

Conform statutului actual, Banca Mondială (BM) acordă împrumut direct guvernelor şi/sau împrumuturi garantate de guvern. Există o tendință de a orienta finanțarea spre sectorul privat, prin intermediul sectorului bancar, adică împrumutând Banca Națională, care, la rândul ei, împrumută băncile comerciale, care, în final, finanțează întreprinzătorii privați. În acordarea împrumuturilor, trebuie avut în vedere faptul că, în orice economie care este în schimbare, în tranziție, există oameni care anticipează schimbările şi pot să profite de facilitățile care se creează în țara respectivă, nu numai de ordin legislativ, dar chiar speculând carențele legislației în vigoare. Datorită complexității activității, a neajunsurilor de diferite aspecte, există aproape o misiune[3] continuă în Bucureşti, o echipă stă, de obicei, 2-3 săptămâni, mai ales că singurul oficiu de reprezentare în Europa de Est este la Varşovia. Cu ajutorul acestor misiuni, BM urmăreşte transformările şi evoluțiile din următoarele domenii:

- liberalizarea prețurilor;
- privatizarea şi dezvoltarea sectorului privat;

---

[1] Împrumutul pentru această componentă este acordat Ministerului Economiei şi Finanțelor, Ministerului Industriei, Agenției Naționale pentru Privatizare, Ministerului Muncii şi Protecției Sociale, Ministerului Agriculturii, Băncii Cooperatiste, CEC-ului, Băncii de Dezvoltare, Băncii Comerciale, Băncii Agricole, Regiei Autonome a Petrolului, Regiei Autonome a Lignitului.

[2] Se acordă următorilor beneficiari: Regia Autonomă de Electricitate, Regia Autonomă a Petrolului, Regia Autonomă a Gazelor Naturale, Regia Autonomă a Lignitului, Compania de Poştă şi Telecomunicații, Metroul Bucureşti, Portul Constanța, Contransimex, Romagrimex, Ministerul Agriculturii.

[3] În mod normal, misiunile BM rezumă cercetările şi concluziile lor într-o lucrare numită "aide-mémoire", pe care o lasă şi gazdelor lor, în speță guvernului român. În plus, BM mai întocmeşte rapoarte pe subiecte specifice, ca, de exemplu, despre dreptul de proprietate sau despre climatul competitiv.

- domeniul energetic, ținând cont că economia românească este una dintre cele mai energofage economii pe plan mondial;
- exportul "în mod special, pentru că România trebuie să facă față colapsului comerțului din cadrul CAER";
- articularea unui sistem de securitate socială.

Acesta este necesar să devină cât mai repede funcțional, întrucât, în perioada unor schimbări economico-sociale rapide, trebuie sprijiniți cei defavorizați.

Corporația Financiară Internațională (CFI) este cea mai importantă sursă de finanțare directă în valută a proiectelor pentru investițiile sectorului particular din țările aflate în curs de dezvoltare. CFI este un organism afiliat BM, având în prezent un capital subscris de cca 1,3 mil. dolari SUA.

Din cele 130 de țări membre, 110 țări sunt în curs de dezvoltare[1]. Scopul acestui organism este de a promova dezvoltarea economică a acestor țări, prin sprijinirea sectorului particular, încurajând proiectele întreprinzătorilor privați. Misiunile de până acum ale CFI-ului în România au întocmit rapoarte despre climatul investițional din țară.

Astfel, CFI suplineşte activitatea BM prin asigurarea de capital în afaceri particulare şi acordarea de credite fără garanții guvernamentale sub orice formă, care poate fi considerată ca cea mai convenabilă pentru proiectul respectiv. Adesea, cu rol catalizator pentru finanțarea unor proiecte, încurajând alți investitori, atât din exterior, cât şi din interiorul său, să participe în investiția de capital, CFI a susținut tranziția către economia de piață în Polonia şi în Ungaria, având un substanțial aport[2], ce a constat în: creditarea unor proiecte de investiții, participarea la capitalul firmelor, inclusiv al societăților mixte, în vederea asigurării succesului pe piețe străine, dezvoltarea piețelor străine, dezvoltarea piețelor naționale de capital, stimularea privatizării.

Există trei posibilități de colaborare a României cu Corporația[3]:

a) Creditarea directă de către CFI a unor proiecte importante pentru retehnologizarea şi dezvoltarea unor capacități de producție cu posibilități de export, operațiunile urmând să se deruleze prin intermediul Băncii Naționale. De regulă, volumul creditului pe care îl acordă CFI reprezintă maximum 35% din totalul proiectului, cu condiția să rămână un deținător minoritar de capital. După ce întreprinderea a ajuns la un nivel corespunzător de

[1] României i s-a alăturat foarte recent CFI-ul, cu toate că este membră a BM din 1972, fiind prima țară est-europeană membră a BM, în timp de 10 ani acordându-i-se un împrumut de aproximativ 2 miliarde dolari.

[2] *Economic Bulletin for Europe*, Economic Comission for Europe, 1990.

[3] Reprezentanța pentru Europa de Est se află la Viena, unde se trimit documentațiile preliminare.

dezvoltare, corporația caută să-şi recupereze capitalul investit, adesea prin vânzarea participării sale unor investitori locali. Este recomandabilă folosirea creditului în devize liber convertibile pentru achiziționarea din străinătate a utilajelor şi echipamentelor strict necesare.

b) Creditarea de către CFI în comun cu BN a obiectivelor pentru dezvoltarea societăților comerciale private – conform Legii nr. 3/1990 –, în special a celor cu caracter productiv, ce au şanse să realizeze exporturi. După examinarea, în prealabil, de către CFI a proiectelor respective, aceasta va pune la dispoziția băncii noastre sumele necesare, urmând ca riscurile şi beneficiile să fie suportate în comun.

c) Participarea în comun – CFI şi Banca Națională a României – la constituirea capitalului social al întreprinderilor particulare cu capital integral român sau cu participarea străină.

7.1.1. Condițiile acordării şi rambursării creditelor[1]

Stabilitatea economică internă şi cea externă nu pot fi analizate ori scontate separat, aşa cum tranzacțiile economice externe nu trebuie separate de cele interne prin reglementări, sisteme de prețuri diferite şi inconvertibilitatea monedei. Stabilitatea poate fi menținută la cotele de succes numai prin realizarea unei ordini valutare, legată de un sistem financiar viabil, care nu pot fi câştigate decât prin restabilirea convertibilității valutare.

Sistemul financiar rigid al fostelor țări socialiste s-a dovedit incapabil tocmai în exercitarea funcției de a asigura întreprinderile cu suficiente lichidități sau credite. În etapa pe care o parcurgem, când întreprinderile au nevoie de capital străin, sistemul bancar trebuie să preia această funcție, fiind tot mai necesare instituțiile de finanțare pentru întreprinderile mijlocii, ca şi instituții specializate pentru finanțările mai mari. De asemenea, din cauza lipsei de capital intern, este necesar să se creeze depozitari instituționali, sub forma unor societăți de asigurare, care contribuie la mărimea ofertei de capital, şi instituții de credit operante pe plan internațional, care să-şi procure credite sau depozite financiare pe piața internațională, care să asigure o finanțare prin economiile curente. Întreprinderile beneficiare de credite acordă o atenție sporită clauzelor privind condițiile de rambursare a creditelor, inclusiv în avans. Se folosesc formele de plată asiguratorii şi garanții de plată a sumelor emise de instituții specializate în asemenea operațiuni.

Există uzanța ca, atunci când se solicită băncilor credite pe termen mijlociu sau lung, să se ceară firmelor în cauză întocmirea justă şi prezentarea unui plan detaliat al mijloacelor băneşti antrenate.

---

[1] *World Economic Survey*, 1990, "Current Trends and Policies in the Word Economic United Nations".

Acesta trebuie să cuprindă, pe de o parte, cifre previzionale privind investiţiile programate, participaţiile, fondul de rulment şi reconstituirea acestui fond, cheltuieli de instalare etc. Pe de altă parte, trebuie înscrise utilizarea fondului de rulment, autofinanţarea, rambursarea împrumuturilor anterioare, cesiuni de active, subvenţii, creşteri de capital, credite pe termen mijlociu şi lung. Se consideră că, pentru evitarea dezechilibrelor, volumul finanţării prin resurse atrase trebuie să fie compatibil cu capacitatea de împrumut şi de rambursare a entităţii respective. Dacă, la elaborarea planului sau pe parcursul executării lui, rezultă un sold negativ datorat insuficienţei resurselor disponibile, este pus în cauză însuşi echilibrul financiar al societăţii şi devin necesare măsuri de acoperire a cerinţelor de fonduri, atunci când situaţia financiară este solidă, dezechilibrul anticipat poate să fie contracarat prin active circulante ale societăţii. În caz că disponibilităţile apar insuficiente, se impune căutarea de resurse suplimentare. În primul rând, se apelează la propriile mijloace de acţiune, principala cale recomandată fiind creşterea capitalului; un vărsământ suplimentar din partea acţionarilor sau noi emisiuni de acţiuni pe piaţă pot conduce la constituirea fondurilor necesare.

Numai în ultimă instanţă se recurge la o finanţare externă suplimentară, prin credite, întrucât apare riscul punerii în discuţie a capacităţii de rambursare.

Faţă de perspectiva impasului, băncile consimt – în funcţie de solicitări şi condiţii – să acorde credite denumite de “restructurare”, având ca scop tocmai remedierea temporară a insuficienţei mijloacelor proprii.

7.1.2. Situaţia investiţiilor străine în România în semestrul I 1991

Dacă înainte de decembrie 1989 în România existau doar 5 societăţi mixte, în 1990, în urma intrării în vigoare a Decretului nr. 96/1990, s-au înregistrat 1501 societăţi mixte cu participare de capital străin, având un capital social în valută de 128,69 milioane dolari.

Ca urmare a completării cadrului legislativ, precum şi în urma creşterii încrederii şi siguranţei investitorilor străini în economia românească, în 1991, în primele 6 luni, s-au înregistrat circa 2651 de societăţi comerciale cu participare străină, cu un capital de 61,9 milioane dolari. În acest fel, în perioada 1990-1991 – semestrul I, numărul total al societăţilor comerciale cu participare străină s-a ridicat la 4196, având un capital social în valută de circa 191,74 milioane dolari. Totodată, având în vedere că la Agenţia Română de Dezvoltare se înregistrează pe zi circa 30-40 societăţi comerciale cu participare străină, este de presupus că, până la sfârşitul anului 1991, numărul total de asemenea societăţi să ajungă la aproape 6000.

Majoritatea acestor societăţi au un obiect de activitate multiplu, accentul fiind pus pe combinaţia: servicii, comerţ, turism.

Datele din tabelul nr. 7.1 confirmă ponderea impresionantă a societăților la care participarea cu capital străin este foarte mică, aproape simbolică.

Deocamdată, pentru început, acest fapt nu trebuie neapărat considerat negativ, ci mai curând defavorabil pentru societățile cu capital integral autohton şi vom arăta ulterior în ce constă acest lucru. Nu trebuie considerat un fapt negativ pentru că se presupune că, pe lângă societățile care vor rămâne la dimensiuni reduse ori vor creşte foarte puțin, se vor dezvolta societăți cu reale perspective.

Tabelul nr. 7.1

Repartiția societăților comerciale cu participare de capital străin, în funcție de mărimea capitalului social în valută, înregistrată de Agenția Română de Dezvoltare în semestrul I 1991

mii dolari

Intervale	Număr	% în număr total de societăți	Capital mii dolari	% în capital total
Total	2671	100,00	61410,20	100
Peste 1000	10	0,37	26455,00	43
500-1000	9	0,33	6238,15	10
100-500	43	1,60	7941,46	13
50-100	58	2,17	3836,77	6
Sub 50	2551	95,50	16933,82	28

Sursa: Agenția Română de Dezvoltare.

Chiar şi în cazul acestor societăți, mărimea redusă a capitalului străin se explică prin reținerea partenerilor, care preferă să înceapă o afacere pe scară mică, "de probă", urmând să decidă ce vor face mai departe în funcție de profitabilitate.

Din tabelul nr. 7.2 observăm că se întâmplă ca Germania să se situeze în topul țărilor investitoare, cu un număr de 425 de societăți constituite pe teritoriul României, iar din punct de vedere al capitalului total investit, să lase locul Spaniei, care o depăşeşte cu circa trei milioane dolari, aceasta din urmă deținând cel mai mare volum de capital străin investit, respectiv de 10,8 milioane dolari, deşi numărul de societăți este mult mai mic, doar 20 de societăți, ceea ce face să i se acorde nota maximă în privința seriozității în aportul său la constituirea societăților comerciale.

Un alt exemplu de inversare a locurilor, dacă luăm în obiectiv două criterii – volum de capital investit şi număr de societăți constituite – îl putem considera pe cel al Canadei şi Franței. Astfel, Canada are un capital investit de aproape 2,23 milioane dolari, ceea ce o situează, după volumul capitalului, pe locul al optulea, în timp ce din punct de vedere al numărului de socie-

tăți constituite, se situează pe penultimul loc, cu 35 de societăți. Franța, cu un număr de 107 societăți constituite se situează pe locul şapte, iar în privința capitalului investit pe locul al 17-lea. De asemenea, Olanda, cu numai 38 de societăți, depăşeşte Turcia în ceea ce priveşte volumul capitalului investit (4,4 milioane dolari), care are 256 de societăți comerciale.

Menționam la începutul comentariului tabelelor că ponderea semnificativă a societăților cu capital străin în sumă simbolică nu trebuie considerată atât un aspect negativ, cât mai curând îngrijorător pentru economie, dar şi defavorabil pentru societățile cu capital integral românesc, în sensul că acestea din urmă se vor vedea frustrate de facilitățile care se acordă primelor, doar în virtutea faptului că dețin o cât de mică sumă în valută liber convertibilă, să nu mai vorbim şi despre faptul că aportul investitorului străin poate consta şi în:

- maşini, utilaje, mijloace de transport, subansamble, piese de schimb şi alte bunuri;
- servicii, drepturi de proprietate industriale şi intelectuale – brevete, licențe, know-how, mărci de fabrică şi de comerț, dreptul de autor, traducător, editori – cunoştințe şi metode de organizare şi conducere;
- profituri în valută liber convertibilă şi în lei obținute, în condițiile legii, din activități realizate în România.

Pentru toate aceste modalități de participare la constituirea unei societăți în România nu se precizează niciun barem minim în privința volumului de valută liber convertibilă, cu atât mai puțin nu se specifică căror standarde de calitate ar fi necesar să corespundă maşinile şi utilajele sau dacă brevetele şi licențele sunt deja omologate în țara noastră şi numai în urma unui studiu comparat privind costul achiziției din țară sau din afară să se opteze pentru una dintre alternative.

Faptul că nu sunt stipulate limite minime, nici de ordin cantitativ, nici calitativ, generează societăți comerciale moleculare şi încă alte neajunsuri determinate de acele persoane cu domiciliul în țara noastră, care pot specula acest fapt şi, contactând cunoştințe cu domiciliul în străinătate – singura restricție de altfel în atribuirea calității de investitor străin – pot beneficia de o întreagă paletă de drepturi şi de o şi mai vastă gamă de înlesniri, mai cu seamă în domeniul scutirilor de plată a impozitului pe profit pe perioadele stipulate în lege, plus scutirile de taxe vamale pentru materiile prime, materialele, subansamblele, echipamentele necesare producției şi nu numai. De aceea, consider că ar fi oportun să se justifice nu numai necesitatea acestora, ci şi folosirea ulterioară pentru producția societății în numele căreia s-au importat.

De altfel, nu numai că se poate constitui o societate comercială cu participare străină în cumul valoric (ori materiale) simbolic, dar un întreprinzător român cu fler în afaceri poate atrage doar temporar un investitor stră-

in, aceasta întrucât nu se specifică în lege după cât timp se poate retrage acesta din urmă; în plus, la capitolul II al legii, intitulat "Garanții", se specifică expres în categoria "drepturi": "Investitorii străini au dreptul să înstrăineze drepturile şi obligațiile lor contractuale către alți investitori, români sau străini". Prin urmare, după înființare, înregistrare, eventual demarare, o societate comercială astfel constituită, în baza Legii nr. 35/1991, poate aparține de drept şi de fapt unui întreprinzător autohton care va beneficia de înlesniri şi facilități, inclusiv transferarea în străinătate – în valută liber convertibilă – a profiturilor şi a altor sume aferente din vânzări de acțiuni, părți sociale, obligațiuni, alte efecte de comerț ori chiar pe cele rezultate din lichidarea investiției. Şi toate acestea se pot întâmpla în timp ce întreprinzătorii autohtoni oneşti trebuie să suporte concurența celor dintâi – în cazul acesta neloial – pe lângă climatul defavorabil cauzat prin frustrările de facilități stipulate de Legea nr. 35/1991, care avantajează societățile comerciale cu participare de capital străin indiferent de cumulul valoric ori substanța acestuia.

Tabelul nr. 7.2

Lista primelor 20 de țări în funcție de capitalul social în valută investit şi de numărul de societăți comerciale înregistrate în semestrul I 1991

Nr. crt.	Țara	Capitalul mii $	Țara	Nr. societăți
1.	Spania	10832,82	Germania	425
2	Germania	7596,28	Italia	285
3	Anglia	6643,08	Siria	276
4	Italia	5412,88	Turcia	256
5	Olanda	4430,44	Liban	171
6	Turcia	3795,41	SUA	142
7	Israel	2925,58	Franța	107
8	Canada	2234,19	Israel	97
9	SUA	1943,89	Ungaria	83
10	Siria	1782,43	Grecia	81
11	URSS	1607,93	Austria	76
12	Austria	1463,11	Iordania	66
13	Liban	1423,75	Irak	61
14	Elveția	1374,14	Anglia	46
15	Grecia	1264,50	Iran	44
16	Cipru	1078,73	Elveția	41
17	Franța	923,72	Olanda	38
18	Iran	557,83	Iugoslavia	38
19	Irak	527,52	Canada	35
20	Ungaria	429,54	Belgia	35

Sursa: Agenția Română de Dezvoltare.

7.2. Cauze pentru care investitorii străini preferă alte țări est-europene mai mult decât România

Competiția pentru investiții străine a crescut, în ultimul timp, datorită creşterii numărului țărilor participante la această piață.

O serie de țări în curs de dezvoltare, care – în mod tradițional – considerau că nu e bine să atragă investiții străine din diverse motive sau politici autarhice, au intrat acum în competiție. Chiar şi țările dezvoltate au adoptat strategii de atragere a investițiilor străine, care au în obiectiv nu numai firme din țări dezvoltate, ci şi extinderea propriilor lor firme în oricare altă țară cu condiția oferirii ori întrezăririi unor oportunități.

Pe fundalul acestui climat concurențial – creat de modificările survenite în mediul economic la sfârşitul anilor '70 – se adaugă evenimentele de la sfârşitul anilor '80 din Europa de Est, care aduc astfel pe piața investițiilor străine noi parteneri extrem de interesați în modernizarea rapidă a economiilor lor.

Atragerea investițiilor străine este privită, de multe ori, ca o problemă de opțiune politică sau juritică.

De aceea se consideră deseori că decizia unui investitor de a veni într-o țară sau alta este determinată exclusiv de facilitățile acordate de cadrul juridic al țării respective. În general, se cunoaşte că legea investițiilor străine este un element necesar, dar nu şi suficient.

România beneficiază de o lege în acest domeniu foarte generoasă, în sensul acordării investitorilor străini a mai multor facilități şi totuşi nu se bucură de sosirea unor oferte serioase.

Dintre cazurile pentru care investitorii ori creditorii străini preferă diverse alte țări ar putea fi enumerate: elemente legate de infrastructura economică, forța de muncă, instituții socioculturale, obiceiuri, tradiții care concură la activitatea unei țări.

Pentru țările est-europene, necesitatea de a întreprinde noi măsuri în vederea atragerii de investiții străine şi credite externe a devenit imperioasă în anii '80. În perioada sfârşitului deceniului opt şi începutul celui următor, respectiv '79-'84, fluxurile de investiții directe către aceste țări s-au redus într-un ritm mediu anual de cca 7%, iar volumul creditelor ce le-au fost acordate cu şi mai mult, respectiv o reducere medie anuală de 13%.[1]

Guvernele de Europa de Est au "restructurat" sistemul bancar numai separând funcția monetară şi cea a politicii financiare de funcția comercială. Ele n-au abordat problema masivelor restanțe şi incapacității de plată acumulate în registrele instituțiilor financiare.

Programele Fondului Monetar Internațional şi ale Băncii Mondiale de impunere a disciplinei prin introducerea unor rate de dobânzi şi a unor plafoane de credit realiste sunt măsuri pozitive la scară macroeconomică.

---

[1] *Economic Survey of Europe in '89-'90*, United Nations, No. E 90, II, Chapter 3.

Însă sistemele financiare din Europa de Est sunt încă lipsite de măsurile necesare la scară microeconomică, care să facă băncile solide şi sigure.

Rolul istoric al băncilor socialiste de conducte pasive pentru finanțarea unor întreprinderi justificate politic s-a schimbat în plan teoretic, nu şi în cel acțional.

În principiu, conducerile băncilor din aceste țări (inclusiv România) ar trebui să acționeze pe baza unor considerente de profit, băncile urmând să-şi exercite independența în acordarea creditelor. Deocamdată, aceste considerente sunt ignorate sau subordonate unor vechi legături structurale. Se întâmplă, prin urmare, ca să fie dirijate în secret fonduri în dolari spre întreprinderi aflate în prag falimentar, din dispoziția unor înalți demnitari.

În întreaga Europă de Est, infrastructura instituțiilor financiare şi tehnicile bancare sunt cu mult sub normele occidentale. Acolo unde le este permis, concernele financiare străine stimulează competiția locală. Însă, în țările cu bănci insolvabile, unde regimul proprietății private şi posedarea de acțiuni nu sunt încă definite, creşterea pieței de capital va fi lentă.

Cu toate că expansiunea privatizării va contribui la dezvoltarea operațiunilor cu acțiuni şi a cifrelor de afaceri, obstacolele menționate vor continua să-i descurajeze pe potențialii investitori.

Dimensiunea pieței financiare este altă piedică în calea investițiilor străine.

Fragmentarea acestor piețe[1] face investițiile în acțiuni ineficiente şi descurajează participarea băncilor de investiții şi a firmelor specializate de nivel mondial. Până în prezent, numeroase fonduri interne lansate de aceste organizații au creat dezamăgiri. Cele mai multe investiții sunt în bani lichizi, pentru că posibilitățile de portofoliu sunt limitate. Ritmul lent al realizării investițiilor în hârtii de valoare în Europa de Est i-a frustrat pe investitorii străini. În rarele ocazii când au fost aplicate procedurile de creditare a acțiunilor, acestea au fost complicate şi expuse erorilor. Pentru a atenua dificultățile, unele burse est-europene se "îngemănează" cu omologii externi, astfel fiind şi tutelate. Accentul pus pe piața de acțiuni, atât în comunitatea financiară occidentală, cât şi în cea estică, oferă un important avantaj de schimbare şi promovare a economiilor lor.

Eforturile trebuie să se concentreze asupra unei reforme bancare menite să elimine creditarea lipsită de performanță şi să cultive pe baze de competență promovarea unor manageri talentați. Numai astfel chiar şi populația locală va avea încredere în agenții de bursă şi-şi vor canaliza resursele băneşti spre conturi şi valori ce pot finanța economia.

Pe termen scurt, cele mai profitabile schimbări practicate între profesioniştii pieței de capitaluri din Vest şi din Est vor fi acele "transferuri de cu-

[1] De pildă, Iugoslavia va avea piețe financiare active în Belgrad, Lyubliana şi Zagreb, iar în Cehoslovacia, activitatea este împărțită între Bratislavia şi Praga.

noştinţe" ce au loc la baza pieţei de acţiuni. În special băncile americane, ce au o experienţă bogată în minimalizarea pierderilor, pot contribui considerabil prin exportul de tehnică şi tehnologie către instituţiile financiare infantile ale pieţei libere est-europene. Se înţelege că, la rândul lor, băncile americane pot avea beneficii, percepând onorarii pentru serviciile aduse.

Inaugurarea recentă a bursei de valori din Polonia, a treia din Europa răsăriteană, după cele din Ungaria şi Iugoslavia, simbolizează angajarea regiunii pe drumul capitalismului. Dar progresul în realizarea unor operaţiuni viabile cu hârtii de valoare va continua să fie stingherit de lipsa de progres a sistemelor bancare din ţările est-europene. Succesul reformei pe piaţa capitalului cere mai întâi eliminarea slăbiciunilor instituţiilor financiare de stat. Această concluzie este pe deplin valabilă şi pentru România.

În pofida eforturilor impresionante ale Europei răsăritene de a atrage capital din toate ţările industrializate, investitorii străini manifestă până în prezent o mare reţinere faţă de această regiune.

Dintre cazurile mai importante ale acestei atitudini, se pot menţiona:

- opinia că, în ciuda modificărilor politice recente, unele sectoare ale economiilor din zonă sunt încă controlate de oficialităţi guvernamentale cu vederi conservatoare;
- faptul că firmele specializate din ţările puternic industrializate/dezvoltate nu sunt familiarizate cu caracteristicile economiei din ţările foste socialiste;
- nivelurile ridicate ale datoriei externe ale unor ţări (mai ales ale Ungariei şi Poloniei) sau tendinţa de accelerare a creşterii volumului datoriei;
- părerea oficialităţilor din ţările potenţial investitoare ori creditoare că regiunea est-europeană nu este suficient de stabilă din punct de vedere economic şi politic;
- neconvertibilitatea monedelor naţionale ale acestor ţări.

În luna octombrie 1990, BERD a comunicat că investiţiile externe directe în Europa răsăriteană şi în URSS totalizau 5,3 miliarde dolari. Acestea reprezintă o creştere de sută la sută faţă de nivelul din octombrie '89, dar volumul este scăzut în comparaţie cu necesarul ridicat de capital al regiunii, angrenate în procesul dificil de trecere la economia de piaţă.

De fapt, în opinia unor experţi occidentali şi niponi, o condiţie de bază pentru efectuarea de investiţii masive în Europa răsăriteană şi URSS este crearea unei infrastructuri specifice economiilor de piaţă. Realizarea unei asemenea infrastructuri este însă un proces de durată, existând totuşi anumite premise care garantează că ţările menţionate pot şi vor atinge treptat acest obiectiv. Dificultăţile complexe întâmpinate de ţările angrenate în procesul de reformă nu pot fi neglijate. Europa Occidentală (în special CEE) se angajează cu un nou volum de capital şi ajută aceste ţări în eforturile lor de tranziţie. În urma mai multor dezbateri din cadrul Organizaţiei pentru Coope-

rare şi Dezvoltare Economică (OECD), s-a ajuns la concluzia că cel puțin unele dintre statele est-europene ar putea deveni "țările recent industrializate" ale Europei întrucât ele dispun de forță de muncă calificată, de niveluri rezonabile ale salariilor şi sunt aproape de piețele din Europa Occidentală şi URSS.

Liderii unor institute de cercetări economice din SUA, Marea Britanie, Japonia, Germania, Franța au analizat situația țărilor est-europene din punct de vedere economic, dar şi politic, ajungând în final la o concluzie comună conform căreia Occidentul trebuie să acorde sprijin financiar țărilor respective, solicitând asigurarea de fonduri imediat ce acestea vor fi disponibile. Tot în urma acestor dezbateri, s-a acceptat ideea lansată de directorul Institutului Francez pentru Relații Internaționale (IFRI), potrivit căreia "există o mare şansă pentru ca ajutorul financiar să ajungă în aşa-numita zonă tampon a Europei de Răsărit, din care fac parte Polonia, Cehoslovacia şi Ungaria".

După cele întâmplate în luna august, convingerea crescândă în URSS că nu există o alternativă valabilă la economia de piață, opinie împărtăşită şi de conducerea țării, asigură premise importante pentru o reformă economică radicală în această țară, concomitent cu creşterea credibilității pe plan mondial.

Chiar şi în condițiile îmbunătățirii climatului politic al unei țări şi al aplicării unui program cuprinzător de reformă, situația economică pe ansamblu nu determină o capacitate adecvată de rambursare. Unul dintre aspectele urmărite de aceşti investitori străini, când optează pentru o țară sau alta, este nivelul de dezvoltare.

După nivelul dezvoltării economico-sociale, într-o comparație la scară internațională, România se află în prima treime a țărilor ierarhizate astfel.

În ierarhia țărilor europene, România ocupă penultimul loc, dacă se are în vedere indicatorul sintetic agregat determinat pe baza analizei factoriale[1].

Relevând locul periferic al României în ierarhia țărilor europene, se înțelege cauza deteriorării poziției țării noastre pe plan mondial şi european în ultimul deceniu, fiind cea mai concludentă expresie a stării de criză în care a intrat economia românească, ca urmare a accentuării disfuncționalității mecanismului economic puternic centralizat.

Gruparea țărilor europene, după nivelul general de dezvoltare, se prezintă astfel: grupa I cuprinde țările dezvoltate ale continentului (Belgia, Olanda, RFG, Elveția, Norvegia, Danemarca, Franța, Suedia, Austria, Finlanda, RDG (fostă), Italia), în timp ce în grupa a III-a, din care face parte România, se regăsesc majoritatea țărilor foste socialiste.

[1] Este un indicator specific, care se calculează pe baza unor analize factoriale ale mai multor indicatori.

România înregistrează niveluri foarte scăzute la majoritatea indicatorilor, cu excepția consumului de energie pe locuitor, care denotă existența unei industrii energofage. Industria este caracterizată ca slab tehnologizată şi cu randament inferior.

Pentru a frâna procesul de deteriorare a economiei româneşti se impune acordarea unei atenții foarte mari capitalului străin, în calea căruia există acest obstacol: incertitudinea în evoluția economică. Infuzia de capital străin se cere a fi canalizată, în primul rând, în întreprinderile existente (retehnologizări, modernizări, dezvoltări etc.) a căror infrastructură economică se găseşte într-o stare precară. Acest fapt determină "starea de productivitate" şi "starea costurilor de producție", iar ca o rezultantă, competitivitatea slabă a produselor.

Astfel, se întâmplă că şi în '91 se "consumă" profiturile realizate pentru a acoperi deficitelor provenite dintr-un export nerentabil.

Pentru a avea o oglindă a atractivității țărilor din blocul est-european pentru investitorii străini, s-au acordat punctaje pentru diverse aspecte care prezintă interes, rezultând următorul tablou sugestiv, din care se pot face comparații privind gradul de atragere a investițiilor străine.

Tabelul nr. 7.3

Țări / Aspecte	Uniunea Sovietică	Bulgaria	Cehoslovacia	Ungaria	Polonia	România	Iugoslavia
Economie	D+	D	B	B-	C+	D	C
Starea economică	C-	C	B+	B-	C	C-	C-
Stadiul economic	D	C-	A-	B-	C+	D-	D
Program reformă	C	C+	A-	A-	B+	C	C+
Datoria externă	B	D	A-	D	C	A	B-
Inflația	D	C-	B-	C	D	C	D
Acces la piața europeană	C	C	B	B	B	C	B
Piața muncii	C	C	A	B	C	D	C
Productivitatea muncii	C	C-	A	A	B-	D	C
Disciplina/etica muncii	D	C-	B	B-	C-	D	C
Mărimea pieței	A	F	C	D	B	B-	B-
Resurse naturale	A	F	D	F	B	C	C
Receptiv la investiții străine	C	C	A-	A	B-	D	B
Posibilitate pentru repatriere profit	C-	D+	B	A	A	D	A
Program pentru ajutor străin	D+	D	C-	B-	B	D-	B-
Program politic	D	D+	A-	B+	B-	D-	D
Puterea partidelor noncomuniste (opozante)	C-	D	B	A	B	D	B
Stabilitatea politică	D-	C	A	B	C	D-	F
Tradiții democratice	F	D	A	B-	C	D-	C-

Legendă: A - punctaj foarte bun; B - punctaj bun; C - punctaj slab; D - punctaj foarte slab.

Sursa: *Plan Economy Oil & Gas Journal*, 3 iunie '91, OGJ Special.

Deşi, în lumea financiară, România nu este considerată datoare, trebuie găsite urgent mijloace valutare pentru plata datoriilor rezultate din deficitul balanței comerciale din 1990, pentru care se va apela la credite pe termen scurt la FMI şi alte organisme financiar-bancare, ceea ce va determina ca România să fie considerată, în mod oficial, ca datoare. Numai pentru semestrul I al anului 1991, Guvernul a solicitat Parlamentului autorizarea de a apela la credite de 2 miliarde dolari, din care pentru plata importurilor încă neachitate integral din 1990, se vor aloca 1,4 miliarde dolari.

Situația actuală a țărilor din Europa de Est poate fi comparată cu cea a țărilor Europei de Vest după al II-lea război mondial. Fabricile sunt ruinate din punct de vedere tehnic, valuta irosită ca urmare a investițiilor inoportune.

Această similitudine sugerează necesitatea ajutorului financiar extern, asemenea planului Marshall acordat Europei de Vest de către SUA în anii '45-'52. "Planul Marshall" – scria Michal Hogan – a corespuns convingerii americane că reconstruirea economică a Europei are o importanță deosebită pentru interesele de perspectivă ale SUA. Economia dinamică a SUA trebuia sprijinită prin comerț şi investiții externe, ceea ce presupunea reconstruirea partenerilor comerciali şi reintegrarea lor în sistemul comercial mondial. Opțiunea unei reconstrucții autofinanțate nu a fost accesibilă unor coaliții[1] slabe: acestea nu şi-au putut permite reducerea consumului deja scăzut fără a-şi lichida şansele de supraviețuire.

La prima conferință de la nivelul miniştrilor de externe ai țărilor participante la procesul CSCE, care a avut loc la Berlin, anul acesta, s-a propus o mai strânsă colaborare, în vederea asigurării stabilității continentale a statelor participante la procesul de la Helsinki, cu Comunitatea Europeană, Consiliul Europei, Comisia Economică pentru Europa, NATO şi Uniunea Vest-Europa. În cadrul acestei conferințe, s-a ajuns la concluzia că soluția optimă pentru refacerea economiilor din Est va fi liberul schimb comercial şi investițional, nu pomparea masivă de ajutoare. Tot aici s-a reținut solicitarea Poloniei, Cehoslovaciei şi Ungariei de a li se deschide piețele țărilor membre ale CSCE şi de a le furniza tehnologiile necesare rentabilizării şi modernizării economice.

Privind tabelul nr. 7.3, care sugerează situația țărilor est-europene din unghiurile de interes ale investitorilor străini, se pot face diverse comparații şi analize. De exemplu, din punct de vedere al programelor de reformă, pe primele locuri, la egalitate de puncte, se situează Cehoslovacia şi Ungaria, apoi Polonia, iar celelalte țări sunt egal distanțate de primele două. Se observă că cele mai mari datorii externe le dețin Bulgaria şi Ungaria, în timp ce, la această coordonată, România are cel mai bun punctaj, alături de Cehoslovacia. Dacă analizăm, în continuare, fascicolul referitor la piața muncii,

[1] Ajutorul a permis acelor coaliții să se mişte între limitele alegerilor politice, să elimine politica deflaționistă, a creat condițiile de trai şi, astfel, le-a permis să se întărească.

constatăm că România are situația cea mai defavorabilă, atât în privința productivității muncii, cât şi în privința disciplinei muncii. De asemenea, din punct de vedere al receptivității la investițiile străine, România se situează pe ultimul loc, la fel şi în privința programului pentru asimilarea ajutorului străin, programului politic, puterii partidelor opozante, stabilității politice şi tradițiilor democratice.

Ungaria a inițiat reforma economică în 1968 şi cetățenii săi sunt mai familiarizați cu cerințele pieței. Clasa ei de mijloc este cea mai dezvoltată şi investițiile străine sunt cele mai ridicate din regiune. Cea mai mare atracție a Ungariei pentru investitorii străini au reprezentat-o telecomunicațiile şi infrastructura serviciilor bancare şi financiare, care se află mult sub standardele mondiale. Din aceste considerente, Ungaria a devenit țara cea mai avantajoasă pentru oamenii de afaceri şi mulți şi-au stabilit sediile aici. Dar, Ungaria are cea mai mare datorie pe cap de locuitori, iar povara acesteia de 20 miliarde de mărci îi îngrijorează pe bancherii occidentali, chiar dacă Ungaria şi-a îmbunătățit balanța de plăți printr-o creştere cu 60% a exportului în vest anul trecut şi o creştere cu 70% a încasărilor din turism. Euforia inițială a investitorilor străini față de Ungaria a mai scăzut şi din cauza privatizării încete a economiei, îndeosebi a marilor întreprinderi, a greutăților de negociere prin intermediul agențiilor de privatizare ale statului.

"Terapia de şoc" a Poloniei, în privința liberalizării prețurilor şi eliminării subvențiilor, constituie o componentă a celei mai ferme reforme economice din toată regiunea. Dar investitorii manifestă totuşi reticențe generate de instabilitatea politică, de povara datoriei externe şi de structura economico-socială învechită. Se poate aprecia pozitiv abilitatea Poloniei care, chiar şi în astfel de condiții, a pătruns pe piețele occidentale, impulsionând exporturile pe valută forte şi diminuând importurile similar.

Cehoslovacia, Polonia şi Ungaria au înregistrat primele rezultate pozitive în lupta împotriva inflației, în timp ce prețurile continuă să crească în Bulgaria, în România, în Iugoslavia, iar rata lunară a inflației în URSS este de 10%.

Economiştii unguri prevăd obținerea unei convertibilități externe abia în anul 1994, ultimul an al planului economic de tranziție. Până în prezent, investiția de capital străin în Ungaria se ridică la 2 miliarde de dolari, iar anul acesta balanța externă are un deficit de 700 mil. dolari.

În România, creditele neperformante acordate diverşilor giganți industriali se ridică la 150 mil. lei, sumă ce se va transforma în datorie publică, urmând a fi recuperată prin vânzări în vederea privatizării. Anul acesta avem o creştere a masei monetare cu 15% şi nu s-a căutat acomodarea masei monetare cu creşterea prețurilor, ci, dimpotrivă. Rata investițiilor în 1990 a fost de 8%, față de 30% în 1989. Ca un ultim aspect, se estimează existența a 1 miliard dolari la populație, ceea ce pune problema găsirii unor soluții de folosire a acestor bani prin depuneri garantate la bănci, prin care ar avea de câştigat şi deponentul, şi banca, şi economia.

Având în vedere criteriile care ghidează din punct de vedere economic compartimentul instituțiilor financiare internaționale, concurența cererilor pentru credite străine între țările Europei de Est şi slaba competiție internă, considerăm că soluția cea mai bună, deşi cea mai dureroasă pentru obținerea creditelor din străinătate şi pentru sporirea competivității internaționale, o reprezintă trecerea la convertibilitatea monedei naționale în regim de cursuri flotante. Totuşi convertibilitatea trebuie să fie abordată treptat, în primul rând convertibilitatea internă pentru contul curent, apoi cea externă, în final, convertibilitatea pentru contul de capital.

Țările est-europene nu trebuie să comită eroarea fundamentală de a menține cursuri de schimb supraevaluate din dorința de a combate inflația, mai ales că, în condiții de inflație reprimată, corupția şi abuzul se reproduc pe scară largă.

Sursa unei reticențe care amână acest proces ar putea fi relația între o eventuală convertibilitate rapidă a monedei naționale şi deteriorarea balanței de plăți pe care o presupune. De altfel, fără o devalorizare potrivită a monedei naționale (care să asigure un nivel realist al cursului de schimb), nu se poate realiza o impulsionare corespunzătoare, pe baze economice, a exportului. Pe de altă parte, trebuie cuantificată eficacitatea devalorizării, când anticipările inflaționiste sunt puternice. De asemenea, se va studia în ce măsură se poate tolera nivelul costului neutilizării forței de muncă, care ar fi dislocată ca urmare a concurenței importului, devenită posibilă prin convertibilitatea monedei naționale. Convertibilitatea nu-şi poate pune valoarea integral efectele, decât în condițiile deschiderii economiei față de schimburile externe comerciale, deservicii şi capitaluri, ridicând diferitele restricții impuse plăților şi transferurilor.

Ținând seama de amploarea pieței mondiale a capitalurilor şi de importanța comerțului pentru țările est-europene (cu economii până nu demult autarhice) care vor să profite de participarea la economia mondială, convertibilitatea nu mai este o problemă de obțiune, ci de necesitate, condiționalitate[1] şi soluționare.

7.3. Domenii de interes ale investitorilor străini şi posibilități de stimulare a infuziei de capital străin spre domeniul românesc productiv

Pentru ca obiectivul reformei economice din programul tranziției la economia de piață să poată fi atins, este necesar ca o parte tot mai însemnată a investițiilor (destinate în principal modernizării aparatului productiv)

[1] Complexe de înțelegeri încheiate între FMI şi țările care solicită resurse financiare, prin care se stabilesc anumite măsuri menite să reducă sau să elimine cauzele dezechilibrelor balanței de plăți.

să se realizeze prin aport de capital străin, concomitent cu creşterea constantă a eficienței acumulării.

Pornind de la strategia dezvoltării economiei româneşti şi a transformărilor ce trebuie realizate, bazate pe o diagnoză veridică a structurilor industriale, este necesar a se evidenția acele "domenii de interes" pentru economia națională şi a stipula o serie de facilități pentru investitorii străini.

Criteriile fundamentale luate în calcul pentru selectivitatea acelor domenii de interes sunt:

- importanța lor strategică;
- gradul de dezvoltare atins;
- existența resurselor naționale;
- cota de export din produsele realizate.

După indentificarea sectoarelor prioritare, care trebuie să se înscrie în strategia dezvoltării economiei naționale, se dovedeşte utilitatea şi oportunitatea creării obiectivelor economice respective şi, ulterior, se determină dacă sunt necesare investiții de capital străin.

În caz afirmativ, conform reglementărilor legale în vigoare[1], partenerii locali şi străini stabilesc modalitățile de realizare a investițiilor respective, drepturile şi obligațiile ce le revin şi celelalte aspecte şi clauze contractuale.

Cele mai multe societăți comerciale îşi desfăşoară activitatea în domeniul comerțului exterior (1443), în special cu produse alimentare (1144), import-export de bunuri de larg consum (1016), electronice (628), produse chimice (557) etc.

În gama serviciilor, situația se prezintă astfel: servicii de comerț – 1329 societăți comerciale, turism – 764, transporturi – 629, alte servicii – 486, consulting – 374.

Numai 236 de companii au activități productive, cele mai multe fiind unități de mici dimensiuni. Situația este următoarea:

- producția bunurilor de consum – 96 de companii;
- produse alimentare – 91 de companii;
- producția de maşini – 78 de companii;
- construcții civile – 38 de companii;
- electronice – 34 de companii.

Din cele 2128 de societăți existente la sfârşitul lunii mai 1991, doar 13 aveau incluse, pe lângă alte activități, obiective cu caracter productiv, dar numai două aveau drept obiect de activitate exclusiv producția.

Această situație deloc favorabilă se explică prin următoarele:

1. domeniile serviciilor, comerțului şi, într-o oarecare măsură, turismul necesită o investiție inițială mai mică şi permit obținerea de profit mai rapid.

2. domeniile menționate sunt caracterizate de un nivel redus de dezvoltare şi, implicit, de o cerere ridicată;

[1] Legea nr. 35/1991 privind regimul investițiilor străine.

3. aceste domenii sunt mai puțin afectate de caracterul momentan incomplet al legislației referitoare la privatizare (cum ar fi sistemul financiar-bancar etc.);

4. într-un mediu economic în plină tranziție, agenții economici manifestă o atitudine atât de prudență, cât şi de prospectare a cât mai multor domenii posibile.

Dacă analizăm situația investițiilor străine în mod aprofundat, şi nu într-o manieră de abordare resemnat-contemplativă, vom depista şi o cauză în posibilitatea neexplorată a factorilor interni, în drept care ar putea determina interesul investitorilor străini față de economia românească.

Deocamdată să analizăm cauzele obiective, venite din exteriorul angrenajului nostru economic şi care țin de firescul procesului de tranziție la alt tip de economie.

În primul rând, firmele mici şi persoanele fizice cu capitaluri reduse au o mare mobilitate, ceea ce le permite să se afle printre primii sosiți.

Mijloacele lor financiare reduse îi constrâng, practic, pe aceşti investitori să se orienteze spre domeniul în care investiția inițială este mică şi în care se poate obține rapid un profit.

Pe de altă parte, firmele mari sunt mai precaute, solicitând o bună cunoaştere prealabilă a partenerilor români, ele întocmesc diverse variante de investiții cu studiile de fezabilitate aferente şi, de aceea, au nevoie de o perioadă de timp mai lungă până la luarea deciziei de a investi.

Din acest punct de vedere, este de aşteptat să se înregistreze un proces de modificare a structurii investițiilor străine atât în ceea ce priveşte caracteristicile investitorului străin, cât şi mărimea şi domeniul investiției. Astfel, dacă în 1990 şi în primele luni ale anului 1991 au predominat numeric investitorii străini de mici dimensiuni (persoane fizice, firme mici din domeniul comerțului sau turismului etc.), începând cu lunile mai-iunie 1991 se constată o prezență însemnată (la tratative sau în misiuni exploratorii) a unor firme mari[1].

Prezența reprezentanțelor înființate de aceste firme poate fi însă privită ca un fapt pozitiv, deoarece ele constituie un prim pas către stabilirea unor raporturi economice mai cuprinzătoare. Totodată, prin reprezentanțele respective în România, firmele în cauză se vor familiariza cu caracteristicile şi posibilitățile economiei româneşti, astfel încât, în momentul luării deciziei de înființare a unei societăți comerciale, timpul demarării unei astfel de iniți-

[1] În acest sens, se remarcă faptul că majoritatea firmelor de renume pe plan mondial au înființat reprezentanțe în România, dar nu au participat încă la realizarea de societăți comerciale. Dintre acestea, menționăm următoarele firme: ICI, Fiat, Minolta, Asea Brownbovery, Castrol, Du Pont de Nemours, Marubeni, Hewlet Packard, Shell, BASF, Siemens, Renault, Thyssen, Rhone-Poulenc, Mitsubisshi, F. Hoffman-Larouche, Rank Xerox, Mitsui, Dow-Chemical, Ciba-Geigy.

ative va fi mult mai scurt, de asemenea, şi perioada de acomodare cu particularităţile şi integrarea în contextul economiei româneşti.

În reforma economiei româneşti se vor dezvolta noi direcţii:

- modificarea structurală a fluxurilor de capital din punct de vedere al orientării lor;
- depistarea şi contracararea factorilor inhibitori pentru fluxurile de capital străin în România şi situaţia din celelalte ţări est-europene din această perspectivă;
- identificarea şi implementarea condiţiilor şi a liniilor de acţiune pentru stimularea acestui proces;
- analizarea sistemului financiar-bancar, din perspectiva raporturilor cu investitorii străini;
- stimularea eforturilor de realizare a bursei de valori în România.

În concluzie, trebuie elaborat un sistem de politici care să favorizeze penetrarea capitalului străin, prin acordarea unor înlesniri din punct de vedere economic, şi dirijarea investitorilor străini către domenile de interes productiv, în conformitate cu strategia de dezvoltare adoptată şi de protecţie a posibililor investitori români.

În vederea atragerii capitalului străin pentru restructurarea industriei româneşti, ar trebui să se ţină seama de următoarele:

- implicaţiile negative ale pătrunderii de capital străin în economia naţională în mod necontrolat, fără a lua un minim de măsuri de protejare a unor domenii sau investitori autohtoni; pe plan internaţional, problema acestor implicaţii a fost dezbătută în faza cercetărilor pentru punerea la punct a Codului internaţional pentru transferul de tehnologie şi cu diverse alte ocazii.
- în timp ce, în România, doar 20% din producţia industrială este destinată producţiei bunurilor de consum, în Occident acesteia îi revine 60-80%;
- există unele sectoare viabile din domeniul industriei construcţiilor de maşini, chimie, petrochimie, industria uşoară (textile, confecţii, tricoltaje, marochinărie) care pot fi revitalizate cu investiţii mici şi ulterior pot deveni generatoare de venituri în valută prin activitatea de export;
- în domeniul infrastructurii (producţia de resurse energetice, transporturile şi telecomunicaţiile), este foarte dificil de sperat sosirea investitorilor străini, întrucât termenele de recuperare a investiţiilor, ca şi profiturile, de altfel, sunt la poli opuşi aşteptărilor străinilor. În acest caz, s-ar putea apela, în ultima instanţă, la licitaţii, concesionări de tronsoane de autostrăzi etc.;

- participarea investitorilor autohtoni la crearea unei societăți cu terenuri ca aport în natură la capitalul social îi defavorizează, întrucât evaluarea terenurilor la noi este neconformă cu practicile pe plan mondial. Astfel, au fost cazuri când partea română a avut de pierdut prin estimarea sub limite a terenurilor ce le-au adus ca aport în natură la capitalul social;
- există proiecte justificate economic, dar care nu sunt viabile din punct de vedere financiar (garanții, contracte doveditoare că desfacerea produselor este asigurată, garanția altei bănci; dobânzi de credite; ipoteci), întrucât nu au la bază temeinice studii de fezabilitate şi de marketing pentru orientarea pe piață.

Mai nou, BRCE în colaborare cu Agenția Română de Dezvoltare au pus la punct un amplu studiu, constituit într-o metodologie, care oferă modalități de angajare a creditelor şi ce garanții colatorale se solicită din partea agenților economici;

- pentru a canaliza investițiile directe sau creditele spre anumite domenii de interes productiv, se poate recurge/apela la un mod selectiv de tratare a investițiilor, luându-se în calcul o serie de criterii pentru fiecare din acestea, propunându-se punctaje cărora, la rândul lor, să le corespundă niveluri de stimulente, care să se regăsească într-o scară motivațională, în ce priveşte, de pildă, forme variate de garantare a investițiilor sau tratamente preferențiale, în funcție de domeniul investiției;
- dacă alineatul anterior corespunde stadiului inițial al demarării investiției străine, pentru activitatea ulterioară se pot aduce corecturi din mers, apelând, de data aceasta, la un sistem de stimulente progresive în funcție de performanțele obținute pe parcursul funcționării societății economice deja constituite, indiferent sau ținând seama şi de caracteristicile inițiale ale investiției respective. Acest sistem are inconvenientul că, fiind mai sofisticat, pe lângă faptul că e mai greu de aplicat, evidențiat şi urmărit, este susceptibil de a i se aduce acuze de tipul imixtiunilor din afară şi îngrădiri post constitutive.

Pe plan mondial se constată că au loc mutații în orientarea geopolitică a fluxurilor de investiții directe de capital străin[1]. Acest fapt are la bază modificarea lor structurală, şi anume expansiunea foarte rapidă a lor în sectorul terțiar, în servicii. În prezent, acestui sector îi revine 40% din stocul mondial din investiții directe de capital (cca 300 mld. dolari din 700 mld.), comparativ cu aproximativ o pătrime în anii ’70 şi mai puțin de 20% în anii ’50.

[1] *Financial Market Trends, The International Trade and Financial Situation of Eastern Europe*.

Investiţiile directe de capital străin în servicii au devenit astfel partea cea mai dinamică a acestor fluxuri, revenindu-le mai mult de 50% din fluxurile totale de investiţii (cca 50 mld. dolari/an). În cadrul sectorului terţiar, două treimi revin finanţelor şi activităţilor de comercializare. Analizând tendinţele pe plan mondial, se prevede că, şi în următorul deceniu, domeniul serviciilor va beneficia de cea mai mare parte a fluxurilor de investiţii directe de capital străin, înregistrând chiar o accelerare a dinamicii acestora de până acum.

În acest context, eforturile ţării noastre de a da alt curs decât cel firesc investiţiilor străine vor trebui mai mult intensificate şi amplu elaborate, constituindu-se într-o strategie naţională de dezvoltare economică-socială.

Multe dintre societăţile mixte constituite până acum, de fapt societăţi comerciale cu participare străină, presupun contribuţia investitorului străin la capitalul social existent, de regulă, cu echipament şi tehnologii solicitate de partea română. Unele din aceste proiecte degenerează în importuri de maşini şi utilaje cu plata în produse rezultate exportate, ceea ce face ca partenerul român să nu valorifice pe deplin potenţialul acestei forme de asociere.

În condiţiile actuale, restructurarea economiei şi îndeosebi a industriei româneşti se va realiza prin sistemul cunoscut sub denumirea de “overdraft economy”, care constă într-un sistem de finanţare monetară, susţinută de Banca Naţională pe baza unor credite bancare purtătoare de dobânzi scăzute, dirijate spre sectoarele propuse pentru dezvoltare, reparaţii, modernizare, retehnologizare, extinderi.

Băncile comerciale vor fi autorizate să acorde, la cererea societăţilor comerciale respective, credite bancare cu dobânzi foarte mici, pentru care este necesar ca statul să acorde garanţia sa. În cazul proiectelor pentru a căror realizare sunt necesare importuri, statul va solicita împrumuturi din străinătate şi va garanta băncilor de comerţ exterior împrumuturile în valută acordate la solicitarea întreprinderilor pentru plata importurilor din străinătate.

Pe lângă acestea, va mai trebui luat un minim de măsuri cu privire la oprirea procesului inflaţionist, trecerea la convertibilitatea leului, reorganizarea sistemului bancar, revitalizarea activităţii economice.

7.4. Propuneri de atragere şi canalizare a economiilor externe spre sectoarele productive din România

Există o competiţie între guvernele diferitelor ţări pentru atragerea investiţiilor străine, aşa cum există o competiţie între firme pentru obţinerea unei cote de piaţă cât mai mari.

În condiţiile actuale, când cererea de investiţii străine este superioară ofertei, nicio ţară nu se limitează la crearea cadrului juridic corespunzător investiţiilor străine; pentru investitorii străini acest cadru nu e suficient, ei nu

vin din proprie inițiativă decât foarte rar; în general, trebuie determinați, stimulați prin adoptarea unei strategii clare în domeniul investițiilor străine.

Strategia promovațională în acest domeniu cuprinde, de regulă, un ansamblu de activități vizând furnizarea de informații despre țara respectivă şi asigurarea unor servicii pentru investitorii potențiali. Succesul acestei strategii va fi funcție directă de modalitatea de prezentare a informațiilor referitoare la potențialul economic al țării noastre şi la oportunitățile de investiții, dacă vor fi reale şi atractive pentru investitorii străini. De asemenea, aceştia se vor interesa şi de costurile antrenate pentru a iniția şi desfăşura o activitate economică în țara noastră.

Imaginea atractivă a țării noastre ca loc de efectuare a investițiilor, costurile implicate, precum şi serviciile asigurate investitorilor care prospectează piața în acest scop vor fi cele trei sisteme de referință pentru atragerea economiilor externe în România.

Pe lângă acestea se pot instrumenta şi următoarele:

- acordarea, de către guvernul român, de facilități fiscale şi concesiuni;
- disponibilizarea pentru investitorii străini a unor zone industriale, zone economice speciale cu producții pentru export şi alte elemente de infrastructură;
- simplificarea procedurilor birocratice legate de investițiile străine;
- asigurarea stabilității politice;
- asigurarea unor cursuri de schimb realiste.

În direcția formării unei imagini favorabile despre România, au început în diverse țări să se distribuie materiale documentare, să se facă publicitate în ziare şi reviste cu profil economic şi industrial. Se mai pot uzita şi alte manifestări: organizarea de seminarii, trimiterea de delegații, participarea la târguri şi expoziții etc.

România fiind o țară care abia acum pătrunde pe piața investițiilor străine şi care nu are o imagine bine conturată şi favorabilă pe plan mondial, va pune accentul pe acest tip de promovare, urmând ca ulterior să apeleze şi la alte tehnici promoționale mai complicate: expedierea de publicații la potențialii investitori, contactarea directă a unor investitori, organizarea de vizite, intermedieri de relații dintre potențialii investitori şi partenerii locali. O ultimă categorie de tehnici promoționale sunt cele care vizează asigurarea serviciilor de consultanță şi informare pentru investitori.

Pentru a face cunoscute firmele româneşti productive, în funcție şi de resursele financiare totuşi limitate de care dispun, se pot elabora prospecte conținând date despre acestea şi proiectele lor de investiții cu participare străină şi se pot trimite direct unor potențiali investitori şi consulatelor române.

De asemenea, pot fi numiți consilieri pe probleme de investiții la ambasadele române situate în țări cu potențial investițional ridicat, care să aibă în obiectiv atragerea de investiții străine în România, cu deosebire în sectoarele productive.

Luând în considerare în ansamblu efectelor pozitive pe care investițiile directe străine de capital, dacă sunt bine organizate şi conduse, le pot avea asupra economiei naționale şi, implicit, asupra nivelului de viață al populației, mai enumerăm, în continuare, câteva măsuri stimulative:

- simplificarea formalităților de constituire, aprobare şi înregistrare, reducerea duratei până la începerea efectivă a acțivității; investitorii străini se orientează spre programe de producție în care cheltuielile de producție se recuperează rapid, având în vedere tendința generală de scurtare a vieții economice a produselor;
- participarea financiară a asociaților la capitalul social să nu fie neapărat efectuată în totalitate la înființare, înlesnindu-se participarea, în anumite proporții, şi prin creditare – astfel se va pune problema apariției unor noi instituții de creditare sau a adaptării la noile cerințe ale celor deja existente;
- adoptarea unui sistem gradual de impozitare a profiturilor realizate de societățile comerciale, în funcție de interesele specifice economiei naționale – impozite mai mici în domenii de interes prioritar, impozite mai mari în domenii de importanță secundară; prelungirea perioadei de scutire de impozit pentru proiectele de investiții de maximă importanță.

Dezvoltarea economică prin atragerea de investiții străine (ca instrument de reformă economică) poate fi favorizată în cel mai înalt grad prin zonele libere. Accesul liber al mărfurilor, coroborat cu regimul mai liberal al impozitelor asupra profiturilor realizate în zona liberă, reprezintă premise favorabile atragerii de investiții de capital străin. Acestea sunt condiții necesare stimulării investițiilor străine, nu şi suficiente. Astfel, pentru ca o firmă străină să se decidă să facă o investiție, trebuie ca aceasta să estimeze o fructificare superioară a capitalului. În consecință, firma comercială respectivă va opta pentru acea zonă care, pe lângă facilitățile acordate, va regăsi condiții avantajoase combinării capitalului cu ceilalți factori de producție (forța de muncă[1], materii prime, cadrul natural, în general), precum şi o infrastructură corespunzătoare.

Condiții mai favorabile pentru investitorii străini le-ar putea oferi acele sectoare pentru produsele cărora țara noastră beneficiază, din partea state-

[1] Aceasta intră în calculul acelor firme străine care, prin strategiile lor investiționale, se bazează pe folosirea forței de muncă la un preț avantajos, iar dacă nivelul salariilor creşte substanțial, se reorientează spre alte țări cu forță de muncă mai ieftină.

lor industrializate, de preferințe vamale generalizate, respectiv de reduceri consistente sau de scutiri de taxe vamale la exporturile unor produse prelucrate. Firmele străine tind să folosească inputuri din import, cât timp cele provenite din țara noastră sunt sub standardul de calitate solicitat şi/sau mai scumpe; acest fapt reduce câştigul net în valută revenit țării noastre şi imprimă un caracter de prelucrare pentru export.

Pentru a recupera cheltuielile făcute de țara noastră, trebuie susținută o veritabilă campanie de promovare şi marketing cu un cost rezonabil, după o prealabilă selecție a potențialilor parteneri care posedă produse sau tehnologii interesante pentru țara noastră. Campania ar putea fi orientată în primul rând către țări şi firme cu care avem deja relații, firme deținute de emigranții români, firme situate în zone geografice apropiate. Întrucât, pentru România, promovarea şi marketingul vor fi mai complexe prin incipiență şi noutate şi se vor desfăşura într-o perioadă mai mare, acestea pot fi întreprinse de firme de specialitate, cu atât mai mult cu cât cheltuielile implicate vor fi, în cea mai mare parte, în valută.

În privința tehnicilor bursiere, atragerea investitorilor străini pe piața internă a României se poate realiza acordând tratament egal cu cel al investitorilor autohtoni la protejarea proprietăților[1]. Investitorii străini găsesc, pe piețele bursiere nou constituite în țările foste socialiste, condiții mai puțin restrictive decât la bursele tradiționale, pe lângă plasamentele permițându-le un profit ridicat, întrucât posibilitățile de speculație sunt mai mari.

La nivel macroeconomic, acțiunea statului în direcția controlului societăților comerciale s-ar putea materializa în:

- aspecte legislative generale şi specifice referitoare la investițiile directe de capital străin;
- delimitarea scopurilor în care acestea pot fi constituite mai avantajoase pentru domeniile productive prioritare;
- sistemul specific de impozitare;
- stabilirea unor niveluri orientative de atins: volumul exportului, volumul forței de muncă, termene.

Atragerea investitorilor străini nu este un scop în sine, ci un mijloc de accelerare a trecerii la economia de piață prin modernizarea şi dinamizarea economiei naționale ca efect de antrenare şi integrare a acesteia în economia europeană şi mondială.

[1] Principiul naturalizării proprietății străinilor, prin care li se acordă un tratament absolut egal cu cel de care beneficiază investitorii locali.

Capitolul 8

ELEMENTE DE STIMULARE A CREĂRII ŞI ORIENTĂRII CAPITALULUI INTERN SPRE FIRME MICI ŞI MIJLOCII

Tranziția de la o economie centralizată, în care proprietatea de stat este cvasitotalitară, către o economie de piață constituie o problematică deosebit de complexă atât din punct de vedere conceptual, cât, mai ales, al transferării principiilor din sfera teoreticului în cea pragmatică, ce presupune în plus o cunoaştere a realității spațiului economiei româneşti.

Controversata polemică dintre adepții "terapiei de şoc" şi ai aşa-numitei transformări graduale, în care se face abstracție de o serie de aspecte de natură tehnologică, economică şi socială, nu şi-a găsit justificare prin prisma rezultatelor obținute până în prezent în economiile naționale ale fostelor țări socialiste. Ambele modalități puse în practică au suferit eşecuri de o mai mică sau mai mare amploare. Aceste eşecuri se materializează şi în economia românească, în prezent, printr-o serie de fenomene arhicunoscute: diminuarea drastică a producției, inflația care tinde să nu mai poată fi controlată, blocajele financiare, dezechilibrele financiar-valutare, dezorganizarea unor fluxuri economice, şomajul, în special cel mascat, corupția şi specula în numele principiului "economiei de piață".

În acest context se încearcă să se răspundă la o serie de probleme, şi anume: importanța întreprinderilor mici şi mijlocii într-o economie de piață; rolul specific al acestora în perioada de tranziție; factorii stimulativi şi restricțiile existente în constituirea şi desfăşurarea activității firmelor mici şi mijlocii.

Problemele enunțate vor fi abordate prin prisma modalităților de creare şi consolidare a capitalului intern privat, componentă fundamentală în cadrul unei economii de piață.

8.1. Aspecte privind evoluția şi caracteristicile întreprinderilor mici şi mijlocii în contextul economiilor naționale în unele țări europene

Una dintre problemele deseori dezbătute a constituit-o conceptul de întreprindere mică, respectiv mijlocie, în vederea departajării de marile întreprinderi. Deşi se pot face numeroase aserțiuni referitoare la definirea acestui concept, plecând de la premisa numărului de salariați sau a cifrei de afaceri, în practică se operează cu ambele criterii. Chiar şi sub acest as-

pect, atât al numărului de angajați, cât şi al cifrei de afaceri, departajarea diferă de la o țară la alta, în funcție de nivelul dezvoltării economice, de structura economiei naționale respective, de relevanța anumitor aspecte ce trebuie reflectate, de cadrul legislativ existent etc. Astfel, în Franța, Germania, Italia, numărul maxim de angajați este de 500, în Marea Britanie 200, 100 în Țările de Jos, 70 în Belgia şi Danemarca.

Concluzia generală ce se poate degaja, în urma unei analize succinte, o reprezintă relația nemijlocită dintre politicile concrete de industrializare aplicate de fiecare țară şi numărul întreprinderilor mici şi mijlocii, reflectând pe ansamblu o structură eterogenă acestora. Astfel, Franța şi Italia se situează pe primul loc din punct de vedere a numărului firmelor mici şi mijlocii şi al salariaților acestora. La polul opus se situează Marea Britanie, unde numărul întreprinderilor mici – sub 50 de salariați – este de 10 ori mai mic decât cele din Franța sau Italia, situația fiind asemănătoare şi pentru întreprinderile mijlocii. Țări ca Germania şi Belgia ocupă o poziție de mijloc în această ierarhie. Trebuie remarcat că, în Italia, numărul întreprinderilor mici este sensibil superior celui din Franța. Numărul foarte mare de întreprinderi mici, deseori artizanale, în Italia, la începutul anilor 1960, reprezintă o consecință atât a demarajului procesului de industrializare în urma celorlalte țări vesteuropene dezvoltate, cât şi a politicii de protejare şi stimulare a inițiativei capitalului intern prin aplicarea unor protecții în activitatea schimburilor comerciale externe.

Consecință a politicilor de stimulare aplicate, penetrarea întreprinderilor mici şi mijlocii în cadrul economiilor naționale a prezentat o anumită asimetrie care s-a menținut şi în cursul anilor 1960. Spre exemplificare, în Italia, în întreprinderile mici şi mijlocii, din punct de vedere al volumului producției şi al numărului de angajați, dețin, şi în prezent, o pondere semnificativă atât în sectoarele tradiționale a economiei (textile, pielărie, alimentară), cât şi în cele moderne (mecanică, instrumente de precizie). Franța depăşeşte Italia, luând în considerare ponderea firmelor mici şi mijlocii, în industria tradițională, acestea fiind însă nesemnificative sau chiar inexistente în celelalte sectoare economice. În Germania, marile întreprinderi sunt dominante în sectoarele de bază a industriei, acestea având o pondere mai mică în industria uşoară comparativ cu Marea Britanie.

Evoluția întreprinderilor mici şi mijlocii din anii 1960 până în anii 1980 a pus în evidență, în toate țările analizate, aceleaşi tendințe generale, care au fost influențate de două fenomene economice majore: procesele de industrializare şi recesiune economică. Altfel, s-a constatat o relație direct proporțională între accelerarea procesului de industrializare şi declinul rapid al micilor întreprinderi, corelație care s-a menținut până în 1973.

Recesiunea economică din anii 1975 şi 1978 a condus la diminuarea activității în numeroase ramuri care au reprezentat forța motrice a dezvoltării

economice a anilor 1960. Aceste ramuri includeau mari firme, care au fost insuficient de flexibile în raport cu tendințele sociale şi incertitudinile economice apărute. Restrângerea activității marilor firme a determinat o diminuare drastică a numărului de salariați al acestora în Țările de Jos şi destul de însemnată în Marea Britanie şi Franța. Fenomenul prezentat a impulsionat şi amplificat apariția firmelor mici, coroborat, desigur, şi cu politicile adecvate de stimulare a acestui tip de firme. Astfel, în Italia, numărul unităților locale în industrie a crescut de la 710000 în 1971 la 950000 în 1981, efectivele angajate în întreprinderi cu mai puțin de 20 de salariați în industria manufacturieră cunoscând, începând cu anul 1974, o creştere continuă.

Firmele cu mai puțin de 100 de salariați au sporit, în intervalul 1971-1978, în Marea Britanie, cu 23,4%. Numărul mediu de angajați în acest tip de întreprinderi a scăzut semnificativ, ca efect al creşterii preponderente a firmelor mici cu mai puțin de 20 de salariați (peste 20000 în perioada 1973-1978). Acelaşi fenomen se constată şi în Țările de Jos, în cadrul grupei întreprinderilor cu 10-15 angajați.

O analiză statistică relevă existența simultană în Franța şi în Marea Britanie a fenomenului de expansiune a întreprinderilor mici şi în sectorul industrial şi cel al dispariției unui număr semnificativ de firme mici, în special, în fazele de recesiune în acest sector.

Altă concluzie care poate fi desprinsă o reprezintă influența nemijocită a structurilor existente, specifice fiecărei economii naționale, asupra strategiilor de inserare a firmelor mici şi mijlocii. Aceasta este legată într-o măsură determinantă de politicile adoptate de fiecare țară privind zonele de activitate în care e favorizată penetrarea întreprinderilor mici şi mijlocii. Din punct de vedere al strategiei de inserare adoptate, pot fi distinse cinci cazuri: - o înserare specifică Germaniei[1], unde 2 mil. de întreprinderi mici şi mijlocii realizează 50% din produsul intern brut şi 66% din consumul intern. Întreprinderile respective nu au capacitatea de a practica managementul, inovația. Pentru a fi susținute şi a le favoriza dezvoltarea, politica financiară şi fiscală adoptată stimulează băncile private în finanțarea acțiunilor acestor firme; în Spania, o inserare în anumite zone economice, astfel, că întreprinderile mici şi mijlocii fac concurență monopolistă puțin oneroasă; o inserare a minicrenelurilor în țări ca Franța, unde întreprinderile mici şi mijlocii sunt cel mai adesea poziționate în minicreneluri specifice, în sectorul agroalimentar, de construcții aeronautice şi naval; o inserare prin difuziune, specifică Italiei, în care întreprinderile mici şi mijlocii în număr superior majorității țărilor comunitare constituie fenomenul reînnoirii economice a peninsulei. Acestea şi-au dovedit capacitatea de adaptare tehnologică în fața exigențelor competitivității exportului; o inserare de tradiție industrială “slabă” în țări

[1] Se referă, desigur, la RFG, înainte de realizarea unificării cu RDG.

ca Portugalia, unde micile întreprinderi constituie esența structurii industriei locale. În anul 1982, încă 70% din întreprinderile industriei portugheze ocupau mai puțin de 10 salariați şi numai 0,4% aveau angajate peste 500 de persoane.

Problema existenței şi locului pe care îl vor ocupa întreprinderile mici şi mijlocii în cadrul economiilor naționale, în perspectiva anilor imediat următori, ținând cont de creşterea efectivă sau potențială a concurenței, poate fi argumentată prin două avantaje certe oferite în raport cu marile întreprinderi. Primul îl constituie marea flexibilitate legată de talia şi structura lor, atât din punct de vedere al capitalului, cât şi al modului de organizare. Această calitate le oferă o mare capacitate de adaptare, reprezentând un factor de competitivitate şi o rezistență sporită în condițiile crizelor recesioniste. De asemenea, pot rezista crenelurilor de activitate multiple şi variate care se formează pe piață, stabilind o complementaritate specifică marilor întreprinderi. După cum se cunoaşte, producția la scară mare nu poate fi aplicată în toate zonele de activitate economică, rezultând în mod obiectiv o anumită diviziune a muncii ce operează între marile firme care-şi utilizează resursele cele mai importante în realizarea unei producții de serie mare. Întreprinderile mici şi mijlocii, care se instalează pe o multitudine de piețe, pot să răspundă unei cereri din ce în ce mai diferențiate. Complementaritatea poate rezulta chiar din dorința marilor firme care preferă adesea subcontractatrea unei părți din producție pentru a nu-şi mări inutil costurile.

Al doilea avantaj rezidă în capacitatea lor de inovație. Cu excepția sectoarelor purtătoare de progres şi tehnologie avansată (microelectronica, software, biotehnologiile), care necesită un însemnat volum de capital alocat în condiții de risc, acesta se verifică pentru celelalte sectoare de activitate puțin integrate vertical, având o creştere rapidă şi piețele limitate. Existența înteprinderilor mici şi mijlocii şi dezvoltatrea acestora este condiționată de flexibilitatea de cercetare la un nivel ridicat de inovare, aceasta având o mare capacitate de achiziție şi aplicare de noi tehnologii.

Existența a numeroşi lideri mondiali de dimensiuni modeste nu este determinată de un anumit sector de activitate, ci de ideea reuşitei bazată pe o supremație tehnologică, managerială şi comercială novatoare. Câteva exemple prezentate în continuare considerăm că argumentează în mod suficient cel de-al doilea avantaj al firmelor mici şi mijlocii. Eurrecat[1], o firmă mică specializată în regenerarea catalizatorilor rafinăriilor petroliere implantate la L. Voulte sur Rhône a putut penetra în SUA datorită înaltei sale tehnicități. Filiala din California controlează o treime din foarte exigenta piață americană. Firma Aix-les-Bains, lider mondial al utilajelor care fabrică pelicule plastice din polipropilenă pentru condensatori şi ambalaje de pachete

[1] *Nouvel Economiste*, nr. 741, 13.04.1991, Alain Jemain.

de ţigări, vinde “know-how”-ul său în SUA, Brazilia, Japonia, China, URSS, Cehoslovacia. Firma Celette, la care notorietatea nu depăşeşte “lumea caroseriei” şi a cărei activitate se reduce la redresarea tablei îndoite a vehiculelor accidentate, este inventatoarea “marmurei” care serveşte la realizarea acestei activităţi. Firma Standard Industrie, pentru a se menţine în top, urmăreşte apariţia celor mai mici inovaţii privind aerul utilizat pentru curăţirea silozurilor sau a depozitelor. În această întreprindere de numai 50 de salariaţi, marea majoritate sunt ingineri şi tehnicieni, pentru a face faţă concurenţei germane şi japoneze. Departajarea de concurenţi şi existenţa unor zone înguste ale pieţei conduc la o extremă specializare, al cărei scop îl reprezintă crearea unei imagini puternice a mărcii respective, menite să-i asigure, dacă nu supremaţia, cel puţin o poziţie solidă pe segmentul de piaţă respectiv. Astfel, firma “Henri Semel & Cie”, cu 610 angajaţi, s-a specializat, în decursul a 4 generaţii, în producţia saxofoanelor de gamă înaltă, având în prezent pieţe de desfacere în Japonia, SUA şi toate ţările europene. Importanţa majoră acordată calităţii produsului se manifestă de la selectarea lemnului până la faza de control al fiecărui produs în parte. O altă firmă de dimensiuni mici care se menţine în topul mondial datorită calităţii ireproşabile a produselor şi serviciilor prestate este “Siepel & Stockman”, care fabrică busturi şi manechine pentru confecţii de lux şi decorează vitrine de mare “standing”. Aceeaşi preocupare se manifestă şi la firma “France Lames”, care, datorită calităţii lamelor de oţel forjat produse, a reuşit să fie furnizorul principal al Marinei Naţionale, exportând, de asemenea, în 60 de ţări.

Diametral opus avantajelor prezentate, evidenţa dezavantajelor ce însoţesc întreprinderile mici şi mijlocii conduc, pe ansamblu, prin intermediul unei strategii a politicii de dezvoltare economică adecvată fiecărei economii naţionale, la o creştere a numărului, a orientării spre tipul de activitate respectiv, a zonelor în care deţin o pondere preponderentă relativ controlată.

Principalul dezavantaj îl constituie evident insuficienţa capitalului, strâns legat de dimensiunea acestor întreprinderi şi, în mod nemijlocit, de dificultăţile întâmpinate pe pieţele financiare, ceea ce explică şi justifică necesarul unui pasiv al fondurilor destul de important. Situaţia aceasta provoacă distorsiuni din punct de vedere al practicilor contabile, în condiţiile în care tehnica de reevaluare a imobilizărilor este mult mai frecvent utilizată în marile firme decât în întreprinderile mici şi mijlocii unde activele nete din cadrul bilanţului sunt destul de neînsemnate în raport cu cele ale marilor firme. Împrumuturile contractate de către întreprinderile mici şi mijlocii prezintă o structură foarte diferită de acelea ale marilor firme. Aceste împrumuturi raportate la fondurile proprii ale firmelor mici şi mijlocii depăşesc, din punct de vedere procentual, în mod semnificativ pe cele ale firmelor mari.

Împrumuturile respective (pe terme scurt, mediu sau lung) sunt majorate de costurile de asociere. Dacă acestea se ridică la 1,5% aferent capita-

lul propriu marilor firme, pentru întreprinderile mici şi mijlocii ating între 4 şi 14%. Începând cu anul 1986, anchetele Băncii Franceze[1] privind costul creditului au pus în evidență o anumită creştere a ecartului de nivel între firmele mari şi întreprinderile mici şi mijlocii, mai puțin pentru anumite categorii de credit pe termen scurt, determinată de apariția şi extinderea unui nou mediu economic şi financiar, caracterizat în principal prin: nivelul de dobândă reală foarte ridicat care afectează în mod sensibil pe cei care solicită împrumuturi şi în mod special întreprinderile mici şi mijlocii; dezvoltarea unor noi produse financiare şi rolul pieţelor capitalurilor, care modifică destul de substanțial condițiile de acces la finanțare, anumite întreprinderi putând contribui la aceste noi produse şi piețe, în special marile firme, în timp, posibilitățile întreprinderilor mici şi mijlocii fiind practic nule.

Diferența costului creditului, în funcție de mărimea întreprinderii care apelează la împrumut, reprezintă o dată "cvasistructurală" a distribuției creditului atât în Franța, cât şi în alte țări. Analiza celor 10 ani a scos în evidență că ecarturile sunt mai importante pentru creditele pe termen scurt, amploarea acestora fiind de 1,5-2,5 ori. Deşi s-a pus în evidență prezența permanentă a acestor ecarturi între întreprinderile mici şi mijlocii, nivelul lor nu este stabil, ele contractându-se în perioadele de creştere a nivelului creditului. Deşi nivelul procentual de dobândă influențează ecarturile, în prezent acestea sunt afectate în mod semnificativ de schimbările survenite în raporturile bănci-firme. Aceste raporturi sunt determinate, în principal, de dimensiunea nevoilor de finanțare a întreprinderilor şi de dezvoltarea noilor surse de finanțare apărute pe pieţele capitalurilor ce a impus modificarea modului de indexare a creditului. Dacă marile întreprinderi au fost primele şi principalele beneficiare ale acestor schimbări de indexare (ceea ce explică, într-o măsură însemnată, creşterea ecarturilor constatate în ultimii ani), evoluția recentă evidențiază faptul că un număr în creştere al întreprinderilor mici şi mijlocii au beneficiat, de asemenea, de această modificare. Ecarturile de taxe îşi au justificarea într-o măsură importantă prin existența unor factori obiectivi: greutatea specifică a datoriei şi structura acesteia joacă un rol determinant pentru nivelul impozitelor. De remarcat faptul că riscul este în mod egal reflectat de taxele de dobândă, taxele de dosar au o pondere relativ însemnată în cadrul micilor credite, modul în care întreprinderile se dotează cu elemente contabile şi previzionale în vederea negocierii condițiilor de la bancă şi negocierea efectivă acestor condiții reprezintă, de asemenea, un factor deosebit de important. Trebuie subliniat că, în afara factorilor obiectivi prezentați, există un cost specific legat de dimensiunea întreprinderilor în determinarea costului global al creditului. Trebuie evidențiat faptul că acest

[1] Mentré, Paul, *Le coût du crédit aux entreprises*, Problèmes Economiques, nr. 2104, 1988.

cost este influențat de calitatea semnăturii şi capacitatea de nogociere a împrumutului. Ultimii doi factori de natură subiectivă pot permite întreprinderilor mici şi mijlocii evitarea unei părți din supracostul legat de efectul dimensiunilor.

Dezavantajele pot fi diminuate sau chiar eliminate prin cooperarea între firme. În acest mod se pot concilia, în cadrul structurilor productive, avantajele întreprinderilor mici şi mijlocii şi cele ale marilor firme. Studii recente relevă că exploatarea economiilor de scară îmbracă un câmp de activități mult mai larg decât cel analizat în mod curent privind rolul întreprinderilor mici şi mijlocii în activitatea industrială şi servicii. Cooperarea între întreprinderi permite o dimensiune a costurilor prin posibilitatea de a regăsi economii de scară, scurtarea duratei de punere în funcțiune a noi procese tehnologice, realizarea unei competitivități sporite.

Cele prezentate permit desprinderea unor elemente esențiale ce definesc importanța întreprinderilor mici şi mijlocii. Întreprinderile mici şi mijlocii constituie un puternic vector potențial de stabilitate şi creştere economică, suplețea lor de adaptare permițând regenerarea continuă a "țesutului industrial", adesea necesară dezvoltării economice. Întreprinderile mici şi mijlocii permit o mai bună regularizare a raportului cerere-ofertă, fiind mai apropiate de piață şi având în acest mod o cunoaştere directă şi rapidă a evoluției nivelului şi structurii cererii. Aceasta se datoreşte dimensiunii lor, organizării procesului decizional mai mult flexibil, plecând de la rețele de informații mult mai orizontale decât verticale. Întreprinderile mici şi mijlocii, prin pulsul lor combativ, care prin inovație şi risc, reuşită şi eşec, degajă un surplus creativ global, explică politicile de stimulare a acestora, adoptate în cadrul economiilor naționale. Mai suple şi mai puțin opace, pot asigura o mai bună gospodărie a resurselor umane, favorizând integrarea salariaților şi motivația muncii acestora într-o măsură ridicată.

8.2. Elemente stimulative şi restricții în formarea şi desfăşurarea activității întreprinderilor mici şi mijlocii în perioada de tranziție

Problematica întreprinderilor mici şi mijlocii în perioada de tranziție fiind deosebit de complexă, vom încerca să punem în evidență aspectele esențiale privind rolul, cadrul general al evoluției, factorii stimulativi şi restrictivi în constituirea şi funcționarea acestor întreprinderi, precum şi caracteristicile activității lor.

Într-un proces de tranziție, importanța firmelor mici şi mijlocii este potențată prin existența unor noi avantaje, specifice, acestea fiind rezultatul caracteristicilor perioadei în care se manifestă procesul respectiv.

Succint, pot fi evidențiate prin: accelerarea procesului de privatizare prin stimularea apariției şi consolidării proprietății private; atenuarea marilor

dezechilibre ce apar în segmentului ofertei prin ocuparea anumitor zone din acest sector, cât şi a cererii prin satisfacerea într-o măsură crescândă a acestora; ocuparea nu numai a unui procent al forței de muncă disponibilizate şi deci diminuarea şomajului, dar mai ales accelerarea modificărilor psihosociale ale factorului uman, ca elemente viabile de creare şi extindere a procesului concurențial. Trebuie menționat faptul că întreprinderile mici şi mijlocii reprezintă unul dintre elementele esențiale ale mecanismului de constituire a capitalului intern privat şi, implicit, al pieței capitalului.

Analizată prin prisma caracteristicilor întreprinderilor mici şi mijlocii, economia românească, în intervalul 1990-1991, poate fi divizată în trei etape succesive.

Prima etapă, care a dominat activitatea economică în perioada ianuarie-septembrie 1990 şi care a constituit elementul definitor, a reprezentat-o apariția şi extinderea la scara întregii economii a întreprinzătorilor solitari. Dezmembrarea bruscă a funcționalității mecanismului economic şi social, în cadrul unui vid al factorilor decizionali, a permis o transparență totală şi o amplificare fără precedent a activității acestor "întreprinderi". Principala activitate desfăşurată s-a materializat în însemnate transferuri de produse peste graniță concomitent cu introducerea pe piața românească a unor produse inadecvate, atât din punct de vedere al calității – sucuri, ciocolată, bere etc. cu termene expirate –, cât şi inadecvate din cel al satisfacerii unor cerințe esențiale – țigări, băuturi, blue-jeans. Prețurile practicate au făcut posibilă obținerea unor profituri de 3-4 ori şi, în unele cazuri, de peste 6 ori, comparativ cu resursele financiare consumate. Aceasta s-a reflectat în:

- diminuarea drastică a volumului mărfurilor autohtone pe piața internă;
- generalizarea deturnării mărfurilor în exterior prin diverse modalități mai mult sau mai puțin frauduloase; creşterea presiunii cererii interne asupra ofertei în scădere şi, implicit, sporirea artificială a prețurilor produselor;
- consolidarea financiară a acestor întreprinzători prin realizarea într-un timp extrem de scurt a unor profituri de ordinul milioanelor de lei. Se poate aprecia că, în baza vidului legislativ şi a crizei de autoritate generate, printr-o activitate economică ce n-are nimic cu atribuțiile unei economii de piață, au apărut primele nuclee ale capitalului privat românesc.

Etapa a doua se caracterizează prin transferarea "comerțului stradal" în spații comerciale, constituirea şi extinderea firmelor mici şi mijlocii sub denumirea întreprinderilor mici şi asociațiilor familiale, ca efect al apariției primelor acte legislative de reglementare a acestor activități. Această etapă poate fi definită prin cel de al doilea val de polarizare a unor resurse financiare destul de importante sub deviza privatizării şi a tranziției spre economia de piață, prin specularea la maximum a unei legislații confuze şi incoerente şi generalizarea corupției şi a traficului de influență.

În ultima perioadă se remarcă o încercare de stopare a acestor fenomene, concomitent cu intenţiile de reconsiderare a importanţei firmelor mici şi mijlocii şi a constituirii unui cadru legislativ adecvat orientării şi impulsionării spre zonele de interes ale economiei naţionale.

Un factor aparent paradoxal, cu rol indirect în stimularea apariţiei firmelor mici şi mijlocii, l-a constituit deteriorarea accentuată a economiei româneşti. Dereglarea şi diminuarea activităţii economice poate fi reflectată prin intermediul unor indicatori sintetici relevanţi: scăderea producţiei în unele sectoare industriale până la 60%, dezechilibrul balanţei comerciale reflectat prin balansarea în mai puţin de doi ani de la un excedent de aproximativ 2 mld. $ la un deficit potenţial de peste 4 mld. $; accentuarea dezechilibrului dintre nivelul valoric al volumului de marfă existent şi sumele băneşti disponibile la populaţie (la nivelul anului 1990, doar 0,26 lei din acest disponibil era acoperit în marfă, ajungând în 1990 la 0,16 lei).

Soluţionarea acestor aspecte negative prin politica de liberalizare a preţurilor, fără a avea un corespondent viabil în realitatea economiei româneşti, a condus la o creştere exacerbată a preţurilor şi, implicit, la amplificarea procesului inflaţionist. Încercarea, în prima fază, de a diminua acest efect prin sporirea salariilor n-a făcut decât să stimuleze în continuare procesul respectiv. Raportul dintre indicele mediu de creştere a preţurilor şi cel al salariilor pune în evidenţă o diminuare a puterii de cumpărare a populaţiei de peste trei ori. Consecinţa directă a acestui fenomen a constituit-o scăderea drastică a economiilor populaţiei la CEC de la peste 250 mld. lei în anul 1989 la aproximativ 50 de miliarde lei în prezent (dacă se amendează cu indicile de creştere al preţurilor, stocul existent reprezintă aproximativ 7 mld. lei). Un alt factor de diminuare a acestor economii îl reprezintă dobânzile modice acordate comparatriv cu dinamica preţurilor. Insuficienţa, în general, a resurselor financiare, asigurate numai prin intermediul salariului, a produs în cadrul forţei de muncă apariţia unei orientări către un al doilea serviciu sau a constituirii de firme mici şi mijlocii[1].

Pe fundalul deteriorării activităţii economice, sporirea numărului de firme mici şi mijlocii în anul 1991 faţă de anul 1990 a fost de peste 2 ori, ajungând în prezent la peste 550000 de societăţi comerciale cu capital privat, preponderenţa deţinând-o societăţile cu răspundere limitată şi peste 153000 de asociaţii familiale.

Un alt paradox, aparent, îl constituie exigenţa stimulantă a unui factor stimulativ sau respectiv în planul constituirii şi activităţilor firmelor mici şi mijlocii, ca efect al imperfecţiunilor cadrului legislativ existent.

[1] Este demn de remarcat faptul că acest fenomen este caracteristic majorităţii fostelor ţări socialiste. Spre exemplificare, în Ungaria, peste 60% dintre salariaţi au un al doilea serviciu.

În primul rând, caracteristica generală, din punct de vedere al acestor imperfecțiuni, o reprezintă inexistența unor corelări între un act legislativ şi structurile organizaționale menite să-l facă operațional, indiferent de actul respectiv analizat – lege sau hotărâre guvernamentală – şi indiferent de zona de aplicabilitate. Acest aspect poate fi argumentat prin intermediul unui act legislativ fundamental, şi anume cel al modului de constituire a societăților comerciale, nr. 31/1990. Deşi se prevedea atât procedura de constituire a unei societăți comerciale prin explicitarea etapelor ce trebuie realizate, cât şi termenul de operaționalizare a acestei legi, abia după două şi, în unele cazuri, trei luni au fost constituite structurile organizaționale pe întregul flux, abilitate în îndeplinirea sarcinilor cuprinse în legea enunțată. Chiar şi după acest interval, în primele faze, personalul aferent structurilor respective nu avea calitățile corespunzătoare cerute de aplicarea unui act esențial – nu numai prin prisma realizării întreprinderilor mici şi mijlocii, ci şi a modului de constituire a fostelor unități ale economiei[1].

În al doilea rând, exprimarea confuză şi imprecisă conținută în cadrul majorității actelor normative şi în special al celor cu caracter fundamental, atât din punct de vedere al aplicării practice a lor – ceea ce denotă o necunoaştere a realității economiei româneşti privind modul de organizare şi funcționare a structurilor administrative existente –, cât şi al clarității vizând structurarea internă a acestora[2]. Spre exemplificare, Hotărârea guverna-

[1] Există în prezent situații de-a dreptul incredibile privind documentele ce atestă constituirea unei societăți cu răspundere limitată şi care teoretic nu pot fi soluționate. Pentru înțelegerea acestui aspect, prezentăm, pe scurt, principalele etape ce trebuie parcurse în conformitate cu Legea nr. 31/1990: elaborarea contractului şi statutului societății; autentificarea acestora la notariat; obținerea hotărârii judecătoreşti în baza documentației depuse; publicarea în Monitorul Oficial; obținerea certificatului de înmatriculare; autentificarea certificatului de înmatriculare la Direcția Financiară. Deşi legea a intrat în vigoare în decembrie 1990, practic în luna ianuarie nu au fost înființate, în cadrul notariatelor, respectiv judecătoriilor, serviciile care să îndeplinească atribuțiile prevăzute în acest act normativ. În aceste condiții – imposibilitatea practică de realizare a primelor etape, vizând transformarea unei societăți înființate conform Decretului nr. 96/1990, trecând direct la etapa a patra – s-a obținut certificatul de înmatriculare al firmelor respective. Eliminarea inconvenientului prezentat, prin inexistența hotărârii judecătoreşti, ar presupune reluarea ciclului din a doua fază, în condițiile existenței de facto a autorităților de funcționare, ducând la obținerea unei noi autorizații identică cu cea inițială. Anularea autorizației inițiale se poate realiza prin desființarea societății ce atrage după sine probleme care practic încă nu sunt reglementate. Varianta refacerii etapelor 2 şi 3 pentru obținerea hotărârii judecătoreşti conduce, conform legii, la neconcordanța datelor privind cele două acte, ceea ce face ca, din punct de vedere juridic, unul să fie considerat nul. Cu alte cuvinte, justificarea autorizației de funcționare se realizează printr-un act obținut ulterior acesteia, ceea ce intră în contradicție cu Legea nr. 31.

[2] Aplicarea Legii Fondului Funciar a condus practic la dezorganizarea activității acestei ramuri importante a economiei naționale, cu consecințe imediate arhicunoscute.

mentală inițială privind modul de determinare a impozitului pe circulația mărfurilor a generat confuzii în aplicarea practică a acesteia şi, deşi s-au organizat întruniri cu factorii responsabili în aplicarea ei, confuziile respective n-au putut fi eliminate în totalitate. În aceste condiții, în decurs de mai puțin de un an, s-au emis încă trei acte normative de reglementare a acestei probleme. După cum este cunoscut, un act normativ trebuie să fie clar, concis, structurat, plecând de la problemele cu caracter general şi continuând cu aspectele particulare. Analizând Legea nr. 31 numai sub aspectul constituirii societăților cu răspundere limitată, se constată inexistența unei structuri liniare, acestea prezentând numeroase bucle de întoarcere din diverse puncte intermediare şi finale către cele inițiale. Se creează astfel un aspect confuz şi deosebit de greoi de înțelegere şi interpretare a ei. Mai mult, prin stipularea posibilității existenței unei societăți cu răspundere limitată având un singur asociat, numeroase articole vizând drepturile şi obligațiile adunării generale a societăților devin inoperante, putând duce la numeroase situații confuze în practică. Caracterul imprecis al legilor, ca şi existența mentalității de acoperire a unei activități cu acte justificative au determinat, pe de o parte, sporirea aberantă a birocratismului, iar pe de altă parte, proliferarea corupției şi a traficului de influență[1].

În al treilea rând, necorelarea principiilor de ordin juridic cu posibilitățile concrete de aplicare au condus la situații de-a dreptul aberante. Astfel, în Legea nr. 31, în prima formă, erau stipulate publicarea statutului şi contractului societății comerciale în Monitorul oficial. Realizarea practică a acestei prevederi a generat trei situații incredibile: taxa de publicare ajungea în unele cazuri la peste 60000 lei; durata de rezolvare a unei singure cereri depăşea 2 ore, în condițiile zecilor de mii de cereri; în acest ritm, trebuia aşteptat câțiva ani numai pentru rezolvarea acestei faze; consumarea a mii de tone de hârtie pentru publicarea documentelor respective, în condițiile unei inutilități evidente a monitoarelor realizate. Analizând o anumită secvență a activității unei firme particulare, şi anume aceea de import, se remarcă aceeaşi situație aberantă care duce la imposibilitatea unei activități corecte în conformitate cu actele normative emise. Spre exemplificare, în condițiile aplicării aceleiaşi taxe vamale, existența a sute de poziții la articolul încălțăminte,

[1] Astfel, obținerea hotărârii judecătoreşti de constituire a unei societăți comerciale, deşi are la bază o documentație ce cuprinde la bază contractul şi statutul societății, dovada sediului social şi actul de evaluare a capitalului, în natură, dacă este cazul, la fiecare din etapele următoare sunt solicitate toate aceste documente, cu toate că hotărârea respectivă nu putea fi eliberată fără să aibă la bază documentația menționată. Prin aceasta se creează o presiune a structurilor organizaționale la nivelul fiecărei verigi a fluxului respectiv, generată atât de numărul mare al solicitărilor şi existența unui personal redus, cât, mai ales, de ocuparea acestui personal, de restudiere a fiecărui dosar, precum şi a creării unei evidențe proprii greoaie.

în condițiile respectării reglementărilor în vigoare, implică realizarea a zeci de licențe. Pe de altă parte, şi partenerul străin ar trebui să emită zeci de facturi ce însoțesc, în practică, un singur articol. Această situație reflectă, în fapt – în numele "principiului descentralizării şi eliminării birocratismului", atât de des invocat şi vehiculat – dorința de cunoaştere şi control a unui fenomen, în speță, a volumului şi structurii importului, nu în baza unor reguli sintetice, ci în mod exhaustiv, generând un mecanism greoi şi ineficient.

În al patrulea rând, caracterul static al legilor emise datorită inexistenței unei strategii coerente realizării procesului de tranziție, strategie care să fie fundamentată pe o cunoaştere profundă a specificității economiei româneşti şi să aibă posibilitatea menținerii sub control a anumitor perturbații ce pot interveni în punerea în practică a acesteia.

Este demn de relevat că până în prezent actul normativ ce reglementează sistemul de impozitare a salariilor a fost modificat de 5 ori în scopul atenuării sau cel puțin al menținerii discrepanței raportului prețuri-salarii. Aceeaşi remarcă este viabilă şi în cazul legii impozitului pe profit, fiind modificată de trei ori, cea aferentă taxelor vamale de două ori, exemplele de acest gen fiind numeroase.

În al cincilea rând, necorelarea actelor normative amplifică confuzia şi gradul de libertate al întreprinderilor acestora, având ca efect proliferarea unor firme comerciale şi activități care sunt disjuncte cu un proces normal şi dorit al tranziției spre economia de piață.

În al şaselea rând, chiar în condițiile imperfecțiunilor existente ale actelor normative emise, acestea nu se pot constitui într-un sistem legislativ datorită inexistenței unor legi importante (în cazul nostru, ținând cont de problematica firmelor mici şi mijlocii supuse analizei, legea falimentului). Un alt act normativ deosebit de important îl reprezintă cel care ar rezolva problema activității de licitație în ansamblu. Existența, în această privință, a unei hotărâri guvernamentale care se referă numai la spațiile comerciale – care nici măcar în domeniul respectiv nu este precisă – şi a celei de a doua ce constituie cadrul aşa-numitei "licitații valutare" a permis generalizarea corupției şi a traficului de influență.

În concluzie, fiecare din aceste imperfecțiuni reprezintă tot atâția factori stimulativi pentru acei "întreprinzători" care, practicând mita, traficul de influență şi chiar şantajul sau abuzând de poziția deținută în structurile administrative, legislative sau de putere, pe de o parte, scurtează procesul de constituire a unei firme particulare chiar sub termenul legal în unele cazuri, iar pe de altă parte, le permit obținerea unor profituri de ordinul milioanelor sau zecilor de milioane în intervale de timp extrem de scurte, în baza unor activități denumite generic cu câțiva ani în urmă speculă. În acelaşi timp, pentru cei care utilizează calea firească, normală, imperfecțiunile respective se transformă în factori restrictivi. Astfel, numai procesul de consti-

tuire a unei firme poate dura cel puțin 3-4 luni în condițiile consumării unui timp destul de îndelungat pentru fiecare fază şi fiind la latitudinea fiecărui funcționar cu care se intră în contact.

În procesul de activitate al firmei, lucrurile devin mult mai dificile şi nu puțin sunt cei care au abandonat această direcție.

Consecința firească a celor prezentate se reflectă în câteva elemente esențiale ce caracterizează firmele cu capital privat existente în economia românească. Unul dintre acestea îl reprezintă numărul nesemnificativ al firmelor mijlocii comparativ cu cel al întreprinderilor mici. Analizate prin prisma obiectului de activitate declarat, la marea majoritate se constată o plajă extrem de mare, pornind de la producție, comerț, turism până la diverse tipuri de servicii, ceea ce denotă inexistența unui profesionalism şi, implicit, a unei strategii bine puse la punct în raport cu viitoarea activitate. Deşi în ultima perioadă se constată o sporire a numărului de întreprinderi mici şi mijlocii în activitatea productivă, totuşi marea majoritate sunt profilate pe comerț. Aceeaşi lipsă de profesionalism este caracteristică, în general, şi asociațiilor în raport cu activitatea desfăşurată. Din punct de vedere al numărului de asociați existenți, există destul de puține cazuri care depăşesc 5-7 membri, iar analizate prin prisma angajaților, marea majoritate a acestora au statut de colaboratori, pentru a se diminua impozitele pe salarii şi, mai ales, pentru a se crea obligații minime în privința raportului de muncă față de acest personal.

8.3. Probleme ale constituirii şi dezvoltării capitalului firmelor mici şi mijlocii

Constituirea şi desfăşurarea activității întreprinderilor mici şi mijlocii implică atragerea surselor financiare corespunzătoare ambelor etape.

În acest context, una dintre probleme o reprezintă resursele necesare formării capitalului social de minimum 100 mii lei în momentul înființării societăților comerciale în conformitate cu Legea nr. 31/1990. Scăderea puterii de cumpărare a monedei naționale – cu efecte directe în creşterea substanțială a ponderii cheltuielilor curente reflectate şi prin structura bugetului de venituri şi cheltuieli – a condus practic la diminuarea, iar în marea majoritate a cazurilor, la anularea posibilităților economisirii ca principală modalitate de constituire a capitalului inițial. Restrângerea posibilităților de constituire a capitalului social reprezintă un impediment serios în stimularea înființării societăților comerciale cu capital privat, ceea ce a condus la reorientarea întreprinzătorilor către formarea asociațiilor familiale, în scopul atenuării acestui handicap. În prezent, există un număr de aproximativ 3 ori mai mare de asociații familiale comparativ cu celelalte forme de societăți comerciale cu capital privat. Totuşi, în practică, se constată existența unor soluții în consti-

tuirea sumei minime ce reprezintă capitalul social (împrumuturi la CAR, la diverse persoane particulare, sporirea numărului de asociați, utilizarea facilităților oferite de lege ca numerarul minim depus să fie 60% din capital, restul putând fi în natură), dar care nu reprezintă în fapt un stimulent în demararea unei afaceri.

Problema hotărâtoare o reprezintă însă sursele financiare atrase în vederea desfăşurării activității şi, implicit, a sporirii capitalului firmelor mici şi mijlocii, ştiut fiind că, în prezent, 100 mii lei reprezintă un fond de rulaj cu totul insuficient, indiferent de natura activității derulate. Principala sursă atrasă atât pentru activitatea curentă, cât şi pentru investiții o constituie creditele acordate de bănci. Actele normative care stipulează acordarea creditelor, prin însuşi modul de concepere a lor, nu oferă condiții stimulative firmelor mici şi mijlocii şi, în plus, chiar în practică au apărut restricții suplimentare. Astfel, prima etapă în acordarea creditelor societăților comerciale cu capital privat constă în întocmirea unei documentații în care se justifică oportunitatea acesteia şi credibilitatea firmelor solicitatoare. Această documentație nu este comună tuturor băncilor, depinzând de normele interne de funcționare, constatându-se o diferențiere netă între băncile cu capital de stat şi cele cu capital privat.

Investigațiile efectuate la una dintre băncile reprezentative – Banca Română de Dezvoltare – au evidențiat următoarele acte cuprinse în documentația cerută:

- memoriu justificativ care cuprinde modul de utilizare a creditului (producție, construcții) în care se prezintă afacerea pe probleme generale şi în detaliu, rentabilitatea estimată a afacerii, riscul acesteia, capitalul pe care se bazează firma în momentul solicitării creditului şi care nu cuprinde acest credit, costurile estimate;
- bugetul de venituri şi cheltuieli pe anul în curs şi cel prognozat;
- situația financiară a anului precedent (dacă este cazul);
- acte ce dovedesc existența spațiului de desfăşurare a activității (acte de proprietate, de închiriere);
- acte de garantare a creditului cu garanții materiale;
- polițe de asigurare a bunurilor prezentate în magazie;
- acte ce dovedesc existența capitalului social (extras al contului curent).

Spre deosebire de băncile cu capital de stat, băncile cu capital privat funcționează pe baza unor reguli şi proceduri proprii de acordare a creditelor. În cadrul băncii MINDBANK, primul criteriu de acordare a creditului este profitul obtenabil din afacerea propusă de firmă şi care rezultă din documentația justificativă. În această fază abilitatea de convingere a fezabilității afacerii propuse de reprezentații firmei are o influență deosebită în sporirea

şanselor de acordare a creditului şi de diminuare a dobânzii potențiale, reprezentând, de fapt, un element tipic cu care operează băncile într-o economie de piață. A doua fază, în cadrul acestei etape, constă în garanțiile de acoperire a creditului solicitat (gajuri, ipoteci), care, din punct de vedere al evaluării, trebuie să aibă girul unei comisii specializate în domeniu; se acceptă, de asemenea, şi polițe de asigurare ADAS.

Factorii care pot stimula sau nu firmele de a apela la credite bancare sunt, în principal, nivelul dobânzilor percepute şi nivelul garanțiilor materiale solicitate. Deşi în primele acte normative nivelul dobânzii era prevăzut de 3-4%, ulterior, ca efect al evoluției prețurilor şi ca efect al amplificării procesului inflaționist, acesta a sporit în mod substanțial. Dobânda practicată de Banca Română de Dezvoltare, care împreună cu filialele sale servesc peste 22.500 de firme cu capital privat, este inferioară celor utilizate de celelalte bănci cu capital de stat, deoarece sursele de finanțare a creditelor sunt într-o proporție însemnată acoperite de disponibilul existent al firmelor respective, reținut de bancă. Spre exemplificare, volumul creditelor acordate firmelor mici şi mijlocii a reprezentat, în intervalul ianuarie-septembrie 1991, 4 miliarde lei, iar disponibilul existent 3 miliarde lei.

În aceste condiții, nivelul minim al dobânzii practicate a fost, în prima fază, de 10,5%.

În cadrul tuturor băncilor, indiferent de forma de proprietate a capitalului (excepție făcând Banca Țiriac, care percepe o dobândă fixă de 20%), nivelul dobânzii este negociabil, depinzând de: credibilitatea firmei solicitatoare, argumentată prin diverşi indicatori economico-financiari (nivelul capitalului social şi structura acestuia, volumul cifrei de afaceri, nivelul profitului obținut, nivelul costurilor aferente obiectului de activitate, siguranța în continuitatea activităților prestate de firmă); siguranța afacerii pentru care se face creditarea, demonstrată printr-un studiu de fezabilitate; durata de recuperare a creditului, fiind preferate celei pe termen scurt datorită instabilității economice. Astfel, în cadrul Băncii Române de Dezvoltare sunt preferate creditele pe termen scurt (1-3 ani), fiind acordate în unele cazuri şi pe durată de 5 ani. Începând cu martie a.c., condițiile de acordare a creditelor au devenit mai restrictive în ceea ce priveşte fundamentarea economico-financiară a documentației prezentate, în care elementele ce joacă un rol esențial sunt considerate rentabilitatea firmei şi riscul afacerii propuse. Dintr-un număr de 300 de cereri, prin care firmele cu capital privat au solicitat credite, doar 248 au fost onorate, restul fiind respinse din cauza condițiilor de risc pe care le implicau. Ca efect al accentuării instabilității economice, dobânda percepută în prezent a ajuns la 25% din volumul creditului. Dobânzile percepute de banca MINDBANK depind şi de natura capitalului firmelor care solicită creditul, pentru cele cu capital de stat acordându-se dobânzi mai mici. Indiferent de forma de proprietate a capitalului firmei, şi în cadrul acestei bănci, nivelul

dobânzii este negociabil, fiind influențat, în plus, de nivelul dobânzii bancare de pe piață. De asemenea, sunt preferate creditele pe termen scurt (0-5 ani), existând unele posibilități de acordare a creditului pe o durată de maximum 10 ani, nivelul dobânzii percepute fiind substanțial mai ridicat.

Garanțiile solicitate de bănci pentru acordarea creditelor sunt influențate de: procedurile specifice fiecărei bănci, prin care sunt reglementate operațiunile de derulare a acordării creditelor; modul de utilizare a creditului.

Garanțiile care stau la baza acordării creditelor de Banca Română de Dezvoltare pot fi acoperite prin garanții materiale şi bunuri ce vor fi achiziționate din aceste credite. În urma definitivării operațiunilor de acordare a creditului şi aprobării sumei solicitate, firmei i se disponibilizează un anumit procent din această sumă, echivalent cu cel al garanțiilor materiale prezentate. Achiziționarea bunurilor, în limita sumei disponibilizate pentru care s-a solicitat creditul, şi prezentarea de către firmă a documentelor justificative determină deblocarea tranşei rămase din creditul acordat. Din punct de vedere al garanțiilor, banca MINDBANK acceptă numai garanții materiale.

Referitor la modul de utilizare a creditului, nivelul garanțiilor materiale solicitate de Banca Română de Dezvoltare are ca scop stimularea investițiilor comparativ cu cele solicitate pentru producție. În perioada martie-aprilie, din volumul garanțiilor pentru investiții, 50% îl formau cele materiale şi 50% bunurile achiziționate din credite, comparativ cu activitatea de producție, unde 75% constituiau garanțiile materiale şi 25% bunurile achiziționate. În prezent se constată o înăsprire a condițiilor de creditare raportate prin prisma garanțiilor prezentate de firmă. Astfel, garanțiile materiale solicitate pentru creditele acordate aferente activității de producție trebuie să reprezinte 125% (acoperind inclusiv dobânda percepută), iar cele pentru investiții 75%. În cadrul băncii MINDBANK, indiferent de natura utilizării creditului, acesta trebuie să fie acoperit de garanții materiale în proporție de minimum 100%.

Indiferent de nivelul garanțiilor şi structura acestora, băncile, prin specialiştii desemnați în acest scop, urmăresc modul de utilizare a creditului în conformitate cu obiectivele pentru care a fost solicitat, astfel încât să fie evitată întrebuințarea acestuia în alte direcții.

În afara restricțiilor prezentate în atragerea surselor de finanțare ale activității şi consolidării capitalului întreprinderilor mici şi mijlocii, în practică, în cadrul raporturilor bănci-firme, au apărut o serie de perturbații care îngreunează derularea normală a activității curente a băncilor respective, cu efecte nefavorabile asupra operațiunilor de creditare. Sporirea bruscă a numărului firmelor cu capital privat a surprins nepregătite majoritatea băncilor, atât din punct de vedere al personalului, cât şi al dotării, pentru a face față volumului deosebit de ridicat al operațiunilor bancare. În aceste condiții, duratele de efectuare a unor operațiuni obişnuite au crescut exagerat, ceea ce a mărit neîncrederea în eficiența derulării unor operațiuni financiare prin

intermediul băncilor. Spre exemplificare, durata de încasare a unei dispoziții de plată de către o firmă poate fi de două săptămâni. Coroborat cu blocajul financiar, dispozițiile emise de societățile comerciale cu conturi blocate sunt onorate într-un termen mult mai îndelungat, ceea ce face ca firmele, în raportul cu parteneri străini, să solicite cecuri cu limită de sumă sau plata cash. De asemenea, obligativitatea specificării modului de utilizare a banilor în momentul retragerii unei sume din cont au mărit şi mai mult neîncrederea firmelor în utilizarea serviciilor oferite de bănci. Pe de altă parte, existența blocajului a pus în imposibilitate multe bănci de a elibera sumele solicitate în mod operativ. Astfel, în cadrul BRCE, pentru a se putea obține o sumă ce depăşeşte 50000 lei este necesară o programare în baza căreia se eliberează suma respectivă. Nu în ultimul rând, existența Legii 18, chiar dacă nu s-a făcut un uz de aceasta până în prezent, corelată cu modalitățile de creare şi constituire a primelor nuclee de capital privat – şi chiar în etapa a doua a "legalizării" diverselor activități particulare – au reprezentat un element major în eludarea serviciilor bancare. Cele prezentate au determinat, pe de o parte, existența unui disponibil la populație destul de însemnat (după unii specialişti, numai în privința valutei obținute, de aproximativ un miliard $), iar pe de altă parte, diminuarea posibilităților de creditare şi înăsprirea condițiilor de acordare a lor. Aceasta a favorizat, în unele cazuri, găsirea şi atragerea unor noi surse de finanțare de către firme în vederea derulării, dezvoltării activității şi, implicit, sporirii capitalului acestora. Una dintre surse, cu zonă de aplicabilitate foarte îngustă însă, o constituie acordarea în avans a unor sume de către beneficiari în scopul realizării activității stipulate în contract sau achitarea mărfurilor contracte pe măsura derulării activității comerciale respective.

Cele prezentate demonstrează faptul că, în prezent, sistemul de creditare utilizat, precum şi impedimentele rezultate din dezorganizarea activităților economice sub toate planurile reprezintă factori esențiali în reducerea drastică a utilizării acestei surse determinante de consolidare şi dezvoltare a capitalurilor întreprinderilor mici şi mijlocii. Până în prezent, firmele mici şi mijlocii au beneficiat de un volum de credite nesemnificativ, reprezentând aproximativ 1% din volumul total de credite acordate. Rezolvarea acestor aspecte trebuie să se înscrie de fapt într-o problematică mult mai complexă, al cărei obiectiv central îl constituie rolul şi importanța întreprinderilor mici şi mijlocii şi, în mod corespunzător, perfecționarea strategiei de tranziție către economia de piață.

În primul rând, este necesară o îmbunătățire a cadrului legislativ existent, prin eliminarea tuturor carențelor ce s-au manifestat în practică şi completarea acestuia cu legi esențiale, apte să-l transforme într-un sistem coerent şi închegat.

În al doilea rând, corelarea acestui sistem cu realitățile economiei românești şi asigurarea implementării lui prin crearea unor structuri organizaționale adecvate.

În al treilea rând, stabilirea unei politici proprii, menite să stimuleze dezvoltarea şi extinderea întreprinderilor mici şi mijlocii, prin elaborarea unui pachet de legi specifice.

CONCLUZII

În cele ce urmează, prezentăm principalele concluzii degajate din întreaga lucrare, cu precizarea că oricare dintre acestea trebuie considerate cu rezerva că în perioada de hiperinflație economisirea este un proces ce se încetineşte.

1. Procesul economisirii este complex şi dinamic, evoluția sa în timp influențând decisiv dezvoltarea economiei oricărei țări, datorită legăturii sale nemijlocite cu procesul investițional. Formele instituționale de economisire reprezintă treapta superioară în procesul economisirii. Ele pot şi constituie premisa necesară eficienței capitalizării economiilor agenților economici. În România, asistăm la reîntoarcerea către formele primitive de economisire, neinstituționale, cu grave repercusiuni asupra procesului investițional. Această situație se datoreşte, în principal, dobânzilor negative şi factorilor psihologici legați de neîncrederea agenților economici în instituțiile financiare existente.

Dintre principalii agenți economici (gospodăriile populației, întreprinderi şi guvern) creatori de economii, ponderea cea mai însemnată, atât pe plan mondial, cât şi în țara noastră, o au gospodăriile populației. În acest sens, în scopul atragerii şi capitalizării economiilor acestui important sector, este necesară o mai atentă studiere a mobilurilor economisirii. În România, economiile au drept principal scop cumpărarea unor valori imobiliare sau bunuri de consum de valoare relativ mare şi de folosință îndelungată (target savings).

Legătura dintre economii şi investiții este esențială în procesul creşterii economice. Finanțarea investițiilor prin atragerea economiilor agenților economici depinde nemijlocit de veniturile realizate de aceştia, precum şi de dimensiunea sectorului privat din economie. Din acest punct de vedere, agenții economici români nu pot influența decât în mod limitat investițiile.

Principalii factori care contribuie la sporirea economiilor sunt: 1. stabilitatea prețurilor; 2. creşterea producției şi 3. transferul de bani ai rezidenților din străinătate. În perioada de descentralizare a economiei, forma principală de economisire o reprezintă economiile forțate; economisirea datorată raționalităților economice îşi reduce ponderea, din cauza hiperinflației. Această concluzie este fondată pe cazul economiei României şi necesită noi întemeieri empirice.

Criza profundă a economiei româneşti din perioada de tranziție de la economia de comandă la cea de piață are drept rezultat şi scăderea drastică a sumelor economisite prin formele instituționale şi, implicit, privarea economiei naționale de surse importante pentru procesul investițional.

Lipsa cadrului instituțional adecvat şi a personalului managerial în domeniul financiar-bancar face deosebit de dificilă atragerea şi capitalizarea economiilor.

2. În țara noastră, economisirea suferă mai puțin de penuria de economii, cât mai ales de transformarea ineficientă a capitalurilor acumulate. Prin urmare, statul trebuie să acorde o atenție deosebită tuturor factorilor care impulsionează economisirea şi, în acest sens, crearea unui sistem financiar-bancar modern ocupă un loc important.

Băncile nou apărute, ca şi cele existente, dar reorganizate, reprezintă încercări de umplere a golurilor imense care există în satisfacerea nevoilor de servicii bancare, fără însă a se putea spune că ele se încadrează într-un sistem de instituții financiar-bancare, ele acționând, în multe cazuri, în mod izolat, fără a dezvolta relații cu alte instituții similare. Or, ceea ce caracterizează sistemele bancare moderne din țările dezvoltate este tocmai precisa lor structurare, atât pe tipuri de instituții, cât şi în cadrul fiecărui tip, precum şi gradul ridicat de colaborare care există între diferite instituții.

În perioada actuală, statul are posibilitatea ca, fie direct, fie prin intermediul Băncii Naționale, să sprijine modernizarea activității bancare în România, în scopul mobilizării eficiente a economiilor. Aceasta presupune, în principal:

- stimularea înființării de noi instituții financiar-bancare, care până în prezent nu există în România (societăți financiare specializate, merchant banks, bănci ipotecare, case de prevedere), precum şi a dezvoltării celor existente;
- încurajarea instituțiilor financiar-bancare în a folosi noi instrumente de economisire, mai atrăgătoare şi mai adaptate nevoilor agenților economici (conturile pe termen, contractele de rentă viageră, depunerile cu titlu de economisire-credit, valori de stat, acțiuni şi obligațiuni);
- desfăşurarea unei ample campanii, în rândul populației şi al celorlalți agenți economici, de popularizare a importanței procesului de economisire în activitatea economică şi a serviciilor oferite de sistemul financiar-bancar în domeniul analizat;
- nu în ultimul rând, modernizarea activității bancare presupune introducerea pe scară largă a tehnicii de calcul, nu numai în evidențele şi operațiunile interne ale băncilor, ci şi în relațiile lor cu publicul, pentru care gradul de operativitate cu care îşi rezolvă problemele financiare poate însemna, de multe ori, mai mult decât avantaje de altă natură pe care i le oferă instituția respectivă.

3. Utilizarea economiilor pentru investitori în locurile şi la timpul potrivit va depinde de dezvoltarea pieței secundare de capitaluri.

În faza inițială, de organizare a pieței financiare, statul va avea un rol hotărâtor, atât în privința stabilirii cadrului legal al activității, cât şi în privința emisiunii şi garantării unei părți importante din titlurile de valoare introduse pe piață.

Statul nu trebuie să se rezume doar la calitatea de principal beneficiar al fondurilor colectate de pe piața financiară, ci trebuie să deschidă această piață pentru un număr cât mai mare de beneficiari; trebuie să creeze sistemul logistic şi structurile instituționale apte să asigure şi accesul firmelor cu capital privat, de exemplu, sau accesul deținătorilor de economii relativ reduse ca volum. Este necesară, de asemenea, adoptarea unei politici de finanțare creativă, prin tipurile de valori mobiliare promovate, prin nivelul dobânzilor, dividendelor, comisioanelor, procedurile de emisiune şi rambursare, modalitățile de adaptare la politica monetară.

Posibilitățile oferite de crearea unui cadru instituțional şi instrumentar larg se vor oglindi în structura financiară a firmelor în moduri diferite, în funcție de starea financiară a întreprinderilor, de obiectivele acestora, de dimensiunea şi forma de proprietate, de politica lor de investiții şi de starea pieței capitalurilor.

4. În ceea ce priveşte creditul – deocamdată unica sursă de finanțare a investițiilor din exteriorul firmelor –, apreciem că sunt necesare unele îmbunătățiri în vederea realizării unei reale piețe a creditului:

- completări de ordin legislativ (legea creditului, legea falimentului) şi aplicarea legii privatizării;
- deblocarea economico-financiară prin compensare globală, însoțită de menținerea politicii restrictive;
- deplasarea centrului de greutate al intervenției organului central bancar de la instrumentele creditării (plafoanele de creditare, ale ratelor dobânzii etc.) către cele monetare;
- renunțarea la creditarea preferențială, promovarea principiilor negocierii; garantării şi acordării creditelor pe baza unor criterii mai riguroase de lichiditate, solvabilitate şi rentabilitate;
- promovarea proprietății private în domeniul financiar-bancar;
- adoptarea unor noi forme de creditare (credite pe termen mediu mobilizabil, facilitățile cu opțiuni multiple, creditul-bail mobiliar şi/sau imobiliar).

5. O importantă cale de stimulare a procesului de economisire o reprezintă perfecționarea sistemului de impozitare.

Având în vedere situația existentă în prezent în legislația noastră privitoare la impozite până în luna octombrie (la care noi facem referire), pentru o stimulare a fenomenului economisirii şi creşterii investițiilor de capital, se pot avea în vedere, printre altele, următoarele aspecte:

- Dacă se consideră ansamblul factorilor fiscali care influențează economisirea ca fenomen, atunci atenția trebuie concentrată cu deosebire asupra impozitului pe venituri, economisirea fiind în relație direct proporțională cu sporirea nivelului veniturilor agenților economici.

- Este necesară trecerea treptată la o impunere globală a veniturilor persoanelor fizice, luându-se în considerare veniturile din salarii, din meserii şi alte profesii libere, din închirieri, din drepturi de autor, din dividende şi dobânzi etc.

- Se impune reducerea substanțială a numărului de cote procentuale aplicate şi a nivelurilor ridicate ale acestora, la majoritatea tipurilor de impozite directe practicate în prezent (impozitul pe salarii, impozitul pe profit, alte tipuri de impozite pe venituri referite în lucrare).

- Este necesară creşterea masivă a stimulentelor aplicate la impozitarea tuturor agenților economici (cu precădere: credite la impozite pentru investiții şi perioade de scutiri de impozite la începutul activității firmelor) şi neobstacularea profiturilor părții străine prin aplicarea de rate de impunere descurajante.

- Extinderea şi în politica noastră financiară a tendinței înregistrate pe plan mondial de creştere a economiilor guvernamentale prin mărirea accentului pus pe impozitele indirecte (odată cu introducerea impozitului pe valoarea adăugată) şi micşorarea nivelului impozitelor directe, care vizează, cu deosebire, salariile populației şi veniturile firmelor, ținându-se cont că societatea românească va mai continua să fie o bună perioadă de timp o societate săracă, pe ansamblu, datorită moştenirii trecutului.

6. La echilibrarea cererii interne de economii pentru realizarea investițiilor, atragerea economiilor străine reprezintă, în etapa de tranziție, o nevoie presantă.

Atragerea investițiilor străine este privită de multe ori ca o problemă de opțiune politică sau juridică; de fapt, legea investițiilor străine este un element necesar, dar nu şi suficient, întrucât decizia unui investitor de a veni într-o țară sau alta nu este determinată exclusiv de facilitățile acordate de cadrul juridic al țării respective.

Dezvoltarea economică prin atragerea de investiții străine (ca instrument de reformă economică) poate fi favorizată în cel mai înalt grad prin zonele libere. Accesul liber al mărfurilor, coroborat cu regimul mai liberal al impozitelor asupra profiturilor realizate în zona liberă, reprezintă premise favorabile atragerii de investiții de capital străin.

O condiție de bază pentru efectuarea de investiții masive în Europa Răsăriteană este crearea unei infrastructuri specifice economiilor de piață; aici infrastructura instituțiilor financiare şi tehnicile bancare sunt cu mult sub normele occidentale.

7. În vederea stimulării ofertei, este necesar ca sectorul întreprinderilor mici şi mijlocii să beneficieze de reglementări care să le stimuleze în declanşarea investiţiilor. Constituirea şi desfăşurarea activităţii întreprinderilor mici şi mijlocii implică atragerea surselor financiare corespunzătoare ambelor etape. Problema hotărâtoare o reprezintă însă sursele financiare atrase în vederea desfăşurării activităţii şi, implicit, sporirii capitalului firmelor mici şi mijlocii. Principala sursă atrasă atât pentru activitatea curentă, cât şi pentru investiţii o constituie creditele acordate de bănci. Actele normative care stipulează acordarea creditelor, prin însuşi modul de concepere a lor, nu oferă condiţii stimulative firmelor mici şi mijlocii şi, în plus, chiar în practică au apărut restricţii suplimentare. Rezolvarea acestor aspecte trebuie să se înscrie într-o problematică mult mai complexă, al cărui obiectiv central îl constituie rolul şi importanţa întreprinderilor mici şi mijlocii şi, în mod corespunzător, perfecţionarea strategiei de tranziţie către economia de piaţă.

În primul rând, este necesară o îmbunătăţire a cadrului legislativ existent prin eliminarea tuturor carenţelor care s-au manifestat în practică şi completarea acestuia cu legi esenţiale, apte să-l transforme într-un sistem coerent şi închegat.

În al doilea rând, corelarea acestui sistem cu realităţile economiei româneşti şi asigurarea implementării lui prin crearea unor structuri organizaţionale adecvate.

În al treilea rând, stabilirea unei politici proprii, menite să stimuleze dezvoltarea şi extinderea întreprinderilor mici şi mijlocii, prin elaborarea unui pachet de legi specifice.

Anexa nr. 2.1

Rețeaua Băncilor mutualiste şi cooperatiste din Franța

- **Creditul agricol mutual** a fost constituit inițial de agricultori; ulterior, noțiunea de ruralitate a înlocuit pe cea de "agricol", dând posibilitatea casei să lucreze şi cu alți beneficiari din sistemul bancă. Dacă la început resursele erau insuficiente, fiind deschise ghişee şi la oraşe, pentru a atrage fonduri având drept destinație însă tot agricultura, după 1960, casa are excedent de resurse, astfel că în prezent ea poate acorda împrumuturi şi altor categorii în afara clientelei sale tradiționale.

- **Grupul băncilor populare** (fostul credit popular al Franței) este constituit din societăți cooperatiste de credit, fiind orientat îndeosebi spre micii producători şi comercianți, ca şi spre întreprinderile mici şi mijlocii.

- **Creditul mutual** – nu este supus niciunei limitări a activității, în afara regulilor statutare potrivit cărora nu poate opera, în domeniul creditului, decât cu societari. El trebuie să afecteze 65% din fondurile colectate pe unul dintre instrumentele de economisire pe care le oferă libretul albastru unor utilizări de interes general: obligațiuni, bonuri de tezaur, împrumuturi acordate unor colectivități locale sau garantate de ele.

Sursa: Ronyer, Gerard; Choinel, Alain, *Le système bancaire français*, Presses Universitaires de France, 1981.

Anexa nr. 2.2

Evoluția repartizării pe rețea a lichidităților (depuneri) în Franța în perioada 1950-1987

	1950	**1960**	**1970**	**1980**	**1982**	**1987**
Bănci comerciale	43,3	36,0	36,5	36,9	32,5	30,4
Bănci mutualiste cooperative, din care:	7,0	9,8	18,7	24,2	24,6	26,5
• Bănci populare	1,9	2,3	3,1	3,9	4,0	4,3
• Credit agricol	4,0	6,1	13,5	16,3	16,5	17,5
• Credit mutual	1,1	1,4	2,1	4,0	4,0	4,7
Case de economii	23,5	26,5	27,0	29,0	31,7	31,4
Tezaur public	15,2	17,5	9,0	-	5,6	5,1
PTT	8,5	9,2	7,6	8,4	5,1	4,3
Diverse	2,4	1,0	1,2	0,6	0,5	2,3

Sursa: Burgard, J.J., *La banque en France*, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Dalloz, 1989.

Pentru o mai bună exemplificare a locului pe care îl deţin diferitele instituţii financiar-bancare în mobilizarea disponibilităţilor băneşti existente în economie, am prezentat evoluţia repartizării pe reţea a lichidităţilor în Franţa. După cum se observă, principalele modificări au avut loc în direcţia scăderii ponderii băncilor comerciale în favoarea caselor de economii (cu care au ajuns la egalitate) şi îndeosebi a băncilor mutualiste.

Anexa nr. 2.3

Sistemul de garantare a depunerilor de către stat în SUA

În SUA, prin intermediul Federal Deposit Insurance Company - FDIC (Societatea Federală de Asigurare a Depozitelor), guvernul federal asigură depunerile băncilor federale şi ale celor mai multe dintre cele ale statelor, inclusiv bănci comerciale şi mutuale. În acest fel, peste 95% din depunerile efectuate în țară se află în instituții asigurate.

În plus, prin intermediul unui alt organism de stat – Federal Saving and Loan Insurance Company (Societatea Federală de Asigurare a Economiilor şi Creditului) - guvernul SUA asigură şi acționarii instituțiilor de economisire şi credit. Asigurările acoperă toate depunerile primite de o bancă în timpul operațiunilor sale normale, până la limita unei anumite sume, pentru fiecare tip de depunere separat şi pentru fiecare persoană.

Fiecare bancă ce beneficiază de o asigurare a depozitelor trebuie să respecte unele norme a căror verificare e făcută periodic de organele federale sau de stat. Când o bancă încetează a fi afiliată FDIC, deponenții sunt avizați înainte de expirarea termenului de asigurare. Băncile membre ale FDIC pot primi în plus de la Banca Federală avansuri pe termen scurt, dacă trebuie să facă față unor retrageri masive şi neprevăzute. Ele se pot împrumuta şi de la Federal Home Loan Bank, dar în acest caz ele trebuie să dea drept garanție portofoliul lor de ipoteci.

Sursă: Pecchioli, R.M., *Prudential supervision in banking*, OECD, Paris, 1987.

Anexa nr. 2.4

Modalități de acordare a primelor în diferite țări

În **Austria**, cel care depune o anumită sumă în fiecare trimestru conform unui acord de economisire şi nu retrage banii timp de doi ani are dreptul la o dobândă suplimentară vărsată de guvernul federal, care se adaugă dobânzii acordate de instituția de economisire.

În **Germania** sunt acordate prime deponenților care au un venit anual sub un anumit plafon, diferențiat în funcție de situația familială (celibat sau căsătorit). Deponentul are obligația de a economisi lunar o anumită sumă. Pentru fiecare copil al deponentului se acordă câte o primă suplimentară care se adaugă şi ea dobânzii.

În **Olanda** exista un plan de economisire pentru tinerii între 15 şi 20 de ani care încheiau contracte de economisire cu statul prin intermediul unei case de economii. Aceste contracte prevedeau acordarea unei dobânzi suplimentare, exonerată de impozit pe venit, dacă sumele erau păstrate timp de 6-9 ani şi dacă se efectua un anumit număr de depuneri anuale.

În **Indonezia**, când împrumuturile erau returnate exact la scadență, se acorda o primă sub forma unui cont de economisire sau jumătate din dobânda datorată era depusă pe un cont de economii pe numele debitorului, la banca ce acordase împrumutul.

În **SUA** se practică sistemul cadourilor oferite de instituțiile de economisire persoanelor care deschid noi conturi (cu o sumă inițială minimă) sau care adaugă o anumită sumă la un cont existent.

Sistemul de acordare a primelor sub formă de loterii este mai răspândit în țările în curs de dezvoltare. Eficiența sa aici însă poate fi determinată şi de comportamentul deponenților care îşi pot retrage sumele depuse dacă nu câştigă nimic.

Sursa:”Politiques et techniques de mobilisation de l’épargne des menages dans les pays en développement”- Rapport d’un groupe d’étude interregional, Colombo, 1976.

Anexa nr. 2.5

Avantajele fiscale relative la economisire în unele țări

a) Avantajele fiscale destinate încurajării micii economisiri presupun fie exonerarea totală a veniturilor obținute din dobânzi la anumite forme de economisire, fie reducerea impozitelor pentru depuneri până la o anumită sumă şi în anumite condiții.

Dintre țările care au practicat exonerări de impozit pe veniturile provenind din dobândă pentru orice fel de depuneri, amintim: Grecia, Iran, Mexic.

În India, Singapore, Zambia, exonerări totale se aplică doar la dobânzile Casei de Economii Poştale.

În țările dezvoltate, avantajele fiscale operează în principal în două feluri, care nu se exclud neapărat unul pe altul: se indică un plafon maxim al depunerilor care vor beneficia de un tratament fiscal privilegiat şi/sau se indică valoarea maximă a dobânzii care este exonerată de impozit. De remarcat faptul că, pentru a evita evaziunea fiscală, se fac delimitări stricte ale veniturilor pe persoane, în general prin limitarea dreptului unei persoane de a deține mai mult de un instrument de economisire din fiecare tip ce beneficiază de avantaje fiscale.

b) Avantajele fiscale fondate pe considerente sociale vizează în primul rând depunerile la casele de pensii sau de prevedere sau cele la sistemele de economii pentru locuințe.

În Danemarca, depunerile pe conturi de economii pentru bătrânețe care sunt indexate (în scopul menținerii valorii reale) sunt exonerate de impozit. De asemenea, primele de asigurare pe viață şi vărsămintele la casele de pensii pot fi scăzute din venitul total al fiecărei persoane, în scopul neimpozitării lor.

În Germania, vărsămintele la asociațiile de credit imobiliar şi la companiile de asigurări pot fi scăzute în fiecare an din venitul impozabil, până la o anumită sumă, care variază în funcție de situația familială a celui în cauză.

Franța aplică unele exonerări fiscale la sistemul de economii pentru locuințe, iar Marea Britanie la depunerile la casele de pensii.

c) Avantajele fiscale bazate pe dobânda Tezaurului public sunt concepute în ideea încurajării achiziționării de valori mobiliare emise de stat sau de colectivitățile locale, făcându-le atrăgătoare pentru deținătorii de economii, chiar dacă dobânda lor este redusă. Colectivitatea care emite asemenea valori poate astfel împrumuta fonduri la un cost relativ scăzut față de prețul pieței.

În Franța, veniturile provenind din valori de stat nu sunt impozitate.

În Japonia nu sunt impozitate veniturile din obligațiuni de stat sau de la societățile de gestiune a portofoliilor care dețin obligațiuni de stat.

În SUA, cu excepția unor vărsăminte la Casele de pensii, care nu sunt impozitate, exonerări nu se acordă decât veniturilor provenind din împrumuturi de stat sau ale colectivităților locale.

În țările în curs de dezvoltare, niciun impozit nu atinge veniturile provenind din obligațiunile emise de stat sau de administrația locală. În plus, reduceri de impozite sunt acordate şi pentru obligațiuni emise de:

- municipalități, pentru finanțarea lucrărilor publice;
- o întreprindere publică care furnizează servicii sau energie electrică;
- întreprinderi a căror activitate contribuie la dezvoltarea industriei şi agriculturii.

d) Avantajele fiscale vizând întărirea pieței de valori. Un instrument des propus pe lângă cele tradiționale (exonerări, reduceri de impozite) în vederea, între altele, a întăririi pieței de valori este moderarea progresivității impozitelor pe venit, astfel că persoanele cu veniturile cele mai ridicate să aibă mai mult tendința de a economisi sau de a investi; plusvaloarea pe termen lung, dobânzile şi dividendele ar putea fi impozitate cu o rată uniformă în loc de a fi incluse în venitul global supus impozitării progresive. În fine, efectul de cascadă rezultat din impozitarea cumulativă a aceluiaşi venit atât ca beneficiu al societății, cât şi ca dividende ar putea fi evitat sau redus, eliminând parțial sau total unul din cele două impozite.

În Japonia, plusvaloarea provenind din vânzarea valorilor mobiliare nu este pasibilă de impozitare decât dacă:

- contribuabilul s-a ocupat regulat de vânzări şi achiziționări de valori în cursul exercițiului;
- câştigurile provin din vânzarea de acțiuni acumulate în intenția manipulării cursului lor;
- vânzarea reprezintă o parte importantă a unei întreprinderi.

În Europa Occidentală s-a încercat, în anii ‘60, eliminarea parțială a efectului cumulativ rezultat din impozitarea beneficiului societății şi a dividendelor.

Anexa nr. 3.1

Tipuri de obligațiuni

Cele mai utilizate tipuri de obligațiuni pentru atragerea economiilor şi capitalizarea acestora, care pot fi adoptate şi pe piața obligatară din țara noastră, sunt:

- **obligațiuni fără garanție**, neasigurate de niciun activ specificat deținut de emitent. Puterea de profit şi reputația acestuia sunt cea mai importantă sursă a valorii lor;
- **obligațiuni convertibile**[1], ce pot fi schimbate pentru un număr specificat de acțiuni ale emitentului, astfel că, în cazul creşterii valorii acțiunilor acestuia, investitorul poate obține un venit considerabil prin convertirea lor;
- **obligațiuni ipotecare**, asigurate printr-un drept asupra unui activ specificat al emitentului (în general, echipament sau alte fonduri fixe)[2];
- **obligațiuni garantate**, asigurate prin alte obligațiuni, note de credit sau acțiuni emise de stat sau de alte corporații, aflate în portofoliul emitentului;
- **obligațiuni "deep-discount"**, emise la o valoare nominală mare şi la o dobândă foarte redusă (2-3%), dar comercializate la o valoare de piață mică, astfel că, la rambursarea împrumutului, investitorul poate obține un câştig de capital considerabil şi - între timp – un venit modic prin dobânzi;
- **obligațiuni cu dobândă zero** - întregul câştig provine din diferența dintre valoarea de piață (foarte redusă) şi valoarea nominală la care se va face de altfel rambursarea la maturitate;
- **obligațiuni cu dobândă variabilă**, ce reduc sau elimină riscurile inflației asupra câştigurilor anticipate prin introducerea unor variante diverse de indexare a dobânzilor (şi chiar a valorii nominale);
- **obligațiuni de tip "junk"**[3], purtătoare de dobânzi foarte mari (30-40%), ca urmare a unei slabe reputații a companiilor eminente;

---

[1] În legătură cu obligațiunile convertibile, vezi şi cap. VI - "Surse de finanțare a investițiilor".

[2] Note de credit = obligațiuni emise pe durate mai mici, cuprinse între 1 şi 5 ani.

[3] Vezi Altman, Edward I.; Nanmacher, Scott A., *Investing in Junk Bonds*, New York, 1987.

- **obligațiuni municipale**[1], emise de administrațiile locale pentru finanțarea de obiective sociale; în general scutite de impozit;
- **obligațiuni pentru dezvoltarea industrială**, emise de administrațiile locale pentru a sprijini dezvoltarea economică a unor activități din zonă, scutite de impozit. Pentru țara noastră pot deveni un mijloc foarte bun de atragere a economiilor şi sprijinire de către organele locale a dezvoltării întreprinderilor mici şi mijlocii;
- **obligațiuni pentru controlul poluării**[2], folosite de administrațiile locale pentru a ajuta companiile private în finanțarea achiziționării echipamentului antipoluant, scutite de impozit;
- **obligațiuni recuperabile**, ce pot fi răscumpărate de emitent înainte de maturitate, pe baza unei clauze speciale în schimbul unei "prime de recuperare" egale în general cu valoarea cuponului anual;
- **obligațiuni în serie**, tranşe ale aceleiaşi emisiuni, se maturizează şi se rambursează la termene diferite, dintr-un fond de amortisment special constituit.

[1] Vezi *Municipal Bonds*, The Economist, febr. 1991, şi Cooner, James J., *Investing in Municipal Bonds*, New York, 1987.

[2] Vezi Varma, Raj; Szewezyk, Samuel H., *Pollution Control Bonds Sales and Public Utility Share Price*, în Journal of Business Research, nr. 2/1990.

Anexa nr. 4.1

Clasificarea OECD a tipurilor de impozite

1000 Impozite pe venit, profituri şi câştigurile de capital
- 1100 Impozite individuale pe venit, profituri şi câştigurile de capital
  - 1110 Pe venit şi profituri
  - 1120 Pe câştigurile de capital
- 1200 Impozite ale corporațiilor pe profituri şi câştigurile de capital
  - 1210 Pe profituri
  - 1220 Pe câştigurile de capital
- 1300 Variabile între 1100 şi 1200

2000 Contribuții pentru asigurarea socială
- 2100 Angajați
- 2200 Patroni
- 2300 Producători individuali sau şomeri

3000 Impozite plătibile firmelor

4000 Impozite pe proprietate
- 4100 Impozite periodice pe proprietate fixe
  - 4110 Gospodării
  - 4120 Altele
- 4200 Impozite periodice pe bogăția netă
  - 4210 Nivel individual
  - 4220 Nivel de firmă
- 4300 Impozite pe avere, moştenire sau donații
  - 4310 Avere sau moştenire
  - 4320 Donații
- 4400 Impozite asupra tranzacțiilor financiare sau de capital
- 4500 Impozite nerecurente
- 4510 Pe bogăția netă
- 4520 Altele
- 4600 Alte tipuri de impozite

5000 Impozite pe bunuri şi servicii
- 5100 Impozite pe producția, comercializarea, schimbul, închirierea şi transportul bunurilor şi furnizarea serviciilor
  - 5110 Impozite generale
    - 5111 Taxa pe valoarea adăugată
    - 5112 Impozitele pe vânzări
    - 5113 Altele
  - 5120 Impozite pe bunuri specifice şi pe servicii
    - 5121 Taxe

5122 Profituri din monopolurile fiscale
5123 Taxele vamale şi de import
5124 Taxele de export
5125 Impozitele pe bunurile de capital
5126 Impozitele pe servicii specifice
5127 Alte impozite internaționale
5128 Alte impozite

5200 Impozitul pe folosința sau dreptul de a utiliza bunuri pentru a efectua activități în legătură cu bunuri specifice
5210 Impozite periodice
5211 Plătite de gospodării pentru posedarea de vehicule motorizate
5212 Plătite de terțe persoane pentru posesia de vehicule motorizate
5213 Plățile fa'[de alte bunuri
5220 Impozite neperiodice

6000 Alte impozite
6100 Plătite numai de firme
6200 Altele

Sursa: Colecția revistelor *Revenue Statistics of OECD Member Countries*, Paris, OECD, 1981.

Anexa nr. 6.5

Bilanțul propus

ACTIV

ACTIVE CURENTE

1. Numerar şi disponibil în cont
2. Hârtii de valoare comercializabile
3. Debitori
4. Rezerva pentru datorii nerambursate
5. Stocuri de materii prime, materiale şi produse finite
6. Cheltuieli anticipate
7. Total active curente

ACTIVE FIXE

8. Fonduri fixe la valoarea de achiziție, din care:
9. – teren
10. – clădiri
11. – maşini şi utilaje
12. – echipament de birou
13. Amortizarea cumulată (uzura)
14. Valoarea rămasă (netă) a fondurilor fixe – rd. 8 - rd. 13
15. Alocații bugetare
16. Rezerva pentru epuizarea zăcămintelor
17. Alte active
18. Total active fixe (rd. 8 - rd. 17)
19. Intangibile
20. Total active fixe nete (rd. 18 - rd. 19)
21. Total active (rd. 7 + rd. 18 + rd. 19)

PASIV

PASIVE CURENTE

22. Furnizori şi creditori
23. Credite pe termen scurt
24. Rata şi dobânda la credite pe termen mediu şi lung
25. Cheltuieli plătibile
26. Impozitul pe venit
27. Total pasive curente

PASIVE PE TERMEN LUNG

28. Obligațiuni
29. Pasive din alocații bugetare
30. Credit pe termen mediu şi lung (rămas de restituit)
31. Alte pasive
32. Total pasive pe termen lung (rd. 28 - rd. 31)
33. Total pasive (rd. 27 + rd. 32)

CAPITALUL ACȚIONARILOR

34. Acțiuni preferențiale
35. Acțiuni cumulative
36. Acțiuni comune
37. Dividende plătite acționarilor
38. Surplus de capital (venituri reținute)
39. Capital cumulat
40. Total capital social (rd.34-rd.39)
41. Total pasive + Capital social (rd. 33 + rd. 40)

Sursa: Rue, L.W.; Holland, P.G., *Stratégie management*, McGraw-Hill Book Company, 1986.

Anexa nr. 6.6

Corelații între elemente de activ ale bilanțului în vigoare şi ale celui propus

ACTIV

Elementele bilanţului propus	Nr. rd.	Elementele bilanţului actual
1. Numerar şi disponibil în cont	15-16	Disponibil la bănci
	18	Disponibil în casă şi alte mijloace băneşti
	39	Disponibil pentru investiţii
2. Hârtii de valoare comercializabile		
3. Clienţi şi debitori	13	Produse, lucrări, servicii facturate şi mărfuri expediate
	14	Clienţi interni
	21	Clienţi externi
	22	Debitori interni
	23	Debitori externi
	24	Alte creanţe
	26	Decontări în curs de lămurire
	30	Decontări din reevaluarea pasivelor în valută
	41	Debitori pentru investiţii
4. Rezervă pentru datorii nerambursate		
5. Stocuri de materii prime, materiale şi produse finite	06	Materiale
	09	Produse finite
	10	Mărfuri
6. Cheltuieli anticipate	8	Cheltuieli anticipate
	27	Alte deconectări
8. Fondurile fixe la valoarea de achiziţie	02	Mijloace fixe la valoarea de inventar
	37	Investiţii puse în funcţiune
	38	Utilaje pentru investiţii
13. Amortizarea cumulată (uzura)	03	Uzura mijloacelor fixe
14. Valoarea netă a fondurilor fixe	01	Mijloace fixe la valoare rămasă neamortizată
15. Alocaţii bugetare	25	Decontări cu bugetul statului
	29	Decontări privind activitatea de comerţ exterior
	17	Disponibil din subvenţii
16. Rezerva pentru epuizarea zăcămintelor		
17 Alte rezerve	07	Producţia în curs şi semifabricate
	11	Animale
	45	Vărsăminte şi prelevări din beneficii
	12	Ambalaje
	31	Participaţii externe
	32	Mijloace şi cheltuieli la subunităţi
	34	Alte mijloace şi cheltuieli
	46-47	Pierderi din active
	48	Pierderi din calamităţi
	43	Mijloace şi cheltuieli pentru RK
	36	Investiţii în curs
	42	Alte mijloace pentru investiţii
	14	Baracamente şi amenajări provizorii

PASIV

22. Furnizori şi creditori	69	Furnizori interni
	70	Furnizori externi
	71	Creditori interni
	72	Creditori externi
	99	Creditori pentru investiţii
23. Credite pe termen scurt	83	Credite pentru mijloace circulante pe termen scurt
	84	Credite pe termen scurt pentru mijloace circulante nerambursate
24. Rata şi dobânda la credite pe termen mediu şi lung		
25. Cheltuieli plătibile		
26. Impozitul pe venit	Anexa 10	Impozit pe beneficiu
28. Obligaţiuni		
29. Pasive din alocaţii bugetare	88	Decontări privind activitatea de comerţ exterior
	89	Decontări din reevaluarea activelor în valută
	104-106	Subvenţii
	73	Decontări cu bugetul statului
30. Credite pe termen mediu şi lung	85	Credite pentru mijloace circulante pe termen mediu şi lung
	86	Credite pentru mijloace circulante pe termen mediu şi lung nerambursate la scadenţă
	96	Credite pentru investiţii
	97	Credite pentru investiţii din resurse externe
31. Alte pasive	74	Decontări privind amortizarea
	73	Decontări cu bugetul statului
	75	Decontări cu asigurările sociale
	76	Alte obligaţii
	100	Altele pentru investiţii
	93	Alte fonduri
	107	Credite pentru pierderi din anii precedenţi
	77	Rezerva pentru cheltuieli preliminare
	101	Surse pentru RK
38. Surplus de capital	103	Beneficii-impozite sau
	Anexa 10	Beneficii de repartizat
39. Capital cumulat	65	Fondul mijloacelor circulante
	66	Fondul pentru O.S., baracamente etc.
	67	Fondul social
	78	Fondul pentru cercetări ştiinţifice şi introducerea tehnicii noi
	79	Fondul de participare a salariaţilor la realizarea beneficiilor
	80	Fondul la dispoziţia centralei
	81	Alte surse atrase
	91	Surse pentru mijloace şi cheltuieli în străinătate
	92	Părţile sociale
	95	Fondul pentru investiţii
	90	Fondul pentru participaţii externe

Anexa nr. 6.7

Contul de profit şi pierderi (Declarația de venituri)

1. Vânzări nete sau venituri din exploatare
2. Cheltuieli de producție – din care:
3. – Costul de producție
4. – Amortizare
5. – Cheltuieli generale şi administrative
6. Beneficii (pierderi) din exploatare
7. Alte venituri sau cheltuieli
8. Dobânzi bancare
9. Alte cheltuieli
10. Dividente şi dobânzi încasate
11. Alte venituri
12. Impozit pe circulația mărfurilor
13. Venitul înaintea aplicării impozitului pe beneficiu
14. Impozitul pe beneficiu
15. Profitul net (pierderi)

Sursa: *Op. cit.*

Anexa nr. 6.8

Corelații între contul de profit şi pierderi şi formularele-anexă

Contul de profit şi pierderi	Nr. rd.	Formulare-anexă la bilanțul actual
1. Vânzări nete sau venituri din exploatare	01	F20 - Venituri, cheltuieli şi rezultate financiare: Venituri din activitate de bază
2. Cheltuieli de producție, din care:	08	F20 - Venituri, cheltuieli şi rezultate financiare; Cheltuieli aferente veniturilor din activitatea de bază
3. Costul de producție	17	F24 - Valoarea producției marfă la cost de producție
4. Amortizarea	04	F25 - Amortizarea fondurilor fixe; Amortizarea fondurile aferente fondului locativ de stat.
5. Cheltuieli generale şi administrative	15	F26 - Cheltuieli administrativ-gospodăreşti
	20 26	Cheltuieli economicoase F23 - Cheltuieli din fondul de cercetări
6. Beneficii (pierderi) din exploatare		Vânzări nete, cheltuieli de producție
7. Alte venituri şi cheltuieli		
8. Dobânzi bancare plătite	26	F24 - Dobânzi bancare plătite
9. Alte cheltuieli	10-11	F20 - Cheltuielile aferente altor activități curente
10. Bonificații		
11. Alte venituri (subvenții)	03-04	F20 - Venituri din alte activități
	05-06	F20 - Subvenții
12. Impozitul pe circulația mărfurilor	17	Impozitul pe circulația mărfurilor
13. Venitul înaintea aplicării impozitului pe beneficiu	01	F20/Anexa 10 - Beneficii
14. Impozitul pe beneficiu	05	Anexa 10 - Impozit pe beneficiu

LISTA
lucrărilor publicate în colecția
INSTITUTULUI DE ECONOMIE INDUSTRIALĂ
(DIN 1990 INSTITUTUL DE CERCETARE A RELAȚIILOR INTERRAMURI ŞI A STRUCTURILOR INDUSTRIALE)
"STUDII DE ECONOMIE INDUSTRIALĂ"

1. Resursele energetice pe plan mondial, 1978
2. Perfecționarea relațiilor minister-centrală-întreprindere, 1978
3. Consumul cumulat de resurse energetice de produs – element de analiză a structurii industriei, 1978
4. Eficiența introducerii şi utilizării calculatoarelor de gestiune în organizarea şi conducerea unităților industriale, 2 volume, 1979
5. Strategia dezvoltării industriale în România – Lucrările sesiunii ştiințifice din 7 iunie, 1979
6. Probleme economice ale asimilării produselor noi şi modernizării celor existente, 1979
7. Determinarea consumului cumulat de resurse primare pe produs, 1979
8. Politici economice naționale şi consumul de energie, 1979
9. Incidența structurii pe ramuri a industriei asupra consumului de resurse, 1979
10. Economia de energie în industria aluminiului, 1979
11. Eficiența economică a utilizării fondurilor fixe – contribuții metodologice, 1979
12. Estimarea cantitativă şi structurală a materialelor obținute prin scoaterea din uz a unor bunuri de folosință îndelungată şi evidențierea posibilităților de recuperare a acestora de la populație, 1980
13. Evoluția prețurilor internaționale ale principalilor combustibili, 1980
14. Ridicarea nivelului calitativ al activității economice în industrie – Lucrările sesiunii ştiințifice din 7 iunie 1979, 1980
15. Proiecții privind dezvoltarea economică şi energică pe plan mondial – Studiu documentar, 1980.
16. Premise şi rezultate ale promovării creației tehnico-ştiințifice româneşti, 1980
17. Probleme economice ale asimilării produselor noi şi modernizării celor existente pe baza concepției proprii, 1980
18. Perfecționarea conducerii şi organizării activităților de cercetare şi proiectare tehnică, planificare a producției şi desfacere în activitățile industriale pe baza cunoaşterii cerințelor pieței, 1980

19. Probleme ale eficienței economice a autoutilitării, 1980

20. Dezvoltarea în perspectivă a ramurilor industriale, 1980

21. Eficiența economică a utilizării şi modernizării capacităților de producție mari consumatoare de energie din industria construcțiilor de maşini, 1980.

22. Posibilități de dezvoltare a bazei de materii prime pentru industrie prin recuperarea articolelor textile-încălțăminte, cauciucuri, materialelor plastice şi a hârtiei de la populație, 1981

23. Implicații economice ale modificării randamentelor energetice în extracția petrolului, a cărbunelui şi în producerea energiei electrice, 1981

24. Influența utilizării produselor noi şi modernizate asupra indicatorilor economici ai unităților productive beneficiare, 1981

25. Nivelul tehnic al produselor industriale şi progresul economic, 1982

26. Productivitatea muncii exprimată în unități de timp de muncă şi influența dotării tehnice asupra evoluției acesteia, 1982

27. Evoluția industriei bunurilor de consum în noua etapă a creşterii economice din țara noastră comparativ cu alte țări, 1982

28. Rolul şi perspectivele industriei mici în România, 1982

29. Investițiile şi utilizarea factorilor de bază ai procesului investițional, 1982

30. Perfecționarea bazei informaționale privind gospodărirea resurselor materiale şi umane în întreprinderile industriale, 1982

31. Tendințe ale evoluției cantitative şi structurale a producției principalelor grupe de produse în ramuri ale industriei grele în țara noastră şi pe plan mondial, 1982

32. Cerințe față de industrie privind asigurarea agriculturii, în perspectivă, cu îngrăşăminte, tractoare şi maşini agricole, 1983

33. Elemente de perfecționare a cadrului de relații ministere-centrale-întreprinderi pentru creşterea eficienței activității în producție, în condițiile noului mecanism economico-financiar şi ale cerințelor modificărilor în structura industriei, 1983

34. Determinarea evoluției investițiilor în industrie, luând în considerare modificarea nivelului şi structurilor producției, precum şi creşterea eficienței economice a utilizării fondurilor fixe (cu aplicații în industria chimică), 1983.

35. Orientări şi tendințe în dezvoltarea subramurilor minereurilor metalifere şi nemetalifere, 1983

36. Asigurarea cu resurse minerale şi energetice din producția internă. Programe ale dezvoltării industriei extractive şi energetice şi ale eforturilor ce le implică, 1983

37. Orientarea producției industriale chimice, metalurgice şi a construcțiilor de maşini în funcție de cerințele economiei, luând în considerare creşterea competitivității produselor şi posibilitățile de specializare şi cooperare, 1983.

38. Orientarea producției bunurilor de folosință îndelungată, în funcție de cerințele pieței, luând în considerare creşterea competitivității produselor şi posibilitățile de specializare şi cooperare, 1984

39. Orientarea producției unor grupe de produse din ramuri ale industriei grele în cincinalul 1986-1990 şi în perspectiva anului 2000 - I. Tractoare, maşini agricole, utilaj alimentar şi frigorific, 1984

40. Orientarea producției de articole textile în raport cu cerințele pieței şi cu posibilitățile de asigurare a materiilor prime de bază, 1984

41. Orientarea producției unor grupe de produse din ramuri ale industriei grele în cincinalul 1986-1990 şi în perspectiva anului 2000 - II. Combustibili, lubrifianți şi aditivi, carbochimie, îngrăşăminte chimice, pesticide, 1984

42. Orientarea producției din industria pielăriei, blănăriei şi încălțămintei în raport cu cerințele pieței şi cu posibilitățile de asigurare a materiilor prime de bază, 1984

43. Aprecierea nivelului de organizare şi conducere a unităților industriale socialiste – Sistem complex de indicatori, 1984

44. Orientarea producției unor grupe de produse din ramuri ale industriei grele în cincinalul 1986-1990 şi în perspectiva anului 2000 - III. Maşini unelte pentru prelucrarea metalelor, mijloace ale tehnicii de calcul electronic, cabluri şi conductori electronici, 1984

45. Elemente de perfecționare a cadrului organizatoric şi de conducere ale industriei în condițiile modificărilor previzibile ale structurii industriei în perspectivă, 1984

46. Orientarea producției unor grupe de produse din ramuri ale industriei grele în cincinalul 1986-1990 şi în perspectiva anului 2000 - IV. Utilaj petrolier, utilaj minier, utilaj energetic, construcții navale, 1984

47. Contribuția industriei la dezvoltarea unor ramuri ale economiei naționale, 1984

48. Orientarea producției unor grupe de produse din ramuri ale industriei grele în cincinalul 1986-1990 şi în perspectiva anului 2000 - V. Produse petrochimice de bază, materiale plastice, 1984

49. Orientarea producției unor grupe de produse din ramuri ale industriei grele în cincinalul 1986-1990 şi în perspectiva anului 2000 - VI. Țevi de oțel, laminate fine pline şi plate, trefilate, 1984

50. Dezvoltarea şi diversificarea producției bunurilor chimice de uz individual şi creşterea calității şi eficienței acesteia, 1985

51. Perspective ale dezvoltării industriei de motoare electrice în contextul creşterii competitivității produselor şi al diminuării consumului de resurse, 1985

52. Creşterea nivelului tehnic şi calitativ al produselor industriei construcțiilor de maşini pe baza intensificării acțiunii factorilor calitativi, 1985

53. Creşterea nivelului tehnic şi calitativ al produselor pe baza specializării şi cooperării în ramura chimiei, 1985.

54. Estimarea principalelor consumuri de resurse materiale şi energetice în perspectiva îmbunătățirii structurii industriei la orizonturile anilor 1990-2000, 1985

55. Creşterea eficienței utilizării capacităților de producție în industrie, 1985

56. Implicații economice ale valorificării zăcămintelor de resurse minerale şi energetice cu conținut scăzut de substanțe utile şi condiții dificile de extracție, 1985

57. Perfecționarea organizării şi planificării aprovizionării tehnico-materiale în unitățile industriale, Partea I, 1985

58. Probleme actuale ale creşterii productivității muncii în unele ramuri industriale (extracția țițeiului şi metalurgia feroasă), 1985

59. Reducerea costurilor de producție în vederea creşterii eficienței economice în industrie, 1985

60. Creşterea nivelului tehnic şi calitativ al unor grupe de produse reprezentative din ramuri ale industriei grele – Oțeluri aliate, autocamioane, maşini-unelte, combine agricole, combustibili petrolieri, uleiuri şi aditivi, 1986.

61. Creşterea eficienței economice şi ridicarea nivelului calitativ al producției în industria sticlei, porțelanului şi faianței, 1986.

62. Perfecționarea organizării şi planificării aprovizionării tehnico-materiale în unitățile industriale, Partea a II-a, 1986

63. Atragerea în circuitul economic a zăcămintelor minerale cu conținut scăzut de elemente utile şi obținerea eficientă a unor resurse regenerabile, 1986

64. Aspecte ale activităților de cercetare ştiințifică, dezvoltare tehnologică şi introducerea progresului tehnic în România şi în alte țări – Studiu documentar, 1986

65. Reducerea costurilor, a consumurilor specifice de materii prime, materiale, combustibili şi energie, prin îmbunătățirea utilizării factorilor de producție în vederea creşterii eficienței economice în industrie şi în investiții, 1986

66. Studii şi cercetări în domeniul economiei industriale, Sinteze, 1986

67. Creşterea productivității muncii în unele domenii ale industriei construcțiilor de maşini, 1986

68. Creşterea nivelului tehnic şi calitativ al unor grupe de produse reprezentative din ramuri ale industriei grele, 1987

69. Fundamentarea eficienței economice a exploatării zăcămintelor de materii prime şi energetice cu conținut scăzut de substanțe utile şi condiții dificile de extracție, a atragerii în circuitul economic a resurselor regenerabile, 1987

70. Cerințe ale evoluției în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social național, 1987

71. Creşterea productivității muncii în unele domenii ale industriei construcțiilor de maşini, 1987

72. Adâncirea specializării şi integrării producției în unități industriale în vederea asigurării eficienței economice a activității productive, 1987

73. Reducerea costurilor de producție şi gospodărirea fondurilor de investiții în vederea creşterii eficienței economice în industrie (cu referire la industria construcțiilor de maşini), 1987

74. Cerințe actuale şi de perspectivă ale valorificării superioare a resurselor autohtone de materii prime pentru producția industrială de bunuri de consum, 1988

75. Modernizarea activității productive în ramuri ale industriei grele în vederea creşterii eficienței economice a acestei activități, 1988

76. Modernizarea şi flexibilizarea bazei tehnice în vederea creşterii eficienței economice în industrie, 1988

77. Asigurarea structural-calitativă cu forță de muncă a industriei, 1988

78. Fundamentarea eficienței economice a exploatării resurselor naturale, 1988

79. Flexibilizarea sistemelor de organizare ale unităților industriale – Partea I, 1988

80. Modernizarea şi flexibilizarea bazei tehnice de producție în etapa dezvoltării intensive – Factori ai modernizării bazei tehnice, 1989

81. Prelucrarea industrială şi valorificarea complexă a masei lemnoase şi a altor resurse din silvicultură, 1989

82. Forța de muncă în industrie în condițiile promovării progresului tehnic, 1989

83. Flexibilizarea sistemelor de organizare ale unităților industriale, Partea a II-a, 1989

84. Fundamentarea deciziilor de atragere în circuitul productiv a resurselor naturale, 1989

85. Modernizarea tehnologiilor în vederea creşterii eficienței productive în unele ramuri industriale, Partea I şi Partea a II-a, 1989

86. Reducerea impactului proceselor de fabricație din ramurile chimiei şi metalurgiei asupra mediului înconjurător, 1989

87. Specializarea organologică şi tehnologică şi complementaritatea dimensională a unităților din industria construcțiilor de maşini, 1989

88. Creşterea contribuției industriei la valorificarea superioară a produselor agricole de origine vegetală, 1990

89. Indicatorii de apreciere a oportunității atragerii în circuitul economic a unor zăcăminte de substanțe minerale, 1990

90. Asigurarea economiei naționale cu resurse energetice primare, 1991

91. Restructurarea cadrului de organizare şi conducere a industriei, 1991

92. Posibilități de restructurare a capacităților de producție în industrie, în condițiile creşterii autonomiei întreprinderilor, 1991

93. Restructurări în economia națională în vederea creşterii eficienței economice şi calitatea vieții, 1991

94. Reconsiderarea competențelor decizionale la nivel microeconomic – Autonomia întreprinderilor, 1991

95. Probleme economice ale atragerii capitalului străin prin investiții directe, 1991

96. Mecanismul economic în contextul pluralismului proprietății şi al autonomiei unităților industriale, 1991

97. Elemente de fundamentare a restructurării unor ramuri industriale, 1991

98. Reevaluarea locului şi rolului industriei chimice şi petrochimice în complexul economiei naționale, 1991

99. Abordări conceptuale, metodologice şi legislative ale protecției mediului înconjurător specific industriei țării noastre, 1991

100. Resurse energetice pe plan mondial, 1991

INDEX DE AUTORI

ALBU, Lucian, 4 ***(XXI)***
BĂDULESCU, Carmen, 404 ***(XXI)***
BOGDAN, Vasilie, 289 ***(XXI)***
BRATU, Ramona, 404 ***(XXI)***
CĂMĂŞOIU, Camelia, 124 ***(XXI)***
CONDOPOL, Gabriela, 404 ***(XXI)***
CROITORU, Lucian, 404 ***(XXI)***
DAN, Vasile, 4 ***(XXI)***
DRĂGAN, Bogdan Cristian, 404 ***(XXI)***
FARMACHE, Ileana, 404 ***(XXI)***
GONDOŞ, Mihail, 4 ***(XXI)***
GROSU, Gica, 404 ***(XXI)***
HOGEA, Elena, 4 ***(XXI)***
ISĂCESCU, Luisa, 4 ***(XXI)***
LAZEA, Valentin, 4 ***(XXI)***
MOISE, Elena, 4 ***(XXI)***
PANAITESCU, Constantin, 404 ***(XXI)***
PETROVICI, Anca, 4 ***(XXI)***
RADOCEA, Alexandru, 289 ***(XXI)***
RUDĂREANU, Marina, 124 ***(XXI)***
SIMION, Maria, 124 ***(XXI)***
SUCIU, Christina, 4 ***(XXI)***
SUTARU, Aura, 4 ***(XXI)***
TÂRHOACĂ, Cornel, 404 ***(XXI)***
TĂTARU, Doina, 404 ***(XXI)***
ULCELUŞE, Anişoara, 404 ***(XXI)***
VASILESCU, Camelia, 404 ***(XXI)***